

ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НАН УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЦЕНТР
«РІДНА МОВА»

С. П. БИБИК, С. Я. ЄРМОЛЕНКО, Л. О. ПУСТОВІТ

СЛОВНИК ЕПІТЕТІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

*Рекомендовано
Міністерством освіти
України*

Київ
Видавництво «Довіра»
1998

Яке прикметникове означення вибрати до слова? З яким епітетом найчастіше вживається той чи інший іменник? На ці питання читач знайде відповідь у «Словнику епітетів української мови». Є тут епітетні словосполучення більш звичні, часто повторювані, є індивідуально-авторські, тобто оригінальні, за якими вимальовуються яскраві образи. Деякі означальні словосполучення виступають як фразеологізми, усталені, стійкі вислови.

Словник сприятиме розвитку мови, образного мислення, виховуватиме художньо-естетичне чуття слова. Розрахований на філологів, студентів, вчителів, учнів та широке коло читачів.

За редакцією Л. О. Пустовіт

Рецензенти:

доктор філологічних наук *А. К. Мойсієнко*
доктор філологічних наук *П. М. Муравицька*

ПЕРЕДМОВА

«Словник епітетів» виявляє неосяжні можливості мови в сполучуваності, поєднанні слів. Якщо хочемо вирізнити якийсь явище, предмет з-поміж інших, якщо намагаємось словом змалювати життєву картину, точніше передати думку, надати мові образності, емоційності, то послуговуємось словами-означеннями, або епітетами. У грецькій мові *ἔπιθετος* буквально означає «додаток», «додане», «прикладене».

У широкому розумінні епітет — це будь-яке означення, що вживається для вирізнення предмета думки, для називання ознаки — чи то постійної, узвичаєної, що часто повторюється і відома мовцям, чи то особливої, оригінальної, яку помітив тільки автор, яка пов'язана з конкретним текстом, з індивідуальним авторським стилем. Друге, вужче розуміння епітета охоплює лише художні, емоційно-образні означення, що відзначаються оригінальністю, нечастим вживанням, індивідуальним змістовим наповненням. Межа між цими двома епітетами-означеннями досить умовна: нерідко звичайне, широковживане означення набуває в художньому контексті нових асоціацій, нового естетичного змісту, перетворюючись на яскравий образ. За приклад можуть правити епітети з українських народних пісень або переосмислені епітети з літературно-художніх текстів. Звичні, скажімо, для народно-пісенної поезики епітети *зелена трава* або *кам'яна гора*. Поза контекстом вони сприймаються як нейтральні постійні епітети, що називають реальні ознаки природного світу. Але в зіставленні з іншими постійними фольклорними означеннями вони наповнюються негативним оцінним змістом, що спостерігаємо в народній пісні, записаній від Явдохи Зуїхи: Пор.:

Їдь, Наталю, з нами.
Лучче буде, як у мами.
В нас *гори золотії*,
В нас *трави шовковії*,
В нас *ріки медовії*...

Неправдивість, нещирість ховається за цими позитивно-оцінними означальними словосполученнями, тому в наступній пісенній строфі інші традиційні епітети, заперечуючи попередню оцінку, передають негативне психологічне сприйняття ознаки:

У них *гори кам'янії*,
У них *трави зеленії*,
У них *ріки водянії*.

До речі, стилістична виразність і протиставлення епітетів *медовії* і *водянії* ріки, досягається завдяки незвичному тавтологічному словосполученню *водянії ріки*.

Звична об'єктивна характеристика *блакитне небо* в художньому

тексті, взаємодіючи з іншими словесними образами, перетворюється на образно-емоційне означення.

Типові для української мови, її фольклорного різновиду та художніх текстів епітети до іменника *барвінок* — *зелений, синій, хрещатий* — доповнюються й індивідуальними означеннями, напр., *небоокий барвінок* (І. Драч).

Означальні слова-епітети характерні не лише для образної художньої мови. Без них не обходиться й розмовно-побутовий стиль. Без епітетів наша мова взагалі була б неточною, недолугою, у ній не відчувалося б суб'єктивної індивідуальної оцінки, живого сприйняття дійсності. Книжні стилі — офіційно-діловий, публіцистичний — так само послуговуються прикметниковими означеннями, які виконують роль кваліфікаторів, розрізнявачів, аналітичних логічних характеристик предметів, явищ.

Отже, епітет — запорука точності, виразності мови, а також її образності, емоційності. Естетична цінність мови в будь-якому з її функціонально-стильових різновидів залежить від ролі епітетних, означальних слів. Ряди логічних, аналітичних епітетів відбивають закономірний процес пізнання явищ, їх упорядкування в науковій картині світу.

І все-таки найцікавішу інформацію про семантичну динаміку епітетів дає нам художній стиль. За епітетами можна простежити розвиток образного мислення, зміну естетичних оцінок, вплив ліричних та епічних джерел на художні тексти тощо. Найбільш розгалужені епітетні ряди формують слова-поняття, пов'язані із характеристикою людини, її зовнішності (*очі, обличчя, брови, волосся, руки* та ін.) та внутрішнього світу — почувань, психічних станів, чуттєвого сприйняття дійсності (*біль, душа, радість, сум* і под.). Через характерні епітети вимальовується прикметниково-означальне поле зовнішності людини, оцінюваної українцями. Це національне розуміння, опис вроди (жіночої, чоловічої), відбиті в словах-оцінках, словах-означеннях.

Епітет — виразна клітинка образного сприйняття світу природи (*гай, ліс, річка, берег* тощо). Українська природа віддзеркалюється в характерних барвах заходу й сходу сонця, вечора і ранку, в барвах осені і літа, в зимовому та весняному пейзажах тощо. За кожним конкретним епітетом — національна поетична картина світу. «Словник епітетів» може розповісти, як умови соціального і духовного життя відбиваються в означуваності таких реалій, як *руки, долоні* або *біль, воля, доля, гнів, щастя*. Що найбільше хвилювало й хвилює людину, як бачить вона себе в довкіллі, як у мові, слові формулює свої оцінки добра і зла, позитивного і негативного, зовнішнього (видимого) і внутрішнього (психологічного) — про це та інше можна дізнатися зі «Словника епітетів української мови». До слова *голос*, наприклад, зафіксовано понад 300 епітетних означень — прикметників, діеприкметників. Поряд із розгорнутими, поширеними епітетними рядами наводяться й слова з нечисленними означеннями, наприклад, *автострада, бджола, гетьман, жайворонок* та ін. За-

кономірно, що вони не супроводжуються такою кількістю епітетів, як лексеми традиційного поетичного словника (наприклад, *вода, вогонь, зорі, небо, хмара* та ін.). Однак вони вносять у загальну картину епітетних словосполучень як колективне, усталене, типове, так і оригінальне, індивідуальне сприйняття світу.

Подібно до майстерного малярського твору або сучасної кольорової фотографії приваблюють зір соковитими барвами художні означення, описують, малюють, оцінюють, увиразнюють словесне зображення. Вони пробуджують думку, допомагають розвивати мовне чуття, привертають увагу до поєднання слів різної семантики, до взаємодії традиційного і новаторського у мовотворенні.

«Коли епітет б'є стрілою у саму щонайглибшу суть» (М. Рильський), виникає енергія мовотворення, розкриваються таємниці життя слова в його вічному розвитку. Пошук найвлучнішої, найдоречнішої оцінки, втіленої в епітетному словосполученні, сприяє розвитку, увиразненню мови, піднесенню й збагаченню її культури. Усім, хто прагне цього, допоможе «Словник епітетів української мови».

ПОБУДОВА СЛОВНИКА

Словникова стаття складається із заголовкового слова — іменника в називному відмінку однини. Якщо цей іменник вживається переважно у множині, то саме ця форма обирається як слово-заголовок. Наприклад: *вуса (вус); долоні (долоня); очі (око)*. Список іменників складено на підставі уживаності слова в сучасній українській літературній мові і наявності значної кількості епітетів до цього слова. Тлумачення слів-заголовок наводяться лише в тих випадках, коли різні епітети означають іменник у його різних значеннях, або якщо епітети стосуються слова лише в певному конкретному значенні. Наприклад, іменник *баба* в українській мові має кілька значень (Мати батька або матері; Стара за віком жінка; Повитуха, що допомагає під час пологів тощо), проте найбільш розгалужений ряд синонімів має іменник *баба* в значенні *Стара (літня) жінка*. Отже, цю інформацію й відбито в словнику.

Після заголовного слова наводиться алфавітний перелік епітетів. Це прикметникові означення, до яких зараховуються також означення дієприкметникового походження, що вживаються в значенні прикметників. Ряди епітетів складаються переважно з якісних прикметників або таких відносних, які вживаються в значенні якісних. Фонетичні, словотвірні варіанти прикметників при потребі супроводжуються стилістичною ремаркою. До переліку епітетів не введено здрібніло-пестливих форм, форм вищого та найвищого ступенів прикметників, хоча в ілюстративному матеріалі ці форми допускаються.

У кількісно й семантично розгалужених епітетних рядах використано систему семантичних груп, тобто об'єднань епітетів за такими семантичними ознаками: *Про розмір; Про форму; Про колір; Про інтенсивність, тривалість дії; Про психологічне сприймання* і под. Наприклад, до слова *голос* наводяться ряди епітетів за такими семантичними рубриками: *Про силу, гучність; про характер, чистоту, тривалість звучання* (*басовитий, безбарвний, блідий, богатирський, ватяний, верескливий, високий, пружний, чавунний, шалений, яскравий*); *про звучання голосу під час співів...* (*альтовий, баритональний, випрацюваний, гармонійний, глухий, гнучкий, горловий, громовий, камерний, оксамитовий, тонкий*); *про голос, що виражає настрій, риси характеру, психічний стан та ін.* (*авторитетний, байдужий, владний, впевнений, гордий, грубий, заклопотаний, заспаний, збуджений, кислий, командирський, ласкавий, люб'язний, магнетичний, медовий, милий, мрійливий, незадоволений, ніжний, нудний, ображений, сонний, схвильований та ін.*).

Оскільки прикметникові епітети часто багатозначні, той самий епітет може належати до різних семантичних груп. Якщо епітетів біля заголовного слова небагато і вони семантично різноманітні, потреби ділити їх на семантичні групи немає.

Основний масив загальнономовних і традиційних поетичних епітетів супроводжується ілюстративним матеріалом — прикладами з творів художньої літератури від І. Котляревського до наших днів, а також із сучасних газет та журналів.

До словникової статті введено рубрику «Оригінальні епітети», в якій подано алфавітний перелік індивідуально-авторських епітетів та відповідні ілюстрації з художніх текстів.

Деякі словникові статті завершуються (після знака ♦) алфавітним списком епітетів термінологічного характеру та означень розмовно-побутового стилю. Ці епітети наводяться без ілюстративного матеріалу.

В ілюстраціях перевага надається тим прикладам, де наявні два і більше епітетів, а також тим, які відбиваються типове для сучасної української літературної мови слововживання.

**У словнику застосовуються додаткові
стилістичні позначки:**

1. Позначка *розм.* (розмовне) означає, що епітет із означуваним іменником характеризує невимушену розмовно-побутову мову, яка знаходить відображення в мові художньої літератури.

2. Позначка *нар.-поет.* (народнопоетичне) характеризує епітетне словосполучення, властиве фольклорним жанрам.

3. Позначка *поет.* (поетичне) характеризує епітетне словосполучення, звичне для поетичних текстів.

4. Позначка *розм. зневажл.* (розмовне зневажливе) означає вживання оцінного епітета з відтінком грубуватості.

5. Позначка *заст.* (застаріле) вживається при епітетах, що разом з іменниками характеризують слововживання, типове для мови художньої літератури XIX ст.

6. Позначка *(мн.)* біля епітета означає, що відповідне словосполучення вживається тільки у формі множини або переважно у формі множини.

Умовні знаки

- .. Двокрапка використовується для позначення скороченого речення на початку, в середині і в кінці ілюстрації.
- [] У квадратних дужках уточнюються імена, прізвища і под. персонажів.
- / Скісною лінією відділяються рядки вірша, якщо відсутня велика літера на початку рядка.
- ◆ Ромб відокремлює логічні (термінологічні, звичайні, побутові) означення.
- () У круглих дужках зазначаються прізвища письменників або інші джерела ілюстративного матеріалу – газетного або журнального: *З газ.*; *З журн.*

Словник завершується списком цитованих джерел із зазначенням прізвища автора і назви книжки, з якої взято приклади.

При створенні словника використано Лексичну карту теку Інституту української мови НАН України, а також спеціально зібрану картотеку відділу стилістики та культури мови.

АВТОРИТЕТ *З позитивною оцінкою.*

Абсолютний, беззаперечний, безмежний, безумовний, великий, величезний, видатний, визначний, визнаний, винятковий, високий, власний, діловий, єдиний, завойований, загальнознаний, заслужений, зростаючий, міжнародний, найбільший, найвищий, найперший, небувалий, незаперечний, неперевершений, непорушний, непохитний, особливий, прийдешній.

Вона з молодих літ заопікувалася садом і стала беззаперечним авторитетом для жінок селища в цій галузі (Ю. Яновський).

Він бачив, що його власний авторитет з кожним днем падає, а Соїн — зростає (Д. Ткач).

Але ні, я вже слухаю твого прийдешнього авторитету (послушание в кредит!) (Леся Українка).

З негативною оцінкою.

Бульбашковий, грошовий, дешевий, липовий, невисокий, невиправданий, низький, підірваний, роздутий, розхитаний, сумнівний, хисткий.

Важко їй [Марії] серед тисячі полотен, тисяч імен, бо почасти чужі імена роздутих авторитетів заступають собою картини, а тому дуже важко сприйняти їх об'єктивно (М. Слабошпицький).

Царизм всіма силами домагався утвердити розхитаний авторитет своєї влади.. (А. Бучма).

◆ *Батьківський, вчительський, козацький, лицарський, науковий, політичний, сільськогосподарський, старшинський.*

АВТОСТРАДА *Висока, дзвінка, майбутня, нова, сліпучо-біла, сучасна, центральна, швидкісна, широка.*

Полк саме входив по високій автостраді в широку, розлогу долину (О. Гончар).

Десь у місті Винограді Це напровесні було: По центральній автостраді З краю в край весілля йшло (С. Воскрекасенко).

Через всю область [Полтавську] проходить широка автострада Київ — Харків (І. Цюпа).

Оригінальні епітети. *Чесна.*

Мого народу чесна автострада. Племен стежину босу не зігне (Д. Павличко).

АЗАРТ

Бойовий, буйний, великий, веселий, грізний, незрозумілий, непідробний.

Навіть не закінчивши середньої школи, Вася нетерпляче, з буйним азартом молодості, кинувся у білий світ (О. Гончар).

Отут почалося, Іван зрозумів це насправді, не в жарт, У нього сторчма піднялося волосся, Та й всіх охопив уже грізний азарт (Л. Первомайський).

◆ *Дитячий, мисливський, молодечий, професійний, риболовецький, спортивний, суперницький.*

АКОРД

Про ступінь висоти, гучності; про тривалість, характер звучання.

Великий, високий, гармонійний, гнівний, голосний, грандіозний, густий, гучний, довгий, до-мажорний, короткий, мелодійний, мінорний, могутній, низький, приглушений, різкий, сильний, спокійний, тихий, уривчастий, чистий, шалений.

Гальванеску мовчав, роздивляючись по сторонах, і раз у раз вдавався до свого нерозлучного апарата, вицокуючи коротенькі акорди (Ю. Смолич).

Потім звів очі на сестру й додав: — А в Мамаївці зараз ох і врожай! Не згірш, як колись і в тата бувало... — та й оце згадавши (..) бренькнув стиха, взяв кілька мінорних акордів, а далі заграв, що само сплигло зараз — «Повій, вітре, на Україну..» (А. Головка).

Грандіозність і мистецька довершеність собору (Софійського) вражають як могутній органний акорд (А. Крижанівський).

Про враження, психологічне сприйняття; про оцінку звучання.

Багатий, блискавичний, бравурний, брязкітливий, бурхливий, величний, веселий, виразний, віртуозний, впевнений, гарматний, героїчний, глибинний, глибокий, гордий, дзвінкий, дикий, дужий, душевний, енергійний, ефектний, жалібний, живий, життєздатний, завмерлий, залізний, зачарований, зграйний, кривавий, легкий, ліричний, міцний, могутньо-урочистий, мужній, набридливий, напружений, натхненний, невідомий, неповторний, непорочний, неслівний, нестримний, неясний, ніжний, перлистий, пронизливий, розпачливий, світлий, срібний, сумний, таємничий, трагічний, тремтливий, тривожний, тріумфальний, тужливий, урочистий, фальшивий, чарівний, чорний, щасливий.

Вже нічого нема на вулиці, все щезло, як сон, пил потиху сідає на землю, а вечірнє повітря все ще тремтить ж и в и м акордом завмираючих звуків (М. Коцюбинський).

Підікрався [Вася] до самої веранди, звідкіля лунали впевнені тривожні акорди (В. Собко).

Протягом усього творчого життя [М. Рильського] світлим акордом звучить мотив любові до Вітчизни, до свого народу, його культури й мови (З журн.).

.. З останньої парти забринів трагічний акорд, і знов я одірвала свої очі (Леся Українка).

Оригінальні епітети. *Весняний, вечірній, вітровий, джерельний, космічний, ніжно-невловимий, нововимірний, промінно-струнний, тонкий.*

Увесь глетяк — на пил космічний, / Де вже роти — поживу — смачно / Під нововимірні акорди, / Що на частотах міокарда (Е. Андієвська).

Які тонкі і ніжно-невловимі Акорди в грудях родяться тоді! (О. Ольжич).

Акордами промінно-струнними День хвилював і тихо гас (М. Вороний).

◆ *Бандурний, вступний, другий, заключний, музичний, органний, останній, перший, підібраний, фальшивий, фінальний і т. ін.*

АЛЕЯ *Бистролетна, висока, волохата, глуха, густа, давня, жива, зелена, золота, людна, напівтемна, нескінченна, нічна, нова, освітлена, осіння, пишна, порожня, розкішна, сонячна, сумна, темна, тіниста, холодна, чиста, широка.*

І пішла поміж людей — по живій алеї (М. Нагнибіда).

У присмерку осінньої алеї Згрібають діти каштановий лист (М. Рильський).

Гули за вікном трамваї... І снились холодні алеї... (В. Сосюра).

◆ *Акацієва, березова, бічна, бокова, бузкова, весняна, вхідна, головна, горіхова, далека, дубова, зимова, каштанова, кипарисова, липова, монастирська, обсаджена, осоорова, пальмова, паркова, піскувата, пішохідна, рівна, розчищена, тополева, туєва, яблунева, ялівцева, ясенева та ін.*

АНАЛІЗ **Спосіб, метод пізнання; дослідження, розгляд чогось.**

Ближчий, вдумливий, вибірковий, вичерп-

ний, глибокий, ґрунтовний, детальний, досконалий, змістовний, копiткий, науковий, науково-критичний, нищiвний, од-нобiчний, останнiй, поверховий, повний, повчальний, рiзно-бiчний, серйозний, системний, суб'єктивний, суворий, тве-резий, тонкий, точний, цiлiсний, якiсний.

Цiкаво, мiж iншим, вiдзначити, що одним iз перших, хто постерiг тонку поетичну технiчну майстернiсть Шевченка i дав в думливи й аналiз форми Шевченкових вiр-шiв, був саме бiлоруський поет, покiйний Максим Богданович (*М. Рильський*).

Я певна, що тодi нiхто не писав би вiршiв по «щиростi», бо прийшлося би пам'ятати шохвилини про суворий «аналiз психологiчний» невблаганної критики (*Леся Українка*).

Вiн дав уже точний аналiз зовнiшнiх i внутрiшнiх властивостей своєї жiнки (*П. Колесник*).

◆ Аналiтичний, векторний, економiчний, естетичний, iсторичний, кiлькiсний, кристалооптичний, лiн-гвостилiстичний, лiтературознавчий, математичний, мiкро-хiмiчний, морфологiчний, науковий, науково-критичний, полiтичний, порiвняльний, психологiчний, рентгенiвський, рент-геноструктурний, ретроспективний, соцiальний, соцiально-економiчний, соцiально-психологiчний, спектральний, струк-турний, теоретичний, функцiональний, хiмiчний та iн.

АНЕКДОТ

Коротке, смiшне оповiдання.

Анiмалiстичний, антисемiтський, армiй-ський, веселий, вiдомий, вiрменський, гру-бий, дитячий, еротичний єврейський, жартiвливий, жит-тевий, заiжджений, заяложений, iсторичний, колишнiй, ко-роткий, милий, народний, непристойний, новий, образливий, останнiй, побутовий, полковий, портовий, путнiй, росiй-ський, свiженський, скандальний, соковитий, соромiтний, со-ромiцький, старий, стародавнiй, традицiйний, український.

Усе це були не вiдомi, заiждженi анекдоти, а живi оповiдання (*І. Нечуй-Левицький*).

[Голова виконкому] патякав калiченою росiйською мо-вою соромiцькi портовi анекдоти (*І. Ле*).

Євген вiдповiв також старим, але не менш обра-зливим анекдотом (*А. Крижанiвський*).

АПЕТИТ

Про гарний апетит.

Великий, вовчий (розм.), добрий, добрячий (розм.), завидний, звiрячий (розм.), здоро-

вий, непомірний, нормальний, однаковий, підвищений, пре- гарний, сильний, страшний (розм.), хороший, чудовий.

На мій подив — з'явився апетит. Та який апетит! Вовчий (Ю. Збанацький).

Цілую тебе на добрий апетит, бо, певно, дістали листи перед обідом (М. Коцюбинський).

Обідають під копою: хліб, сало, огірки. В киян на обличчі вираз звірячого апетиту (С. Васильченко).

В нього чудовий апетит і не гірший настрої (О. Гончар).

Про поганий апетит.

Згаслий, поганий, слабкий.

— Апетит якийсь поганий... Пироги вже приносили (О. Вишня).

◆ *Адміністративний, бродяжницький, імперський, нервовий, панський, пантагрюелівський.*

Леонідові подобалась його енергія, напористість і навіть оцей звірячий бродяжницький його апетит (О. Гончар).

Другий [фактор]: значна частина громадських і політичних рухів у Росії зрозуміла, що за імперські апетити доводиться тяжко розплачуватися (З журн.).

[Павло]: При мені все коїтиметься під панський апетит (М. Кропивницький).

Сміх панував у залі, коли Копач являв перед нею свій пантагрюелівський апетит (М. Рильський).

АПЛОДИСМЕНТИ *Бурхливі, в'ялі, гарячі, гучні, дикі (розм.), довгі, дружні, зайві, короткі, нескінченні, радісні, ріденькі, рідкі, скупі, стримані, холодні, шалені, шумні, щедрі.*

Бурхливі, як грім, аплодисменти заглушили [Храпова] (І. Ле).

Трибуна нагородила переможця гучними аплодисментами (В. Собко).

Жорстока в минулому боротьба за визнання, за положення в театрі, примушувала актора хапатись за кожний зайвий аплодисмент (А. Бучма).

[Акробатка] кланялась у відповідь на ріденькі аплодисменти (О. Донченко).

АРГУМЕНТ *Блискучий, вагомий, важливий, вирішальний, головний, гострий, достатній, єдиний, захисний, історичний, коректний,*

логічний, можливий, найнадійніший, найпереконливіший, найсильніший, невідпирний, невідпорний, неприпустимий, новий, основний, останній, переконливий, поважний, потрібний, правдивий, прекрасний, принциповий, сильний, слухний, солідний, суттєвий, теоретичний, технічний, художній, цінний, чудовий.

Коли треба було обстоювати честь молодечого запалу, найсильнішим аргументом була популярність молодого поета, який примусив навіть великих панів рахуватися з собою (П. Колесник).

Вже складались, формувались думки, невідпирні аргументи, які він [Баглай] висловить перед тими, з ким і зараз в дорозі веде пристрасну переможну дискусію (О. Гончар).

О. Василь висував останній аргумент: — А служба божа? Таже і у мене неділя якась, не можу ж я кинути свої обов'язки та їхати світами для жінчиних примх (Г. Хоткевич).

Сопрон час від часу шукає в своїй голові потрібного аргументу і, як тільки його знаходить, одразу доводить про це до відома Андрія (У. Самчук).

Коли Завадка з'явився перед Філіпчуком, то вся його лють, весь його арсенал слухних аргументів, весь запас його логіки розбився об ще більшу лють, об ще більш слухні аргументи.. (І. Вільде).

Оригінальні епітети. Кам'яний.

Він [Сторожук] завжди знаходить такі кам'яні аргументи, проти яких нічим і заперечити.. (І. Рябокляч).

◆ *Власний, чужий.*

АРОМАТ

Про силу й характерні ознаки аромату.

Весняний, витончений, гіркий, гострий, густий, духмяний, знадливий, легкий, міцний, м'який, натуральний, невловимий, приємний, п'янкий, різкий, свіжий, своєрідний, сильний, солодкий, солодкуватий, теркий, тонкий, цвілий.

Повітря було насичене їхнім густим солодким ароматом (О. Гончар).

Над Землею, ледве торкаючись її, текли п'янки аромати свіжого сіна, акації, нічних фіалок (Є. Поповкін).

Тонким ароматом віяло від шипшини.. (З. Тулуб).

З губ [Лізи] зривається цвілий аромат трави (Ю. Яновський).

*Про враження, психологічне сприйняття;
про характер фізичного впливу.*

Бентежний, благородний, дивний, живодайний, невід'ємний, незабутній, незрівнянний, ніжний, супроводжуючий, хмільний, чудовий.

Ну, та минуло. А тепер од хати До хати розлива все-сильний хліб Міцні та живодайні аромати (*М. Вінграновський*).

Легенький вітерець доносить ніжний аромат цвіту черешні (*М. Зарудний*).

Наче сріблясті дзвоники повісила конвалія, розливши навколо чудовий аромат (*О. Пархоменко*).

Оригінальні епітети. *Двадцятивічний, дорогий, живий, пахкий, повний, холодний.*

Я весь в прокляттях, попелі і думках, Одружений зі смертю, я пропах Двадцятивічним ароматом смерті... (*М. Вінграновський*).

Прибулий наче приносив з собою живий аромат давніх боїв... (*О. Гончар*).

[Петро дививсь] де по землі барвінок славсь й пахким холодним ароматом любисток з м'ятою змагавсь (*І. Гончаренко*).

◆ *Бальзамічний, бузковий, гвоздичний, жасминовий, квітковий, конвалієвий, медяний, мигдальний, морський, м'ятний, польовий, річковий, трояндовий, черемховий, яблуневий та ін.*

[Ліс] залитий сонцем і бальзамічним ароматом смоли, освіжений росою, повний вранішньої енергії життя (*М. Грушевський*).

АРФА

Благовучна, вразлива, голосна, гучлива, гучна, золота, ніжна, розбита, самодзвонна, срібнострунна, чутка, чутлива.

Арфами, арфами — золотими, голосними обізувалися гаї Самодзвонними ... (*П. Тичина*).

А твоя мова так дзвенить Як арфа срібнострунна — В душі твоїй немов горить Пожежа яснолунна! (*В. Пачовський*).

Неначе сестри, всі красуні — Блакиті плин, Неначе арфи срібнострунні В краю долин (*М. Нагнибіда*).

Коли я себе почуваю їх братом, / Таким чистим, прозорим, крилатим, / З душею, як арфа чутка / і ніжно-вразлива, / Така / Чутливо-гучлива... (*М. Вороний*).

АТАКА

Блискуча, буйна, вирішальна, відчайдушна, гостра, громова, демонська, дружна, дурна, запальна, запекла, люта, навальна, настирлива, небачена, невидана, негайна, непорушна, несподівана, нищівна, розпачлива, скажена, смертельна, смілива, солідна, страшна, успішна, фатальна, чітка, шалена.

Кров лилася, люди, як і раніш, ходили в буйні атаки по кільканадцять разів на добу (*О. Гончар*).

Буде бій, останній бій на залитих кров'ю кручах.. Од невиданих атак звір посічений загине.. (*В. Сосюра*).

— Іване! Приготовся на солідну атаку...— Яку таку атаку? — питає Іван.— З мого боку... Ти, думаю, «елемент темний» (*У. Самчук*).

Позиції такі, для успішної атаки відкритою силою, здавалося, не було жодних шансів (*Ю. Яновський*).

А якщо за 1—2 години після великого землетрусу океан не почав відступати від берега, то фатальні атаки цунамі вже не загрожують узбережжю (*Незвичайне і грізне в природі*).

Атомна, багнетна, білогвардійська, більшовицька, бойова, больова, відбита, ворожа, вранішня, вчорашня, газова, гітлерівська, жіноча, жінчина, журналістська, загальна, запорізька, звукова, зустрічна, ідеологічна, кавалерійська, кількарязова, кінна, клерикальна, козацька, лазерна, лобова, майбутня, матова, місцева, мозкова, нічна, одночасна, остання, партизанська, перша, піхотинська, президентська, психічна, ракетна, розбита, словесна, спільна, степова, танкова, фашистська, флангова, чергова, шумова та ін.

БАБА

(бабище)

Стара жінка; мати батька або матері.

Балакуча, беззуба, бідна, бісова (прост.), брудка, весела, в'їдлива, вража (прост.), гладка, глуха, горбата, горлата, грішна, груба, дебела, добряча, добродушна, довгоп'ята, дурна, енергійна, єхидна, забарна, завзята, запліснявіла, затята, збіджена, згорблена, здорова, здоровенна, злопам'ятна, злослива, злюща, кирпата, клята (розм.), коса, крива, криволоба (діал.), кривонога, криворотта, курноса, лиха, ліберальна, люта, набурмосена, настирлива, нахабна, невірна (розм.), несимпатична, нетямуща, низенька, нікчемна, обдерта, обережна, перелякана, пиката, пихата, плакуча, погана, понура, похмура, привітна, приємна, причеплива, проворна, простоволоса, п'яна, розхристана, ряба, сердита, сіда (розм.), сліпа, смілива, справна, спрацьована, стара, столітня, страшенна, суха, суча

(розм.), улеслива, хитра, хороша, цікава, чорна, чортова (розм.), язиката.

Він [Пасюга] подумки проклинав балакучу, забарну бабу (Є. Гуцало).

Осатаніла вража баба, і крикнула, як на живіт.. (І. Котляревський).

Оця горлата баба наробить такого крику (І. Нечуй-Левицький).

На обрії з'являються запізнілі фургони, вони котяться з чотирьох шляхів, на фургонах дебели баби й дівчата (Ю. Яновський).

.. візьми та стань перед образом дома і помолися від щирого серця, і думаєте — Бог не почує? Почує. Скрізь почує. Принаймні, я так, дурна, нетямуща баба, міркую (У. Самчук).

Зінька була вже зовсім стара. Їй було вже більше як шістдесят років, але вона була здорова, міцна й кремезна баба (І. Нечуй-Левицький).

Біда з злосливими бабами! (І. Котляревський).

[Мар'я:].. там (у горнищах) передали мене якійсь курносій, пікатій бабі (Панас Мирний).

А Улас кричав, щоб його рятували, бо люта баба насмерть затовче (Б. Лепкий).

.. Ач, невірна баба: і знає, що не був я там, а питає (М. Коцюбинський).

О дев'ятій годині ранку прийшла прислужниця. Несимпатична, нахабна баба (І. Вільде).

Тут же вештається похмура, згорблена баба (Г. Хоткевич).

Двері рипнули. В кімнату увійшла її нянька, стара Ганна, проворна й смілива баба (І. Нечуй-Левицький).

Пригадав я стару бабу, Криволобу, Стотрилітню Параску (В. Гренджа-Донський).

Проте найбільше докучала їй Хима. Стара улеслива баба, завжди така привітна, вона вечорами перекидалась в білого пса та нипала по загородах сусідських (М. Коцюбинський).

Як вийшла бабище старая, крива, горбатая, сухая, Запліснявіла, вся в шрамах; Сіда, ряба, беззуба, коса, Розхристана, простоволоса (І. Котляревський).

Страшна була баба. Низенька, збіджена; голова маленька (М. Коцюбинський).

Іван спересердя аж сплюнув: «Не чортова баба? А

скажи, що десь принесли сіль чи гас, бігцем, як шістнадцятка, побіжить...» (М. Стельмах).

— Мені Максим сказав, що ти тут. Він усе мені розповів...

— Язиката баба твій Максим (М. Зарудний).

Оригінальні епітети. Добронравна, довгоп'ята, дрантива, ліберально-модна.

Пломеніє короґва злотокоштовна / Під нею — тиха, мудра, добронравна / бабуся б'є поклін, мов камінь, давня (В. Барка).

Мотря зовсім оселилася в «довгоп'ятої» баби (Панас Мирний).

.. скоро в корчмі не стає рук для подавання. Бігає Манашка, бігає його жінка.. бігає стара гетера, бігає молода і ще якась дрантива баба, що дрова принесла.. (Г. Хоткевич).

Пам'ятайте-бо таки, що в Каралаєвій в нутрі сидить дві баби: одна ліберально-модна, а друга старомодна консерваторка (І. Нечуй-Левицький).

БАБУСЯ

(бабуня, бабуля, бабця)

Пестливе до БАБА.

Беззуба, безпомічна, безсила, безтурботна, безутішна, біла, бліда, боса, весела, вимотана, вимучена, виснажена, висока, вродлива, втомлена, горбатенька, глуха, гостроносенька, далека, добра, добродушна, доброзичлива, добросерда, добросердечна, добряча, домовита, дорога, дрібна, жвавенька, задумлива, зажурена, замерзла, замріяна, заплакана, засушена, збентежена, зблідла, згорблена, зігнута, зловредна, змучена, знесилена, інтелігентна, квола, кругленька, лагідна, ласкава, маленька, мила, моторна, невеличка, немічна, низенька, ніжна, обережна, перемучена, печальна, побожна, повільна, почорніла, практична, престаренна, привітлива, привітна, пригнічена, приголомшена, проста, рідна, рухлива, самотня, серйозна, сива, слаба, славна, сліпа, смішна, смутна, сонна, спрацьована, стара, стримана, стурбована, схвильована, сумна, суха, тонконога, турботлива, уважна, усміхнена, хороша, чемна, худа, худорлява, чемна, чепурна, чорна, чужа, щира.

У куточку коло дверей стояла бабуся, боса, в керсетині порваній (А. Тесленко).

Тут живе вдовиця. Глуха бабуся літ за шістдесят (А. Малишко).

В одній хаті добра бабуся заплакала, дивлячись на мої скоцюрблені холодом пальці.. (Ю. Смолич).

В її уяві мов жива стала Ольжина мати, добродуш-

на, надзвичайно рухлива і привітлива бабуся (І. Франко).

Привіт твоїй бабуні дорогій, що любить нас і світить нам, як сонце (М. Драй-Хмара).

За возами, спираючись на костур, тюпає жвава бабуся (С. Васильченко).

«Мати Варчука»,— пізнає Дмитро. І мов крізь туман в уяві побачив згорблену, засушену бабуся, яку, обібравши до нитки, Варчук прогнав із дому (М. Стельмах).

Це дуже мила бабуся, дружина професора Орла (Ю. Шовкопляс).

— Здорові, панотче,— роздалося коло їх, і Христя, озирнувшись, побачила коло себе низеньку при землі бабуся (Панас Мирний).

Ви б мені, серденько, іноді з ласки Та розказали хорошої казки! — Так колись під вечір дівчина мила Рідній бабуся своїй говорила (Я. Щоголів).

Стара і сліпа там бабуся На кріслі понуро сидить (Леся Українка).

А все-таки їдуть [до Почаєва на прощу].. І моляться. Переважно старі, спрацьовані, добрячі бабуся (У. Самчук).

Десь аж із Гупалівщини придибуляли старезні бабуся у темних хустках.. (О. Гончар).

Старую бабуся згадаю. Вона мене кохала: піснями пеленала, Рідним словом кормила, рідній мові учила (А. Метлинський).

За ровом, яким було обкопане кладовище, він побачив невеличкого хлопчика, закутаного хусткою, і худу бабуся у валянках (М. Зарудний).

Чужа бабуся ковдрою укриє, своє розкаже, ваше розпита (Л. Костенко).

Оригінальні епітети. *Кругла.*

Темні ворота біля урізаного в косогір будинку стояли розчинені, і бовваніла в них кругла, сива й напрочуд ласкава бабуся (Вал. Шевчук).

БАГАТТЯ

Біло-голубе, блідле, бурхливе, велике, веселе, високе, вічне, дружнєс, живе, згасле, здорове, здоровецьке, золоте, кволе, лісове, маленьке, невеличке, невидиме, ніжсліжанське, нічне, плавке, погасле, покинуте, синювате, скупе, соснове, степове, тріс-куче, червоне, чимале, чорне, ясне.

.. в уяві його палахкотіло веселе багаття (А. Дімаров).

[Річард:].. я згадую, як часто вечорами / збиралась на помості корабельнім / громада наша, мов одна родина, / і там при світлі вічного багаття, що сам Господь на небі розпалив, / співала гімни (*Леся Українка*).

І мандрівець тремтячими руками / почав багаття згас-
ле ворушити (*Леся Українка*).

Од здорового багаття лився жар по усьому майдані
(*І. Нечуй-Левицький*).

А по всій гостиниці співало-басувало. Кипіло все на-
передодні весни, як у казані над золотим багаттям
(*М. Хвильовий*).

На Лисій горі догоряє багаття нічне, і листя осіннє
на Лисій горі догоряє (*В. Стус*).

Петро.. дививсь, / де горів бузок багаттям синюва-
тим (*І. Гончаренко*).

Під зорями воркує багаття степове, — То змеркне
на хвилину, То знову оживе (*М. Нагнибіда*).

Попирхували поблизу коні, жуючи овес; тріскуче
соснове багаття обдавало ласкавим теплом (*О. Гончар*).

Червоне багаття в ту ніч осявало наш світ (*С. Го-
лованівський*).

.. хтось невідомий розклав чималеньке багаття
(*Ю. Смолич*).

І соловей згорів у чорному багатті (*М. Стельмах*).

Оригінальні епітети. Сухоруке.

◆ Вчорашнє, канівське, партизанське, ри-
бальське, солдатське, хатнє та ін.

БАЖАННЯ

*Безглузде, безнадійне, безпутне, безтямне,
благородне, божевільне, болюче, боязке,
бунтівливе, бурхливе, буйне, велике, вели-
чезне, вередливе, вимогливе, висловлене, високе, відвічне, віч-
не, владне, вперте, гаряче, глибоке, головне, гостре, грізне,
грішне, грубе, давнє, даремне, дике, добре, ефемерне, жагуче,
заздрісне, запальне, заповітне, заснуле, звичайне, зів'яле,
інстинктивне, любовне, люте, марне, мовчазне, могутнє,
найгарніше, найгарячіше, найжагучіше, найзаповітніше, най-
менше, наймиліше, напівбожевільне, наполегливе, напруже-
не, настійливе, настійне, негасиме, невиразне, невислов-
лене, невідступне, невпинне, невтримане, незвичне, нездо-
ланне, ненаситне, неосудне, непереборне, непереможне, не-
розважне, несміливе, нестримне, неясне, нове, оманливе,
омріяне, особливе, палке, пекуче, піднесене, підсвідоме, по-
лум'яне, постійне, потайне, примітивне, природне, прихова-*

не, пусте, п'яне, рабське, радісне, свіже, світле, священне, сердечне, сильне, сором'язливе, спільне, сумне, суперечливе, тасмне, темне, тривке, тривожне, фантастичне, честолюбне, чисте, чудне, шалене, широке, щемливе, щире.

.. і мов крик бойовий, обізветься в речах / безнадійне і марне бажання, / і тріумфом останнім заблісне в очах / розпачливе осіннє кохання (*Леся Українка*).

Сьогодні ніч великих передчуттів і високих бажань (*О. Довженко*).

Що з бажань гарячих, як немає волі, Як молоді літа гинуть у недолі? (*П. Грабовський*).

[Директор:] — Дехто розуміє свободу як необмежену можливість задовольняти будь-які свої примхи, забаганки, грубі й примітивні бажання (*О. Гончар*).

У великім нашій бої За нового дня світання Тільки й можна мати щастя, Варте людського бажання (*Б. Грінченко*).

Якісь невиразні бажання й поривання заворушилися в душі молодого князя (*І. Нечуй-Левицький*).

У Володька виникає таємний задум, який в короткім часі розростається в непереможне бажання (*У. Самчук*).

Тоді було це на світанні.. шока і огневе плече. Лилось нестримане бажання од золотих її очей (*В. Сосюра*).

Як порива мене палке бажання піти туди пісками, чагарями, /.. збудити в горах піснею луну! (*Леся Українка*).

День за днем виношує своє потайне бажання (*О. Гончар*).

Він [Стасик] весь — порив, бажання свіже, пекуче, аж до фізичного болю (*М. Коцюбинський*).

Всі ненавидять війну, всі бояться і не хочуть смерті, у всіх спільне бажання повернутися додому (*П. Загребельний*).

[Женя:] Широкі бажання, корисні і цікаві! (*М. Кропивницький*).

Кажуть, краще б було, якби всі люди говорили однією мовою, ..чудні то бажання (*Панас Мирний*).

Оригінальні епітети. Дошкульне, хиже, шорстке.

Останніми часами на нього часто налягало це дошкульне бажання щось писати (*У. Самчук*).

Володько задирає голову, і в ньому негайно прокидаються хижі бажання знов позмагатися з тими птахами [шуліками] (*У. Самчук*).

А молодиця різала та й різала, по-своєму, по-простецькому, забираючися в саму душу зі своїм шорстким бажанням добра (*Г. Хоткевич*).

◆ *Власне, всяке, давнє, дитяче, доньчине, єдине, кожне, особливе, останнє, перше та ін.*

БАЙДУЖІСТЬ *Абсолютна, важка, велична, видима, дивовижна, зверхня, камінна, напускна, неприпустима, образлива, підкреслена, роблена, стидка (розм.), страшна, тупа, удавана, холодна.*

Після похорону вона [Неля] хоч і стала значно спокійніша, проте її опанувала абсолютна байдужість (*І. Вільде*).

..«Як хочеш, Мар'яне», — ці слова він спочатку прочитав на устах Фросини, потім почув, а тепер збагнув, що до його дружини надходить в а ж к а байдужість. Він розуміє, що ця байдужість страшніша за стогони й сльози (*М. Стельмах*).

Очі Сотника дивилися на неї з дивовижною байдужістю (*М. Руденко*).

З в е р х н я байдужість Кульчицького розсердила Сергія (*В. Козаченко*).

.. Парубок ховає його [почуття] під гострослів'ям, на п у с к н о ю байдужістю (*М. Кропивницький*).

Черниш побачив, що нема ніякого скелястого острова з рожевого каміння, а є лише довжелезні скирти, стайні, комори, які горять з повільною страшною байдужістю (*О. Гончар*).

Потрібно великої праці, щоб зв'язати те, що порвала наша недбайливість та стидка українська байдужість (*І. Нечуй-Левицький*).

Крайнюк давно вже забув, що таке страх. Його опанувала якась тупа холодна байдужість (*В. Кучер*).

Та Павло обманював себе удаваною байдужістю. Він не міг заспокоїтись (*А. Хижняк*).

Оригінальні епітети. *Кам'яна, крижана, повільна, понура.* Від цієї кам'яної байдужості можна було збожеволіти (*В. Бабляк*).

Фашистів дратувала, здавалося, навіть лякала к р и ж а н а Дмитрова байдужість до їхніх знущань і катувань (*В. Козаченко*).

Ще вчора спокійно паслися [корови] десь по балках, а зараз ідуть виморені,.. з сопінням сунуть мимо собору,

під зляскування батогів проносять мимо Єльки свою понуру байдужість (О. Гончар).

◆ *Дитяча, дівоча, людська, українська та ін.*

БАНДУРА

Вбога, голосна, ніжна, рідна, стара.

Не голосна ти, вбога бандуро, По-друго люба тюрми! (П. Грабовський).

.. Землю святую сльозами зросить... Тихо заграйте на рідних бандурах (О. Олесь).

Молодосте-одрадосте, Воленько без краю! Кому про вас на старечій Бандурі заграю? (П. Куліш).

◆ *Тридцятиструнна, українська.*

БАРВА

Про кольори та їх відтінки.

Багряна, біла, блакитна, блискуча, бронзова, бурувата, вицвіла, вишнева, вогнева, вогняна, гаряча, глиняна, гніда, голуба, густа, жовта, жовтогаряча, жовто-зеленаста, зелена, земляна, золота, каштанова, коралева, людяна, небесна, невиразна, неозначена, огненна, попеляста, рожева, руда, самоцвітна (мн.), світла, синя, сіра, смаглява, соковита, сталева, сонячна, темна, темно-бронзова, темно-вишнева, темно-зелена, хакі, цегляна, цитринова, червона, червоно-чорна, чиста, чорна, чорно-зелена, чорно-синя, ясна, ясно-блакитна, яскрава.

.. широка річка понялась на захід вогняною барвою, далі зарожевіла, засяла блакиттю (М. Коцюбинський).

Гарячою зеленою барвою горить на сонці ячмінь, широко стелеться килим ясно-зеленого.. вівса (М. Коцюбинський).

Двері мальовані гнідою, вицвілою барвою (У. Самчук).

Золотисті, цитринові, зеленкуваті барви підкреслюються голубими і темними тіннями, і далекий зоряний цвіт сіється і стелеться порошею на засніжене село (М. Стельмах).

.. плавали зорі. Особливо одна з них переливалася найрізноманітнішими самоцвітними барвами (Я. Качура).

На ньому старий, неозначеної барви кашкет, полатаний кобеняк і старі чоботи (У. Самчук).

Коли караван з'являвся в свято, Шевченко хапав олівці, ішов з фортеці на цілий день.. милуючись соковитими барвами східного одягу (З. Тулуб).

Нарешті на вікнах хат запалали червоні барви заходу
(*І. Багмут*).

Ще тільки декуди блищить рілля у чорно-синій
соковитій барві (*М. Рильський*).

Скорботний люд. Червоно-чорні барви. Вінків
печальний шепіт (*М. Бажан*).

Може, дівчата загледілись на яскраві барви осені
(*С. Чорнобривець*).

Про психологічне сприйняття.

*Безсило-зелена, весела, ворожа, гидка, дивна, жива, іди-
лічна, кривава, ніжна, мертва, мінлива (мн.), м'яка, неві-
дома, несмілива, пишно-величава, підозріла, полум'яна, пре-
красна, притяглива, радісна, райдужна, співуча, спіла, тиха,
тонка, улюблена, чарівна, штучна, щедра.*

Кривава барва розтеклася по річці, і та раптом за-
тріпотіла, замигтіла й заграла (*Вал. Шевчук*).

Червоним шовком шила я її, Щоб грала в барвах пишно-
но-величавих, — Як цвіт вишень, мережила краї, Ве-
сінній жар пустила по рукавах (*М. Бажан*).

.. край неба, на сході, весело рум'янився, мінився ра-
дісними барвами (*В. Козаченко*).

Він [Тихонов] закоханий в життя, в його співучі
барви (*М. Рильський*).

Милувався [Довбуш] чарівними барвами ранку..
(*В. Гжицький*).

◆ *Весняні, літні, осінні, побутові, психоло-
гічні, соціальні, стильові, художні та ін.*

БАРВІНОК *Блакитний, буйний, весняний, голубий,
дрібний, дрібчастий, забутий, запізнілий,
зелений, лискучолистий, рясний, синій, хо-
роший, хрещатий, швидкий, ялиновий.*

[Сотник:] Стривай, стривай, простоволоса! Дурненька,
де б же ти взяла Того барвінку завітчатись? [Настуся:]
А коло тину! там такий Поріс зелений, та хрещатий,
Та синій! Синій-голубий. Зацвів... (*Т. Шев-
ченко*).

На столі лежить накритий вузьким, в одну пілку на-
стільником хліб, а біля нього кілька стеблин лискучо-
листого барвінку (*М. Стельмах*).

Барвіночку мій хрещатий, Зелений, дріб-
ний, Ой я ж тебе викохала хороший, рясний (*Леся
Українка*).

Оригінальні епітети. *Безжальний, войовничий, жорстокий, навісний, небоокий, невідступний, синьоокий.*

Все затоплює, все захоплює, все укриває войовничий, невідступний, швидкий барвінок (*Ю. Смолич*).

Я пам'ятаю їх, барвінків, навесні. Цвіли вони синюші, навісні, Такі блакитні, буйні, небоокі, Такі безжальні і такі жорстокі (*І. Драч*).

БАРИТОН **Чоловічий голос, середній між тенором і басом.**

Про гучність, характер звучання.

Глибокий, глухий, горловий, грудний, гугнявий, густий, дзвінкий, застуджений, звучний, мелодійний, молодий, м'який, низький, повнозвучний, сильний, соковитий, тихий, хрипливий.

Петро мав приємний, м'який баритон, жваву вдачу (*В. Козаченко*).

До сильного, лірико-драматичного, красивого за тембром повнозвучного баритона великого діапазону з хорошим нижнім регістром додався в Італії «метал» (*З газ.*).

І за мить над притихлим Трухановим островом, над пляжами і Матвіївською затокою соковитий баритон оголосив, що перемогу у веслуванні на скіфах-одиначках здобули двоє (*В. Собко*).

— Жити треба, моя пані, вміючи! — говорить Іван своїм тихим, мелодійним баритоном, наливаючи Соні в чарку вина (*В. Винниченко*).

Про враження, психологічне сприйняття; про оцінку голосу.

Виразний, виспіваний, владний, гарний, життєрадісний, знаменитий, красивий, ліричний, могутній, молодечий, молодий, мужній, немолодий, ніжний, оксамитовий, прегарний, приємний, свіжий, солідний, спокійний, сумовитий, телячий, хороший, чистий, чудовий.

У сусідньому купе життєрадісний баритон заспівав «Вечір надворі» (*Р. Андріяшик*).

Тон його голосу свіжий, оксамитовий, молодий баритон з натиском на басові нотки (*У. Самчук*).

Баритон немолодий, але гарно виспіваний, провів ту ж саму фразу (*Дніпрова Чайка*).

Оксамитовий баритон молодого магната чарує своєю музичністю (*З. Тулуб*).

У нього тоді був приємний баритон, рожеві щоки, великий зріст і сором'язливість (Ю. Яновський).

А чудовий баритон ллється, переливається (І. Нечуй-Левицький).

Оригінальні епітети. Срібно-оксамитовий.

◆ *Драматичний, лірико-драматичний, ліричний, оперний та ін.*

БАС **Низький чоловічий голос.**

Про гучність, характер звучання.

Важкий, високий, глибокий, глухий, гнучкий, голосний, горластий, громовий, громоподібний, грудний, густий, гучний, дитячий, дужий, залізний, захриплий, низький, нутряний, оксамитовий, охриплий, підроблений, приглушений, пропитий, п'яний, сильний, соковитий, стриманий, твердий, теноральний, товстий (розм.), тріснутий, хрипкуватий, хриплий.

Веселим щебетом задзвенів-покотився другий сопрано; загув високий важкий бас (Дніпрова Чайка).

— Здрастуйте, — густим басом привітався незнайомий до Тамари (А. Хижняк).

І тоді почувся від порога дужий, хрипкуватий бас начальника режиму товариша Тритузного (О. Гончар).

Співає ліс захриплими басами.. (Л. Костенко).

Шевченко дійшов до Соборної площі, де виповнюючи небо низьким оксамитовим басом, гув великий і важкий головний соборний дзвін (З. Тулуб).

— Дай Боже, дядку Семене! Як маємось? — твердий, соковитий бас (У. Самчук).

Про враження, психологічне сприйняття; про оцінку голосу.

Виразний, в'ялий, гнівний, грізний, замріяний, злий, красивий, крутий, могутній, мужній, найкращий, насторожений, невеселий, одкоханий, поганий, погрозливий, понурий, потужний, пристойний, радісний, сердитий, спокійний, стриманий, цинічний.

А хтось виводив тонко-тонко, гули замріяні басы (Л. Костенко).

Крутий бас рокоче притишеним громом.. (Григор Тютюнник).

Сам народний бас, що сидів попереду, теж вибіг на сцену, трохи поспівував.. (Ю. Яновський).

І прогув з готичних ніш його [солдата з башти] понурий бас.. (М. Бажан).

Поліцмейстер стриманим басом робив якісь не-
потрібні накази, аби говорити (*М. Коцюбинський*).

◆ *Драматичний, ліричний, співучий та ін.*

БАТЬКО

Активний, багатий, бідний, блідолиций, багатирський, боголюбний, божевільний, бородатий, брехливий, бровастиий, брудний, вбогий, великий, великоголовий, величний, вередливий, веселий, витягнутий, високий, вільний, втомлений, говіркий, голодний, грізний, добрий, дебелий, довгий, дратівливий, древній, дужий, думаючий, єдиний, живий, життєзнаючий, загиблий, задуманий, задушевний, зайнятий, заклопотаний, закоханий, заможний, замордований, засапаний, заспокійливий, засушений, здоровий, здорожений, злий, коренастий, коханий, кремезний, лагідний, ласкавий, люб'язний, лютий, мислячий, мовчазний, могутній, мозолястий, монументальний, мудрий, надійний, намерзлий, намучений, насуплений, нафантазований, невідомий, незабутній, незнаний, немічний, неписьменний, непривітний, нереальний, нерідний, неслухняний, нещасливий, новоспечений, нудний, обвантажений, обдертий, одинокий, осиротілий, панський, поважний, покійний, порядний, працелюбний, привітний, примружений, п'яний, рідний, розхристанний, розумний, рум'яний, сердитий, сивий, сивоволосий, синьоокий, слабкий, славний, сонцелюбний, старенький, старий, старомодний, статечний, статний, стурбований, стомлений, суворий, сумний, сутулий, тверезий, темний, темнолиций, трагічний, тривожний, убогий, улюблений, усміхнений, хазяйновитий, хворий, хмурий, хоробрий, худючий, червоний, чесний, чорнобривий, чудесний, чужий, шанований, шановний, щасливий, щиросердний.

А нещодавно [помер] батько бідний — Такий сумний, такий трагічний... (*Є. Маланюк*).

А це той невідомий батько його, майже нереальний, нафантазований, мов снігова людина (*О. Гончар*).

А ще такого порядного батька син,— каже докірливо директор (*У. Самчук*).

Всі чекали якогось Мельника з надією, мовби рідного батька (*І. Багряний*).

Всі встали й потяглися з чарками до старого осиротілого батька (*О. Довженко*).

Так тобі смішки з чесного батька, що його бере за дітей своїх скорбота? (*В. Мова*).

А як ваш шановний батько? — питає Мар'яну Петро (У. Самчук).

Оригінальні епітети. Барчистий, висушений, невагомий, розвальний, розогнений.

Окидаю його [батька] поглядом. Він такий висушений, що здається невагомим (Р. Андріяшик).

Ціла родина знає дуже добре, чим пахне, коли збудити у батькові, їх могутньому, барчистому, великоголовому батькові, його звірячий гнів (У. Самчук).

Сам він [батько], великий і розвальний, уже сидить на козлах брички, і біля нього може приміститися хіба Василь (У. Самчук).

Засапаний, червоний, розогнений з лютоблискучими очима, стояв серед хати батько (У. Самчук).

◆ Бісовий, весільний, вічний, законний, літературний, мамин, названий, народний, пострижний, святий, хрещений, чортів.

БДЖОЛИ **(бджола)**

Бадьорі, брунатні, буденні, буйні, веселі, гарячі, голодні, дбайливі, дикі, добрі, дрібні, дружні, жалючі, завязі, злющі, золоті, кусючі, легкі, ледачі, малесенькі, малі, мертві, молоді, невтомні, непомітні, одичавілі, перелітаючі, півкрила, покинуті, потривожені, працьовиті, робочі, роздрочені, сердиті, трудятьчі, хворі.

.. Довгою стрічкою до молодого дубняку стікає нивка гречки, обсіпана міріядами бадьорих бджілок (У. Самчук).

.. і там вони [пари] лігали, як буйні бджоли, що відбилися на простір з тісного рою (Леся Українка).

На білу гречку впали роси, Веселі бджоли одгули (М. Рильський).

Живим клубком гарячі бджоли Повзли, і мед промінням грав (М. Стельмах).

.. Дикі бджоли гудуть за медом.. (Ю. Яновський).

Чи добрі, цигане, бджоли? — Хто їх знає, чи вони добрі, чи ні! А що мед, то тяжко солодкий (М. Номис).

А над обличчям тихо снували покинуті дідом золоті бджоли (О. Довженко).

Легка бджола за взятком полетить, / Трава збагне, що треба зеленить (М. Рильський).

У ледачого пасічника й бджоли ледачі (Нар. творчість).

Бджола мала, а й та працює (Укр. нар. присл.)

.. він [Валерик] товкся в саду з ранку й до ночі, як та молода бджола (О. Гончар).

За плотом задзвеніли потривожені бджоли і почали вилітати з покаліченого житла (М. Стельмах).

.. мої думки, неначе роздрочені бджоли, так роєм і загули кругом мене (Панас Мирний).

Оригінальні епітети. *Веселокрилі, ідеальні, півкрилі, поетичні, прозорі.*

Збирають світлі, золоті меди Веселокрилі та прозорі бджоли (М. Рильський).

[Настуся:] — Там повно мрій, неначе поетичних ідеальних бджіл у пасіці (І. Нечуй-Левицький).

БЕРЕГ

Про зовнішній вигляд, колір, наявність чи відсутність рослинного покриву і т. ін.; про віддаленість берега.

Безкрайї, білий, блакитний, близький, блискучий, високий, відкритий, голий, голубий, далекий, дальній, дикий, жовтий, заболочений, забруднений, зелений, золотий, золотистий, зрізаний, крутий, лісистий, нерівний, неясний, повноводий, помітний, поморщений, прижовклий, пустельний, рожевий, рудий, смарагдовий, сонячний, стрімкий, туманний, хвилястий, червоний, чистий, чорний, чорно-білий, янтарний, ясний.

По чорній річці поміж білими берегами прудко пливе човен.. (М. Коцюбинський).

.. самотній чабан з далекого берега, схилившись на гирлигу, дививсь, як шалапутна ота дівчина море перебродить (О. Гончар).

Хай дальній берег в сонці медом плавиться (Л. Костенко).

Здалося навіть нам, Що строфи пушкінські закрадливо говорить зеленим берегам прозорова Сороть (М. Рильський).

Дмухне вітрець — і розлетиться, І бачиш інші береги: І повноводі і безкраї, Утопиш погляд — глибина (О. Підсуха).

І скільки він не просив, щоб забрала його з пустельного берега, вона.. й не глянула в той бік.. (Г. Тютюнник).

А та [вода], що залишилася, ледве сльозила поміж рудими берегами (Б. Лепкий).

Про враження, психологічне сприйняття.

Блаженний, веселий, ворожий, глухий, жаданий, журливий, забутий, замріяний, колишній, ласкавий, мирний, міц-

ний, надійний, невідомий, негостинний, незнаний, неясний, паршивий, паскудний, печальний, прекрасний, приниклий, рідний, свіжий, смутний, сонячний, суворий, таємничий, тісний, холодний, чудесний, чужий, шумний.

... Тече старий Славута, в веселі береги закутий (В. Сосюра).

Здається — то не ріка тече, а добре, випогоджене життя... Між замріяними у супокі зеленими берегами (Р. Андріяшик).

[Решта миколаївських псевдоматросів] не дійшли до Олешок і висадили десант на мирному березі... (Ю. Яновський).

Ну, а далі ви знаєте: від паршивого берега відчавив, а на паскудний — прибився (М. Стельмах).

... Десь у верхів'ї, у невідомих мені берегах і степах, живуть невідомі села і люди (М. Вінграновський).

Оригінальні епітети. Златогрив, кандидатський, короноустий, кругойдучий, крутобокий, левино-жовтий, мачиноярусний, радісно-червоний, святоруський, чіпкохвостий, чорногрив.

Світила осінь. Берег златогрив Дививсь у воду, як русяве чадо (Д. Павличко).

А Павло вплив на вчену раду поза всіма строками. І дістався кандидатського берега (А. Крижанівський).

На крутобокому березі Станем рядами (І. Вирган).

Дніпро, старенький дебаркадер, левино-жовті береги лежать на кіхті, похиливши зелену гриву шелюги (Л. Костенко).

Три годи, як три дні, промучився я в проклятій неволі... не думав уже вбачити святоруського берега! (П. Куліш).

◆ Багnistий, високий, височенький, вогкий, глиняний, горячий, другий, західний, кам'яnistий, крутий, лівий, морський, низький, обривистий, осінній, південний, північний, піскуватий, піщаний, покручений, пологий, полтавський, похилий, правий, протилежний, рівний, різьблений, скелистий, стріляний, східний, твердий, хвилястий, чорноморський та ін.

Просто по Росі вгору видно високі скелисті покручені береги (І. Нечуй-Левицький).

Правда ще раз промив Вадимові рану, одягнув його, дав зброю і разом із хлопцем перевіз на другий берег (Б. Лепкий).

БЕРЕЗА (берізка)

Біла, білокора, білонога, білостанна, велика, висока, гінка, гола, густолиста, добра, жовтолиста, здоровенна, золотокоса, косата, молода, одинока, русокоса, срібна, срібнозора, стара, столітня, струнка, тендітна, товста, тремка, яснозора.

Гей, береза біла, / срібнозорая! (В. Сосюра).

І висівають визріле насіння Берези білокорі та стрункі (П. Дорошко).

В крові зорі берізки білокорі, / вечірній час пливе, як тіні хмар (В. Сосюра).

Береза стоїть білонога, Галуззям свій стан обгорта (П. Дорошко).

Шелестить берізка білостанна, Мов зійшла з картини Левітана (І. Нехода).

Що у них самі ж колючки — гострі та суворії. / А у нас гінкі берези — срібні, яснокорії (П. Тичина).

І вони пили водицю чисту, Славили березу густолисту... (А. Малишко).

Вони ж ходили по лісу шукати доброї берези на сік (У. Самчук).

Тихше, вітре, / чуєш, годі,— / холодно сміється. / Рве берези з л о т о к о с і, / батогом — по кленах! (В. Семенко).

Клянусь вам, поля і птиці, І клени, й гори, і лани, / І вам, берези русокосі, І вам, плоди мої рясні... (А. Малишко).

Красний дню, шуми ти їм колосом, / стрінь берізками срібнокорими... (В. Колодій).

Столітні берізки — до пояса, А гори — під Волосожар (П. Дорошко).

Оригінальні епітети. *Вінчально-біла, ніжно-синя.*

Мій соколе, це все берези, / вінчально-білі і тремкі... (С. Йовенко).

Одлигло так на всі світи, Що аж берези ніжно-сині, Здається, наче й ті течуть І пропадають під ногами... (І. Драч).

◆ *Залізна, звичайна, жовта, чорна та ін.*

БИТВА

Безглузда, безкровна, благородна, буденна, велетенська, велика, виграна, визвольна, вирішальна, вікопомна, всебічна, всенародна, всесвітня, гаряча, генеральна, гігантська, грандіозна, грізна, громадянська, давня, жорстока, запекла, знаменита, ідеологічна, історична, класова, козацька, колишня, кривава,

кровопролитна, людська, недавня, нелюдська, немилосердна, остання, переможна, перша, прецікава, програна, революційна, рішуча, світова, славна, словесна, спільна, справжня, стоголоса, танкова, трудова, чесна, шалена, шумна.

Його вразила не сама ідея, не поле благородних битв людини-творця з природою (*О. Довженко*).

На небі й у Дніпрі гримотіли велетенські битви між весняними хмарами (*О. Довженко*).

У зносінах з папою, у цих словесних битвах і сучкач, Данило не був переможений (*А. Хижняк*).

Вже так до ножа ми звикли у спину, що в чесній битві ми переможемо! (*Л. Костенко*).

Оригінальні епітети. *Самотня, хірургічна.*

А геніальні поети — такі бездарні! Виходять з ночей аж чорні, як шахтарі з забою. А ті клаптенята паперу — то смертельні плацдарми самотньої битви з державами, з часом, з самим собою (*Л. Костенко*).

Стан був настільки критичний, що я вже думала з журбою про морфій або, ще й гірше, про нову хірургічну битву. . (*Леся Українка*).

БІДА

Безвихідна, безсмертна, велика, видима, відчутна, вічна, власна, всеблага, все-світня, гірка, гірша, глуха, голосна, грізна, громадська, давня, друга, жахлива, жорстока, зла, куца, лиха, людська, люта, напрасна (розм.), невидана, невимовна, незнана, некликана, неминуча, неочікувана, непоправна, нерівна, нова, превелика, радісна, своя, скажена, смертна, справжня, стара, страшна, сувора, тяжка, учеписта, чорна, чужа.

[Оксана]: — Ти мене, як у самій великій біді була, .. ти не покинув мене.. (*Г. Квітка-Основ'яненко*).

Стояли люди, мов хмара давніх вічних бід овіяла їх душу сумом (*І. Франко*).

Біда сама не йде, а другу веде за собою (*Б. Лепкий*).

Живий живе гада і смерть — найгірша біда (*Л. Глібов*).

Що одинаку — справжня біда, то для гурту крапля лише (*Є. Кротевич*).

Дай мені розум, щоб я, при такій тяжкій біді, не прогнівив би тебе не тільки словом, та ніж думкою (*Г. Квітка-Основ'яненко*).

Нема кінця учепистій біді (*Л. Костенко*).

Чужу біду до себе прикладай (*Нар. творчість*).

Здрастуй, бідо моя чорна, здрастуй, страсна моя путь
(В. Стус).

Оригінальні епітети: *Безденна, бідолашна, жалюгідна, принизлива, радісна, учеписта.*

Робітниця поденна, то біда безденна (Укр. нар. присл.).

На нашій біді бідолашній Ворогу не заграти (В. Бичко).

Килина.. в чистій кімнаті залишала якусь свою біду, принизливу й жалюгідну.. (Є. Гуцало).

Иди — мужній і сам себе помножуй У ранній радості і радісній біді (В. Стус).

◆ *Людська, моральна, мужицька, теперішня.*

БІЙ 1. **Зіткнення ворожих армій, загонів, угруповань; битва; поєдинок.**

Безумний, безперечний, важкий, великий, величний, вирішальний, відкритий, вічний, гарячий, генеральний, грізний, гвардійський, давній, далекий, двокутний, енергійний, жахливий, жорстокий, завзятий, запеклий, затятий, звитяжний, зустрічний, історичний, короткий, лютий, майбутній, небезпечний, невиданий, неминучий, нерівний, нескінченний, нечуваний, нинішній, нічний, одгримілий, одчайний, оружний (поет.), передостанній, переможний, перший, погибельний, програний, революційний, рішучий, священний, смертельний, смертний, справжній, тяжкий, упертий, шалений.

Енергійний бій нарастив (О. Гончар).

Мало хто вийшов ціло з тих боїв жахливих (Б. Лепкий).

[Батько] бігав, як роздратований півень, що б'є себе крильми і витяга шию перед завзятим боєм (М. Коцюбинський).

І перше кохання / і люті бої / Судилися їй за Балканами (М. Нагнибіда).

А що це нинішній бій, коли його рівняти із тим, що колись бувало (Б. Лепкий).

Гримнули [труби] так клично і побідно, як сурмить бойова сурма, коли веде колону на смертний бій проти ненависних ворогів (Ю. Смолич).

А після того між ними [хлопцями] зчиняється справжній бій (У. Самчук).

Оригінальні епітети. *Віщий, гордий, громокрилий, комічний, світанний, страшносудний.*

Для вісних боїв ветерани зривають онукам плоди
(*М. Нагнибіда*).

.. Гасло гордого бою Провіщає сурма.. (*М. Рильський*).

Палають гнівно протуберанці — Світанний бій!
(*М. Драй-Хмара*).

◆ *Авангардний, барикадний, близький, всенародний, вуличний, гладіаторський, загарбницький, ідеологічний, міський, морський, наступальний, оборонний, повітряний, розвідувальний, рукопашний, танковий, фланговий, штиковий та ін.*

2. Сутичка, змагання.

Батоговий, дружний, житейський, кулачний, перепелиний, півнячий, словесний, цікавий, чесний.

Сильна, уперта натура [Івана Франка], яка цілою ви-йшла з житейського бою (*М. Коцюбинський*).

Вечір. Перепелиний бій, і так незносно пахне тра-ва (*М. Хвильовий*).

Над Троянівкою затихав півнячий бій (*Григор Тютюнник*).

А було як вийдуть на кулачний бій... ну й запла-четься не одна мати (*П. Колесник*).

У словесних боях двадцятих, скажімо, років ви-кувались і зміцніли принципи реалістичної літератури..
(*М. Рильський*).

БІЛЬ

Про силу, інтенсивність.

Безумний, великий, відчутний, дикий, жахливий, жорстокий, затихаючий, звичний, легкий, лютий, наглий, надзвичайний, невимовний, невинний, незмірний, нелюдський, нестерпний, нестерпучий, нестямний, пекельний, сильний, скажений, смертний, соба-чий (розм.), страшний, терпимий, тихий, шалений.

[Деревина] застогнала від безумного болю і, ви-вертаючи у півхати землі, повалилася к смерті.. (*Г. Хот-кевич*).

Я був гордий і водночас зазнав великого болю
(*О. Довженко*).

Спухали, натягувались жили на скронях, і стугоніла, розриваючись од лютого болю, голова (*М. Стельмах*).

[Мати] Стікала кров'ю у темнім гаї, Несла в неволі нестерпні болі В труні лежала — і оживає! (*М. Рильський*).

Досі пече його отой сповнений невимовного бо-

лю, докору й осуду погляд закривавленого після езекуції Оленчука.. (О. Гончар).

А біль шалений, біль ненависний, / живе — не зник! (М. Драй-Хмара).

Про характер.

Внутрішній, впізнаний, гарячий, гіркий, глибокий, глухий, голодний, гострий, загуслий, за давнений, закипільний, колючий, минулий, незмінний, несподіваний, ниючий, одностайний, пекучий, перший, приборканий, прихований, пронизливий, простий, пульсуючий, рівний, різкий, розранений, терпкий, тонкий, тупий, тяжкий, щемливий.

Пустили потім ясу, що звихнулась умом Чабаниха, але цьому мало хто вірив, бо.. в темній глибині [очей] стояв закипільний біль (О. Гончар).

Маруся не спала. Серце нило одностайним рівним болем (Г. Хоткевич).

Будь-які твої слова й докази розіб'ються... об розранений біль його приниження (О. Гончар).

Я розповідаю їй про тяжкі болі серця, недавню розлуку (Т. Масенко).

... Його охоплював панічний страх, що згодом перейшов у тупий біль, який мучив його тіло й дух... (Григір Тютюнник).

Про душевні переживання.

Безмірний, віковичний, вічний, гнітючий, душевний, жагучий, животворний, жорстокий, зайвий, кривавий, людський, материнський, народний, невинний, ненависний, нерозгаданий, нестерпний, нічний, новий, одвертий, прикрий, прихований, радісний, ревнивий, ревний, самотній, святий, сердечний, солодкий, старечий, тасмний, теплий, тихий, хвилюючий, чутий, яскравий, ясний.

Я [Мартуся] лишилася на самоті з кривавим болем... (Р. Андріяшик).

І знову пізнав той надзвичайний біль, коли радість і жура сплітаються в єдину гармонію (М. Хвильовий).

Вгамуйся, серце, не тужи / Мені нестерпний біль (М. Нагнибіда).

І це розумування хоч трохи, а полегшило материнський біль: таки і в неї росте господар.. (М. Стельмах).

Оригінальні епітети. Антрацитний, безбережний, безнадійний, білий, білокрилий, вечоровий, герметичний, єдино-неділимий, закутий, згорнений, зичений, квадратний, кострубатий, крилатий, лагідний, лебединий, мічений, молодий, на-

гірний, настояний, одвертий, одкритий, осліплий, пелехатий, поединчий, правічний, променистий, радісний, розголюсий, світлий, сірий, сіренький, солоний, справедливий, стозапеклий, усевитончуваний, чорнобривий, чорно-червоний, ясен.

Сивий голубе, біль мій зичений, / вечоровий і пелехатий, / більше чутий, аніж помічений, / більше мічений, ніж крилатий (В. Стус).

Лови в туманів променистий біль.. (В. Стус).

І скаже світ: — Ти крихта у мені. Ти світлий біль в тяжкому урагані (Л. Костенко).

Я забуваю сіреньке життя сіреньких болів і турбот і пізнаю інший солодкий світ (М. Хвильовий).

Усевитончуваний біль — із краю і на край, ступай у паділ божевіль, до відчаю рушай (В. Стус).

◆ Головний, голодний, грудний, жовчний, зубний, мігреновий, місцевий, підшлунковий, плевритний, психогенний, ревматичний, сердечний, фізичний та ін.

БІР

Ліс.

Про густоту, висоту, колір.

Буйний, великий, високий, глибокий, глухий, густий, густолистий, дрімучий, зелений, непроглядний, непрохідний, просторий, рідкий, світлий, синій, темний, тінистий, частий, чистий, чорний.

.. Бори Величезні, густії Проводять таємну розмову (Леся Українка).

Ось подивись: цей край — Сибір, / одягнений у хвою, / шумить дрімучий темний бір, що зветься тут тайгою (Н. Забіла).

Обізвились непрохідні бори, / одкликнулись яри та діброви, і безкраї степи одгукнулись.. (Панас Мирний).

Ліс — як бір, просторий та буйний (Панас Мирний).

В нашій українській землі Галичині стоять прехороші гори Карпати, на яких зверху безперестану гудуть бори, темні та високі.. (С. Васильченко).

Про вік.

Багатовіковий, віковічний, вічний, древній, молодий, одвічний, предковічний, старий, столітній, тисячолітній.

[Ніч] Простерла сині крила і тихо вкрила одвічні бори, чорні, похмурі, застигли.. (М. Коцюбинський).

Нема моєї пари В селі і за селом! Вона за морем синім, За бором за старим (М. Рильський).

Про враження, психологічне сприйняття.

Гордий, дикий, задумливий, застиглий, імлистий, казковий, мовчкуватий, могутній, нелюдимий, німий, ошатний, похмурий, ранковий, свіжий, смутний, сонний, страшний, суворий, таємничий, тихий, хмурий, чарівний, чудовий, шумний, щирий.

Не пішла ж Хима до тітки, а пішла в дикий бір (М. Вовчок).

Бори задумливі й глибокі, Вогні вечірніх поїздів Зовуть мене.. (М. Нагнибіда).

Не шумить в годину пізню нелюдимий бір (М. Шеремет).

Пішов до діброви шукати поради, До темного смутного бору.. (Леся Українка).

Чудовий бір тягнеться понад Тясмином майже від Сміли до Чигирин (З газ.).

◆ Буковий, заболочений, заповідний, корабельний, низькорослий, смерековий, сосновий, сухий та ін.

БЛИСКАВКА Електричний розряд.

Про форму; про звучання грому; дальність, тривалість блискавки тощо.

Беззвучна, безшумна, бистра, гостра, далека, електрична, зигзагова, змережена, лапата, легка, метка, куца, несподівана, розгалужена, тиха, швидка.

Десь далеко замиготіла блискавка, бліда, дрібненька, неначе хтось грався, перекидаючись на небі золотими м'ячиками (І. Нечуй-Левицький).

За вікном десь близько заскреготав транспортер, і трауючі кулі полетіли в залу, як куці блискавки (О. Гончар).

Понад землею тривожно спала важка та чорна хмара й здригалась од легкої блискавки (М. Коцюбинський).

Дивні думи миготіли, в його [Хмельницького] голові, мов тихі, далекі блискавки, що віщують наближення бурі (І. Франко).

Про колір, характер блиску.

Біла, бліда, блідо-рожева, голуба, жовта, зелена, золота, іскриста, огненна, огниста, огняно-біла, оксамитова, опалена, осяйна, полум'яна, світла, синя, сліпуча, сліпучо-біла, сонячна, срібна, суха, червона, чорна, ясна, яскрава.

Білої блискавки чорні аркани кидає небо в дніпровські пороги (Л. Костенко).

Раптом блідо-рожева блискавка розпанахала небо, і стрілою впала десь неподалеку веселка (*Б. Антоненко-Давидович*).

Над Харковом метнулась огняно-біла блискавиця і, роздерши небо, потрясла город різким, улюлюкаючим ударом розлютованого грому (*М. Хвильовий*).

І срібні блискавки берез У хмарах пущі вікової (*М. Нагнибіда*).

.. була жажлива ніч степової бурі, на небі місяць літав з хмари на хмару, сухі блискавки сіклися в повітрі (*Ю. Яновський*).

А блискавка все миготіла, то червона, то жовта, то зелена, й освічувала покої страшним блиском (*І. Нечуй-Левицький*).

Оригінальні епітети. *Багрянокоса, благовісна, весела, волохата, гарматна, гнівна, грайлива, грізна, добра, запахуча, звичайнісінька, зла, зловісна, міднозуба, могутня, несхибна, радісна, рясна, свята, сердита, смертоносна, стара, страшна.*

Птахи багряні прилетіли Між благовісних блискавок (*М. Рильський*).

Блискавко гнівна! Ти люба мені Тим, що крізь темряву ночі Кидаєш стріли свої вогняні І, розтинаючи хмари грізні, Блисками радуєш очі (*М. Вороний*).

Загуркотіла твердінь, блискавками мигоче рясними (*М. Зеров*).

Хай мене свята блискавка запалить! (*Панас Мирний*).

А страшна блискавка миготіла раз у раз безперестанку (*І. Нечуй-Левицький*).

Громами одбомбили й волохату, У ворсі пломенів, сліпучу і лапату, Спустили блискавку із прив'язі (*І. Драч*).

◆ *Весняна, кульова, лінійна, наземна, пласка, штучна.*

БОГ

Про силу, міць, впливовість.

Всевідущий, всемогутній, всемогучий, все-сильний, добрий, милосердний, могутній, сильний, тисячосильний.

Хай! коли хто всевідушій, / ну, скажем, Бог, об'явиться і судить, / то — як? (*В. Барка*).

О, Боже, Боже всемогутній, / Лиши мені на вік цю мить (*О. Олесь*).

Бо як запрагне Всемогучий Бог Нараз скарати за гріхи, провину, Він не дає народу перемог, А, шле синів народу на чужину (*О. Бабій*).

За що, о Боже милосердний, оці ти муки нам послав? (Ю. Клен).

Хвилину тому був я чародій, Тиран, володар, Бог тисячосилий! (М. Вінграновський).

Оригінальні епітети. Анакреоновий, бистрий, буйноволосий, бурепінний, бурянодишний, кремезний, крутолобий, світловолосий, широкоплечий.

Бистрий, буйноволосий, охоплений / вітром і світлом, Бог ліву руку простер — чи ліру / тримає, чи кличе? (М. Бажан).

Поколихають мене Андріятики води суворі, — Буду благи не раз я бурепінних богів... (М. Зеров).

Ні, не в берестових гаях Стрінати можна тебе З парою голубочків В ніжних руках, Увінчаного ласкою троянд, Жартами щасно розквітлого, Бурянодишного Анакреонового бога! (М. Бажан).

Боги, звичайно, крутолобі, Кремезні та широкоплечі (В. Забаштанський).

Оце наш бог, / світловолосий бог, / прадавній опікун німецького добра (М. Бажан).

◆ *Прадавній (мн.), стародавній (мн.), християнський.*

БОЛОТО

1. Багнисте місце із стоячою водою.

Бездонне, безмежне, велике, гниле, грузьке, замерзле, затихле, зрадливе, каламутне, мертво-дике, найглухіше, непролазне, низинне, осушене, отруйне, русяве, смердюче, тванисте, тихе, чорне, чуже, широкє.

Нехай гнилим болотами Течуть собі між бур'янами Літа невольничі (Т. Шевченко).

Перед його очима Анка по коліна загрузла в зрадливє болото (О. Донченко).

Чи то ж уціліє вона серед цього смердючого болота? (Панас Мирний).

Але саме в тихому болоті чорти водяться (П. Панч).

Оригінальні епітети. Утомлене.

Просвистіли ситі крижні Над утомленим болотом (М. Рильський).

◆ *Купинясте, лісове, осикове, торф'яне, трав'яне та ін.*

2. Розкисла земля на шляхах (тільки в одн.)

Бруднувато-сіре, грузьке, засохле, липке, м'яке, непролазне, розкисле, стужавіле.

Руки в нього [бійця] були в засохлому болоті, як шукураток (О. Гончар).

Раз у раз попадає у калюжі розкислого осіннього болота (Б. Лепкий).

Карпо гикнув, свиснув, стрельнув гарапником, і вороні, розкидаючи стужавіле болото, витягнулися в шаленому галопі (М. Стельмах).

3. Обстановка, умови, середовище, позбавлені руху; рутинність.

Біалітературне, бюрократичне, вікове, гниле, гнітюче, життєве, застійне, колоніальне, консервативне, одвічне, провінційне, прозаїчне, сонне.

Десь там, у найвищих коридорах влади, ті, хто приведе нас згодом у гнітюче болото застійного періоду, готували відставку М. С. Хрущова (З газ).

І всіх нас чекає Багато роботи: Осушувати в пуші Одвічне болото (І. Муратов).

БОРОДА

Про розмір, форму.

Безвуса, велика, вищерблена, відстовбурчена, вузька, гостра, двомісячна, довга, зачерчена, здоровенна, кізляча, козлиня, коротка, куца, нерівна, підстрижена, цапина, широка, шпакувата.

Лейбіна гостра борода стриміла клином вперед (І. Нечуй-Левицький).

[Хо].. опираючись одною рукою на костур, а другою розгортаючи до вгу сиву бороду, сідає на траві спочити (М. Коцюбинський).

Невеликий, хоч сильний мужчина [Іван Франко]. Високе чоло, сірі, трохи холодні очі, енергійно зачерчена борода (М. Коцюбинський).

Нагайкою кізлячі Бороди обтріпав (С. Гулак-Артемовський).

Роман був смішний з нерівною, вищербленою бородою.. (І. Нечуй-Левицький).

З виду дід був древній.. Широка, довга біла борода казала про те краще попа (Панас Мирний).

Про густоту, стан; про характерну ознаку, що справляє враження.

Акуратна, випещена, загушена, закустрана, збита, клочкувата, колюча, кудлата, кучерява, куцава, миршава, м'яка, неголена, остюкувата, пелехата, пишна, рідка, розкошлана, стрижена, хвиляста, шершава, шакарубка.

Велика випешена борода, густо пересипана си-виною, м'яко збігала на сніжно-білу маніжку.. (З. Тулуб).

Вхвативсь за бороду кудлату і злому Трої супостату Макітру одділив од плеч (І. Котляревський).

Кінчивши роботу, Гриня вистромлює миршаву свою мідно-рудаву бороду з будки фургона (О. Гончар).

Викликався якийсь старовір агайманський з розкошланою бородою, підійшов, упевнено став до чепіг (О. Гончар).

Чорні, як гайворон, уси [захожого] починали вже по краях рудіти; борода стирчала чорна, остюкувата (Панас Мирний).

Ти, анахтемський вилупку, вже в начальники поліз? — бухикає [старий] простудженим голосом, розколихуючи хвилясту, як стиглий овес, бороду (М. Стельмах).

Рука його [Йона].. раптом наткнулась на шершаву колючу бороду (М. Коцюбинський).

Про колір.

Біла, димна, жовта, зелена, мідно-рудава, пожовкла, по-сріблена, рижва, руда, русява, сива, синя, сіда (розм.), сіра, сіро-жовта, смільна, смолиста, сріблясто-сива, червона, чорна.

— Добродію! — обізвався старий дід з білою, як лунь, бородою.. (Панас Мирний).

.. Білі крамарські руки тільки мигтіли перед рудими бородами (М. Коцюбинський).

[На обличчі отця Вікентія] з'являються молоді рум'янці і затікають у гушавину смільної бороди (М. Стельмах).

[Обличчя Анта] засмагле, все в глибоких зморшках, з сріблясто-сивою бородою, з довгими вусами (С. Скляренко).

Оригінальні епітети. *Нещасна, поважна, розумна, шляхетна.*

Зголю тоту нещасну бороду (І. Франко).

Вхопиш мене за оцю шляхетну бороду, якщо стрічка подій розгортатиметься всупереч моїм прогнозам,— каже Гриня і погладжує рукою світло-руде пуховиння, яке він ото називає бородою (О. Гончар).

◆ *Апостольська, богова, боярська, дякова, єпископська, попова, робітницька та ін.*

БОРОТЬБА

Активна, багатовікова, багаторічна, важка, велика, виснажлива, віддана, відкрита, віковична, вічна, внутрішня, вогняна, впер-

та, вселюдська, всенародна, всесвітня, героїчна, глуха, гостра, давня, даремна, двофронтна, довга, достославна, душевна, життєва, жорстока, завзята, запальна, збройна, зла, кривава, люта, найнеобхідніша, наполеглива, напружена, невтомна, недовга, незламна, непомітна, непримиренна, нерівна, нескінченна, остання, позакулісна, помітна, послідовна, принципова, революційна, рішуча, самовіддана, свідомі, свята, смертельна, справжня, страшна, титанічна, тиха, трудна, тяжка, цілеспрямована, цілорічна.

Як достославна боротьба, Пройшла над нивами сівба (М. Рильський).

Кругліше виставили горби свої спини, приготовляючись до лютої боротьби (Г. Хоткевич).

У цій страшній великій боротьбі / не вміє так сказати о собі, / щоб світ здригнувся, і на всі віки / були преславні наші козаки / — як ті Ахілли і як ті Геракли (Л. Костенко).

Скільки потрібно було днів тихої непомітної боротьби, поки Степан змирився.. (В. Дрозд).

◆ Адміністративна, антиімперіалістична, антифашистська, антифеодальна, виборча, визвольна, воєнна, демократична, ідейна, ідеологічна, класова, національно-визвольна, передвиборча, політична, страйкова, хімічна, фракційна та ін.

БРОВИ *Про форму, розмір, густоту, колір, стан*
(брова, брівка, *тощо.*
брівонька)

Білі, великі, вигнуті, високі, відстовбурчені, волохаті, воронії (нар.-поет.), вузькі, грубі, густі, довгі, дугасті, задерті, заломлена, зведені, колючі, короткі, кострубаті, кошлаті, круті, кудлаті, кушуваті, ламані, мальовані, мохнаті, навислі, навскісні, накошлані, намальовані, настовбурчені, насуплені, невеликі, оксамитові, острішкуваті, підведені, підкучерявлені, підняті, пухнасті, рівні, рідкі, розбита (одн.), розлогі, руді, русі, рясні, сиві, сірі, смоляні, соболині, темні, тонкі, товсті, фарбовані, чорні, широкі, шовкові.

— Іроде! — сказав Шрам, грізно насупивши на його білії брови.. (П. Куліш).

Тонко вигнуті брови то гостро хмурилися, то лагідно розбігались, надаючи одразу всьому обличчю виразу спокою (О. Гончар).

Мешканцям залитої кров'ю і п'яної кров'ю землі,— З обличчям в розтерзаних язвах, З очима в кривавім тумані,

Чиї воронії брови Загнулись в татарські шаблі (Є. Маланюк).

— В кого вдався? — на мить задумався хлопчина, сміхотливо відстовбурчуючи вузькі рідкуваті брівки (М. Стельмах).

Іній, що припорошив бороду, вуса й грубі пухнасті брови, забілів на повіках (О. Довженко).

Часом на очі [Володька] насуваються густі брови (У. Самчук).

Тепер прощайте всі поклони.. За дивні брови соболині, за очі ясні соколині.. (І. Котляревський).

То Клеаріста йде у хвилюванні нив; Блакить очей горить із-під дугастих брів (М. Зеров).

Андрій помовчав роздумливо, подивився на Давидові набряклі плечі, на правильні витончені риси обличчя й звернув увагу на круто заломлені брови — о, цього раніше Андрій не помічав (І. Багрянний).

Кошлаті брови напустилися на очі (Б. Харчук).

Він [наглядач] має негарне, шрамисте обличчя, ніс як ріпа, кострубаті брови і взагалі весь якийсь кострубатий і необтесаний (І. Багрянний).

Бородища розпущена, грива сивого волосся кільцюється по спині, під куцуватими бровами хтось роздуває горна (Г. Тютюнник).

.. в ясному склі немов у рамах, відбився гарний восковий профіль, навислі брови і біла борода (М. Коцюбинський).

Раменистий, кремезний ще, з обличчям видовженим, що його життя на глибоку оранку поорало, уважно глянув на неї з-під дашка накошланих брів (О. Гончар).

Уп'яв у мене свої манюсінькі мишачі очі з-під настовбурчених рудих брів — я так і обімліла.. (Панас Мирний).

Рідкі брови, зібравшись, стали острішкуватими, а очі побільшали (Б. Харчук).

В неї [Ксені] сині очі, розлогі чорні брови і каштанові коси (Р. Андріяшик).

Я йому морщинки розгладжую на лобі, чуб його сивий, брови сиві рясні (Ганна Барвінок).

Підморгнув [Арсен] і Килині чорними своїми, з глибоким антрацитним блиском оком, смоляна брова звабливо.. затріпотіла-задрижала.. (А. Головка).

.. А очиці, наче блискавиці, Так і грають з-попід брівок темних! (Леся Українка).

І така [дівчина] — в корсетині в латаній, в платочку в

старенькому, а гарненька така — брівки чорненькі, оченята карі, худенька.. (А. Тесленко).

А брови у неї — такі шовкові! (Л. Костенко).

*Про психологічне сприйняття; ознака ви-
яву настрою.*

Гарні, гнівні, дивні, здивовані, лагідні, милі, молоді, на-
морщені, напружені, насуплені, нахмурені, рідні, сердиті,
скорбні, тривожні, уперті.

А як згадає [Олександра], що на порозі вдома зустріне
її мати.., то аж очі блискавкою блиснуть.., а веселі брови
низько насунуться на очі.. (М. Коцюбинський).

Тільки гарненькі брівки нервово затремтіли, зіщу-
лилися біля перенісся (Ю. Мушкетик).

Ох! І не хмур, моя мила, брівок лагідних, Не гадай,
що я надто шасливий! (Леся Українка).

Чому все напружені брови і вся ти скоро до гніву?
(Г. Хоткевич).

Вона глянула на матір.. її смутний вид, насуплені
брови, густі рядки зморшків на похиленому чолі (І. Не-
чуй-Левицький).

Рідні брови цілую я (М. Рильський).

Так міцно зціплені уста. Не затріпочуть скорбні бро-
ви (Є. Маланюк).

Які тонкі й тривожні брови, а щоки, як сумний
нарцис.. (В. Сосюра).

Ось попереду крокує розшарілий, з високо піднятою
головою Черниш, поблискуючи великими ясними очима
з-під чорних упертих брів (О. Гончар).

Оригінальні епітети. Двигучі, живі, каторжні, крилаті,
розгонисті, розкрилені, розльотисті, стрілчасті, хмарні.

В тебе [дівчино] личко смугляве, Очі чорнії, огняні І
живі, двигучі брови.. (В. Мова).

Коли б швидше вставали жінки. Хоч би і подивився
на ті прокляті очі, на ті каторжні брови.. (І. Нечуй-
Левицький).

[Людина] могутньої будови, широкогруда, широкопле-
ча, з кулачищами, мов глечики, з вольовим, твердим об-
личчям, з крилатими чорними бровами (І. Багря-
ний).

Але Мар'яна.. виходить звідти в червоній блузці й тер-
новій хустині, яка так личить до її смаглявого обличчя і
розгонистих чорних брів (М. Стельмах).

Над чорними очима молодиці металися, мовби хотіли
полетіти кудись, розкрилені брови.. (М. Стельмах).

Очі пильні, блищать з-під густих розльотистих брів (*В. Кучер*).

— Це тільки ти так думаєш..— збирає до купи розметані брови, що аж очі заглядають (*М. Стельмах*).

А Одиссей стоїть, сам не свій, Під чарами стрілчастих брів.. (*М. Зеров*).

◆ *Дівочі, дівоцькі, парубочі, французькі.*

ВДАЧА

Психічні властивості, що визначають характер людини, її нахили, звички.

Про гарну вдачу, про позитивні риси характеру.

Безстрашна, весела, відкрита, владна, вояцька, гарна, горда, делікатна, дзвінка, діяльна, добра, добродушна, жартівлива, жвава, життєлюбна, життєрадісна, завзята, запорозька, козацька, лагідна, легка, лицарська, непокірлива, мирна, міцна, молода, мрійлива, музикальна, м'яка, небоязка, невгамовна, нежурлива, неоднакова, нетужлива, ніжна, поетична, правдива, присмна, природжена, проста, прямолінійна, романтична, рішуча, робоча, розсудлива, рухлива, самовіддана, свobodна (розм.), своєрідна, скромна, смирна, співаюча, спокійна, сталева, сумирна, сумовита, тверда, тиха, тонка, товариська, християнська, чарівна, чепурна, чесна, чутлива, широка, щаслива, щебетлива, щедра.

Одначе й цей ракетний степ теж не злякав Галю, не засмутив, не зіпсував її веселої, життєлюбної вдачі (*О. Гончар*).

.. його [Романа] природня гідність часто здавалася гордістю, а зосередженість і пориви лихого запалу заслоняли від стороннього ока м'якість доброї, але колючої і трохи сумовитої вдачі (*М. Стельмах*).

Мав Сашко вдачу жваву, невгамовну й веселу (*В. Козаченко*).

Січові оповістки про запорозьку вдачу, про запорозьку волю западали в гаряче серце онукове (*Панас Мирний*).

Молоду завзяту вдачу Підтинає злий недуг (*П. Грабовський*).

Роман — людина ніжної і сумирної вдачі (*О. Гончар*).

.. сей Довбуш, мов живий, вставав в оповіданнях Юричка в усій своїй могутній красі, чарівній лицарській вдачі, із тисячами найрізноманітніших отих своїх вигадок (*Г. Хоткевич*).

Про погану вдачу, про негативні риси характеру.

Балакуча, безтурботна, брутальна, буйна, вертка, відлюдна, вовча, войовнича, воскова, вперта, гоноровита, гостра, деспотична, дерзка, джинджуриста, дика, дурна, егоїстична, забіякувата, зав'яла, замкнена, зарозуміла, зла, зрадлива, індивідуалістична, клята, консервативна, колюча, крута, ледача, лисяча, лиха, лукава, непосидюча, непоступлива, непривітна, нервова, нерішуча, неспокійна, нетерпляча, овеча, палка, похлопива, проклята, психопатична, рабська, різка, роздвоєна, самолюбна, словолюбна, собача (розм.), уперта, хитра, хороблива (розм.), циганська, чваньковита, чортяча, шибенна.

З бесіди готова була зчинитися сварка, особливо при брутальній, нетерплячій вдачі Сімона (*І. Франко*).

Буйної, видно, вдачі... Руки в саднах, черевики розтовчені, новенька синтетична курточка на боці вже розпанахана (*О. Гончар*).

Хто не знає — впертої вдачі хлопець. Його не переспориш (*К. Гордієнко*).

Всі знали вовчу вдачу варягів (*Ю. Опільський*).

Досі ніхто не чіпав буфетницю, бо знали її круту вдачу (*Є. Гуцало*).

Тодозя своєю жіночою вродою та почуванням вгадала, що в князя була й справді вдача незвичайно палка, нервова, навіть психопатична, не здатна до поміркування (*І. Нечуй-Левицький*).

А Микита Гордійович виправдовував Ониська: — Така проклята вдача — ніколи не піде однією стежкою. Йому щоб одразу дві (*М. Хвильовий*).

Страх і збентеження струснули всю його роздвоєну зав'ялу вдачу (*О. Довженко*).

Оригінальні епітети. *Дряплива, кровожерна.*

З рудим котом Ковельком трапилась пригода, що одразу переломила його дряпливу вдачу (*В. Підмогильний*).

◆ *Батькова, дівоча, парубоцька, українська та ін.*

ВЕСЕЛКА

Про розмір, форму, місцезнаходження на небосхилі.

Величезна, висока, горбата, дугаста, крута, маленька, низька, широка.

Про колір, яскравість, блиск.

Багатокольорова, барвиста, блискуча, діамантова, золо-

та, квітчаста, кольориста, кольорова, багатоцвітна, різнокольорова, розцвітлена, світла, світляна, семибарвна, семикольорова, сонячна, строката, чиста, чотирьохкольорова, яскрава, ясна.

.. Небо вияснилося, перетнуло барвистою веселкою (В. Кучер).

Гарна, розцвітлена пишно веселка півнеба підперла. В воду прозору річку спустивши кінці кольористі (В. Самійленко).

.. Ходять в горах світляні веселки, по долинах оживають ріки (Леся Українка).

.. Це віщує день погожий сонячна веселка (М. Терещенко).

[Гора] залисніла й замиготіла усіма кольорами ясної веселки, неначе вона була обсіпана битим кришталем.. (І. Нечуй-Левицький).

Про враження, психологічне сприйняття.

Заворожлива, гарна, молода, ніжна, пишна, примхлива, тиха, туга.

Хвилі несамовито атакували ту скелясту кручу, розбивалися на бризки, щоб блиснути заворожливою веселкою.. (І. Ле).

Я не губив її нівроку.. Мою Звенигору високу, Мою веселку молоду (А. Малишко).

Сонце ясно блищало з-за хмари; небо над морем стало сизе, і на тому сизому небі заблищала пишна веселка (І. Нечуй-Левицький).

Вісімсот пружних струменів утворювали примхливі веселки і нагадували шум гірського водоспаду (З журн.).

І раптом — веселка стала над містом! Тихая, ніжна веселка, а в ній всі кольори заграли (П. Тичина).

Оригінальні епітети. Зверхнебесна, рання.

ВЕСНА

1. Пора року.

Про характер погоди (температура, вологість) та ін.; про колір листя, трави тощо.

Вітряна, вогка, волога, голуба, дощова, жарка, засушлива, зелена, зелено-золота, квітуча, красна, мокра, нестійка, ошатна, погідна, прохолодна, слякотна, сонячна, стобарвна, суха, тепла, трав'яниста, туманна, холодна, чорно-біла, ясна.

А це (пилюка) — золотиста, легка, квітнева! — росте обіч тебе могутніми крилами, віщуючи велику сонячну весну (О. Гончар).

У Семиріччі вже була жарка і пишна весна. Розквітнув степ (З. Тулуб).

Встань, весно, встань, Зелено-золота (П. Тичина).

Весна раз красна (Нар. творчість).

І весна стобарвна і стозвука Біля серця стала на поріг (А. Малишко).

З погодою щось діялося. Весна стояла суха і вітряна (М. Коцюбинський).

Самота самоти / в берег — крига. І сонце високе. / Чорно-біла весна / між крижин, рябуватих охвиль.. (В. Стус).

Про час, характер початку, тривалість весни; про звуки, запахи весни та ін., що її супроводжують.

Буйна, бурхлива, велика, вічна, всеосяжна, всепроникна, глибока, голосна, голуба, дзвінка, довга, дозріла, дружна, запашна, кваплива, коротка, короточасна, многозвука, многострунна, многошумна, молода, наступна, нова, пахуча, пізня, повноводна, припізніла, рання, скороминуча, співуча, справжня, стоголоса, стозвука, стрімка, тиха, чиста, шумлива, юна.

Як на рідній землі розцвітає весна, / голуба, молода, стоголоса.. (І. Гончаренко).

Пелюстки зронивши в ноги, Ждуть у зав'язі вони [дерева] Благодатної вологи З рук дозрілої весни (М. Рильський).

В похмурому осінньому світанні / Душа вчуває весну многозвуку (А. Гризун).

Ми виворожуємо юність / Кабалою фальшивих карт./ Бо сяйво весен многострунних / Сліпило. Й блід наказ про гарт (Є. Маланюк).

Як не любити весни многошумної Меду пахучих суцвіть.. (М. Рильський).

Справді, ранньою весною земля у них пахне тільки відпаром і березовим соком.. (М. Стельмах).

Ти стоїш, уся в сіянні, Юна, любя і ясна, Вся у квітах, як в убранні Пишнобарвна весна (Х. Алчевська).

Про враження, психологічне сприйняття.

Безумно-запашна, благодатна, весела, вселюдська, всенародна, всепереможна, в'яла, гарна, грізна, дивовижна, сдина, ждана, живодайна, животворча, лагідна, лиха, любя, молода, невтомна, неможлива, неспокійна, печальна, повновладна, повносила, погана, предивна, прекрасна, радісна, розкіш-

на, світла, свята, святкова, скромна, скупа, сміла, смутна, соромлива, спокійна, стара, тривожна, хвилююча, хмільна, цілорічна, чарівлива, чарівна, чудесна, чудова, щаслива, щира.

Над землею стояла весела весна, і за кілька годин Стахурський побачить Марію (Ю. Смолич).

.. від іскор-звезд і до тремкого листу / веління виші відати і знати / і згоджувати з ними дії чесні — / тоді засвітяться вселюдські весни (В. Барка).

День стобарвного світання Всенародної весни! (М. Рильський).

Іде по вулицях шумливих / всепереможная весна (В. Сосюра).

В садку пустому, де в час вечірній дримає листя в обіймах сна, в журбі страждання, як ніч безмірна, ходила в'яла, стара весна (В. Сосюра).

Де я тільки не бував, такої гарної весни, як у нашій селі, ніде не бачив (О. Довженко).

Повновладна весна Із своїм наступає законом, Будить бруньку, росток На багатство, добро, на врожай (П. Дорошко).

Тут повносила весна за призначені межі сягала, Двічі худоба плідна і двічі тут дерево родить (М. Зеров).

Весна предивна. Як не сніг, то хляпа (Л. Костенко).
[Коні] трубили радісну весну своєму господареві (Г. Тютюнник).

Надворі така розкішна весна, що ніхто не повинен слабувати! (Леся Українка).

А я рушаю в путь — нову стрічать весну, Скромнішу, а проте безумно-запашну.. (М. Рильський).

[Може] й тут соромлива весна якомсь промовляла про себе, але Хома не помічав її (О. Гончар).

І в пісні ранішній пташиній — Душа щасливої весни (М. Рильський).

Оригінальні епітети. Зверхблаженна, легковажна, мрійнолиця, осяйно-радісна, первоюна, срібнороса, чорноземна.

Ми божки! міністри весен / зверхблажених.. (В. Барка).

Весна — легковажна і скороминуча.. (І. Нехода).

Осяйно-радісну весну Не згадує восени.. (Х. Алчевська).

Де стрічають весни срібноросі Постаті Тадеуша і Зосі.. (М. Рильський).

2. Про молодість, квітучий вік людини.

Буйна, весела, вічна, дитяча, дівоча, зелена, золота, люд-

ська, недопита, незнайдена, неозора, неповторна, нова, руса, студентська.

Друже мій! Твердо й чесно я оглянувся назад: Навістив дитячу весну.. (І. Вирган).

Гетьте, думи, ви, хмари осінні! Тож тепера весна золота! (Леся Українка).

У твої дівочі, русі весни хочу сонцем лагідним ввійти (М. Нагнибіда).

Студентські весни, кохання, ревності — все наче вчора було.. (О. Гончар).

Оригінальні епітети. Арештантська.

Пройшла буйна, арештантська весна — арештантська юність (М. Хвильовий).

ВЕЧІР

1. Частина доби з вказівкою на пору року. Про стан погоди; про колір неба, про прозорість повітря, запах.

Багрянний, білий, благодатний, блакитний, блідий, вологий, гарячий, голубий, грозовий, довгий, дощовий, духмяний, жаркий, задушливий, запашний, золотий, зоряний, іскристий, кристалекий, літній, майський, місячний, мокрий, морозний, оранжевий, осінній, пахучий, пишний, пізній, погожий, похмурий, примарний, прозорий, променистий, прохолодний, ранній, рожевий, росистий, рум'яний, свіжий, світлий, сизий, синій, синьоокий, сирий, сірий, слякотний, спекотний, суворий, сухий, темний, теплий, тихий, туманний, хмарний, холодний, хрусткий, червоноокий, чистий, янтарний, ясний.

Тільки запашні вечори, яких ніде в світі, крім України, немає, відкривали йому зблизька дівочі очі (О. Довженко).

Околишні гори підхопили той галас.., полохаючи сонну тишу рожевого вечора (М. Коцюбинський).

О вітру кроки, / в траві зів'ялій пісня хвиль і, ах, / дівочий зір і вечір синьоокий, / розкрилений багряно на стернях.. (В. Сосюра).

Це був сірий і хмарний осінній вечір (В. Собко).

Сонце давно вже зайшло, теплий вечір огорнув землю (Г. Хоткевич).

Вже наступив тихий пахучий вечір (Б. Лепкий).

День одцвітає, хмарніє червоноокий вечір (В. Барка).

Вплива на сині ріки Ясен вечір іздаля.. (М. Рильський).

Про враження, психологічне сприйняття.

Бадьорий, безрадінний, безтурботний, вдалиї, веселиї, вольний, гіркий, дивний, дитячий, дзвінкий, добрий, задумливий, ласкавий, милиї, млявий, мовчазний, незабутній, нестерпний, нудний, останній, пам'ятний, похмурий, прекрасний, приємний, радісний, радісно-рожевий, самотній, спокійний, сумний, таємний, тривожний, турботливий, тяжкий, хмурий, хорошиї, чарівливий, чарівний, чарівно-ніжний, чарівно-тихий, чудовий, юний.

— Заходь, дружочок, — каже Тайах, коли ми рівняємось з її готелем, — це ж останній вечір (*Ю. Яновський*).

Ледве-ледве пізнає Хо в ньому того юнака.., що рвався до слова пам'ятного вечора (*М. Коцюбинський*).

Уявлявся їй [Галі] самотній, весінній вечір.. (*Марко Вовчок*).

Над морем плив тривожний вечір, гостро пахло йодом від морських рослин (*В. Кучер*).

Ой чом же в вечір цей, такий чарівно-ніжний, Спокою й сил в душі бажаних не росте.. (*Х. Алчевська*).

Чого в цей вечір чарівно-тихий Цвіте так ніжно любов моя? (*Х. Алчевська*).

Оригінальні епітети. *Жовтоволосий, ніжнокрилий, прохолодно-м'ятний, хрусткий, цинобровий, чорнобровий, ясновишневий.*

Дідусь пошкандибав до кручі (а ноги кривенькі босі), — то за обрій колючий сховався вечір жовтоволосий (*В. Сосюра*).

Вже обсипа зоря вінки, на гори сходить вечір ніжнокрилий .. (*В. Сосюра*).

Не забуду вечора хрусткого, Інею й тоненького льоду.. (*М. Рильський*).

Вечір, вечір чорнобривий, / б'є копитом кінь (*В. Сосюра*).

Про них я в серці пісню понесу, / здолавши сум, у вечір чорнобровий (*В. Колодій*).

Ясновишневий вечір, свічка мила / хмарини запалила (*В. Барка*).

◆ *Далекосхідний, ньюйоркський, плавневий.*

2. Громадські вечірні збори, присвячені якійсь події, пам'ятній даті та ін.

Велелюдний, випускний, вселюдний, заводський, літературний, музичний, прийомний, прощальний, розважальний, святковий, студентський, танцювальний, творчий, товари-

ський, традиційний, трудової слави, урочистий, шевченківський, шкільний та ін.

Він ще ніколи не уряджав такого велелюдного вечора «склянки чаю» (О. Досвітній).

— Пам'ятаєш, ми тільки-но відсвяткували випускний вечір, а Зіна через тиждень вже вискочила заміж! (Є. Гуцало).

Медові слова полилися на адресу Ягорової скромності, пообіцяно було, що відтепер на заводських вечорах у президіях сидітиме, як живий учасник (О. Гончар).

Кінчали ми лише схід сонця Літературні вечори (М. Нагнибіда).

І малювали нам флюяри звуки Святковий вечір польського села (М. Рильський).

◆ *Купальський, Петрівчанський, Святий, Щедрий* та ін.

ВИХОВАННЯ *Аристократичне, благородне, бурлацьке, витончене, всебічне, гармонійне, демократичне, добре, досконале, духовне, елементарне, європейське, жорстке, жорстоке, звірине, ідилічне, недостатне, непослідовне, неправильне, ніжне, організоване, паризьке, поверхове, погане, порядне, посереднє, правильне, природне, просте, ретельне, розумне, романтичне, свідоме, світське, сентиментальне, сирітське, систематичне, спартанське, тепличне, тонке, турботливе, хибне, цілеспрямоване.*

Але тільки острів Каспію та бурлакування ранне дали йому [Саїдові] освіту й виховали бурлацьким вихованням (І. Ле).

.. хазяйка Асканії була «чудесною амальгамою паризького виховання і бурхливого скіфського.. темпераменту» (О. Гончар).

Дворушник. Загибель народу. Свідомість загибелі народу. Розпачливо маразматичний стан. ..Хибне виховання — як основні фактори зрадництва і запроданства. Не відають, що творять (О. Довженко).

◆ *Військове, громадське, дворянське, домашнє, дошкільне, екологічне, естетичне, етичне, ідейне, ідеологічне, інститутське, інтернаціональне, католицьке, класичне, культурне, моральне, музичне, палочне, пансіонне, патріотичне, політичне, православне, революційне, релігійне, трудове, фізичне, художнє, шкільне* та ін.

ВИШНЯ

Біла, буйна, висока, густа, дика, зелена, кучерява, листата, молода, обмерзла, перстигла, пишна, розквітла, розлога, рясна, рум'яніюча, солодка, спіла, стара, стигла, чорна.

Густі високі вишні зовсім закривали од вулиці вікна й стіни, наче густий ліс (*І. Нечуй-Левицький*).

Як вишня кучерява, як рожа повна, я б розцвілася і звеселила б твою душу.. (*С. Васильченко*).

На руїнах зацвітала перша молода вишня (*О. Довженко*).

[Вітер і павітер] дме там у височині, обриваючи біле галуззя розквітлих вишень (*Ю. Яновський*).

Під вишнею розлогою струмочок гомонить (*М. Терещенко*).

.. шуміли вишні по садах рясні .. (*В. Сосюра*).

Шпак не від того, щоб, як спілі вишні, Покуштувати, що воно на смак (*М. Рильський*).

Оригінальні епітети. *Вранішня, довгошия, чорноока, щаслива.*

Самотня ти, самотній я. (Весна! — світанок! — вишня!) Обсипалась душа твоя — (Вранішня вишня..) (*П. Тичина*).

Там повен двір любистку, цвітуть такі жоржини, і вишні чорноокі стоять до холодів (*Л. Костенко*).

Я грозу пригадую колишню, І повітря молоде, весняне, І щасливу солов'ями вишню (*М. Рильський*).

◆ *Звичайна, степова, шпанка і т. ін.*

ВІДВАГА

Безмежна, безсмертна, безстрашна, безумна, бойова, буйна, відчайдушна, воїнська, гвардійська, героїчна, геройська, громадянська, дика, доблесна, завзята, левина, лицарська, людська, могутня, молода, молодеча, небувала, незвичайна, неприборкувана, нерозважлива, несхитна, особиста, палка, смілива, тверда, шалена, юна.

Не мав я в серці левиної відваги для того, щоб героїчно виступити в лавах червоних повстанців на бій з душителькою Антантою (*О. Гончар*).

Виглядав він сановито, піднявши голову і трохи перегнувши назад, що виявляло в ньому і панську пиху, і лицарську відвагу (*О. Стороженко*).

Ти осіяна славою, могутньою відвагою, здружилася з Варшавою, збралася із Прагою (*А. Малишко*).

Новий приплив енергії, шалена відвага поняли її

волю, і вона [Соломія] кинулась вперед, розхилиючи й ламаючи очерет з сліпою завзятістю зраненого оленя (М. Коцюбинський).

ВІЙНА

Збройна боротьба між державами чи громадськими групами всередині держави.

Про справедливість, прогресивність воєн.

Визвольна, вітчизняна, всенародна, захисна, народна, народно-визвольна, праведна, світова, священна, справедлива.

В священні дні визвольної війни Там бились Білорусії сини (М. Рильський).

Про несправедливість, реакційність воєн.

Авантюрна, агресивна, бандитська, бездумна, беззмістовна, братовбивча, брудна, грабіжницька, домашня, завойовницька, загарбницька, класова, людиновбивча, несправедлива, розбійницька, руйнівна.

Іноді бездумні політики втягують світ у чорні хвилі бездумної війни (З газ).

Вони [вороги] аж руки затирають, дивлячись, як Україна кривавиться у домашній війні (Б. Лепкий).

Про тривалість, розмах, кінець війни.

Безплідна, безрезультативна, блискавична, вдала, велика, вічна, всесвітня, глобальна, довголітня, довготривала, затяжна, локальна, мала, минула, небачена, небувала, невдала, переможна, програна, світова, успішна.

Довголітні війни й безнастанна небезпека загартували їх душі і тіла (Б. Лепкий).

Люди, що родилися в минулій війні,.. хрестилися кров'ю, огнем (У. Самчук).

Ось уже п'ять десятиліть людство врятоване від світової війни (З газ).

.. Доки будете ви, доти й воюватиму з вами. Воюватиму вдень і вночі, на всіх берегах, на всіх водах гирла й лиману! І пощади не буде,— оголошується вам від мене вічна війна! (О. Гончар).

Про тяжкість, характер, наслідки війни.

Безпощадна, варварська, винищувальна, виснажлива, гаряча, гірка, жахлива, жорстока, запальна, запекла, злодійська, кривава, небувала, нелюдська, немилосердна, непримиренна, нечувана, нещадна, прихована, руйнівна, смертельна, спустошувальна, страхітлива, страшна, сувора, таємна, триклята, тяжка, холодна, шалена.

Безпощадна війна нервів. Вимотуванням, тільки цим їх і можна взяти (О. Гончар).

.. Там десь в чужій стороні, серед кривавої війни, зложе він [Івась] свою козацьку головоньку (Панас Мирний).

Уже так споконвіку проводилась у підміщан непри-
мирена війна з лановими та ставчанами (Є. Кротевич).

◆ *Атомна, бактеріологічна, блискавична, воднева, громадянська, імперіалістична, коаліційна, козацька, колоніальна, локальна, морська, наступальна, національна, оборонна, партизанська, підводна, повітряна, позиційна, превентивна, ракетно-ядерна, революційна, світова, сухопутна, тотальна, турецька, хімічна, холодна та ін.*

ВІЇ *Про розмір, форму, розташування, густоту, м'якість.*

Важкі, вигнуті, віялоподібні, густі, довгі, дрімучі, жорсткі, загнуті, зімкнуті, колючі, крилаті, махрові, мохнаті, м'які, напівопущені, непокірні, нерівні, нерухомі, обріділі, окрилені, оксамитові, опущені, поросячі, приплющені, прямі, пухнасті, рідкі, стрілчасті, телячі, шовковисті, шовкові, щетинисті.

Очі її [Лесі] круглішали,.. а під густими довгими віями заблищали дві сльози (К. Мотрич).

Хитнулися обріділі вії (Б. Харчук).

Весняної дождусь літургії Під хором сонценосних вітрів. Затріпочуть окрилені вії.. (Є. Маланюк).

Андрій дивиться по камері з-під приплющених вій (І. Багрянний).

Про колір.

Безкольорові, білі, білуваті, голубі, золоті, наведені, прозорі, пшеничні, руді, рудуваті, світлі, смолисті, смоляні, сріблясті, темні, фарбовані, чорні, ясні.

Коли я думаю про міські квартали, я думаю, що я чула юнка з голубими прозорими віями.. (М. Хвильовий).

Обгоргає [сонце] золотими своїми віями їхні білі, виснажені тіла (Остан Вишня).

Коханко-сонце, потруси Свої сріблясті, ясні вії (М. Хвильовий).

ВІРА *Впевненість, переконання у чомусь.*

Абсолютна, бадьора, безкорисна, безмежна, безмірна, безроздільна, благословенна,

благочестива, братня, велика, величезна, висока, відверта, відрадна, гаряча, глибока, глуха, горда, давня, добра, дурна, жива, завзята, залізна, зворушлива, істинна, кам'яна, маніакальна, міцна, могутня, наївна, натхненна, невмируща, недостатня, нездоланна, незламна, неозора, непорушна, непохитна, несмілива, нетлінна, нехибна, повна, полум'яна, радісна, рятівна, світла, свята, сліпа, справедлива, справжня, стійка, тверда, темна, тиха, фанатична, цілковита, чиста, чудова, щаслива, ясна.

Землю вистилали глухі бур'яни та жаб'ячі печериці, а в людських душах — звивали кубла темного царства сили: лиха заздрість, глуха віра та безнадійність довічна (*Панас Мирний*).

Дьяконов дивився на нього і почував, якою силою, якою завзятою нездоланною вірою б'є від цього юнака (*О. Гончар*).

І справдилась твоя [Франкова] нехибна віра, І юнаком зробився сивий Львів.. (*М. Рильський*).

В своїй чистій вірі та благанні вона теж була дитиною (*М. Стельмах*).

Оригінальні епітети. *Бадьора, зряча, обгоріла.*

Таке тепло, таку бадьору віру, Що в серці відпечатались навіки! (*М. Рильський*).

Дай йому, доле, Навічно Вітри України, Дай, доле, у мандри Дум материних,.. А темної ночі — Зрячої віри (*М. Нагнибіда*).

Мені сниться мій храм. Мені сняться золочені бані. У високому небі обгорілої віри хрести (*Л. Костенко*).

◆ *Анахтемська, бусурманська, нова, стара, Христова, християнська.*

ВІТЕР

Про силу, швидкість, щільність, звучання.

Бистрокрилий, божевільний, буйний, буйнодушний, буйнокрилий, буремний, бурхливий, важкий, великий, відчайдушний, вільний, в'ялий, говіркий, гострий, густий, гучний, далекий, дзвінкий, дикий, диявольський, дужий, жахливий, жвавий, жорстокий, квапливий, крижаний, легенький, легкий, легкокрилий, летючий, лінивий, лютий, малий, міцний, млявий, могутній, м'який, наскрізний, невеличкий, невидимий, невпинний, непереможний, непоборний, несильний, неспинний, перелітний, поривний, поривчастий, потужний, прозорий, пронизливий, пружний, рвучкий, рівний, різкий, сильний, скажений, слабкий, сталевий, страшний, стрімкий, твердий, тихесенький, ти-

хий, тупий, ураганний, хльосткий, хриплий, шалений, швидкий, широкий, шквальний, штурмовий.

Вітерцем бистрокрилим схвильовані, Посміхаються квіти мені.. (М. Бажан).

Чи вистане ще міці і жаги Прийдешнє дочервона розгонити І бути все поривним і тугим, Як буйно дужий, невгамовний вітер? (С. Гординський).

Гей, не будемо бабами! За зимою йде весна, З буйнокрилими вітрами, З новим келихом вина (О. Олесь).

Вітер, гострий, як наточена бартка, бив йому [Іванові] в груди (М. Коцюбинський).

З кущів лози Густі вітри повз нас шугали (М. Вінграновський).

Всі племена, всі народи земнії, В битву за сонце, за вітер дзвінкий (М. Рильський).

Від широкого Дону холодний вітер віяв. Спершу легкий, а там щораз дошкульніший (Б. Лепкий).

Під сонцем вітер сам ясний, Він над дахами проліта. І, легкокрилий, огняний, На обр'ях перегорта Червоне квіття й вибляклі жита (С. Гординський).

По ній [землі] біжать свобідно західні пружні вітри (У. Самчук).

Про температуру, ступінь вологості.

Весняний, вечірній, вогкий, вологий, гарячий, гнилий, душний, жагучий, зимовий, колючий, крижаний, льодяний, мокрий, морозний, нехолодний, низовий, одлижаний, освіжаючий, осінній, пекучий, пронизливий, прохолодний, розпечений, свіжий, сирий, сніговійний, спекотний, сухий, теплий, холодний.

Робилось душно, бо сюди, в гори, не долітав вогкий морський вітер.. (М. Коцюбинський).

Я нахиляюся до кани, і гарячий вітер дише мені в обличчя (Ю. Яновський).

Шелестів [бур'ян] за подувом осіннього вітру, ніби питався наших вершників, куди вони їдуть і по що? (Б. Лепкий).

З заходу віє прудкий одлижаний вітер (У. Самчук).

А з чорних в'їв твоїх на мене віяв Любові вітер, свіжий і терпкий (М. Рильський).

Під нами шаланди, розпустивши паруси, похляскавши ними на тихому вітрі, одна за одною відриваються від берега, набравши вітру в парус (Ю. Яновський).

Холодним вітром од надії Уже повіяло (Т. Шевченко).

*Про враження, психологічне сприйняття;
про фізичну взаємодію.*

Ароматний, бадьорий, благовонний, божевільний, вередливий, веселий, вільний, вольний, гидкий, гіркий, глухий, голодний, гострий, грайливий, гуляючий, далекий, дикий, доброзичливий, дошкульний, духмяний, жалібний, жорстокий, задуманий, зажурений, замерзлий, злий, злобливий, зловісний, колючий, кучерявий, лагідний, ласкавий, лихий, лютий, молодий, мужній, невгамовний, недобрий, непереможний, неприємний, ніжний, пахучий, пестливий, печальний, полиновий, порваний, похмурий, приємний, прісний, проклятий, пронизливий, прудкий, пустотливий, п'яний, радій, радісний, рідний, розхристаний, роз'ятрений, свавільний, святий, сердитий, скуйовджений, смертельний, солодкий, сприятливий, стогнучий, стоголосий, суворий, сумний, терпкий, трав'яний, тужливий, улесливий, хижий, холодно-лютий, чорний, чужий, юний.

Лише на верхів'ях, на самих тоненьких гіллячках подекуди позаставались самотні листочки і тріпочуться, і тремтять, як тільки гуляючому вітрові забажається дмухнути на них (*Г. Хоткевич*).

.. а Стара Площа так і лежала вічність: під вітром цим жорстоким і ніжним, під древніми зорями.. (*О. Уляненко*).

І бур'яни замерзлий вітер чеше (*Є. Маланюк*).

Так блискавок шорстку солону Вітри скиртують молоді (*І. Драч*).

Що є кращого в світі, як образ ніжної, як голубка, прекрасної, як сонце, милої й лагідної, як пестливий весняний вітер, жінки?! (*У. Самчук*).

Прокляті вітри роздулися, А море з лиха аж реве (*І. Котляревський*).

А прудкий вітер ловить дзвони,.. гонить їх далі, туди за місто (*М. Івченко*).

Реве та стогне Дніпр широкий, Сердитий вітер завива.. (*Т. Шевченко*).

Мов на бандурі велетенській грає Співучим вітром припонтійський степ (*Є. Маланюк*).

Ну ось — вітри ущухли стоголосі, / Дніпро вже зліва нам явив свій вид (*П. Тичина*).

Але коли жувалась погода, падав дощ, пирав терпкий вітер.. тоді Володько мусів цілий Божий день чапіти та нудитись на лузі (*У. Самчук*).

Оригінальні епітети. Білий, блакитний, високобровий,

вишневий, волохатий, голубий, запінений, захеканий, золотий, історичний, козацький, многовіковий, незадоволений, огняний, поранний, пристрасний, прозорий, прозоро-зимний, пустельний, радий, розсвітний, розтерзаний, роз'ятрено-сиз, сивий, сизий, синій, синьоокий, сонцекрилий, сонценосний, срібний, стародавній, старозавітний, столітній, стрибожий, чорний, чорнокрилий, яснокрилий.

Вкруг високоброві вітерці скакали, / біжучи на бліді скали.. (В. Барка).

Летять віки. Летять народи. Вишневий вітер на землі. Вишневі думи на чолі (І. Драч).

.. до вікна припав захеканий вітер і попросив потрісканими вустами: «Пить, пить, пить» (М. Стельмах).

Козацький вітер вишмагає душу, / і я у ніжність ледве добреду. / Яким вогнем спокутувати мушу / хронічну українську доброту?! (Л. Костенко).

В сад заходять вітри. Неспокійні, многовікові, осінні.. (К. Герасименко).

І подався [вітер] знову незадоволений, і знову питає, і одлітає, жорстоко насміхаючись (М. Івченко).

Поранний вітрець змітав з нього [неба] хмарки (Б. Лепкий).

Надворі вітер радий, радий, мов випив панської крові (В. Сосюра).

Якщо не можна вітер змалювати, / прозорий вітер на ясному тлі,— / змалюй дуби, могутні і крилаті, / котрі од вітру гнуться до землі (Л. Костенко).

.. Біжать розтерзані, запінені вітри північні, / так, де в задумі тихий вічний Ай-Петрі / туманами / снить.. (В. Сосюра).

І вітер роз'ятрено-сиз Припада в головах І квилить про кохання милих (Н. Кашук).

Коли осінь вмирає / на сивому-сизому вітрі, / Ми старіємо на рік, / І немає на долю управи (Б. Олійник).

Синьоокий, стрибожий вітер,— Мов комонна стать козака (Є. Маланюк).

Пахне щедрим літом / в кожному суцвітті. Яблуком дозрілим, / кропом, баклажаном, / вітром сонцекрилим, / вранішнім туманом (М. Сингаївський).

.. Який срібний вітер (І. Калинець).

.. І стародавній вітер, любий вітер / моїх далеких пращурів, скакає / на чорних конях, / ніби вовча згряя.. (І. Вирган).

Шумить столітніми вітрами Вже вікодавній руський бір (М. Нагнибіда).

Бризкучу бурю проз карниз проносьте, / вітри чоти-
ри крилі! (В. Барка).

То ж хмари — лебединому на світі білому, / то ж хма-
ри — вітерцеві яснокрилому, / що промина порти й
вокзали, / перлини дарували.. (В. Барка).

◆ *Арктичний, африканський, береговий, бе-
резневий, верховий, весняний, гіркий, гірський, долинний,
досвітній, екваторіальний, західний, зустрічний, круговий,
кругойдучий, листопадовий, лобовий, морський, мусонний, ни-
зовий, осінній, пасатний, південний, південно-західний, пів-
денно-східний, північний, повний, полудневний, польовий, по-
путний, прибережний, приморський, ранній, річковий, сибір-
ський, степовий, східний, тропічний, штормовий та ін.*

ВОГОНЬ

1. Полум'я; світло від чогось, що горить;
відблеск.

*Про яскравість, колір, температуру; про
характер горіння.*

*Багрянний, барвистий, білий, блакитний, блискавичний,
блискучий, блідий, буйний, великий, веселковий, гарячий, го-
лубенький, голубий, далекий, досвітній, дрижачий, жовтий,
жовтогарячий, жовто-зелений, захмарний, зелений, золо-
тий, кольоровий, колючий, кривавий, мерехтливий, мертвий,
м'явий, могутній, негасимий, невеличкий, нерівний, ніжно-
жовтий, палючий, пекельний, пурпуровий, різнокольоровий,
рожевий, рожево-білий, рубіновий, рудий, рудо-жовтий,
сильний, синій, скупий, слабкий, страшний, стрімкий, сяючий,
темний, теплодаєний, тремтливий, тріскучий, тьмянний,
фіолетовий, хльосткий, холодний, чахлий, червоний, чистий,
швидкий, яскравий.*

[Обман] я власними руками визбирала б і спалила б
на великому вогні, щоб ніколи й ніде більше не було
(Є. Гуцало).

Темно по хатах, тільки де-не-де голубенькі вогні,
як на болоті, блукають у вікнах (О. Гончар).

Олена кидається в комірчину, вносить звідти кра-
шанки, на припічку розводить невеличкий вогонь..
(М. Стельмах).

Потім перед його [Кавуна] очима усі верби ніби спа-
лахнули страшним вогнем (І. Нечуй-Левицький).

*Про враження, психологічне сприйняття;
про оцінку горіння.*

*Безсилий, благодатний, благородний, ваблячий, веселий,
гостинний, дикий, добрий, жадібний, жвавий, живий, зви-*

чайний, звірячий, злий, зловісний, кривавий, лагідний, легкий, лихий, лиховісний, лінивий, мирний, м'який, насмішкуватий, неблаганний, невгамовний, ніжний, палкий, пекельний, покинутий, похмурий, привітний, приятний, промінястий, радісний, святковий, смирний, спокусливий, спустошливий, страшний, сумний, трепетний, тривожний, улесливий, холодний, чистий, чужий, шалений.

Вода й вогонь добрі, поки їм служать, але страшні й неблаганні, коли виходять з-під людської влади (Б. Лепкий).

Коли ж затріщав жвавий вогонь і понісся геть на сірих крилах диму — всі четверо дітей обступили грубку, щоб погріти руки (М. Коцюбинський).

[Степан Пасюга] повернув до машини, що в темряві світила лагідними й привітними вогнями (Є. Гуцало).

Лице в неї [панни] зарожевілось, а очі світяться м'яким промінястим вогнем (М. Івченко).

.. випав дощ і загасив пожежу. Чого не знехтував пекельний вогонь, то те докінчила дощова вода (Панас Мирний).

Знаю я: він вернеться до хати, Він побачить приятні вогні.. (М. Рильський).

Мене спалить у вас немає змоги. Вогонь холодний, він уже погас (Л. Костенко).

Оригінальні епітети. Братолюбний, житейський, криво-мудрий, небесний, чужинецький.

І здається все мені, Що прожив я недоволі У житейському вогні (А. Малишко).

— Свят!.. Свят!.. Свят!..— хрестилися зблідлі жінки та й одганяли дітей од вікон, щоб не притягали на себе небесний вогонь (А. Дімаров).

◆ (Як правило, у мн.) Бенгальський, вартівий, вечірній, вічний, електричний, корабельний, купальський, маяковий, портовий, сигнальний, сторожовий, щогловий та ін.

2. Внутрішнє переживання, почуття, запал, пристрасть, творчий дар.

Безтямний, божественний, болісний, бунтівний, виснажливий, внутрішній, вовчий, голодний, душевний, живий, запальний, злий, лихий, лукавий, міцний, молодий, недобрый, непоганий, палкий, пекучий, поетичний, помстливий, пропасний, раптовий, розбуялий, святий, священний, синій,

страшний, тривожний, тугий, упертий, фанатичний, хижий, чарівний, чистий, шалений, щирий.

Як і раніше, горять, сяють очі молодим вогнем, і так же по-дівочому грають сміхотливі ямочки на смаглих вишневорум'яних щоках (*О. Гончар*).

Спала мало, але спокійно. Мов вигоріло все в раптовім вогні і росло тепер (*Г. Хоткевич*).

Поверне [шланг] і пужне пружним струменем, щоб пригасити материн розбуялий вогонь (*О. Гончар*).

Він почав заспокоювати дівчину, своїми руками гладив її руки, плечі, ніби ненароком торкнувся грудей і навіть крізь сорочку вони опекли його пальці тугим вогнем (*М. Стельмах*).

3. Про стрілянину, обстріл.

Безперестанний, божевільний, вбивчий, влучний, гарячий, густий, дружний, жаркий, жорстокий, запальний, згубний, зловісний, зосереджений, кинджальний, лютий, масований, методичний, невпорядкований, нешкідливий, нещадний, нищівний, приголомшувальний, сильний, смертельний, смертоносний, снайперський, страшний, суцільний, точний, тріскучий, ураганний, частий, шквальний.

П'ять броньовиків і тридцять дві важких і легких гармати стрясали місто найжорстокішим вогнем і ревом (*О. Довженко*).

Хлопці почали пускати петарди і всякі тріскучі вогні (*М. Коцюбинський*).

◆ *Автоматичний, артилерійський, відсічний, гарматний, гранатометний, дальнебійний, загороджувальний, залповий, зенітний, комбінований, кулеметний, любовий, методичний, мінометний, нависний, нерухомогогороджувальний, перехресний, пістолетний, прицільний, прямий, скісний, скісноприцільний, трьохшаровий, фланговий, фронтальний, швидкий та ін.*

ВОДА

Про колір, ступінь прозорості, чистоти; про запах і смак.

Біла, блакитна, брудна, бузкова, бура, вечірня, в'язка, гірка, глянцева, гнила, голуба, густа, джерельна, джерельно-чиста, дзеркальна, добра, жовта, запашна, застійна, зелена, зелено-синя, змулена, золота, іржава, каламутна, коричнева, кринична, кристалева, кристалєво-чиста, лазурова, малахітова, молочна, небесна, олов'яна, перламутрова, перлинна, прозїрна, прозора, прозоро-чиста, руда, свинцева, свіжа, світла, сива, синьо-голуба, синя, сіра,

сіро-срібна, смачна, смердюча, смоляна, солодка, солонна, срібна, струмисто-запашна, темна, трясовинна, тьмяна, ультрамаринова, фіолетова, чиста, чорна, чорнильна, чудова, яро-синя, яро-чорна, ясна.

Обмочу рукав бобрянний У воді Каяли білій (В. Мова).

Зчинили хриплий галас Над бурю водою мартини (М. Рильський).

О море днів! Гірка твоя вода (Л. Костенко).

Десь не знають, що яром гнила вода пішла (М. Стельмах).

Стихне луг — Йому б напитись пісні молодії, Джерельною упитися водою.. (В. Стус).

Води з криниці степової, / джерельно-чистої, живої, / узявши краплю на уста, / ти зачерпнув снаги земної, / цілющої та запашної, / на всі літа, на всі літа (М. Сингаївський).

Тоді — до царства вод зелено-синіх, / що в нім зроста перлина та корал, / що в нім, як вічний горя крик, хорал / звучить, наш дух тривожачи і нині (В. Барка).

Води олов'яні лежали нерухомо (Є. Маланюк).

І дух рече, / купаючись у блеску прадуші, / як лебідь на озерці, / в воді прозоро-чистій (В. Гренджа-Донський).

А в його настудженій хатині Все тектимуть води сині-сині Назавжди весняної ріки (П. Воронько).

І сонце висить у повітрі, як велике, гартоване ядро, що от-от, здається, впаде на синьо-голубі небесні води (Г. Косинка).

Земля співає воду сіро-срібну.. (М. Рильський).

Глибоке небо, білі хмари Та плюскіт срібної води (Є. Маланюк).

Зелений Київ наш так само, як весна Зелена щоразу на кулі цій зеленій І як морська вода, струмисто-запашна. Стікає зелено з дитинячої жмені (М. Рильський).

Занечищують чисту воду, / щоб ніхто не розказав: / як за горою / сонечко сідає, / як у Дніпра веселочка / воду позичає (В. Голобородько).

Про температуру.

Гаряча, зимна, крижана, літня, льодяна, мерзла, млостиво-тепла, погожа, розмерзла, студена, схолодніла, тепла, холодна.

Засичала шабля Босаковського, як гадюка, зашипіла, як розпалене залізо в зимній воді (Б. Лепкий).

Ну, й до смерті крижана вода Призведе Семенового сина.. (М. Рильський).

Пахощі з липи, теплий холод, котрий, мов літня вода, обдавав Свирида кругом (Панас Мирний).

На палкого веселого Домініка неначе одразу хто вилив відро холодної води: він опустив руки (І. Нечуй-Левицький).

Про характер поверхні, швидкість водяних течій, про видавані звуки.

Бистра, буремна, бурхлива, вируюча, гладка, грайлива, гуркітлива, дзвінка, дзеркальна, дрімотна, збурена, лінива, мандрована, мертва, напівсонна, немовчна, нерухома, пінлива, пінна, пінно-біла, повільна, покійна, рухома, сильна, скляна, сонна, співуча, спокійна, стояча, стрімка, схвильована, текуча, тиха, тихоплинна, хитка, швидка, шумлива, шумна.

.. слова його [Чіпчині] полилися, як бистра вода, прорвавши греблю (Панас Мирний).

Та хмар мандрована вода (Є. Маланюк).

І гомін вулиць многооких, як плеск немовчної води (М. Рильський).

Коли ж берег упав, оголивши бронзову спину нерухомої, сонної води, Шептало не стримавсь і побіг, перечеплюючись об корневища верболозів.. (В. Дрозд).

До Святослава підбігла княгиня, взяла за руку і глянула в очі поглядом, що лагодить гнів, як олива схвильовану воду (Б. Лепкий).

Над оболонню тихої води.. Снувалася мелодія струнка (А. Малишко).

І там, над тихоплинною водою, сідало сонце — також молоде (М. Сингаївський).

На ясні зорі і на тихі води Вже чорна ваша злоба не впаде (В. Симоненко).

Про весняний розлив, морський приплив, повідь та ін.

Велика, весняна, мала, невблаганна, повна, рання, розгульна, снігова, страшна, тала.

Земля бавиться між зорями, грає гомоном, як барвами веселка або водами великими весна.. (Т. Осьмачка).

У яру нічого не росло — боялося весняних вод: з полів саме цим яром летіла весняна вода (М. Вінграновський).

Повні води, на яких плава земля, піднесуть її вище до сонця.. (М. Коцюбинський).

Ясно граючи, піднімається сонце угору, калюжки снігової води, що взялися льодом за ніч, розтавали.. (Панас Мирний).

Про воду як джерело фізичного впливу (дійсного чи уявного).

Джерельно-жива, жива, живильна, животворна, живуща, лікувальна, мертва, свята, свячена, цілюща, чарівна.

Наповнишся ти добротою, Немов степова криниця
Джерельно-живою водою, У котрій зоря зориться
(П. Воронько).

Ми знали небо, ліс і землю чорну, Хліб житній їли,
воду із криниць Пили і смакували животворну Під
розмаїте щебетання птиць (П. Дорошко).

Догадалась тоді баба, що то на нього нечисту силу на-
слано, покропила свяченою водою, і дід відійшов
(Г. Тютюнник).

А ось Палажка з цілющою та живущою водою
приспіла (В. Мова).

І почула вона [Хомиха], що недавно полито її серце
боляче неначе цілющою водою.. (І. Нечуй-Левицький).

[Косе проміння] потяглося через дорогу, мов казкова
заслона, мов ріка з чарівною водою (Ю. Яновський).

Оригінальні епітети. *Благородна, горда (мн.), життєва, зрадлива, кара, мила, милосердна, молода, незабутньо-співуча, не смертельна, підступна (мн.), повороніла, прозороткана, рідна (мн.), розмаяна (мн.), сапфірово-древня, священно-твереза, тонкоголоса, чорнориза.*

Це був варений у чистій благородній воді погано
дертий пенуак, або «перлова крупа» (У. Самчук).

Весни невтомної рукав Майнув над горді води
(М. Рильський).

[Дівчину] треба розкислити, щоб вона не іржавіла в
життєвій воді.. (Ю. Яновський).

І даремно сполоскують води зрадливі: Не розчинять
старезних карпатських кісток (Є. Маланюк).

Вилети, чайко, на води карі. А чи не їдуть турки-та-
тари? (А. Пашко).

Хоч милую воду вона [Стugna] в собі має! (В. Мова).

В прибережне нагріте каміння Б'ється з плюскотом
зимна вода, Незабутньо-співуча і синя, Несмер-
тельна й повік молода (Є. Маланюк).

Вдача в цариці була, мов Нілу підступнії води (Леся
Українка).

Зараз над поворонілою водою в ріст людини, мов

прив'язана, висить тонка й прозора намітка синьої імлі
(*М. Стельмах*).

Тепер я в рідні води заглядаю (*Д. Павличко*).

Я чую музику — це чудо і принаду Розмаяних,
прозоротканих вод (*М. Бажан*).

Далеко кіммерійські береги, Евскіну сапфірово-
древні води (*Є. Маланюк*).

Плач, небо, плач і плач! Промий невтримне море /
тонкоголосих вод — і серце одволож (*В. Стус*).

Прохлюпотіли лірно / та води чорноризі (*В. Барка*).

◆ *Болотяна, важка, вільна, водопровідна, газова, гірська, ґрунтова, джерельна, дистильована, Дніпрова, дощова, жорстка, кип'ячена, кисла, колодязна, лікувальна, лужна, мильна, мінеральна, морська, м'яка, океанська, наводкова, питна, підґрунтова, підсніжна, прісна, річкова, ронна, сірчаста, снігова, стічна, стояча, сира, фруктовата та ін.*

ВОЛОССЯ *Про колір.*

Біле, білосніжне, білувате, біляве, блискуче, вигоріле, вицвіле, вівсяне, вогненне, вогненно-червоне, вороне, гірчичне, горіхове, жовте, зелене, золоте, золотисте, каштаннорунне, каштанове, ляне, мідне, мідно-золотисте, мідно-руде, огненне, пісочне, попелясте, посивіле, руде, русяве, світле, світло-гірчичне, сиве, сіре, смолисте, солом'яне, срібне, темне, темно-русе, тьмаве, тьмяне, чорне, чорно-русяве, ясне.

[Висока дівчина] з дитячим ім'ям і золотистим волоссям.. (*О. Гончар*).

[Юля] розчісувала перед малесеньким дзеркальцем своє пишне каштанове волосся (*Г. Тютюнник*).

— Бабусю, мені хочеться ласкати ваше сиве волосся (*М. Хвильовий*).

.. актриса лежала тихо і поволі намотувала пасмо свого темного, тьмяного волосся на тонкий блідий палець.. (*Леся Українка*).

— Не пізнав? — підхопила Мотря, якимсь нервово й швидко зриваючи з голови хустку і пригладжуючи тремтячою рукою чорне, як сажа, волосся, що висмикувалось на всі боки (*В. Винниченко*).

[Михайло], обтрушуючи своє чорно-русе волосся і поглядаючи своїм хорошим поглядом, спитає звичайненько: «Чого вам треба?» (*Марко Вовчок*).

Сині очі, ясний волос, короткий вус, сліди віспи на
лицях (Б. Лепкий).

*Про довжину, густоту, стан, про ступінь
м'якості.*

*Брудне, буйне, важке, виплекане, гладке, густе, довге,
дрімуче, жорстке, закудлане, зім'яте, коротке, кошлате,
кудлате, кучеряве, легке, липке, мокре, м'яке, нечесане, не-
покірне, неприбране, неслухняне, ніжне, патлате, пахуче,
пишне, покірне, посічене, прибране, пригладжене, прилизане,
причесане, пухнасте, рідке, розкішне, розкуйовджене, роз-
патлане, розплетене, розпушене, розсипане, розтріпане, ску-
йовджене, сухе, тверде, тонке, хвилясте, шовкове, шовко-
висте, щетинисте.*

Але він стоїть так, як ви стояли колись у Місті, у нього
буйне волосся і рівні плечі (Ю. Яновський).

Марина розпустила Христі косу. Густе волосся, як
хвиля, падало аж додолу (Панас Мирний).

Неголений лоб став заростати коротким, твер-
дим, як щетина, волоссям.. (Б. Лепкий).

Це вже Андрієві пояснив сусід зліва — волохатий.. ве-
летень.., зарослий кучерявим волоссям по всьому тілу..
(І. Багрянний).

Вона [тітка Меланка] поправила долонею посічене
волосся, що спало їй на лоба.. (Є. Гуцало).

[В отця Новачука] Гладко причесане чорне волос-
ся, високе чоло (Р. Андріяшик).

.. з голови на плечі [Оксани] спадало хвилясте во-
лосся, що вабило очі (С. Чорнобривець).

Оригінальні епітети. *Безсоромне, ласкаве, молоде, пере-
спіле, перестигле, п'янке, схвильоване.*

Півмісяць ночі, з'їдений зубами вагань, теплі руки, жи-
то волосся безсоромного (І. Ципердюк).

У неї ласкаве волосся і свіжі й радісні вуста.. (В. Со-
сюра).

Зі мною ти. Чого ж мені іще? О аромат волосся мо-
лодого і тишина задуманих очей! (В. Сосюра).

Над його [Супруна Фесюка] сухим, з глибокими оч-
ницями обличчям нависає копичка переспілого во-
лосся.. (М. Стельмах).

Тьмяні очі пекучі, як тьма, Душний морок п'янокого
волосся.. (Є. Маланюк).

Буйне, злегка схвильоване волосся, переділене по-
середині голови, обрамовувало сумовите личко.. (Б. Лепкий).

ВОЛОШКА

Бідна, біла (як правило, вживається у множині), зів'яла, кучерява, мрійно-синя, ніжна, польова, свіжа, синя, сонна, степова, темна, темно-синя, хороша, червона, чорнобрива.

Бідна волошко, чому ти у житі, А не на клумбі волієш рости? *(М. Рильський).*

.. Стоїть терпкий запах полину та деревію, і ніжні-ніжні волошки голубіють де-не-де на обніжку.. *(В. Дарда).*

На столі з-під рушника виглядає житній хліб, дерев'яна сільничка, а разом з ними темніє пучок свіжих кучерявих польових волошок *(С. Васильченко).*

Тримає в руці лише жмутик синіх волошок, що десь синіли перед цим в гарячих її кучугурах.. *(О. Гончар).*

Дихало їй в обличчя свіжим і глибоким подихом достиглого збіжжя й сонних волошок *(Є. Гуцало).*

ВОЛЯ

Настійність, завзятість, стійкість у діяльності, у подоланні перешкод.

Батьківська, безсмертна, благородна, божжа, божеська, буйна, велика, величезна, власна, вольна, вперта, всеосяжна, голодна, горда, господня, громадська, давня, державна, добра, довгождана, довічна, жадана, завзята, загартована, залізна, зелена, зла, зруйнована, камінна, козацька, королівська, кохана, кремінно-тверда, кріпацька, лиха, людська, материна, міцна, могутня, молода, монолітна, наполеглива, народна, настирлива, настійна, небесна, невпинна, незаймана, незламна, неповна, одвічна, остання, панська, передсмертна, персональна, пропаща, руйнівна, свята, сильна, слаба, смілива, соколина, сталева, стійка, тверда, твердокам'яна, титанічна, фанатична, холодна, цілеспрямована, чужа.

Чи то на те божжа воля? Чи такая її доля? *(Т. Шевченко).*

Перед нею війнуло життя вкупі з милим на своїй вольній волі, їх хатина чиста, тепла, прибрана, як пташине гніздечко *(І. Нечуй-Левицький).*

Не підеш по добрій волі, то підеш по неволі *(Нар. творчість).*

Життя ускладнюється, моральні вартості знецінюються, тут, аби не впасти духом, не розчаруватися, потрібна залізна воля *(Р. Андріяшик).*

Змучене, нашарпане ловцями тільце вже не виборсувалось, воно стало безпружним, поникло, мовби втративши останню волю до життя *(О. Гончар).*

[Павлюк] І правом старшого. І волею стратенця. Ти

мусиш вволить передсмертну волю. Це мій наказ (Л. Костенко).

Сюди руйнівна воля людей ще не сягнула (Р. Анд-
ріяшик).

Дзвін шабель, пісні, походи, воля соколина (В. Со-
сюра).

ВРОГ

*Безжалісний, бундючний, віковічний, віро-
ломний, вічний, головний, давній, докучли-
вий, жорстокий, закатований, заклятий,
запеклий, зарозумілий, злий, злісний, зухвалий, клятий, кривний,
лукавий, лютий, мертвий, могутній, найзавзятіший, найза-
пекліший, найлютіший, нахабний, небезпечний, невловимий, не-
нависний, непримиренний, неситий, нещадний, підлий, підступ-
ний, побитий, потенційний, потужний, притаєний, прихова-
ний, проклятий, розлючений, сильний, слабший, смертельний,
спільний, споконвічний, старий, страшний, таємний, тяжкий,
хижий, хитрий, цинічний, чужоземний, шалений, явний.*

Ой Спасе наш Межигорський, Чудотворний Спасе, І
лю т о м у ворогові Не допусти впасти в Турецькую землю,
в тяжкую неволю! (Т. Шевченко).

Він спинився перед Озерним і, дивлячись на нього так,
як можна було б дивитись на свого найзапеклішого
ворога.. (Є. Гуцало).

Всі ми добре знаємо, який це [половці] небезпеч-
ний, який це докучливий ворог (Б. Лепкий).

Дозорці, та й сам смотритель, наче нічого не бачили,
не бажаючи через якийсь час мати собі страшного
ворога на волі (В. Винниченко).

Хай не заховається від нашого ока ні явний, ні при-
таєний ворог (Г. Тютюнник).

Оригінальні епітети. *Самотній.*

Ворог самотній, іти йому ні з ким (М. Рильський).

◆ *Вчорашній, загальний, зовнішній, ідейний,
ідеологічний, особистий та ін.*

ВРОДА

*Блискуча, богатирська, весела, витончена,
вишукана, вічна, владна, вогниста, вродиста,
вражаюча, гарна, горда, дивна, диво-
вижна, елегантна, ефектна, захоплива, зваблива, зухвала,
ідеальна, квітуча, красна, кривна, люба, манлива, мила, мо-
лода, молодеча, м'яка, надзвичайна, натуральна, натхненна,
неабияка, небачена, небувала, невігадана, негарна, незвичай-
на, нещаслива, ніжна, пестлива, пишна, помітна, приваб-*

лива, приголомшлива, принадна, рідкісна, свята, сліпуча, спокійна, сувора, темна, тендітна, тепла, тиха, фантастична, холодна, хтивва, хороша, чарівлива, чарівна, чиста, чудова, чужа, шляхетна, яскрава, ясна.

Глянула я на його гарну вроду та й кажу.. (І. Нечуй-Левицький).

Дивом великим здався тоді Павло Піддубень, скоро ти його почала знати, та не заглядувалась ти на його вроду козацьку, пишну навдивовижу вроду.. (П. Куліш).

Прийшов до одного господаря, проситься на службу, але той, бачучи його красну вроду, не хотів його [ангела] приймати (І. Франко).

Вона [Христя] вперше підгляділа свою красу пишну, уперше серцем прочула свою вроду незвичайну (Панас Мирний).

— Журлива ся темная врода / мій милий від неї ридав (Леся Українка).

Аж ось двері розчинилися і, як та ласочка, вскочила Галя в хату.. всі задивилися на її хорошу вроду (Панас Мирний).

Щоб чарівна селянська врода Росла в коханні та красі (П. Грабовський).

Сиротина ясну вроду Слізьми облива (П. Грабовський).

Оригінальні епітети. Вишнева, дужа, закривавлена, залізна, липоцвітна, пригасла, пропита, рябо-зелена, сіро-жовта, смаглява, соковита, темноока, чорноброва, яснолиця.

В його [Єремії] дужій залізній вроді неначе спануло одразу полум'я.. (І. Нечуй-Левицький).

Ото звідти вона [баба], де людей вудками вудили, де на залізні гачки хапали за кривавлену дівочу вроду та молодість (О. Гончар).

.. в кімнату швидко вскочив рослий чоловік років тридцяти з тінями пропитої вроди на брезклому обличчі (М. Стельмах).

.. по всіх морях — океанах проніс [старший син] с магляву материнську вроду (О. Гончар).

Пригадалося інше дівоче обличчя — ніжне, наповнене соковитою вишневою вродою (М. Руденко).

◆ Дівоча, жіноча, козацька, колишня, материна, парубоцька, південна, селянська, степова, українська.

ВУСА
(вус, вуси)

Волосся надверхньою губою у чоловіків.
Про розмір, стан, характерну ознаку.

Акуратні, важкі, великі, висячі, відвислі, густі, довгі, довжелезні, жирні, жорсткі, завивисті, загущені, закручені, закудлані, засалені, здорові, ікласті, колючі, короткі, кудлаті, куці, кучеряві, мітласті, мокрі, мохнаті, м'які, невеликі, обвислі, опущені, пещені, пишні, підстрижені, прокурені, прями, пухкі, пухнасті, рідкі, розкуйовджені, розпатлані, розтріпані, стоячі, товсті, тонкі, хвостаті, цупкі, шершаві, широкі, щетинясті.

В нього — довгі вуса, велике чоло, ясні, спокійні очі (*Ю. Яновський*).

Але ми — жилаві, худорляві, а цей [пан Костянтин] гладкий, набурмосений, і якісь жирні вусики на товстій губі.. (*Р. Андріяшик*).

— Припізнались, припізнались, пора, хлопці, в ліс, — занепокоєно проціджує крізь загущені вуса [Гнат] (*М. Стельмах*).

.. Андрій... протирав руді, короткі, кудлаті вуса.. (*В. Винниченко*).

Товариство його [отамана] безпечно виспівувало пісень, а він, покручуючи мітласті вуса, нахилився проти багаття та наче й забув про мене (*П. Куліш*).

[Мороз] креше вогню і весело, що на молодих обличчях стирчать молочні вуси, як в маскарадї.. (*М. Коцюбинський*).

Обличчя начальника режиму [спецшколи] збуряковіло, цупкий вус його сердито нащетинився.. (*О. Гончар*).

Про колір.

Білі, білуваті, вороно-чорні, димчаті, жовтаві, жовті, золотисті, золоті, каштанові, лянні, мідні, молочні, пшеничні, пшенично-жовті, руді, русяві, світлі, сиві, сивуваті, сірі, смільні, смолисті, смоляні, солом'яні, солом'яно-жовті, темні, темно-каштанові, темно-русяві, тютюнові, чорні, шовкові, ясні.

[Секретар Момчинський] стояв, вивертаючи верхню губу догори, щоби оглядати свій довгий білий вус.. (*Л. Мартович*).

С и в и й вус при світлі вогнища сріблясто блищить — усміхом привіту чи насмішки (*О. Гончар*).

Сафрон смикає рукою смільні вуса.. (*М. Стельмах*).

Ілько провів рукою по темних шовкових вусах, підняв гарну свою голову, трохи прищутив чорні, оксамитні очі.. і всміхнувся (*В. Винниченко*).

Сам Ігнат ще був молодий козак — саме тільки чорний вус почав пробиватись (П. Куліш).

Про враження, психологічне сприйняття; про оцінку вусів.

Бадьорі, викохані, витончені, вишукані, войовничі, гарні, грізні, елегантні, жахливі, завзяті, красиві, лихі, лукаві, миршаві, молодечі, неслухняні, печальні, похмурі, прекрасні, противні, розкішні, стильні, страшні, суворі, юнацькі.

І тепер Валентій Босаковський правою рукою підкрутив того неслухняного вуса, а лівою голову підпер (Б. Лепкий).

Пілот Сіробаба, цей рум'янощокий життєлюб з чорним викоханим вусом.. (О. Гончар).

Лушня був широкоплечий парубище.. з чорними гарними вусами.. (Панас Мирний).

До мудрих книг схиляються на раду Юнацький вус і сива борода (Є. Плужник).

У порівнянні з тваринами, комахами.

Боброві, клешнясті, котячі, моржові, тарганячі, шпакуваті. [Звертався Плачинда в думках до Романа] і під клешнястими вусами чоловіка.. непокоїлась лиха радість (М. Стельмах).

Молодий пасажир тепер у свою чергу оглянув старого:.. під сухим носом стирчали шпакуваті вуса.. (П. Панч).

У порівнянні з вусами деяких історичних осіб; про вуса деяких народностей, професійних, соціальних груп.

Варязькі, гвардійські, гусарські, запорозькі, китайські, козацькі, панські, півварязькі, солдатські, циганські, чаплінські.

Танкісти лежали зіркою, головою до голови, і між їхніми темними обличчями знайшли собі досить місця і Хомині гвардійські вуса (О. Гончар).

Він був з походження француз, і мав козацькі довгі вуса.. (В. Сосюра).

З часом його циганські вуса.. стали відомими в полку.. (О. Гончар).

ВУСТА

Поет. Рот; губи.

Про колір, запах, вологість.

Ароматні, бліді, вишневі, вологі, зблідлі, коралові, малинові, малі, мокрі, пересохлі, повні, рожеві, рум'яні, сині, смачні, соковиті, сухі, червоні, яскраво-червоні.

Ой столярє, ти, столярє, в тебе Зірка Золота, / чорні брови, очі карі ще й вишневії вуста (В. Сосюра).

[Сотниківні] стало легше дихати, тоді вона звела очі й помолилася, шепчучи пересохлими вустами молитву (В. Шевчук).

Він дивився на Зіньку, на її рівні білі зуби, милувався її золотистим волоссям, її повними, соковитими вустами (А. Шиян).

Про враження, психологічне сприйняття; про вуста, що виражають почуття, стан, риси характеру людини.

Байдужі, боязкі, гарячі, глузливі, горді, гріховні, грішні, далекі, делікатні, дівочі, дорогі, жадібні, живі, запашні, запечені, звичайні, знайомі, зелені, квітучі, ласкаві, лукаві, любі, медові, милі, невинні, незлісні, німі, палкі, пекучі, повні, полум'яні, потріскані, привітні, свіжі, скривлені, солодкі, солоні, сором'язливі, спечені, спокійні, спрагли, стиснуті, суворі, тонкі, тремтливі, хитрі, холодні, чарівні, чисті.

Андрій поцілував панночку в уста, що припала до щоки його, і не байдужі були вуста (О. Довженко).

Помінялись ми хрестами, Поклялися хрест нести і гарячими вустами Цілували ті хрести (П. Грабовський).

З вуст глузливих, палахких проточин, Б'ють слова, тверді, немов сучки (І. Драч).

Які палкі його уста! (Б. Лепкий).

Босаковський вуса на вуха позавішував і посуд обома руками до спечених вуст притулив (Б. Лепкий).

Оригінальні епітети. Бездіяльні, ліниві, порожні, свіжо-припухлі, смажні.

Брунатне, пропечене сонцем обличчя схоже на обличчя простого, трохи скуластого сільського парубійка, в якого тільки й краси, що по-юнацьки свіжо припухлі вуста і дикуваті темно-сірі очі, які навіть посміхаються задавненою журбою (М. Стельмах).

Старша донька, Катерина Данилиха Виговська, мала батькові палкі очі, чорні кучері, смажні вуста (Б. Лепкий).

ВУХА

Орган слуху.

Про розмір, вигляд, стан (як правило, вжив. у мн.).

Великі, відстовбурчені, віслюкові, в'ялі, гострі, довгі, загострені, задерев'янілі, замерзлі, капустяні, крихтіні, лапа-

ті, лопушисті, маленькі, м'ясисті, обвислі, опущені, розпухлі, слонячі, спущені, стоячі, широкі.

Коливались повні рожеві щоки, пухнастий чуб підсмалював відстовбурчене вухо, неспокійна кров заливала тугу шию (*М. Стельмах*).

Про слухове сприйняття; про достоїнства чи недоліки слуху (як правило, вживається в одн.).

Гостре, музикальне, надійне, напружене, нашорошене, несприйнятливе, ослине (розм.), *правильне, притуплене, сприйнятливе, тонке, тривожне, туге, уважне, чуйне, чутке, чутливе.*

Адже oprіч знання різних діалектів треба мати дуже музикальне вухо, щоб зловити усі одтінки говорів (*М. Коцюбинський*).

[Ліс] озивався тихими шепотами, шелестами і зітханнями, і кожен такий звук одбивався голосно, гостро в напруженому вусі бідолашної дівчини (*Б. Грінченко*).

[В собаки] погрозово ворухнулось нашорошене вухо.. (*Є. Гуцало*).

Десь весело дзюрчить струмок, у скісному промені сонця грає роєм мушва, якесь шепотіння, якісь вечірні лісові згуки долітають до чуткого вуха (*М. Коцюбинський*).

Оригінальні епітети. *Дорогі* (мн.), *запечатані* (мн.), *золотисті, пересушені* (мн.), *помідорні* (мн.).

Ми ж тобі вдячні й тепер і визнаємо, що ми тобі винні, Ти-бо для вух дорогих безперечно дала нам дорогу (*М. Зеров*).

З тієї миті прильоту літаків він не чув своїми запечатаними вухами (*М. Вінграновський*).

І слухав місяць золотистим вухом страшні легенди про князів і ханів (*Л. Костенко*).

І він уже хапався за життя не так очима, як пересушеними вухами, схожими на шкарлупиння слимаків, прикладаючи до них довгі і жовті, мов свічі, пальці (*М. Стельмах*).

Андрійко і висільчанські хлопчики попрутуляли замерзлі помідорні вуха до гаража (*М. Вінграновський*).

ГАЙ *Про гущину, висоту, ошатність, колір.*
Безлистий, великий, високий, глухий, голубий, густий, густолистий, дикий, дрімучий, жовтий, занедбаний, затінений, зелений, золотий, кучерявий, молодий, непроглядний, оголений, осінній, пишний, рідкий, різнокольоровий, світлий, синій, срібний, старий, струн-

кий, сутінковий, темний, темно-синій, тінистий, хирлявий, чистий, чорний.

Був гай великий, що не дуже далеко від міста.. (Марко Вовчок).

Неначе писанка село, Зеленим гаєм поросло (Т. Шевченко).

[Над Дунаєм] зеленою лавою простягся кучерявий гай вербовий (М. Коцюбинський).

Відкіля мені тебе виглядати? Чи з темного гаю, А чи від Дунаю? (Б. Лепкий).

Траплялися тінисті гаї і неглибокі балки.. (З. Тулуб).

Про враження, психологічне сприйняття; про оцінку гаю.

Благоуханний, боязкий, веселий, говіркий, гомінкий, гордовитий, задумливий, затишний, зачарований, казковий, мерехтливий, мирний, мовчазний, незнищений, німий, пахучий, пишноголосий, порожній, похмурий, прекрасний, примарний, прохолодний, радісний, ранній, рідний, розкішний, свіжий, святий, священний, скромний, сонний, сплячий, сумний, тихий, тремтливий, чарівний, чудовий, шумливий.

Воно, звичайно, гостеві негоже.. Про Голосіївський веселий гай.. (М. Рильський).

.. встають будинків силуети крізь риштовань мерехтливий гай.. (В. Сосюра).

[Природа дала волю фантазіям].. купаються в них примарні гаї та оазиси.. (О. Гончар).

Голосно і просторо стало округи, у свіжій гаю пахучій (Марко Вовчок).

Оригінальні епітети. Зоряний, карликовий, мідяно-ржавий, небесний, незнаний, осніжений, траурний.

Огні засвітились червоно в далекій небесній гаю (В. Сосюра).

Співаю я у юнім русі під шум осніжених гаїв (В. Сосюра).

◆ Акацієвий, вільховий, грабовий, дубовий, заповідний, калиновий, кленовий, корабельний, лавровий, листяний, оливковий, осиковий, прирічковий, тополевий, хвойний, цвинтаревий, ялиновий, ясеневий та ін.

ГЕТЬМАН

Про зовнішність, вік.

Важколиций, великий, довговидий, дужий лисий, миршавий, огрядний, сивий, старий, хирлявий чорнобровий.

Важколиций гетьман старий і важкогруда молода гетьманша.. (П. Загребельний).

До сьогодні, до цієї миті, намагався бадьоритися, обманював себе, ступав по своєму маленькому царству грізним і дужим гетьманом (Ю. Мушкетик).

Гетьман огрядний, довговидий, старий, лисий на півголови, не любив суєти, поспіху.. (Ю. Мушкетик).

Про риси характеру; про психічний стан; про ставлення до гетьмана.

Безсилий, буркитливий, важкий, величний, вірний, владний, вдоволений, вольний, всевладний, гарячий, гордий, грізний, грубий, добрий, зажурений, замордований, зраджений, кволий, красномовний, крутий, мудрий, мужній, незабутній, німецький, несправедливий, передбачливий, пихатий, похмурий, праведний, превелебний, розсерджений, розумний, розчарований, сильний, слабосилий, спокійний, справедливий, суворий, щедруший, улюблений, урівноважений, хитрий, хоробрий, ясновельможний.

.. щезли спогади, і став він [Самойлович] знову важким, похмурим, буркитливим гетьманом, котрого мучать безсоння і печія... (Ю. Мушкетик).

.. ще вчора винесли звідси тіло величного гетьмана й повезли до останнього вічного прихистку в Суботів.. (Ю. Мушкетик).

І в темній темниці Мене, вольного гетьмана, Голодом замучив [цар] У кайданах (Т. Шевченко).

І я вже був не я, і простого козака не було, а стояв гетьман всевладний, не владний тільки над своїм серцем (П. Загребельний).

Там же, на Січі, зібрав гарячий гетьман раду і сказав на ній, що має козацьку волю.. (К. Басенко).

[Сахно Черняк до гетьмана Павлюка:] Ти дуже гордий. Ти кричиш від люті (Л. Костенко).

І я, грізний гетьман Хмельницький.. мав скріплювати своїм підписом те, чого він так волів.. (П. Загребельний).

Грубий гетьман з грубою душею — що може бути несправедливіше? (П. Загребельний).

Святого Бога просить, хвалить [архімандрит], Щоб дав їм мудрості дознати, Гетьмана доброго добрати (Т. Шевченко).

Цар тупо вдивлявся спідлоба на замордованого гетьмана й наче дослухався до Полуботкового голосу.. (Р. Іваничук).

Постоїмо за доньок нашого незабутнього гетьмана і за весь його рід (*Б. Лепкий*).

І добре, що передбачливий гетьман загодя наказав молодим козакам оберігати ясновельможних послів.. (*К. Басенко*).

Згадайте праведних гетьманів (*Т. Шевченко*).

— Небіж я Памві Беринді, протосингелові, превелебний гетьмане (*К. Басенко*).

.. генеральний писар.. боявся приступити до люто розсердженого або важко зажуреного гетьмана.. (*Б. Лепкий*).

Розумний і крутий гетьман Михайло Дорошенко, захисник церкви і інтересів мирського статечного люду, убитий на полі брані (*К. Басенко*).

Ми матимемо змогу заглянути в душу розчарованого гетьмана (*Г. Колесник*).

—.. Як мені видиться, пан Олифер Голуб, наш гетьман, слабосилий і тшедушний таке удіяти, хай мені Бог простить! (*К. Басенко*).

Гетьман був спокійний, урівноважений, отже — вдоволений (*В. Кулаковський*).

1622 року, квітня місяця, десятого дня, у Києві,.. умер суворий гетьман Війська запорозького Петро Конашевич на козацьке прізвисько Сагайдачний (*К. Басенко*).

.. промов і охорони нас .. промов до нас ласкаве та добре слово на дорогу нашого дальшого життя, наш хоробрий і улюблений гетьмане! (*П. Загребельний*)

Оригінальні епітети. *Зварйований* (мн.), *кобзарський*, *красний* (мн.), *нерозумний*, *обнадіяний* (мн.), *самовільний*, *сірий* (мн.).

Свої ж гетьмани, зварйовані і обнадіяні з сторони, розорили українські міста й витопували кіньми молоде жито (*Ю. Мушкетик*).

Се ж ти, наш Іване [Котляревський], кобзарський гетьмане, Найперший співаче ти наш... (*Панас Мирний*).

Україна не простила своїм нерозумним гетьманам, не простила їхніх гріхів, немудрості їхньої, дрібності, славолюбства, але й не прокляла по-справжньому на віки вічні... (*Ю. Мушкетик*).

[Томиленко:] Ну, він [Іван Сулима] як ти [Павлюк], він — гетьман самовільний (*Л. Костенко*).

Сірість повсюди. Сірко так і подумав: настав час сірих гетьманів. Раніше були красні гетьмани, мудрі гетьмани, були й великі колотії, пробишаки, навіть аван-

тюристи, круті та харцизяки, а це — ніякі. Такий час (Ю. Мушкетик).

◆ *Козацький, коронний, наказний, польний, український.*

ГІМН **Урочиста пісня, що уславлює когось, щось.**
*Бурхливий, вдячний, величний, веселий, ви-
стражданий, всесильний, всеславний, гли-
бокодумний, задушевний, закличний, захоплений, космічний,
мажорний, могутній, натхненний, небесний, патріотичний,
переможний, побожний, привітальний, радісний, світлий,
святковий, справжній, урочистий, хвалебний.*

Слід зауважити, що деякі наші фольклористи.. до спис-
ку історичних пісень [відносять] закличні гімни і т. д.
(М. Рильський).

Зоня увійшла в кімнату, співаючи побожний гімн..
(Леся Українка).

Лиш звіється за нами гомін, але не гнів, а світлий
гімн (І. Калинець).

Оригінальні епітети. *Дивен-ясновроден, чистосердечний.*

◆ *Державний, народний, національний, пар-
тійний, пролетарський, революційний, хоральний, церковний
та ін.*

ГІСТЬ *Бажаний, балакучий, варязький, ввічли-
вий, веселий, випадковий, високий, гарний,
голодний, далекий, дивовижний, довгожда-
ний, дорогий, жаданий, зайвий, закордонний, запрошений,
здивований, знайомий, знатний, інтелігентний, лукавий,
люб'язний, малознайомий, милий, набридливий, надокучливий,
незапрошений, незваний, незвичайний, немилий, неочікуваний,
непевний, непроханий, несподіваний, новоприбулий, очікува-
ний, пізній, поважний, почесний, присмний, приїжджий, ран-
ній, рідкий, рідний, різномовні (мн.), славнозвісний, сумний,
темноокий, хороший, частий, чесний, чорний, чудесний, чу-
жосторонні (мн.), шкідливий.*

Мати! Старенька мати! Чи збираються ще й досі Ве-
селії гості Погуляти у старої.. (Т. Шевченко).

В коморі повно диму, і в ньому.. ворущаться ще дві
чоловічі постаті, доглядаючи за клубом і високим гос-
тем (М. Стельмах).

Наша хата давно вже не приймала гостей, тим більше
таких, як сьогодні: інтелігентних, поважних (Р. Анд-
ріяшик).

У тебе, знать, не було ще непроханих гостей (Б. Лепкий).

Над головами шаруділи прапори на арці, крізь яку мав ступити на берег очікуваний гість (Ю. Яновський).

Хорошії гості, та в середу трапились (Нар. творчість).

Темнооким чудесним гостем я чекала тебе з доріг (Л. Костенко).

ГНІВ

Барабанний, безсилий, безтямний, безсмертний, благородний, божевільний, буйний, бурхливий, великий, ворожий, глухий, громоносний, даремний, дикий, життєтворчий, жорстокий, крайній, красномовний, кривавий, лютий, мертвий, милосердний, мимовільний, могутній, неблаганний, невиданий, невтолений, нескінченний, нестриманий, нещадний, огненний, пекучий, правдивий, правий, придушений, притамований, ревнивий, роблений, світлий, святий, священний, смертоносний, спізнїлий, страшний, стриманий, суворий, темний, траурний, тяжкий, хвилинний, холодний, чорний, шалений, щирий, ярий.

— А ти [Юліан] звернув увагу,— озвалася Марта,— як він поглядав у наш бік? Мабуть, він [Шилюк] і нам адресував благородний гнів (Р. Андріяшик).

Це був не її син, а Тимофій [чоловік] в годину бурхливого гніву (М. Стельмах).

«Застрелить»,— майнула думка в Андрієвій голові, але він випростався назустріч, весь тремтячи від дикого, безтямного гніву (І. Багрянний).

На перса кінного твій красномовний гнів гримить кайданами? (М. Зеров).

Ні, се такий вогонь святого гніву (Леся Українка).

Солодкуваті очі пана одразу налилися біллю і шаленим гнівом.. (М. Стельмах).

Наш чорний вус у чорний гнів тече, І юний меч наш розгинає спину (М. Вінграновський).

Горить любові ярий гнів (Є. Маланюк).

Оригінальні епітети. *Гордий, державний, кривавий, ненажерний, пречистий, ропавий, семигромовий, сторазтриклятий, теплий, тремтливо-радісний, тупий.*

Із тих [тругнів], що білий світ мені окрали, окравши край, окрали спокій мій, лишивши гнів ропавий і кривавий і право — надриватися в ярмі (В. Стус).

Освідчуюся гнівом тремтливо-радісним, тупим.. (В. Стус).

◆ *Божий, гайдамацький, громадський, козацький, народний, царський та ін.*

ГНІЗДО *Про місце проживання сім'ї, родинне вогнище.*

Батьківське, домашнє, дідове, дороге, засиджене, затишне, любиме, незабутнє, порожнє, рідне, родинне, сімейне, старе, тепле.

Шумить сухе бадилля над батьківським гніздом (В. Кучер).

Офіцерик потім кудись завіявся,.. а бідна попівна принесла оцього студента в приполі, підкинула в дідове гніздо (Ю. Збанацький).

Зруйнуймо засиджені гнізда, як роблять інші, викурімо багачів, щоб не наважились більше вертатись, тоді миру вільніше буде.. (М. Коцюбинський).

Ні, таки діти не беруть близько до серця її турбот про рідне гніздо (М. Стельмах).

Юра без слова прощання покинув старе гніздо над озером, де залишив рештки своїх сил і життя всіх синів, і подався фермами (М. Ірчан).

Про таємне зібрання людей, що загрожує суспільству, людям.

Бандитське, вовче, вороже, гангстерське, грабіжницьке, злодійське, зміїне, кровожадне, лихе, осине, пильнооке, розбійницьке, совине, фашистське, хижацьке, чорне, шпигунське.

[Люди]: — Нам треба, щоб він своє товариство виказав, щоб гніздо вовче видушити (Б. Грінченко).

Розтривожили осине гніздо. Ну, справжня тічка вовків. Коли б їхня сила — не одного б уложили за землю у землю (М. Стельмах).

— Як на мене, то треба вжити крутих заходів і замість якихось комісій послати військо і вщент зруйнувати їхнє хижацьке гніздо (З. Тулуб).

ГОДИНА *Про час, момент; про період життя.*

Безпечна, безтурботна, благодатна, блаженна, бурхлива, важка, велика, весела, вирішальна, вільна, гарна, гаряча, гірка, горезвісна, грізна, добра, довгождана, дозвільна, досвітня, дощова, жахлива, звитяжна, зла, золота, критична, лиха, люта, мирна, надвечірня, небезпечна, недобра, незабутня, неминуча, нещаслива, нещасна, осіння, остання, пам'ятна, передсвітня, переломна, пізня, поворотна, похмура, призначена, пробна, про-

щальна, радісна, святкова, скорботна, смертна, солодка, сонячна, стомлива, страшна, сувора, сумна, тиха, трагічна, тривожна, тяжка, хвилююча, урочиста, чорна, штурмова, щаслива, чорна, яскрава, ясна.

О краю мій! Вечірньої години, Коли в полях смутна лягає мла, До тебе серце, як дитина, лине, І кволі руки, ніби два крила (М. Рильський).

Ти — Вікторія, ти — Суламита, Вірна подруга вічних годин (Є. Маланюк).

В добру годину напнімо вітрила на шоглі високої; Чуєте: віє на нас вітер уже ходовий (М. Зеров).

Ми удвох дивились «Катерину». Слухали тяжкі її жалі, День її недовгий, злу годину В давнім, у Шевченковім селі (А. Малишко).

І весь цей похід у передсвітню годину на лісовій, на невіждженій дорозі більше на сон, ніж на яву, подібний (Б. Лепкий).

Але сонце ходить по небу з насмішкуватою звагою, мов лиш чекає призначеної години (Р. Андріяшик).

В батькових очах спалахують лелітки — такі самісінькі золоті лелітки, як на Дніпрі в сонячну годину (О. Донченко).

Настає ясна година В душі, сумом оповитій (В. Мова).

Оригінальні епітети. Безталанна, вікославна, задумлива, заповітна, розжеврена, синьозора, хижка, холодна.

У цю заповітну свою годину він бачив усю країну, — весь світ (О. Довженко).

В ті розжеврені, хижі години Невжеж спочивав Господь? (Є. Маланюк).

◆ Комендантська

ГОЛОВА

1. Верхня частина тіла людини.

Про розмір, форму голови, чола, шиї, характерну фізичну ознаку.

Антична, велика, витончена, вузька, гарна, гостра, гуляста, довга, довгошия, квадратна, клиноподібна, колосальна, короткошия, кругла, куляста, лобаста, маленька, масивна, низькочола, огіркоподібна, породиста, правильна, широка, яйцеподібна.

Голова велика, та дуже дика (Нар. творчість).

Ілько підняв чорну свою голову.. виставив вперед високі, дужі груди і всміхнувся (В. Винниченко).

Про волосся на голові (колір, стан, форму зачіски).

Біла, білява, волохата, брита, густоволоса, жовта, залізана, золота, золотоволоса, закруглена, каштанова, коричнева, кудлата, кучерява, лиса, мохната, нерозчесана, обв'язана, облісіла, патлата, попеляста, посивіла, рідковолоса, руда, русява, світла, сива, смаглява, стрижена, червона, чорна, чорноволоса, чубата, ясноволоса.

Дід знову нагнув жовту, як суха макова головка, свою голову (*М. Вінграновський*).

Роман.. спокійно сперся об тин, поклавши свою кучеряву голову на долоню (*І. Нечуй-Левицький*).

Мене провів в сю кімнату агрономічний староста Петро Мотузок, низенький, з лисою головою, на кривеньких ногах добродій (*М. Івченко*).

Обмерши від щастя, нахилилась над ним, торкнулась стриженої голови.. (*О. Гончар*).

Він оперся об хворост ліктем, поклавши свою ясноволосу голову на долоню і став сміливіший (*І. Нечуй-Левицький*).

У порівнянні з тваринами, птахами, рибами.

Бараняча, левина, кобиляча, коняча, куряча, сорочина, щучина, яструбова.

Бараняча шапка на баранячій голові (*Нар. творчість*).

Його [Миколи] кобиляча голова дурніша за курячу (*В. Большак*).

2. Про фізичний стан людини, її самопочуття, настрої.

Бадьора, буйна, важка, захмеліла, здорова, каламутна, міцна, невесела, постинані (мн.), похмільна, п'яна, розбурхана, свіжа, стомлена, твереза, туманна, тяжка, учаділа, хвора, чавунна, ясна.

Вітри з розгону поламали скрипку, / гуде у сосен буйна голова (*Л. Костенко*).

Прокинулась Юзя дуже пізно, з важкою головою, з тупою нудьгою на серці (*Леся Українка*).

Але що там вітер, що буря, що дощ супроти тієї завірюхи, яка лютувала в його розбурханій голові (*Б. Лепкий*).

Один, жовтий, босий, тільки з онучами на ногах, сидів, спершися спиною на стіну траншеї і схиливши стомлену голову наче в задумі (*О. Гончар*).

3. Про розумовий розвиток, здібності; про людину як носія певних якостей.

Здорова, золота, мастита, міністерська, міцна, мудра, пугаюча, розумна, світла, сильна, тверда, толкова, тямуща, хазяйська, ясна.

— Ага, а як же там з тією головою? Невже ж вона дійсно така тверда в тебе? — Не тверда, а міцна, як сталь (*Б. Лепкий*).

Претич — голова мудра, — казали про нього. — Він чує, як трава росте (*Б. Лепкий*).

Про розумову обмеженість; про нерозумну, неметиковану, неухважну людину.

Бараняча, дірява, дубова, дурна, капустяна, мідна, неподатлива, неполітична, нерозважлива, нетямуща, порожня, пуста, садова, тупа, чавунна.

Поникла дірява голова моя, обняв душу сум.. (*Панас Мирний*).

[Батько] А мене болить серце, і хочеться комусь вимкнути дурну голову (*Р. Андріяшик*).

[Андрій]: Я не купуватим, а продаватим ті воли буду. Чуєш, розумієш, капустяна голова? (*В. Винниченко*).

Пуста голова ані посивіє, ані полисіє (*Нар. творчість*).

Про легковажну, відчайдушну, захоплену людину.

Безтурботна, бешкетлива, буйна, відчайдушна, вітряна, вперта, гаряча, запальна, непутова.

Микола зняв шапку й махав нею над буйною головою (*І. Нечуй-Левицький*).

— Соломіє.., Остапе.., сюди до мене! — Кликав він [Іван] пошепки і сопів, і крєктав, і крутив відчайдушною головою (*М. Коцюбинський*).

Він [Кабанель] живе в храмі успіху, почестей і слави. Він, мабуть, гордість нації. Щоправда, є деякі гарячі голови, які так і не вважають (*М. Слабошпицький*).

Оригінальні епітети. Доктриновуха.

◆ *Козацькі (мн.), половецькі (мн.).*

ГОЛОС

Про силу, гучність; про характер, чистоту, тривалість звучання.

Басовитий, безбарвний, блідий, богатырський, ватяний, верескливий, високий, виючий, вібруючий, воркитливий, впалий, всесильний, глухий, гнучкий, голосний, гортанний, громовий, громоподібний, грубий, грудний, гугня-

вий, гудючий, густий, гучний, дерев'яний, деркий, дзвінкий, дзвінко-дужий, дзюркітливий, дрижачий, жирний, жорсткий, задушливий, заливистий, замогильний, застуджений, зичний, зміцнілий, іржавий, карбувальний, крикливий, кришталевий, круглий, ламкий, легкий, металевий, міцний, млявий, могутній, монотонний, надірваний, найглибший, напружений, натруджений, неприродний, неспішний, низький, огрубілий, однозвучний, оксамитовий, плаксивий, повільний, повний, повнозвучний, поривчастий, приглушений, пронизливий, протяжний, пружний, рикаючий, рівний, різкий, розбитий, розслаблений, рокітливий, свіжий, сильний, скляний, скрипучий, слабкий, соковитий, срібний, сталевий, старечий, старечо-блідий, стоголосий, сухий, текучий, тихий, товстий, тонкий, тремтливий, тріскуче-сухий, тріскучий, тупий, тягучий, хрипкий, чавунний, чистий, чіткий, чоловічий, шалений, швидкий, шепелявий, шумний, юначий, юний, яскравий, ясний.

— .. Наталю? — пошепки звертаюсь. — Що? — глухим голосом обзивається вона (М. Івченко).

.. його ніби якась сила тягла до криниці.. щоб почути той гучний голос (І. Нечуй-Левицький).

Не дивлячись на Миколку, дерким від застуди голосом вона проговорила: — Віддаю за сто п'ятдесят (М. Вінграновський).

— Але ти який? — озвався той самий жіночий голос, чистий та дзвінкий, що й перше, — чому не питаєш мене, який ти? (Б. Лепкий).

Товариші вражені — який чистий соковитий голос у цього санітара (О. Гончар).

— Хазяї, мир помирає!.. — від натуги в товстому голосі Ларіяна пробиваються козячі ноти.. (М. Стельмах).

Про звучання голосу під час співів, про якість цього звучання.

Альтовий, баритональний, випрацюваний, високий, вишкололений, віолончельний, гармонійний, гарний, глухий, гнучкий, горловий, громовий, грубий, грудний, густий, дзвінкий, добрий, довершений, задушевний, заливистий, камерний, контральтовий, красивий, ладний, масляний, мелодійний, милозвучний, мідний, могутній, музикальний, м'який, натуральний, необроблений, несамовитий, низький, оброблений, оксамитовий, органний, повнозвучний, поставлений, приємний, роблений, розлогий, свіжий, світлий, сильний, соковитий, слов'яний, солодкий, срібний, струнний, театральний, тено-

ристий, теноровий, тонкий, трубний, тягучий, фальшивий, чудесний, хороший, юний, яскравий.

Маруся.. проспівала чистим альтовим голосом кількох українських пісень (*І. Нечуй-Левицький*).

Співає весело і сміливо, могутнім чудесним голосом, яким обдарувала його природа.. (*О. Гончар*).

.. йому здалося — він зроду не чув такого свіжого, гнучкого голосу (*Панас Мирний*).

Юні, соковиті, але не вишколені голоси з ширим почуттям віддавались мелодії (*М. Івченко*).

У порівнянні з тваринами, птахами та ін.

Ведмежий, вовчий, голубиний, джмелиний, жереб'ячий, козячий, коров'ячий, котячий, півнячий, пташиний, собачий, собачо-дріжкий, солов'їний, щенячий.

Заніміли, поникли, погасли ліси, і людські, і пташині мовчать голоси.. (*М. Рильський*).

Про голос, що виражає стан, настрій, риси характеру, психічний склад та ін.

Авторитетний, ангельський, бадьорий, байдужий, батьківський, безсилий, безстрашний, безтурботний, благаючий, болісний, буркотілий, вбитий, ввічливий, величний, веселий, вибачливий, вимогливий, винуватий, відвертий, відчайдушний, владний, впевнений, впертий, генеральський, гордий, грайливий, грубий, докірливий, жартівливий, закличний, заклопотаний, запальний, заспаний, заспокійливий, захоплений, задиристий, задумливий, залізний, збуджений, зворушливий, злісний, зморений, зухвалий, інтимний, істеричний, казенний, капризний, кислий, клейкий, клично-юний, командирський, ласкавий, лінивий, люб'язний, людський, магнетичний, масляний, медовий, мертвий, методичний, милий, могильний, молодий, мрійливий, мужній, настирливо-шорсткий, настійний, начальницький, невинний, неживий, незадоволений, нелюб'язний, несамовитий, несміливий, неспокійний, ніжний, нудний, ображений, одинокий, одухотворений, озлоблений, панічний, певний, переляканий, переможний, печальний, підвищений, підлесливий, поважний, повчальний, погрозливий, покірний, помстливий, похмурий, привітний, придушений, п'яний, радісний, різкий, рішучий, роздратований, сварливий, сердечний, сердитий, сердито-жартівливий, скорботний, скрадливий, слизький, сльозливий, солідний, солодкий, сонний, спокійний, стомлений, страдницький, стривожений, стриманий, строгий, суворий, сумний, сухий, схвальний, схвильований, таємний, таємничий твердий, теплий, трагічний,

тремтячий, тривожний, тужливий, улесливий, урочистий, фальшивий, хвастливий, хвилюючий, хмільний, холодний, чиновницький, чужий, чулий, шалений, щирий, ядучий.

У відповідь.. долітає болісний, повний докору голос (М. Івченко).

.. минуле озивалося дзвінкими голосами, здавалося, що чує [Юстина] свій молодий голос, бо він вріс у кожну яблуню (Б. Харчук).

Десь чуються заклопотані, густі голоси (М. Івченко).

Кілька таких, як ми, рибалок з прутами й кошиками стають біля нас і кричать на хвилеріз незадоволеними голосами (Ю. Яновський).

— Стережись, Ільку!!! — вмить пронеслось по дворі з десяток несамовитих, переляканих голосів (В. Винниченко).

Голос [сусідки] ніжний, широкий, музичний і злегка тремтить (М. Івченко).

Дрімають собі бабусі, нудним, навмисне печальним голосом, як лірник, читає протоієрей, старий високий піп, Євангелію (М. Івченко).

— Хто тут? — придушеним голосом промовив Андрій (О. Довженко).

В кабінеті — сиво від цигаркового диму, ні на мить не стихає ледве стримуваний гул роздратованих голосів (О. Гончар).

І в тихому сьому питанні [Андрія], наче в розбитому голосі, було стільки теплої ласки.. (В. Винниченко).

Дзенькіт.. засвистав тепер там, де перед хвилиною лунали сварливі голоси (Б. Лепкий).

— Час нам обідати, — сказала Марта Кирилівна спокійним голосом.. (І. Нечуй-Левицький).

А сусідній кімнаті чую стримані голоси дочки й матері (М. Івченко).

Голос Івана Івановича стає теплим, інтимним (М. Івченко).

— Що то, глянь — хтось іде! — чужим, не своїм голосом сказала Галя Грушецька (М. Вінграновський).

Оригінальні епітети. *Багряний, білий, високотонний, дразливо-металевий, зелений, золотий, надтріснутий, позичений, сивий, синій, сніговий, темний, широкошумний, шовковий.*

.. кроки жінки тільки заглушить / білий голос снігу / коли це зима / зелений голос трави / коли це весна / синій голос моря / коли це літо / багряний голос

лісу / коли це осінь / золотий голос волі / коли це воля (І. Калинець).

— Розпалюй плитку в гаражі! — білим сніговим голосом говорила Андрійкова мати (М. Вінграновський).

— Вам же раджу поспішитись,— її голос став дражливо-металевий .. (В. Шевчук).

Голос певний, глухий у своїй байдужості (Б. Харчук).

Твій теплий дотик, і твій темний голос Наповнив твою келію і змінив її в каплицю.. (В. Вовк).

— Я не маю права продати землю не полякам,— вів не своїм, холодним, позиченим голосом [пан] (Б. Харчук).

Співала [Марійка] зосереджено, хрипкуватим, наче надтріснутим голосом (В. Шевчук).

Надибую пісню, ловлю її до тону шовкового голосу (В. Стус).

◆ *Дитячий, дівочий, жіночий, парубоцький, повнолітній, чоловічий та ін.*

ГОЛУБ *Бідний, білий, білогрудий, білокрилий, біло-сизий, воркїтливий, голубий, доглянутий, зелено-сизий, легкий, легкокрилий, милий, рожево-сизий, сизий, сизо-голубий, сизокрилий.*

Ще мертвотизну в вибух збудить, / від берега! — і вікна враз.. / для голубів для білогрудих / сто зерен океан збира (В. Барка).

Але ти, Україно, листків цих сердечний біль, / листків, що універсалом бути б хотіли, / а відлітають під вітром, мов голуби білокрилі (С. Гординський).

Ой полетить, до вікна припадить, / Мов голубки білокрилі (О. Олесь).

В огні дзвенить небесна хризантема, / зелено-сизі голуби.. / Я гляну в очі: ніч і горя тема, / і щастя місяць голубий (В. Барка).

Як два голубочки, Ще й сизо-голубі. Ой скільки цілунків Давала я тобі, Давала я тобі! (П. Тичина).

Та ось підкрався ворог — і в біді / ти голубом забився сизокрилим (П. Тичина).

◆ *Дикий, домашній.*

ГОМІН

Про гучність, характер гомону; про тривалістність та віддаленість звучання.

Басовий, басовитий, безкінечний, безладний, безнастанний, безперервний, близький, високий, вічний, всеохопний, гарматний, глухий, голосний, густий, гучний, далекий, дзвінкоголосий, дужий, живий, легкий, милозвучний, невиразний, неголосний, немовчний, нестихаючий, нестямний, нечуваний, одвічний, однотонний, потужний, приглушений, притишений, ритмічний, розкотистий, слабосилий, стоголосий, стозвучний, стоязкий, тисячоголосий, тисячолунний, тихий, тонкий, хвилинний.

Сагайда крізь теплу дрімоту слухав їхній голосний милозвучний гомін.. (О. Гончар).

Те, що в устах іншого здавало би ся безсоромністю, в устах гуцула або гуцулки.. під немовчний гомін Черемоша здається природною частиною безконечно різно-рідного життя (Г. Хоткевич).

.. Здалека долітав приглушений гарматний гомін (Г. Тютюнник).

Серед учнів пройшов радісний хвилинний гомін (Л. Смілянський).

Про психологічне сприйняття.

Бентежний, вдоволений, веселий, втішний, грайливий, граціозний, дивний, дикий, загрозливий, застережний, здивований, зловісний, лагідний, ліберальний, любий, марний, невеселий, невмолимий, неласкавий, неспокійний, нетерплячий, ніжний, новий, остерігаючий, пристрасний, приязний, радісний, рівний, світлий, святковий, сердитий, стриманий, схвальний, тасмний, тривожний, турботний, фатальний, чорний, чудний, чужий, щасливий.

.. Марна їх пісня і марний гомін, зважте, коханий мій (М. Стельмах).

Школярки та школярі юрбою оточили когось і про щось палко й голосно гомоніли. Гомін був неласкавий, сердитий (Б. Грінченко).

Все молоде, сильне, почувши цей остерігаючий гомін, летіло стрімголов у ліси.. (Г. Хоткевич).

На майдані — радісний гомін, всюди штовхаються, бурує.. повстанське військо (О. Гончар).

◆ *Базарний, бенкетний, весільний, вечірній, вуличний, гірський, дівчачий, людський, міський, надвірний, останній, підземний, пташиний, тополиний, трудовий, щоденний.*

ГОРА

(як правило,
у множині)

Про висоту, характер верхівки, схилів.

Велика, величезна, висока, високоверха, горбата, гостра, гостроверха, захмарна, зморшкувата, зубчаста, крута, куполоподібна, невисока, недоступна, неприступна, піднебесна, підхмарна, прямовисна, спадиста, стрімка, шишчаста, шпильста, шпичаста.

[Отаман утікав] низькими долинами та лугами, високими горами (М. Вовчок).

І я пішла в оті степи, Де предвечірньою добою Згасає сонце й спомин літ За гостроверхою горою (Х. Алчевська).

Між горами гострорєбрими Ріки і водоспади Нам перетнути греблями.. (П. Дорошко).

Я стою на високому шаблі, і мої роки дають мені можливість із неприступної гори оглядати місцевість (Ю. Яновський).

Ішли вони тепер проміж двох майже прямовисних гір.. (З. Тулуб).

[Кучерявий гай вербовий] стоїть на сторожі поміж річкою та шишчастими горами (М. Коцюбинський).

Про колір, характер поверхні, рослинність

(як правило, у множині).

Багряна, безліса, безплідна, біла, блакитна, букова, бура, веселкова, вогненна, гола, головокам'яна, голуба, димна, димчаста, жовта, жовто-сиза, засніжена, зелена, коричнева, кристально-синя, крута, крутояра, кучерява, ламана, лиса, м'яка, облізла, покручена, попеляста, рожева, рум'яна, світлосніжна, сива, синя, сіра, сніжна, сніжно-біла, срібна, темна, фіолетова, червона, чиста, чорна, чорно-синя, ясна.

А гора тут узяла І враз себе ковдрою вкрила, І стала вона біла-біла (П. Тичина).

І до міста тепло тулиться / жовто-сизая гора (П. Тичина).

Що уся Болгарія співає, Понад морем, на зелених горах (М. Рильський).

Тих, що пили ясні, пінисті вина, Що обірвавшись, падали, як звір, І зранені, кристально-синіх гір Черкали гордо крижані вершини (О. Ольжич).

Тільки й краси було в Києві, що церкви Божії.. да ще тії гори крутоярі, з зеленими потоками (П. Куліш).

Над сніжно-білими горами, Над сірість брил, над хмарну твань Стояли зорі — сині брами До краю вічних сподівань (В. Коротич).

Я відчув би її [Батьківщину] навіть на цьому легкому весняному повітрі, що тече на мене звідти, мов з високих вічно чистих гір (О. Гончар).

За чорно-синьою горою, на схилку радісного дня, малює хмари пурпурові якесь веселе чортеня (Л. Костенко).

Де-не-де, по купках, стоять ясні безлісні гори, наче копиці зеленого сіна.. (М. Коцюбинський).

Про враження, психологічне сприйняття
(як правило, у множині).

Байдужа, величава, велична, весела, горда, грандіозна, грізна, дика, дрімотна, живописна, задумлива, зажурена, красива, мовчазна, німа, непорушна, непривітна, печальна, похмура, привітна, примарна, свята, сонна, сумна, тиха, хороша.

Гори дикі і суворі, Вічно гордо-мовчазні
Зверху дивляться в простори, Де синіє синє море І зникає
в далині (О. Олесь).

З-за галузки смереки виглядали зажурені гори..
(М. Коцюбинський).

[Таня й Віталій] бачать вдалині, просто посеред затоки
темну непорушну гору якусь (О. Гончар).

Колись баба Улита.. приносила із святої гори якогось зілля (Г. Тютюнник).

Гори мої високії, Не так і високі, Як хороші, хорошії,
Блакитні здалека (Т. Шевченко).

Ми й там, між горами чужими, В обіймах голубої
мли (М. Рильський).

Оригінальні епітети. *Високочола, вогнедишна, зверхтишинна, круточола, світлочола, темнолиця, тихосвітня, шипшиннориза.*

.. Туманів дим / повзе в долини з гір високочолих
... (В. Сосюра).

[Революція] вибухнула з народних грудей, як кашель
або вогонь з вогнедишних гір (О. Довженко).

Кінчався день. / За гори круточолі / сідало сонце
(І. Гончаренко).

Синіли гори світлочолі, / ясніло небо голубе
(І. Гончаренко).

Зустрічаєш мене, Ладо, на тихосвітніх горах / у
золотому шоломі, мов Софійська дзвінниця (І. Калинець).

◆ *Гранітна, кам'яниста, княжа, крейдяна, кремнієва, насипна, обривиста, піскова, плоска, похила, стрімка та ін.*

ГОРИЗОНТ

1. Лінія уявного з'єднання неба із землею чи водяною поверхнею; уявна далечінь.

Безкінечний, безхмарий, високий, грізний, грозовий, далекий, дальній, димний, затуманений, золотий, золотистий, золотисто-рожевий, каламутний, мідний, млистий, млисто-багряний, низький, підсонцевий, плоский, порожній, просторий, пустельний, рівний, рожевий, світлий, синій, туманний, хисткий, червоний, чорний, широкий, яскравий, яскраво-ясний, ясний.

Як війна між нами пролягла Грозовим і грізним горизонтом (Л. Дмитерко).

Всіма опанував піднесений настрій.. і чистий, як скупаний, серпневий ранок лежав до ясних горизонтів (О. Гончар).

2. Коло знань, інтересів.

Безкінечний, безмежний, вузький, духовний, життєвий, інтелектуальний, історичний, мислительний, невеликий, необмежений, неоглядний, обмежений, розумовий, світлий, творчий, тісний, широкий.

.. діалектика розвитку така, що здобуті рубежі розсувають історичні горизонти (З журн.).

Оригінальні епітети. *Молодий, ніжний, розстріляний, суворий, тривожний, холодний.*

.. Але раптом усе туманилось — тоді виростили перед очима дикі поля й розстріляний горизонт,— і от загорівся захід (М. Хвильовий).

І блискали огнем тривожні горизонти.. (В. Сосюра).

ГРІМ

1. Гуркіт, звук, що супроводжує блискавку.

Буйний, весняний, віддалений, втомлений, гаркавий, глухий, гримучий, грізний, гомінливий, громохкий, гучний, далекий, дальній, дрібний, жахливий, запізнілий, зворушливий, злий, зловіщий, майський, могутній, молодий, небесний, небувалий, неголосний, нечуваний, перший, приголомшуючий, ранній, ревучий, різкий, розкотистий, стоголосий, страшний, сухий, тріскуучий, тягучий, шалений.

Прогримотіла, як весняний грім, громадянська війна.. (О. Довженко).

Малі озерця блискають незлісно, колишуть хмари втомлені громи (Л. Костенко).

.. а небо над ними [лісами] молодим громом гриміло! (О. Гончар).

По Колізеї Ревучим громом пронеслась і стихла буря (Т. Шевченко).

[Тюремшики] молилися, щоб грізний грім розбив їх домівку.. (Панас Мирний).

Загримів страшний грім. Сонце впало з неба в річку (І. Нечуй-Левицький).

Оригінальні епітети. Багрянний, благовісний, важкий, врочистий, гордий, гривастий, добродушний, довгождано-раптовий, душний, зелений, милосердний, немічний, ніжнотонний, праведний, синій, сліпучий, сріблясто-чорний, стоусий, темний, тисячокопитний, яротворчий.

Ми розкутурхаєм в двобої Людський граніт, людський гудрон Багряним громом сили тої, Що нас розчахує з добра.. (І. Драч).

Важкий душний грім ніяк не прорветься з Індії, зі сходу. І томиться природа в передгрози (М. Хвильовий).

Врочистий грім високої латини і мудра в'язь слов'янського письма (Л. Костенко).

Чи гриміти зеленим громам (І. Драч).

Обважніла хмара несла своє нездоєне вим'я до розімлілих од спеки лісів, а з неї неохоче вивертася немічний грім (М. Стельмах).

Він чув, як темний грім перекотився під німим склепінням (М. Рильський).

І не побив її тяжким сліпучим громом (І. Драч).

2. Про звуки артилерійської канонади, вибухів та ін.

Артилерійський, багатоголосий, гарматний, глухий, грізний, грозовий, густий, гучний, довгий, лункий, могутній, нервовий, оглушливий, пекельний, переможний, повільний, потужний, радісний, розгніваний, розмірений, стоголосий, тисячокопитний, тривожний.

Гарматні громи долітали із-за гори, поступово віддаляючись і затихаючи (І. Цюпа).

[Над Херсоном тучі] так ніби й не погуркують десь на північ глухі денікінські громи (О. Гончар).

Ой, ударяться вони, грянуть громи гучні, поллються потоки стріл палених, пошербляться мечі харалужні, полломляться списи гартовані, зчиниться буревій, якого не бувало (Б. Лепкий).

Лункий грім далекого вибуху струснув шибки (О. Донченко).

[У відповідь пострілу] котився по небу такий могутній грім, що земля тряслась.. (М. Котляревський).

ГРОЗА

1. Грім і блискавка з дощем та градом.

Близька, блукаюча, божевільна, буйна, величезна, вічна, грізна, гомінлива, гучна, дальня, дзвінка, жахлива, живодайна, життєдайна, жорстока, задушлива, зла, зливна, зловіща, злюща, небувала, недавня, нещадна, освіжаюча, пекельна, раптова, розгромлива, сильна, слаба, смертоносна, срібна, страшна, страхітлива, суха, чорна, шалена.

Найбільш «гроzoneбезпечні» райони — тропіки й екваторіальна область, їх навіть називають «поясами вічних гроз» (*Із преси*).

Над землею — грози живодайні! (*М. Рильський*).

І ледве помітний аромат недавньої грози стоїть над Києвом (*В. Собко*).

Суха гроза.. Далеко на обрії вже кілька разів зблиснуло справді якомсь сухо, безгучно.. (*О. Гончар*).

◆ *Весняна, липнева, літня, нічна, перша, першovesняна, південна, травнева, тропічна та ін.*

2. Про бурхливі події (в суспільному чи особистому житті).

Бентежна, бойова, бунтівна, буреносна, велика, вічна, вогневійна, воєнна, впевнена, всесвітня, грізна, душевна, живодайна, життєдайна, кипуча, лиховісна, любовна, люта, майбутня, мирська, невідворотна, неминуча, неспокійна, нечувана, очисна, революційна, руйнівна, світова, свята, смертельна, сонячна, справжня, таємна, темна, цілеспрямована, червона, чорна, шалена.

А здаля, із озера Хасана, Долітає бойова гроза (*С. Крижанівський*).

В сьогоднішніх зморшках — ой скільки там дум! — / найперше — про грозу буреносну (*П. Тичина*).

.. уперше я почув, що єсть на світі Україна, край боротьби і вічних гроз, що більше я не малорос (*В. Сосяра*).

Цей дух, що йшов проз течію сторіч І розверзавсь могутніше та дужче У життєдайних грозах протиріч, Що розгортали й потрясали суше... (*М. Бажан*).

Потопальський так і закам'янів біля дверей, відчуваючи, що справжня гроза над його головою тільки збирається (*Ю. Збанацький*).

З города, з індустріальних кварталів насувалась темна, мало не таємна гроза (*М. Хвильовий*).

[Він] побачив би, яка цілеспрямована і впевнена гроза збирається у нього під боком (*О. Гончар*).

Оригінальні епітети. *Багрянодишуча, вогневійна, громоглагольна, жовторота, кучерява, мертва, одухотворена, озонна, полохлива.*

Гроза надходила із заходу до сходу, Багрянодишуча і чорна, як воронь (*А. Малишко*).

Та вчув Дніпро твій стогін — крик біди, / І в пригорщах крізь вогневійні грози Приніс тобі цілющої води (*Д. Павличко*).

Він хризолітній жолудь,— відпад зеленця,— / (як дар він прадуба в грозі громоглагольній, / що сіє полум'я й дощі на скалі вольній),— / раніш подасть у попелі від камінця (*В. Барка*).

Жовтороті полохливі грози Пнулися з оранжевих скарлуп (*І. Драч*).

Іде гроза дзвінка і кучерява / садам замлілі руки цілувать (*Л. Костенко*).

А серце виривається із пастки —/ у нетрі дум, під небо самоти. У мовчазливу готику тополі, / в труда одухотворену грозу (*Л. Костенко*).

ДАЛЬ

1. Простір, бачений оком на значній відстані (часто вживається у множині).

Про віддаленість, оглядність.

Бездонна, безконечна, безкрая, безмежна, безмірна, висока, вільна, всезагальна, глибока, далека, дальня, загірна, заглиблена, захмарна, зірчаста, зорна, недосяжна, незмірювана, необмежена, неоглядна, неозора, неохопна, нескінченна, орлина, простора, розпростерта.

В мозкові Данила відбивалась картина: сонце, осінь, запах смерті, кінський піт, безконечна даль.. (*Ю. Яновський*).

Баварські куркулі.. оглядались в здивуванні на безкраї далі.. (*О. Довженко*).

Та ось коні вийшли до урвища над Дніпром, і променистий день засліпив Сагайдачного сонячним сяйвом і далями, безмежними й прозорими в блідосірій імлі (*З. Тулуб*).

Маруся дивиться в глибину гір. Там, у тій всезагальній далі,— все єсть.. (*Г. Хоткевич*).

А даль між дерев голуба і тонка, і море синіє, синіє.. (*В. Сосюра*).

І в спалахах червоних Сіє зорна даль.. (*Я. Шпорта*).

Про колір, ступінь прозорості; про природні та погодні ознаки.

Багрова, барвиста, безпросвітна, біла, бірюзова, блакитна, блискітлива, бліда, бузкова, вечорова, голуба, димна, загравна, затуманена, зелена, золота, золотиста, імлиста, іржава, іскриста, каламутна, квітчаста, лазурова, місячна, морозно-каламутна, морозно-синя, мутно-небесна, непроглядна, непроникна, неясна, огниста, опалена, осіння, осяйна, похмура, прозора, промениста, ранкова, рожсєва, світла, сива, сиза, синювата, синя, скляна, сніжна, сонячна, срібна, степова, студена, темна, темно-сиза, туманна, фіолетова, хмарна, холодна, чорна, ясна.

А ти десь там, за далю вечоровою.. (Л. Костенко).

Тоді далеко серед морської мертвоти реве пароплав і несе людей, їхні муки й сподівання в інші краї, у виноградну даль (М. Хвильовий).

З тобою ми йдемо у далі квітчасті, Де сяє зоря молода (М. Рильський).

Де ж ліс, думаю я, і ніби в просіяну на густому ситі кукурудзяну муку, вдивлявся в місячну далину (М. Вінграновський).

Подих зеленого, вільного моря, Книги безстрашні і далі прозорі (М. Рильський).

І сняться все мені далекі темні очі, / що в'януть і мовчать в осінній далині (В. Сосюра).

Він бажав у далі сині Пролетіть, як в новий дім.. (А. Малишко).

Пахне хвиля дніпрова, мов сіно, І гойдається в даль степову (Д. Павличко).

Вдалечині туманній, темній, димній Злилися низина і вишина (Є. Маланюк).

В далечінь холодну без жалю за літом /синьоока осінь їде навманя (В. Сосюра).

Про враження, психологічне сприйняття.

Безпристрасна, безрадісна, безсонна, ваблива, велична, вільна, глуха, дзвінка, дика, жорстока, задумлива, заклична, закута, знадлива, казкова, кохана, мовчазна, м'яка, невідома, нежива, незнайома, незнана, неподолана, німа, приваблива, радісна, рідна, сентиментальна, співуча, сумна, таємнича, тепла, тонка, холодна, чарівна, чудова, чула, чужа, щаслива.

Ваблива даль... Нові дороги.. (М. Нагнибіда).

А межі нас — регоче вітер, Лягла жорстока далечінь... (Є. Маланюк).

Але тоді в моїх очах маячила сентиментальна даль
(*М. Хвильовий*).

Шелестом опалого листа зітхає лісова стежка.. веде в
чарівні далі (*М. Стельмах*).

Як блискавиця грізна, полетів З човнами братніми в
щасливі далі (*М. Рильський*).

Оригінальні епітети. *Багрянокрила, бездонна, злоторота, кармінна, крилата, міднолика, рожевоперста, рожевощока, синьоблагальна, сонцебарвна, сонячно-жива, стоголоса.*

Братанню серць, еднанню рук, Що даль бездонну
відкриває (*М. Рильський*).

Тільки сниться даль кармінна в синім шумі трав
(*В. Сосюра*).

О днів минулих даль крилата.. (*В. Сосюра*).

Українські далі стоголосі Воскресають крізь пожар
і кров (*М. Рильський*).

◆ *Берегова, гірська, лісова, морська, степова*
та ін.

2. Про віддаленість у часі.

*Багатовікова, вікова, далека, дальня, доісторична, істо-
рична, нова.*

З лісів — доісторичні крики, в лице — доісторична
даль.. (*В. Сосюра*).

Він [Шевченко] усе бере від народу, але йде попереду
його, розкриває йому нові далі.. (*Є. Кирилюк*).

ДЕНЬ

*Про стан погоди; про колір неба, прозо-
рість повітря.*

*Безвітряний, безколірний, безсвітанковий,
безхмарний, блакитний, блискучий, блідий, вітряний, воло-
гий, гарячий, гнилий, гожий, голубий, грозовий, грозово-
штормовий, дзвінкий, дощовий, жаркий, задушливий, золо-
тий, золотистий, імлистий, іскристий, кристалевий, ла-
гідний, лазуровий, мокрий, морозний, непогожий, неяскравий,
неясний, ніжний, пекучий, погожий, похмурий, прозорий, про-
зоро-ясний, променистий, прохолодний, рожевий, рум'яний,
світлий, синій, сирий, сірий, сльотавий, сніжний, сонячний,
спекотний, спечний, срібний, сумний, сухий, темний, теплий,
тихий, туманний, тьмяний, хмарний, червоний, янтарний,
яскравий, ясний.*

А то знов усе коло його [Остапа] аж семицвітне; то
день гарячий, то ніч тепла (*Марко Вовчок*).

І неприборкана, і неоплакана Стихія в дні грозово-штормові (Д. Шупта).

Задушливий день натомив дерева й траву (Б. Харчук).

День був насуплений, сірий. Накрапав дощик (М. Коцюбинський).

Хрестини пройшли дуже гарно, день видався прозорий і сонячний.. (У. Самчук).

Дні стоять прозоро-ясні, тільки лісові смуги вдалечині вкриваються густою синьою млою (М. Івченко).

Спечний день пахне нагрітою липою (Ю. Яновський).

Видався теплий, ясний день, один із тих днів, коли літо наче виривається з мокрих, холодних обіймів осені.. (В. Винниченко).

І в хмурий день, як вітер і сльота, Ви несподівані, ви любі гості, Гра порошин і сонця золота (М. Зеров).

А день ясний, мов око. Сосни стоять сливе непорушно (У. Самчук).

Про прихід, тривалість, про кінець дня.

Безкінечний, битий, вчорашній, грядущий, давноминулий, довгий, завтрашній, згаслий, короткий, майбутній, малий, минулий, молодий, наступний, недовгий, новонароджений, нинішній, новий, останній, повільний, повний, попередній, прийдешній, прожитий, скінчений, сучасний, сьогоднішній, теперішній, тягучий, цілий, швидкий, швидкоплинний, шіроколетий.

Нестір усе ще наминався, застрявши в своєму курені, шукаючи між торбами вчорашнього дня (О. Гончар).

Рідко, нене [Україно], згадую про тебе, Дні занадто куці та малі (В. Симоненко).

Зимою день малий, нитка довга, а весною день великий, а нитка коротка (Укр. нар. присл.).

А Юстина захапалася, наче це настав останній день у її житті, а тому не сміла прогаяти й миті (Б. Харчук).

Про знаменний (трудовий, бойовий, мирний та ін. день (як правило, у множині); **про час, пору здійснення чогось.**

Бойовий, бунтівний, буремний, важливий, великий, величний, вирішальний, героїчний, грізний, заповітний, знаменний, історичний, кривавий, легендарний, мирний, насичений, незабутній, неспокійний, особливий, пам'ятний, переможний, поворотний, ратний, святковий, святочний, славний, слав-

нозвісний, спокійний, трудовий, ударний, урочистий, фронт-
товий, цареломний, штурмовий.

І урочистий голос чистий Мене в буремні дні несе
(*М. Нагнибіда*).

Насуваються грізні дні. Ми повинні бути пильними
і рішучими. Хай не заховається від нашого ока ні явний,
ні притаєний ворог (*Г. Тютюнник*).

І піднімають люди чаші За славнозвісний в світі
день (*М. Нагнибіда*).

**Про враження, психологічне сприйняття;
про оцінку денної роботи, діяльності.**

Багатий, бажаний, безбарвний, безвихідний, безплідний,
безтурботний, безнадійний, безрадісний, безцінний, бентеж-
ний, бідний, благодатний, благословенний, благоуханний, бла-
женний, божевільний, болісний, бурхливий, важкий, великий,
веселий, виснажливий, відрадний, вмираючий, гарний, гіркий,
глухий, гнівний, гнітючий, голодний, гострий, двотоновий,
дивний, дикий, добрий, довгий, жахливий, живодайний, жор-
стокий, залізний, злий, злосердний, золотий, клопіткий, кру-
тий, легкий, легковажний, лихий, лиходійний, марудний,
мертвий, метушливий, милий, молодий, миротворчий, мно-
гогрішний, многотрудний, многошумний, мовчазний, моно-
тонний, найкращий, найтяжчий, найяскравіший, налитий,
напружений, насуплений, невдалий, невезучий, невеселий, нев-
ситимий, недобрий, незнайомий, нелегкий, неповторний, нер-
вовий, неспокійний, несприятливий, нестерпний, нещадний,
нещадно-пожадливий, нещасний, німий, оскомний, очікува-
ний, пахучий, печальний, пустельний, повнозвукний, поганий,
порожній, прекрасний, радісний, різноголосий, роковий, сльо-
зливий, спокійний, сприятливий, стомлений, страшний,
строкатий, суворий, сумний, сьйний, темний, тоскливий,
тривожний, трудний, тяжкий, убогий, чорний, чудовий,
шумний, щасливий.

Бігла стежка в далеч і губилась. А мені у безтур-
ботні дні Назавжди, навіки полюбилися Ніжні і замріяні
пісні (*В. Симоненко*).

Благословенні дні далекі, Які вертаються у сни,
Які приносять орлій клекіт, А не зітханя давнини
(*М. Нагнибіда*).

Блаженні дні і ночі на селі. Землі Волинської родючі
лона.. (*М. Зеров*).

Вона [Юстина] могла сісти на поріг — день за її пле-
чима клопіткий, як злидні, довгий, як Чумацький
шлях, невситимий, як вогонь (*Б. Харчук*).

Настала ніч по легкошумнім дні (*М. Рильський*).

І трудний хліб чорствий, щоденний, І темні багато-трудні дні... (*Є. Маланюк*).

Розтоптав я колись їх, безумний, / розтоптав, хоч і плакав не раз... та запізно... А день багатошумний, / а далі у полоні Донбас.. (*В. Сосюра*).

Та ж перейду, як пережду, / холодну мжичку днів оскомних.. (*І. Калинець*).

Тане день різноголосий, / лине вечір і пісні (*В. Сосюра*).

Який прекрасний вечір він зустрів, Проїшовши день тяжкий і многотрудний (*М. Рильський*).

Оригінальні епітети. Багряноводний, багрянолиций, білоперий, білявий, гордопишний, двотоновий (мн.), днедавній, задивлений, залізобетонний, зачарований, зеленочолий, золотокрилий, золоторогий, золотистий, золотистий, золоторунний, крутоберегий, летючий, пелюстковий, плинний, повнозерний, прагнуці (мн.), сивий, синьоокий, скошений, смуглявий, сонцемирний, сонцеокий, стрункий, срібний, стоголосий, сумнозолотий, тверезо-працьовитий, тягучо-небадьорий, чорнобривий, чотирикрилий, шаблебровий, яснобарвний, ясноликий, яснонебий, ясночоллий.

Хоч синя волога його І зернятко пшениці Ще мріяли про урожай У дні багрянолиці (*А. Малишко*).

Син білявого дня і чорнявої ночі, вечір-мулат підійшов до порога (*Л. Костенко*).

Дні прекрасні, гордопишні, / бо фашизм уже розбито! (*П. Тичина*).

Штурмуєм панські устрої / у нас доба індустрії / в нас темп і тлум понтонові / труди і дні двотонові / залізобетонові (*П. Тичина*).

Вирвалась пісня широка й свавільна. Йшов великий день просто у вічність, весь задивлений вперед, налитий снагою віри.. (*У. Самчук*).

А тополі в ріднім колі Вишумовують пісні... Дні оці зеленочолі. Всі листочки славлять дні (*О. Ющенко*).

Прискорено йдемо за днем золотокрилим (*В. Сосюра*).

День крутоберегий / уклався спати, ніби шарий віл (*В. Стус*).

.. Який летючий день (*І. Калинець*).

І не марнуй чеканням плинних днів / і не гніви Господнього веління (*В. Стус*).

Із нашої цілющої криниці / беру снагу я у свої пісні

І славлю літа повнозерні дні І матір, що від щастя промениться (В. Колодій).

У присмеркові доброї дібровості пшеничний присмак скошеного дня (Л. Костенко).

Смуглявий і стрункий. А золоте волосся / на вітрі шелестить і плеще за плечем... То заглядає день міський і стоголосий / у невідому тьму полум'яних очей... (В. Сосюра).

День такий гарячий, сонцеокий — День, як ми, зухвало молодий! (О. Влизько).

І сонцеокий день крізь дим далечини Блакитним леготом і пестить, і голубить (Є. Маланюк).

Чотири сонця відгорять вгорі, / чотирикрилий день відмайоріє (В. Стус).

О, не з одного, ні, Складаються трудні, Такі прагнуші дні. (Один — гнівний, шаблебровий, Другий — ніжний, пелюстковий) (І. Драч).

Устане ще день яснобарвний. Умиється сонце ро-сою (А. Малишко).

День сонячний, ясно небий, тільки де-не-де пухнаті і сиві кужелі випинаються з-за обрію (В. Винниченко).

◆ Базарний, білий, Божий, буденний, будній, Великодній, великопостовий, весняний, вихідний, другий, земний, зимовий, кожний, літній, міжнародний, міський, недільний, неробочий, осінній, передвесняний, перший, робочий, святковий, січневий, суботній, судний, тропічний та ін.

ДЕРЖАВА Багатонаціональна, безсмертна, благословенна, велика, вільна, вічна, ворожа, гетьманська, давня, демократична, дивна, древня, європейська, загальнонародна, інша, колишня, криміналізована, мандрована могутня, монолітна, мудра, недоторкана, незалежна, правова, примітивна, розкидана, рідна, сильна, спільна, стоедина, суверенна, сусідня, тоталітарна, українська, унітарна, уславлена, федеративна, червона, чужа.

Ну що ж? Испити йшли так, як і завжди вони відбуваються в нашій благословенній державі (Г. Хоткевич).

Було над чим задуматись й іншим європейським державам (Б. Лепкий).

Де колишня держава Володимира? (Б. Лепкий).

Ні, не тобі мандровані держави (Є. Маланюк).

.. на зеленому лузі / недоторкана держава / поезії,
за яку ми також / спізнаємо смак крові (І. Калинець).

Нашу Вітчизну як незалежну державу визнало по-
над 150 інших держав світу (П. Кононенко).

Будувати правову державу неможливо без закону
про інтелектуальну власність (З журн.).

Нам слід його слухати й тому помагати, щоб держава
наша стала знову така сильна і могутня, як була за
Володимира й за Ярослава (Б. Лепкий).

ДЖЕРЕЛО

*Бурхливе, високе, гаряче, говіркове, гомін-
ке, гомінливе, дзвінке, дзюркітливе, добре,
живе, животворне, життєдайне, крижа-
не, кришталеве, могутнє, молоде, надійне, невичерпне, не-
всихаюче, нове, прозоре, свіже, світле, світлоносне, святе,
священне, скляне, срібне, студене, сумне, таємне, тихе, хо-
лодне, цілюще, чисте, швидке, шумне, щедродайне, ясне.*

У селі Виня, трохи вбік від хати, були три гарячих
джерела, що взимку курили парою, як ватри (І. Вільде).

Дзвенить кришталеве джерело, що вийшло з гли-
бини земної (М. Терещенко).

.. досвідчені колодязярі ходять по землі, часто припа-
дають до неї вухами, бо знають, що в надрах десь грають,
дзвенять могутні підземні джерела (С. Склярєнко).

Лиш попіл на зримому плаї, Та свіжі холодні
джерела (П. Воронько).

Віри святе джерело, благості вищий вінець! (М. Зе-
ров).

◆ *Артезіанське, балкове, гірське, лісове, мі-
неральне, нагірне, підземне, поверхнєве, сірчасте, соляне
та ін.*

ДЗВІН

*Про гучність, тембр, характер (часто
вживається у множині).*

*Бісерний, благозвучний, важкий, велетен-
ський, великий, високий, вібруючий, гармонійний, глухий,
гострий, гучний, дрижачий, замогильний, кришталевий, лег-
кий, малиновий, мелодійний, мертвий, металевий, мідний,
могильний, могутній, монотонний, м'який, неголосний, не-
гучний, оксамитний, оксамитовий, переливчастий, повіль-
ний, погоджувальний, похоронний, приглушений, прозорий,
протяжний, різкий, розкотистий, рокітливий, скляний, сла-
бий, срібний, сухий, тихий, тонкий, тупий, чавунний, чист-
тий, яскравий.*

Ударили у великий дзвін до церков на одіяніє..
(Г. Квітка-Основ'яненко).

Знизу піднімався до Івана.. прозорий дзвін коло-
кольця (М. Коцюбинський).

Хлопець не повірив спочатку собі, але знову над ним
урочисто забриніли срібні дзвони.. (М. Стельмах).

Ніжно-рожеві пелюстки яблуневого цвіту починають
потроху осипатись. Тихий бджолиний дзвін поміж ними
точить музику (М. Івченко).

**Про ступінь віддаленості, тривалості, час
звучання.**

*Близький, вечірній, вечоровий, віддалений, гучний, дале-
кий, дальній, довгий, короткий, протяжний, ранковий, три-
вальной, уривчастий, чистий.*

Темніє. На монастирській дзвіниці б'є вечірній
дзвін (І. Микитенко).

Не відходячи один від одного, вони довго петляли в
сліпому коловороті завій... ловлячи уже притихлі звуки
далеких дзвонів (М. Стельмах).

Ранковий церковний дзвін, який долинув із до-
лини, з села, застиг Івана на стерні (Б. Харчук).

Про враження, психологічне сприйняття.

*Безсилий, благовісний, блакитний, Божий, веселий, віщо-
вий, гарячий, гнівний, голубий, гордий, жалібний, закличний,
зловісний, меланхолійний, млосний, напівсонний, невеселий,
ніжний, нудний, печальний, радісний, смутний, солодкий,
стомлений, сторожкий, сумний, теплий, тривожний, чудо-
вий, щемливий.*

Яку я музику створив? Чому продзвеніла вона бла-
говісним дзвоном понад усім світом? (О. Довженко).

.. Хочеш, щоб і в церкві служилося, щоб і дзвін Бо-
жий сумував за душею.. (М. Стельмах).

Гуде в Латії дзвін вішовий / і гасло всім к війні
дає.. (І. Котляревський).

І туди [на острів] не долітає Дзвін глухий, нуд-
ний, безсилий (Леся Українка).

Тоді були невеселі голубі дзвони: то йшов піст
і каланча перекликалася з іншими церквами (М. Хвильо-
вий).

Оригінальні епітети. Бджолиний (мн.), золототисячний,
мідночолой, синій, танцюючий.

Акації бджолині дзвони. Пшениці колихливий лан
(Д. Павличко).

◆ *Барабанний, великодній, великопісний, заупокійний, кайдановий, комариний, пасхальний, похоронний, соборний, церковний та ін.*

ДИВО

Боже, велике, голубе, Господнє, дивне, добре, заморське, земне (мн.), казкове, калінове, небачене, небесне (мн.), невидане, незбагнуте, незгасне, неповторне, несподіване, нечуване, нікчемне, потішне, прекрасне, святее, славне, сяйне, фантастичне, хвилююче, чарівне, чудесне, чудне, щедре, яскраве.

.. Хто ж я такий, що мав би дивитися на великі, незбагнуті дива Господні без жаху? (*Леся Українка*).

Він [Врубель] мав печальні всевидючі очі — В орбітах диких голубі дива (*І. Драч*).

Ти наше диво калінове, кохана материнська мово! (*Д. Білоус*).

.. чудесно умів розповідати про дива небесні й земні (*М. Стельмах*).

Щоб діл твоїх [Шевченка] незгасне диво Явити світові всьому (*М. Рильський*).

А друге, то, мабуть, уважала Мелася за диво потішне й не нікчемне (*Марко Вовчок*).

Чути предивні дива про пригоди в краях невідомих (*І. Франко*).

.. скрізь я бачу /безліч різних, неповторних див (*М. Терещенко*).

Ви не їздили по заграницях дивитися на різні прекрасні дива (*О. Довженко*).

.. Слізьми-водою розлилось Колишнєє святее диво! (*Т. Шевченко*).

І сталось диво, славне з див (*П. Грабовський*).

Коли дивитися здалеку, то здавалося, що ті фантастичні дива плескалися на даху палацу (*С. Чорнобривець*).

Чудесні дива ходять по морях і манять нас, і закликають ніжно (*Ю. Яновський*).

А літо вже на перевалі: Перепочило після жнив, Утерло піт і — далі, далі, До вересневих щедрих див (*І. Муратов*).

◆ *Колишнє, людське, намальоване, різьбярське, сучасне та ін.*

ДІВЧИНА (дівка, дівча)

Акуратна, балакуча, безтурботна, білолиця, білява, блакитноока, бойова, ввічлива, вередлива, весела, вперта, вродлива, гарна,

гнучка, горда, граційна, делікатна, дзвінкоголоса, дивовижна, дика, добра, добродушна, доброзичлива, добропорядна, добросерда, добросовісна, довірлива, жартівлива, життєрадісна, жовтоволоса, задумана, задумлива, закохана, запальна, зарозуміла, засоромлена, золотокоса, зосереджена, зухвала, кароока, квітуча, красива, ладна, легковажна, ледача, лінива, лукава, люба, люб'язна, маленька, меланхолійна, мила, мініатюрна, мовчазна, м'яка, незаймана, неспілива, неспокійна, ніжна, норовиста, образлива, печальна, пихата, пишноволоса, поетична, показна, порядна, прекрасна, привітна, проста, прудка, пустотлива, різка, рішуча, розквітла, розсудлива, розумна, розчервоніла, рум'яна, рум'янощока, русокоса, русява, самолюбива, серйозна, симпатична, синьоока, скромна, словна, смирна, сором'язлива, спесива, співуча, співчутлива, спокійна, строга, струнка, сумна, тверда, темнолиця, темноока, тендітна, тиха, тонка, тонкостанна, тремтяча, уважна, уїдлива, уперта, усміхнена, ущиплива, холодна, хороша, худа, цікава, цнотлива, чарівна, чванлива, чесна, чиста, чорноброва, чорноволоса, чорнокоса, чорноока, чорнява, чудна, чужа, чуйна, шаноблива, швидка, щаслива, щebetлива, щира, юна, ясноока, ясночоло.

І живе між них блакитноока Дівчина, така, мабуть, як ти (А. Малишко).

Будуть веселі та гарні дівчата, будуть жарти, співи (У. Самчук).

А дівча жовтоволосе Закричало так, що ну! (В. Гренджа-Донський).

Там мій дім та шипшина, / що колись я рвав. Кароока та дівчина, / що любив — не взяв (В. Сосюра).

Ой я дівчина Полтавка, А зовуть мене Наталка; Дівка проста, не красива, з добрим серцем, не спесива (І. Котляревський).

Вона [Наталка] мудра дівка. А скільки знає пісень! (У. Самчук).

То ж коли зроста ти, русокоса, Дівчинко, порадице моя! (А. Малишко).

А коли я додому несу неврятовану втому, / сльотаву осінь струшую із плеча — / з-за обрію порога / сходить сонце мого дому — / доня моя, / синьооке дівча (Л. Костенко).

Промайнула, струнка і смаглява, Дика дівчина півдня — навік (Є. Маланюк).

У кріслі тім, що китиці на звісах, / терпляче ждала дівчина якась: / струнка й русява й чиста, як

із лісу луна у поле в передсвітній час, / і ніжна-ніжна .. (Т. Осьмачка).

До хати вбігло дівча.. Тонка, мов билина, досить висока на свої 14 літ, бистроока Галя. Серйозна не по літах (І. Багрянйй).

Ой дівчино чорноброва, Будь здорова, будь здорова! (М. Вороний).

Ой дівчино чорноока Різьблена з мarmору, Я не можу одірватись Од твого зору (В. Пачовський).

.. присутність цієї юної ніжної дівчини викликає в мене якийсь глибокий сум (М. Івченко).

.. Три дівчини ясноокії: Одна ж дівка чорнявая, Красовита та вродлива, Ставна, гнучка і висока.. А другая дівчинонька, Жартовлива змалку.. А третя, мовчазлива, і задумана, й тужлива (В. Мова).

ДІД **Старий чоловік; батько матері або батька.**
(ділок, дідусь) Акуратний, балакучий, беззубий, безщасний, білий, благообразний, богобійний, божевільний, величний, веселий, ветхий (розм.), високий, високочолій, вусатий, в'юнкий, гарний, гнучкий, горбатий, грішний, добрий, добродушний, допотопний, дужий, жвавий, жилавий, здоровецький, зігнутий, ізсиза-чорний, капосний, кволий, кремезний, крепкий (прост.), кривий, куценський, лагідний, лисий, маленький, милий, милосердний, мовчазний, мудрий, натомлений, небалакучий, невеличкий, немоцний (розм.), неписьменний, нещасний, низький, підпилий, потішний, присадкуватий, прямий, пухкенький, п'яний, радий, розлючений, рослий, сивий, сивобородий, сивобровий, сивовусий, сивочолій, симпатичний, скалічений, славний, сліпий, статечний, старий, столітній, строгий, суворий, сумний, сухорлявий, тихий, товстий, триклятий, чудернацький, чуйний, широкоплечий.

.. знайшла [лікар] його організм без особливих змін і відіслала до невропатолога, веселого, добродушного діда.. (Г. Тютюнник).

Попід горою, яром, долом, Мов ті діди високочолі, Дуби з гетьманщини стоять (Т. Шевченко).

— А ви ж там, шановні, для чого? Ось ти, діду вусатий,— це до Тритузного,— якого там дідька пасеш? (О. Гончар).

В'юнкий ділок запалює цигарку (Л. Дмитерко).

Здавалось, там.. ходить вулицями допотопний дід-глашатай, б'ючи в цимбали.. (О. Гончар).

З виду дід був древній, столітній, хоч ще кременезний (*Панас Мирний*).

З гурту вихопився наперед жвавий, спечений сонцем дідок (*О. Гончар*).

Капосний дід, одніс весло у катрагу.. Ну, та дарма — обійдемося (*М. Коцюбинський*).

Маруся поглядала на крепкого, жилавого діда, на його міцні чорні від праці руки і гадала собі: який же він був в молодості? (*Г. Хоткевич*).

Ось двері рипнули, з їх вплив кривий дідусь (*Панас Мирний*).

Тільки один куценький дідок з борідкою, як у цапа, був серед цих [кріпаків] безжурний (*Я. Баш*).

Маленький, сухенький дідусь, він зовсім губився у своїй величній оселі (*Леся Українка*).

Розлучені діди підійшли до тополі, очі їх від пожежі червоні і лиховісні (*Г. Тютюнник*).

Під хатою дідусь сивенький Сидить.. (*Т. Шевченко*).

«.. Не в таких замках жили славні лицарі на Рейні, не в таких конурах жили і їх славні діди та прадіди, в яких жили мої»,— думав Єремія, ходячи по тісеньких покоях.. (*І. Нечуй-Левицький*).

Сліпий дід співав побожні пісні і не чув свого лиха (*М. Коцюбинський*).

Се був дід дуже старий, білий, а проте чуйний, високий і прямий, як явор (*Марко Вовчок*).

Сухорлявий дідок в окулярах, видно, грамотій, бо й тут з книжкою не розлучався (*О. Гончар*).

Тихий, лагідний, як дитина, дідок на цей раз не осміхався (*М. Коцюбинський*).

Коли з пароплава проводжали малого, горював за ним, найдужче, як не дивно,— все той же чудернацький дідок.. (*О. Ільченко*).

ДІЛО

Діяльність; виконувана робота, дія, вчинок.

Про ступінь важливості, складності; про можливість виконання; про характер, способи здійснення.

Близьке, буденне, важке, важкувате, важливе, велике, величне, високе, відповідальне, гаряче, гибле, голосне, громадське, гучне, делікатне, державне, дохле, дражливе, дріб'язкове, другорядне, жартівливе, живе, житейське, загадкове, загальне, закулісне, заплутане, звичайне, звичне, земне, значне, золоте, інтимне, каверзне, казусне, ка-

торжне, копітке, корисне, коштовне, кровне, легке, мале, маленьке, мертво, мудре, нагальне, надзвичайне, надмірне, народне, небезпечне, невиконване, невідкладне, негучне, недокінчене, некорисне, нелегке, немале, необхідне, непевне, нетермінове, нехитре, нецікаве, нове, особисте, певне, потрібне, просте, пусте, ризикове, рокове, святе, секретне, секундне, серйозне, складне, сміливе, спішне, справжнє, старе, сумне, суперечливе, таємне, термінове, тонке, трудне, хвилинне, хитре, цікаве.

Ніхто зараз ще про це не знає, бо люди зайняті своїм близьким ділом (*У. Самчук*).

Ворушилися, займаючись буденним ділом: хто снідав, хто обідав, а хто вечеряв.. (*Вал. Шевчук*).

Перед ним [Тиховичем] було величне діло обрятування бесарабських виноградників від філоксери, і до того величного діла він міг причинитися своїми силами (*М. Коцюбинський*).

Робить звичайнісіньке діло, але йому так приємно спостерігати її.. (*О. Гончар*).

Похід — непевне діло. Не всі повертаються додому.— Певного діла, мамо, немає (*Б. Лепкий*).

Тихо і поважно, мов при святому ділі, сиділи за столом (*П. Куліш*).

Про добрі, добродійні дії, вчинки.

Благородне, благословенне, Боже, великодушне, гарне, гуманне, дивне, добре, добродійне, законне, людське, непогане, поважне, праве, праведне, прекрасне, розумне, світле, святе, славне, сокровенне, справедливе, справне, хороше, чесне, чисте, чудове.

[Старости]: Спасибі дядькові й матері, що своє дитя рано будили і доброму ділу навчили (*Г. Квітка-Основ'яненко*).

Посилайте своїх дітей до неї [школи] і хай учаться там доброї нашої віри і добрих людських діл (*У. Самчук*).

Давно вже я молю Бога, що коли доведеться помирати, то щоб на війні, за праведне діло (*О. Довженко*).

А Рось — це річка. Їй не треба коштів. То чисте діло — камінь і вода (*Л. Костенко*).

Про негарні, недобродійні дії, вчинки.

Беззаконне, безсердечне, безсоромне, безчесне, богопротивне, брудне, відразливе, волаюче, ганебне, гидке, дурне, зле, злісне, злодійське, злочинницьке, зрадливе, криваво-чорне,

липове, лукаве, мерзотне, недобре, недобродійне, незаконне, некрасиве, непевне, непотрібне, непристойне, нерозумне, нечисте, низьке, огидне, підле, підступне, погане, сатанинське, скритне, соромне, страшне, темне, хижацьке, чорне, шахрайське.

.. Та ще й ми брали на глузи цю станцію, бо, здавалось, зовсім за д у р н е діло взялись! Розорювати, заліснювати ці мертві кучугури, що ціле літо вогнем палають (*О. Гончар*).

Здається, саме тоді Кметь і рішив піти на це темне діло (*М. Хвильовий*).

Браття наші, партизани! Не дайте завершитися ще одному чорному ділу клятих окупантів! (*І. Головченко*).

◆ *Бабське, воєнне, жіноче, інше, парубоцьке та ін.*

ДНІПРО

Голубий, дужий, коханий, могутній, нескоримий, повноводий, прадавній, ревучий, розгалужений, роздольний, сивий, старий, темний, холодний, чудовий, широкий.

По довгій неволі хотів [Шевченко] тут віку дожити, на Княжій горі, над коханим своїм Дніпром (*Л. Костенко*).

Затримувався тільки на галявині, з якої виднівся могутній Дніпро (*Б. Лепкий*).

Він [Тарас] на землі українській, в самому Києві, ось зовсім поряд із нескоримим старим Дніпром!.. (*В. Шевчук*).

Гуркочи у долю мою, світе, Хвилями прадавнього Дніпра (*В. Симоненко*).

Співають жайвороном весни Або Дніпром ревучим (*М. Нагнибіда*).

Посередині [України] розгалужений Дніпро... Йде не просто до Чорного моря, а на південний схід до Азовського, але потім роздумує й поволі повертається (*У. Самчук*).

Темний, холодний Дніпро розгорнувся у всю свою широчінь (*М. Івченко*).

Неначе наш Дніпро широкий, Слова його лились, текли.. (*Т. Шевченко*).

ДОЛОНІ (долоня)

Про розмір, форму, характер шкіри. Білі, бронзові, брудні, важкі, великі, величезні, вологі, вузькі, гарячі, голі, грубі, дружні, дужі, задубілі, залізні, замазані, запечені, зачерствілі, зашкарублі, лапаті, маленькі, милі, мозолисті, мозоляві, мозолясті, мокрі, молоді, натруджені, нервові, ніжні, пахучі, пекучі, підсушені, порепані, потріскані, пробиті, прозора,

прозора-кров'яна, пухкі, рівні, рідні, розпечені, розчепірені, стомлені, сухі, тверді, теплі, товстошкура, тяжкі, холодні, чисті, чорні, широкі, шкарубкі, шорсткі, щедрі, щирі.

.. і вона [Мар'яна] справді заплакала, закривши очі вузькими бронзовими долонями (*М. Стельмах*).

Важка долоня мороку затуляє очі (*М. Чабанівський*).

.. дивиться на свої великі, начорно потріскані долоні і задумано посміхається (*М. Стельмах*).

Дехто кашкета стягнув і цупко тримає його в задубілій від напруження долоні (*У. Самчук*).

.. і тільки те, що тримали її [дівчину] такі залізні й пекучі долоні, не давало їй втратити тямку (*Вал. Шевчук*).

Він [син] бере її маленьку підсушену долоню, і вона зникає в його пальцях (*М. Стельмах*).

Б'є — копає в глибині / та мозолява долоня (*Ю. Яновський*).

Львів стоїть. І рідна Україна Зі своїх натруджених долонь Віддає йому дари любові.. (*П. Воронько*).

Положила нервові долоні / на моє, на смагляве чоло (*В. Сосюра*).

І не волошки у ніжні долоні — Клались мозолі тобі (*М. Нагнибіда*).

В поля з пахучої долоні / червінці осінь просіва (*В. Сосюра*).

Юруш, сміючись, простяг свою пухку білу долоню (*І. Нечуй-Левицький*).

Чуть, як пада в сквері листя / на долоні стомлені землі (*В. Сосюра*).

Тверді, мозолясті долоні обливав [батько] водою без мила (*У. Самчук*).

Та нікуди вже подітися Від теплих твоїх долонь (*Л. Забашта*).

Вона [Уляна] захопилась руками за голову, здавила її холодними долонями (*Панас Мирний*).

Старий почав терти широкою шорсткою долоною лоба (*П. Панч*).

Хлоп'ятка, одвертаючись до стін, змахували сльози шорсткими запеченими долонями (*О. Гончар*).

— Так дивіться, — промовив Деберний.— Це і є та сама Тилявка. Це вам щира і щедра долоня, що підносить вам дар (*У. Самчук*).

Оригінальні епітети. *Золоті, зоряні, красномовні, милосердні, оксамитова, просвітлені, спізнілі.*

А вечір золоті долоні / простяг над нами (В. Сосюра).
Знов попливуть у синь тумани, у тьму до зоряних долонь.. (В. Сосюра).

То не вітру долонь оксамитова (В. Сосюра).

Вогник сірника пташиною забився в ліхтарі складених просвітлених долонь, на мить вирвав з п'тьми половину нахмуреного обличчя Барчука і погас (М. Стельмах).

Завмерли оплески, востаннє ляснувши спізнілими дитячими долонями (І. Ле).

◆ Батькова, дитяча, ліва, права, матроська, робітничка, селянська, солдатська та ін.

ДОЛЯ Стихійний, не залежний від волі людини хід подій; талан.

Про неспокійну, непростійну, неминучу долю.

Бурхлива, всесильна, героїчна, єдина, загадкова, заплутана, легковажна, мінлива, мудра, насмішкувата, невблаганна, невідворотна, невідома, незапобіглива, незвичайна, незмінна, неминуча, неосяжна, непевна, непростійна, неправильна, нероздільна, неспокійна, нещасна, норовиста, примхлива, прихована, свавільна, сліпа, суджена, схована, таємнича, фатальна, химерна.

Може, вона і є та сама, його [Тараса] єдина, суджена, його щаслива нещасна доля (В. Шевчук).

Прощались поспіхом, тамуючи тугу, відходили швидко, ніби навздогін за своєю незвичайною долею (О. Довженко).

О, збережи мені мою сорочку, / непевна доле.. (Ірина Калинець).

Задумалися, бо обидва любили князя, бажали йому добра. Йому й своїй землі. Бо знали, що для князя і землі нероздільна доля (Б. Лепкий).

А це вже вдруге аж за океан Мене жбурнула неспокійна доля.. (Л. Дмитерко).

Та химерна доля, мабуть, підслухала бажання Хомине і не дала йому довго міркувати.. (М. Коцюбинський).

Про щасливу, велику долю.

Багата, благодатна, блискуча, велика, висока, горда, грошовита, дивна, дивовижна, добра, доброзичлива, довгождана, завидна, красива, красна, ласкава, легка, милосердна, прекрасна, прихильна, світла, свята, славна, тихенька, хороша, чудова, щаслива, яскрава.

А найкраще тому, кому доля багата не захоче нічого

дати — ані честі, ані глуму, ні сорому — нічогісінько (В. Симоненко).

І всім Троянцям добру долю, мов по звіздам, все віщував (І. Котляревський).

А тим часом цілує [мати] тебе та бажає красної долі (М. Коцюбинський).

Сиди ж один собі в кутку, Не жди весни — святої долі (Т. Шевченко).

Прилетіла [весна], як щаслива доля.. (О. Довженко).

Про нещасливу, тяжку долю.

Безглузда, безжалісна, безрадісна, гірка, глумлива, гнітюча, драматична, жаліслива, жахлива, жорстока, заздрісна, згубна, зла, зловісна, знівечена, клята, лиха, люта, многотрудна, невесела, невірна, недоладна, незavidна, немилосердна, неслухняна, несправедлива, нещаслива, нещасна, образлива, підступна, понура, сирітська, скалічена, собача (розм.), страхітлива, страшна, сувора, сумна, трагікомічна, трагічна, тривожна, тяжка, убога, хижа, щербата.

Не один рядок своїх вистражданих серцем віршів присвятив Шевченко страхітливій долі молодій дівчині-кріпачки.. (В. Дарда).

У їх почувається Ваше чуле серце до меншого брата, до всіх, кого щербата доля не гладить по голові (Панас Мирний).

Оригінальні епітети. Багряна, всевидюща, всепам'ятна, всечула, гіркотно-полинна, горезвісна, мовчазна, тьмяна, ясна, ноцола.

.. доля — всепам'ятна, всечула, всевидюща — / нічого не забуде, не простить (В. Стус).

Труну ж [Карла XII], що чорна і таємна, Як доля мовчазна і тьмяна, Ось стережуть ненадаремно Ці мушкетерські барабани (Є. Маланюк).

◆ **Власна, воєнна, державна, дівоча, життєва, жіноча, загальна, історична, майбутня, народна, національна, особиста, прийдешня, солдатська, творча та ін.**

ДОРОГА

1. Спосіб сполучення.

Про дальність, напрямок; про ширину, звивистість тощо.

Близька, бічна, велика, вузька, глуха, далека, дальня, довга, закручена, заламана, звивиста, зворотня, зміста, коротка, кружна, крута, мала, обсаджена, обхідна, плутана, покручена, пряма, рівна, розлога, хвиляста, чужодальня, широка.

Вузька й крута дорога дерлася над самісіньким яром.. (Б. Харчук).

Іхали глухою дорогою, але і тут був великий рух (Г. Тютюнник).

Весь обшир мій — чотири на чотири. Куди не глянь — то мур, куток і ріг. Всю душу з'їв цей шлак ліово-сірий, /це плетиво заламаних доріг (В. Стус).

Дорога в вічність — тільки кружна, по той бік і добра, і зла.. (В. Стус).

Стягнені віжками, під натиском каруци, коні крутились, як змії, помалу спускали віз по покрученій дорозі.. (М. Коцюбинський).

Коні біжать рівною, злегка хвилястою дорогою (У. Самчук).

.. Я блукав по широких дорогах — чужий, німий і виснажений (Ю. Яновський).

Про стан проїжджої частини.

Бита, блисуча, брудна, вбивча (розм.), виїжджена, вкочена, втоптана, в'язка, гладка, дзеркальна, добра, драглиста, жахлива, заїжджена, заросла, кам'яна, кепська (розм.), курна, малооб'їжджена, мерзла, мощена, м'яка, наїжджена, накатана, невиїжджена, немощена, нерівна, незбита, неходжена, обчовгана, пекельна (розм.), погана, протоптана, протряхла, пухка, ребриста, розбита, розбухла, розкисла, розмита, розмочена, слизька, суха, тверда, ясна.

.. Маланка з Гафійкою волочать курною дорогою утому тіла й приємне почуття скінченого дня (М. Коцюбинський).

Заробітчани йшли мовчки. Не доходячи до лісу, почули вони жалібний скрип полозків об мерзлу дорогу (Панас Мирний).

То ж там [у місті] великі будинки з такими, як наші, дверима, вікнами, то ж там мощені дороги, гладенькі хідники (У. Самчук).

Ій належало подолати відстань майже в сімсот кілометрів, пройти цю відстань по розбитих осінніх дорогах.. (О. Гончар).

Про враження, психологічне сприйняття.

Біла, блакитна, блисуча, весела, вогненна, жарка, жорстока, закована, казкова, мерзотна, молода, напівзабута, невесела, нелегка, нудна, погана, порожня, сизувата, синя, сумна, радісна, тиха, трудна, тужлива, холодна, чарівна, чудова, шалена, щаслива, ясна.

Від його [місяця] по затоці лягла блакитна, блискуча дорога (В. Винниченко).

Униз, уподовж ріки, поміж кучугурами лежить напівзабута дорога.. (О. Гончар).

Чутливе материне серце обіллялось жалем на одну думку, що дитина мерзла б або й зовсім замерзла в далекій холодній дорозі (М. Коцюбинський).

Шалена вогненна дорога кипить — / взялась кушпелою (В. Стус).

Оригінальні епітети. Бездоріжна, дзвінка, мерехтлива, оксамитова, синя, тремтлива, шалка.

Земля кохана. Скільки тих бездоріжних доріг.. (М. Хвильовий).

Цей біг дорогою дзвінкою його несе на карі жак (В. Сосюра).

Тяглася, драглиста і тремтлива [дорога], і впечатувались у неї білі й круглі світляки зір (Вал. Шевчук).

◆ *Асфальтова, безрейкова, бетонована, болотяна, викладена, воєнна, гірська, головна, грейдерна, ґрунтова, запасна, камінна, канатна, кільцева, кружна, лісова, міська, нова, обхідна, підвісна, повітряна, покинута, прифронтна, профільована, резервна, рейкова, сільська, снігова, стара, степова, стратегічна, центральна, шосейна та ін.*

2. Життєвий шлях людини, напрямок у розвитку чогось.

Адміністративна, батьківська, велика, вибрана, вільна, Божя, всесвітня, героїчна, гладка, головна, довга, життєва, історична, крута, легка, надзвичайна, нелегка, неминуча, неозора, нова, обхідна, осіння, осіянна, остання, пам'ятна, повторена, правильна, пряма, рівна, розумна, світла, скромна, слизька, службова, спільна, стара, строката, сувора, тверда, творча, терниста, трудова, тяжка, широка, ясна.

Йому стелилася дорога незвичайна — Єдина у житті і в смерті теж єдина.. (І. Драч).

Ходім. Нам є де йти — дороги неозорі, ще сизуваті в прохолодній млі (В. Стус).

Чого ж тиняєтесь по світу, ніби п'яні, чого шукаєте, коли ми вже знайшли, коли ведуть дорогі осіянні під наше сонце з вашої імлі? (В. Симоненко).

ДОЩ

Про тривалість, силу; про звучання, температуру; про розмір водяних часток, їх щільність.

Безкінечний, безперервний, безпросвітний, безшумний, бісерний, буйний, буркотливий, великий, веселковий, глухий, гострий, грибний, грозовий, густий, гучний, дзвінкий, добрий, довгий, довготривалий, дрібний, дружний, затяжний, зливовий, золотий, золотистий, колючий, короткий, короткочасний, краплистий, малий, млявий, могутній, невеликий, недовгий, неспішний, поривчастий, пронизливий, прохолодний, прудкий, прямий, рідкий, рясний, світлий, сивий, сильний, сірий, скісний, слабкий, сліпий, сонячний, срібний, стрімкий, суцільний, теплий, тихий, тонкий, туманний, тучний, холодний, частий, шумний, щільний, ярий.

Вітер, що затих на хвилину.. засвістав, загудів, засипав густим дощем... (В. Винниченко).

Закурілася земля, задиміла; пішов дощ, дрібний та тихий, мов крізь сито засіяв (Панас Мирний).

Посипався, як з решета, наглий краплистий дощ, а далі полив, як з відра (І. Нечуй-Левицький).

Хтось відкрив там заставу, і дощ прудкий, скісний, змішаний з градом сипнув на землю.. (У. Самчук).

Люблю я дощ рясний, що гучно з неба лється (М. Рильський).

Теплі дощі перепадають, вітри осушують болото (Б. Лепкий).

Злість росла, прибувала в серці, як вода в річці в тучний дощ (І. Нечуй-Левицький).

Ще я рими дощами весна не сипле, а жайворонок виманює господаря з плугом (М. Стельмах).

Про враження, психологічне сприйняття.

Бажаний, благодатний, благотворний, благоуханний, веселий, в'їдливий, впертий, голубий, добрий, довгожданий, довгостеблий, живодайний, запашний, злий, зрадливий, каламутний, ласкавий, лінивий, медоносний, млявий, монотонний, набридливий, наглий, настирливий, настійний, нерадісний, нерішучий, неспішливий, нещадний, нудний, одноманітний, очікуваний, пахучий, плідний, похмурий, противний, родючий, сердитий, сумний.

Все не зникає за бортами — Рибальське вогнище в гаю. Та довгожданими дощами Умите поле за ярами — Все заплива в судьбу мою (М. Нагнибіда).

Заклопотане лице знов ніби веснилось од сміху, як вияснюється надворі літом сонце після наглого дощу (І. Нечуй-Левицький).

Був чотирнадцятий, був чорний рік Похмурий дощ похмуру землю сік (М. Рильський).

Оригінальні епітети. *Атомний, балакучий, іскристо-прозорий, кригоокий, куцоногий, срібен.*

Душа обчислює суму площ: минуле — майбутнє — живі і знищені — правда, поезія — атомний дощ (*Л. Костенко*).

Падав циганський дощ, іскристо-прозорий, як павутина в краплях роси (*В. Дрозд*).

І там мене ніхто вже не дістане, і срібен дощик йти не перестане (*Л. Костенко*).

◆ *Весняний, вечірній, вчорашній, квітневий, кислотний, літній, нічний, осінній, пізній, радіоактивний, ранній, циганський та ін.*

ДРУГ

Про справжнього друга.

Безкорисливий, близький, випробуваний, відважний, відданий, вірний, вічний, гарний, давній, добрий, дорогий, дорогоцінний, душевний, єдиний, задушевний, інтимний, істинний, коханий, любий, люб'язний, милий, надійний, найближчий, найкращий, незмінний, нерозлучний, перший, постійний, приязний, сердечний, славний, співчутливий, справедливий, справжній, старий, турботливий, улюблений, хороший, чудовий, шановний, щирий.

Без вірного друга велика туга (*Нар. творчість*).

І людські голоси мене вітали, Мов друга давнього (*Леся Українка*).

Мені ж, о Господи, подай Любити правду на землі І друга щирого пошли! (*Т. Шевченко*).

Про несправжнього друга.

Зрадливий, легковажний, невідвертий, невірний, ненадійний, несправжній, нещирий, облудний, підкуплений, підробний, поганий, удаваний, фальшивий, холодний.

Маги-землице, потішуся! Нехай так зрадливого друга звабила інша на час,— діти з тобою zostались (*Леся Українка*).

Шевченко обняв жаданого гостя. Все обурення, всі образи на невірних друзів, які забули його в біді, розтанули (*З. Тулуб*).

Фальшиві друзі, наче птахи перелітні, Ні в кого не питаючись шляху, Летять до нас в погожу днину, А відлітають у лиху (*П. Козланюк*).

ДРУЖБА

Про справжню дружбу.

Багаторічна, безмежна, близька, бойова, братерська, велика, відверта, віддана, ві-

кова, вірна, вічна, всемогутня, всепереможна, гаряча, глибока, давня, добра, довга, жива, задушевна, зворушлива, істинна, клятвенна, людська, міцна, монологічна, надійна, незмінна, незрадлива, непідкуплена, непоборна, непорочна, непорушна, непотьмарена, несхитна, нехитра, ніжна, принципова, приязна, проста, пряма, світла, свята, сердечна, справжня, стара, сувора, тепла, тісна, фронтна, чиста, чистосердечна, чоловіча, щира, ясна.

З хмарами він [ліс] дружбу вічну має, Приятель дощам він голубим, — І в пшеничній пишній урожаї Лісовий таїться сизий дим (М. Рильський).

Наша дружба незрадлива Почалася в цій садибі (І. Вирган).

Між Д. І. Яворницьким та І. Ю. Рєпіним ще давня склалася тепла й сердечна дружба (І. Шаповал).

Про несправжню дружбу.

Безпринципна, брехлива, декларативна, ненадійна, нещира, облудна, підроблена, пуста, удавана, фальшива.

Ми все в Латинові уста Внесем, дрібнесенько розкажем І щиро, щиро те докажем, що з Турном дружба єсть пуста! (І. Котляревський).

Оригінальні епітети. *Непогасна, світлочоло, яснолиця.*

А друга — чесний труд у дружбі світлочолій, Горіння сміливе і сяйво верховин (М. Рильський).

Вітаючи наш мужній час І дружбу нашу яснолицю, Я сиплю золотом на вас Добірне жито і пшеницю (М. Рильський).

ДУБ *Про висоту, товщину, міцність стовбура, форму крони; про колір.*

Бронзово-темний, буйнолистий, велетенський, великий, величезний, викривлений, високий, гіллястий, густий, густолистий, дебелий, дуплистий, здоровенний, зелений, зеленоярий, коренастий, коронастий, корчкуватий, корявий, кострубатий, кошлатий, кремезний, крилатий, кріпкий, кучерявий, кучматий, міднолистий, міцний, могутній, молодий, найвищий, незігнутий, підрізаний, підхмарний, пірамідальний, похилий, розкидистий, розложистий, свіжий, свіжолистий, сивий, сіро-бронзовий, скрючений, ставний, старий, суховерхий, темний, темно-зелений, темнокорий, темношатий, тінистий, товстий, товстокорий, тонкий, чорноголовий, чорнокорий, червоний, чорний, широкий, широковітий.

Під буйнолистим кучерявим дубом, У затінку

старих кремезних віт, Обнявшись, сиділи люба з любим,
Як не сиділи цілих двоє літ (О. Підсуха).

Під гіллястим дубом старенька, вкрита сірою трухлявиною лавка (М. Івченко).

Сплітаючись гіллям, Стоять дуби зелені, свіжолісті .. (М. Рильський).

Під урвищем земля роззявилась і з її пащеки виріс коронастий дуб, розтятий громом на дві половини (У. Самчук).

Отут же він при згубі Гукав свої кличі, На міднолістім дубі Лінчований вночі (А. Малишко).

Стояв над яром могутній дуб, а під ним топтався в снігу чоловік (Г. Тютюнник).

.. змалюй дуби, могутні і крилаті, котрі од вітру гнутья до землі (Л. Костенко).

Небо рішуче розбурилось, і громи вигравали свою велику музику, що так личила до сіро-бронзових дубів (У. Самчук).

Москалем він одиноким вік звікував, мов той дуб суховерхий (П. Куліш).

За темнокорими дубами, За сивим плетивом стежок, Корови, шепчучи губами, Втинали морди в моріжок (А. Малишко).

Задумався дуб темношатий / у сяйва холодного грі (В. Сосюра).

Чого ти, Дубе товстокорий, Чим вище піднімаєшся угору, Тим глибше корені пускаєш вниз? (П. Тичина).

Два серця трепетні, високі два уми — Широковитий дуб і ясен тонколистий (М. Рильський).

Насняться дуби чорнокорі, І легше минають бої (А. Малишко).

Про вік.

Багатовіковий, багатолітній, віковий, віковичний, кількасотрічний, предковичний, старезний, старий, столітній, сторічний, тисячолітній.

І як віковий дуб — довго тримається під напором бурі, вимахуючи сивою головою (Г. Хоткевич).

За віковичними дубами Встають побоїща докруз (А. Малишко).

А вже дуби стоять кількасотрічні. А вже і скелі — серце завмира (Л. Костенко).

Наш дуб предковичний убрався сухим порохном (В. Стус).

Старезний дуб, посаджений серед поляни святим

Кузьмою, чорний, кошлатий, немов його заступник, вітав вже здалеку гостей (М. Коцюбинський).

Столітній дуб руками Благословить мене (А. Малишко).

Враз — грім! грім! від поліщуцьких мін. Впав / тисячолітній дуб (В. Барка).

Про враження, психологічне сприйняття.

Величавий, величний, гордий, гордовитий, добродушний, дрімотний, завітний, зеленочолий, знайомий, кошлатобровий, міцнорукий, мовчазний, неговіркий, печальний, поважний, похмурий, спокійний, сторукий, суворий, холодний, чудотворний.

Хто гордий дуб, а хто дрібна билина (В. Бичко).

Ще в тихий простір далини Дуби дрімотні вписані (М. Нагнибіда).

За квітневим синім видноколом, Над рясним, широким нашим полем, Над шляхом, де хмара грозова, Над шумним дубком зеленочолим, Він тріпоче, б'ється і співа (А. Малишко).

Знов дорога, знов зима, Знову дуб кошлатобровий Білі віти підійма (А. Малишко).

Міцноруки дуби триста років / стоять на сторожі.. (П. Дорошко).

Дуби поважні надто (Леся Українка).

Край поля — холодні, горді, Бронзово-темні дуби.. (М. Рильський).

◆ Морений, необкорований, пробковий (корковий) та ін.

ДУМКА

Міркування або результат мислення; поняття, судження.

Про характер, спосіб мислення; про ступінь логічності, завершеності думки.

Абстрактна, аналітична, безглузда, бистра, блискуча, бліда, важка, вайлувата, виважена, вимучена, вистраждана, витончена, вишукана, відважна, відчайдушна, вільна, вперта, всеохопна, гарна, гаряча, глибинна, глибока, глобальна, гнучка, гола, гостра, дивна, діяльна, допитлива, жагуча, жвава, жевріюча, жива, заплутана, зріла, зухвала, конкретна, коротка, крилата, критична, легка, ледача, летюча, лінива, логічна, миттєва, млява, нав'язлива, назріла, настійна, невгамовна, невловима, невміла, незв'язна, неорганізована, нерозважна, несмілива, несподівана, неясна, нова, обережна, образна, оголена, одухотворена, парадоксальна,

плутана, поверхова, повсякчасна, поетична, потаємна, потайна, прозора, проста, пульсуюча, раптова, розпливчаста, самотійна, свята, сіра, складна, сконденсована, смілива, сонна, тасмна, тверда, творча, туманна, тупа, утруднена, хлоп'яча, чітка, швидка, широка, яскрава, ясна.

Вони [люди] рухаються, ходять, але без думки.. Думки нема тієї, як то кажуть, живої, болючої, як оголена рана (У. Самчук).

[Відгуки на «Тараса Бульбу» Гоголя] наочно свідчать про те, в якому первісному стані перебувала там [на Галичині] критична думка (О. Білецький).

Він увірвав, немов боячись висловити якусь потайну думку (М. Коцюбинський).

Він [Яків] чув, що казав йому Борох, і на сонну думку навернулося йому щось давно забуте.. (Панас Мирний).

«А все ж таки молодець, утік»,— подумав Оксен, і це була остання ясна думка (Г. Тютюнник).

Про правильну, піднесену, плідну думку; про добрі наміри.

Безсмертна, безстрашна, благородна, блискуча, божественна, вдала, велика, висока, вільна, гарна, геніальна, горда, добра, здорова, земна, казкова, капітальна, конструктивна, корисна, красива, могутня, мудра, мужеська (розм.), неймовірна, оригінальна, плідна, праведна, правильна, прекрасна, розумна, рятівна, світла, священна, смілива, спасенна, спокуслива, тверда, тонка, хоробра, цікава, чесна, чиста, чудова, щаслива, щира.

Висока думка в'юнитись не вміє (Л. Костенко).

І прийшла до Грицька думка побудувати на тому місці хутір. Гарна, розумна і щаслива думка.. (У. Самчук).

Але пізньої осені знов на мене найшла спасенна думка (І. Нечуй-Левицький).

В голові аж тепер майнула тверда думка.. (І. Ле).

Настя аж повеселішала від щасливої думки (М. Коцюбинський).

Про неправильні, некорисні, хворобливі думки; про погані наміри.

Безглузда, безжалісна, безпідставна, божевільна, боязка, бридка, вбога, гидка, гірка, грішна, дешева, дика, диявольська, жорстока, затерта, згублива, зла, злобна, зловісна, зрадницька, лицемірна, лукава, малодушна, марнослава,

мерзенна, небезпечна, нездорова, непотрібна, неправдива, неправильна, неприємна, неприязна, нерозумна, нісенітна, облудна, підла, підступна, погана, порожня, потаємна, потайна, прикра, принизлива, проклята, ревнива, суперечлива, темна, тривіальна, фантастична, хвора, хвороблива, хибна, холодна, цинічна, честолюбна, чорна, шкідлива.

В голові заройлася трохи безглузда думка про царівну на льодяній горі і витязя, який безнадійно дряпається на ту гору (*Вал. Шевчук*).

Нехай у діда п'яного, Наума, Його зловісна, чорнокрила дума, Що хилиться від неї голова, Зросте, злетить, як туча громова.. (*М. Рильський*).

«Мерзенна думка, бий тебе сила Божа!» — думав Матвій (*У. Самчук*).

.. Прийде, побачите і змініте свою неправдиву думку (*І. Нечуй-Левицький*).

Тим часом сподом, потай од холодної думки, ворушилась тепла, маленька і добра (*М. Коцюбинський*).

.. уп'явся жаль в Олексія Івановича серце, обняла голову чорна думка! (*Панас Мирний*).

Про думки, зв'язані з певним настроєм, переживанням (як правило, вживається у множині).

Бадьора, бентежна, болюча, весела, веселкова, втішина, гірка, гнітюча, дика, жахлива, журлива, завзята, загублена, захоплена, збуджена, злякана, легка, маленька, меланхолійна, мрійлива, мучена, набридлива, невесела, невимовлена, нерадісна, неспокійна, одинока, панічна, печальна, порожня, похмура, приємна, прудка, розгарячила, самотня, смутна, сумна, сумовита, спокійна, сутінкова, темна, тепла, тривожна, тяжка, улеслива, уперта, чорна, щаслива, щоденна, ядуча.

[Воронцов] стежив, як зростає цей молодий обдарований офіцер, фанатично відданий справі, завжди в полоні своїх бентежних, неспокійних думок (*О. Гончар*).

І довго, довго сидить так Володько, і гіркі думки лізуть йому до голови, згадує і згадує Дермань, як то там цього дня всі йдуть до школи.. (*У. Самчук*).

Андрій взявся за лопату і знов зловив загублену думку (*М. Коцюбинський*).

Мої думки печальні, наче клоуни, що, сміючись, розмазують сльозу (*Л. Костенко*).

Флоєн спробував зупинити свою розгарячилу думку (*Ю. Мушкетик*).

Воли та телята розбрелись по толоці, а він [Семен],.. вигравав на сопілці якусь сумовиту думку (*М. Коцюбинський*).

Оригінальні епітети (часто вживаються у множині).

Буйнокрила, всеблаженна, всесвітня, дзвінка, жалка-бідна, мудрована, придбана, сонцеповна, сумно-розхристана, чорнокрила, чорно-навісна.

Там обіймав Україну Кавказ, Там наших співів гранився алмаз, Там наші думи росли буйнокрилі (*М. Рильський*).

І як я змірю твердість духа І думу, всеблаженну думу.. (*В. Барка*).

Скінчив,— то повторився сурмний виклик: На диспут, як двобій думок всесвітніх.. (*В. Барка*).

Ревізія комусь вигідна? Яка то думка жалка-бідна! (*П. Тичина*).

Декілька придбаних думок крутилося ще у її [Солохи] самотній головці, не викликаючи в серці нічого (*Панас Мирний*).

Черкаєш крилом, і співає блакить, / дума сонцеповна над світом летить (*П. Мовчан*).

У храм твій прийшов я з утомою віри. / З одчаю думки мої сумно-розхристані (*П. Тичина*).

І одна сказала: я літаю всюди, Восени співала людям про весну, Падала промінням на холодні груди, Проганяла думу чорно-навісну (*О. Олесь*).

◆ *Висловлена, власна, вовча, загальна, пересічна, поширена, різні (мн.), чужа.*

ДУША

Риси характеру, внутрішній, психічний стан людини; про людину як носія певних якостей.

Про позитивні якості душі.

Ангельська, багата, безгрішна, безхитрісна, безхмарна, благородна, богатирська, вдячна, велика, велична, висока, витончена, відверта, відкрита, вірна, волелюбна, гарна, гартована, глибока, голубина, добра, довірлива, дружелюбна, жива, здорова, золота, зоряна, козацька, лагідна, лицарська, любляча, міцна, могутня, м'яка, надійна, небесна, незлостива, непідкуплена, непорочна, ніжна, палка, переповнена, правдива, праведна, прекрасна, привітна, проста, пряма, самовіддана, світла, свята, сильна, складна, тверда, тепла, українська, християнська, чесна, чиста, чудова, чуйна, широка, шляхетна, шовкова, щира, яскрава, ясна.

Добра душа — п'є із ковша (*Нар. творчість*).

Панночка була (і єсть) гарна, має душу живу, і навіть іскру божу (*Леся Українка*).

— І тут часом на риболовлі вночі голос подає. Чуємо аж сюди. А в хорувий ну не заженеш.— Козацька, волелюбна душа (*О. Гончар*).

Знищити [худобу] так, щоб менше боліло отут десь, де сидить мужицька, на всі болі гартована, душа (*У. Самчук*).

Козак — душа правдивая.. (*Б. Лепкий*).

Діда Уласа як слід поховаємо, що від його грошей зостанеться — на церкву дамо, щоб поминали його праведну душу, а город — в обчеське піде (*Панас Мирний*).

Про негативні якості душі.

Аморальна, баламутна, безголова, безслізна, бідна, блудна, божевільна, боязка, брудна, вбога, витліла, гірка, глуха, гнила, грішна, дрібна, жадібна, закута, зацькована, зачерствіла, заяча, звихнута, згрубіла, зла, злочинна, зміїна, камінна, камінно-мертва, коротка, крамольна, крива, легка, легковажна, ледача, маленька, мерзенна, мерзла, мертва, напівмертва, нечиста, ница, нікчемна, німа, обмежена, однобічна, озлоблена, окаянна, осліпла, охляла, паперова, підкуплена, підла, підступна, порожня, продажна, пуста, рабська, сіра, слабка, сліпа, собача, спорожніла, сутінкова, темна, хитра, хмура, холодна, цинічна, черства, чорна, чортова.

— Чи ти, Шевченко, гевал, чи тільки вдаєш такого з себе? — Знов не вгодив!.. Хіба ви думали, що я мудрець, коли сюди збиралися? Впою, гадали, бевзя і виверну його крамольну душу! Тепер злитесь: не вийшло (*В. Шевчук*).

І чув [бесарабець], що в душу мерзлу і мерзенну знов теплота ладану просякає і розводить лють мою воячу (*У. Самчук*).

Вона ще снить, рокована країна [Польща] Охлялих душ і висохлих сердець (*Є. Маланюк*).

А хто від правди ступить на півметра,— душа у нього сіра й напівмертва (*Л. Костенко*).

Старий камінь край села теж бажав заслатися зеленим мохом. Так робив він впродовж сотень років, і мох захищав йому холодну душу від сонця (*В. Підмогильний*).

Про темперамент, силу почуття; про характер переживань людини.

Азартна, артистична, багатостраждальна, бездомна,

беззахисна, безкорислива, безкрила, безтурботна, безхитрісна, болюча, буйна, бунтівна, весела, вогненна, волелюбна, впокорена, вразлива, гаряча, гірка, горда, довірлива, досвідчена, дрижача, заяча, енергійна, жвава, жива, життєрадісна, задумлива, закохана, закрита, замкнута, застигла, захоплена, зачарована, здичавіла, зламана, змучена, знічена, кипляча, ласкава, лицарська, людська, марнославна, молода, мрійлива, мужицька, музикальна, напівжива, невинна, недужа, незалежна, незаперечна, ненаситна, непідкорена, несмілива, неспокійна, нетерпляча, ниюча, ніжна, обурена, одухотворена, палка, печальна, підкорена, повна, поетична, полонена, полохлива, полум'яна, понівечена, поранена, пригнічена, придушена, прозора, проста, прохолодна, розбурхана, розгублена, розколота, розпливчаста, розхристана, розчарована, розчулена, самотня, скалічена, скорботна, смиренна, смутна, сонна, сором'язлива, спокійна, стомлена, стривожена, сувора, сумна, суха, терпляча, тихомрійна, тонка, тривожна, увічнена, циганська, цнотлива, чужа, чутлива, шалена, щедродайна.

Хіба зоряне проміння з іншого полум'я, ніж полум'я і проміння людської душі.. (Б. Харчук).

Душа ласкава, наче озеро, І трохи синім оддає (В. Стус).

.. Забіліли сніги мої чорні, Засміялась душа молода (М. Вінграновський).

То рештки / душі твоєї, що напівжива (В. Стус).

Це тіло [хутір] має свою незаперечну душу, дихає своїм диханням, чує, бачить і розуміє (У. Самчук).

Я починав було жартувати з ним, смішити його, але легше було змусити розсміятися холодну скелю, ніж цю ніжну молоденьку душу (Г. Хоткевич).

Їй сніться хмари і липневі грози, чиясь душа, прозора при свічі (Л. Костенко).

Минай, проклята ніч, минай! Розбийся на скалки, стривожена душа!.. (В. Сосюра).

І благодать — така ясна лягла мені на душу сумиренну (В. Стус).

І варто нам із благанням назад оглянутись ледь — відчиниться рай без вагання тонкою душею реле (І. Калинець).

Безперечно, цей селянин у гранатовому костюмі в білу смужку мав цнотливу душу (Р. Андріяшик).

Оригінальні епітети. Багатоцвітна, білокрила, бруднотала, вічнозелена, дзвінко-струнна, дрімлива, закоптіла, збасаманена, звалашена, звалтована, зібгана, зіскніла,

не дати йому висловити якогось невчасного епітета..
(І. Ле).

Лисун був не з полохливих і кинув кілька образливих епітетів на адресу Черкашина (Л. Дмитерко).

Чаруючий епітет Каховки «легендарна» знайде собі втілення.. (О. Довженко).

◆ *Постійний, сталий, традиційний, характерний.*

ЕПОХА

Блискуча, вітряна, геніальна, драматична, молода, невблаганна, нелегка, несприятлива, переломна, показна, славетна, стара, юна.

Шуми, шуми, рясне верхів'я, епохо наша вітряна!
(П. Тичина).

Геніальна епоха, Кобзо! (О. Корнійчук).

Кожен друг мій розгада: То епоха молода! (М. Рильський).

Я пережив трьох царів і фізично зігнувся за старої епохи!! (О. Довженко).

Оригінальні епітети. Головата.

Іде епоха моя головата / кудись від етики до синтетики. / Ближчий мені старий Гайавата, / ніж всі досягнення кібернетики (Л. Костенко).

◆ *Брежнєвсько-суловська, давня, доатомна, застійна, історична, минула, нова, пізньюпраслов'янська, післявоєнна, радянська, сталінська, сучасна тощо.*

ЖАГА

1. Велике бажання пити, спрага.

Безмежна, дика, диявольська, жахлива, люта, невгамовна, невситима, нестерпна, пекельна, сильна, смертельна, страшна, шалена.

Опинившись біля фонтана, пили [хлоп'ята] вже ту воду, пили, аж стогнали, аби тільки довести кухареві, що їх справді потягла сюди не пуста цікавість, а невситима жага (О. Гончар).

.. Пече його жага шалена .. (М. Шеремет).

2. Велике бажання будь-чого, пристрасний потяг до чогось.

Безумна, болісна, велика, вигасла, голодна, гостра, духовна, життєдайна, запальна, земна, кипуча, кривава, люта, могутня, молодеча, мстива, невиразна, невтоленна, незвичайна, нездійсненна, нелюдська, неподоланна, неказанна, нестримна, нестямна, палка, пекуча, пристрасна, прихова-

на, світла, смертельна, солодка, спрагла, стокрила, страшна, стримана, тасмна, терпка, тоскна, чиста, щемлива.

Що скажеш ти, безумче! Ти ж бо сам Розпечений кривавою жагою (І. Кочерга).

Я в ній залюбився, та й весь загорівся палкою жагою до неї.. (А. Кримський).

Такої дивної отрути я ще ніколи не пила. Такої чистої печалі, такої спраглої жаги, такого зойку у мовчанні, такого саява навкруги (Л. Костенко).

Які діла, які пісні, Яка жага стокрила! (М. Рильський).

Очі аж горіли тоскною жагою не пустить мене хоч би за яку ціну, умовити (С. Васильченко).

ЖАЙВОРОНОК *Безжурний, бравенький, веселий, дзвенячий, дзвінкий, звичайний, золотий, крикливий, малий, меткий, миршавий, невгомний, невтомний, перший, п'яний, радісний, сірий, смілий, співучий, справжній, срібноголосий, чубатий, щасливий.*

.. Із гордістю показував [Данилко] усім у школі свого бравенького жайворонка (Ю. Яновський).

Щось подібне почував я в дитинстві, коли, довго шукавши в небі дзвенячого жайворонка, нарешті бачив його близько від себе — сіренького, миршавого, звичайнісінького (В. Винниченко).

Сонця на землі не було, але угорі, у небі, жайворонки були вже золотими (М. Вінграновський).

.. А вгорі крильцями прями Золоту пісню невгомний жайворонко, найвірніший супутник хлібороба (М. Стельмах).

П'яні, крикливі жайворонки висять у небі.. (У. Самчук).

◆ *Високірний, лісовий, польовий, полярний, степовий, чорногрудий та ін.*

ЖАРТ *Банальний, бездарний, безцеремонний, бридкий, вдали, ведмежий, веселий, вільний, вічний, вульгарний, гіркий, гострий, грайливий, грубий, густий, двозначний, добрий, дотепний, дошкульний, дружній, східний, жвавий, жорстокий, забавний, зарозумілий, заспокійливий, звірячий, злий, зухвалий, ідіотський, кепський, кислий, колючий, красивий, легкий, милий, мудрий, м'який, нахабний, недоречний, недотепний, небережний, необразливий, неоднозначний, непевний, не-*

приємний, непристойний, несподіваний, ніякий, образливий, обурливий, оригінальний, пекучий, поблажливий, поганий, потайний, потішний, похмурий, приперчений, розумний, славний, смачний, сміливий, солдатський, солоний, спокійний, сумний, товариський, тонкий, тривіальний, тупий, уїдливиий, уципливий, цинічний, шкільний.

Смійтесь не смійтесь, але це гіркий жарт. За це мільйони людей позбавляють життя (У. Самчук).

Що зналися на добрім перваку, На добрих конях і на добрім жарті (М. Рильський).

Наука виявилася безсилою і списала інцидент на злий жарт пілотів нічного рейсу Київ — Москва (А. Крижанівський).

Тієї паузи безвихідь красивим жартом рятувать (Л. Костенко).

ЖИТО (жита)

Про висоту, густоту, колір посіву; про ступінь зрілості.

Багате, білувате, буйне, важке, вибілене, високе, витолочене, відбірне, втомлене, гарне, гладке, гостроосте, густе, дике, добре, дорідне, достигле, жовте, зелене, зелено-полове, зернисте, зжате, золоте, золотисте, зріле, колосисте, колюче, криваве, молоде, наливне, налите, недозріле, незріле, нескошене, низьке, обважніле, перестигле, перестояне, повне, полегле, рівне, рідке, розкішне, рунне, сипке, стигле, стрункоколоскове, сухе, чисте.

Навкруги жита. Гарні, зелені, рівні, оточені над проваллям дороги червоним маком (У. Самчук).

Земля прислухається до придорожніх пісень і вухатими соняшниками, і вусатим ячменем, і втомленим житом, що ніяк не може нагодувати рід людський (М. Стельмах).

Я уранці виходжала, Золотее жито жала (М. Рильський).

Усе, що пережито, На спогадання гідне. Стоїть колюче жито, Достигле, та нерідне (А. Малишко).

Але й тепер тут дуже гарно. Зеленіють рунні жита.. (У. Самчук).

◆ *Багаторічне, дике, культурне, лісове, морозостійке, однорічне, озиме, посівне та ін.*

ЖИТТЯ

Життєвий устрій, спосіб існування і побут, використання часу.

Про життя, що приносить радість, щастя; про діяльність, трудове, змістовне життя.

Активне, багате, багатогранне, барвисте, благородне, бурхливе, вагоме, велике, веселе, виняткове, вируюче, витривале, відважне, вільне, гамірне, гаряче, глибоке, горде, дивне, дієве, дійсне, доблесне, довге, духовне, живе, животворче, захоплююче, змістовне, інтелектуальне, кипуче (розм.), красиве, красне, культурне, легендарне, миле, міцне, могутнє, молоде, мудре, мужнє, найважливіше, напружене, насичене, неповторне, обдумане, одухотворене, перспективне, повне, повноцінне, поетичне, потрібне, прекрасне, приємне, просторе, радісне, ритмічне, рясне, світле, соковите, сонячне, справжнє, стрімке, строкате, творче, трудове, цікаве, цілеспрямоване, чарівне, чудове, шалене, широке, шумливе, щасливе, щоденне, яскраве, ясне.

Життя зросло багатогранне. В нім людське ставлення гуманне / до всіх, хто дійсно йде за мир, / росте і вглибину, і вшир (*П. Тичина*).

.. На цей час уже чудово грала [Людмила] на роялі і заворожливо широко супроводжувала Захара у вечірні відпочинки від роботи в цьому сповненому вируючого життя незабутньому місті (*І. Ле*).

Так іде життя. На землі, у воді, в небі, в думках людей, у клітинах рослин. Велике, відважне і, мабуть, потрібне.. (*У. Самчук*).

— Та тільки те подумати, що я рік-два поживу з нею повним життям, що цілий рік буду тремтіти від щастя фізичного й морального.. Це одно може закрасити все останнє життя.. (*В. Винниченко*).

Яка-небудь шина.. або чавунне колесо, до половини загрузле в землю, викликали перед його очі картину шумливого життя фабрики (*М. Коцюбинський*).

Світе / мій сонячний! Ясне життя моє / ти живо-творче (*П. Тичина*).

Про легке життя, що не пов'язане з працею, з творчістю.

Безжурне, безкриле, безтурботне, бувале, гладке, легке, малинове, пишне, порожнє, райське, різноманітне, розкішне, святкове, сите, солодке, спокійно-сите.

Він тебе слухав би: і про ріки молочні, і про райське життя (*А. Дімаров*).

Обпікшись на філософії, Загатний поклав собі пізнати смак «солодкого життя» (*В. Дрозд*).

Потягнуло знову до городського спокійно-ситого життя, до музики, якою так часто шанувала мене Наталя (*М. Івченко*).

Про тяжке, нещасне, бідне життя; про бродяче життя.

Аскетичне, багатостраждальне, безвтішне, безпритульне, безпросвітне, безпутне, безрадісне, бідацьке, бідне, бідолашне, божевільне, бродяче, бурлацьке, гірке, голодне, дароване, жалюгідне, жебрацьке, жорстоке, злиденне, каторжне, коротке, люте, метушливе, многотрудне, мужиче, набридливе, невдячне, невеселе, невідрадне, невлаштоване, незручне, нелегке, нелюдське, необвінчане, нервове, несолодке, неспокійне, нещасне, нудне, образливе, одноманітне, одноманітно-сіре, печальне, понівечене, похмуре, прикре, прокляте, пропаше, рабське, сіре, скупе, собаче, страдницьке, суворе, сумне, сутужне, тривожне, турботливе, тяжке, холодне, циганське, чорне, чортове.

[гетьман Павлюк] Я вже один раз був на ешафоті. Мені тоді життя подарували, так що воно дароване — не жаль! (Л. Костенко).

Застрибають веселі цифри / у ґрунтовно важких статтях, / та не встане / з словесних вихрів / многотрудне її життя (В. Симоненко).

І вони жити хочуть, а життя їх нелегке .. (Б. Лепкий).

Життя нелюдське, життя жорстоке Панує вко-ло, панує всюди.. (П. Грабовський).

Все життя — у шитті / і шиття — як життя. Необ-вінчане моє життя, / мов сувій полотна (І. Сенік).

Адже ж я стомлений, одноманітно-сірим, хо-лодним життям великого міста.. (М. Івченко).

.. у Мотрі.. серце здавилось страшним до муки жалем до Андрія, до себе.. до всього свого понівеченого життя (В. Винниченко).

Проклинав пропаше життя, а його слухали й не перебивали, бо знали всі, що Ригор зараз заспіває, і після того співу нічого вже людині не треба (Ю. Яновський).

Режим напівсвободи — так у них зветься це собаче життя (О. Гончар).

Про веселе та малозмістовне, безглузде життя.

Бездіяльне, беззмістовне, безкриле, безплідне, безцільне, бліде, буденне, всепроминальне, вузьке, глухе, дрібне, дрімот-не, задушливе, застигле, звичайне, звірине, змарноване, куце, ледаче, міщанське, мляве, монотонне, нескладне, нецікаве, нице, нудне, однобоке, одноманітне, пасивне, пісне, повільне,

порожнє, прокисле, пустоцвітне, рутинне, сіре, сліпе, сонне, стояче, сумне.

Соломія знесилилась і впала... Їй жаль стало людського змарнованого життя — і вона заплакала (*М. Коцюбинський*).

Ростіть не гіршими, а кращими за нас!.. Хоча Батьківщина й на нас не поскаржиться, зібрались тут люди не пустоцвітного життя! (*О. Гончар*).

Про усамітнене, відокремлене життя.

Вбоге, відокремлене, замкнене, камерне, монаше, одноманітне, одноосібне, окреме, пустельне, равликоче, самотне, усамітнене.

І, згадуючи десь на поденщині в осінню негоду про найкращий день у своєму вбогому одноманітному житті, завжди прикладав руку до грудей, де вперше, мов неждана жар-птиця, лежала жіноча голова (*М. Стельмах*).

Такі казочки бабусині, при самітньому житті, осторонь од товариства, пластом лежилися на дитячий [Чіпкин] розум (*Панас Мирний*).

Про правильне, скромне, чесне життя.

Буденне, добре, звичайне, здорове, незаймане, незамутнене, органічне, поважне, повне, порядне, потрібне, правильне, привабливе, регулярне, рівномірне, розмірене, складне, скромне, спартанське, спокійне, статечне, строге, тверезе, тихе, усталене, чесне, чисте, ясне.

Гострі риси його [Левка] обличчя, які вражали своєю поламаністю в звичайнім житті, в часи праці викруглювались і набували навіть деякої гармонії (*В. Підмогильний*).

Завод жив своїм усталеним, рівномірним життям, пив воду, поїдав довгі ешелони руди і вугілля, дихав височенними трубами (*В. Собко*).

Хотів би [Іван], щоб життя на землі було спокійне, і ніким зайвим не займане (*У. Самчук*).

Про неправильне, нечесне життя.

Аморальне, безладне, безпутне, безсоромне, богомне, брехливе, брудне, вітряне, вульгарне, грабіжницьке, грішне, грубе, дике, збочене, зіпсоване, легковажне, неправильне, непристойне, нерозумне, нечисте, нещасне, низьке, паразитичне, піратське, п'яне, розпусне, розпутне, темне, фальшиве, шалене.

Десять літ безпутнього життя [Явдохи] витягли всі грошенята (*Панас Мирний*).

.. Виклав би чистісіньку правду про все: як завівся на черешнях із тим Крокодиллом і як пустився з хлопцями в це піратське життя.. (О. Гончар).

Оригінальні епітети. *Безкриле, загоризонтне, зеленокриле, знебуле, кучеряве, любомудре, неживе, полинне, стрімко-зелене, тверде, тонкостебле, усупільнене, широкопросторе, широковіте.*

.. качки за стінками люльок ховалися від мисливців та їхніх собак, що дрібно гавкали на землі і проклинали своє собаче безкриле життя (М. Вінграновський).

Воістину в той день город жив невідомим загоризонтним життям (М. Хвильовий).

Життя летить зеленокриле, Зелений світ в очах твоїх... (О. Ющенко).

Але пізні художники / знов і знов заходжувались / ловити втрачений слід / загадки знебулого життя (Є. Сверстюк).

Гей ви, роки крилаті, гей, життя кучеряве, / в небі зорі чудесні і любов на землі! (В. Сосюра).

Убить мою віру / в те, / що кращими ж будуть / люди / й саме життя любомудре? (П. Тичина).

.. забувши дати жебракові, щоб помоливсь за гріх її неживого життя (В. Войчук).

Ще того віку вистачить. Ще того / життя полинного, щоб вік перебрести, / лишивши цю пустелю, як хрести / лишають на могилах... (І. Калинець).

Вони [Юстина і Ганка] пройшли разом науку, що називалась селянським, одноосібним, а тепер позивається колгоспним усупільненим життям.. (Б. Харчук).

З молодих імен ім'я благословенне! Витривалее життя, стрімко-зелене! (П. Тичина).

Оберемок соломи, тверда, напхана сіном подушчина й старий кожух.. Не любить [батько] м'якого, вигідного. Сам твердий, ціле життя мав тверде, через те й голову на твердому любив схилати (У. Самчук).

Зростає же, добрий, пречудовий світе! / Вогонь чуткий, з-під молота іскрись! / А ти життя — рясне, широко-віте, — / все вверх берись, до сонця, вгору, ввись!.. (П. Тичина).

П'яною музикою дзвенить радість широкопросторого життя (М. Івченко).

◆ *Арештантське, виробниче, вічне, внутрішнє, військове, гарнізонне, громадське, дівоче, доросле, ду-*

ховне, жіноче, заводське, загальне, закордонне, заміжнє, земне, інститутське, інтимне, колективне, колгоспне, людське, минуле, мирне, міське, молоде, наукове, несімейне, нинішнє, нове, нормальне, самотнє, самотнє, позагробнє, повсякденне, політичне, потойбічне, похідне, приватне, провінційне, релігійне, робоче, родинне, селянське, сирітське, сільське, сімейне, солдатське, старе, столичне, студентське, суспільне, табірне, театральне, теперішнє, університетське, фронтове, хутірне, шкільне, шлюбне та ін.

ЖІНКА

Про фігуру, статуру, риси обличчя тощо.

Білява, блакитноока, блідорука, велична, висока, високоросла, вродлива, гарна, гладка, гнучка, горбата, граціозна, дебела, дивовижна, довга, довгонога, довгоноса, довгошия, дорідна, дужа, ефектна, жилага, затовста, здорова, змарніла, зморшколиця, змучена, золотокоса, квітуча, кволла, кістлява, коротконога, короткошия, костиста, красива, краснолиця, кругла, кругловида, крупна, крутостегна, ладна, маленька, масивна, мила, мініатюрна, міцна, молода, монументальна, напудрена, невисока, негарна, немічна, неохайна, нечепурна, носата, огрубіла, огрядна, пишна, пишноволоса, поважна, повна, повновида, повногруда, повнотіла, показна, прекрасна, приваблива, пружна, пухля, розквітла, розкохана, росла, рум'яна, рум'янощока, сива, симпатична, славна, сліпуча, смаглява, солідна, ставна, стара, статечна, струнка, суха, темнозора, тендітна, товста, тонка, хвора, худа, худенька, цікава, чарівна, чорнокоса, чорнолиця, чорноока, чорнява, широка, широкорота, щоката, юна, ясноока, ясночолла.

Жінко блідорука, — ні, / я жду лиш крапельки добра в ці дні (В. Барка).

.. поруч ступав широкоплечий, майже чотирикутний чоловік й був коло неї [жінки], високої й тонкої, як кремезний гриб (Вал. Шевчук).

Жінка буває на пошті щодня: / зморшколиця — Марку придбає, конверт / чи листівку вітальну (В. Коротич).

Жив собі цар Муравиця, В нього жінка краснолиця, А дванадцять мав синів (В. Пачовський).

Ця жінка молода, блакитноока, Але недужа серцем (А. Малишко).

І за мить стала жінкою молодою, І дужою, І палкою, І соромливо-пружною / у своїх потаємних і грішних замислах (О. Олесь).

.. Постоялець чоловік слабкий, миршавий, от і поласу-

вався на розкохану та дорідну жінку (Гр. Тютюнник).

У хаті є ще у нього дві дівчини — Домаха і Меланка. Дві сильні, повновиді, з розвиненими грудьми жінки (У. Самчук).

І темнозорі, яросні жінки Ллють вариво димуче в черпаки (М. Бажан).

На лаві, зігнувшись, засмучено сидить якась худенька золотокоса жінка, а на її колінах гуцикає білочубеньке дитя (М. Стельмах).

Я іду під руку з Наталею. Вона сяє, бадьора, увесь час голосно сміється і заглядає мені в обличчя. Певне, відчуває всю свідомість краси юної розквітлої жінки (М. Івченко).

Про склад розуму, поведінку, про темперамент, характер.

Агресивна, активна, аморальна, бадьора, байдужа, балакуча, безборонна, беззахисна, безсердечна, безсоромна, безстрашна, безтурботна, безхарактерна, благородна, блудлива (розм.), богобоязлива, божевільна, бойова, бувала, ввічлива, великодушна, велична, вередлива, весела, вірна, владна, волюва, вперта, врівноважена, всемогутня, вульгарна, гарячкова, гидка, горда, гордовита, груба, делікатна, дивна, добра, добропорядна, добросердна, добродійна, дошкульна, дратівлива, дріб'язкова, дурна, екзальтована, енергійна, жадібна, жартівлива, жвава, життєрадісна, жорстока, завзята, задумлива, заздрісна, закохана, запальна, зарозуміла, земна, зла, злостива, знервована, зухвала, інтелігентна, істерична, культурна, ласкава, легковажна, ледача, лиха, лицемірна, лінива, лукава, люб'язна, меланхолійна, мерзотна, метушлива (розм.), мила, милосердна, милостива, мовчкувата, молодцювата, мудра, мужня, м'яка, набожна, налякана, неввічлива, невесела, недобра, незла, непокірна, нервова, несмілива, неспокійна, нещасна, ніжна, нікчемна, норувиста, образлива, палка, патріархальна, перелякана, печальна, пихата, підступна, поетична, поривна, порядна, прекрасна, привітна, пристрасна, пустотлива, п'яна, респектабельна, різка, рішуча, розважлива, розпусна, розсудлива, розумна, самобутня, самолюбива, самотня, сангвінічна, свята, сердечна, сердита, серйозна, сива, сильна, симпатична, скажена, скандальна, скорботна, скромна, слабодуха, слава, смирна, соромлива, спокійна, статечна, стихійна, стійка, стримана, сумна, тверда, темпераментна, терпляча, тиха, тонка, тужлива, тямуща, уважна, уїдлива, уперта, ущиплива,

флегматична, хитра, холерична, холодна, цікава, чванлива, чесна, чудна, чуйна, чула, чутлива, шаноблива, щаслива, щира, язиката (розм.).

— Ви дивитесь на мене, на беззахисну жінку, і вам не вилазять від сорому очі? (*Гр. Тютюнник*).

Невідомо було, хто приїхав, може, якраз ота всемогутня жінка з прокуратури, яка щоквартально навідується до цього спецзакладу наглядати, чи все гаразд, чи не порушується законність (*О. Гончар*).

Невідому дівчину з вулиці я зробив би романтичною і примусив би поводитися цю повію так, як тримається порядна жінка (*Ю. Яновський*).

Оригінальні епітети. *Біблійна, куслива, несинхронна, пролетарська, ясно-синя, яснощира.*

Така не дасть ні збочити, не занепасти духом. Біблійна жінка! (*В. Шевчук*).

Головне — пролетарська жінка мусить працювати, а де, як — це питання практики (*В. Підмогильний*).

Там скальди їм складатимуть пісні, Там чисті й серцем яснощірі Жінки, що схожі на валькірій, І мить коротка там дана весні (*Ю. Клен*).

◆ *Вагітна, ділова, знайома, світська, сільська, сучасна та ін.*

ЖУРАВЕЛЬ *Дзвінкоголосий* (мн.), *довгоногий, довгоносий, ширококрилий.*

Минає літо, серпень одплива В просмолених човнах, дзвінкі жнива Одколихали в спілому колосі, І журавлі бринять дзвінкоголосі, Їх кличе даль прозоро-вітрова (*А. Малишко*).

Сякий-такий журавель, сякий-такий довгоносий, / сякий-такий довгоногий, / сякий-такий виступає, / конопельку все щипає (*П. Тичина*).

Як хороше, коли в осінній млі Летять ширококрилі журавлі (*А. Малишко*).

ЖУРБА *Безкрая, безнадійна, безпричинна, бліда, болісна, болюча, велика, вечірня, гірка, глибока, задавлена, земна, зимова, зла, зцілюща, материнська, меланхолійна, невимовна, невсипуща, незнана, нелюдська, ніжна, німа, пекуча, похоронна, прозора, проклята, світла, сонячна, сумна, таємна, терпка, тиха, тяжка, холодна, чорна, чужа, шалена, щира.*

Серед студеного світа станула бліда журба (Н. Кобринська).

Леся сідає за стіл, схопивши руками голову в глибокій журбі (Л. Смілянський).

Густі верби сумно-повільно гойдаються, як дівчата в гуртових співах, тягнучи одну і ту ж ноту меланхолійної журби (М. Івченко).

Незмірною ласкавістю і тихою журбою віє від сих вільних, кучерявих хмаринок, що пливуть собі кудись поза дім неволі (В. Винниченко).

Старий Чумака за нього серцем зітлів та й у землю сиру від жури тяжкої ліг (І. Багрянний).

Оригінальні епітети. *Ненатла, рахманна, солодка.*

Цвів деревій. Тим цвітом губи пахли, і спекою, і літом, і журбою / ненатлою (В. Стус).

Верни до мене, пам'яте моя, / нехай на серце ляже ваготою / моя земля з рахманною журбою (В. Стус).

Ти, моя маленька сестро, / як рятунок мій нестерпний, / як журба моя солодка, синім жаром мерехтиш (В. Стус).

ЗАВДАННЯ

Важке, важливе, виконване, виняткове, відповідальне, вузлове, головне, грандіозне, довге, здійснюване, елементарне, конкретне, легке, напружене, неважке, нездійсненне, непосильне, нереальне, посильне, реальне, складне, сміливе, тяжке.

Це виняткове завдання в теперішні дні. Виняткове і майже непосильне, але воно виконане (У. Самчук).

Я маю доволі часу і починаю розв'язувати довге, складне завдання — скільки кіп могли б змолотити ті ноги за день (М. Коцюбинський).

Ті люди, що весь вік несли тяжке завдання, Казали: «Годі нам, тепер пора на вас, На вас, робітники незнані, молодії!» (Леся Українка).

Оригінальні епітети: *Пекуче, руйнацьке, химерне.*

[Галя] Закушувала губу й натужно намагалася розв'язати пекуче завдання: вийти — це волю загубити, а не вийти — загубити кохання (Вал. Шевчук).

Ті, що похмуро трошили [церкву], розбивали ту старизну, з мовчазною люття виконували руйнацьке завдання (О. Гончар).

Брянський поставив начебто химерне завдання: — Перобудувати очі! (О. Гончар).

◆ *Бойове, директивне, домашнє, економічне, історичне, комплексне, нове, оперативне, політичне, практичне, секретне, спільне, урядове, шкільне.*

ЗАВІРЮХА *Бентежна, біла, білокрила, білосніжна, божевільна, важка, велика, грізна, дика, диявольська (розм.), жахлива, зимова, зла, злостива, імлиста, колюча, крижана, лиха, люта, мокра, набридлива, непроглядна, нестримна, пекельна (розм.), поривчаста, сердита, сива, сильна, снігова, сніжна, страшна, сувора, хвацька, холодна, шалена.*

Не у снігах, не в важкій завірюсі,— сонцем і медом наснажено спокій (*А. Малишко*).

Не стримна завірюха згортала сніги в довгі вали.. (*П. Козланюк*).

Літня спека й страшна зимова завірюха пригасили життя гір (*М. Чабанівський*).

Він сам млів душею більш, ніж під ту лиху завірюху, що зачепила й його (*Панас Мирний*).

Оригінальні епітети. *Вишнева.*

Вітер вривався у вишник, крутив білі пелюстки, здіймав вишневу завірюху (*О. Донченко*).

ЗАГАДКА *Болісна, вабна, важка, вічна, дивна, дивовижна, захоплююча, знадлива, історична, легка, мудра, невисловлена, незміряна, нерозв'язана, нерозгадана, нерозкрита, неясна, одвічна, приваблива, проста, різка, розумна, складна, сороміцька, трагічна, химерна, хитра, хитромудра.*

Вічна, нерозгадана загадка життя, тиха і глибока драма людини (*М. Коцюбинський*).

Змагаючись у вигадках, навперебій загадують Порфірові різкі сороміцькі загадки і тішаться, що він аніяк не влучить їх відгадати (*О. Гончар*).

Оригінальні епітети. *Найхимерніша, рожева, трагічна.*

Щодня ми вмираємо і цим звільняємось від потреби розв'язати найхимернішу з загадок — темряву (*В. Шевчук*).

Життя, перестаючи бути для нього [Черниша] рожевою загадкою юності, відкривалося перед ним простою своєю величністю (*О. Гончар*).

ЗАКОН 1. **Природна закономірність; взаємодія певних явищ об'єктивної дійсності.**

Безумовний, великий, вічний, всевладний, всесильний, гар-

монійний, довічний, загальний, залізний (розм.), застиглий, історичний, могутній, мудрий, надзвичайний, незмінний, неминучий, неодмінний, непізнаний, непорушний, непохитний, несхиблений, несхибний, несхитний, об'єктивний, обов'язковий, основний, пізнаний, постійний, природний, прихований, святий, сильний, строгий, суворий, універсальний, фатальний.

.. Книжки судили про звіра і чоловіка; про світ і його закони довічні (*Панас Мирний*).

.. ця думка.. розпалювала ненависть до тієї несправедливості, якої, проте, не можна обійти, бо вона заведена залізним законом життя; несправедливості, яка полягала в тому, що як же може хтось любити його Орісю (*Г. Тютюнник*).

І втратили свою силу колись могутні й несхитні закони (*Ю. Мушкетик*).

Це, мабуть і є закон! Той найбільший, найсильніший, що його сам Бог десницею благословив (*У. Самчук*).

І розумів в полоні неситих серцем фурій, Свободи грізної несхиблений закон (*М. Зеров*).

2. Постанова, загальне обов'язкове правило.

Важливий, відомий, вічний, головний, дурний (розм.), жахливий, життєвський, жорстокий, забутий, загальний, загальновідомий, залізний (розм.), звіриний, людський, мудрий, найвищий, неблаганний, неписаний, непохитний, несправедливий, новий, писаний, праведний, розумний, святий, справедливий, суворий, твердий, хитрий.

Життям утверджений один надзвичайно важливий закон: коли людина дійсно глибоко страждає, болісно переживає що-небудь, вона рідко про це говорить, вона скупа на слова і прагне до мовчання (*А. Бучма*).

Його [Володькове] життя — життя комашки, що буде собі щось, не знаючи, для чого, для кого. Але в усьому тому чути вічний святий закон, залізну логіку та пристрасну величну красу (*У. Самчук*).

— Хоч поховайте мене по людському закону (*І. Нечуй-Левицький*).

По всьому відчувалося, що паруб'яга тут — заводій і що він у цій хаті диктує неписані закони досвіток (*В. Речмедін*).

◆ *Міжнародний, періодичний, сухий та ін.*

ЗАПАХ

Апетитний, ароматний, бадьорий, болотний, важкий, весняний, в'їдливий, вогкий, вологий, всесильний, гіркий, гіркуватий, гнилий, гострий, густий, дивний, дитячий, дражливий, духмяний, живий, живодайний, життєдайний, забутий, задушливий, запаморочливий, застарілий, захопливий, здоровий, змішаний, знадливий, їдкий, кислий, кисло-солодкий, легкий, лоскїтливий, любий, міцний, молочний, м'який, нав'язливий, надзвичайний, наркотичний, невідступний, невловимий, непідмінний, незабутній, неприємний, нестерпний, ніжний, нудний, нудотний, огидний, особливий, повільний, подразливий, приємний, прїлий, пронизливий, противний, прохолодний, праний, п'яний, п'янкий, п'янливий, різкий, розкішний, свіжий, своєрідний, сильний, скупий, слабкий, смачний, смердючий, смоляний, соковитий, солодкий, специфічний, спокусливий, стійкий, сухий, теплий, терпкий, тонкий, тривожний, тухлий, тяжкий, характерний, хвилюючий, хмільний, холодний, чадний, чистий, чудовий, ядучий.

Вона [Світлана] здалась мені такою сумною, що, йдучи від неї, я не міг накликати собі отой весняний і свіжий запах, перший гіркуватий запах весни (Є. Гуцало).

Густий запах пізніх гречок і сухої стерні повівав з поля (М. Коцюбинський).

Знову важко було розібрати, що пахтить: чи сосна, чи трави.. Мабуть, сосна, бо тільки сосна має забутий запах (М. Хвильовий).

В сосновому борі сильний запах живиці (У. Самчук).

Почув [Володимир], як ляпають, падаючи одна на одну, дошки, і, хоч вони давно втратили запах лісу, чув він і той тонкий, бадьорий запах (Вал. Шевчук).

Земля, як і завжди, пахтіла своїм тяжким п'янливим запахом (У. Самчук).

Оригінальні епітети. *Відгодований, дикий, золотий, некомфортабельний, повільний, райський, теплий, тремтячий.*

Саме дикого [запаху], бо за своє життя Сіроманець нанюхався усяких запахів, в тому числі і свійських, повільних та теплих, відгодованих запахів кіз та овечок (М. Вінграновський).

І пахне духами, так пахне духами, що і не вилазив би із цієї теплої перукарні, а навіть жив би у ній і з ранку до вечора нюхав би цей золотий запах духів (М. Вінграновський).

.. Ти дай мені, синок, закурити, бо розговор буде довгий. Зроду таких не курив,— широко признався Кузь, пожадливо затягуючись запашним димком.— Райський запах! (Гр. Тютюнник).

Я відчуваю біля себе тепле плече жінки, вона чудово пахне — якийсь солодкий тремтячий запах, як звук віоліни (Ю. Яновський).

◆ *Аміачний, аптечний, бензиновий, болотяний, винний, вокзальний, гвоздиковий, горілочаний, грибний, дьогтьовий, ефірний, жасминовий, імбирний, казармовий, кінський, конвалієвий, лавровий, лимонний, луговий, малиновий, медвяний, медовий, мигдалевий, могильний, морський, м'ятний, нафтовий, польовий, свійський, трав'яний, фруктовий, хвойний, хлібний, чайний, часниковий, черемховий, яблуневий та ін.*

ЗАПОВІТ *Батьківський, безсмертний, біблійний, благородний, братерський, великий, героїчний, мудрий, найбільший, найперший, нетлінний, предківський, святий, священний, старий, стародавній, суворий, традиційний.*

І тоді тільки син зрозумів батьківський заповіт: що треба раніше всіх бути в полі, щоб люди до нього вітались, а не він до них (Нар. творчість).

Боець простерся на бетоні, як героїчний заповіт (М. Нагнибіда).

Потім до перетинки підійшла Ліна з своїм претендентом, дали всі потрібні лаконічні відповіді, всі розписалися, і дві людські істоти були отак санкціоновані від держави виконувати старий біблійний заповіт (В. Підмогильний).

.. Афоген Васильович гідно і солідно виконав традиційний, предківський заповіт (У. Самчук).

ЗАХІД *Обрій, де заходить сонце. Багрянний, гаснучий, далекий, затьмарений, огняний, полудневий, суворий, тихий, червоний, яскравий.*

Вже смеркло. Захід згас багрянний (М. Рильський).

Ідучи в колоні на далекі вогневиці гаснучого заходу, Хаєцький чуйно ловить ніздрями знайомі з дитинства запахи весняних, розпарених за день полів (О. Гончар).

Коні круто описали дугу, і жерло гармати, здриг-

нувшись, тупо вперлося в затьмарений захід
(*М. Стельмах*).

Пили чай на веранді, при тихому заході сонця
(*М. Коцюбинський*).

По лісі грає червоний захід сонця, далі погасає
(*Леся Українка*).

Обагрену яскравим заходом стіну клювали кулі
(*О. Гончар*).

Оригінальні епітети: *Дзвінкий, калиновий, трояндовий, янтарно-червоний.*

Ти там, на заході, де бачу я з вікна Янтарні береги і пурпурове море Дзвінкого заходу (*М. Рильський*).

Сестра моя, печаль твою / оплакує весна, — /.. тремтить крилом малиновим / над берегом крутим, / над заходом калиновим, над сонцем золотим (*І. Гончаренко*).

Син уже такий, що не візьмеш його на коська, не понесеш у себе на шиї в степ надвечірній, щоб запам'ятав, щоб душею вбирав, як палає за Дніпром трояндовий захід (*О. Гончар*).

І на захід янтарно-червоний / повертається темна земля (*В. Сосюра*).

ЗАХОДИ (захід)

Дія; план дії; діяльність (переважно у мн.)
Агресивні, уважливі, великі, вимушені, головні, грандіозні, загальні, конкретні, надзвичайні, наукові, небезпечні, обов'язкові, основні, потрібні, прогресивні, різні, рішучі, термінові, широкі.

Міжнародний геофізичний рік (МГР), який провадиться з 1957 року, — грандіозний науковий захід (*З газ.*).

Директора поважали в школі. Він рідко вживав різких, агресивних заходів (*О. Копиленко*).

◆ *Адміністративні, дисциплінарні, економічні, наукові, природоохоронні, репресивні, тактичні та ін.*

ЗВИЧАЙ

Загальноприйнятий порядок і звичка.
Про тривалість існування, характер дотримування звичаю.

Архаїчний, багатолітній, батьківський, віковий, давній, дідівський, довголітній, живий, заведений, міцний, надбаний, незламний, непевний, патріархальний, прийнятий, рідний, самобутній, спільний, споконвічний, старий, старовинний, стародавній, старосвітський, тисячолітній, традиційний, укорінений.

Повинен прямо я сказати, що став цей звичай архаїчним (М. Рильський).

Евандр, по давньому звичаю, Тоді для празника курив (І. Котляревський).

І брати, обнявшись, три рази за старим звичаєм почоломкались (У. Самчук).

За традиційним звичаєм, хату починали будувати в час «повного місяця», щоб у ній був достаток — «було всього повно» (З газ.).

Про гарний чи негарний звичай.

Абсурдний, безглуздий, беззмістовний, благородний, варварський, ввічливий, веселий, дикий, дикунський, добрий, дурний, жорстокий, звіриний, згубний, злий, зневажливий, ідіотичний, милий, мирний, мудрий, простий, розумний, славний, собачий (розм.), суворий, схвильований, чинний, шанований.

Я її давно хвалити звик За її веселий, добрий звичай (М. Рильський).

Мабуть, з сивої давнини віків пройшли через століття оці дикунські звичаї, незламними й живучими лишилися в побуті слободян (А. Шиян).

То вже так годиться і так велить старий, добрий звичай (У. Самчук).

◆ Азіатський, батьківський, домашній, європейський, заводський, загальний, західний, козацький, місцевий, міський, народний, національний, недільний, поганський, родинний, селянський, сільський, студентський, східний, український, християнський, шкільний та ін.

ЗВУК (згук)

1. Коливання повітря чи іншого середовища, що сприймається слухом.

Про гучність, тембр, характер.

Виразний, високий, виючий, вібруючий, вільний, глибокий, глухий, гострий, громовий, гугнявий, гуркітливий, густий, гучний, дзвінкий, дрижачий, еластичний, енергійний, жорсткий, жувальний, кристалевиий, легкий, мажорний, мелодійний, металевий, мінорний, могутній, молитовний, музичний, м'який, невиразний, невловимий, незрозумілий, неясний, низький, оксамитовий, переривистий, писклявий, плавний, повноголосий, потужний, приглушений, притихлий, прозорий, пронизливий, ритмічний, різкий, розмірений, сильний, сиплий, скляний, скрипучий, слабкий, срібний, стрункий (мн.), сухий, танучий, твердий, тихий, тонкий, тріпотливий, тріскуучий, тугий, тупий, тяжкий, хлипаю-

чий, хрипкий, хриплий, чистий, шалений, шарудливий, шепітний, шипучий.

Долинав крізь відкриті вікна гугнявий, шипучий звук, дивний і страшний серед смертельної сільської тиші (*Гр. Тютюнник*).

Бовкнув дзвін у ближнім селі, й широко, хвилями коливаючи повітря, понісся могутній звук у далечінь віншувати завтрашнє свято (*Г. Хоткевич*).

Юрко прокинувся на якийсь незвичний для лісу тупий звук (*М. Томчанин*).

А без кінця тужливі тихі звуки стомленої за зиму душі покірно благають, бажаючи напитись весняних буйно-радісних соків (*М. Івченко*).

Звук був хрипкий, переривистий, гучний (*Ю. Шовкопляс*).

Про ступінь віддалення, тривалість звучання.

Близький, віддалений, вільний, далекий, дальній, довгий, довколишній, короткий, короткочасний, лункий, протяжний, суцільний, тривалий, частий, швидкий.

Вернусь і гляну знов на кучеряву осінь, / зашелестить мені чи листя, чи «прощай», / розтане образ твій і пропаде на розі / і кроків дальній звук, і тіні од плаща.. (*В. Сосяра*).

Слухав [старший] жайворона, який вливав до складного світу довколишніх звуків і свій спів.. (*Вал. Шевчук*).

Про враження, психологічне сприйняття.

Бадьорий, благовісний, благодатний, бравурний, буйний, бунтівний, велетенський, величний, веселий, втішний, гордий, грайливий, грізний, дивний, дикий, дражливий, жалібний, жалісливий, жалісний, завзятий, завмираючий, задумливий, закликаючий, знайомий, знесилений, красивий, ласкавий, легкокрилий, магічний, меланхолійний, милий, м'який, невеселий, недобрый, незвичний, неповторний, неприємний, нерозщеплений, не смертельний, не сміливий, неспокійний, ніжний, одноманітний, оксамитовий, півзаснулий, покірний, поривний, похмурий, прекрасний, приємний, п'янкий, радісний, райський, рідний, розбуджений, розчарований, свіжий, святий, скорботний, солодкий, солодкуватий, сторонній, страшний, сумний, схвильований, таємничий, теплий, томливий, тривожний, тужливий, урочистий, хворий, холодний, чарівливий, чарівний, чародійний, чудовий, щемний, яскравий.

Линуть звуки благовісні, В'ється радість, наче птах
(*М. Рильський*).

Розбудили мене буйні, бравурні звуки піаніно
(*М. Івченко*).

Кулі з дражливим звуком пронизували степ в усіх напрямках, і, може, тому він, оцей рідний чабанський степ, здався Данькові якимось незнайомим (О. Гончар).

Старенька панна грає «La priéte» Бетховена, й ніжні, теплі звуки.. до когось побожно звертаються.. то знову відходять покірні, знесилені (*М. Івченко*).

А коли дзеркало подвоїло наші парадні фігури, а сміх ще збільшив товариство — ми одчинили вікно і вдивлялися в напружену п'їтму, що готувалась прийняти у себе оксамитовий звук першого дзвону (*М. Коцюбинський*).

Йде [Василь] далі мостом, пересікає під гарматну гру свою ріку,.. Був-був-був!— чути ті самі, поривні звуки
(*У. Самчук*).

Та чув я давній вальс, і чародійні звуки Так обняли мене, немов жіночі руки, Мій зір наповнила, немов сльоза, любов (*Д. Павличко*).

Оригінальні епітети. *Дев'ятигранний, жагучий, заспаний, кокетно-своєвільний, космічний, крилатий, ліро-епічний, радісно-закликаючий, розполоханий, шовкопрядний.*

Бляшаний звук води, веселих крапель кроки
(*Л. Костенко*).

Тяжка, зачовгана рука безупинно шарпає мотуз дзвону, а залізне серце з кожним ударом випускає на всі чотири боки світу через вікна дзвіниці велетенські, крилаті звуки, що летять і бушують над селом..
(*У. Самчук*).

Дев'ятигранний звук, як ілюстратор Поверхонь сіро-білих, що іридій,— Тугу основу губить по карату
(*Е. Андієвська*).

Ніч, місяць, верби, шелестіння. Обійми рук і щастя мук, І в невимовному горінні Жагучий солов'їний звук
(*М. Рильський*).

М'які трохи заспані звуки розбурканого піаніно сумно пливуть..
(*М. Івченко*).

В чїїх очах не заблищала іскра Напівкохання чи напівжурби / Від звуків тих кокетно-своєвільних
(*М. Рильський*).

І ось вночі, в модерному готелі, мене збудив якийсь космічний звук (*Л. Костенко*).

А нині при кінці сумної Одиссеї Потрапив до моїх

неситих рук і втратив свій ліро-епічний звук..
(М. Зеров).

Пливуть звідкись невідомі таємні стогони річки, розполохані звуки і далекий плескіт риби (М. Івченко).

В соборі дзвонять, і урочисті, радісно-закликаючі звуки долітають в кімнату (М. Івченко).

ЗДОРОВ'Я

Про добре, міцне здоров'я.

Багате, багатирське, ведмеже, велетенське, відмінне, диявольське, добре, завидне, залізне, квітуче, козацьке, міцне, могутнє, молоде, непогане, нормальне, пишне, прекрасне, степове.

.. Лікаря майже-таки вбили за це, але він заперечував чутки й залишився живий чудом завдяки своєму велетенському здоров'ю (О. Довженко).

Зараз цей молодий, квітучого здоров'я Лобода відає культурою всього заводського району (О. Гончар).

Аж цебеніла вся молодим здоров'ям, пишною дорідністю (М. Стельмах).

В цій їжі вичувається древність, і приносить вона людині пишне здоров'я (У. Самчук).

Якимось степовим здоров'ям ніби пашіло все її лице, а легкий стан, тонка шия, тонкі руки гнулися, як степова гнучка билина на вітрі (І. Нечуй-Левицький).

Про погане, слабке здоров'я.

Гидке, делікатне, кволе, незavidне, погане, понівечене, слабе.

Матрона: Вина не п'ю ніколи, здоров'я у мене дуже делікатне (Леся Українка).

Знесилений неволею на далекій чужині, з понівеченим здоров'ям вернувся він [Шевченко] до Петербурга (Панас Мирний).

Знали люди, що це хлопець [Юрась Хмельницький] слабого здоров'я, якого часто навідувала «велика біль» (Б. Лепкий).

ЗЕМЛЯ

1. Грунт; площа, ділянка, що використовується для сівби.

Про ступінь вологи, твердість, про температуру, рослинність тощо.

Безбарвна, бездоріжна, біла, бура, випалена, вогка, волога, глинкувата, гола, грудкувата, грузька, замерзла, засніжена, затверділа, зачерствіла, зволожена, згрубіла, золота, кам'яниста, лискуча, мастка, мерзла, мокра, м'яка, м'ястка, не-

просохла, оголена, пахуча, підмерзла, промерзла, пухка, п'янюча, розбухла, розкисла, розсніжена, розтала, свіжа, сипка, сира, сіра, спонеліла, спрагла, суха, тверда, твердокамінна, тепла, холодна, чорна, щільна.

Земля і твердь — однаково безбарвні (Є. Маланюк).

Кость.. спокійно ступав босою ногою на вогку землю й думав про красу степу.. (Г. Косинка).

І земля, вся засніжена, біла, / кличе в срібні простори свої (В. Сосюра).

.. це афганістанці крадуться своєю кам'янистою землею, не м'якшою, ніж їх історія.. (Ю. Тарнавський).

Земля мокра, м'ястка, буруватої барви — пшенична земля (У. Самчук).

Буйна правопорушницька челядь, гроза садків та парків, зараз сама тут садівникує, повзаючи по палубах, чемненько квіти висіває та висаджує в с и р у землю трояндові кущі! (О. Гончар).

Тяжко дихає спрагла земля (Є. Маланюк).

Грудки муляли, а холодна земля обсипала босі ноги [Бжозовського], неначе сніг (І. Нечуй-Левицький).

Миколка сидів у тата на колінах поруч з дядьком Петром, і земля не чорна, не сіра, а золота мерехтіла під літаком.. (М. Вінграновський).

Про ступінь обробітку, родючість.

Багата, безплідна, буйна, велична, вигносна, вироблена, виснажена, всещедра, гарна, гуляща, добірна, добра, добродайна, древня, жирна, забута, закинута, занедбана, зрошена, кинута, ледача, масна, міцна, многоплідна, молода, первобутна, прещедра, нежива, незручна, орна, освоєна, переорана, пишна, пісна, плодюча, порожня, прещедра, пуста, родюча, розкішна, розлога, свята, сіра, смачна, спустошена, товста, трудова, хлібна, хлібородна, чорна, щедра, ялова.

Навіть працювати не дуже треба, бо земля буйна й плодюча (Б. Лепкий).

Було столів велике застелення. Були землі всещедрої плоди (Л. Костенко).

Там така добра земля, що тичину посади, то виросла б (Нар. творчість).

Черкеські дівчата ідуть з косовиці, Буяє плодами земля добродайна (М. Бажан).

Бережіте щастя! Бережіть свободу! — Многоплідну землю, землю свою! (П. Тичина).

З Київщини, з Волині, з Білої Русі люде втікали од

панів, од ксьондзів і оселились на пустих землях понад Сулою та Хоролом (*І. Нечуй-Левицький*).

Прилізла раз у нашу землю змія та й каже: / давайте мені, каже, всі землі удобні, всі землі родючі, / житні-пшеничні, то, може, ще тоді я вас і не поїм (*П. Тучина*).

.. Земля була розкішна: риби в воді, звіра в гаях — аби охота ловити (*П. Куліш*).

У його [Івана] жменях була земля. Сіра, пісна (*Б. Харчук*).

І все то хворобливо й жадібно чіпляється смачної, розкішної, п'янючої землі (*У. Самчук*).

Ялова земля не нагодує, а сама їсти просить (*Нар. творчість*).

Оригінальні епітети. *Безсоромно-прекрасна, весело-зорна, владисто-висока, врівноважена, вузлувата, гостроплеча, далекосягла, двожилава, джерельно-струмна, дужа, зеленоброва, зеленоцвітна, кривавозливна, крилата, маєстатична, многобарвна, німа, ошукана, повногруда, похмура, п'янюча, рабована, радісна, райська, рахманно-тиха, свіжовмивана, сонцелика, сувора, сумна-невесела, чорнотіла, чудодійна, шукана, щедрогнелика, яснолика, ясноока.*

Була велична, маєстатична, свята земля — гордість Бога й натхнення людини. Чорна земля, дужа, вузлувата й тверда... Сувора, як чоло Савваофа, і радісна одночасно, як гарний спів (*У. Самчук*).

В оздоблену зірками неба шаль / запнулася земля зеленоброва (*В. Семенко*).

Той, що силою своєю сотворив будову світу, Вклав у всі живі створіння душу, з духом неба злиту,— Він нам, людям, дав цю землю, многобарвну, повну цвіту.. (*М. Бажан*).

Земля! Земля! Плодюча, повногруда! (*О. Ольжич*).

Я по росі іду сріблястій, / по свіжовмиваній землі (*В. Сосюра*).

І лежала земля, в попелищі земля чорнотіла, Я дививсь і німів, і прощавсь,— і прощатись не міг (*А. Малишко*).

О чудодійна Земле-мати, якого сина маєш ти! (*М. Нагнибіда*).

І фермери посадять помідори на шуканій ошуканій землі (*Л. Костенко*).

◆ *Базарна, власна, дачна, державна, житня,*

залежана, казенна, колгоспна, конфіскована, монастирська, панська, поливна, поміщицька, присадибна, пшенична, родова, фондова, хуторянська, цілинна та ін.

2. Країна, держава, край.

Багата, багатостраждальна, батьківська, безвладна, благословенна, Божя, велика, вільна, вічна, вольна, ворожа, гарна, гірка, давня, далека, двожилава, добра, дорога, древня, заклята, закривавлена, казкова, козацька, кохана, кровно-рідна, крута, легендарна, любима, мила, мирна, міцна, многолюдна, многоріка, надійна, невідома, нещаслива, обітована, обстріляна, окупована, оновлена, отча, пишна, превелика, пренепорочна, проклята, рабована, рідна, руська, свята, священна, сонячна, стонародна, сумна, тисячоріка, чужа, чужодальня, широка, щаслива, щедра.

Коли ж земля, безвладна і заклята, Обірветься урвищем гострих скель.. (Є. Маланюк).

Благословенна будь! Прийми від мене тепле, добре слово, Рідна Земле! Ти дала мені його через уста, через серце моєї матері. Вертаю.. Пренепорочна і Свята.. Я більш нічого не можу дати.. Це все моє багатство. Виймаю з уст святі частинки й кожену з них я радісно з чистим серцем кладу на жертвенник Тобі, болюче кохана, Тобі, кровно-рідна (У. Самчук).

Пішов на Україну, на степи, на вольні землі (Нар. творчість).

Ти вже не згинеш, ти двожилава, / земле, рабована віками (В. Стус).

Бо у мене стукотить у грудях Грудочка любимої землі (В. Симоненко).

Творчий племінь стягу, владний світоч віку Осяває місце слави і снаги, Землю многолюдну, далеч многоріку, Степові простори, волзькі береги (М. Бажан).

Земле рідна, земле многоріка, Од ясної Ворскли до Десни Поступ твій звеличують навіки Непохитні дочки і сини (А. Гризун).

Куди іти? Земля обітованна — вона ж під нами, наша, ось вона! Та ще ж яка, мій Господи, багата! Лісами щедра, зерном золота. Міцна зелом, скотиною рогата, народом добра, вірою свята (Л. Костенко).

Умруть ще незачаті царята.. І на оновленій землі Врага не буде, супостата (Т. Шевченко).

Дня дощового народився ти, / на землю пишну і тисячоріку (Т. Осьмачка).

Ох, і велика ж без мір Наша земля стонародна!
(П. Воронько).

Відкрити їм [людям] уста, відчинити очі, скерувати їх мислення руслом доцільного, бо таких мільйони й мільйони по всій цій широкій, гарній, родючій, Божій землі (У. Самчук).

◆ *Половецька, руська, слов'янська, турецька, українська, чужинецька та ін.*

ЗИМА *Про характер погоди (температуру, вологість тощо); про наявність снігу, хуртовин та ін.*

Безсніжна, біла, волога, гнила, гола, дощова, зимна, люта, міцна, морозна, м'яка, пишна, південна, північна, помірна, рівна, сира, сніжна, студена, сувора, суха, тепла, туманна, холодна, хуртовинна, яскрава.

Зима біла. За зимою знов зазеленіла Весна Божа (Т. Шевченко).

Минула осінь. Зима в нас того року стала зразу рівна, сніжна (М. Коцюбинський).

А надворі зима. Вона цього року видалась сувора.. (У. Самчук).

Про час приходу зими, тривалість тощо.

Безкінечна, велика, глибока, глуха, довга, запізніла, затяжна, минула, невчасна, передчасна, пізня, рання, спізнена, тривала.

Після великої зими, За Катерини, за цариці, Москаль ту викопав криницю! (Т. Шевченко).

.. Яка довга зима! Літо збіжить тобі, як одна година,— оглянутись не вступиш (М. Стельмах).

Він визнає риси його письменницького стилю, докладно зупиняється на майстерності романіста у створенні пейзажів — від ранньої весни, до пізньої зими (З газ).

Все заснуло; тільки з півночі наступало холодне повітря і вичувалося, що з ним прийде нарешті спізнена зима (У. Самчук).

Про враження, психологічне сприйняття.

Весела, всемогутня, гарна, глуха, голодна, грізна, згублива, зла, жахлива, красива, лиха, нудлива, похмура, сердита, смутна, страшна, сувора, тяжка, хмурочола.

І в роботу і в дозвілля, на панських ланах і на своїх горьованих, натщесерце і попоївши, після голодної зими — дівчата співають і славлять весну (Ю. Яновський).

Гей, ніде нема такої,— Гордимися ми,— І красивої і злої Руської зими! (М. Шпак).

Лиша зима сховається, А сонечко прогляне (Л. Глібов).

І впала враз зима — тяжка, глуха, нудлива (Р. Андріяшик).

Зима була тяжка, студена, А в мене хата нетоплена, Ще й їсти ніщо, і гроша в кишені, хоть мя ріж, нема (І. Франко).

Оригінальні епітети. Скупана, сніжно-синя, срібносніжна, чиста.

Як не любити зими сніжно-синьої На Україні моїй.. (М. Рильський).

Між горами дивовижними сонячний день. Зима чиста, ніби скупана (Р. Андріяшик).

◆ **Блокадна, воєнна, давня, олімпійська, полігонна, спортивна та ін.**

ЗІРКА

1. Небесне тіло.

Про розмір, колір, яскравість.

Біла, блискуча, бліда, велика, величезна, видна, гаряча, голуба, діамантова, дрібна, жовта, зелена, золота, кришталева, мала, маленька, мерехтлива, осяйна, перлиста, повна, погасла, прозора, промениста, рубінова, світла, синя, срібляста, срібна, сургучева, сяйна, тріпотлива, холодна, червона, чиста, ядерніша, яскрава, ясна.

.. Довкола крутиться світла стрічка, в яку повтикано безліч блискучих зірок. (Вал. Шевчук).

.. ніч полами змітала / повні зорі в рядна чорні.. (Т. Осьмачка).

.. Блисне сліпуче, як срібна зірка, і згине (М. Коцюбинський).

Мріють крилами з туману лебеді рожеві, Сиплють ночі у лимани зорі сургучеві (В. Симоненко).

Кудлате гілля розстелялось у них над головами, і крізь нього старий угледів раптом тріпотливу й ледве видну зірку (Вал. Шевчук).

На березі блищав огонь в мольках у рибалок, неначе жар у печі, на морі ясно палахкотіла отаманська молька, неначе сунулась над водою червона зірка Волосожар (І. Нечуй-Левицький).

Схід зблід, починав рожевіти, гасли менші зірки, тільки ті більші, ядерніші цупко трималися своїх місць (У. Самчук).

Хтось біля вікна палив цигарку, і вогник її раптом збіль-

шився, зробивши політ у темряві з траєкторією як кра-
вої зірки (Ю. Яновський).

Тільки десь-не-десь проривалась і моргала ясна зірка,
ніби око гарної дівчини (У. Самчук).

Про розташування на небі; про час появи.

*Вечірня, вечорова, висока, вранішня, далека, літня, не-
бесна, недосяжна, низька, нічна, осіння, остання, передсві-
танкова, перша, північна, пізня, ранкова, рання, самотня,
світанкова, тропічна.*

Над морською затокою, що далеко врізається в степ,
над покинутим крейсером сходить вечірня зірка
(О. Гончар).

Он зоря вечорова до мене шепоче барвиста (А. Ма-
лишко).

Од п'ят гори до зір небесних — криваві тумани
(Т. Осьмачка).

А ввечері — дихання Бога, Осінні зорі, срібний ріг..
(Є. Маланюк).

Про кількість зірок на небі (у множині).

Густі, незліченні, рідкі, часті.

Незліченні зірки принесли щасливу радість ко-
хання (П. Воронько).

Про враження, психологічне сприйняття.

*Багатосвітня, байдужа, безвинна, безтурботна, боже-
вільна, боязка, весела, втомлена, горда, дивна, жалка, жива,
летюча, медова, мовчазна, незбагнута, необережна, ніжна,
німа, одинока, печальна, посмутніла, похмура, привітна, про-
клята, розпачлива, самотня, скляна, сором'язлива, спрагла,
студена, сумна, суха, тендітна, тепла, тиха, тиходзвінна,
трепетно-ясна, щаслива.*

Жально сяють божевільні зорі (В. Стус).

Хмари почали розходитись, поміж їх чорними клубками
іноді пробивалася боязка зірка, оце вирне та знову й
потоне (Панас Мирний).

І в серці зірка заболить жалка (В. Стус).

Медові зорі в небі прокидаються.. (Л. Костенко).

.. І крізь квіти перед образом матері божої їй [Юзі]
марилося щось блакитно-срібне, немов хвилі чогось міс-
тичного, небесного, осяяні промінням незбагнутої
зірки моря (Леся Українка).

.. Вечір, парк і зрадлива весна. Ось воно наливається

в вітах, В ніжних зорях волого тремтить (Є. Маланюк).

Клекіт млина термосить п'їтмю, а вона чіпляє тендітні зірки, що зриваються і стрімко линуть десь на заставську соснину (У. Самчук).

Припливайте до коліски, лебеді, як мрії. Опустіться, тихі зорі, синові під вії (В. Симоненко).

Оригінальні епітети (переважно у множині). Біловітарні, блакитноокі, закохані, колючі, криваві, синьопрозорі, сновійні, солоні, стозорі, сухі, ясноокі.

О слово рідне! Шум дерев! Музика зорь блакитнооких, Шовковий спів степів широких, Дніпра між ними левій рев.. (О. Олесь).

Той садок і закохані зорі, огні з-під опущених вій.. (В. Сосюра).

Зірки колючі і сухі, як стерні, Земля і небо повні дивних зваб (Д. Павличко).

Спалахували рани Прометея Кривавими солоними зірками (І. Драч).

.. На лоні ночі Зірки сновійні — Я все за очі Оддав би мрійні! (М. Рильський).

Зорі стозорі, / ви що — / телепати? Чого ж ви так дивитесь в душу мою?! (Л. Костенко).

І захоче знов побачить Він степи широкі, Неоглядні простори, Зорі ясноокі.. (Х. Алчевська).

2. Про долю; про зірку як символ удачі.

Відрадна, дволика, натхненна, нещаслива, нещасна, провідна, успішна, фатальна, чорна, щаслива.

Його вже іншим вгадувала я / народженим дволикою зорею (С. Йовенко).

І тоді я вперше подумала, що, мабуть, увесь наш рід позначений чорною фатальною зіркою (З газ).

Поволі всесильний временщик [Потьомкін] переконався, що його щаслива зірка зайшла за темну хмару людської неприязні і слава його починає меркнути (С. Добровольський).

3. Про людину, що прославилась; про знаменитість.

Блискуча, кафешантанна, нова, світова, славетна, справжня, ясна.

І через цю страшну деталь Бараболя побачив усе життя честолюбця: від його мрій про гетьманство до слави кафешантанної зірки (М. Стельмах).

На початку сезону випускалися афіші, в яких опові-

шався склад трупи,— майже виключно із світових зірок (К. Станіславський).

Її [М. Заньковецьку] зорею називали, ясною зіркою.. Вона і справді трепетно-ясна Була, як зірка (М. Рильський).

ЗУСТРІЧ

1. Побачення.

Бажана, бентежна, близька, бурхлива, випадкова, гірка, далека, довгождана, дружня, зворушлива, коротка, ласкава, мила, миттєва, натягнута, незабутня, неймовірна, неочікувана, неповторна, неприємна, несподівана, ніжна, очікувана, пам'ятна, перша, призначена, радісна, раптова, сумна, схвильована, таємна, тепла, тогосвітня, умовна, хвилююча, холодна, цікава, щаслива, яскрава.

Та дальні, раптові, як вибух, і нестримні, як стихія, події з цієї виняткової зустрічі були б зовсім незрозумілі (І. Ле).

І побачила вона.. [мати] Зустріч довгождана.. обняла, поцілувала бронзового Яна (М. Нагнибіда).

Радісно і трохи аж тоскно стало дівчині від цієї миттєвої зустрічі з капітаном (О. Гончар).

Думав і про своє сходження на гору, і про ту неймовірну зустріч.. (Вал. Шевчук).

.. на перехресті доріг зустрів [Володько]... Йона. Несподівана й неприємна зустріч (У. Самчук).

Цікава була зустріч братів — найстаршого і наймолодшого (У. Самчук).

2. Прийом з приводу прибуття когось.

Бурхлива, гаряча, гідна, гостинна, добра, дружня, душевна, ласкава, офіційна, пишно-церемонійна, привітна, радісна, сердечна, тепла, товариська, урочиста, холодна, церемоніальна, шумна, щира, ювілейна.

У Херсоні киличаївському загонові.. населення влаштувало бурхливу зустріч (О. Гончар).

«..Дружня зустріч представників сусідських держав» — назвав я фільм (Ю. Яновський).

Хліб на рушнику — це народний символ радісної зустрічі (І. Волошин).

Шевченка зворушила й розхвилювала та тепла зустріч.. (З. Тулуб).

ІДЕЯ

1. **Основна думка, міркування; намір** (як правило, у множині).

Абстрактна, банальна, безпідставна, блискуча, божевільна, брехлива, важлива, велика, визначна, вихідна, геніальна, глибока, головна, гостра, готова, етапна, жива, життєздатна, здорова, керівна, колосальна, конструктивна, корисна, крива, легковажна, маніакальна, нав'язлива, надумана, найголовніша, негадана, незвична, нездійсненна, неповторна, неправдива, нестандартна, нова, оригінальна, основна, прекрасна, провідна, прозора, проста, реальна, самобутня, самотійна, свіжа, світла, серйозна, складна, смілива, творча, улюблена, фантастична, центральна, цікава, щаслива.

Я маю колосальні ідеї, якраз такого порядку (У. Самчук).

Любов до мужика, до невольного, а потім і до бідного — це найголовніша провідна ідея Шевченка і як поета, і як чоловіка (М. Драгоманов).

Велика кількість зовсім нових недуманих і негаданих ідей і питань.. (О. Довженко).

Вони [ідеї] можуть бути навіть прості, але я помітив, що якраз прості речі є дуже складні.. (У. Самчук).

Раптом він [Іван] скочив на ноги. Блиснула щаслива ідея (М. Коцюбинський).

2. **Погляд, переконання** (як правило, у множині).

Абсолютна, бунтівна, велика, визвольна, висока, вільна, вільнолюбна, всесвітня, голосна, готична, громадська, гуманна, демократична, дрібна, животворяща, звіряча, консервативна, легковажна, ліберальна, мертва, модна, найкраща, національна, невмируща, нестримана, обмежена, патріотична, передова, переможна, політична, поступова, прогресивна, реакційна, революційна, регіонально-ідеалістична, світла, справедлива, сучасна, українська, чиста, чужа.

Стала плоттю висока ідея, Стала ділом велика любов (М. Рильський).

Дикун навів пістоль, щоб розстрілять ідею Готичну, як буття, нестриману, як гімн (Є. Маланюк).

— Ти [Аркадій] помішався на ліберальних ідеях (М. Коцюбинський).

.. що зробили з Європою ваші загиблі батьки, які були отруєні мертвою ідеєю фашизму?! (О. Довженко).

Майстрували нам стелю до млості, до одуру, / із найкращих ідей, з настановами згідно.. (Л. Костенко).

Про москвофільську партію нічого й казати, — хто би там став у неї поступових ідей шукати (*Леся Українка*).

Я поважаю прогресивні ідеї, але.. бачите.. так тільки для себе.. щоб про їх не говорити, не гукати та не верещати скрізь, де треба, де й не треба.. (*І. Нечуй-Левицький*).

В галузі національної політики був використаний тактичний хід. Ось вам, мовляв, українська ідея, рідна мова, тільки сидіть тихо на своїх чорноземах (*З газ.*).

ІМ'Я

1. Назва людини, що дається, як правило, при народженні; власна назва будь-кого або чого.

Про милозвучність, ступінь та характер поширення імені; про відповідність імені людині.

Аристократичне, банальне, благородне, важке, вульгарне, гарне, голосне, давнє, дзвінке, дивне, ефектне, заяложене, збите (розм.), звучне, красиве, мелодійне, милозвучне, народне, немилозвучне, ніжне, оригінальне, печальне, пишне, поширене, присмне, просте, рідкісне, самобутнє, складне, старовинне, тривіальне, характеристичне, яскраве.

.. Як же тебе зовуть? В дівчини затремтіли густі пухнасті вії, вона зашарілась, відповіла, несміливо й тихо: Олеся.— Олеся? Гарне ім'я (*А. Дімаров*).

Од дихання мого тихий мак обліта, ніби ім'я печальне — Марія.. (*В. Сосюра*).

— Є у вас, бабо, син, та й ще й який син! Революціонерами звать таких людей.— Еге ж, еге ж, так і він себе трудно назвав. Моє ім'я трудне, і життя — таке ж.. (*М. Стельмах*).

Про захоплене ставлення до імені, його носія.

Безсмертне, благословенне, величне, високе, дороге, дорогоцінне, ласкаве, миле, м'яке, незгасне, ніжне, світле, святе, священне, солодке, улюблене, ясне.

.. Яким м'яким став його голос, як ніжно і солодко вимовляв він це миле ім'я (*Г. Хоткевич*).

Не помітила, як і назвала його ніжним ім'ям, яке носила в думках, то гніваючись, то тягнучись до нього (*М. Стельмах*).

Про грубе, образливе ім'я, найменування.

Бридке, вульгарне, грубе, лайливе, непристойне, образливе.

Гітлерівський молодчик мав вульгарне ім'я — Фріц і короткі ноги (П. Панч).

◆ *Античне, вуличне, друге, жіноче, зменшуване, іншомовне, кобзареве, міфологічне, повне, праслов'янське, справжнє, українське, хресне, християнське, чоловіче, чуже, чужостороннє, язичницьке та ін.*

2. Знаменитість; про відому людину.

Блискуче, велике, високе, відоме, горде, грізне, гучне, достойне, знамените, значне, мале, невмируще, непогасне, орлинеє, помітне, популярне, світове, світосяйне, святе, славне, яскраве.

Ось що, Савко, порадь... Що, коли б подати прошеніє на саме високе ім'я? (О. Гончар).

Аби тільки ти, Україно, як зброю, як прапор несла своє горде ім'я (П. Дорошко).

У вдячних серцях зберігатимуть люди Твоє світосяйне ім'я! (М. Рильський).

◆ *Артистичне, літературне, музичне, наукове, театральне та ін.*

3. Репутація, думка про когось.

Бездоганне, добре, надійне (мн.), незаплямоване, порожнє, чесне, чисте.

[В наших драматичних колективах], у нашій літературі.. з'являються нові надійні імена.. (М. Рильський).

— Кінець з тим «собранієм», — каже Сопрон.— В Петрограді вже давно Ленін — Троцький.— Для мого батька це імена порожні, — каже Мар'яна (У. Самчук).

ІНІЙ

Про колір, блиск.

Алмазний, білий, блискучий, голубий, іскристий, криштальний, лазуровий, молочний, оксамитовий, перлистий, світло-синій, сивий, сизий, сизо-сріблястий, синій, синюватий, сріблито-сірий, срібний, яскравий.

Куші ж терну понад дорогою, берести, клени, рядки абрикос і ліщина в посадці взялися густим, синюватим інеєм (В. Козаченко).

Про вид, товщину, характер утворюваного покриву.

Густий, імлистий, колючий, крихкий, крутий, легкий, мережаний, мохнатий, ніжний, прозорий, пухнастий, рясний, сухий, тонкий, щедрий.

Олена випросталась. Ніздрі широко роздимаються, щокі пашать на морозі, пухнасті вії посрібнив густий іній (В. Кучер).

Як не любити зими сніжно-синьої на Україні моїй, Саду старого в пухнастому інеї, Сивих, веселих завій? (М. Рильський).

Кирило замилювався зимовими деревами обабіч Подільського узвозу: між пальцями гілок застиг прозорий іній (Ю. Хорунжий).

Оригінальні епітети. *Багрянний, ласкавий, місячний.*

Од розп'ятих на небі долонь вікна вечірні в багрянім інеї (В. Сосюра).

Берізка спить, а їй на віти легкий, ласкавий іній ліг.. (В. Бичко).

ІСТОРІЯ

1. Процес розвитку, зміна чого-небудь; події в житті народу тощо.

Багатовікова, без'язика, велична, видатна, героїчна, дика, жива, кривава, небезпечна, священна, славна.

Словом, історія без'язика (Р. Андріяшик).

А скільки життя, живої історії збереглося в їхній пам'яті! (М. Стельмах).

Я можу тільки кинути життя історії кривавій під колеса (Л. Костенко).

Славну історію має село (М. Стельмах).

2. Випадок, пригода.

Абсурдна, анекдотична, банальна, безбожна, вбивча, весела, втішна, ганебна, гідка, гучна, давня, дивна, дивовижна, дошкульна, драматична, дурна, жалюгідна, жива, завидна, загадкова, звичайна, комічна, кривава, кумедна, надзвичайна, небезпечна, небувала, невесела, негарна, незвична, некрасива, неправдива, неприємна, непристойна, нетипова, нехитра, повчальна, правдива, проста, скандальна, сміховинна, смішна, стара, страшна, темна, трагікомічна, трагічна, туманна, цікава, чудна.

— Правду скажіть. Нехай подзвонить мені, коли в нього ця нетипова історія викличе сумнів (К. Мотрич).

Затуркавши мені голову повчальними історіями, Верес дістав з-під стола чобіт, навоскував дратву (Р. Андріяшик).

У словах Григора прозвучав жаль і хитро приховане прагнення вигородити свою голову із цієї скандальної історії (Г. Тютюнник).

Знову вийшла стара історія: вважався на одному факультеті, а лекції слухав на іншому (*В. Сосюра*).

Про любовні пригоди.

Амурна, любовна, пікантна, романтична, сердечна.

«Чи не романтична історія криється за цією допомогою?» — прокинулись поганенькі думки (*М. Стельмах*).

Оригінальні епітети. *Лиховісна, широкопола.*

◆ *Всесвітня, людська.*

КАЛИНА *Вишнева, гарна, гілляста, гірка, доспіла, жарка, журна, зарошена, зелена, мерзла, обламана, полум'яно-зелена, розквітла, росяна, стигла, хороша, червона, яскрава.*

Наді мною калиноуста Лада схилилась вишневою калиною (*І. Калинець*).

Взяв гаптований рушник на руки, розгорнув, і гілляста калина зачервонілася до бійців далекими рідними краями.. (*О. Гончар*).

То не жарка калинонька Садок іскрашає, То Килина-дівчинонька з хлопцями гуляє (*В. Мова*).

.. підняли ми в лузі журну ту калину, Україну славу звеселили ми (*В. Сосюра*).

І під їхній [слів] осінній шелест перед очима, як човник на горбатих хвилях, колихнулась могила її матері, попливла серед пагорбів, пламеніючи живою хусткою зарошеної калини (*М. Стельмах*).

Калиною розквітлою об Різдві / ти повернувся, Василю [Стусе], на Україну (*В. Голобородько*).

[Дівчина] Мов калина росяна у маї, / мов в гаю троянда молода (*В. Сосюра*).

Ой росла у полі червона калина, / а над нею — синє небо (*Б. Олійник*).

А так би хотілося, аби щось залишилось по ньому на землі, хоч би кушик яскравої калини (*О. Гончар*).

КАРА **1. Спосіб впливу; покарання.**

Безглузда, безжальна, Божа, болюча, варварська, відчутна, вогненна, ганоблива, грізна, гуманна, диявольська, жорстока, звіряча, зла, зневажлива, легка, лиховісна, люта, милостива, належна, небесна, невблаганна, невидима, невсипуща, нелюдська, немилосердна, несправедлива, нестерпна, пекельна, поблажлива,

розумна, різка, свята, слаба, слухна, смертна, справедлива, справжня, страшна, сувора, тяжка.

Вогненна кара крил блисне, — І вмить труну земного тіла життя покине навісне (Є. Маланюк).

Ми нічого не змогли вдіяти з собою занадто велика була спокуса як і занадто жорстока кара (І. Калинець).

Не спинила хуртовина Пекельної кари (Т. Шевченко).

Гладкий різник, спостерігаючи весь процес страшної кари, з виглядом знавця розповідав присутнім про все, що відбувалося на ешафоті (О. Довженко).

Руський дух не вдалося зломити, і ось він уже.. несе на багнетах сувору кару ворогові (Г. Тютюнник).

◆ *Домашня, смертна, тілесна та ін.*

КАШТАН *Безлистий, білий, біло-рожевий, буйний, квітучий, кострубатий, крилатий, лаполистий, облетілий, придорожній, розлогий, росяний, старий, темнокорий, тужливий, чорнокорий, широкий, шумливий.*

Додому сквером ми ішли У тиші кришталевій. Каштани білі там цвіли, Точніш — біло-рожеві (М. Рильський).

.. і каштан зворушує серце. От він стоїть там — розлогий і кострубатий, чорнокорий, старезний каштан — і охає тихо.. Буйні каштани стоять безкінечною шпалерою.. (І. Багрянний).

Передвечірнє сонце падало на неї [Ольгу] з-над широкого каштана (У. Самчук).

Про плід каштана (як правило, у множині).

Блискучий, гарячий, гладенький, опалий, полірований, солодкий, холодний.

До моїх ніг покотився блискучий, полірований каштан (О. Копиленко).

З них осипалось пожовкле листя і на радість школярам падали гладенькі, холодні каштани (Ю. Збанацький).

На Капрі цілі ліси маслин, солодких каштанів і тих дерев, на яких ростуть фрукти (М. Коцюбинський).

Оригінальні епітети. *Втомлений, зеленорунний, зеленочоллий, лаполистий, спокійно-пристрасний.*

Втомлений каштан В мій день горить очима карими (Г. Чубач).

Де, не згоряючи, горять Спокійно-пристрасні каштани, Де вечір, як музика, тане! (М. Рильський).

◆ *Водяний, їстівний, київський, кінський, кримський, рожевий.*

КАЯТТЯ *Безумне, бурхливе, гірке, глибоке, гостре, даремне, запізнiле, золоте, неясне, палке, передсмертне, пізнє, роблене, тяжке, щире.*

Є така поезія Верлена, Де поет себе питає сам У гіркому каятті: Шалений! Що зробив ти із своїм життям? (М. Рильський).

Але що за користь від запізнiлого каяття? (Н. Рибак).

КВІТКА *Про запах або відсутність запаху.*
(квітки) *Ароматна, благовонна, духмяна, запашна, непахуча, пахуча, п'янка.*

На зеленому сiні, з горохових полонин, з запашними квітками, лежали старі татари у білих чалмах і ждали купців (М. Коцюбинський).

Але, написавши одного, летить, як бджола, на далеку пахучу квітку (Ю. Яновський).

Про свіжу, пишну або засохлу, зів'ялу квітку (квіти).

Бліда, в'яла, гнівлива, зав'яла, засохла, зблідла, кучерява, нерозцвічена, патлата, пишна, похилена, свіжа, суха, тонка, тонкостебла, хирлява, шолудива.

Він приніс здоровий пучок ласкавцю, гвоздиків та крокусу, котрий вже зацвів жовтогарячими патлатими квітками (І. Нечуй-Левицький).

Зайнялись і ті старі скирти, і неначе з землі виник одразу другий рядок огняних, кучерявих квіток (І. Нечуй-Левицький).

І не шелепають тут козлоногі лісовики, трави притопчуючи, а лиш ельфи веселі водять беззвучні танки і росу п'ють з похилених квіток (Г. Хоткевич).

Про враження, психологічне сприйняття; про оцінку квітки (квітів).

Барвиста, велика, весела, весняно-врочиста, витончена, гарна, дивна, дивовижна, дрібноока, єдина, єдинождана, задумана, звичайна, красива, лапата, ласкава, мила, найсвітліша, найясніша, напівсонна, небачена, несмілива, ніжна, німа, печальна, повна, похмура, прекрасна, розкішна, си-

ньоока, скромна, сонна, сором'язлива, чарівна, чародійна, чиста, чудернацька, чудова, яскрава, ясноока.

Спереду вже свій, знаний луг з кущами сріблених верб, де влітку стільки барвистих квітів.. (У. Самчук).

Для чого ти росла, розквітла квіткою веселою? (А. Хижняк).

— А я ту місцину найдужче люблю... Бач, які на ній гарні квітки ростуть (Панас Мирний).

Безслівно: дару в сонця, аж надалі — / крізь віти,— й ніжного тепла питались / квітинки дрібноокі з нетрів (В. Барка).

Лише один коров'як гордо і вперто стирчав із скелі своїм сірим списом у синє небо і з усієї сили на самісінькому вершечку цвів єдиною і останньою цієї пори жовто-прозорою квіткою.. (М. Вінграновський).

За плотом вигналось кілька стрілок мальви, і на них з'явилися лапаті, різної барви — бузкові, червоनावі, рожеві квіти (У. Самчук).

Білий мак — найсвітліший цвітик (В. Барка).
Хороша була дівчина, як повна квітка, ясноока (Марко Вовчок).

Оригінальні епітети. Зловорожа, червоноброва.

На шії молодій важка лежить коса, А в ній пишаються — мілетських рож краса І братків синьоокі квіти (М. Зеров).

◆ Болотяна, весняна, гірська, дика, жива, долинова, лісова, оранжерейна, паперова, перша, південна, північна, підсніжна, польова, рання, садова, штучна та ін.

КИЇВ

Великий, гарний, дорогий, златолавий, златолитий, золототертий, красивий, многострадний, многостраждальний, прекрасний, престольний, святий, співучий, стародавній, стодзвінний, стольний, сторожтерзаний, чарівний, шляхетний, яснолиций, ясноокий, ясночоллий.

Варт було йому [Шевченкові] заплющити очі або й просто замислитись, як поставала перед ним його рідна Кирилівка, або безмежно дорогий стародавній Київ (З. Тулуб).

.. Дивлюся, Мов на небі висить, Святий Київ наш великий (Т. Шевченко).

О, що за даль ясна, що за цвітінь чудова, Співучий Києве, дитя живих століть! (М. Рильський).

Тривожно завмер сторозтерзаний Київ. (І. Гнатюк).

Київ по весні такий чарівний, шляхетний, буйно пишається в своїй красі (М. Івченко).

Красуйся нині, ясночолой Київ, в усій своїй нев'яничій красі! (М. Терещенко).

КІНЬ

Про швидкого, гарячого, непокірного коня.

Баский, бистрий, бистроногий, божевільний, гарний, гарячий, гордий, грайливий, дикий, завзятий, запальний, злий, змилений, крилатий, легкий, летючий, лютий, навіжсений, невпинний, невтомний, непокірний, непокірно-вірний, нестримний, нетерплячий, норовистий, поворотливий, прудкий, прудконогий, рвучкий, стокопитний, стрімкий, шалений, швидкий, шпаркий.

Назустріч Чернишеві скакав на баскому коні якийсь піхотинець у розстебнутій шинелі (О. Гончар).

Майнули перед нею коні, баскі, високі, прудкі, з крутими шиями, як у лебедів (І. Нечуй-Левицький).

Малює чорнилом на чорній стіні / двох коней баских, прудконогих, як вихор (Ю. Клен).

Де кінь бистроногий мчався — Там встала любов-трава (К. Герасименко).

Коні у вас гарні, доглядаєте.— О, коники, пані, шпаркі (Р. Андріяшик).

Робота йшла день у день, бігла невпинно, як гарячий кінь (І. Нечуй-Левицький).

Осаджують змилених коней засмучені вершники, оглядаючись, і знову вперед (О. Довженко).

Але чи так уже й по висхідній / іде фантазія людства? Від крилатого коня до крилатої ракети (Л. Костенко).

Украдене сонце.. як кінь навіжений, що чує під серцем ножа (В. Стус).

Я наздогнав тебе, Борисе, / у мене коні швидконогі, / води напились вже із Тиси, / з тобою битись ми готові.. (В. Гренджа-Донський).

Не раз їй здавалося, що від степу шпаркі половецькі коні летять (Б. Лепкий).

Про силу, вгодованість коня; про красу, оцінку та ін.

Благородний, блискучий, важкий, вгодований, великий, випасений, виснажений, високий, витривалий, вичесаний, гарний, гладкий, голодний, граціозний, двожилый, добірний, добрий, загнаний, запалений, застояний, красивий, куцохвос-

тий, миршавий, міцний, могутній, молодий, морений, муштрований, охайний, пещений, підтягнутий, породистий, похнюплений, розтерзаний, рослий, сильний, ситий, слабосилий, спокійний, спраглий, старий, статечний, стрункий, сухий, сухоробрий, схарпуджений, тихий, тонконогий, тяжкокопитний, укохани, утомлений, хирлявий, худий, худорлявий, чистокровний, чудовий.

.. А поруч нього скаче малий, гарячий Самієв на великім коні.. (О. Гончар).

Пара високих вичесаних і гладких з блискучою шерстю коней підбігає до ганку (М. Івченко).

І для доброго почину, Щоб хороші йшли діла, Він дво-жильну конячину Загнуздав на вудила.. (А. Малишко).

Коняка добра, молода (В. Винниченко).

Там, біля самого малинника, підминаючи його копитами, ходили попасом рослі коні (М. Стельмах).

І спраглий кінь на схилі дня Скупається у Синіх Водах (Є. Маланюк).

Як вимірять страшне безмір'я / висот і сил, стремлінь, снаги? / Як не притиснуть остроги / тяжкокопитною коневі? (О. Лятуринська).

Кінь утомлений, копита Розкуті, розбиті, Сіделечко мережане Зопсуте, некрите (Т. Шевченко).

.. справа й зліва проходу стояли прив'язані чудові коні. Направо стояли все карі, наліво все каштанові. Блискучі, випасені всі, стоять коло довжелезних жолобів і ніби на когось чекають (У. Самчук).

Про масть (колір) коня.

Білий, буланний, вороний, гнідий, голубий, карий, каштановий, мишастий, розцяцькований, рудий, рябий, сивий, сизий, сірий, строкатий, червоний, чорний.

Дош вшух, тільки небо все ще спалахувало холодним білим полум'ям, вихоплюючи з темряви білого коня.. (В. Дрозд).

Парубок, спершись на буланого, молодого, стрункого коника, спокійно, навіть насмішкувато всміхаючись, хитав тільки головою.. (В. Винниченко).

А мій Дніпро на сивім коні під Золоті мости в'їжджає (І. Калинець).

За носилками ведуть чорного коня, накритого чорною буркою (О. Довженко).

Про розмір, колір гриви, грудей та ін.

Багряногривий, білогривий, білогрудий, буйногривий, важ-

когривий, вогняногривий, гривастий, довгогривий, золотогривий, космогрудий, огнегривий, сивогривий, товстоногий, чорногривий, широкогрудий, ясний.

І десь летить зима полями / на білогривому коні
(*В. Сосюра*).

І вітрів молодих буйногривії коні Поміж борозен
рівних стояли на грядках (*А. Малишко*).

Ой, блиснить огнем веселим, списи, вже чекають важкогриві коні.. (*В. Сосюра*).

Під Остапом був гарний кінь, хоч і непоказний,
але широкогрудий (*П. Панч*).

[Тихон]: Не журись,.. моя лебідь: я своєму золотогривому коневі в одно ухо влізу, а в друге вилізу..
(*С. Васильченко*).

Б'є космогрудий кінь копитом на припоні (*М. Бажан*).

Вже на квітках іней — не роси, / і недалеко вже до дня,
/ як сяде осінь жовтокоса / на чорногривого коня
(*В. Сосюра*).

Широкогрудих коней Зі стайні ведуть бійці
(*О. Ольжич*).

Стелеться грива.. ясною, як сонце, коня (*Т. Осемачка*).

Про впевненого, розумного коня.

Відданий, вірний, мудрий, надійний, розумний, чутливий.

Шумливі скелі розлетяться впрах, Як вірні коні, запряжуться води, І ти, людино, в себе у ногах Побачиш постать гордої природи
(*М. Рильський*).

— Мудрий кінь! — похвалив його Улас (*Б. Лепкий*).

.. А Карий і досі мені в очах стоїть. Такий був розумний кінь, ну прямо як людина, тільки говорити не міг
(*М. Стельмах*).

Оригінальні епітети. *Зоряний, лиховорожий.*

.. На зорянім коні мені Шевченко снівся (*М. Вінграновський*).

◆ *Арабський, ахалтекінський, бронзовий, верховий, вишколений, донський, дресирований, запасний, новий, підмінний, підручний, стройовий, цирковий та ін.*

КЛЕН

Буйний, великий, високий, водолюбивий, гнучкий, голорукий, гостролистий, густий, далекий, дзвінкий, засмучений, зелений, ку-

черявий, молодий, лапатий, листатий, лукавий, опалий, пишний, тонкий, широкий.

За закрутом, на горбочку, з-за великих пишних кленів виглянула біла церква (*М. Коцюбинський*).

Високі густі клени в кількох місцях стоять кущами (*М. Івченко*).

Тихе сонце сідає над рудими черепичними дахами низьких будиночків, заллявши вулицю й засмучені клени сумирним світлом (*Є. Гуцало*).

Стужіле за шелестом вітру й за гомоном листу арештантське вухо розрізняло, як шумить лапатий клен, як тремтить смутна осика.. (*І. Багрянний*).

Пішов навприсядки по полю *Л у к а в и й* клен на повну міць. Лиш явір, крекчучи від болю, Лежав на кручі горілиць (*В. Бичко*).

Ш и р о к и й клен з пожовтілим листям стиха веде якусь розмову з вітром (*М. Івченко*).

КЛІМАТ

Благодатний, благородний, благословенний, вологий, добрий, засушливий, здоровий, корисний, місцевий, м'який, незвичайний, нездоровий, непостійний, нерівний, плаксивий, посушливий, прекрасний, примхливий, рівний, своєрідний, сирий, спекотний, суворий, сухий, теплий, холодний, цілющий, чарівний, чудовий, шкідливий, щасливий.

.. У нас на селищах дівчата рано тлусті стають, правда, це теж ознака достатку і доброго клімату (*О. Гончар*).

Але як не судиться в заграничні, то вже треба хоч у гадяцькі гори їхати, а то в наших волинських нідерландах дуже вже плаксивий клімат (*Леся Українка*).

Так, ліс — це добрий врожай, повноводна ріка, цілющий клімат (*М. Чабанівський*).

◆ *Арктичний, високогірний, гірський, екваторіальний, кавказький, континентальний, кримський, материковий, морський, океанічний, південний, полярний, помірний, приморський, середземноморський, субтропічний, теплий, тропічний, холодний, штучний та ін.*

КЛЯТВА

Богобійна, велика, відверта, віковічна, вірна, вічна, гаряча, голосна, громадська, залізна, колективна, любовна, народна, непорушна, рокова, саможертвна, свята, смертна, сталева, страшна, тверда, тяжка, урочиста, юнацька.

Ми живемо, злютовані в залізній клятві (М. Бажан).

Гріх божитись, а я от смертельною клятвою побожуся, коли мені не віриш (Г. Квітка-Основ'яненко).

КНИЖКА *Велика, гарна, груба, дивна, добра, древня, заборонена, загадкова, заплутана, затріпана, здорова (розм.), мудра, настільна, недозволена, нездоланна, несправлена, нова, нудна, поважна, погана, подерта, пожовкла, потрібна, давня, прекрасна, рідна, розбухла, розгорнута, розумна, стара, темна, товста, тяжка, улюблена, химерна, цікава, цінна, чорна, чудова.*

.. У відблиску меча читаю древню книгу і даму серця здалека люблю (Л. Костенко).

Книжка була затріпана і стара і мати читала її вже на середині (М. Вінграновський).

І тому здавалось, що небо — то якась здорова дивна книга, а зірки — то якісь дивні слова, та тільки він не має хисту їх прочитати (І. Нечуй-Левицький).

Прийде час, коли ця жінка буде відчувати себе дівчиною, звичність і знання любовних утіх залишаться в ній, як згадка про давно читану недозволену книгу (Ю. Яновський).

.. не життя тобі, / а ідилія, / як в поганих книжках / чи в кіно (В. Симоненко).

Його [Юхимова] полицка з книжками. Так само лежать товсті, у шкіряних палітурках, книги (У. Самчук).

Тяжка книга про село (М. Стельмах).

Читаю ніч, немовби чорну книгу (Л. Костенко).

В його [Володька] руках опинилася чудова, нова книжка з баским конем на обкладинці.. (У. Самчук).

◆ *Божественна, бухгалтерська, дитяча, домова, друкована, записна, золота, інвентарна, кухарська, майнова, молитовна, ордерна, ощадна, податкова, подвірна, подорожня, родовідна, розрахункова, свята, священна, сучасна, українська, церковна, червона, чорна та ін.*

КОЗАК *На Україні в XV—XVIII ст.— вільна людина з кріпосних селян або міської бідноти, що втекла на південні землі України й брала участь у визвольній боротьбі проти турецько-татарських і польських загарбників; нащадок такої людини.*

Про зовнішність; про вік.

Великий, високий, високочолій, вродливий, вусатий, гарний, гостролиций, грізний, дебелий, довговусий, дужий, кольористий (мн.), красивий, круглий, кругловидий, кучерявий, лисий, літній, молодий, могутній, мужній, мускулистий, невеличкий, некрасивий, поважний, поставний (мн.), потертий, пошматований, приземкуватий, русявий, сивий, сивоусий, справжній, ставний, старий, старший, статечний, страшний, стрижений, сумний, тілистий, тугий, хижий, худий, червоновидий, чорноволосий, чорнявий, чубатий.

З розстеленого під берізкою килима підвівся високий, стрижений під макітру козак.. (Ю. Мушкетик).

.. усі козаки на один кшталт: вусаті, вродливі, дужі і зневажливі до своїх супротивників.. (Р. Іваничук).

Вусатий, червоновидий, насуплений козак.. сплигнув з коня, наблизився до напівнепритомного зарізяки (К. Басенко).

Передній дозорець з під'їзду, гостролиций, гарний на взір козак Чміль, встроївши спис гостряком у землю, стрибнув на коня.. (Ю. Мушкетик).

.. на колоді посунувся дебелий, з великою кудлатою головою козарлюга.. (Ю. Мушкетик).

Поки добиралися до Кракова, зранені душі мали не тільки козаки літні, потерті й пошматовані тяжким життям, але й молоді (П. Загребельний).

За хвилину увійшов Журба ще з одним молодим козаком, гарним, лише дуже сумним (Б. Лепкий).

.. під шпихлірами, лиш тримаються, оддалеки теж козаки, ціла ватага, і молоді, і сивоусі, із поголеними маківками, і кучеряві.. (Р. Андріяшик).

Солонець — богатирської статури, повновидий, поважний, статечний козак, знаний носачівцями оддавна в бою і за плугом (Ю. Мушкетик).

Бачилось — була [Катерина] захоплена ними [козаками], поставними й кольористими: вони вигідно виділялися на тлі прилизаних дворян у сурдутах, жилетах і перуках (Р. Іваничук).

Батька Андрійко бачив зрідка. То був статечний довговусий козарлюга в синьому жупані, з шаблею при боці.. (Р. Іваничук).

Другий був Василь Биковський, козак років тридцяти, середнього зросту, тілистий, кругловидий, з густою хвилястою мичкою чуба.. (Ю. Мушкетик).

Про риси характеру; про психологічне сприйняття; досвід.

Байдужий, безстрашний, бувалий, валечний, вередливий, веселий, відважний, відданий, відчайдушний, владний, вразливий, гарячий, героїчний, глибокодумний, говіркий, гордий, грізний, добрий, добродушний, досвідчений, достойний, запеклий, затятий, зневажливий (мн.), лінкуватий, мисливий, мовчкуватий, мудрий, невгамовний, неговіркий, неосидючий, неприкаяний, непримиренний, неспокійний, нестримний, поривний, похмурий, рвійний, різкий, рішучий, розважливий, розумний, розсварений, рубаний, свавільний, сміливий, співучий (мн.), спокійний, справжній, спритний, суворий, тямковитий (розм.), хвацький, хоробрий, чесний, шпетний (розм.), щиросердний (мн.).

Одна втіха бувалому козакові — добра люлька й гарний тютюн (*Г. Колісник*).

Валечний козак. Але й Виговський... Золотий розум (*Ю. Мушкетик*).

Його [Леонтія Полуботка] син тоді вже зажив слави валечного, мудрого, розважливого козака (*Ю. Мушкетик*).

На се я спокійно відказував, що козаки різняться від усіх..— це водночас вояки й хлібороби та рибалки, розкохані в земних радощах, веселі й співучі, добрі промовці й заводяки, вразливі, але й добродушні, люблять одяг, але гордують грошима, ідеалісти щодо людського роду, але вередливі щодо товариства.. (*П. Загребельний*).

—.. Мені потрібні віддані козаки (*К. Басенко*).

Виговський мочив у чарці губи — міцних напоїв не любив, і якщо можна було не вдавати з себе відчайдушного пропийголову-козака, не вижвав їх.. (*Ю. Мушкетик*).

— Всі вони [козаки] горді, поки не накинуть їм на шию аркана.. (*Ю. Мушкетик*).

Добрим козаком має вирости син! (*К. Басенко*).

У кожній чайці на стирі — досвідчений козак, що вже бував за морем (*К. Басенко*).

Їхній батько, Гордій Журавка, козак запеклий і затятий, після погрому Острянина і Куні.. опинився серед козаків-випищиків.. (*Ю. Мушкетик*).

Своїм двобоєм втихомирив розсварених козаків (*Б. Лепкий*).

У помічники взяв лише Максима Кривоноса, козака рубаного, неговіркого і похмурого (К. Басенко).

Я ще не був тоді козак справжній, лише підкозак.. (П. Загребельний).

Тямковитий і шпетний козак — його [Сироватки] кров — житиме й далі на Січі і зорігиме в степ.. (Ю. Мушкетик).

— Він до людей уважливий.— Хоробрий козак, достойний (Ю. Мушкетик).

— Покладися на нього, владико, — заспокоїв Борещького гетьман.— Він чесний і хоробрий козак (К. Басенко).

Щиросердні й високі в помислах, вони не схильні до дипломатії (Ю. Мушкетик).

Оригінальні епітети. *Загнуданий* (мн.), *тасмничий* (мн.).

А наш храм зостався в розвалинах.. і в перших рядах перед престолом — колишні оборонці України — загнудані козаки.. (Р. Іваничук).

Власне, граф де Брежі прибув до Варшави не для перемов з таємничими козаками.. (П. Загребельний).

◆ *Виборний, виписний, вільний, городові, запорізькі, компанійський, ресстрові.*

КОЛОС *Багатий, буйний, важкий, великий, вусатий, гарний, густий, довгий, дозрілий, достиглий, жовтий, зернистий, золотий, кам'яний, ламкий, лоскотливий, могутній, молодий, наптий, ніжний, оксамитовий, повний, повнозерний, розкішний, співучий, стиглий, сухий, твердий, торішний, тугий, тяжкий, убогий, чистий, шовковий, щедрий.*

.. Полби й пшениці та білого з буйним Колоссям ячменю.. (Гомер, пер. Б. Тена).

Семенове жито зародило на диво. Густе, високе, воно гнуло додолу важкий колос.. (М. Коцюбинський).

.. а з двох боків, як стіни, стояло жито й шелестіло вусатим колоссям (М. Коцюбинський).

У вінку з густого, вщерть налитого колосся.. (М. Рильський).

.. вінок здавався людиною з пучком достиглого колосся (М. Стельмах).

Жовтаве колосся важко звисало до самої землі (О. Десняк).

Я гладив золоте колосся, Як гладить милому волосся Щаслива ніжна наречена (Д. Павличко).

Попускали поводи, погорбатились від думок, а хліба черкаються сідел, горнутья й горнутья ласкавим колоссям просто до рук (*О. Гончар*).

Дишуть груди, як жагуча ніч, Волосинка — лоскотливий колос.. (*М. Рильський*).

Він [сіяч] в літо вірив, у налитий колос.. (*М. Шеремет*).

.. Зліва й справа жито хвилює, вибиває ніжний колос, пахне іноді квітом, іноді говорить до тебе співом великим (*У. Самчук*).

Наливається поле безкрає, / оксамитовим колосом грає (*Д. Луценко*).

Задзвеніла повнозерним колоссям пшениця (*З журн.*).

Мах — сюди, мах — туди, і півколами лягає в теплу розволожену землю насіння., щоб згодом.. зашуміти важким розкішним колоссям (*О. Гончар*).

Співучий колос дитячими руками горнеться до неї, пазухи шукає.. (*М. Стельмах*).

І, не лежавши в пару [лан], наливає своє стигле колосся (*М. Зеров, пер. з Овідія*).

Оригінальні епітети. Білявий, лінивий, мертвий, красовитий, сиротливий, стодзвонний, щасливий.

У нього очі наче волошки в житі. А над ними з-під драного картузика волосся — білявими житніми колосками (*А. Головка*).

Стебло ж оздобиться у колос красовитий.. (*М. Зеров, пер. з Ж. Дю Белле*).

Вродиться жито буйне, Вітер колосся ліниві Хвилею скрізь пожене (*П. Грабовський*).

Стара земля — завмерла і не дише. Лиш де-не-де — торішній мертвий колос (*Є. Маланюк*).

То тут, то там пісні нивки заряботіли лисинами, с и р о т л и в и й колос злякано шулився поміж шорсткими бур'янами.. (*М. Стельмах*).

Вітрець торкнувся об стародзвонний колос (*І. Качуровський*).

Те стависько з тими темними стінами густо-зеленого шелестячого очерету... (*У. Самчук*).

За шовковий щасливий колос, Що під ноги неситим ліг.. (*М. Рильський*).

◆ *Житній, придорожній, пшеничний, ячмінний.*

КОСА
(коси)

Заплетене волосся.
Про розмір, форму; про густоту, м'якість волосся.

Буйна, важка, вбога, велика, гладка, густа, довга, духмяна, закручена, заплетена, коротка, кучерява, м'яка, пухнаста, рідка, розкішна, розпущена, товста, тонка, туга, хвиляста, худа, шовкова.

Її [Мар'яни] буйна коса спадає на плечі (У. Самчук).

[Марселла] заплела і вклала короною довкола голови важку косу (Р. Андріяшик).

Не вернеться чорнобривий Та й не привітає, Не розплете довгу косу, Хустку не зав'яже.. (Т. Шевченко).

Легка хода, корона заплетених кіс наче вітала в повітрі (Р. Андріяшик).

Коси вибилися Юстині з-під хустки.. Ріденькі, тонкі, що павутиння, вони поприлипали до спітнілого чола (Б. Харчук).

Личко в неї хоч і замліле, та біле; очі, як зорі, грають;.. товста коса аж за пояс сягає (Панас Мирний).

Данило і вловив її за ту косу шовкову.. як замахнувся блискавою шаблею: тільки кров тепла зчервонила сиву хвилю Дніпрову (Марко Вовчок).

Про колір волосся.

Біла, білява, блискуча, золота, золотиста, каштанова, лляна, мідна, мідно-золота, попеляста, попелясто-сіра, пшенична, руда, руса, русява, світла, світло-каштанова, сива, синьо-чорна, смолиста, смолисто-чорна, темна, чорна.

Будуть коси блискучі, духмяні. Задзвенять весілля заручини (Л. Костенко).

В неї сині очі, розлогі чорні брови і каштанові коси (Р. Андріяшик).

В другій, лівій, руці вона тримала спущену вниз, туго заплетену пшеничну косу (Л. Дмитерко).

Руса коса нижче пояса (Марко Вовчок).

Однією рукою пригорнув дружину і дивно: поцілував у чорну косу та й вийшов із хати (М. Стельмах).

Оригінальні епітети. *Дивовижна, ніжна, смутна, сумна, тепла.*

Тепер Яків іншими очима дивився на перегнуту постать братової, на її спину, руки, голову і дивовижну косу, що, здавалося, була виплетена не то з місячного проміння, не то з соняшникового цвіту (М. Стельмах).

Сумна коса і зір чудовий комусь приснилися давно.. (В. Сосюра).

КОХАННЯ

Про тривалість, стійкість почуття; про час викинення кохання та ін.

Безмежне, безсмертне, вірне, вічне, давнє, довге, довгоочікуване, довготривале, епізодичне, запізнє, згасаюче, колишнє, короткочасне, лебедине, легкокриле, миттєве, міцне, молоде, невичерпне, недовге, незмінне, неочікуване, непевне, нерозлучне, нетлінне, нове, останнє, перше, пізнє, раннє, справжнє, старе, швидкоплинне, юне, юнацьке.

Грім дозріває в ложі тишини, В печаль веде кохання лебедине (Д. Павличко).

Ти пісня моя лебедина, останнє моє кохання (Л. Костенко).

Сашко був уже закоханий в дівчину з усім запалом першого юнацького кохання (Ю. Смолич).

[Дівчина і юнак] летять, тримаючи курс на ледь мріючі дніпровські острови.. на нічні багаття з комарами, з пригодами, із справжнім коханням.. (О. Гончар).

Про силу, глибину почуття; про щасливе, радісне або нещасливе кохання.

Безгрішне, безмежне, безмірне, безнадійне, безпосереднє, безроздільне, безсловесне, безталанне, божевільне, брехливе, бурхливе, вбоге, вгамоване, велике, величне, взаємне, високе, вистраждане, відверте, відкинуте, всевладне, всепереможне, всепоглинаюче, всесильне, гаряче, гірке, глибоке, горде, гостре, грішне, грубе, добре, драматичне, егоїстичне, жадібне, жертовне, живе, запальне, земне, зле, зневажене, золоте, ідеальне, крадене, красиве, лагідне, ліричне, маленьке, миле, міцне, мовчазне, могутнє, м'яке, набридливе, надзвичайне, наївне, небесне, небувале, невимовне, невинне, неземне, непереможне, неприховане, нерозділене, несливове, нещасне, ніжне, німе, огнисте, палке, пекуче, піднесене, підроблене, платонічне, плотське, поетичне, полум'яне, поневолене, похмуре, правдиве, пристрасне, прокляте, п'янке, радісне, ревниве, розпачливе, романтичне, самовіддане, світле, святе, сентиментальне, сердечне, серйозне, скромне, сліпе, солдатське, солодке, сором'язливе, споглядальне, справжнє, стомлене, суворе, таємне, терпляче, тихе, трагічне, тужливе, турботливе, тяжке, фальшиве, фатальне, чисте, чудове, чутливе, шаблонне, щире.

Чую в тих мелодіях гаряче кохання людського серця, щастя, любові.. (І. Нечуй-Левицький).

Не можна потаїти сильного кашлю та доброго кохання й від дурня,— кожен знає. (*Марко Вовчок*).

А я тоді саме страждав земним коханням (*Г. Косинка*).

Мститися поневолене кохання (*Б. Лепкий*).

Було кохання фатальне, майже з драми Ростана (*Л. Костенко*).

— Почуттям чистого небесного кохання живе-те? (*М. Івченко*).

.. натхни в його душу віру до мене, до мого щирого кохання (*Панас Мирний*).

Оригінальні епітети. Вишневе, золотомрійне, розстріляне, сірооке, теплоруке, тонкостанне, тугострунне, яснозоре.

І над твоїм розстріляним коханням Скажено глузували солов'ї (*В. Симоненко*).

КРАЙ

Країна, область; територія.

Про батьківщину, про місце споконвічного перебування будь-кого.

Батьківський, далекий, древній, корінний, кривний, любий, милий, могутній, покараний, рідний, сонячний, споконвічний, стародавній.

І я прийду в життя твоє, Тебе, незнаного, впізнаю, / як син вигнанця впізнає / прикмети батьківського краю (*Л. Костенко*).

Степи ж мої, далекий край! — / прощайте вже навіки! (*Т. Осьмачка*).

Деся кривний край кона в останній муці.. (*Є. Маланюк*).

Бо цей край для [Насті] безмежно любий, земля, в якій поховано великий ключ її роду,— свята (*К. Мотрич*).

Прославимо ж нашу Вітчизну, Могутній наш сонячний край (*П. Дорошенко*).

Мій рідний краю, зроду ти не мав нейтральних барв.. (*Л. Костенко*).

Я бачу скрізь твоє обличчя, / мій краю рідний! (*В. Сосюра*).

Про багатий, щедрий край.

Багатий, бажаний, благодатний, благословенний, вишневий, вільний, дивний, золотий, квітучий, милий, мирний, прекрасний, розкішний, рясний, теплий, тихий, хліборобський, чарівливий, чарівний, чудовий, щасливий, щедрий.

Здавалося, вона [Наталка] вийшла з народних пісень

про кохання та так і стоїть досьогодні посеред вишневої вулиці, вишневого краю і весни (К. Мотрич).

Заблукався в коханім обличчі, як в дивнім краю (Б. Рубчак).

Мій краю прекрасний, розкішний, багатий (Т. Шевченко).

Журавлі вже давно одлетіли / у далекі.. теплі краї (В. Сосюра).

Про бідний, малопродатний для життя край.

Безлюдний, бідний, відсталий, голодний, малолюдний, невеселий, нечестивий, нещасливий, нещасний, скупий, страшний, суворий, темний, тужливий, убогий, холодний, чорний.

І казахи не минають Дерева святого. На долину заїжджають. Дивуються з його і моляться і жертвами Дерево благають, Щоб парості розпустило У їх біднім краї (Т. Шевченко).

— Або ми з тобою в голодний край, а не поміж людей йдемо? — не втрачав надії Прокопчук (Г. Тютюнник).

Про віддалений, пустельний край.

Віддалений, глухий, далекий, дальній, дикий, забутий, невідомий, незнайомий, незнаний, неласкавий, половецький, пустельний, чужий.

Коли б то швидше ви прийшли з того далекого краю та побачили, як нас тут мордують! (Г. Тютюнник).

Вирушила в невідомий край Смілива людина простосердна І не знала, де подівся Кай, андерсенівська наївна Герда (М. Рильський).

І знову летять стріли калені, брязчать шаблі об шоломи, тріщать списи гартовані в чужім, половецькім краї (Б. Лепкий).

Оригінальні епітети. Задумливий, зоряний, калиновий, ніжний, обоюдожалий, осиротілий, осінній, сніжно-дикий.

Ой, моя Україно, / краю зоряний мій. Над рікою хатина, / що зростав я у ній (В. Сосюра).

Та знаю: мене колисала калина В краю калиновім тонкими руками (І. Драч).

Та мури, мов із мертвих встали, / похмуро мовили — чекай, / ще обрадіє із печалі / твій обоюдожалий край (В. Стус).

◆ *Високогірний, гірський, лісовий, озерний, прикордонний, теплий (мн.), степовий та ін.*

КРАСА (красота)

Про красиве, прекрасне в житті, у природі; у поведінці людини; про справжню та несправжню красу.

Безсловесна, безсмертна, благородна, Божя, буйна, велика, величезна, велична, видумана, вишукана, вічноюна, врожа, дивна, дивовижна, довершена, дорога, душевна, запаморочлива, зворушлива, земна, лагідна, маєстатна, мертва, могутня, мужня, наївна, небачена, небесна, невимовна, нев'януча, незаймана, незвичайна, неземна, незрівнянна, неосяжна, написана, непідроблена, непорочна, неповторна, неприв'яла, несказанна, несподівана, несправжня, нетлінна, нехитра, нова, одвічна, отруйна, первісна, підроблена, показна, правдива, предковична, природна, пристрасна, притомлена, рідкісна, розквітла, розкішна, самотутня, своєрідна, скороминуща, справжня, стародавня, страждена, сувора, таємна, фальшива, фантастична, холодна, чарівна, чиста, чудова, чужа.

Тут, на цьому горі, де ночі скапують росами, де дні залиті сонцем, у буйній красі постає таїна життя й смерті (Б. Харчук).

Щоб вічноюною красою / цвіло все в рідному краю, / щоб ти могла разом зі мною / вернути молодість свою (В. Сосюра).

Блакитна тихосяйна ніч стояла в своїй довершеній красі над лісовим хліборобським краєм.. (М. Стельмах).

Слів на описи не трачу, словом не передає їх земної, безсловесної, дивовижної краси (В. Симоненко).

Володько лишається на місці, маєстатна краса вчора полонить його.. (У. Самчук).

І вона вирнула знов, ся мертва краса, але не маніла вже і не тішила. Була чужою, була навіть ворожою (Г. Хоткевич).

Був це притульний своєю первісною красою закуток, де весною цвіло безліч р'ясту і дзвіночків.. (У. Самчук).

Тому ж то Вас ні гора, ні пуша / не можуть зупинити. Не для Вас / Порожніх слів краса скороминуща (М. Рильський).

Здається,.. простягнув би руки над водою і поблагословив би цей повен чарівної краси вечір (Б. Лепкий).

Про красиву, привабливу зовнішність людини.

Безпристрасна, безсоромна, біблійська, благородна, блискуча, виклична, виразна, витончена, владна, вражаюча,

в'яла, горда, груба, демонічна, дивна, ефектна, жива, запаморочлива, земна, зухвала, квітуча, мила, миттєва, мужня, м'яка, нав'язлива, надхмарна, небачена, небесна, незвичайна, неочікувана, неписана, німа, одухотворена, писана, пишна, підступна, плакатна, покірна, полум'яна, пом'якшена, приваблива, природна, п'янка, рідкісна, різка, світла, сліпуча, строга, сувора, тепла, тиха, урочиста, фантастична, холодна, циганська, чарівлива, чиста, чудова, чуттєва, яскрава.

Пам'ятав тільки голубу барву, відчуття дивної запаморочливої краси [очей].. (Вал. Шевчук).

Все його лице дихало силою, мужньою красою (І. Нечуй-Левицький).

Земною, не надхмарною красою Ти світиш нам (М. Рильський).

І хотілося їй [Мотрі], дуже хотілось обняти його [Ілька].. дивиться на чудову красу його.. (В. Винниченко).

Оригінальні епітети. Білокам'яна, всесвітня, невіддавана, незламно-горда, примружена, самоцвітна.

О юні, сонячні квартали!.. О білокам'яна краса!.. (М. Нагнибіда).

І тінь людей, що йдуть у парі. І все, що бачили ми всі У невіддаваній красі (М. Рильський).

Летіли кораблі, і день настав, Коли в красі незламно-гордій Зависочіли їм фйорди І рідний сніг на горах заблищав (Ю. Клен).

І помідорів на росі наспілих Краса притомлена, примружена краса (М. Вінграновський).

Не питай, чи то справді роса, Самоцвітна, всесвітня краса (Леся Українка).

Чаруй мужчин прохожих циганською красою, / а потім чоловіку викладуй бариші (Л. Костенко).

КРИВДА

Багатолітня, велика, ганебна, гірка, забута, зловорожа, історична, людська, мертва, багатолітня, невігоєна, нежива, нелюдська, солодка, тяжка, чорна, чорнолика.

То не були сльози гіркого жалю чи невігоєної кривди, як могла припустити Ладикова (І. Вільде).

Якби на мене, то правда гіркая краще кривди солодкої,— воно й здоровіш до того,— та не всі бо таку вдачу мають (Марко Вовчок).

Щоб кривда чорна зааніміла, А правда йшла така, як є (А. Малишко).

КРИК

Про силу, гучність, характер звучання.

Верескливий, високий, власний, гамований, гаркавий, голосистий, гортанний, гострий, гучний, далекий, дерев'яний, дзвінкий, довгий, залівчастий, короткий, надірваний, натягнутий, нелюдський, низький, писклявий, придушений, пронизливий, різкий, різучий, розгонистий, слабкий, стиснутий, стоголосий, тонкий, трубний, уривчастий, хриплий, чужий, шалений.

Зовсім недалеко зметнулася вгору, випростуючись, незграбна довга постать, щось загорлала, і зразу ж високий натягнутий крик перейшов у кволий, простуджений клекіт (*М. Стельмах*).

— Слушайте,— сказала вона [Марія], й це було схоже на гамований крик болю, який вирвався з її грудей,— що там сталося з Володею (*Є. Гуцало*).

— Бий яничарів! — вривався у лихий посвист вітру гучний Мишків крик (*Н. Рибак*).

Трубним криком журавлів відчуває людина стремління пригорнути весь голубий світ (*Гр. Тютюнник*).

І крик чужий. І власний крик, як писк комахи, що згубилася у травах.. (*І. Калинець*).

Про враження, психологічне сприйняття.

Бадьорий, беззмістовний, благаючий, божевільний, болісний, великий, відчайдушний, владний, войовничий, гарячий, гнівний, грізний, даремний, дивний, дивовижний, дикий, жадібний, жалібний, жахливий, жвавий, життєрадісний, журливий, завзятий, закличний, замогильний, запальний, згущений, здивований, злий, злісний, злостивий, істеричний, лютий, малодушний, моторошний, навіжений, навісний, нелюдський, непевний, непримиренний, несамовитий, нестерпний, нестямний, несусвітний, одчайдушний, останній, пекельний, потойбічний, пронизливий, п'яний, радісний, радісно-тривожний, розпачливий, святковий, скажений, слізний, страдницький, страшний, тривожний, тужливий, тужний, хворобливий, шалений.

Еней підняв тут крик великий, Хотів чимдуж назад втікати (*І. Котляревський*).

Викинув мене з ліжка дикий нелюдський крик (*М. Коцюбинський*).

Чи тільки в казці лебідь умирає Не з криком навісним, а з любим співом?.. (*Леся Українка*).

Закричали страшним криком Всі луги й діброви (*П. Куліш*).

Радісний крик розлігся по всій юрбі (*О. Довженко*).

Не співи святкові лунають, а розпачливі крики
(Б. Лепкий).

Оригінальні епітети. Білокрилий, залізно-холодний, міднопругий, пекельно-гарячий, славословний, стоголосий, стосуий.

КРИЛО

Про колір.

Біле, білосніжне, блакитне, блакитно-біле, голубе, димчасте, жовте, зелене, золоте, іскристе, коричневе, мідне, рожеве, сиве, синє, сіре, срібне, срібно-біле, срібнопере, чорне, чорно-біле, яскраве, ясне, ясно-золоте.

О, розправ білосніжні крила, Моя думонько, ніжна й смутна! (Х. Алчевська).

Душі не никнуть горді крила / блакитно-білі, як колись (В. Сосюра).

Але чую я тремтіння Срібно-білих її крил.. (О. Олесь).

І чайка повільно летить, крило срібнопере поклавши.. (М. Бажан).

Тільки що це? Мої фрегати Підняли чорно-білі крила.. (Д. Павличко).

І сон на крилах ясно-золотих / торкнувся вії, і світ погас і стих (В. Барка).

Про лихі крила, які приносять, віщують біду (як правило, вживається у множині).

Зловісне, зловісно-чорне, лихе, лиховісне, хиже, чорне.

Немов крило зловісне птиці, Мов хижа висохла рука, Звиса над каменем гробниці Це чорне пасмо бунчука (М. Бажан).

Війни Зловісно-чорні крила хижі Уже летіли вдалину.. (А. Малишко).

Крок днів приспішений. Знялись Призначень лиховісні крила, Мов тінь важка на видноколі, Це міра мір земних звершилась (С. Гординський).

Про легкі крила, які приносять радість, щастя (як правило, вживається у множині).

Всеосяжне, легке, легкопере, плододайне.

Морського прибою одвічний епічний гекзаметр Прослався під серцем у два всеосяжних крила. Несе мене в небо його безконечне казання І знов повергає в безодню, де хвиля зросла (В. Крикуненко).

Я читав не раз папери, Як ти крила легкопері Піднімала в лет мені.. (В. Пачовський).

Як же оспівати, садівнице, Розмах їхніх плододайних крил? (І. Вирган).

КРИНИЦЯ *Бездонна, біла, відстояна, глибока, добра, життєдайна, зелена, знаменита, золота, повновода, самородна, свіжовода, свята, стара, суха, тасмнича, хвалена, холодна, чиста, ясна.*

[Тітка] — «Дитино моя, Олесю! Схаменись! Та як би жив був твій батько або мати, краще б вони тебе в глибокій криниці затопили» (Марко Вовчок).

Ярмарок не в селі, а в долині серед високих гір, коло якоїсь святої криниці (М. Коцюбинський).

А стара криниця — повна сліз (В. Корж).

[Відьма] — А он, чи бачиш, на могилі Очима лупа кошенья? Іди до мене. Кицю, кицю... Не йде прокляте бісеня! А то дала б тобі напитися З моєї чистої криниці.. (Т. Шевченко).

Оригінальні епітети. *Гостинно-щедра, живосрібна.*

◆ *Кам'яна, мурована, підгірна, рублена, степова.*

КРОВ *Про колір, стан.*
Багряна, блакитна, вогняна, гаряча, густа, жива, засохла, липка, пурпурова, рожева, руда, свіжа, солонна, темна, темно-червона, холодна, червона, чиста, чорна, яскрава, яскраво-червона, ясна.

Дзвенить ручаїв стрімголова малеча / блакитною кров'ю камінних глибин (Л. Костенко).

.. він [жовнір] кров'ю ліжко все заляпав, / і на підлогу натекла там / густа, гаряча, темна кров (Т. Осьмачка).

Одна люба, тиха дівчинка вкусила мене колись до живої крові, як я силоміць піднесла її на руки.. (Марко Вовчок):

Посеред калюжі свіжої крові лежало чоловіка з п'ять, а оборонили тільки трьох та знамено (Панас Мирний).

Тут наша кров солонна і руда (В. Стус).

Працює в полі з нами він, в театрі духом спіє, і знає, що не у кожного червона кров (П. Тичина).

Міцніше запахло дьогтем, але цей владний дух чор-

ної крові лісу не міг заглушити гіркувато-сумовитого і ніжного повію осичини (М. Стельмах).

Про кров як символ гідності, поведінки людини тощо.

Безвинна, безневинна, безцінна, ворожа, гаряча, гнила, грішна, жертвна, жива, невинна, праведна, рідна, свята, скажена, чорна, шляхетна.

Монастирі понищать, ченців повбивають, ріки сліз потечуть і безвинної крові (Б. Ленкий).

— Грицьку! Братику! Ти бачиш? Кров безневинна лється.. (Панас Мирний).

Що ж, авторучка — це не шабля з піхов. Ворожа кров не блисне з-під пера (Л. Костенко).

.. я думаю, що з кожного Івана ліпший був би пан, як оті хлюсти... Нема в них крові живої (У. Самчук).

Вже опалилося небо пожежами, вже полилася вчора наша невинна кров.. (У. Самчук).

І полилася Святая кров. По колізеї Ревучим громом пронеслась і стихла буря (Т. Шевченко).

Крізь одержаву чув, як її вузькі стегна тремтіли й палали від скаженої крові (М. Стельмах).

Оригінальні епітети. *Жовто-іржава, заіржавіла, калинова, порфірородна, солом'яно-руда, стогнуча.*

Не червону, а жовто-іржаву Ти одержав у дідичність кров, Щоб кріпить прокажену державу І спугоювати Дніпро (Є. Маланюк).

І кров калинова, Як пісня єдина, Горить в моїм серці гіркими зірками (І. Драч).

Застерігає доля нас зарання, що калинова кров — така густа (В. Стус).

Наївний варваре! Порфірородна кров — Це пурпур Цезаря на вічну хоругв (Є. Маланюк).

Руда орда копиць у виднокружжі, І сонця кров солом'яно-руда (М. Вінграновський).

.. без сонця в стогнучій крові (С. Йовенко).

◆ *Артеріальна, венозна, донорська, капілярна, консервована, штучна.*

Про температуру, життєву активність.

Божевільна, буйна, бунтівна, бурхлива, гаряча, дика, жагуча, жива, здорова, зимна, кипуча, молода, нервова, нерозсудливо-молода, охолола, палюча, пекуча, південна, північна, повільна, покірна, риб'яча, рідка, скажена (розм.), сонна, спокійна, стрімка, східна, тепла, холодна.

Застигла динамітом буйна кров (*І. Драч*).

Він вихопив із-за паска свою шаблю і з кипучою кров'ю, що садила в серце, побіг на зелені горби, де клеkotів бій [гра], і вже не вистачало суниць, щоб замазувати рани (*Г. Тютюнник*).

Та все-таки молода кров і потайне бажання,— ці дві речі перли Славка (*Л. Мартович*).

Мала нервову кров, мала будз'як, лаковані черевики, а найголовніше капелюхи (*Г. Хоткевич*).

Попробуй стати байдужим, / та / чи змовкнуть / мої уста / І ця нерозсудливо-молода / в артеріях / кров густа? (*О. Влизько*).

.. В плечах стирчав кілок, і жилами текла охолола кров (*Б. Харчук*).

Потрібна завірюха, щоб розбурхати сонну, покірну кров (*Р. Андріяшик*).

Стара кров як замерзла вода (*Б. Харчук*).

І стрімка наша кров зігріватиме вірш і камінь (*С. Йовенко*).

Матвій чув цю теплу кров дитини своєї, і вона пекла його твердізні мозолі, як топлена мідь (*У. Самчук*).

Оригінальні епітети. *Весела, дзвінка, добродушна, неугинна, сувора, тверда.*

Древня кров, спокійна, мов метал, але так само, як метал, тверда і неугинна (*У. Самчук*).

Про характеристику походження людини.

Африканська, благородна, блакитна, голуба, дворянська, древня, козацька, мужича, панська, робоча, степова, татарська, українська, царська, циганська, черкеська, чумацька, шахтарська, шляхетна.

Та й сам же, врешті, винен хан, Що благородну кров дратує.. (*М. Рильський*).

Прийнявши рапорт, Врангель обернувся до юнкерів,.. вони довірливо вручають нині свою долю йому, обрусілому шведові, в жилах якого тече голуба кров вікінгів (*О. Гончар*).

Коли се, трохи схолонувши, знову повернувся [пан] до панича та так тихо та ласкаво: — Іване Юхимовичу, ви ж,— каже,— благородний, у ваших жилах тече дворянська кров (*Панас Мирний*).

Три рушниці-гаківниці І три самопали.. А на зброї.. козацька Кров позасихала (*Т. Шевченко*).

Мужича кров тече у твоїх жилах.. Велика, бач, цяця — міщанка! (*Панас Мирний*).

Вона була доброго рибальського роду, доброї степової крові (Ю. Яновський).

Не хочу розбовтувати шляхетної крові, щоб ти знав (Б. Лепкий).

КРОК

1. Хода.

Про швидкість, розмір; про характер, манеру ходіння.

Бадьорий, байдужий, безтурботний, бистрий, бредучий, вайлуватий, великий, виразний, військовий, вільний, впевнений, впертий, гордий, грабіжницький, дрібний, дріботливий, дужий, енергійний, естрадний, жвавий, зморений, короткий, красивий, легкий, лінивий, меланхолійний, методичний, механічний, міцний, млявий, молодий, м'який, необережний, непевний, непохитний, неправильний, нервовий, нерівний, нерішучий, неспіливий, неспішний, нетвердий, нешвидкий, ніжно-легкий, обережний, плавний, повільний, поривчастий, поспішний, похідний, ранковий, пружинястий, ритмічний, рідкий, різкий, рішучий, розмашистий, розмірений, сильний, сміливий, солдатський, спокійний, старечий, стомлений, сторожкий, стрімкий, стройовий, твердий, тяжкий, тихий, уповільнений, урочистий, частий, чеканний, чіткий, чоловічий, швидкий, широкий.

Проходите естрадним кроком Ви, найславніша з примадон (Є. Маланюк).

Крок був легкий і трохи нерішучий (О. Донченко).

В такі моменти Миколка зупинявся, аби не зашкодити чотириноному мисливцеві своїм необережним кроком (М. Вінграновський).

Радісна моя подруга кроком ніжно-легким ходить навколо весілля.. (С. Йовенко).

Є якась інерція в кожному ранковому кроці, в кожній гадці (Р. Андріяшик).

Потім відв'язав [Дорош] Ластівку і тихим кроком виїхав із містечка, йому треба було їхати полтавським шляхом (Гр. Тютюнник).

[Іван] широким, твердим кроком вийшов на подвір'я (У. Самчук).

Про звучання кроків, легкість та важкість ходи.

Беззвучний, безшумний, виразний, глухий, голосний, грімливий, гучний, дзвінкий, звучний, легкий, лункий, м'який,

нечутний, повнозвучний, приглушений, різноголосий, скрипучий, твердий, тихий, тяжкий, чіткий, шумний.

Легкими кроками стукотить Катерина по підлозі в просторій залі (М. Івченко).

Цю тишу нагло порушили скрипучі кроки (О. Донченко).

Чую ззаду тяжкі повільні кроки (М. Івченко).

У порівнянні з тваринами, птахами.

Горобиний, гороб'ячий, гусячий, звірячий, качиний, кошащий, лелечий.

Раз був де не був за темними лісами, за глибокими морями, від нас на сімдесят сім держав, а ще далі на десять горобиних кроків і на двадцять блошачих скоків — жив там один чоловік.. (В. Королович).

2. Про дію, вчинок; про будь-яке рішення.

Безповоротний, безпомічний, благословенний, божевільний, важливий, вимушений, винятковий, вирішальний, відповідальний, відчайдушний, вірний, гігантський, гріховний, державний, дикий, ефективний, згубний, значний, конкретний, легковажний, мудрий, нахрапистий, небезпечний, невдалий, неминучий, необачний, необдуманий, необережний, необхідний, неочікуваний, необачний, непевний, нерозумний, несерйозний, несправжній, обдуманий, обережний, передбачуваний, перший, помилковий, поспішний, практичний, реалістичний, ризикований, розумний, рятівний, самотійний, серйозний, сміливий, тяжкий, фатальний, формальний, хибний, хитрий, чесний.

Жінки-в'язні теж не чекали такого повороту, вони не думали, що якась з їхніх товаришок відважиться на відчайдушний крок (А. Хижняк).

Вона [Настя] не зробила: вже не зробить жодного гріховного кроку (К. Мотрич).

Любово, ні! не прощай! Непевний крок свій не збивай (М. Вінграновський).

ЛАН

Безконечний, безмежний, безкрай, важкоколюсний, великий, дикий, жовтий, золотий, злотоносний, колосистий, неплодний, рідний, рясний, ряснолистий, спалюжений, трудовий, хлібний, хлібодарний, ширококрилий, широкополий, ярий.

По один бік дороги милував очі безконечний лан озимини (Є. Маланюк).

Він плинув важко, впертий і безмірний, Мов хвилі, гнав важкоколосий лан.. (Є. Маланюк).

У ніч, у млу, у біль, у дикий лан Летіло непідковане копито (Ю. Яновський).

Фашистські слуги й шпигуни, Вам наша воля очі коле?! Ні, не повернеться ніколи На злотоноснії лани (Д. Павличко).

Ідуть з санками ланом ряснолистим За сонцем, що не спиниться й на мить (П. Воронько).

Спаплюжені лани, неплодні й рідні, Над вами все свистить монгольський кнут (Є. Маланюк).

Усе з тобою поєднав, Мій хлібодарний лане, До тебе вічна, як весна, Любов не перев'яне (І. Цинковський).

В однім колгоспі довго нас водили, Показуючи птаство й корови, Росистий сад, від плоду обважнілий, Із коропами ситими стави, Дитячі ясла, лан широкорильний (М. Рильський).

Реве Дніпро, й лани широкополі / Медами пахнуть, колосом шумлять (А. Малишко).

Вже сонце котилось до темного бору І в теплім промінні купало. І ярі лани, і веселую гору (Леся Українка).

ЛАСКА

Батьківська, безгрішна, боязка, велика, весела, взаємна, вірна, відверта, втішна, гаряча, голодна, груба, дівоча, добра, довірлива, дружня, жагуча, жадібна, жіноча, запізнiла, зворушлива, кошача, любовна, людська, материнська, миттєва, мовчазна, м'яка, наївна, невинна, незвичайна, незвідана, незрозуміла, неймовірна, неправдива, несмілива, нестерпна, ніжна, німа, особлива, панська, помітна, поривчаста, прощальна, свята, сердечна, синівська, скрадлива, скупа, сором'язлива, стримана, таємна, тепла, тиха, фальшива, царська, цілюща, фамільярна, чиста, чудова, щира.

Подивився довго й мовчки на сина і в очах хмурних запромінилася батьківська ласка (А. Головка).

Заглядає в шибку казка сивими очима, Материнська добра ласка в неї за плечима (В. Симоненко).

Стояв він невідступно в уяві і манив. Іноді до того, що заволодівав усіма помислами, кличучи, обіцяючи незвідану ласку, непережиті солодкі муки (Г. Хоткевич).

І тепер один наперед другого царської ласки запобігають (Б. Лепкий).

Не добудете ви ні широї ласки, ні доброго привіту; не купите ви любові рідної дитини! (Панас Мирний).

Оригінальні епітети. *Весняна, винозора, далека, пахуча, полохлива, прісно-несмілива, пронизлива.*

Весна... На Північ линуть гуси, І день, як сурма золота, І серце радісне Катрусі Весняна ласка обгорта (*Т. Матсенко*).

Печальний шлють очі погляд у сірі безодні, кличуть пристрасно, ждуть сонця, привіту, далекої ласки.. (*Г. Хоткевич*).

Нечувану приємність творить її [Мар'яни] розливання чаю.. — ніби в цій лагідній і простій церемонії вона пропонує частинку своєї пахучої жіночої ласки (*У. Самчук*).

І не було навіть собаки, чи кицьки, або іншого ласкавого звіряти, що невідомо як, але відчувають людське горе і вмюють полохливою ласкою часом притамувати тугу (*З. Тулуб*).

Могла лягти і мріяти, могла не приходити до обіду, до вечері, могла ухилитися від прісно-несміливих ласк Василя (*Г. Хоткевич*).

ЛЕБІДЬ *Білий, білогрудий, білокрилий, білосніжний, благородний, величний, гордий, дикий, занулий, заспокоєний, милий, одинокий, поважний, повногрудий, рожевий, світлий, сивокрилий, статечний, червоний, чорний.*

З дерева знявся білий лебідь і піднявся вгору (*І. Нечуй-Левицький*).

В ейвонському театрі спускають запону. Мовчить гордий лебідь Ейвону (*М. Бажан*).

Озеро рівне, і чорний лебідь нечутно лине вздовж берега (*Ю. Смолич*).

Оригінальні епітети. *Сніжно-легкий, шиястий.*

Шиястий лебідь сколихне водою, І сплине загадка лунами тремкими.. (*О. Зуєвський*).

ЛЕЛЕКА *Білий, довгоногий, зажурений, засмучений, зморений, одинокий, поважний, самотній, старий, сумний, чорний, чорнобровий.*

Моя зажурена лелека, прилинь сюди (*М. Упенник*).

З-за моря, звідки путь далека, Вернувсь за смучений лелека (*Л. Дмитерко*).

І той у небі зморений лелека, і те гніздо лелече на стовпі (*Л. Костенко*).

Але ж це [щастя] там, у нас, далеко, На Україні, край

Дніпра, Де проліта старий лелека одвічним вісником добра (Л. Дмитерко).

ЛИСТ

Написаний текст, що надсилається будь-кому; офіційний документ.

Про розмір листа, логічність викладу; про цікавий, сумний і под. лист.

Абсурдний, багатослівний, безглуздий, безладний, безпомічний, безсистемний, божевільний, великий, величезний, визначний, детальний, дивний, довгий, докладний, допитливий, загадковий, заплутаний, конспективний, короткий, лаконічний, ланідарний, логічний, маленький, небагатослівний, недоладний, незв'язний, необдуманий, нечіткий, повний, розумний, скупий, сумний, таємничий, тонкий, туманний, уривчастий, цікавий, чіткий, ясний.

В сю хвилину вона в театрі, а то може і проти такого довгого листа запротестувала (Леся Українка).

Простіть за короткий та безладний лист (М. Коцюбинський).

Про висловлені почуття, ставлення до будь-кого; про сприймання повідомлення.

Амурний, безсердечний, брехливий, бурхливий, ввічливий, веселий, вибачливий, вистражданий, відвертий, втішний, гарчливий, гарячий, гнівний, гордий, гречний, грізний, делікатний, дивний, добрий, докірливий, дорогий, дружній, душевний, жаданий, жалібний, жалюгідний, жартівливий, жорстокий, задушевний, захоплений, зворушливий, злий, зловтішний, інтимний, колючий, лайливий, ласкавий, любовний, милий, наклепницький, насмішуватий, неприсмний, нерадісний, ніжний, обнадійливий, палкий, печальний, підлий, повчальний, покаєнний, полемічний, полум'яний, похмурий, правдивий, прекрасний, привітний, присмний, радісний, сердечний, сльозливий, солодкуватий, стриманий, строгий, суворий, сухий, теплий, тривожний, уїдливий, ущипливий, хвалькуватий, холодний, холодно-діловий, хороший, цілющий, чемний, чесний, чуттєвий, щедрий, щирий, щиросердний.

Анонімний лист! Підлий, брехливий лист, що мав похитнути її любов! (В. Підмогильний).

Той зблизька озивається, той здалека, а один вітає Ганну Остапівну дуже зворушливим листом з місця ув'язнення.. (О. Гончар).

Адресовані людям вірші — найширший у світі лист (Л. Костенко).

Оригінальні епітети. Вірнопідданий.

◆ *Анонімний, батьків, вдячний, виконавчий, відкритий, вірчий, гарантійний, директивний, діловий, закритий, заповітний, конфіденційний, знаменитий, кредитний, літописний, місцевий, переписний, посмертний, привітальний, простий, рекомендований, розлучний, фальшивий, цінний, шифрований тощо.*

ЛІС *Про густоту, висоту, ошатність, колір; про характер крони дерев; про площу, яку займає ліс.*

Багровий, безкрайї, безлистя, безмежний, білий, бузковий, велетенський, великий, високий, глухий, голий, гостроверхий, густий, густо-зелений, густилистий, дикий, дрімучий, жовтий, зав'ялий, засніжений, зелений, зеленоголовий, золотий, золотистий, зубчастий, крапельистий, кремезний, кучерявий, лазуровий, легкий, мальовничий мертвий, міцний, мокрий, могутній, напівроздязнений, неоглядний, непроглядний, непрохідний, нескінченний, несходимий, низький, оголений, первісний, пишний, прозорий, прохідний, рідкий, різнокольоровий, роздязнутий, розкішний, рудий, світлий, світло-голубий, світло-зелений, сивий, синій, смарагдовий, смарагдово-рудий, сонячний, сріблясто-блакитний, сріблясто-синій, срібний, сухий, темний, темно-зелений, тінистий, тінявий, чистий, чорний, яскраво-зелений, яскраво-рудий.

Навкруги замку був великий мальовничий ліс (В. Собко).

Спереду на південь стоїть стіною густий, старий, мішаний ліс.. (У. Самчук).

Я все за ним, за ним — і ледве помічав, Що вколо рук моїх гадюками мотався Густо-зелений ліс водорослин і трав.. (М. Рильський).

Людська душа наче дрімучий ліс: зовні він темний, мовчазний, а зайдеш в нього, то знайдеш і сонячні галявини, і яскраві фарби, і веселий гомін птаства (С. Лобровольський).

Сашко і Галя Грушецька йшли світлим лісом додому (М. Вінграновський).

.. туї, за щитом смарагдових лісів, моїх жар-птиць блакитні космодроми (Л. Костенко).

Стоять ліси смарагдово-руді, / після дощу надовго крапельисті (Л. Костенко).

Засніжений ліс в дивній тиші, Сріблясто-блакитний ліс. Шмагають кленові лижі По ніжках тонких беріз (П. Воронько).

Вгорі — ліси сріблясто-сині, Внизу — розлив молочних нив (*М. Бажан*).

Втомившись [Еней], засапавсь, спотикався, Поки прийшов під темний ліс (*І. Котляревський*).

Раз увечері зимою Марина дивилась на ліс «чорний», з-за лісу Червоний діжою місяць сходив.. (*Т. Шевченко*).

І снівся їй народ, такий до болю милий! / І зорі, і вітри, і чорний-чорний ліс (*Л. Костенко*).

Про вік.

Багатовіковий, віковий, віковичний, вікодавній, давній, доісторичний, молодий, одвічний, старий, столітній, тисячолітній, юний.

Величезний віковий ліс мовчав, як дитина у сні.. (*Г. Хоткевич*).

Усе було б: з дівочих кіс Шумів би віковичний ліс, В очах засяяла б до дна Дніпра блакитна тишина (*А. Малишко*).

Де знайде, хто вміє, ліси вікодавні, Поляни таємні: печери понурі, Останки окопів, могили преславні, Розвалені башти, розкинені мури! (*Р. Купчинський*).

Кругом галявини стояв стіною старий зелений ліс, а посередині росли три розкішні старі дуби та дві високі прозорі берези (*І. Нечуй-Левицький*).

І столітній ліс глибоким шумом Наді мною угорі шумить (*П. Дорошко*).

Про враження, психологічне сприйняття.

Безрадісний, буйний, веселий, відрадний, говіркий, грізний, дзвінкий, дивовижний, добрий, дрімотний, жалібний, живий, задуманий, зачарований, зловіщий, змучений, казковий, красивий, мальовничий, мовчазний, мудрий, насторожений, насуплений, нахмурений, незнищенний, непривітний, німий, осиротілий, печальний, похмурий, прекрасний, привітний, радісний, самотній, сонний, сплячий, справжній, сторожкий, страшний, строгий, суворий, сумний, таємничий, тихий, тривожний, хмурий, царський, чудовий, шумний.

Але часами, несподівано зовсім, коли він зводив очі на зелені царинки, де спочивало в копицях сіно, або на глибокий задуманий ліс, звідти злітав до нього давно забутий голос (*М. Коцюбинський*).

І дивовижні виростуть ліси.. (*І. Калинець*).

Мій добрий ліс, /моя любове.. (*Л. Костенко*).

Але хто грав? Накруги була пуста, самотній ліс і не видно було живої душі (М. Коцюбинський).

Сонний ліс тихо спав у таких, як і сам, сонних снігах (М. Вінграновський).

Темніє сторожкий ліс (Б. Харчук).

Вовк знехотя перескочив через Чепіжного і невеликими стрибками завернув поз кузню до тихого лісу (М. Вінграновський).

◆ *Березовий, болотяний, буковий, гірський, грибний, ґрунтозахисний, дров'яний, дубовий, заболочений, заповідний, захищений, казньонний, кедровий, кленовий, корабельний, листяний, мішаний, панський, сосновий, стройовий, сухий, тайговий, тропічний, хвойний, червоний, чорний, широколистий та ін.*

ЛІТО

Про характер погоди температуру, вологість тощо.

Бабине, гаряче, гоже, грозове, дощове, духмяне, жагуче, задушливе, засушливе, золоте, палке, пекуче, погідне, посушливе, прохолодне, сире, сльотяне, сонячне, спекотне, сухе, тепле, тихе, холодне, ясне.

Небо чисте було, темно-синє, таке, як буває в гарячє літо під полудень (Б. Лепкий).

Нехай подихають зефіри весняним духом, але нехай натякають, що за весною стоїть, притаївшись палке літо (І. Нечуй-Левицький).

Якщо літо не буде сльотяне, встигнуть на його [ячменя] місці посіяти мішанку (Б. Харчук).

Літо стояло сухе, червневими ночами Тамань кипіла від зорепадів.. (Г. Тютюнник).

Про час приходу, тривалість літа.

Довге, запізнїле, коротке, південне, північне, пізнє, раннє, швидке.

Про врожайне, сприятливе літо.

Багате, благодатне, зелене, пишне, родюче, рясне, урожайне, щєдре.

.. не так і висока [Солошка], як тонка, як стебло жита в урожайне літо.. (Панас Мирний).

Все те [будівництво] роботу бджолину нагадує: десь у початку щєдрого літа (М. Зеров).

Про психологічне сприйняття.

Незабутнє, неповторне.

Наближалось до кінця незабутнє літо тисяча дев'ятсот дев'ятнадцятого року (*О. Довженко*).

Де колись неповторного літа / одягнув я, смуглявий юнак, / коли став на заводі робити, / не свитину, а теплий піджак (*В. Сосюра*).

Оригінальні епітети. *Високе, вогнеметне, густе, живо-дайне, животворне, зажурене, закохане, заломлене, медо-цвітне, мельхіорове, налите, невидиме, пахуче, повногруде, рясно-сонячне, синє, смаглочоле, степове.*

Було не одно, густе, як мед, літо, що заливало землю ширим золотом.. (*У. Самчук*).

Це не була квітуча весна, це було густе, налите снагою літо з бронзовим чолом (*У. Самчук*).

Щоб впливла на хвилях бур країна в животворне літо (*М. Рильський*).

Умирає за журене літо. Так прозоро... покора і тиш.. (*В. Сосюра*).

Вечірній сон закоханого літа.. (*Л. Костенко*).

Заломлене літо крізь тисячі лінз (*Л. Костенко*).

Мельхіорове літо, день ясний, а не мій.. (*Л. Костенко*).

А потім на ціле літо — рясно-сонячне, степове — влада тут переходить до рук хлопчиків та дівчаток (*О. Гончар*).

ЛУГ **Поросла травою і кущами лука, що використовується як пасовисько та сіножать.**

Безлюдний, безмежний, благодатний, великий, веселий, вологий, гладенький, голубий, грузький, дальній, завітчаний, запашний, зелений, знаний, квітчастий, неширокий, пахучий, перлистий, поморщений, просторий, розкішний, розлогий, розцвічений, росяний, синій, сірий, соняшний, спорожнілий, темний, тихий, широкий.

Колеса рівномірно котяться по м'якому піску. Справа і зліва завітчаний луг.. (*У. Самчук*).

На зеленому гладенькому лузі неначе з землі висунулась тераса (*І. Нечуй-Левицький*).

Квітчастий луг і дощик золотий. А вдалині мов акварелі, — примружились гаї, замислились оселі.. (*П. Тичина*).

Потік хвилясто прорізує просторий луг і веде до Морозового хутора (*У. Самчук*).

.. він [Микола] знав, що його руки.. мають особливу здатність — йшла вона звідти, від тих сонячних, за-

п а ш н и лугів, вщерть засипаних непокошеною травою й квітами (*Вал. Шевчук*).

І я упав навznak / на тужливий луг.. (*Т. Осьмачка*).

◆ *Альпійський, заболочений, заливний, гірський та ін.*

ЛУНА

Відбитий звук.

Багатоголоса, багатолюдна, глуха, голосна, громоподібна, гугнява, гуркітлива, гучна, далека, дзвінка, довга, дружна, жвава, коротка, крилата, лагідна, летюча, могутня, невгамовна, невиразна, подвійна, потрійна, приглушена, прудка, розірвана, слабка, срібна, стоголоса, тиха, химерна, хрипка, чутлива.

Від «казьонного» лісу, що ледве манячів на обрії, відбивалась голосна луна (*У. Самчук*).

Цісарські, панські, папські сили — Від них тут [у Львові] лиш глуха луна.. (*М. Рильський*).

Заклик знемагаючої Праги невідступно дзвенів йому [Козакову] в вухах гучною луною й летів над ним всю дорогу (*О. Гончар*).

Та поетична сиза далеч пориває думку, приманює до себе, як тиха луна дивної музики, як одгуки чудової пісні (*І. Нечуй-Левицький*).

Оригінальні епітети. *Жалібна, лиховісна, морозна, перелякана, пінява, сполохана, стоного.*

Гучний, басовитий голос [сержанта], долітаючи до недалекого ліска, стрибав там поміж деревами переляканою луною (*Ю. Бедзик*).

Туди ж добігають [до лісової стіни], вдаряють і пінявою луною котять у глибинь хаші, розлогі парубоцькі підголосники (*У. Самчук*).

Луна сполохана, і від розривів То тут, то там — уже весь ліс посивів (*В. Мисик*).

Гримнув вистріл і покотився стоногою луною по всіх верхах (*Г. Хоткевич*).

ЛЮБОВ

Благородна, божественна, велика, висока, вічна, всеперемогаюча, створююча, гаряча, жива, життєдайна, життєрадісна, заборонена, затишна, зріла, легкокрила, лиха, міцна, мрійна, невтішна, неосудна, неосязна, неповторна, нещасна, ніжна, окрилена, осяйна, потайна, правдива, прекрасна, радісна, радісно-невтішна, світла, свята, скоробіжна, тисячолітня, тиха, чиста, чисто-свята, щаслива, щира, яра.

В його ж очах любов одна, Любов великая сіяє!
(*В. Мова*).

На хвилях віри Ожива всетворяша любов (*Є. Сверстюк*).

Ми знаєм: любов життєдайна й жива Не ко-
риться моці, не слухає сили.. (*М. Бажан*).

[Марта].. вона саме завдяки цій його [Юліана] одвер-
тості і майже неосудної любові до далини прикована
до нього німим ланцюжком вірності і відданості (*Р. Анд-
ріяшик*).

Мені здавалося, що я нагадую йому [отцю Новачуку]
про себе потайною любов'ю (*Р. Андрияшик*).

Моя любове радісно-невтішна, Чи ти сіятимеш,
немов окраса тепла, Мов світла крапля у творінні майстра?
(*Н. Кащук*).

Вони й сліда не кинуть на блакить, Як та любов дитяча
с коробіжна, Як мрія, що ніколи і на мить Не повіряв
її він дружбі ніжній! (*І. Вирган*).

Не хвилюйся, це не чари квітня, Не хвилиний настрої,
Ні, це знов Прокидається тисячолітня Наша забор-
онена любов (*І. Вирган*).

Скільки сили і правди в словах, Скільки чисто-свя-
тої любові (*В. Поліщук*).

Оригінальні епітети. *Вогнекрила, золотокоса, злотопося,*
ненатло-люта, чорнобрива.

Любове моя вогнекрила, Ти линеш в осінню даль
(*Д. Павличко*).

Ти — як любов моя золотокоса, / що біля мене з
квітами стоїть (*В. Сосюра*).

Та за любов злотопосясу, За очі, що, як цвіт, горять,
За молоді гудки Донбасу Іде Червона, рідна рать (*М. Риль-
ський*).

Добре знаю, що Лютий — лютий, Переконуюсь знов і
знов, Та й ти знаєш: ненатло-люта В лютих серці
моя любов (*Є. Маланюк*).

Це тут, на Базарній, жила неповторна, Моя чор-
нобрива любов.. (*В. Сосюра*).

Він [Ястембський] почув в своїй душі ширу, прав-
диву любов (*І. Нечуй-Левицький*).

◆ *Дитяча, материнська, перша.*

ЛЮДИНА (див. **ЧОЛОВІК 2**).

ЛЮТЬ

Адресована, беззуба, безмежна, безсила, божевільна, важка, відчайдушна, ворожа, дика, дитяча, глуха, жагуча, запорозька, застаріла, затасна, звіряча, зелена, зубата, камінна, кипляча, марна, мовчазна, мстива, невгамовна, невимовна, не-підробна, неподолана, несамовита, несита, нестримна, не-стямна, несправедлива, пекельна, похмура, прихована, ска-жена, сліпа, страшна, сувора, тасмна, тиха, уперта, хо-лодна, чорна, шалена, щира, ядуча.

Ніхто їх ані годував, ані поїв, люди мліли, скімлили від безмежної, безсилої, ні до кого не адресо-ваної люті, розпачу, відчаю (*І. Багрянний*).

Боліла голова, нестерпно нили натруджені ноги, і в душі з безсилою люттю бився розпач.. (*З. Тулуб*).

В тім співі був і спогад про минуле.. Й терпка нудьга і запорозька лють (*Є. Маланюк*).

Давно замкнули браму Татри, Заклякла їх камінна лють.. (*Є. Маланюк*).

.. о, я впізнаю ту непроторенну глупоту вашу, вашу мстиву лють! (*Л. Костенко*).

То був болючий хаос..— почуття жахливого розпачу, й тут, й несамовитої люті (*І. Багрянний*).

У сліпій люті хлопець і тут ще відбивався руками й ногами, зубами відгризавсь, мов зацьковане звіря (*О. Гон-чар*).

Інженер бачив, що він у пастці. Страшна лють пе-ремогла попередній страх (*В. Гжицький*).

«Іроди! Чорти прокляті!» — мало не вискочив у ша-леній люті із своєї схованки Варчук (*М. Стельмах*).

— Ти — Бабенко! — кричав лисий дядечко, і в голосі вже бриніла щира лють.— Тепер ти від мене нікуди не дінешся! (*Є. Гуцало*).

МАК

Багрянний, багряно-ніжний, білий, буйно-цвітний, веселий, жовтий, зелений, зеле-ностеблій, молодий, ніжний, рожевий, сновійний, червоний, червоно-жовтий.

І тільки спомини цвітуть у ній, як зорі, / як у житах багряно-ніжний мак (*В. Сосюра*).

Білий мак — найсвітліший цвітик (*В. Барка*).

А пристрасть буйноцвітним маком Зростала десь у глибині.. (*М. Рильський*).

Маки пишалися зеленостеблі — ще молоді і веселі були (*М. Сингаївський*).

Розбий, розвій Сновійний мак! (М. Рильський).

Трохи вище в пшениці цвітуть червоні маки, сині волошки (У. Самчук).

І де він смерть прийняв тяжку 3 четвертої атаки,—

Цвіли із серця на лужку Червоно-жовті маки (А. Малишко).

Оригінальні епітети. Новонароджений.

Наче мак новонароджений все серце / причасністю палахкотить (В. Барка).

МАМА

(мати, матір)

1. Жінка, що має дитину (дітей).

Безпомічна, безталанна, безщасна, бідна, бідолашна, благословенна, блаженна, близька, бліда, божевільна, весела, виснажена, висока, всеблаженна, всещедра, втомлена, гарна, голодна, горда, грішна, дбайлива, добра, досвідчена, древня, животворна, журилива, зажурена, заклопотана, заплакана, засмучена, згорьована, змарніла, кохана, кохаюча, ласкава, мила, многострадна, мовчазна, молода, невсипуща, невтішна, недобра, непритомна, нерідна, нещасна, ніжна, нудна, обезуміла, онімела, печальна, побожна, повностегна, покинута, правдива, праведна, прозора, простоволоса, рідна, сердечна, сердобольна, сива, сивоволоса, скорбна, скорботна, слаба, смуглява, справжня, стара, стомлена, стривожена, сувора, сумна, сумноока, сумночочла, сухенька, темна, тиха, турботлива, хресна, усміхнена, хрещена, худа, чепурна, чорна, чорнобрива, чуйна, щаслива, ясноока.

.. і своїй бідній матері / крик свого серця присвячую (І. Багрянний).

Бідолашна, тиха й фанатично віруюча його матуся! (І. Багрянний).

Мати, бліда, як смерть, безнадійно розбита і така сполум'яніла (І. Багрянний).

Мати дуже висока, древніша од космосу (Б. Олійник).

.. Та перелазь-бо до нас, ти гордий сину гордої матері (І. Нечуй-Левицький).

Із поля дівчина утомлена прийшла І, хоч вечеряти дбайлива кличе мати, За сапку — і в квітник, де рожа розцвіла, Де кучерявляться куші любистку й м'яти (М. Рильський).

Як приємно сісти на лаві за знайомим столом. На нім миска тлустої, гарячої юшки. Заклопотана мати з усмішкою на устах і сльозою в оці (У. Самчук).

Тоді зринало обличчя його заплаканої непритомної матері (І. Багрянний).

.. а під нею [хатою] засмучена мати пасе сонячних зайчиків у дворі (В. Симоненко).

Побачив [Володько] багато людей, переважно жінок з пакунками, які просто під дощем без ніякого накриття чекали перед брамою, і між ними побачив також і свою таку знану, близьку, рідну — таку несказанно скорбну, втомлену матір.. (У. Самчук).

Простоволосі, обезумілі, біжать три матері, вдарені вітром у груди (Л. Костенко).

Навіть рідної матері не слухає (Б. Лепкий).

Мама на п'ятнадцять років молодша за тата, одначе така вже сива і виснажена (Р. Андріяшик).

Перед Великоднем у середу прийшла із села стара мати Івана Кушки (У. Самчук).

І обернеться на хвилю до того вікна стривожена мати цих дітей.. (Вал. Шевчук).

І проминає мати край дороги, сумна і чорна,— теж, як та тополя (Л. Костенко).

І як би я хотів зараз побачити мою сухеньку, за-журену мамуню, послухати її пісень, рівне гудіння прядки (М. Івченко).

І врешті, разом з братом,— Ваша мати, Усміхнена й заплакана разом (Є. Маланюк).

Хотіла, щоб охрестив її отець Григорій, а хресною матір'ю була княгиня (Б. Лепкий).

2. Про рідну, землю, природу, батьківщину.

Бездольна, безталанна, благословенна, далека, дбайлива, єдина, життєдайна, заплакана, зорніла, ласкава, мила, ніжна, німа, пречиста, рідна, скривавлена, сподівана, сувора, хитра, чорна, щира.

Є мати в народі дбайлива, В думках від зорі й до зорі (В. Бичко).

— Стріляйте по нас, не жалійте, стріляйте, товариші! Рятуйте себе і Україну нашу — скривавлену матір (О. Довженко).

3. Про Матір Божу.

Благословенна, горда, найсвятіша, пишна, праведна, свята, скорбна, скорботна, хороша.

Благословенна в женах, Свята праведная мати (Т. Шевченко).

Найсвятіша Божа мати! Змилуйся над нами! Через

силу, велику силу звезли хліб на поля в Махнівці (*І. Нечуй-Левицький*).

Отам проходила, на галяві заснула, біля неї [дівчини] тихо скорбна мати сіла.. (*О. Зуєвський*).

МЕД

1. Солодка речовина, що виробляється бджолами.

Про колір, запах, смак, характер фізичного впливу та ін.

Ароматний, білий, бурштиновий, бурштинно-золотий, водянистий, гіркий, густий, духмяний, жовтий, загуслий, запашний, зацукрений, золотий, золотистий, золотисто-жовтий, іскристий, крупчастий, липкий, недобрий, нерозсичений, отруйний, пахучий, полиновий, прозорий, п'яний, рідкий, свіжий; світлий, скляний, солодкий, сонячний, сонячно-хмільний, сяйливий, темний, терпкуватий, тлустий, цілющий, чародійний, чудодійний, щільниковий, янтарний, ярий, ясний.

Блакитний цвіт, а мед який Зберуть бурштинно-золотий! (*О. Ющенко*).

О, не зискуй гіркого меду слави! Той мед недобрий, від кусючих бджіл (*Л. Костенко*).

Чи не голосом своїм — здається, бджола сіла в густий мед, загрузла в ньому та й гуде стривожено й заклопотано.. (*Є. Гуцало*).

Серед щасливих сестер ти щаслива — Напоєна пахучим медом нива (*М. Рильський*).

У книги люди, наче бджоли в соти, Знесли сяйливий, чародійний мед (*Д. Павличко*).

Якесь він має чародійне слово, що допомагає вилітати раніш роям, щедро збирати жовтий віск і тлустий мед (*М. Стельмах*).

Все важче знаходити квіти, / мед яких обіцяє бути цілющим . Мед новітній гіркий, / стільники уже синтетичні (*Л. Костенко*).

Я, вуйку, цілую вам щедрю руку За мед чудодійний (*П. Воронько*).

Оригінальні епітети. *Густопотокий, настояно-загуслий, соняшно-хмельний, соняшно-ясний.*

А по вершині ранок, стирчаки і верби у воді між очеретом, / тугіші, ніж рожеві щільники, / натоптані густопотоким медом (*Т. Осьмачка*).

І верби в шумі втомлені. Аж ось / паде як мед настояно-загуслий / останній лист.. (*В. Стус*).

Подих моря живий — суходоловій тиші кориться,

М'язи вікінга слабнуть у соняшно-хмільнім меду (Є. Маланюк).

І земля — наречена в молошнім цвіту Яблунево-рожевих садів — Мліє солодко в соняшно-яснім меду, В першій, росній красі пелюстків (Є. Маланюк).

◆ *Акацієвий, бджолиний, весняний, гірський, гречаний, квітковий, конюшиновий, лавандовий, липовий, луговий, натуральний, рожевий, соняшниковий, степовий, черемховий, щільниковий тощо.*

2. Хмільний напій із бджолиного меду.

Відомий, добрий, міцний, пекучий, п'янкий, солодкий, старий, сторічний, хмільний, цілющий, чародійний, чудодійний, шипучий, ярий.

.. не сиропи, а міцні меди пито було на пасіці.. (О. Гончар).

Старий мед — це таке питво, що здорового кладе, а недужого підносить (Б. Лепкий).

Цілющого меду, кажу вам, паніматко, дав мені напитися ваш Улас (Б. Лепкий).

Боярські слуги від півночі зивалися, приготівляючи для гостей їду на цілий день, наповнюючи шипучим медом (І. Франко).

Шибку вишибли на Шипці Яничарам. Медом ярим Перемогу запивали (П. Воронько).

МЕЛОДІЯ *Бадьора, бадьоро-радісна, безтурботна, благозвучна, бурлива, бурхлива, велична, весела, виразна, витончена, гармонійна, горда, граціозна, гучна, дзвінка, дивна, дивовижна, емоційна, енергійна, жалібна, жартівлива, жвава, життєрадісна, життєстверджувальна, журлива, журна, задумлива, задушевна, зворушлива, зрозуміла, ідилічна, колискова, красива, ласкава, легка, легкокрила, мажорна, мінлива, мінорна, монотонна, наївна, натхненна, невесела, недоречна, неповторна, неспішна, нехитра, ніжна, одноманітна, оптимістична, піднесена, плавна, повільна, потужна, прекрасна, приємна, примітивна, проста, п'янка, радісна, ревна, речитативна, ритмічна, рівна, рідна, розбурхана, розкішна, розлога, світла, сердечна, серйозна, скорботна, смутна, солодка, співуча, спокійна, срібна, страшна, струнка, сумна, танцюриста, тиха, тривожна, тужлива, тужна, уривчаста, хвилююча, химерна, чарівлива, чарівна, чиста, чудова, широка, шумлива, щемлива, яскрава, ясна.*

А потяг співає бадьоро-радісну й журну мелодію (М. Івченко).

З вікон полилася весела мелодія, шумлива й бурлива, неначе вода полилася водоспадом (І. Нечуй-Левицький).

.. відгомоном тих чарівних звуків грали ліси, гори, долини, луки, діброви, води й хмари, і все те зливалося в одну потужну мелодію (Н. Кобринська).

Порожня сцена, темінь. Промені прожекторів. Речитативну мелодію починає оркестр (Ю. Яновський).

І таїну розбурханих мелодій, і кутих слів сердечну таїну (А. Малишко).

І зненацька музика урвав... Зупинились [пари] і стихли, коли «розкамарінський» попід стелю розвіявся, а на місце його розлилася розлога та повільна мелодія (У. Самчук).

Тиха та рівна мелодія викликає перед його [парубком] образ милої дівчиноньки (М. Коцюбинський).

Оригінальні епітети. Говірлива, дзвонотонна, холодно-журна.

Непомітно мене огортає приємна дрімота, крізь неї я відчуваю говірливу мелодію потягу.. (М. Івченко).

Одноманітно, рівною, холодно-журною мелодією гуде прядка.. (М. Івченко).

МЕТА
(ціль)

Те, до чого прагнуть, чого хочуть досягнути; поставлене завдання, певний намір.

Про важливість мети, ступінь її усвідомлення, інтенсивність прагнення її; про близькість, можливість її досягнення.

Абсурдна, авантюристична, бажана, безглузда, безпосередня, бойова, важлива, велика, виразна, висока, віддалена, відчутна, головна, глибока, грандіозна, далека, доступна, досяжна, єдина, життєва, заповітна, захоплива, здорова, кінцева, конкретна, накреслена, невідома, неможлива, неосяжна, нереальна, неясна, обдумана, обмежена, оманлива, основна, певна, позитивна, порожня, практична, прихована, пряма, реальна, рішуча, секретна, серйозна, смілива, спеціальна, суттєва, таємна, тверда, творча, туманна, усвідомлена, утопічна, фантастична, чітка, широка, яскрава.

І манив її тортуровий їх шлях До далекої цілі (І. Франко).

Вони знали, що поставлені тут генералом не ради того, щоб когось розважати, а з цілком практичною метою.. (О. Гончар).

Про вдячну, чесну мету.

Безкорислива, безсмертна, благородна, вдячна, висока, добра, корисна, моральна, прекрасна, світла, священна, слава, спільна, чесна, чиста.

Людське ставлення підіймає дух і дає силу рукам. Товариське оточення, безкорислива мета. (Ю. Яновський).

..краса там, де є благородна мета (П. Панч).

Він рицар був високої мети, Він ворог був лукавства і облуди (М. Рильський).

Чи зручно нам до світлої мети з такими.. подорожніми іти? (В. Іванович).

Про нечесну, низьку мету.

Аморальна, брудна, гидка, дрібна, егоїстична, зла, користюлюбна, непотрібна, нечесна, низька, підла, темна, упереджена.

МИР

Відсутність війни, ворожнечі, згода; домова-леність про припинення воєнних дій.

Про характер, наслідки; про оцінку миру.

Бажаний, безкровний, благодатний, благополучний, багатворний, вбивчий, вигідний, глибокий, демократичний, добрий, загальний, корисливий, лагідний, насильницький, несправедливий, нестурбований, озброєний, повний, принизливий, світлий, святий, справедливий, тихий, тяжкий.

— Народились нові умови спілкування. Вони так же неуклінно примусять народи до загального миру, як раніше примушували до обов'язкової війни (О. Довженко).

Нестурбований мир, спокій нерушений і здоров'я міцне, і при звичаєне До побожних трудів серце незламне Славлять твій гостелюбний дах (М. Зеров).

Вся сім'я назброїлась на одне діло,— затихли в неї лайка і сварка, настав тихий мир та лад (Панас Мирний).

Про тривалість, міцність.

Вічний, довгий, довготривалий, міцний, непорушний, стійкий, тимчасовий, твердий, тривалий, тривкий, щирий.

Ми за щастя і за волю, за мир вічний між людьми! (Нар. творчість).

— А за міцний мир у палаті ви боретесь? — і до Єльки: — Між нами, дідами, мало чвар, а жінки, вони ж рідко коли помиряться (О. Гончар).

Оригінальні епітети. Яснокринний.

МІСЯЦЬ

Про розмір, форму диска; про розташування місяця на небосхилі, час появи.

Велетенський, великий, вигнутий, високий, вузький, гострий, далекий, довгий, кволий, кривий, круглий, круглолиций, круторогий, маленький, молодий, надутий, неподвоєний, низький, новий, новонароджений, округлий, пишний, пізній, плесковатий, повний, рогатий, серпастий, скісний, старий, тоненький, тонкий, тонкорогий, ущерблений, худий, широкий, щербатий, щерблений, юний.

Зійшов велетенський, надутий місяць і зупинився над вільхами двірського саду (*У. Самчук*).

.. час від часу то впливав з-за хмар, то знову ховався великий, круглолиций місяць (*У. Самчук*).

Був уже вечір, і над хашами парку сховався великий повний місяць (*Ю. Смолич*).

[Хвиля] підкотилась під місяць, колихнула його, і він зробився спочатку довгий і плесковатий, а згодом знов покруглішав (*Гр. Тютюнник*).

Люблю, коли нічна знемога / у жили ллється, мов вино,
І з неба місяць круторогий / туманно дивиться в вікно
(*В. Сосюра*).

Давид, потягнувшись, підводиться з деревини, а природа враз стає на своє місце, і вже тільки один неподвоєний місяць дивиться (*М. Стельмах*).

Сіє місяць тонкорогий / Ревуть запінені пороги,
Як сірих турів табуни (*М. Рильський*).

Щербатий місяць, мов розбитий щит, Над цвинтарем нічного міста. Пізно (*Є. Маланюк*).

Високо над лісом закотився щерблений місяць, він був кволий і ледве виблискував, а потроху вижовтів, набрався шару й став світити скільки міг (*Ю. Яновський*).

Про колір, прозорість, характер блиску.

Багрянний, безкольоровий, білий, білорогий, блакитний, блідий, блідо-жовтий, бузковий, голубий, жовтий, затуманений, золотавий, золотий, золотистий, кривавий, матовий, мідний, молочний, огненний, прозорий, променистий, світлий, сріблястий, срібний, срібнобровий, срібноликий, срібнорогий, туманний, червоний, червоногарячий, чистий, яскравий, ясний.

Білий місяць світив з усієї сили (*М. Вінграновський*).

Жовтий місяць, а ще вище — крик твій... (*В. Стус*).

Там, де місяць огненний і п'яний, / у краї південної омани / на воді дорогою лежить (*В. Сосюра*).

Промінь срібного місяця впав на каштанове волос-

ся Немічки, і Лесі здавалося, що це волосся, ці кучері — як хвилі бистролетних днів (М. Хвильовий).

У небі місяць срібнобровий / мов усміхається мені (В. Сосюра).

І бродить місяць срібноликий / між трупів скрючених вночі (В. Сосюра).

На небі місяць срібнорогий А вдолі хвилі світло п'ють (Р. Купчинський).

.. із-за стовпів на шляху сховався круглісінький червоний місяць (Гр. Тютюнник).

З-за причілка мальованої хати Русявий місяць виїшов, як легінь (Д. Павличко).

Понад сповитими в туман ярами на протилежному березі вплив і аж немовби шугав червонястий місяць-підповень (Р. Андріяшик).

Про враження, психологічне сприйняття.

Величний, веселий, достиглий, загадковий, задумливий, змарнілий, кволий, мертвий, млосний, мрійливий, невтомний, непевний, пониклий, похмурий, п'яний, п'янкий, розгублений, розпасений, сором'язливий, сторожкий, сумний, теплий, тихий, холодний, хороший, цікавий, чарівний.

Але місяць (він у городі, як селяк на балу) рішив посіяти коло вікна Оленки сміх, бо він був у той вечір веселий (Г. Косинка).

Зі східного обр'ю раптом виглянув літній задумливий місяць і повис над сусіднім краєм (М. Хвильовий).

А як зіходив над Довбушівками млосний місяць, таємний властитель приливів.. (Г. Хоткевич).

Стемніло. На небо висипав веселий рій зірок, а з лісу виткнув червоні роги сторожкий місяць. Сюрчали коники (В. Шевчук).

Місяць тоненький розгублений, над кладовищем, як внучок.. (С. Йовенко).

Оригінальні епітети. *Важкий, голий, кирпатий, круглолиций, легкокрилий, розпасений, русявий, сивувато-опаловий, щиросрібний.*

Вже викотивсь місяць із синіми горами, Великий, важкий, сивувато-опаловий (І. Драч).

Все спало, залите неживим міражним сутінком, — стояв серед неба великий і голий місяць (Вал. Шевчук).

Схід на випас випускає Кирпатого місяця (І. Драч).

Не на сердитім океані сквилить / за щоглою, — не чайка вбога — / так до розлуки: місяць легкокрилий / гніздо помостить без порога (В. Барка).

Розпасений місяць ліниво піднявся з гребня, змахнув крильми, злетів вгору і... уже непорушно даленів у зірчастому небі (В. Дрозд).

А вгорі золотим медальйоном / теплий місяць над морем пливе (В. Сосюра).

Місяць хоче, / мабуть, погрітись — /суне в миску/ свій блідий диск. /Заглядає, цікавий, / що ви з'їли таке смішне.. (В. Симоненко).

Щиросрібний місяць, місяць між зірками (В. Барка).

МОВА
(заст.)

Засіб спілкування людей; здатність говорити, писати, словесно висловлювати думки; висловлена думка, стиль викладу.

Про характер вимови звуків, звучання мови.

Благозвучна, голосна, гортанна, груба, гучна, дзвінка, красива, легка, мелодійна, музикальна, музична, м'яка, охрипла, плавна, повільна, приємна, різка, солодкозвучна, тиха, хрипла, швидка, шумна.

Проходячи повз кухню, ми почули сміх дівчини і голосну мову Богдана, який щось розповідав (Ю. Яновський).

І він хвилюється. Солодкозвучна мова, Скорившись розміру віршованих дворядь, Розколихалася, мов повна брость садова, Коли надходить час плодам її спадать (М. Бажан).

То тут, то там чулася їхня [чеченців] швидка гортанна мова (Г. Тютюнник).

Про лаконічну або багатослівну мову.

Багатослівна, коротка, лаконічна, лапідарна, скупа.

Можна багато писати про художню принадність першої великої удачі Гончара («Прапорonoсці»), про лаконічну й точну, мальовничу й музикальну мову письменника (Л. Новиченко).

Про просту, правильну мову.

Бездоганна, вчена, доступна, жива, звичайна, зразкова, зрозуміла, легка, людська, народна, натуральна, невимушена, незатійлива, неламана, побутова, повсякденна, природна, проста, розмовна, точна, чиста, чітка, щоденна, ясна.

Я слухаю тебе. Невимушена мова ще віє юністю У красоті земній (М. Зеров).

Розкажу дружині вірній, Приклонившись до рамена, Казку мовою простою (М. Рильський).

Яка чиста мова, який гучний вірш! (М. Коцюбинський).

.. в хату вступає жінка господаря, звертаючись до дітей чистою, неламаною мовою (М. Коцюбинський).

Про багату, гарну мову.

Багата, багатогранна, барвиста, блискуча, велевдячна, велична, вибрана, виразна, відшліфована, вільна, влучна, гарна, гладенька, глибокодумна, гнучка, гостра, дзвінка, дивовижна, живописна, індивідуальна, квітчаста, колоритна, красива, міцна, могутня, незвичайна, неповторна, образна, оброблена, огненна, оригінальна, пластична, поетична, прекрасна, приваблива, розкішна, самобутня, свіжа, соковита, співуча, художня, чарівлива, чародійна, чудова, широка, шумна, яскрава.

І слухаю вас у велевдячній мові (М. Вінграновський).

І дослухає мову їх величну, Дзвінку й шумну, глибокодумну й тиху.. (А. Малишко).

Поезія — це мова молодих. О незвичайна, чародійна мова, Хоч пронеслася молодість громово, Твій звук у мене в серці не затих (Д. Павличко).

Високоповажний і дорогий Іване Семеновичу. Книжечки Ваші [Нечуя-Левицького],— дорогий подарунок,— дістав і прочитав. Яка прекрасна мова! Читав — наче погожу воду у степу пив (М. Коцюбинський).

Свої оповідання такою простою та яскравою мовою написані, а закордонні — покалічені трохи літературною мовою галичан (Панас Мирний).

Про мову, що виражає будь-який психічний стан, почуття.

Бадьора, безжалісна, бурхлива, весела, владна, гаряча, горда, доброзичлива, доброзична, докірлива, дошкульна, емоційна, жартівлива, загальна, запальна, зарозуміла, звичайна, зла, кам'яна, колюча, лагідна, ласкава, мила, миротворча, насмішкувата, несмілива, неспокійна, нещадна, ніжна, німа, облеслива, облудна, огниста, одверта, пекуча, підступна, полум'яна, пригнічена, пророча, рабська, радісна, рівна, різка, сердечна, сердита, славна, слизька, смілива, спокійна, схвильована, тиха, турботлива, уїдлива, урочиста, ущиплива, хитра, щира.

.. Зайшла гаряча мова про красу (М. Рильський).

Горда, ясна, огниста мова! (Леся Українка).

Ну? мир між нами? доброзична мова! — / жду

помочі, а друзі не відмовлять; / я згоди потребую: всіх (В. Барка).

Ми стали скромні, стали непомітні, Скупі на жест і мову запальну (М. Зеров).

Ледве вчула королівна ту лагідну, тиху мову, / затремтіла вся і впала, мов росиночка, додолу (Леся Українка).

А в Федора від тієї ласкавої мови серце завмирає (Панас Мирний).

Промова була дуже похожа на славну мову Наполеона в Єгипті (М. Грушевський).

Про грубу, збіднілу, стереотипну мову.

Базарна, банальна, безграмотна, бідна, бліда, вбога, груба, дика, дубова, жалюгідна, засмічена, затуркана, зневажлива, казенна, канцелярська, кострубата, ламана, майданна, маловиразна, малограмотна, мертва, мішана, невиразна, неграмотна, незграбна, півмертва, погана, провінційна, розтріпана, сіра, суха, трафаретна, тупа, убога, убого-сіра.

Голоси малих колядувальників уже розпиналися по селу; гостювальники верталися додому; чулася дрібна жіноча річ, груба чоловіча мова (Панас Мирний).

Що то — циганська мова. Затуркана, убога.. (Л. Костенко).

І лиш гординя Гур-Еміру Над порожнечєю стримить, Де зеленавий, плоскотілий, Недобрий камінь захолов, Розплівши, як вінок зотлілий, Словесну в'язь півмертвих мов (М. Бажан).

І з гомоном розтріпаної мови Чужа веселість мимо нас пройшла (М. Зеров).

Дали ми їм культуру, нашу віру, І розцвіла Угорщина, мов сад, Їх мову піднесли убого-сіру, Їм вибрали столицю: Вишеград (В. Гренджа-Донський).

Про незрозумілу мову, незрозумілу манеру викладу.

Абсурдна, беззмістовна, дивна, дика, езопівська, загадкова, заплутана, малозрозуміла, незвична, незрозуміла, неясна, плутана, покалічена, потаємна, таємнича, темна, чудернацька.

Вона слухала його плутану мову, й поволі оторопіння минуло, і вже не гнівалась, не сердилась (Є. Гуцало).

..«москаль злий, мама зла, ти добрий»,— розбирає

покалічену мову. Домаха невідомо чого всіх чоловіків зве москалями (*М. Стельмах*).

Учись, мовляв, повинен уміти розмовляти цією по-таємною мовою.. (*О. Гончар*).

Про рідну українську мову.

Барвінкова, безсмертна, буденна, жива, калинова, квітуча, проста, солов'їна, співуча, трагічна, чарівна.

О мово, ти іще жива Тяжкі твої тортури. Колись творилися слова, тепер — абрєвіатури (*Л. Костенко*).

Квітуча мова, поривання духа! (*Л. Костенко*).

Андрій згадав батькову пригоду, згадав пісню дівочу, згадав вартового з його найріднішою мовою (*І. Багрянний*).

Силою й талантом геніїв проста, буденна мова, яку дехто хотів бачити обмеженою хатнім вжитком, піднімалася, за висловом М. Старицького, до генеральського чину (*С. Єрмоленко*).

Любіть Україну у сні й наяву / вишневу свою Україну, / красу її, вічно живу і нову, і мову її солов'їну (*В. Сосюра*).

О Україно, жись тобі, як і твоїй співучій мові, Аж доки сяють голубі, небесні шати, і шовкові шумують трави, і горить у небі чиста дошовиця (*Л. Забашта*).

Оригінальні епітети. *Безсмертна, вузлувата, гартована, огненна, плитка, прямокутна, священна, трагічна.*

Безсмертна мово! Ти смієшся гірко (*Л. Костенко*).

Ти [слово], моя щира гартована мова, Я тебе видобуть з піхви готова (*Леся Українка*).

Якої огненної мови / знайти мені? (*В. Сосюра*).

Дикі кучері, очі циганські, Тіло, спалене сонцем навік,— Тільки руки Маленькі і панські Та плиткий салоновий язик (*Є. Маланюк*).

Батько мову веде — просту, вузлувату — тверді слова з твердих уст, оповідається про рід, про минуле, любить він те минуле, і встають в уяві діти-велетні (*У. Самчук*).

Думалось: коли б не знав я / мову міста прямокутну, / то округлу тишу поля / вже пізнати б я не зміг (*Б. Олійник*).

Як янгол вона має розум, як янгол ходить просто і як янгол — священною мовою розмовляє (*В. Підмогильний*).

Рік сорок другий. Я в своїм селі.— Аж сам не вірю,

що вернувся знову. Ступаю твердо по своїй землі і слухаю священну рідну мову (І. Качуровський).

Трагічна мово! Вже тобі... тешуть труну... тешуть (Л. Костенко).

◆ Архаїчна, буденна, віршована, газетна, давня, державна, дитяча, друга, європейська, етнічна, жива, звукова, іноземна, класична, літературна, мертва, міська, місцева, морська, народна, наукова, національна, офіційна, писемна, побутова, престижна, природна, прозаїчна, рідна, розмовна, салонова, слов'янська, спільна, сучасна, тасмна, телеграфна, церковна, чужа.

МОВЧАННЯ 1. Відсутність мови, розмови, виступу у (мовчанка)

Байдуже, велике, величне, вперте, глибоке, глухе, горде, грізне, дзвінке, дивне, добре, довге, жахливе, задумливе, затягнуте, зверхнє, злякане, зосереджене, іронічне, коротке, красномовне, мертво, могильне, моторошне, напружене, натягнуте, нездорове, незручне, ніякове, обопільне, повне, поштиве, промовисте, святе, стомливе, страшне, суворе, сумне, тверде, трагічне, тривале, тяжке, уважне, урочисте, холодне, щемливе.

Все, що було в хаті, мовчало глибокою мовчанкою (У. Самчук).

Леся: — Моя драма провалилась з дзвінким мовчанням!.. І я в розпачі кричу: «Свисток, усе царство за свисток!» (І. Драч).

— Мусим виписати хоч одну газетку,— докинув Володько ще одне полінце. Згорить то згорить. Але після цього настала довга, вперта мовчанка (У. Самчук).

Запала довга, дуже довга і моторошна мовчанка (Р. Андріяшик).

Буває час, де потрібніше красномовне мовчання, ніж говірка слово (І. Нечуй-Левицький).

Восьма камера зустрічає нас [в'язнів] могильною мовчанкою. Вона порожня (Ю. Збанацький).

Наче хто прорвав греблю напруженого мовчання. Звідусіль полетіли запитання, вигуки, репліки (О. Донченко).

Щоб заховати своє ніякове мовчання після парубкових слів, він [Гудзик] так само мовчки відходить (В. Винниченко).

Була хвилина урочистого мовчання (В. Владко).

2. Відсутність звуків, тиша.

Бездонне, безмежне, біле, важке, величне, глибоке, глухе, гнітюче, горде, гробове, дрібне, жахливе, загадкове, задумливе, зле, злісне, зоряне, ліниве, мертво, могильне, мрійне, недоторкальне, непорушне, німе, нудне, обопільне, похмуре, смертне, сонне, спокійне, суворе, таємниче, тихе, тривожне, урочисте, холодне, чорне.

Іноді буває мовчання таке важке, мамо, переповнене почуттям, таке невимовно тяжке (*О. Кобилянська*).

Кілька хвиль стояла в залі гробова мовчанка (*І. Франко*).

.. о яка забава вітрові наше дрібне мовчання (*І. Калинець*).

Дерева застигли в непорушному мовчанні (*Р. Андрияшик*).

.. замість слів чуємо обопільне мовчання: — / де наш голос? (*В. Голобородько*).

Ціле небесне склепіння гнітить своєю мармурово-холодною величчю, наповняючи всенький світ, близький і далекий, суворою, недоторкальною мовчанкою (*У. Самчук*).

Він розплющує очі... І над ним у мовчанні тривожнім Нахилилася жінка. Немовби знайоме лице (*О. Підсуха*).

Деревами стояли люди, а на них листя чорного мовчання (*В. Голобородько*).

Оригінальні епітети. *Грізно-сизе.*

МОЛОДЬ

Байдужа, балакуча, безбарвна, безжурна, безтурботна, буйна, весела, вихована, відважна, відчайдушна, галаслива, гаряча, горда, громокипуча, енергійна, життєрадісна, завзята, закохана, захоплена, здібна, здорова, зелена, зманіжена, золота, легковажна, наукова, невгамовна, невгомонна, невихована, непосидюча, обдарована, передова, перспективна, працююча, розумна, свідомо, славна, спортивна, сучасна, талановита, твереза, творча, трудова, червонощока, чудова, шаноблива, шумлива, щаслива.

Старі бійці твої — громокипуча молодь (*М. Рильський*).

— Ох, ця мені молодь, невгомонна молодь (*М. Стельмах*).

От тепер придивляюся я до сучасної молоді. Як

багато вона тверезіша й просто розумніша від нас (Г. Хоткевич).

МОРЕ

Про розмір, протяжність, глибину.

Бездонне, безкінечне, безкрас, безмежне, безмірне, безодне, велике, величезне, гли-

боке, далеке, незоре, широке.

Мовчать могили, і безмежним морем тече до самого обрію припорошений весняною пилюкою степ, петляє в степову безвість покручений шлях.. (Гр. Тютюнник).

Як я глянув у те безодне море — Попрощався із своїм спокоєм.. (Панас Мирний).

Йти отак просто-просто і там... море. Аж страшно. Таке велике, велике, ні кінця, ні краю, сама вода і вода... І глибоке, глибоке! (У. Самчук).

Очі її, як і думка, блукають десь по далекому безкрайому морю (М. Коцюбинський).

Широке море сльоз і крові, А сирот іменем Христовим Замордували, розп'яли.. (Т. Шевченко).

Про колір.

Багряне, біле, білувате, блакитне, блискуче, бліде, бузкове, веселкове, голубе, жовте, зелене, імлисте, криваве, мрамурове, молочне, перлисте, пурпурове, сапфірне, свинцеве, світло-голубе, світло-синє, сиве, синє, сіре, смарагдове, срібне, темне, темно-зелене, туманне, чорне, яскраве, яскраво-зелене, яскраво-синє.

Я раптом побачив далекі зелені гори, залиті радісним сонцем, помаранчові сади, безконечний шовковий простір блакитного моря, і душа моя проспівала над сим кладовищем хвалу життя (М. Коцюбинський).

Кругом хутора — як молочне море (Б. Лепкий).

Погойднулось ромен-зілля / на все поле, / свою голову вмочило / в синє море (Т. Осьмачка).

.. колишетесь живий огонь темно-зеленого моря.. (В. Барка).

Про стан поверхні, температуру води, про витворювані звуки; про враження, психологічне сприйняття.

Безвітряне, бунтівне, бурливе, бурне, бурхливе, величне, веселе, вічне, владно-потужне, втомлене, гладеньке, гладке, глухоніме, грізне, дзеркальне, дике, дрімотливе, живе, закличне, замерзле, замріяне, збурене, зимове, зле, зловісне, лагідне, ласкаве, ласкаво-ніжне, льодове, люте, мертве, миготливе,

мовчазне, могутнє, невсипуще, невтішне, непривітне, неспокійне, облудне, пекуче, підступне, пінисте, похмуре, прохолодне, пустельне, розбурхане, розгніване, розштормоване, сердите, сильне, сонне, спінене, спокійне, стоголосе, страшне, студене, суворе, сумне, схвильоване, тепле, тихе, тривожне, тяжке, ураганне, хвилясте, хвильне, хворе, холодне, чарівне, шалене, штормове, шумливе, шумне.

.. Він нагромаджує несподівані гори-пересипи навперейми владно-потужному морю (*Леся Українка*).

Тімасій дивився на втомлене море, дивився і не бачив його (*Ю. Мушкетик*).

Об скелі б'ється те невтішне море (*Л. Костенко*).

Стояв кошовий і дивився на своє військо, як на розбурхане море. І здавалося, що він виростає на очах (*О. Довженко*).

Глухоніме море; / від сливоти мільйонних літ стугонить, / зором чорне (*В. Барка*).

.. потворою на береги, півгори за одним зубом вигризаєш, і валиш у спінене море, і з'їдаєш, і далі летиш, і гримиш, і ревеш, і хмари лякаєш (*Г. Хоткевич*).

Море стояло тихе, й гладеньке, як скло (*І. Нечуй-Левицький*).

І враз поринув парубок у хвильне море трав (*О. Ільченко*).

Оригінальні епітети. *Всеокеанське, всесвітнє, патлате, слізно-криваве, яснозоре.*

На краплю молитесь всеокеанське море, і мати біля груші, і вікно. З руки із нашої себе зерно приоре, Цілуєм колос — шлях свій ведемо (*М. Вінграновський*).

Коли, як річка рано навесні, Влилася ти в нове все-світнє море.. (*М. Рильський*).

Десь гори зелені / та море патлате (*Т. Осьмачка*).

Думка моя одірвалась, Лине в мою сторону... В слізно-кривавому морі Баче її чарівну (*О. Олесь*).

◆ *Відкрите, внутрішнє, закрите, південне, північне, полярне, прісне, солоне, тропічне, штучне та ін.*

МОРОЗ

Безжалісний, білий, великий, гострий, дзвінкий, дикий, довгий, жахливий, жорстокий, збадьорюючий, здоровий, злий, козацький (поет.), колючий, крутий, легкий, лінивий, лютий, маленький, небувалий, нестерпний, пекучий, помірний, прозорий, противний, ранній, сильний, сирий, слабкий, собачий

(розм.), сонячний, страшний, суворий, сухий, тріскуний, тяжкий, чималий, чіпкий, чорний, ясний.

Чорний кіт солодко спав на припічку біля каганця: йому було байдуже, що холодна зима зазирала крізь вікна білим морозом (М. Коцюбинський).

Вікна з подвійними рамами мали знадвору віконниці, а у великі морози на віконниці ще навішували для тепла товсті мати з сіна (З. Тулуб).

Бачура йшов по грузькій, трохи загуслій від вечірнього легкого морозцю дорозі (М. Чабанівський).

І вітри, і злі морози Дошкуляють ночі й дні (М. Осадчий).

Сонце січня дзвенить крізь прозорий мороз (Є. Маланюк).

Під ногами рипів дрібний пісок, наче злежаний сніг в сильний мороз (Ю. Смолич).

Але ж і в нас, незважаючи на тріскучі морози, модниці показують коліна? (Р. Андрияшик).

За містом, що аж дзвеніло від ясного морозу, шугали у синьому небі літаки (О. Гончар).

Оригінальні епітети. *Всевишній, гостролезий, лиходійний, непосідаючий.*

Серед степу морозів всевишніх Волочу свій невольний хомут (М. Осадчий).

Зима минає й не мине. Непосідаючі морози / не тривожили б мене, Та є в душі щось голе й босе (М. Осадчий).

◆ *Вечірній, грудневий, зимовий, лютневий, нічний, полярний, різдвяний, січневий, стрітенський, чукотський та ін.*

МРІЯ

(як правило, вживається у множині)

Барвиста, безкрила, безмежна, безплідна, безтурботна, блакитна, блискуча, бліда, велика, весела, викохана, виразна, висока, віддалена, вікова, вікодавня, вільна, волюбна, гарна, гаряча, героїчна, голуба, горда, давня, дерзновенна, дивна, дивовижна, довгожданна, жадібна, жалюгідна, жива, забута, заповітна, затамована, згубна, здійсненна, зелена, земна, золота, казкова, колишня, королівська, красива, крилата, легка, легкокрила, лінива, люба, марна, молода, нав'язлива, найкраща, настирлива, небесна, невиразна, невтомна, недосяжна, нездійсненна, несмілива, ніжна, одвічна, окрилена, оманлива, палка, пекельна, підступна, поетична, порожня, потайна, прекрасна, приваб-

лива, приємна, пророча, проста, п'янка, рожева, світла, сліпуча, смілива, солодка, сонячна, спотворена, страшна, темна, творча, тиха, туманна, тяжка, улюблена, фантастична, химерна, холодна, цілюща, чарівлива, чарівна, чиста, чудна, чудова, широка, щаслива, щира, яскрава, ясна.

Здійснилась віків висока мрія (М. Рильський).

Така була хороша молодиця / і мала мрію гарну і чудну (Л. Костенко).

Далі й далі линуть бажання, далі й далі летять непов'язані, мов дикі коні, зовсім виразні мрії (У. Самчук).

Він ніби вглядів свою гарячу мрію в червоних кістках на голові, в червоному намисті з дукачем (І. Нечуй-Левицький).

От і здійснилась його заповітна мрія — посіяти і собі тут пшеницю (І. Цюпа).

Над Прутом гай снує Зелені мрії.. (М. Сарма-Соколовський).

Мій батечко завжди хворів селом. Це те саме, що гірська недуга, коли ви, побачивши світ, віддаєтесь марним мріям і бездіяльності (Р. Андрияшик).

.. прийдеться покинути свою найкращу привабливу мрію про чоботи зі стоячими халявами.. (У. Самчук).

Ними можна було любоватися, як художнім твором, як храмом Растреллі, як поетичною мрією, — та вони були під стать і пейзажеві оцьому, і тихому темпові руху хвиль у річці, й такому ж темпові життя села (Г. Хоткевич).

Місячні росинки тремтять у її [Люби] великих очах: не знати, чи то задума, чи потайні мрії причаїлися у них (М. Стельмах).

Скільки щастя, скільки втіхи, Скільки ясних, любих мрій! (В. Мова).

Оригінальні епітети. Біла, буїнокрила, живокровна, жовто-сіра, запрограмована, змарніла, золотогрива, крихка, легковірна, легкокрिला, мстива, невірная, недужа, незащерблена, неборима, неборна, непов'язані (мн.), оскубана, пишна, пташина, рожево-золота, сонцебризна, співуча, срібнострунна, чорна, ясноока.

Це з вічності, як пил на ліліях леліє / й метеликам на всім крилі — / тобі шепчу: схилися, біла мріє.. (В. Барка).

В сусідній кімнаті біля каміна на кожушині лежала жовто-сіра мрія [собака] Василя Чепіжного! (М. Вінграновський).

Мрії? — Будь ласка, / запрограмовані (А. Пашко).
Та змарнілі гарні мрії Устають в душі з докором..
(В. Мова).

.. Де запряжені в золотогриві мрії знімаються в
небо зорельоти (А. Пашко).

В салоні синьому — сумна, В модерній сукні ясно-сі-
рій, Сумуєте біля вікна Крихкими мріями про вирій
(Є. Маланюк).

Далекий берег ані мріє, Хоч знаю, вірю: десь він є. О
мстива необорна мріє, Це ти — призначення мое
(Є. Маланюк).

.. Отже, боюся, щоб не зникла й вона [надія] Так, як
і інші мрії невірнії.. (В. Мова).

Моя весна, Моя, моя Земля! — Яке ж залізне серце
муку стерпить: Отут в недужих мріях уявлять, Як «в
кінці греблі шумлять верби» (Є. Маланюк).

І твої незащерблені мрії, що у Київ поїдеш колись
(Т. Масенко).

Та в мрії живемо необоримій, Що прийде час і
зранені степи Одягнуться в нових поем снопи.. (Є. Ма-
ланюк).

Кошмар тих літ, букет моєї дурості, / пір'їночка о с-
кубаної мрії! Мене б спитали: ще раз хочеш юності?
Будь ласка, прошу. Тільки без Марії (Л. Костенко).

Ті часи були для мене щасливі.., вони встають в моїй
уяві, неначе пишні мрії-фантазії (І. Нечуй-Левицький).

Пташині мрії в шепоті фіялок / до пальців місяця
відкрились (В. Барка).

Тільки в легкій дрімоті переплітаються холод хати й
сумні співи мамуні з якимись рожево-золотими мрі-
ями (М. Івченко).

Рідна земле! Я перед тобою із своїми радістю й журбою,
Я приніс і сумніви й надії, Хмари кривди й сонце бриз-
ні мрії (М. Гірник).

І ось встає із піни Понту Над хвиль розгойданим сві-
чадом Співуча мрія горизонту — Сліпуча Степова Ел-
лада (Є. Маланюк).

За чорні мрії, за гріховні зваби Бог дав тебе — Ан-
тимарію! Відьму! (Є. Маланюк).

Веселі, чисті, ясноокі мрії І воскрешає призабуті
дні (М. Рильський).

◆ Втілена, дівоча, ранкова, юнацька.

МУДРІСТЬ

Антична, безмежна, безплідна, безсила, гожа, велика, весела, виняткова, висока, вища, вікова, вічна, глибока, древня, життєвська, життєва, земна, зміїна, золота, містична, мовчазна, народна, невичерпна, незбагненна, незвичайна, недоторкана, остання, поважна, практична, світла, сива, стара, стримана, сувора, таємнича, фальшива, цілюща, чудова, яскрава.

Там битви і молитви трудну путь Проходили не в лагоді Еллади, Не під безсилу мудрість Візантії.. (Є. Маланюк).

Вічна мудрість простої людини В паляниці звичайній живе (В. Симоненко).

Прозоре, соняшне місто [Київ], з виразом півдня, а одночасно з надихом древньої мудрости, що застигла на всіх горах, на привітних, білих, веселих храмах (У. Самчук).

На цей раз Гайсин прокинувся від скрипучого голосу господині, яка вичитувала комусь за дверима правила житейської мудрості (П. Панч).

Колись Семенові ці прості істини були незбагненою мудрістю (Л. Смілянський).

Вже день кладе на мудрість сиву Гарячий промінь розсвітань, І проводжати вийшли в світ Пісні-сестриці край воріт (А. Малишко).

Оригінальні епітети. *Склоока, сонно-п'яна, срібно-сива.*

◆ Народна.

МУЗИКА

Бадьора, банальна, бездарна, бездушна, беззмістовна, безпосередня, безтурботна, благозвучна, божественна, болюча, велика, велична, весела, виразна, владна, вогниста, гармонійна, геніальна, глибока, голосна, горда, граціозна, грізна, гулка, дзвінка, дивна, дивовижна, дика, доступна, драматична, енергійна, ефектна, жагуча, жаліслива, жалюгідна, життєрадісна, задумлива, заклична, заспокійлива, зворушлива, ідилічна, красива, криклива, ласкава, легка, лірична, магічна, мажорна, меланхолійна, мелодійна, мертва, мідна, могутня, модна, монотонна, монументальна, наївна, невесела, неглибока, незвична, неземна, несерйозна, несподівана, неспокійна, ніжна, німа, одноманітна, оригінальна, особлива, парадна, патетична, піднесена, поверхова, повільна, порожня, прекрасна, присмна, примарна, примітивна, пристрасна, п'яна, п'янка, радісна, ранкова, ритмічна, різка, розкішна, світла, свята, сентиментальна, сердечна, сильна, сіра, солодка, сонна, співуча, спокійна, стародавня, струнка, сувора,

сумовита, сучасна, талановита, тепла, тиха, трагічна, тривожна, улюблена, хвора, холодна, чарівна, чудова, чутлива, шумна, щемлива, яскрава.

.. І дивувався Андрій величній музиці (О. Довженко).

Прагла [Галя] бути холодною й непроникною, хоч вся була просякнута веселою й чудовою музикою (Вал. Шевчук).

А ночі, а туман, а музика вогниста ! (Л. Костенко).

.. люди можуть цілий вік прожити побіч одне одного, цілий вік дивитимуться вони одне на одне і ділитимуть хліб, але й гадки не матимуть, яка дивовижна й несподівана музика звучить часом у їхніх серцях (Вал. Шевчук).

Тут жагуча музика епохи, Тут сонати останніх агоній (Є. Маланюк).

.. В очах світилась така радість, таке щастя, неначе вони були недавнечко десь в раю, слухали неземну музику, чули дивні мотиви, і ті мотиви ще й досі лунають (І. Нечуй-Левицький).

Я слухаю нечутні голоси / серед німої музики мозаїк (Л. Костенко).

Стало страшно стояти отак віч-на-віч із небом, відчула-бо [Олександра] всім нутром особливу, ледь вловиму музику (Вал. Шевчук).

Є тільки смерть, є тільки тьма Та пристрасна музика муки (Є. Маланюк).

П'яною музикою дзвенить радість широкопросторого життя (М. Івченко).

Люди дивились і прислухались до розкішної музики вогню: хай вона грає панам чи вихід з села, чи відхідну (М. Стельмах).

Василь пізнає, що це не грім, що це десь б'ють з гармат, і ці звуки наповнюють його дуже виразним, збудливим, ніби сильна музика, піднесенням (У. Самчук).

.. майже не розмовляли [Галя і бабуся] під той час, бо сковувала їх одна й та ж сумовита музика згасання (Вал. Шевчук).

Хайсак певно говорив їй щось хороше, а втім, і найпростіші слова в устах коханої людини завжди бринять чарівною музикою (З. Тулуб).

І, може, від журкоту води, що розбивалась об його долоні, чи від її свіжого духу відчув він [Володимир] на серці чудову ранкову музику.. (Вал. Шевчук).

Оригінальні епітети. *Болюча, комп'ютерна, космічна, лебедино-біла.*

У вухах мусить завжди звучати та болюча музика..
(У. Самчук).

Мені здається музика космічна Найбільш космічна
із усіх мистецтв (Л. Костенко).

.. Скінчився вік ваш, кустарі, Під рокоти космічних
музик (Є. Маланюк).

Під ворітьми, де діти мої проходили, Я об спогади
спіткнуся, мов загнуданий, І хлюпне тобі тремкою про-
холодою Твоїх пальців лебедино-біла музика
(Б. Олійник).

◆ *Авангардна, військова, гарматна, джазова, духовна, духовна, камерна, класична, маршова, опереткова, оперна, погребна, релігійна, ритуальна, симфонічна, сучасна, українська, народна.*

НАДІЯ

Безвідповідальна, безпідставна, безплідна, блаженна, блискуча, бліда, велика, веселкова, висока, відрадна, вільна, вірна, вітряна, власна, воскресла, гарна, гаряча, далека, добра, сдина, жива, життєздатна, жодна, загублена, затасна, земна, зневажена, золота, зрадлива, зруйнована, ілюзорна, кінцева, крилата, крихітна, марна, наївна, невеличка, невизначена, незбувна, незламна, непевна, несмілива, неясна, одна, остання, пекуча, погасла, порожня, потасмна, приваблива, присмна, промениста, пропаща, проста, радісна, рожева, розвіяна, романтична, світла, свята, слаба, смілива, солодка, справжня, стара, тасмна, тверда, тепла, тиха, тривожна, туманна, уперта, цьогорічна, честолюбна, чиста, чудовна, юна, яскрава, ясна.

Весна моєї вільної надії.. (М. Вінграновський).

Мала глибоко затаєну надію — зустріти студента
Баглая (О. Гончар).

З рову з потаємною надією поглянула на те місце,
де стояв колись коник (М. Стельмах).

Земле — поем неозвучених, Земле — надій розвія-
них, Земле — співців замучених, Земле — творців роз-
стріляних.. (В. Боровий).

У дяді Варфоломея одна радість: сестричі, і він давно
вже ховає теплу надію, що змовкне нарешті дзвін ша-
бель (М. Хвильовий).

Гірка сльозино в кубку золотому. Тиха надіє в пра-
ведному Бозі!.. (П. Куліш).

Є ще і в мене надія чудовна й ясна, Є вона чиста, свята й бездокірная.. (В. Мова).

А надії юні, чисті так навіки й розбились! (М. Івченко).

Оригінальні епітети. *Бездокірная, нежива, сонцесяйна, цвітуча.*

Свою надію не живу Приспав під серцем і не сплю.. (М. Вінграновський).

То був болючий хаос — почуття радості й якоїсь сонцесяйної надії.. (І. Багрянний).

Я з зорею встав до справи, Україні долі ждучи, І зростив в душі буявій Гарний куц надій цвітучих (В. Мова).

НАРОД

Багатостраждальний, бездержавний, безталанний, безязикий, біблійний, бідний, благородний, братній, буйний, великий, великодушний, веселий, вибраний, вільний, вічний, власний, волелюбний, всемогутній, голий, гордий, грізний, дивний, дикий, добрий, достойний, дружний, дурний, забутий, завзятий, замучений, занедбаний, зіпсутий, зневажений, знедолений, казковий, калічний, козацький, красивий, крутий, лінивий, любий, мандрований, мирний, миролюбивий, молодий, мудрий, напівмертвий, невинний, невідомий, невмирущий, негордий, неграмотний, недержавний, недовірливий, незвичайний, непоборний, непросвіщенний (розм.), неспокійний, нетямущий, нещасливий, нещасний, обурений, одновірний, однокровний, одурений, озвірілий, підвладний, повсталый, поневолений, працьовитий, прекрасний, пригнічений, простий, п'яний, рідний, різнорасний, робочий (розм.), розкутий, розумний, самотійний, свідомий, свободолюбний, сердечний, сильний, скромний, славний, спантелечений, співучий, спокійний, стовплений, страдницький, сумирний, темний, трудовий, трудящий, тупий, убогий, хліборобський, хоробрий, чесний, чудесний, чудовий, чужий, щасливий, щедрий.

Як спорожніла б наша музична спадщина, коли б не було в ній Шопена, його творчості, пройнятої кров'ю серця багатостраждального польського народу.. (З газ.).

Між братніх народів, мов садом рясним, сіяє вона над віками.. Любіть Україну всім серцем своїм і всіми своїми ділами!.. (В. Сосюра).

Боронить нас сама природа / і захища від злих негод, / у нас в крові живе свобода, / в нас волелюбний весь народ! (В. Гренджа-Донський).

Може, в цьому й буде наша пам'ять!.. Пам'ять

всемогутнього народу, Інша пам'ять, дорогий професор, / в інших формулах, і знаках, і словах! (К. Герасименко).

— Але народ, кажу вам, добрий, сердечний. І поговорити з вами, і се і те, лише лінивий дещо. По-спати, поїсти любить. (У. Самчук).

Дійшов той гук і до нашого краю, та не всі разом прилучилися до того поклику, тільки кращі сини свого занедбаного народу, пройнялися ним (Панас Мирний).

Лиш обрієм мандровані народи Пройдуть — і знов загублено шляхи (Є. Маланюк).

Навколо ж нарід, мирний і негордий, В масній землі нестямно порина (Є. Маланюк).

Я українець. Мій народ, Мирололюбивий і хоробрый.. (І. Нехода).

Який оригінальний край, який незвичайний казковий народ (М. Коцюбинський).

Прекрасний наш народ у своїх трудових і творчих силах!.. (Ю. Смолич).

Ти,.. славна Україно, / будь преславна з роду в род! / і прекрасний твій свободолюбний / між народами народ! (П. Тичина).

Оригінальні епітети. Розмазаний, розплювательний, розшарпаний, стовеликий.

Головне, що його [Володька] дратує і сердить, — поведення дівок. Бо ж що за розмазаний народ. Дома і зуби скалять і гіржать, мов лошиці.. А тут ось кілька годин прикрішого життя, і зараз — плач, сморкання, нарікання (У. Самчук).

А також гнати до штабу й зі штабу дезертирів. Це народ інший. Розплювательний — вишкребки великої імперії (У. Самчук).

«Розшарпаний народ».. Як часто він [Лазюк] вживає ці вирази. Але що зробити? Куди від них втекти? Границі.. Навкруги границі.. (У. Самчук).

Щоб дітям крила віщували сни / і небеса плекали їхню вроду, / щоб велич стовеликого народу / росла щопокоління й шовесни (С. Йовенко).

◆ Корінний, польський, російський, український та ін.

НАСТРІЙ

1. Внутрішній душевний стан.

Про гарний, радісний настрій.

Бадьорий, безтурботний, бешкетливий, бойовий, буйно-радісний, бурхливий, веселий, весняний, висо-

кий, відмінний, воркуючий, гарний, грайливий, добрий, життєрадісний, збуджений, легкий, мажорний, мирний, оптимістичний, піднесений, погідний, прекрасний, пречудовий, приємний, пустотливий, п'яний, радісний, райдужний, рівний, світлий, святковий, сонячний, співучий, спокійний, стійкий, теплий, тихий, тонкий, урочистий, чистий, чудний, чудовий, щасливий.

Тоді знову виникав бешкетливий настрій, і з нетерпінням очікував на подорожнього (Вал. Шевчук).

Пізно вночі Володько вернувся додому. Мав добрий настрій. Йому здавалося, що починає жити (У. Самчук).

Гнат був у тому мирному воркуючому настрої, який завжди охоплював його тоді, коли справи ішли добре.. (Г. Тютюнник).

Раїса ще не зовсім відійшла після грози: це було помітно... з блиску очей і піднесеного настрою (М. Коцюбинський).

[Микола] Тримав це почуття на споді серця і, може, тому відчував такий погідний настрій (Вал. Шевчук).

Який у неї [Ольги Петрівни] зразу п'яний, буйно-радісний настрій (М. Івченко).

Жив у ньому [Володимирі] попри біль та втому тонкий, радісний настрій — світ почав легенько крутитися перед ним (Вал. Шевчук).

І справді, які чудні настрої надходять в таку пору. Наче слухаєш якусь казку, стару, первісну (М. Івченко).

Про поганий, сумний, озлоблений настрій.

Байдужий, безрадісний, відчайдушний, ворожий, гидотний, гнітючий, дратівливий, дурний, жахливий, журливий, злий, злобний, кепський (розм.), кислий (розм.), лайливий, мерзотний (розм.), мінорний, млявий, натягнутий, невеселий, недобрый, непевний, осінній, паршивий (розм.), песимістичний, плаксивий, поганий (розм.), похмурий, пригнічений, прикрий, розтріпаний, собачий (розм.), сонний, стурбований, сумний, сумно-журливий, тоскний, траурний, тривожний, тужливий, тяжкий, хмурий.

.. на мене поволі находить байдужий, без кінця тоскний настрій (М. Івченко).

У читальні почали збиратись учасники вистави. Прийшли всі. Настрій трохи натягнутий, але нічого (У. Самчук).

.. За вікном блідо сяють електричні ліхтарі. Їхнє жовтувате, хворобливе сяйво затікає в свідомість, доточуючи мій непевний настрій (Є. Гуцало).

Про мрійливі настрої.

Задумливий, елегійний, ліричний, меланхолійний, мрійливий, мрійний, поетичний, приємно-меланхолійний, романтичний, сентиментальний, сумирний.

— Знаєш,— казала вона теж сівши,— я сьогодні в меланхолійному настрої: мені моя покоївка пропала краще моє плаття (*Г. Хоткевич*).

На неї [Мар'яну] музика наводить мрійний настрої (*У. Самчук*).

.. Часто у поетів настрої поетичний залежить від погоди (*Леся Українка*).

Вогонь палахкотить і палахкотить. Співають поліця на різні голоси, і чомусь сумно-журливий настрої знову повертається до мене, але теплий, задумливий (*М. Івченко*).

2. Певний психічний стан, спрямування думок; настроєність.

Богомільний, бойовий, вичікувальний, войовничий, дивний, загальний, занепадницький, лихий, містичний, молитовний, напружений, небезпечний, нервовий, панівний, панічний, революційний, релігійний, рішучий, сатиричний, спортивний, творчий, трудовий.

Був настрої вичікувальний. Зараз всі селяни проти німців (*О. Довженко*).

Революційний настрої Міцкевича відобразився в драматичній поемі, яку автор назвав «Дэнди..» (*М. Рильський*).

Це був спорт, і дід, видимо, любив переживати цей спортивний настрої (*Г. Хоткевич*).

◆ *Вчорашній, знаний, ранковий, щоденний та ін.*

НАЦІЯ

Бандитська, високорозвинена, дружна, культурна, пригноблена, розвинута, самобутня, сильна, слаба, стара, стійка, суверенна, цивілізована.

— Масовий послідовний терор проти цієї бандитської нації — іншої мови вона не розуміє! (*О. Гончар*).

Служба ледве-ледве дає шматок хліба, а літературні... Соромно навіть признатися представникові культурної нації (*М. Коцюбинський*).

НЕБО

(поет. небеса)

Про уявний розмір, віддаленість.

Бездонне, безкінечне, безкрас, безмежне, близьке, велике, високе, відкрите, глибоке,

далеке, невидиме, недосяжне, незоре, низьке, просторе, роздольне, широке.

Вже вересень в лункій блакиті тане, Вже багряніє мантия садів, А нам згадалися київські каштани, Бездонне небо і дніпровий спів (Є. Маланюк).

Одказав: — Я люблю ваш красивий народ. Ваше небо глибоке і діло ясне (Б. Олійник).

Ще сонце високе, ще небо глибоке (В. Стус).

.. дощ ріже сіре, поплутане рожевими сувоями низьке небо.. (О. Уляненко).

Про колір, ступінь прозорості, чистоти; про наявність або форму хмар.

Багрове, багряне, багряноцвітне, безхмарне, біле, блакитне, блакитно-синє, бліде, блідо-блакитне, блідо-голубе, брудне, буре, буриштинове, веселкове, вилиняле, вицвіле, водянисте, голе, голубе, голубувато-зелене, грізне, густе, густо-синє, димне, димчасте, жовте, затягнене, захмарене, зелене, зеленувате, золоте, золотисте, імлисте, кришталеве, лазурове, лазурово-голубе, лазурово-сіре, легкохмарне, медове, молочне, молочно-біле, молочно-блакитне, непрозоре, ніжне, ніжно-голубе, однотонне, оксамитове, олив'яне, оранжеве, палаюче, перламутрове, перлове, похмуре, прозоре, прозоро-блакитне, прозоро-темне, прозоро-чисте, різнокольорове, рожеве, розмаїте, руде, рум'яне, рябе, сапфірове, світле, світло-блакитне, світло-темне, сиве, сизе, синє, синювато-біле, синювато-блакитне, синьо-золоте, синьо-темне, сіре, срібне, сталеве, темне, темно-багряне, темно-голубе, темно-сіре, туманне, тьмяне, фіолетове, червоне, чисте, чорне, чорнильне, чорно-синє, яскраве, яскраво-блакитне, яскраво-золоте, яскраво-синє, ясне.

Де небо стає від пожеж багряноцвітне, Де прахом залізо і камінь стає, Там серце радянських солдатів несхитне (М. Бажан).

Від безхмарного синього неба спориш, що густо поріс на подвір'ї, здавався голубим (Б. Харчук).

Я хочу, щоб ти до вершин перемоги / летіла з народом моїм / туди, де встають комунізму чертоги під небом безхмарно-ясним (В. Сосюра).

Хочеться співати якихось дужих пісень, голосно кричати й побігти назустріч холодному вітрові, блідо-блакитному небові, білим легким хмаринкам (М. Івченко).

Сіє з брудного неба дрібний і набридливий дощ.. (У. Самчук).

.. зразу за ними роздирав колючою спиною вил и ня -
ле небо ліс.. (О. Уляненко).

Низьке темно-сіре небо, не то ранок, не то вечір
цілий день.. (В. Винниченко).

Небо над головою було оранжєве, помережане бла-
китними смужкам (Вал. Шевчук).

Перлове небо прибрало землю у сірі тони, клен ви-
шив жовтні букетики на брутантному тлі (М. Коцюбин-
ський).

Та звідки ж він — як небо / таке прозоро-чисте,
/ ні затишку, ні хмарки, / мов джерело блищить (М. Син-
гаївський).

Квітне небо розмаїте З-над полтавського села.
Здрастуй, хвиле, здрастуй, світе, Дорога моя Сула (А. Ма-
лишко).

Темніє лист на світло-темнім небі, І біля неба
гріється зоря.. (М. Вінграновський).

Сьогодні небо синє-синє, І білі хмари, й пар землі..
(П. Тичина).

Ні, ні! Волосожар пригас / на небі синьо-золото-
му.. (П. Тичина).

У синьому небі я засіяв ліс, У синьому небі,
любов моя люба.. (М. Вінграновський).

Жайворонки піднялися від землі й там високо під чистим
блакитним небом видзвонювали свої пісні
(У. Самчук).

Красно грає весняне сонце на чистому небі (Панас
Мирний).

Ясне небо сапфірове, Звіздами ціле гориш (В. Па-
човський).

**Про наявність чи відсутність сонця, мі-
сяця, зірок; про небо в час заходу і сходу сонця; північне,
західне; про небо у певну пору року.**

*Весняне, вечірнє, вечорове, голе, досвітнє, західне, зимове,
зірчасте, зоряне, літнє, напівнічне, нічне, осіннє, передзахід-
не, передсвітанкове, пусте, ранкове, світанкове, травневе,
яснозоре.*

Після дощу зробилося світло, в калюжах відсвічувалося
західне небо; іноді гарба потрапила колесами в глибоку
калабаню, розбовтували малинову воду й темно-буру
(Г. Тютюнник).

.. місяць.. непорушно даленів у зірчастому небі
(В. Дрозд).

Над ними [Володьком і Наталкою] лиш зоряне небо, довкруги весна, так багато треба б сказати.. (У. Самчук).

Цвітуть осінні тихі небеса.. (А. Малишко).

А сонячне проміння згаса.. небо роздвоїлося на синє, од степу,— нічне й червоне, од гори,— вечоро-ве.. (Гр. Тютюнник).

Небо травневе сп'ялось на леза скель (Р. Лубківський).

Вийдеш ніччю на гори, поглянеш униз,— / на Подолі огні, наче море, / переливно цвітуть, чути дзвони заліз, / що у небо пливуть яснозоре (В. Сосюра).

Про дійсну та уявну температуру, вологість.

Вологе, гаряче, гниле, мокре, морозяне, пекуче, північне, розпечене, сире, спекотне, студене, сухе, тепле, холодне.

Картину сходу сонця, коли воно вертикально піднімається на пекуче небо, і заходу — коли сонце падає, одразу утворюючи чорну ніч тропіків, де немає сутінків і вечірніх тіней (Ю. Яновський).

На синім полотні розпеченого неба (Б. Олійник).

І в холоднім небі зорі, як сніжинки, шлють дуже світло на замоклий брук (В. Сосюра).

Про враження, психологічне сприйняття.

Байдуже, безпристрасне, безрадісне, безсиле, важке, веселе, гнітюче, гучне, горде, грізне, гробове, дзвінке, дивне, дивовижне, залізне, замислене, заплакане, зле, кам'яне, ласкаве, мертве, миле, мирне, мовчазне, молоде, нарядне, немилосердне, непевне, непривітне, неспокійне, ніжне, німе, обважніле, осяйне, пахуче, понуре, похмуре, пречисте, привітне, притихле, пустельне, п'яне, радісне, райське, рідне, світлоносне, святе, сердите, сліпе, сліпучо-синє, сонне, спокійне, стомлене, сумне, тасмниче, тихе, тривожне, усміхнене, хмільне, хмуриве, хороше, чудове, чуже, щире.

Стояло небо, дивне і сумне (Л. Костенко).

Отут я стою під замисленим небом / на чорних вітрах світових веремій.. (Л. Костенко).

І сонце йшло в мовчазному визореному небі (В. Стус).

І неба молодого синя грива, І ялиновий теплий оксамит (Б. Олійник).

Вгорі темне, непривітне небо, далі — холодна, мокра земля і більше нічого.. (М. Коцюбинський).

І марно в небо обважніле кличу.— Що значить час? (Ірина Калинець).

А як родило, що не посієш, що не втицьнеш у землю — росте, буяє, женеться догори. І небо яке, погляньте, своє, пахуче.. (У. Самчук)

Там небо рідне і зелене в хитанні маревнім гілок (В. Сосюра).

Коли навіть пан Бог з святого неба не хоче зглянутись над мужиком, то ні від кого рятунку не жди (М. Стельмах).

Але більше ніколи уже не заснути — тільки вмерти під небом хмільним (Ю. Пелешенко).

Піднімаються вгору, в небо хмураве (Д. Павличко).
Бо шире, високе небо Не підмалюєш квачем.. (В. Симоненко).

Оригінальні епітети. Байдужо-синє, безнебне, безоглядно-голе, безодньо-блакитне, безоке, білокриле, високочоле, вишневе, воляче, дводонне, залізне, замуране, звабне, зорецвітне, зоряно-рясне, кострубате, легкохмарне, невмите, озорене, поруслянове, скелясте.

Подавсь у сад, де умлівали липи, Де яблука й морелі наливались, Де, граючись з байдужо-синім небом Теж байдуже пливла собі Синюха (Є. Маланюк).

І безоглядно-голі небеса байдуже задивляються у деко (В. Стус).

Небо знову безоке і зимне (Є. Маланюк).

І хмара ріжеться кривавими рогами В безнебнім небі чорними шляхами (М. Вінграновський).

Так голубить землю вишневе небо перед сходом сонця (Б. Харчук).

То не скрип ярма, То скрипить вісь Земна Проти Волячого неба, Супроти Волячого Хребта (Віт. Поліщук).

Під тобою [Україною] килимом — парча пшениці, Над тобою звабного неба — синь.. (Є. Маланюк).

І от земля — не золото, а мідь, І небо — не блакить, але — залізо, І під залізним небом клекотить Пророчий крик (Є. Маланюк).

Гурт дає замуране / вважати хмарне / небо.. без дощів (Ю. Гаржів).

Клятву дружби начертав на синім Шугнадійським зорецвітнім небі.. (М. Рильський).

Отак би жити синім квітнем Під небом зоряно-рясним, На око — зовсім непомітним, На слово — дивно голосним (А. Малишко).

З неба кострубатого Колючий сніжок (А. Пашко).

Ну, що ж, ходім! Униз зійшовши яром, На березі при-
станемо на мить: Пополудні, під небом легкохмар-
ним, Повітря тут мов полум'я пахтить (К. Герасименко).

І небо невмите, і заспані хмари.. (Т. Шевченко).

І небо, все озорене й притихле, — це небо туги
(В. Стус).

Легкі хмарки на порусляновому виснуть небі
(В. Стус).

Невольничий базар / тут день мій гай / мій храм / й
моє прикуте небо (Т. Мельничук).

Рівновага кораблів над скелястим небом бенкет
хвиль (Ю. Лех).

НЕНАВИСТЬ *Безвідповідальна, безкінечна, безмежна,
безсила, буйна, вбивча, велика, відверта,
гаряча, гидотна, глибока, глуха, гола,
гостра, дика (розм.), їдка, жіноча, жорстока, заздрісна,
звіряча (розм.), колюча, люта, напориста, невгасима, не-
людська, ненажерлива, ненаситна, неприборкувана, непри-
мирenna, неприхована, нерозумна, нестримна, нещасна, па-
лаюча, пекуча, перелякана, подвоєна, праведна, предвічна,
пристрасна, прихована, ревнива, розбурхана, свідомо, свя-
щенна, сильна, сліпа, смертельна, справедлива, стара,
страшна, сувора, сумна, темна, тиха, тупа, тяжка, уїдли-
ва, фанатична, холодна, шалена.*

Не сховатись їй від чистих їхніх оченят, налитих сліз-
ми, засвічених то благанням, то гарячою ненавистю
(О. Гончар).

.. в їхніх очах він спочатку прочитав здивування, а потім
люту ненависть (М. Стельмах).

Не можна відмовити самураю в мужності. Сильний і
пристрасний був його стрибок, однак він лежить. Фана-
тична ненависть у вищерблених зубах, в лютому ди-
ханні, в стогонах (О. Довженко).

Оригінальні епітети. *Стожала.*

◆ *Загальна, класова, народна, політична, ра-
сова, революційна, релігійна, спровокована та ін.*

НИВА *Багатобезбережна, благодатна, вогка,
(нивка; вузька, гаряча, довга, жовта, задубіла, зе-
рідко — нив'я) лена, золота, колосиста, колюча, латана,
мала, многотрудна, мокра, невелика, не-
озора, оксамитова, повнозерна, пустельна, родюча, розлога,
рясна, світла, синя, скошена, стерняста, суха, тепла, тиха,
чиста, черноземна, широка.*

Припала вухом до безбережної ниви, як чайка грудьми до моря (*М. Коцюбинський*).

Над буйним нив'ям висне знайомий перестук [мотоцикла] (*М. Рудь*).

Навкруги старі, вироблені, сполосовані на вузькі нивки, поля (*У. Самчук*).

— Йди, вороже! Ходи за власним кінцем, стань на цю гарячу ниву, яка спече тебе і зоглить твої кості. Ні одної скиби ворогові! (*У. Самчук*).

Вона [війна] висить у цім безхмарнім небі Над площинною довгих зжатих нив.. (*Є. Маланюк*).

.. яр Мозолянка лежав зеленою латою на золотому савані золотих нив (*У. Самчук*).

Ім'я Твоє — Ім'я Моєї пісні Про Батьків край Де Ниви золоті.. (*В. Барладяну-Берладник*).

Прожито вік, як многотрудну ниву Перейдено в жорстокому бою (*А. Малишко*).

Струшується сад, як парасолька. Мокрі ниви, і порожній шлях.. (*Л. Костенко*).

Полегла нива повнозерна, Підтята косами, як є.. (*П. Усенко*).

Колосить вітер тяглу ниву, Збирайтесь, друже, в тиху рань (*А. Малишко*).

Руки засівали / чорноземні ниви (*М. Сингаївський*).

Оригінальні епітети. Зеленоглава, золотостебла, сяйнолика.

Поглянь, товаришу, поглянь, Як грають ниви злotosтеблі.. (*М. Рильський*).

І тебе понесли за шанобою й славою, За людською любов'ю, у ліга безкраї, Понад нивою тихою, зеленоглавою, Під високі і рідні мої небокраї (*А. Малишко*).

◆ *Власна, голуба, життєва, зорана, зябльована, літературна, наукова, небесна, освітня, суміжна, трудова, українська, художня.*

НІЧ *Про стан погоди; про колір неба, про наявність місяця, зірок.*

Багатозора, безвітряна, беззоряна, безмісячна, біла, блакитна, блакитнозора, бліда, блідава, блідо-блакитна, весняна, видна, вітряна, ворона, громова, густа, дощова, завірюшна, задушлива, засніжена, зимова, зоряна, золотиста, каламутна, кришталева, лазурова, літня, льодяна, місячна, мокра, молочна, морозяна, м'яка, невидка,

непогідна, непроглядна, непрозора, непроникна, оксамитова, осіння, некуча, погідня, похмура, прозора, прохолодна, росиста, свіжа, світла, синя, сира, сіра, сіла, сувора, суха, темна, темно-синя, тепла, тиха, тропічна, туманна, фіолетова, холодна, чорна, ясна.

..аж пізно / ніч горить багатозора: / мов гроб Спасителя на тих горах / оплакати — огонь скрапа.. (В. Барка).

Чого ж я обертаюся в актора, Як бог у лебедя, чого тремтить Моя душа, як ніч блакитнозора? (Д. Павличко).

Крізь віконце лилася блідава, мов нежива, ніч.. (В. Шевчук).

На них [братів] насувається страшна громова ніч і десь палахкотять мовчазні блискавиці.. (І. Багрянний).

І байдуже, що тут же, на досяг руки — густа, аж синя, ніч, що в шиби бубонить дощ. Тут ось довкруги все добре.. (У. Самчук).

Шука дороги в даль недурно За синім парусом ріки, Де в ніч засніжено - похмуру Шумлять Потоцького полки (А. Малишко).

Травнева ніч стоїть напівпрозора.. (А. Малишко).

Десь на дні душі ворухнувся і влігся тягар лихої несправедливості: її м'яко притрушують незвичні чари кришталевої ночі і зворушливий, задумний усміх дівчини [Христини] (М. Стельмах).

Боже! Сотвори чудо! Дай змогу пройти снігові засипи, непрозору ніч, мовчазне поле, темне село (У. Самчук).

Серед темної завірюшної ночі покидав [загін] обжиті землянки (А. Хорунжий).

Темносиня на село Опустила ніч крило (П. Дорошко).

Тепла оксамитова ніч ніжним подихом віє в обличчя (М. Івченко).

Іх [дні] заступають теплі ночі літні; І всі вони — сумирні і ясні, І всі вони — прозорі і блакитні (І. Качуровський).

Коли земля в холодну ніч загілена і вітер в зорях тягне горяка.. (Л. Костенко).

Ніч. Чорна, весняна, як оксамит, ніч. Спить родина глибоким сном.. (У. Самчук).

Ніч. Чудесна, свіжа, пахуча ніч! (У. Самчук).

Про тривалість; про пізню ніч.

Бездонна, безкінечна, безкрая, величезна, віковична, вічна,

глибока, глуна, глуха, горобина (нар.-поет.), *довга, коротка, пізня, повна, рання, скороминуща, столітня, чорна.*

Над хвилями юрб, над поверхами наговпів п'яних, Зі скель хмародряпів дивлюся в бездонну ніч (Є. Маланюк).

Огонь, що мовчки в попелі дрімав, Ожив і знявся, Блиснув, засяв, і засміявся, І віковічну ніч злякав (О. Олесь).

І ніч глуха, і поле перекопане, і в порожнечу поціляє спис (Л. Костенко).

Вечори такі довгі, а ночі ще довші, здаються безконечними (Б. Лепкий).

Хай літні ночі йдуть скороминущі, Хай осені прощання золоте.. (М. Рильський).

Чорна ніч, столітня і зловісна, Не спливе, не принесе біди (А. Малишко).

Про відсутність або наявність звуків, шуму.

Безголоса, глибока, глуха, гробова, дзвінка, мертва, мирна, мовчазна, німа, покійна, пустинна, спокійна, тиха, тихомирна, шумна.

Ніч глуха і сліпа, і німа — Все, чим мріяв, так страшно забулося (Є. Маланюк).

Твоя рука і патронташ.. А ніч дзвінка і день, як наш (В. Сосюра).

Коли приходять ніч до мене, / пустинна ніч, неначе степ, / глибока ніч, як соколиний погляд — / мені молитва проситься до вуст.. (Ірина Калинець).

..Тропічна ніч мовчазна і задушлива. Вона тамує в людині цноту і спокій (Ю. Яновський).

Але найгіршими були ночі, тихі ночі. Все довкруги спить, спочиває, мовчить (У. Самчук).

Про враження, психологічне сприйняття: про характер тривання, проведення ночі.

Безглузда, бездомна, безпритульна, безпросвітня, безрадісна, безсонна, безтурботна, благополучна, божевільна, божественна, брудна, буйна, бурхлива, важка, весела, ворожа, всепрощаюча, втомлива, гарна, гірка, гнітюча, грізна, грішна, далека, дивна, дивовижна, дика, добра, достигла, жагуча, жахлива, жорстока, забута, зворожена, задумлива, замучена, захоплива, звичайна, зла, зловісна, зранена, кам'яна, ласкава, лукава, медова, милосердна, мирна, молода, м'яка, нарядна, невблаганна, невиразна, невиспана, недобра, нежива, незабутня, незрівнянна, нелегка, непорочна, непри-

вітна, нерухома, неспокійна, нещадна, ніжна, ніжно-зрадлива, одинока, пам'ятна, пахуча, пекељна (розм.), покїрна, похмура, прекрасна, пристрасна, прокљата, прощальна, радїсна, райська, свята, святкова, славна, смертельна, соловїна, солодка, спокїйна, справжєня, страшна, сувора, сумбурна, сумирна, сумна, тасмна, тасмнича, тиха, томлива, тривожна, тривожно-тиха, трудна, тупа, турботна, тяжка, урочиста, фантастична, фатально-вирїшальна, хворобливо-містична, хижа, чарївна, чиста, чорна, чортова, чудова, чужа, шикарна (розм.).

Це була безсонна, напрочуд довга, хворобливо-містична, повна дивовижних уявлєнь нїч, що в нїй брала участь ціла Матвієва родина.. Для Володька вона здавалася фатально-вирїшальною, це своєрїдна межа долї, яка визначить його буття назавжди — в минулому, теперїшньому і майбутньому (*У. Самчук*).

Після безсонної ночї я завжди почуваю себе краще (нерви), нїж після сну, бо тоді вдєнь наступає реакція (*М. Коцюбинський*).

На вогнях божевїльної ночї згорає життя (*Л. Первомайський*).

Колись були добрі ночї, тихї і спокїйні, але нинї! (*Б. Лепкий*).

А ми пливемо й пливемо без упину. Що нас чекає у нїч заворожєну? (*Л. Костєнко*).

Негритятко! Задумлива ноче, Забудьмо сьогоднї про всї табу,.. Серце моє виспївати хоче Твоїм рукам золоту хвальбу (*Д. Павличко*).

І нїч мовчить, ласкава й синьоока, І тихий парк, і серце теж мовчить (*Х. Алчевська*).

Ох, ця Нїч, ця лукаво-жагуча Нїч! (*Б. Олійник*).

Я зозулею квилитиму вранці, на досвітку, по невиспанїй нїчї (*Б. Лепкий*).

О, ще ця нїч, ця нїч, коли нам обличчя глодає / всєсвіту вітер,— хто нїчї такої не звїдав, / знадної, нїжно-зрадливої, на яку / кожне натрудженє серце самїтно чекає? (*М. Бажан*).

І я забув лиш на хвилину / про долю-муку мовчазну. Забув, що у кайданах згину / під нїч похмуру та грїзну (*Т. Осьмачка*).

Ти пам'ятаєш нїч пївденну, Тривожно-тиху, чорну нїч (*М. Нагнибїда*).

Тьмяна пристрасна нїч нависла над Тао, вчепилася до дерев, стелилася долї, як напоєне отрутою листя. Було зовсїм темно (*Ю. Яновський*).

Тебе я бачив, престарий соборе, із понадсянських споглядав узбіч Середньовічну фантастичну ніч (М. Рильський).

За вікном чорна, брудна тривожна ніч (У. Самчук).

Оригінальні епітети. *Безнебна, білокрила, венозна, висока, неозора, пружна, світлоока, срібна, стокрила, темно-оксамитова, українська.*

Безнебна ніч — татари де?! — прийшла (М. Вінграновський).

І спускалась ніч білокрила, Наче птиця зі сніжного поля (І. Качуровський).

І топиться помалу Мій крок необережний. Ніч венозна В Артеріальну зоряніє (І. Драч).

.. у дорогу вірну, / у ніч високу, свіжу, тихомирну, / крізь піски подались діди (В. Барка).

Так і піти по зорях — прадідам, дідові вслід — В табір ночей неозорих, що проковтнули світ (Є. Маланюк).

.. січнева ніч / пружна як лук / вона вистрілює / із сагайдака / не тільки зірки, але й білу / землю! мов колядку / підкидає під небо / ближче до високих зір (І. Калинець).

Можна все минуле спалить В дні безрадісні, одинокі, Та цієї срібної ночі Як прекрасно серце болить! (Г. Гордасевич).

І молодість у них кипіла, Що не зів'януть їм повік,— А ленінградська ніч стокрила Плила, як зоряний потік (М. Рильський).

Великодня ніч, темно-оксамитова, тепла і пахуча (М. Івченко).

Світали світу українські ночі В передчуванні днини української (А. Мойсієнко).

◆ *Арктична, біла, великодн(я), вічна, горобина, грозова, конституційна, купальська, новорічна, осіння, передсвяткова, петрівчана, полярна, різдвяна, світова, святкова, страсна, тропічна, шлюбна та ін.*

ОБЛИЧЧЯ *Про розмір, форму обличчя, про товщину його; характеристика обличчя за визначальною ознакою (ніс, борода, брови, вилиці тощо); про стан шкіри.*

Безбороде, безброве, безвусе, безносе, білоброве, бородате, бровате (розм.), велике, веснянкувате, вилицювате, вим'яте, висохле, витесане, витягнуте, вузьке, вузькобороде, вузь-

когубе, вусате, гарбузове, гладеньке, гніздоподібне, голе, голене, горбоносе, гостре, грубе, гострогубе, губате, дебеле (розм.), деформоване, довгасте, довге, жирне, заросле, звичайне, зморикувате, картопляне, квадратне, кирнате, кістляве, костисте, кострубате, крихітне, кругле, ластовинясте, лобате, маленьке, маслакувате, мідновусе, мордате (розм.), м'ясисте, носате (розм.), обвітряне, обличасне, обрубане, овальне, однооке, округле, опале, побаблене, плескувате, повне, повнощоче, подряпане, поморищене, пооране, поранене, пошерхле, продовгувате, расове, різане, розлиле, розпухле, свіже, спотворене, сухе, сухорляве, скривлене, тверде, тлусте, товсте, товстогубе, товстоносе, товстощоче, тонке, трикутне, угодоване, худе, худорляве, циганське, цупке, чисте, чорнобороді, чорноброві, чотирикутне, широке, широковилицювате, шорстке, щелепасте, щетинисте, щокате (розм.), яйцеподібне, яснооке.

Цілує [Володько] в думці бородате, суворе батькове обличчя.. (У. Самчук).

Норвезькі очі і лице — Мов з камня витесане (Є. Маланюк).

.. перед волошковими його [Миколи] очима стрибало грубе обличчя із презирливо закопленою губою (Вал. Шевчук).

Його [Володька] костисте, змарніле обличчя відсвітилося (У. Самчук).

Голови повернулися в бік Миколи Івановича, його кострубате, дещо монгольське, мужнє й виразне обличчя опинилося в центрі зору (У. Самчук).

Його носате обличчя і досі мертвотно перекривлене страшною напругою (М. Стельмах).

Над Сашком пролетіло однооке обличчя Чепіжного, воно швидко летіло туди, у степи, у яри, за Буг, до Лиманів, Сіроманцеві на погибель (М. Вінграновський).

Вузькі щілини його очей на плескуватому тлустому обличчі з набряклими щоками і мішками під очима обурено блиснули (З. Тулуб).

Обернувшись, комишанець побачив над собою смагляве повнощоче обличчя дядька Івана (О. Гончар).

На її смаглявому широкому обличчі усмішка плаває, як млинець на сковороді, щедро поллятій олією (Є. Гуцало).

Тонке обличчя Беатріче Прозорій смуток загострив (Є. Маланюк).

А я стою коло східець і радісно, привітно махаю татові

й помічаю його сіру бороду,.. худе, гостре обличчя
й теплі сльози в синіх, дитячих очах (М. Івченко).

Про колір обличчя.

Алебастрове, багрове, багрово-червоне, безживне, безкровне, біле, білобрисе (розм.), біляве, бліде, блідо-жовте, бронзове, брудне, брунатне, буре, бурякове, ванняне, вилиняле, воскове, глиняне, грязне, жовте, жовткове, жовто-бліде, жовто-зелене, загоріле, зажевіле, закопчене, закурене, за-порошене, засмалене, зблідле, зелене, землисте, золоте, золотисте, крейдяне, криваве, лимонне, лимонно-жовте, мармурове, мертво-жовте, мідне, мідно-червоне, молочно-біле, морквяно-червоне, напівмертве, напівчорне, оливкове, паперове, поблідле, попелясте, попелясто-сіре, посушеніле, прозоре, рожеве, розмальоване, розпашіле, розчервоніле, рум'яне, світле, сиве, сизе, синє, сіре, скривавлене, смагляве, смугляве, спалене, темне, червоне, чорне, чорняве, шоколадне.

Там дівчинонька купалася, Білим личком красувалася.. (В. Мова).

Зашелестіли коноплі в березі, кований ніс човна виткнувся, й молоді анархісти побачили бліде, скривлене від болю обличчя отамана Костя (Г. Косинка).

Був ранок — як хітон із тиші і туману / з обличчям сонця восково-блідим (Л. Костенко).

По жовтім змученім лиці річками чорний піт летить.. (Т. Осьмачка).

Була це суха, немічна жінка з жовтим обличчям і чорними, колись красивими, а тепер змученими, як після хвороби, очима (Гр. Тютюнник).

Виринається з сотень уст розлогий вояцький спів. Здорові з загорілими обличчями люди. На плечах кожного мішок — «вещевой» (У. Самчук).

Пилип повертає своє засмалене обличчя і перепи-тує (М. Івченко).

В обличчях, мідних од вітрів, Ще грали відблиски Полтави (Є. Маланюк).

Ледве-ледве пізнає Хо в ньому юнака з повним рум'яним обличчям, що рвався до слова пам'ятного вечора (М. Коцюбинський).

І бачить завчасу він плями гуми На свіжо-рожевім обличчі (О. Ольжич).

— Нічого, дочко, не плач! Він повисить та й зніметься,— утішив Артем, і ні посмішка, ні стурбованість не торкнулися великого супокою на його сивому, в щетині, обличчі (Гр. Тютюнник).

Гей, хороша ж ти, дівчино,.. В тебе личко смугляве, Очі чорнії огнявіні І живі двигучі брови (В. Мова).

Дядько з червоним засмаленим обличчям ввічливо кланяється мені (М. Івченко).

Про обличчя, що виражає здоров'я, молодість.

Бадьоре, годоване, дитяче, дівоче, живе, життєсрадісне, здорове, міцне, молоде, мoloжаве, парубоче, свіже, хлоп'яче, юнацьке, юне.

Все ж заплатив за квитка й ввійшов на танцмайданчик: на нього попливли дівочі й парубочі обличчя, блискали очима.. (Вал. Шевчук).

Побіг, трохи далі від людей стояв здоровий парубок у білих, широких селянських штанах і в солом'яному брилі, з-під якого виглядало міцне, смугляве, з великими синіми очима обличчя (У. Самчук).

Він [Павло] ті куші потихеньку прогорнув — сидить дівчина на лавочці, попустила свої руки білі в великій тузі, росить дрібно сльози її обличчя молоде (Марко Вовчок).

Багряна тіль шовку лягає на юнацьке обличчя (О. Гончар).

Про обличчя, що виражає нездоров'я, стомленість; про пропите обличчя.

Безкровне, бліде, брезкле, виляляе, виснажене, водянисте, втомлене, жовтаве, запале, заспане, збрезкле, змарніле, змучене, кістляве, малокровне, мішкувате, м'яте (розм.), набрякле, нервове, опале, опухле, підстаркувате, пожмакане, пом'яте, престаріле, потерте (розм.), пропите (розм.), простуджене, сире, старе, стомлене, хворе, хворобливе, худе, худорляве, чахла.

При наближенні Яреська його безкровне обличчя злегка освітілося кволою втомленою усмішкою (О. Гончар).

У кухні поралася заклопотана матушка. У неї бліде, опале, мішкувате обличчя.. (У. Самчук).

.. Матвій тільки підійшов до його [Володька] постелі, подивився, побачив його втомлене, виснажене обличчя й не сказав ні одного слова (У. Самчук).

Ми водночас подивилися на тітку Меланку — вже немолоду, зі збрезклим обличчям, з натомленими очима й подумали, що, мабуть, правду вона каже: не вдосконалитися їй ніколи (Є. Гуцало).

Зморшки на її [ключниці] підстаркуватім обличчі
якось поглибшали від гнівного здивування (*Леся Українка*).

**Про красиве, привабливе або некрасиве,
відштовхуюче обличчя.**

*Благородне, витончене, вродливе, вульгарне, гарне, гар-
неньке, гідке, гідотне, грубе, жахливе, красиве, ластови-
нясте, любе, масне, миле, миловидне, негарне, некрасиве, не-
повторне, непривабливе, неприсмне, несимпатичне, нецікаве,
потворне, правильне, прекрасне, привабливе, присмне, розум-
не, славне, симпатичне, страшне, цікаве, чарівливе, чарівне,
чепурне, чудове, шляхетне.*

У Брянського юнацьке вродливе обличчя з тонкими
рисами, безкровне, але не худе (*О. Гончар*).

Гладенько причесана жінка з вродливим при-
ємним обличчям попросила його до дошки (*Г. Тютюн-
ник*).

Витягши шовкову хусточку з кишені, [Георгіані] обти-
рав нею гарне своє, расове грузинське обличчя, свії
орлиний ніс і чорні смоляні брови (*І. Багрянйй*).

І Володько любить ту свою ніжну, з ластовиняс-
тим, негарним обличчям учительку у гарному, чор-
ному одязі (*У. Самчук*).

Лице у нього [дідуся] масне, червоне, губи товс-
ті, теж масні.. (*М. Івченко*).

.. я цілую.. твоє світле обличчя, неповторне і
любє (*В. Сосюра*).

.. Володимир побачив зі свого вікна розумне й
шляхетне обличчя старого.. (*Вал. Шевчук*).

**У порівнянні з тваринами, птахами, ри-
бами.**

*Біляче, бульдогоподібне, бульдоже, козяче, коняче, котя-
че, левове, лисяче, совине, тхоряче, щуче, яструбине.*

**Про обличчя, що виражає стан, настрій,
риси характеру людини, її інтелект, психічний склад тощо.**

*Ангельське, апостольське, аристократичне, аскетичне,
багатозначне, байдуже, бандитське (розм.), безвиразне, без-
вольне, безпечне, безтурботне, безхитрісне, благородне, брид-
ливе, ввічливе, вдячне, величне, вередливе, веселе, викривлене,
винувате, виразне, відкрите, владне, вольове, вперте, гнівне,
горде, гордовите, грізне, добре, добродушне, довірливе,
дружнє, жадібне, жалюгідне, живе, життєрадісне, жовчне,
жорстоке, загадкове, задоволене, задумливе, заклопотане,
закохане, замислене, захоплене, зацікавлене, зблідле, збудже-*

не, звірине (розм.), здивоване, злякане, значне, зневірене, зосереджене, ідіотичне, інтелігентне, кисле, колюче, кохане, кумедне, ласкаве, лялькове, медяне, меланхолійне, мисловите (рідко), мужиче, мужнс, мученицьке, набожне, набурмосене, надуте, наївне, напружене, насмішливе, насуплене, насурмонене, натхненне, нахабне, нахмурене, невинне, невиразне, незадоволене, незворушине, незле, неінтелігентне, ненависне, нервове, неспокійне, неусміхнене, нещасне, ніжне, обмежене, образене, одухотворене, озвіріле, перелякане, пихате, пиховате, підслівне, плаксиве, поважне, покірне, похмуре, похнюплене, привітне, пригнічене, придуркувате (розм.), променисте, простакувате (розм.), просте, простодушне, радісне, рішуче, розгублене, розлючене, розумне, розчароване, рухливе, самовпевнене, самозадоволене, саркастичне, світле, світлодаїне, сердите, серйозне, скорботне, сміливе, солодке, сонне, сонячне, соромливе, співчутливе, спокійне, спотворене, стомлене, страдницьке, стражденне, стривожене, стримане, строге, стурбоване, суворе, сумне, таємниче, тверде, трагічне, траурне, тривожне, тупе, урочисте, усміхнене, характерне, хиже, хитре, христосове, царське, чесне, щасливе, ясне.

Цікаво було [Володькові] оглянути обличчя, тому уважно розглядав їх. Здебільшого безвиразні, бліді й очі нецікаві (*У. Самчук*).

Скрізь повно народу. Скрізь «Христос Воскрес», скрізь веселі обличчя, скрізь барви, сміх (*У. Самчук*).

Весь час тримаючи Катрине заплакане обличчя в схвильованій душі, він [Андрій] журно розглядав усе, що бігло назустріч.. (*І. Багряний*).

Ви бачили мою маму? Зморшки геть поорали її обличчя ласкаве.. (*В. Боровий*).

— О, добре, що ми тебе зустріли,— сказав Роман Сторожук, і в голосі його справді звучала радість, хоч на незворушному обличчі те не позначалось (*Є. Гуцало*).

Похмурі стіни замку. Ніч. Перегук вартових на стінах. Тінь переляканих облич і тінь розіп'ятих в катівнях (*І. Гнатюк*).

Так згадується доктор Франк Зі скрипкою, його обличчя пиховате, Самозадоволене; масне од натхнення, Стоїть у крові по коліна, на скрипці грає! (*І. Драч*).

Як забачу личко ваше і привітне, й мисловите, Настає ясна година В душі, сумом оповитій (*В. Мова*).

Сержант подивився пильно в розгублене Андрієве обличчя.. (І. Багряний).

Підсоння й сонце живодайне там, Троянд обличчя світлодайне там (М. Бажан).

Дівчата, що дивились на його, й собі поробили серйозні обличчя, вмить пирскають зі сміху (В. Винниченко).

Шепочуть дерева, віщує лелека, Мовлять скорботні обличчя жінок: Буде й для мене дорога далека — Буде і хрест, і терновий вінок (М. Руденко).

Я глянула їй в обличчя смутне, душою покликала очі (Л. Костенко).

Народе мій, до тебе я ще верну, і в смерті обернуся у життя своїм стражденним і незлим обличчям (В. Стус).

Колона.. швидко наближалася: старі, молоді, високі, низенькі люди; усміхнені, похмурі, м'які обличчя.. (Гр. Тютюнник).

Кинулась [Соня] до етажерки, де стояли альбоми з фотокартками,.. витягла складений надвоє листок, на якому було намальоване широке усміхнене сонячне обличчя (Вал. Шевчук).

Про байдуже, безпристрасне тощо обличчя.

Апатичне, байдуже, безпристрасне, відсутнє, дерев'яне, залізне, замкнене, заморожене, застигле, кам'яне, маскоподібне, мертве, мляве, неживе, нерухоме, ніяке, омертвіле, оніміле, порожнє, скам'яніле, сонне, тупе, холодне.

Тут його [Тиховича] стрів примар, грубий, череватий молдуван з апатичним обличчям.. (М. Коцюбинський).

Горбоносе, застигле обличчя старого, тьмяно осяяне далекими загравами, нагадувало карбованого орла з старовинної монети (О. Гончар).

У неї [жінки] капають ще сльози / в обличчя мертво юнака.. (Т. Осьмачка).

.. всяк, хто поглянув би зараз на мляве, мов стояча вода, Нюрине обличчя.. не повірив би, що півні оті [намалював] Іван Крячок.. (Гр. Тютюнник).

Кидав він у їх тупі обличчя істини залізної слова (М. Рильський).

І знова вклоняюся, уже з холодним, як у сфінкса, обличчям (Гр. Тютюнник).

ОЗЕРО

Про колір, розмір, глибину, прозорість води.
Блакитне, велике, глибоке, голубе, жовте, зелене, золоте, каламутне, кристалеве,

лазурове, мале, мілке, молочне, прозоре, світле, синє, сіре, смарагдове, смоляне, срібне, темне, темно-чорне, тьмяне, червоне, чисте, чорне, ясне.

Ранок буде прокидатися під звуки невидимих флейт, лебедів білих буде годувати на блакитнім озері, а увечері — буде бал!.. (Г. Хоткевич).

Зелене обличчя старої залякло, і тільки на денцях її очей зажеврило голубе озерце, яке відбило хтозна-яку далеку картину.. (Вал. Шевчук).

В білій сукенці з широкими рукавами, вона [Франка] була схожа на лебедю, що плавала по зеленому озері (С. Чорнобривець).

А за кормою, в золотому озері сонячних зайчиків ішли білокрилими птахами баркаси кос-аральських рибалок (З. Тулуб).

Малі озерця блискають незлісно, / колише хмара втомені громи (Л. Костенко).

Міжгір'я білили внизу, затоплені молочними озерами туманів (О. Гончар).

Невелике степове озеро літерою «О» (М. Вінграновський).

Під однією скелею смоляне озеро (І. Нечуй-Левицький).

Червоними озерами цвіли в лісосмузі маки (М. Вінграновський).

Очі дівочі, усміхнені, сині, наче озера ясні (І. Гончаренко).

Про характер поверхні; про враження, психологічне сприйняття.

Гладке, гнуте, грайливе, дзеркальне, задумливе, замерзле, мертве, незвичайне, неспокійне, пласке, прокляте, рівне, самотнє, скляне, сонне, спінене, спокійне, стояче, тихе, тиховоде, чудове.

Ромен-зілля зросло з серця / в росах кутих, / йому в листя упав місяць / з озер гнутих (Т. Осьмачка).

Озеро рівне, і чорний лебідь нечутно лине вздовж берега (Ю. Смолич).

Часом з якогось самотнього озера долітав крик лебедя і срібною хвилею котився в повітрі (О. Довженко).

Закипіло б у грудях неначе озеро спінене (Г. Кочур).

На тихім озері, де мріють верболози, / давно приборкані, і влітку, й восени / то плюскоталися, то плавали вони [лебеді], / і шиїгнулися у них, як буйні лози (М. Драй-Хмара).

Чорне озеро. Темне озеро В гірській ущелині, В тісній долині. Чуєш, те озеро, Прокляте озеро Було лебединим (А. Пашко).

◆ Асфальтове, болотяне, високогірне, гірське, джерельне, заливне, лісове, лугове, нафтове, прісне, солоне, степове, штучне та ін.

ОРЕЛ *Безжурний, бронзоперий, великий, величезний, відважний, вільний, вороний, всевладний, всюдисущий, голодний, гордий, гордовитий, дурноголовий, дужий, криводзьобий, крилатий, могутній, молодий, одинокий, потворний, прекрасний, приборканий, сизий, сизокрилий, сизоперий, сильний, сміливий, стервоїдний, страшний, хижий, чорний, чорнокрилий, ясний.*

Над сусідньою сопкою вільно ширяв величезний орел (О. Донченко).

Надгорний лет відважного Орла.. (М. Сарма-Соловський).

Гей, козаки січовії, Орли вільні низовії!.. (В. Мова).

Так невже ж це історія вмерла Й на могилах твоїх полегла? Нашо ж сяйво гранчастого берла І крило во роного орла! (Є. Маланюк).

Між двома вікнами чорна блискуча шафа, на якій — головатий чоловік обперся на шаблю, з-за котрого драв шию крилатий орел.. (Панас Мирний).

.. Орел сизокрилий ! Прилітай же, мій соколе, Мій голубе сизий! (Т. Шевченко).

Попустивши вниз сивий довгий ус, поглядав він на Кирила Тура, як хижий орел на ягницю (П. Куліш).

ОСИКА *Біла, гірка, гола, голуба, дрімотна, кучерява, молода, невисока, неспокійна, ошатна, попеляста, похмура, рясна, світла, сіро-зелена, смутна, сонна, срібна, сріблиста, сріблястолиста, струнка, темна, тремтлива, шумлива, ясногора.*

Він ляже на корінь гіркої осики, примруживши око у зморшках рясних (М. Стельмах).

Синиця пробувала свій передвесняний голос, моторно стрибаючи на гілках невисокої осики (О. Копиленко).

.. тремтить смутна осика.. (І. Багрянний).

Там далі гурт струнких осичок (У. Самчук).

Там був старезний каштан і осика — тремтлива осика (І. Багрянний).

І поруч з осокором, спокійним та бадьорим, осика як с-
но кора тріпоче, мов жива (Н. Забіла).

ОСІНЬ

*Про характер погоди (температура, во-
логість тощо); про наявність листя, його
колір, ошатність.*

Багряна, барвиста, безлиста, білява, брудна, бурштинова,
вітряна, волога, гнила, димна, дощова, жовта, жовтозлата,
золота, золотава, квітуча, кольорова, кривава, кристалева,
міцна, мокра, морозяна, негодяна, непогідна, ошатна, пишна,
погідна, полум'яна, прозора, сіра, сльотава, соковита, сріб-
нозлата, студена, суха, темна, тепла, тиха, туманна,
тьмяно-злата, холодна, царська, червона, яскрава, ясна, яс-
нолиста.

Впали яблука в трави, У ромашки, у м'яту, Ходить
осінь білява У запасці строкатій (М. Гірник).

Осінь димна, осінь тьмяно-злата На пустель-
нім київськiм холмі (М. Бажан).

Осінь була дощова: від другої пречистої як почалися
дощі, та день у день лили — до самого Пилипа (Панас
Мирний).

Осінь, осінь золота, / жовто-злата зовні, / інко-
ли, хоч і сльота / та комори повні (В. Гренджа-Донський).

Йому здавалось, що це знову повертається негодяна
осінь (О. Гончар).

.. до речі, була розкішна, мов пожежа, осінь, поля
вимлівали під тягарем останнього тепла.. (У. Самчук).

Перелітні уста полетіли — / там, де осінь срібно-
злата, гай-гай.. (В. Коломісць).

Минуло літо, прийшла осінь, тепла й погідна
(Б. Лепкий).

Починалась тепла, тиха осінь (І. Нечуй-Левицький).

Осінь. Чудова, соковита, барвиста осінь. Її
видно скрізь (У. Самчук).

Про час приходу осені.

Глибока, глуха, довга, завчасна, запізнiла, пізня, почат-
кова, рання.

Поки глибока осінь настала, то у нас уже весь хліб
вимолочений був (Панас Мирний).

Осінь буде довга і суха (Б. Лепкий).

.. з глинища несло холодом і запізнiлою осінню
(Гр. Тютюнник).

А осінь пізня я заплаче / за юним згубленим життям,

/ і ворон хмарами прокряде / свій сум самотності полям
(Т. Осьмачка).

Небо ранньої осені, німе й синьо-беззоряне, висіло
неймовірно низько, над самісінькими головами (Є. Гуцало).

Вона [груша] боялась осені холодної, а я боялась
шуму й суєти (Л. Костенко).

**Про враження, психологічне сприйняття;
про оцінку осені.**

Безнадійна, безрадісна, велична, весела, гірка, дикунська,
жагуча, задумана, змучена, кучерява, лагідна, мертва, на-
вісна, наснажлива, невесела, ніжна, печальна, пишна, пло-
дюча, прекрасна, родюча, розкішна, славна, смертельна, сто-
голоса, сувора, сумна, сумовита, тужлива, убога, хвора, чу-
дова, щедра.

Весела я осінь заглянула в вікна, Підшалок червоним
кінцем до землі Спустивши (П. Воронько).

Ходить осінь змучена, Бродить по полях (А. Пашко).

Золота безнадійна осене, Не боли мені, не боли
(Я. Лесів).

Ось іще одна осінь, як сум, навісна, І голодні вітри
гудуть (Є. Маланюк).

Хвалю її [осінь], стоголосу, І ставлю з весною в ряд
Тому, що у милої коси Вогнем восени горять (І. Вирган).

Й ці хвилини мого осяяння — це наче хвилини осяяння
всього цього світу, цієї сумовитої золоті осені,
всього життя, яке оточує мене і яке перебуває в мені (Є. Гу-
цало).

А осінь хвора, розлилася жовч. Мені потрібне слово,
а не слава. Гримучий світе, ти хоч тут помовч! (Л. Кос-
тенко).

Ходом руш! І рівний наступ крила розгорта — Загар-
тованих безсмертям знов веде мета Здовж окропленого
кров'ю знаного шляху, Де стрічали чорну осінь і зиму
лиху (Є. Маланюк).

Щедра осене! В засіках розсип жовтого зерна, По
трудах людських великих — Гра веселого вина (М. Риль-
ський).

Оригінальні епітеги. Боса, вітролетна, глупа, жовтозора,
жовтокоса, журнолика, золоторога, п'яна, рудоброва, си-
ньоока, тендітна, шовкопера, ясноока.

.. А осінь / ходить по горах по зорях / боса як рана
/ і хату / листям мідяним всипає.. (Т. Мельничук).

.. добродію / у провінційнім / містечку / вітролетна
/ осінь (І. Калинець).

.. кожна думка / на площі самоти віє, / як негода за глулої осені (М. Сарма-Соколовський).

Конає світ старий, де осінь жовтозора на золотих човнах до заходу пливе (В. Сосюра).

По садах пустинних іде гордовито / осінь жовтокоса на баскім коні (В. Сосюра).

Товариші несли його труну По вулиці крізь осінь журнолику (В. Забаштанський).

Коле осінь золоторога Теплі лапи сумних журавлів (М. Вінграновський).

Останні слова він [Костя] проказав упівголоса, сам до себе,.. знову свідомо повернув свою думку, як плуга волами, в торішню борозну — до вогню і п'яної осені, коли була «чортова» ніч.. (Г. Косинка).

Шугнула зірка в небі, Загадав На тебе, На далеку, задніпрову, Де сивиною віє від отав, Де ходить осінь пишна, рудоброва (П. Воронько).

Весна і літо пролетіли давно. Осінь тендітна — в моє вікно (В. Сосюра).

Ну, як вам розказать про Осінь яснооку, як кожний раз вона приходить на степи.. (В. Сосюра).

◆ *Голосіївська.*

ОСОКА

Гостра, густа, зелена, молода, низька, різуча, свіжа, струнка, суха, цупка.

Поранені стогнуть у густій осоці, І кров'ю кипить на Дніпрі шумовиння (М. Стельмах).

На німфах були червоні запаски та картаті плахти, а зелена осока та квітки вкривали їх голови, падали по плечах, як у русалок (І. Нечуй-Левицький).

Верболозом, осокою молодою Плесо озера ясне Огорнулося і сяє, Виграває в сійві сонця, мов скляне (М. Вороний).

Низька осока на низьких берегах мало ховала його від чужого ока (М. Вінграновський).

Суниці на лобастих схилах. Внизу — різуча осока (М. Осадчий).

Долівка малесенької хати з підваленим посередині сво-локом, з розложистою, трохи похиленою набік піччю була застелена свіжою осокою, потрушена червоними васильками та чебчиком (Л. Яновська).

ОЧЕРЕТ

Безкрайї (мн.), бурій, вилинялий, високий, гнучкий, густий, густо-зелений, жовтий, зелений, мокрий, молодий, непролазний, по-

жовклий, полеглий, рясний, синій, солодкий, стрілочастий, стрункий, сухий, шелестячий.

Дош шумів і шумів, як безкраї очерети (О. Гончар).

Марко Одарич нікав у березі, там де завжди ловив рибу, забрівши поміж високого очерету.. (Є. Гуцало).

.. і Микола тільки тоді опам'ятався, як зашелестів десь гнучкий очерет (І. Нечуй-Левицький).

Весною, коли спадає вода, забродить туди пастися худоба, тирлується там, а зимою, коли жовтий очерет занесе снігом.. петляють по острову лисиці.. (Г. Тютюнник).

Здригаючись, колишуться тонкі високі стеблини зеленого очерету (В. Собко).

Вода була мілка, навкруги ріс молодий очерет.. (Ю. Яновський).

Наші гнуті човники спроквола повзли гирлом,.. обабіч якого тягся непролазний, густий, високий очерет (О. Досвітній).

Побачили солдати Ворсклу. Її береги вкривали рясні очерети (А. Шиян).

Попадались маленькі озера,.. або великі — з муром синього очерету.. (М. Коцюбинський).

Дунай повертав праворуч і заслонявся високими стрілочастими очеретами (Ю. Смолич).

Стрункий в прозорих водах очерет (О. Ющенко).

Навкруги зеленим оксамитом хвилювалися густі жита, а на лівому березі шумів сухий очерет.. (В. Кучер).

Оригінальні епітети. *Ворожий, непевний, посивілий, п'яний, русявий.*

Голос її [Соломіїн] прозвучав глухо, стіна ворожого очерету не пустила його далеко.. (Ю. Коцюбинський).

Глибоке, зоряне небо:.. з сизої мли виринають непевними очеретами безлисті дерева.. (М. Старицький).

Паморозь блищала на посивілих вночі очеретах.. (З. Туплуб).

І небо невмите, і заспані хвилі; І понад берегом геть-геть Неначе п'яний очерет Без вітру гнеться (Т. Шевченко).

.. і вільно похитується під сонцем очерет, вилинялий після зими, по-весняному бурий, русявий, як ти! (О. Гончар).

◆ *Болотяний, плавневий, приморський, торішний.*

ОЧІ (ОКО)

Про колір.

Агатові, акварельні, аметистові, барвисті, білі, блакитні, бліді, бляклі, бронзово-жовті, бузкові, буриштинові, василькові, вишнялі, вицвілі, волошкові, голубі, горіхові, густо-карі, димчасті, жовті, зелені, золотисті, золоті, іржаві, кавові, капустияні, карі, каштанові, медові, оливкові, перлисті, пивні, променясто-сині, сапфірові, світлі, світло-блакитні, світло-зелені, світло-карі, світло-сині, сині, синьо-білі, сірі, сірководянисті, смарагдові, смолисті, смоляні, сталеві, темні, темно-сині, темно-сірі, трав'яні, тьмяні, тютюнові, ультрамаринові, фіалкові, циганські, червоні, чорні, шоколадні, янтарні, яскраві, яскраво-блакитні.

Розплющив день блакитні очі (Є. Маланюк).

— А як справді?! — Оксьонша дивилася на Артема великими густо-карими очима, схожими в сльозах на божевільні, і тремтіла вся (Гр. Тютюнник).

Волошкові очі тим часом вдивлялись ув обличчя обраниці з тою-таки напруженою увагою.. (Вал. Шевчук).

Ловив [Микола] у юрбі власницю зелених очей (Вал. Шевчук).

.. тихі очі твої золоті .. (В. Сосюра).

Поезія за муром, наче звір з іржавими холодними очима (В. Неборак).

[Федір] високий, показний чолов'яга з.. гострими карими очима.. (Гр. Тютюнник).

Її [вчительку] звуть Машею. У неї каштанові очі (У. Самчук).

Неоднакові [у Босаковського] очі: одно пивне, а друге зеленкувате (Б. Лепкий).

Лице [у панни] юне, рожеве, і м'які променясто-сині очі (М. Івченко).

Дядько весь радіє, з його сірих очей виступають сльози (У. Самчук).

.. їй [Олександрі] стало дивно, що очі в нього [хлопця] темно-сині,— мали б бути чорні чи зелені. Але вони були таки сині, цвіли, як дві волошки, і їй незвід від чого запаморочливо стислося серце (Вал. Шевчук).

Теплим промінням засвітилися у дівчинки чорні, агатові очі (Т. Масенко).

Тьмяні очі пекучі як тьма.. (Є. Маланюк).

Про фізичний стан очей; про характер погляду.

Банькаті, безсонні, бистрі, бігаючі, більмуваті, блискучі,

важкі, вилуплені, вирячені, витріщені, відкриті, вогненні, водяві, водянисті, вологі, вольові, впалі, всевидючі, всюдизорюючі, втомлені, гарячі, глибокі, глибокодумні, гострі, далекозорі, дзеркальні, димчасті, дрімливі, зав'ялі, залиті, запалені, запалі, заплакані, заплющені, засліплені, засльозені, заспані, затуманені, змучені, зорні, зрошені, іскристі, каламутні, косі, красиві, криві, кровянисті, лискучі, мертві, мокрі, набряклі, налиті, напівсонні, неблискучі, незмигні, незрячі, нерухомі, обважливі, осклянілі, оксамитні, підбиті, підсліпуваті, погаслі, попухлі, порожні, потухлі, променисті, променясті, пронизливі, п'яні, розкриті, розплющені, розсіяні, розчахнуті, скаламутнілі, скляні, сліпі, сонні, сонно-теплі, старечі, старі, стомлені, сухі, сяючі, туманні, тьмяні, хворі, хмільні, чисті, яскраві, ясні, яснозорі.

[Шльома] раптово спалахнув поглядом, зазирнувши банькатими очима кудись у невидиму, не бачену до цього ніким глибинь (О. Уляненко).

Дивився [Андрій] бистрим оком на страхітне людське звалище.. (І. Багряний).

Жовті щелепи Бойка дико випнулися на обличчі, мов чепіги; сірі блискучі очі впилися до столика.. (Г. Косинка).

Уся [покоївка Феня] якась руда, з ластовинням, товсті сині пристрасні губи, сірі вицвілі очі, вирячені, як у рака (М. Івченко).

Вони [люди] не сміли ані слова сказати, ані кивнути, ані рукою махнути, лише дивилися широко витріщеними очима або з-під насуплених брів (І. Багряний).

[Хвиль] звів на Санька старі водяві очі (Гр. Тютюнник).

Обличчя її помітно підпухло, гарні вологі очі променилися сумом.. (Гр. Тютюнник).

Сухі, спокійні, з впалими очима, у солом'яних капелюхах, чоловіки (У. Самчук).

Ой три ночі в травні / капали зірки / у гарячі очі / мої молоді (Т. Осьмачка).

— Одчепись, побачать...— безсило одпихаючи, задивляючись у темні, глибокі очі його [Ілька], ледве вимовила вона [Мотря] (В. Винниченко).

Тут потрібно мати гостре око (Р. Лубківський).

Миколка вихопив із кишені крайчик хліба з цибулиною і, не зводячи засльозених очей з дядьків, зїв харч як на вогні (М. Вінграновський).

[Юстина] барилася, шукаючи із заплющеними очима дужку відра (Б. Харчук).

Ніби до цього очі в нього були засліплені, — і ніжність її рухів.. не западала в його погляд (Є. Гуцало).

Дворецький.. крадькома обтирав заспані старечі очі (Б. Лепкий).

Одкривай свої зорні очі, Свої молоді зіниці, Щоб я по них значив небо, печалі і таємниці (А. Малишко).

У вас красиві очі і руки вузлуваті (Г. Чубач).

Сумно спершись головою на руку, [Андрій] сидів і дивився в вікно обважнілими очима (І. Багрянний).

У темноті зовсім виразно перед ним [Володьком] з'явилась і стояла [Ганна]. Променисті, сині очі, рожеві щоки і тонкі, червоні уста (У. Самчук).

Пронизливі гострі очі, кошлаті брови.. широчезний рот — справжня потвора, дикий варвар, а не благородний еллін (Ю. Мушкетик).

Солдати на смертельному привалі з останнім зойком у скляних очах (Б. Олійник).

Біляве волосся гладко прилизане, очі сухі, з вузенькими чоловічками (М. Івченко).

В п'ятницю рано піднялася мла і Дажбог ясним оком глянув на світ (Б. Лепкий).

Про форму, контур очей.

Базедові, безвії, біблійні, булькаті, великі, видовжені, витріщені, відкриті, вузенькі, вузькі, глибокі, довгі, довговії, запалі, звужені, здорові, квадратні, косі, круглі, лялькові, маленькі, мигдалеві, монгольські, невеликі, округлені, опуклі, пласкі, примружені, розкриті, розширені, сливові, трикутні, чималі, широкі.

Хома Хаєцький з червоними від безсоння булькатими очима сидить весь у кіптяві (О. Гончар).

.. я не повірив, що то він, бо мій тато.. мав довгу, густу чуприну й великі вогнисті очі... (Гр. Тютюнник).

А Андрій.. протирав від порошу маленькі, сіренькі, з білими віями очі (В. Винниченко).

Очі в нього чорні, глибокі, як вода в затінку, дивляться широко, немов одразу хочуть збагнути увесь світ (Гр. Тютюнник).

З нього [Володька] лишалися тільки очі, широкі, витріщені, круглі, синьо-сірі.. (У. Самчук).

У порівнянні з тваринами, птахами, рибами тощо.

Баранячі, бичачі, вовчі, волів'ячі, заячі, коров'ячі, котячі,

лисячі, мишачі, орлині, риб'ячі, свинячі, собачі, соколині, те-
лячі, щенячі.

І пісню про жінку в дошах і снігах Співають коров'я-
чі очі (М. Вінграновський).

Ви [О. Вишня] бистрим оком соколиним щораз
вимірюєте вмить.. Де треба і картечі вжить (М. Рильський).

**Про враження. Про виражене почуття,
стан, характер людини.**

Азартні, ангельські, байдужі, безборонні, беззахисні, без-
соромні, безтурботні, бешкетливі, бідові, благородні, боже-
вільні, вельможні, веселі, весело-цікаві, вимогливі, винуваті,
виразні, віддані, відсутні, вільні, владні, ворожі, гарні, гарячі,
гнівні, голодні, горді, гордовиті, гострі, грабіжницькі, гречні,
далекі, дивні, дикі, дитячі, добрі, довірливі, допитливі, дорогі,
досвідчені, дурні, слейні, жадібні, жалюгідні, жаскі, жахливі,
живі, життєрадісні, жорстокі, завзяті, завидющі, загадко-
ві, задумані, задумливі, заздрісні, закличні, заклопотані, за-
кохані, залюблені, замерзлі, замислені, замріяні, запитливі,
зарозумілі, зачаровані, збуджені, звичайні, зворушливі, зди-
вовані, здичавілі, злі, зловіщі, злочинні, злякані, зміїні, зна-
йомі, зніяковілі, зобиджені, зрадливі, іронічні, їдкі, кислі, ко-
зацькі, колючі, котячі, лагідні, ласі, ласкаві, лиховісні, ліниві,
лукаві, льодяні, люблячі, лякливі, манірні, медові, молоді,
мрійливі, мрійні, мстиві, мудрі, м'які, наївні, наполохані, на-
пористі, насмішувато-суворі, насмішливі, настовбурчені,
насторожені, нахабні, нахраписті, неблаганні, невинні, не-
нависні, нестишимі, недремні, ненависні, непідкупні, неситі,
несміливі, неспокійні, нещасні, огидні, одурілі, ошалілі, па-
лаючі, пекучі, перелякані, перемінливі, перестрашені, печаль-
ні, пильні, підозрілі, платонічні, покірні, полум'яні, помутнілі,
порожні, похмурі, правдиві, презирливі, привітні, пригаслі,
пристрасні, пронизливі, пророчі, пустотливі, радісні, ревниві,
розбещені, розумні, сердиті, серйозні, ситі, скорботні, смерт-
ні, сміливі, смутні, солодкі, сором'язливі, співчутливі, спо-
кійні, страдницькі, строгі, стурбовані, суворі, сумні, схара-
пуджені, теплі, тихі, тривожні, тужні, тупі, тямущі,
уважні, уїдливі, усміхнені, хижі, хитрі, хитруваті, хитрючі
(розм.), хлоп'ячі, холодні, чарівливі, чарівні, чесні, чисті, чу-
дові, чужі, чутливі, шалені, швидкі, щасливі, щирі.

А очі — як дві волошки, Розквітлі на цілий світ, Такі
безборонні й чисті (І. Гнатюк).

.. прощайся вже з нею [Мотрею].. палкими губами,
глибокими очима, з сими гарними, дорогими
(В. Винниченко).

Він [Бжозовський] зненавидів Миколу, бо вгадував в його гордих, сміливих карих очах велику ненависть до себе (*І. Нечуй-Левицький*).

.. [Володько] бачить добрі, заклопотані очі [матері], і йому хочеться сказати щось приємне (*У. Самчук*).

Струменіла дорога, Далеч у жадібні очі текла (*В. Симоненко*).

І світить сонце оком «загадковим» (*Л. Костенко*).

В мене карі задумані і зіниці у них золоті (*В. Сосюра*).

А коли він [М. С. Гришко-Ескамільо], гордий, красивий, високий, ставний, впивався в мене закоханими очима,— я мліла від його погляду (*М. Кагарлицький*).

Тітка Марина тихо засміялася і подивилася на нього залюбленими очима.. (*Гр. Тютюнник*).

У них [очах] журилася журба, витікаючи не один рік з тих великих, зворушливих, прекрасних своєю чистотою очей рівцями морщин і ниточками зморщечок (*Б. Харчук*).

Собака стояв під грушею біля мішка і не зводив з Миколки здивованих очей (*М. Вінграновський*).

Бажала б, Щоб ти дивився зі мною в лагідні очі сарн.. (*В. Вовк*).

І дивиться з стіни задуманий Франко мені в лице ласкавими очима (*В. Сосюра*).

Максим Кривоніс.. лиховісним оком блимнув на шляхту (*П. Панч*).

А лице в неї [панни] бліде, ніжне. Усміхається ласкаво. Очі мрійні, теплі (*М. Івченко*).

Та якщо він [слідчий] при таких наївних своїх сірих очах є слідчим обласного управління НКВД, то значить має якісь на те підстави (*І. Багрянний*).

Дівчина обернулася, і я побачив блискучі наполохані очі.. (*Гр. Тютюнник*).

На сей раз одчиняє мені двері покоївка. Вона оглядає мене насмішкувато-суворими очима (*М. Івченко*).

Ганчині коси гладенько пішли під хустину, а очі як наставлені, невтишимі, якісь аж жаскі (*Б. Харчук*).

Із невблаганними очима Ти йдеш крізь вічність і крізь мить.. (*М. Вінграновський*).

Я стою з помутнілими очима (*М. Івченко*).

Не говори печальними очима те, що бояться вимовить слова (*Л. Костенко*).

А в матері очі смутні чогось.. (*Гр. Тютюнник*).

Украдене сонце зизить с хара пудженим оком, мов кінь навіжений.. (В. Стус).

Тільки гляне (брат) тихими очима, підожде, думаючи щось, ніби зовсім стороннє і гарне, тоді зробить,— про що вони просили (В. Барка).

Тривожними уважними очима моя душа подивиться на все (Л. Костенко).

Тупі зеленуваті очі виражали дурну категоричність (Р. Андріяшик).

Володько далі хлипає, витирає рукавом очі і помічає, що його хворе око зовсім добре дивиться і все, як звичайно, бачить (У. Самчук).

Князь був малого зросту, коренастий, з хитрими і рухливими очима (Б. Ленкий).

Які щасливі очі у казок! (Л. Костенко).

Оригінальні епітети. *Всепровидячі, голі, диняві, золоті, кам'яні, мерехтливі, музичні, пахучі, південні, розстріляні, росні, світло-жолудеві, страпаті, христовоскресні, чернечо-пречисті, чорнословні.*

Мати скроні від скрути білі, Мати руки — такі прагнуші, Мати очі всепровидюші .. (І. Драч).

.. були його очі голі і чистішими, ніж криниця, уста (В. Голобородько).

Напівсонні неповороткі ящірки байдуже дивилися з кам'яних щілин жовтими, динявими, нерухомими очима (М. Вінграновський).

— Ні,— дівчина сяйнула на нього золотими очима.. (Гр. Тютюнник).

Бородань почув її, знайшов кам'яними очима в натовпі.. (Гр. Тютюнник).

Дивлюся зорям в мерехтливі вічі (І. Драч).

Я продаю сонця — оранжеві, тугі, з тривожними музичними очима (І. Драч).

А згорблений чумацький небопад Освітлює пахучі очі квітам.. (М. Вінграновський).

Читаю зустріч цю, як книгу, Що розгортаєш знов і знов, Бо знаю: за серпанком снігу Південні очі, як вікно (Є. Маланюк).

Немов блиснули метеори із тьми розстріляних очей (В. Сосюра).

Бачиться мені ота година.. Росні очі не ховаєш ти (М. Нагнибіда).

— А не підманете, пане? — впивається Левко у Вараву світло-жолудевими очима, і чорні краплинки в них стають виразно жовтими (М. Стельмах).

Де не скинь / страпатим оком — то охлялі надра,
/ то рідний край пантрує звідусюди (В. Стус).

◆ *Бабусині, батькові, Боже (око), Божі, ва-
рязькі, візантійські, вічні, Всевидяще (око), вовчі, дитячі,
дівочі, жіночі, козацькі, корівчині, ліве (око), мамині, мате-
ринські, мистецькі, молодечі, монгольські, парубочі, праве
(око), пророче (око), синові, сторонні, старечі, татові, тиг-
рячі, українські, хазяйські, хлоп'ячі, циганські, чоловічі.*

ПАМ'ЯТЬ

1. Здатність зберігати та відновлювати в
свідомості попередні враження; запас збе-
режуваних вражень.

Про добру пам'ять.

*Багата, безвідмовна, блискуча, величезна, вибіркова, ви-
ключна, відмінна, вражаюча, глибока, гостра, добра, доско-
нала, золота, колосальна, містка, міцна, надзвичайна, не-
звична, неймовірна, непогана, прекрасна, рідкісна, свіжа,
сильна, скажена (розм.), тверда, унікальна, феноменальна,
фотографічна, чіпка, чудова, чутлива.*

Це вже невидимі причали в глибокій пам'яті Дніпра
(Л. Костенко).

Мав пам'ять добру він на речі й імена (М. Риль-
ський).

А що мав, як усі гуцули, досконалу пам'ять, то
скоро знав так околицю й дорогу на Коломию, як свою
касарню (Г. Хоткевич).

Скажену пам'ять мав його [управителя] батько
(М. Стельмах).

Ад'ютант мав феноменальну пам'ять і виключну
хоробрість (Г. Тютюнник).

Про погану пам'ять.

*Втомлена, дірява (розм.), дівоча (розм.), дурна (розм.),
звихнена, коротка, корява, куряча (розм.), ледача, мала, не-
завидна, німіцна, нікудишня (розм.), погана, слабка, стара.*

Він ще й ще раз вертався до тих самих дрібниць, і коли
втомлена пам'ять, одмовляючись брати, сковзалась на
місці, як ключ у зіпсованому замку, його думки стрибали
у інший бік та блукали по іншому полі (М. Коцюбинський).

.. Карапетьянові «перські мелодії» звучали як фрагмен-
ти дивовижного чадного сну або рефлексії звихненої
пам'яті божевільного (І. Багряний).

В якійсь далекій стороні... В Німеччині... В Туреччині...

Та ні! Таку ледачу пам'ять маю, Що й не згадаю (Л. Глібов).

Оригінальні епітети. *Безмовна, ненажерлива.*

Так вірші ці берези та ялини У пам'яті безмовній зберегли Його [Л. Толстого] ходу і погляд яструбиний.. (М. Рильський).

Я знаю, що то він дивиться моїми очима, що то він ненажерливою пам'яттю письменника всичує в себе цю картину смерті на світанні життя (М. Коцюбинський).

◆ *Афектна, генна, емоційна, зорова, історична, кібернетична, логічна, математична, машинна, механічна, моторна, музична, образна, оперативна, словесна, слухова, чуттєва та ін.*

2. Спогади про кого, що-небудь.

Безсмертна, блаженна, вдячна, вигасла, віковична, вічна, гірка, глуха, горда, давня, добра, жива, жорстока, зловісна, зневажлива, зрадлива, людська, невмируча, недобра, неповторна, нетлінна, ніжна, похмура, пресвітла, приємна, розбуджена, свіжа, світла, свята, священна, сувора, сумна, туманна, чітка, ясна.

Колишнє як вигасла пам'ять! (Є. Сверстюк).

Вип'єм за Тараса віковичну пам'ять, Вип'єм за здоров'я Всіх, що день цей тямлять (В. Мова).

Іду хоть за чужу отчизну, Не жаль нікому, хоть ізслизну, А пам'ять вічну заслужу (І. Котляревський).

За добре слово й добру пам'ять комусь спасибі ще скажу! (Ірина Калинець).

Пам'ять серця, — о, вона жорстока, Та без неї тяжче, як при ній! (М. Рильський).

Сонце померкне скоріш у зневажливій пам'яті людській (М. Зеров).

А в цій [казці] — людська тривога нерозмінна, Нетлінна пам'ять каторги і сліз (В. Боровий).

До Бога пам'ять піднесем пресвітлу Про славних: Довбуша та Шаміля — Хай буде пухом їм свята земля! (М. Сарма-Соколовський).

І коли перш за свіжої пам'яті йому вчувались предсмертні крики порізаних ним людей, ввижались дитячі руки, підняті до нього (М. Коцюбинський).

Пам'ять про Марусю у нас свята і міцна, але тепер ми, Івасю, в дуже неvigідній ситуації (У. Самчук).

Про могили я також ніколи не забував — занадто багато сумної пам'яті доводиться нам, українцям, двигати (І. Калинець).

◆ *Загальна, лиха, людська, народна, чорна*

тощо.

ПЕРЕМОГА

Багряна, бажана, безкровна, близька, блискавична, блискачуча, важка, важлива, велика, видатна, впевнена, всенародна, всесвітньо-історична, гірка, горда, епохальна, ефемерна, закономірна, значна, історична, крилата, легка, міцна, нечувана, неминуча, олімпійська, остаточна, очікувана, повна, принципова, радісна, рішуча, рятівна, серйозна, славна, смертельна, стара, хвилева, чиста, чудова, чорна, швидка, яскрава, ясна.

І взяти участь у битві Чубенкові не довелося: плацдарм відбив усі атаки, захопив дванадцять танків та панцирників, розгромив ушент білий корпус. Це була блискачуча перемога (*Ю. Яновський*).

.. з'єднавшись з вашими ворогами, вона [смерть] тепер глузує над нами, святкує свою гірку перемогу (*Панас Мирний*).

В день вашого Різдва, гучного на весь світ, Тупі ревнителі бундючних ювілеїв, Кричать ви будете з трибуни мавзолею Про успіхи своїх нечуваних побід (*Д. Паламарчук*).

— Не руш, це вже мій приз,— почув він знайомий насмішкуватий голос того, над ким сьогодні здобув просто-таки олімпійську перемогу, коли довелося бігти навперегони в мішку (*О. Гончар*).

Претич знав, що перемога ще не остаточна (*Б. Лепкий*).

Савка миттю випив і тут же, з нагоди славної перемоги над ворогами трудящих, пустився в приємні спогади (*О. Довженко*).

О, ніби Ніке з Самотраки, Твоя смертельна перемога.. (*Є. Маланюк*).

Вже жовтий жовтень гетьманує В останнім золоті життя. Ще високо в блакиті має Старої перемоги стяг (*Є. Маланюк*).

.. і хвилева перемога ставала ефемерною, серце болісно стискалося, наливалось тупим відчаєм.. (*І. Багрянний*).

ПЕЧАЛЬ

Батьківська, безвихідна, бездонна, безмежна, безнадійна, безтурботна, важка, велика, вікова, всесвітня, гірка, глибока, гнітюча, гостра, дивна, дитяча, довга, жагуча, жорстока,

задавнена, зла, легка, мовчазна, молода, невгамовна, невтішна, незмінна, нез'ясована, непорочна, нерозважна, несподівана, нестерпна, німа, одвічна, придушена, прихована, ревнива, світла, свята, сердечна, сильна, сирітська, сльозлива, солодка, спокійна, стара, страшна, сувора, тайна, тиха, тужлива, тягуча, тяжка, холодна, чиста, чорна, чужа, щемлива, ясна.

Де однотонною струною Дзвеніла вікова печаль (М. Рильський).

Печаль моя глибока була: Кружальце до кружальця клав і клав (Б. Олійник).

Крутиться світ шалений: війни, перевороти, Тільки печаль незмінна, як і вдовина сльоза.. (В. Боровий).

І рідна мати оступись перед нею, бо велике діло непорочна печаль в самотньому серці (П. Куліш).

І віки — пішаки, як одвічна печаль, Затуманять царівки ясну пектораль.. (В. Боровий).

Такої дивної отрути / я ще ніколи не пила. Такої чистої печалі, / такої спраглої жаги.. (Л. Костенко).

Той клавесин і плакав, і плекав / чужу печаль (Л. Костенко).

Оригінальні епітети. *Бронзова, вишнева, врівноважена, дорожня, заплакана, заштемпельована, золота, м'яка, озвучена, припорошена, притомлена, прискіплива, сіра, спечалена, хвора.*

Непорушне і чорне, як бронзова печаль надгробного пам'ятника (Гр. Тютюнник).

Мамина заплакана печаль / і сухі кореневища — руки на столі.. (В. Стус).

Клени чи клич. Але чекатиму — На подих, порух, на одну Печать. Печаль заштемпельована (В. Стус).

.. здається,.. що залишилась по мені / лиш тінь від мене на стіні. І ця печаль, прискіплива, як слідчий (Л. Костенко).

Вглядайся, /вслухайся /в радощі скам'янілі,/ в припорошену печаль, /екскаваторами прориту.. (В. Стус).

Мабуть, недавно повернувся з тресту, бо вигляд мав стомлений, і в очах його чорних наче курилася сіра дорожня печаль (Є. Гуцало).

Спечалені печалі /спочинуть по тобі (В. Стус).

ПІСНЯ

Про струйкість співу; про гучність, характер звучання, тривалість пісні.

Багатоголоса, безкінечна, безкрая, без-

межна, гармонійна, глуха, голосиста, голосна, гучна, далека, дзвінка, дрижача, дружна, дужа, енергійна, заливіста, звучна, криклива, летюча, мелодійна, милозвучна, могутня, монотонна, напівна, недоспівана, однотонна, повільна, приглушена, притишена, пронизлива, протяжна, п'яна, ритмічна, рівна, сильна, слаба, солодка, співуча, стоголоса, струнка, тиха, тягуча, хрипка, широка, шумлива, яскрава.

Часом, підвівшись, він [хлопець] крикне ліниво «гей».. й тягне безкраю пісню свою (В. Винниченко).

Твоя далека пісня, як хорал (Є. Маланюк).

Дзвінка дівоча пісня, сердечна та тужлива, лунає десь у зелених горах (М. Коцюбинський).

Хто не чув її голосистих пісень, на весіллях та артільних святах? (Г. Тютюнник).

І на сопілці сільській награвеш мелодійної пісні (М. Зеров).

Російський спів, могутній і орлиний, Ти з голосами рідними зливав І милозвучну пісню України З грузинською душею поєднав (М. Бажан).

Десь здалеку бриніла, як муха повесні, притишена пісня (М. Коцюбинський).

Вітаю день осіннього приносу, Як оберну я в пісню стоголосу Свою — до краплі — силу молоду! (Д. Павличко).

.. Тиха пісня в полі по роботі В осінніх вечорах тече в юнацькі дні (А. Малишко).

Чуло нащуливши вуха, слухають мрійно-задумливі комиші тиху тягучу пісню Наталі (М. Івченко).

Гриміла слава, бряжчали келихи. Вирвалась пісня широка й свавільна (У. Самчук).

Про враження, психологічне сприйняття; про оцінку пісні.

Бадьора, безнадійна, безтурботна, безумна, безхитрісна, буйна, велика, велична, весела, виразна, висока, вільна, віща, владна, всемогутня, всемогуча, втомлена, гарна, гідна, гірка, горда, грізна, давня, дивна, дика (розм.), сдина, довга, древня, жаліслива, жалісна, жартівлива, жива, життєрадісна, журлива, задумлива, задушевна, заклична, закута, замріяна, заплакана, зворушлива, золота, зрадлива, ідейна, красива, лагідна, ласкава, легка, легковажна, меланхолійна, мирна, міцна, могутня, молодеча, наївна, невесела, недоспівана, немудра, непристойна, нескромна, ніжна, нова, переможна, побожна, порожня, попутна, поривна, правдива, привітна, проста, радісна, розгульна, самотня, свавільна, свята, сер-

дечна, славна, смутна, солодка, сонна, срібна, сумна, три-
вожна, тужлива, тяжка, улюблена, урочиста, хвалебна,
хвилююча, чарівлива, чарівна, чудна, чудова, чутлива, чут-
тсва, шалена, щемлива, щира, ясна.

Потім хлопці заспівали пісню. Чути хрипкий голос
Кіндрата. Він псує ту гарну, буйну пісню (У. Самчук).

О, всемогуча пісне! Твоєму чарові лише глухий, як
пень, Не підкоряється (М. Рильський).

Низенькі пороги — а двері широкі Зробили нащадки
і пісні високої Одкрили їх навстіж: заходь, всемо-
гутня, Дзвени про колишнє і клич у майбутнє! (М. Риль-
ський).

Їх весела і радісна пісня дзвенить /розходиться,
розсипається, здається сизо-прозоре повітря само бри-
нить-співає.. (Панас Мирний).

До того Василь має ще пісенника і байкаря. Гарні там
пісні — і сумні, і веселі, і жартівливі (У. Сам-
чук).

Гіркий наш вік, а ми ще, може, й гірші, Гіркі й
пісні глуха душа співа (Є. Маланюк).

До сього прилучається жалісна пісня жидків-млин-
щиків біля вороху зерна.. (В. Винниченко).

.. мамуня дрімає собі й, щоб розважитись, тягне якусь
журливу довгу пісню про свою убогу долю (М. Івченко).

З-під маленьких рук — Пісня золота.. Соловейком
кожен звук В серце заліта (І. Муратов).

Коли ідеш між люди, щира пісня, Напийся міці в
нього [полину] (В. Боровий).

Оригінальні епітети. Барвінкова, біла, буйномрійна, голу-
ба, дзвінкославна, дзвінкострунна, заплакана, зарошена, за-
смагла, малинова, непідмазана, обвітрена, променистокрила,
різноцвітна, сонцебризна, сонячна.

В тих снігах є пісня на губах, Біла-біла пісня у
снігах (М. Вінграновський).

Як почувеш буйномрійну, Мою пісню безнадій-
ну, В народних устах — То згадаєш те кохання, Те ко-
хання і розстання На розбіжний шлях (В. Пачовський).

Київ, Київ!.. Я тобі, як чуду, / у піснях молюся го-
лубих .. (В. Сосюра).

Лютим хмелем древньої лози Ситить пісня густо-
крова ця Спраглі без потіхи і краси, Зголоднілі наймит-
ські серця (М. Бажан).

Слухай же: звучать пісні — / дзвінкославні, го-
лосні (П. Тичина).

З очей твоїх злітає чар І мрія срібнострунна — З грудей

твоїх несеться ярь І пісня дзвінкострунна! (В. Пачовський).

Зарошені пісні — Гордієнкам... Нам треба залізних духом людей.. (Г. Косинка).

Дорогу пісні малиновій, / що з юних вуст летить на шлях! (В. Сосюра).

Не забудь засмалених, обвітрених пісень (М. Рильський).

Над селом лунає пісня легкокрила, / рясно червоніють вишні у саду (В. Сосюра).

Тихо-тихо шуміло колосками жито, хилило повний колос до босих ніг Рублеві — співало якусь сонячну пісню золотого степу, ніжну, радісну .. (Г. Косинка).

◆ *Алегорична, батькова, божественна, бойова, босяцька, весільна, вечірня, військова, вояцька, дівоча, дорожня, епічна, естрадна, жартівлива, жовнірська, застольна, знайома, історична, коліскова, конкурсна, концертна, лебедина, лірична, людська, масова, мужича, народна, обжинкова, обрядова, панська, парубоцька, побутова, популярна, похідна, похоронна, придорожня, романтична, сатирична, солдатська, соколина, солов'їна, сороміцька, старовинна, степова, стройова, табірна, трудова, туристична, українська, фестивалевна, хорова, церковна, циганська, чумацька та ін.*

ПЛАЧ

Безгучний, безпорадний, великий, вимогливий, внутрішній, гіркий, глухий, голодний, голосистий, голосний, грудний, гучний, дитячий, дружній, жалібний, жалісливий, жалюгідний, заливистий, здавлений, істеричний, лагідний, лютий, надривний, невиплаканий, невільницький, невітшний, нервовий, несамовитий, німий, одинокий, передсмертний, нискливий, приглушений, притамований, притишений, прихований, пронизливий, протяжний, ревний, сильний, стогнучий, судорожний, сухий, тасмний, тихий, тривожний, тужливий, тяжкий, уривчастий, хникаючий.

.. Вдарившись потилицею об твердий тік, зайшлася [дитина] безгучним плачем (*Леся Українка*).

Тоня здригається нервово в дрімоті, ніби її ще й зараз стріпує внутрішній невиплаканий плач (*О. Гончар*).

Аж ось дівка з гірким плачем Промовила ревно.. (*В. Мова*).

Жінки залилися голосним плачем (*У. Самчук*).

Але дід Ратушняк плакав і через свій отой дитячий, лагідний плач щось мимрив собі під носом.. (М. Вінграновський).

Хведот негайно піддержав йому [Володькові] товариство, і дружний плач рознісся в темряві понад лугом і полями (У. Самчук).

Мій лютий плач, мій сміх недобрий.. (Є. Маланюк).

Коли скупі перерви тиші Невтішний роздирає плач (Є. Маланюк).

Гамувала пречиста Марія Свій нестримний жіночий плач (Є. Маланюк).

.. О ті німі невірницькі плачі! (З. Красівський).

З другої світлиці почувся пискливий плач дитини (М. Коцюбинський).

І ось раптом кімнати оголошуються диким божевільним стогоном, а потім чути тяжкий істеричний плач (М. Івченко).

Оригінальні епітети. Гіркополинний, осінній, прозорий, росяний, сонний, фіолетовий.

Осінній плач, осінній спів... посеред літа золотого.. (Леся Українка).

На узліссі його оповиває тиша і росяний плач (М. Стельмах).

І красвид околишній нехитрий П'є сонний плач дошової струни (Г. Кочур).

І фіолетовий плач в грози (І. Драч).

ПОВІНЬ

Буйна, буро-оранжева, велика, висока, глибока, грізна, довга, довгождана, катастрофічна, літня, могутня, неждана, нестримна, рання, раптова, руйнівна, сильна, синя, справжня, спустошлива, страшна, трагічна, холодна, широка.

Мов з неба впав Чумацький Шлях — Що все це — не лише краси, що в буйній повені Дніпра є мало «за» й багато «проти» (Л. Дмитерко).

Всю балку заливало весняною водою, особливо коли надходила велика повінь після снігової зими (О. Копиленко).

Завтра довгождана повінь, кінчать дараби (Г. Хоткевич).

Ми пронесли, як свіжий дивоцвіт, пелюстки незрадливої любові. Крізь сизий дим безповоротних літ блакититься вона, як рання повінь (Д. Луценко).

ПОВІТРЯ

Про температуру, вологість.

Вологе, гаряче, гостре, густе, дощове, зимне, колюче, круте, льодяне, морозне, нагріте, парке, пекуче, прохолодне, розігріте, розпечене, росисте, свіже, сире, студене, стужавіле, сухе, тепле, холодне.

Гаряче повітря було повне гострих пахощів акацій і розливало якусь розкіш на весь двір (*І. Нечуй-Левицький*).

Одні долоні — Холодні намоклі листочки — Розгублено, Злякано До очей, до серця, До повітря гострого і прозорого (*А. Пашко*).

Повіє часом в зимному повітрі Гнилизною інтинської весни.. (*Г. Кочур*).

Тільки в спину пошпигує та в носі лоскоче — круте повітря на морозі.. (*Гр. Тютюнник*).

Пожадливо, повними грудьми впиваючи в себе морозне повітря, подався Семен дорогою ген за село (*М. Коцюбинський*).

Свіже, передранкове повітря охолоджує його [Володькове] розпалене чоло (*У. Самчук*).

Мене жагуче вабить блакитне, прозоро-чисте небо; свіже, холодне, як лід, повітря й тепле сонце (*М. Івченко*).

Про коливання, рух, звучання, щільність.

Безвітряне, вібруюче, густе, дзвінке, дрімотне, застигле, застояне, легке, легковійне, міцне, нерухоме, рухливе, сонливе, спокійне, стояче, текуче, тихе, туге, чутливе.

Дзвінкий сей воздух, воздух висі, Міцне вино височини (*Є. Маланюк*).

Притих якраз колючий сніговий, / Було повітря сиве й нерухоме (*М. Рильський*).

Синяве, густе повітря затигнуло обрії (*У. Самчук*).

Про чистоту, присмне на запах повітря, що позитивно впливає.

Ароматне, бадьоре, бальзамічне, благотворне, густе, до-світнє, духмяне, животворне, здорове, кристалеве, ласкаве, медове, м'яке, ніжне, пахуче, прозоре, п'янке, свіже, синяве, скляне, смачне, соковите, солодке, солоне, хмільне, цілюще, чисте.

Незважаючи на сніг, надворі не холодно, бо вітру й морозу нема, якесь біле і м'яке повітря.. (*Леся Українка*).

Солодка тьма лягла густим п'янким повітрям.. (*Є. Маланюк*).

Весь ранок дихав [Т. Г. Шевченко] свіжим, чистим повітрям, насолоджуючись тишею безкрайого степу (З. Тулуб).

[Вдихаю] холодне й чисте, як кринична вода з полтавських околиць, повітря (Гр. Тютюнник).

Викохався в цім цілющій гірській повітрі, в дорогих пахучих травах мати купала (Г. Хоткевич).

Такого лісу Володько ще ніколи не бачив. А яке чисте й пахуче повітря (У. Самчук).

Про забруднене, неприсмне на запах повітря, що має негативний вплив.

Брудне, густе, димне, душне, забруднене, задимлене, задушливе, імлисте, кисле, лихе, морове, надихане, нездорове, отруйне, пітне, пріле, прокисле, слизьке, сперте, тяжке, уїдливе, чадне.

Густе повітря душить груди... У поле хочеться.. (Т. Осьмачка).

Гнат відкрив двері, в лице йому вдарило застоїним повітрям... (Г. Тютюнник).

Що ж воно? Чи скажених отар череда? Чи повітря морове? Ні — нищить, брудить /і спаплюжує Землю мою чергова орда (Є. Маланюк).

Надихане, слизьке повітря Ковтають спалені уста (Є. Маланюк).

Грубі свічі тихо топились, спливаючи воском, неначе сльозами, блідий племінь лишав сперте повітря і синій чад.. (М. Коцюбинський).

Він [Андрій] одривається від ґрат і ходить по темній камері, не звертаючи уваги ані на те, що камера, всупереч тюремним законам, зовсім не освітлена, ані на тяжке, насичене духом людського поту, цвіллю й смородом блощиць, повітря (І. Багрянний).

Наче з вентилятора, війнуло звідти на бійців тяжким перегорілим повітрям, немов видихнутим з єдиних людських легенів (О. Гончар).

І він [Андрій] сапнув харківського чадного повітря на повні груди.. (І. Багрянний).

Оригінальні епітети. *Вишневе, золоторожеве, лихе, молоде, перламутрове, пожовкле, темне, стообіймане, чарівне, чорне.*

Дивно м'яке, золоторожеве повітря приймає оддаль бузкові тони і робить простори ще ширшими і ще глибшими (М. Коцюбинський).

.. І повітря молоде, весняне, і щасливу солов'я-ми вишню (*М. Рильський*).

Тріпотіли [метелики] крильцями, і через ті метелики, а чи від тихого лепету листя, здалося Володимирові, що повітря навкруги перламутрове (*Вал. Шевчук*).

Зупиниться на хвильку, набере повні груди гірського чарівного повітря — і мов крила від того виростають! (*Г. Хоткевич*).

◆ *Весняне, вечірнє, гірське, джерельне, заміське, зимове, лісове, морське, передранкове, польове, ранкове, осіннє, світанкове, смолисте, стенове, трав'яне, хвойне та ін.*

ПОГЛЯД 1. Вираз очей, спрямування погляду.

Про тривалість.

Бистрий, блискавичний, блукаючий, довгий, затягнутий, короткий, миттєвий, неспішний, побіжний, поспішний, стрімкий, швидкий.

.. [Чіпка] сидів собі мовчки в кутку, та тільки знай кидав свій бистрий погляд на ті двері, якими вчора увійшла Галя (*Панас Мирний*).

Сиділи [люди] нерухомо, поглядали, один на одного блукаючим поглядом .. (*І. Багряний*).

Мама довгим поглядом подивилась на тітку й повільно опустила голову.. (*Є. Гуцало*).

Зупинив [Володько] погляд на Наталці... Здається, глянула також на нього... А можливо, помилився... Був це такий короткий погляд (*У. Самчук*).

Коли мати з дочкою, обминаючи віз, обертаються до парубка, Дмитро стрічає їх швидким поглядом (*М. Стельмах*).

Про властивість, характер, вираз; про опосередковану передачу почуття, настрої, стан.

Багатозначний, бездонний, блискучий, блідий, важкий, випадковий, вицвілий, відкритий, відсутній, водянистий, вологий, волошковий, гарячий, гіпнотичний, глибокий, гнівний, гордий, гострий, далекий, дивний, досвідчений, жагучий, жадібний, живий, жорстокий, журливий, запалений, засмучений, заспаний, застиглий, затуманений, захмелілий, здивований, здичавілий, зібраний, зіркий, зляканий, значущий, зневажливий, зосереджений, іронічний, іскристий, каламутний, колючий, косий, красномовний, легкий, масний, мертвий, мовчазний, молодий, м'який, напружений, настійний, невидючий, недбалый, неповторний, нерухомиий, несвідомий, неспокійний, несхильний, німиий, обережний, оксамитовий, оці-

нюючий, палкий, пекучий, переможний, пильний, підступний, пламенючий, погаслий, померклий, порожній, посоловілий, похмурий, примружений, прозорий, променистий, пронизливий, професійний, прямий, рівний, розпливчастий, світлий, сірий, сліпучий, смутний, соколинний, спокійний, спостережливий, спустошений, сталевий, старечий, стриманий, стрімкий, сухий, сяючий, таємничий, твердий, тихий, туманний, тупий, уважний, хижий, химерний, холодний, чаруючий, чистий, чіпкий, чудовий, чужий, шалений, широкий, ярий, ясний.

Він ще зловив на собі вологий погляд жінки, даючись подиву зміні кольору її очей.. (О. Уляненко).

.. у грудях його [Ілька] щось то захолоне, то зомліє з одного погляду в її очі, в той глибокий, чаруючий погляд (В. Винниченко).

Марфа блиснула на Грицька, що п'яний стояв коло неї, і.. кланявся, і тільки гострий погляд її показував, що робиться у її серці (Панас Мирний).

У віддалі ста кроків всі вони [угорщуки] зупинилися. Володько і товариші вперлись у них гострим лютим поглядом (У. Самчук).

Твоїх очей Жагучий погляд До смерті чутиму на собі (В. Пасічник).

Знала [Галя], що за нею стежить несхитний і запалений жадобою погляд, і від того ставала ще привабливіша (Вал. Шевчук).

Фурія ще покричала трохи, а потім притихла раптом під Андрієвим пламенючим поглядом.. (І. Багрянний).

І я побачив: У погляді його сухим Ніхто не любить і не плаче.. (М. Вінграновський).

Зорі крізь щілини в клуню дивились поглядом тихим, далеким, глибоким: — Холодно в ночі усім самотнім! (Л. Костенко).

Як моргне він [Андрій] бровами веселенько та заграє під ними ясний погляд, то де й радість візьметься (В. Мова).

Про безпосередній вираз конкретного почуття, настрою, стану.

Апатичний, байдужий, бездумний, безжалисний, безпомічний, безсоромний, безтямний, благальний, благородний, блукаючий, божевільний, боязкий, вболівальний, вбивчий, вдумливий, вдячний, величний, веселий, вимогливий, винуватий, виразний, владний, ворожий, впертий, всепрощаючий, гнівний, гордий, грайливий, грізний, двозначний, дикий, добрий, довірливий, догідливий, докірливий, допитливий, друж-

ній, жалісливий, жахливий, жорстокий, заворожений, загадковий, задумливий, заздрісний, закоханий, запитливий, заспокійливий, затуманений, захоплений, зацікавлений, зверхній, злий, злісний, злорадний, зляканий, змовницький, значущий, знічений, зосереджений, іронічний, ласкавий, лінивий, лукавий, люблячий, любовний, лютий, лякливий, маніакальний, меланхолійний, мрійливий, наївний, напівпритомний, насмішкуватий, нахабний, невеселий, невинний, недобрый, недовірливий, недружній, незадоволений, нелюб'язний, ненависний, ненажерливий, непідкупний, непривітний, нервовий, нескромний, неспіливий, нетерплячий, нещадний, нещирий, ніжний, образливий, палкий, переможний, печальний, підбадьорливий, підозрілий, погрозливий, покірний, похмурий, презирливий, привітний, прикрий, пронизливий, прощальний, прямодушний, радісний, розгублений, розлючений, розпачливий, розумний, сентиментальний, сердечний, сердитий, ситий, скентичний, скорботний, сліпий, сміливий, солодкуватий, спантелечений, співчутливий, стомлений, сторожкий, страдницький, страшний, строгий, стурбований, суворий, суворо-насмішкуватий, сумний, теплий, тепло-ласкавий, тривожний, тужливий, уїдливий, урочистий, усміхнений, хитрий, хмурий, чарівливий, чесний, чистий, шалений, щасливий.

Міщук також пив воду, в нього погляд був благальний (В. Шевчук).

.. панна відповіла мені вдячним теплим поглядом (М. Івченко).

— Та що ви, дядьку, торгуєтесь? — вмішується один із купки в широченному брилі, з веселим, лукавим поглядом (В. Винниченко).

А вона [Соня] сердито пручається і ошпарює мене злим поглядом (Гр. Тютюнник).

Зустрічає вона [Наталя] любовним поглядом.. (М. Івченко).

Дарма що за цей короткий час його мандрів Володько змінився. Змінився сам його м'який, довірливий погляд і навіть лагідність усмішки (У. Самчук).

Поглянув [Володько] навкруги сердитим поглядом, ніби когось шукав (У. Самчук).

— Що за бички, «синій ніс»? — Мовчок, тільки суворий погляд з-під сивеньких брів і сердите «гей!» (В. Винниченко).

Сумовитим розумним поглядом широко окинув [Тимофій] берег у світанні (М. Стельмах).

Щоб нас зустрічав вдома теплий погляд з ікон..
(В. Вовк).

А як насупляться вони [брови] сердито та під ними хмурий погляд блисне, то аж холоне у душі (В. Мова).

Андрій вже не повертав голови, лише думав про той погляд юнаків..— такий кришталево чистий, наївний, сповнений розгубленості.. (І. Багрянний).

У порівнянні з тваринами, птахами тощо.

◆ *Баранячий, бичачий, вовчий, зміїний, котячий, мишачий, орлиний, собачий, соколинний, яструбиний.*

— Ох, да дівчина ж гарна! — додав Кирило Тур, поглянувши вовчим поглядом на Лесю (П. Куліш).

Мишачий погляд не вичерпав палкого та гострого і в одну мить перебіг на діло (Панас Мирний).

2. Думка, судження (як правило, вживається у множині).

Безпринципний, безсторонній, взаємозаперечний, виразний, віджилий, відсталий, впевнений, вузький, демократичний, діалектичний, еволюційний, загальноприйнятий, здоровий, ідеалізований, консервативний, крайній, критичний, легкий, легковажний, ліберальний, наївний, науковий, незалежний, непевний, неправильний, неупереджений, об'єктивний, обмежений, односторонній, оригінальний, панівний, поважний, поверховий, полярний, помилковий, послідовний, поширений, правильний, прогресивний, протилежний, реальний, революційний, розумний, серйозний, скороспілий, сприятливий, спрощений, сталий, суб'єктивний, суворий, сьогочасний, тверезий, традиційний, усталений, хибний, чіткий, ясний.

І знов цей дід безжалісно руйнував мої думки, суто ліберальні і глибоко демократичні погляди й переконання (Г. Хоткевич).

А все те, що ви мені сказали, і весь ваш запас і нетерпимість, Іване Володимировичу, що ігнорує всякі наукові погляди.. (О. Довженко).

Вона молодилась своїм лібералізмом та своїми сьогочасними поглядами (І. Нечуй-Левицький).

Оригінальні епітети. *Бистрольотний, думний, зизий.*

Маруся помітила сей бистрольотний погляд, і серце її забилося частіше (Г. Хоткевич).

Сидів, опутивши голову, його думний погляд розгорівся особливим темним вогнем (Вал. Шевчук).

Я поглядом зизим шукаю безодні зорю золоту (В. Стус).

◆ *Батьків, демократичний, дитячий, еволюційний, естетичний, ідеалістичний, матеріалістичний, моральний, позитивістський, політичний, реалістичний, філософський та ін.*

ПОЛЕ **Безлісна рівнина, простір; оброблена під посів земля, ділянка землі.**

Про розмір, протяжність; про місце розташування, рельєф тощо.

Безкрас, безмежне, близьке, велике, вигорблене, горbate, далеке, кам'янисте, колосальне, неозоре, нагорбкувате, покотисте, рівне, розлоге, хвилясте, широкє.

Безмежнеє поле в сніжному завою, Ох, дай мені обширу й волі (*І. Франко*).

Вже навкруги над лісом і над вигорбленими полями замерехтіли міриади блискучих перлистих шнурків (*О. Гончар*).

.. Я не перелітав над цілим островом — там далі, кажуть, колосальні поля, плантації какао, рису (*Ю. Яновський*).

І весь мій рід Полегшено зітхне, Засіє житом Неозоре поле.. (*В. Барладяну-Бирладник*).

Тонка імла від сходу простяглась, Двома крильми обнявши рівне поле (*Г. Кочур*).

Гей, степи, поля широкі! Гей, безмірні пустирі! Привітають вас тружденні Хлібороби-бідарі! (*В. Мова*).

Про колір поля; наявність або характер рослинності; про вологість, температуру, родючість тощо.

Багате, багнисте, багряне, біле, блакитне, болотисте, випалене, висухле, вологе, голе, голубе, дике, дикоросле, духмяне, жагуче, життєдаїне, жовте, здичавіле, зелене, зелено-сизе, зеленотраве, зжате, зів'яле, золоте, зоране, зябльоване, іскристе, квітчасте, колосисте, колоскове, мертвоє, многотрудне, неживе, неродюче, оголене, однотонне, оксамитове, опоране, осіннє, пересохле, пишне, порожнє, прохолодне, пустельне, родюче, розцвічене, росяне, сиве, сире, сіре, скошене, сонячне, срібне, стернисте, сухе, темне, трясовинне, туманисте, холодне, цвітуще, чисте (нар.-поет.), чорне, щедре, щедроплідне, ясно-жовте, ясно-зелене.

Через біле-біле поле / йде веселий дідуган (*Б. Олійник*).

А зеленотраве / стоптали поленько цвітуще (*В. Барка*).

Поле лежало перед обличчям Володька, зоряне, опоране, обведене дбайливо межами (У. Самчук).

Два сиві орли /носили воду з морів,/ поливали квітчасті поля України (Т. Осьмачка).

О музо муз,— і сушого, й майбутнього, Ти очищай нас, як жива роса, І прихилий до поля многотрудного, І поривай в духовні небеса! (Б. Олійник).

Чому ж холоне серце болем, Шемить од тиші голова і над осіннім зжатым полем В блакить летять мої слова? (Є. Маланюк).

В грезет стерні порожнє поле Так пишно одягли жнива (Є. Маланюк).

.. голос [гайвороння] здавався без кінця тужливим — як сама осінь, як сум сірого поля, вузької доріжки і прибитого дощем незвезеного хліба (М. Івченко).

Гарячим вітром пролетів Од батька лист,.. Що скрізь поламани лежать Сухі поля і села викотили жаль На давній шлях (Т. Осьмачка).

Хай життя — одне стернисте поле, але перейти — не помину (В. Стус).

Ой вийду я в чисте поле, На могилі стану, Та на рідную Україну На прощання гляну.. (В. Мова).

Тихоплинна Ворскла поміж мовчазних піщаних берегів, безмежжя щедро плідних піль.. (М. Слабошпицький).

Про враження, психологічне сприйняття.

Батьківське, бездорожнє, безсмертне, бурхливе, веселе, гнівне, дике, добре, дороге, живе, журливе, задумливе, збиране, любе, миле, мирне, мовчазне, незатишне, неласкаве, похмуре, рідне, святе, сонне, стоголосе, сумне, тихе, трагічне, тужливе, чуже.

І втікали вони ночами невидимими, полями бездорожними, умліваючи з голоду й болю (Б. Ленкий).

Смуток нащадків — як танець бджоли, танець бджоли до безсмертного поля! (Л. Костенко).

Кучерява Оленка з дикого поля до города приїхала і моя Оленка ходить невміло буйним містом.. (Г. Косинка).

І поросла вона [конюшина] йому [Матвієві] на добром полі, як ліс (У. Самчук).

Ти йшла навек проклятим полем, Й до стіп чорнозем прилипав (Є. Маланюк).

Мов квітку волошку із рідного поля, Кладу на труну ці слова (М. Рильський).

На білу гречку впали роси, Веселі бджоли одгули, За-

мовкло поле стоголосе В обіймах золотої мли
(*М. Рильський*).

.. Криваве перехрестя, трагічне поле битви, сплюндрований край! (*О. Гончар*).

Пішов козак сумуючи, Нікого не кинув; Шукав долі в чужім полі Та там і загинув (*Т. Шевченко*).

◆ *Вівсяне, бурякове, глинисте, дослідне, капустияне, картопляне, кукурудзяне, пшеничне, рисове, хлібне, чорноземне, ячмінне та ін.*

ПОЛИН *Безводний, величезний, гіркий, густий, дикий, зелений, легкий, настояний, перестояний, погорілий, придорожній, свинцево-сизий, сивий, сморідний, срібний, степовий, теплий, хрещатий, цупкий, чадний.*

Скажи мені, гіркий полин, Чом серед зілля ти один Такий гіркий удався? (*В. Мисик*).

Іван слухав захоплені тиради пана професора, а в самого ось.. вирувало в грудях, гірка піна настоящего полину (*П. Колесник*).

Над безмежним простором безкраї дні ведуть свій безупинний плін, а вночі, як завжди, висихає погорілий степовий полин (*П. Григорук*).

А вже над ним [полином] ракет круті орбіти,— Свинцево-сизий, він тремтить, як дим (*В. Боровий*).

ПОЛУМ'Я **1. Вогонь; світло вогнища, свічки, сонця (плюмь)**

Про розмір, форму язика вогню; про температуру, характер горіння.

Бездимне, безшумне, буйне, бурхливе, велике, високе, волохате, всежеруще, гаряче, довге, димне, жагуче, згасаюче, здорове (розм.), кучеряве, легке, мляве, багатошумне, нежарке, нерівне, патлате, пекуче, пишне, продовгувате, пружне, пряме, рівне, розірване, руйнівне, сліпуче, співуче, тихе, тріпотливе, тріскуче, холодне, шалене, шипуче, широке, язикате.

А холодні обрії палили, Всежерущим полум'ям палили (*М. Рильський*).

Там палає барокова брама Старовинним золотом століть, А за нею історична драма Многошумним полум'ям горить (*Є. Маланюк*).

І от уже яскріє вогнище на високому березі між дубами, патлате полум'я обіймає казанок.. (*О. Гончар*).

.. А серед рядка стіжків спалахнула вогняна квітка, лизнула тричі огняним язиком вгору і запалала рівним кучерявим полум'ям (І. Нечуй-Левицький).

Натрапив [Володько] на якусь сторінку і поки тріпотливе полум'я не проковтнула темнота, пробіг очима кілька рядків (У. Самчук).

Про колір, відтінок.

Багрове, багряне, біле, блакитне, бузкове, вишнево-червоне, голубе, жовте, жовтогаряче, жовто-червоне, золоте, золотисте, криваве, криваво-червоне, малинове, молочно-голубе, молочно-жовте, прозоре, пурпурове, різнокольорове, рожеве, руде, світле, світло-бузкове, семибарвне, сизе, синє, синьо-фіолетове, срібно-сизе, темно-червоне, тьмяне, фіолетове, червоне, чорне, яскраве, яскраво-червоне, ясне.

.. Вася Багіров прийняв команду, вправним рухом зірвав загрубілий, мов солдатська долоня, чохол, і шовкове багряне полум'я вибухнуло з-під нього, пружно залопотівши на вітрі! (О. Гончар).

Розжеврілось і закурілось, Блакитне полум'я взвилось (І. Котляревський).

.. пригадай, друже, /ті зливи/ що палахкотіли / синім полум'ям.. (І. Калинець).

Кочегар.. одводить погляд від печі, мовчки, понуро обдивляється навкруги і знов задумливо дивиться в червоне полум'я (В. Винниченко)

.. над ярками займалась, горить червоним полум'ям смуга неба.. (Г. Косинка).

Край неба жевріло рожевим вогнем; горіло і миготіло ясным полум'ям (Панас Мирний).

Про враження, психологічне сприйняття.

Байдуже, веселе, грізне, диявольське, жадібне, жахливе, злобне, люте, недобре, нервово, несміливе, пекельне, похмуре, страшне, фантастичне, чудернацьке.

Розпучливий брязкіт чавунних затулок, дух життєвої соломи, цей жовтий холодний околїт, що зараз обернеться в веселе полум'я,— підняли на ноги сім'ю (М. Коцюбинський).

Горять вогні. То близько тремтять нервовим полум'ям, то миготять маленькими плямами вдалині (М. Івченко).

І все те жере вогонь, то своїм широким, лютим полум'ям, то своїми гострими язиками — лиже.. (Панас Мирний).

Волосся вибилось з-під очіпка.., а очі.. жахнулися чу-дернацького полум'я.. (Вас. Шевчук).

2. Про душевні переживання, піднесення.

Безрадісне, благодотворне, божественне, внутрішнє, гаряче, дивне, жагуче, живе, животворне, залізне, злобне, лагідне, небесне, неземне, несміливе, окрилене, пристрасне, пророче, розбурхане, святе, священне, сердечне, сильне, тихе, яре.

В очах — полум'я гаряче, В думці — свічка та дрова (П. Грабовський).

І все ж із серця вилять треба мед і полум'ям налять його залізним.. (Є. Маланюк).

І недавня моя радість почала хутко згасати, ніби в її лагідне полум'я, в полум'я моєї радості линуло водою..(Є. Гуцало).

Це брав гору інстинкт самозахисту — гасив розбурхане полум'я, стримував шалений гін крові.. (І. Багрянний).

ПОСМІШКА *Про тривалість посмішки; про характер (усмішка, усміх) руху губ, очей, про фізичні ознаки посмішки.*

Беззуба, білозуба, бліда, вимучена, довга, жива, застигла, зашерхла, звичайна, крива, легка, лінива, мимовільна, мимолітна, млява, напружена, насильницька, натуральна, натягнута, невиразна, незмінна, ненатуральна, неочікувана, неідробна, непорушна, нерішуча, несмілива, нестримна, повільна, повсякчасна, природна, роблена, розпливчаста, силувана, скупа, скупенька, слаба, слизька, сліпуча, сонна, судорожна, тісна, тонка, тремтлива, фальшива, широка, щербата, щира.

Це помічає самурай і повільно проходить серед старовірів, вдивляючись з загадковою робленою посмішкою в кожне обличчя (О. Довженко).

Три кулі впилися в тіло Юрчика, а він з кривою, іронічною посмішкою, коли падав на долівку, шептав.. (Г. Косинка).

Саїд усміхнувся такою легкою посмішкою, побачивши, як слідкував за ним інженер (І. Ле).

Всміхалися тим силуваним усміхом, що нагадує усміх пізньоосіннього сонця або останні квіти в городі (Б. Лепкий).

— Батько мудрий, то й дочка мудра,— в'яло кинув

Андрій і видушив із себе скупеньку посмішку
(К. Мотрич)

Ось-ось ворухнуться напіврозплюшені уста, оживуть
в тонкій посмішці, а рука потягнеться, щоб підвестись..
(О. Гончар).

Усмішка широка сама напинає уста (У. Самчук).

**Про посмішку, що виражас почуття,
настрій, стан, риси характеру людини.**

Ангельська, байдужа, беззахисна, безпристрасна, безсила,
безтямна, благальна, блаженна, блаженно-радісна, братня,
ввічлива, вдячна, вередлива, весела, вибачлива, виклична, ви-
мучена, винувата, виразна, відверта, відкрита, вільна,
в'їдлива, вневнена, гадюча, гарна, гаряча, гіпсова, гірка, гор-
да, гостинна, грайлива, дивна, дитяча, добра, доброзичлива,
добропорядна, добросердечна, довірлива, догідлива, дружня,
дурнувата, слейна, схидна, жадібна, жаліслива, жалюгідна,
жахлива, жива, життєспрадісна, заворожлива, загадкова, за-
доволена, задумлива, задушевна, занудиста, заохочувальна,
запитлива, заразлива, зверхня, зворушлива, зла, злобна,
змійна, знущальницька, золота, ідіотська, іронічна, кам'яна,
кисла, кокетлива, крива, лагідна, ласкава, лінива, лукава,
любляча, люб'язна, медова, мертва, мефістофельська, мила,
миротворча, молода, мрійлива, мудра, м'яка, нахабна, на-
смішкувата, натягнута, небесна, недобра, необережна, не-
природна, неприязна, нерозгадана, несмілива, неуважна, не-
щасна, німа, ніякова, образлива, огидна, переможна, підо-
зріла, підробна, підла, підступна, поблажлива, привітна, при-
ємна, примирлива, примхлива, прихильна, прихована,
приятна, промениста, проста, прощальна, п'яна, радісна, роз-
гублена, розсіяна, сардонічна, саркастична, світла, свята,
сита, скептична, скрадлива, скромна, сумна, солодка, со-
ром'язлива, співчутлива, стомлена, сувора, сумна, сумовита,
сяюча, тасмна, тепла, тиха, тужлива, уїдлива, улеслива,
упередлива, урочиста, хитра, холодна, чарівлива, чудова,
штучна, щаслива, ясна.

.. на всіх лицях з'являється весела посмішка
(В. Винниченко)

Ось він [Йон] підходить шільно до Володька, руки має
в кишенях, очі мружить, уста кривить у в'їдливу ус-
мішку (У. Самчук).

Ця усмішка гірка, закушена до крові (Л. Костенко).

[Вуточка] йшла вже сама, несучи на вустах лагідну.
ніби назавжди зашерхлу посмішку вдячності.. (Гр. Тю-
тюнник).

Покірливо підеш сама Ти з лукавим усміхом..
(Є. Маланюк).

Очі чорні, з хворобливим відблиском та приємною усмішкою (У. Самчук).

Шопена вальс... Ну хто не грав його і хто не слухав?
На чіх устах Не виникала усмішка примхлива..
(М. Рильський).

На обличчі старого ледь-ледь ворухиться тінь прихованої урочистої посмішки, яку стороннє око й не помітить (М. Стельмах).

А на моїм обличчі розпливається стомлена, але приємна усмішка (М. Івченко).

Вклоняється той же чорний дядько й суворою усмішкою закликає нас сідати (М. Івченко).

Тепла усмішка лежала їй на вустах, бо дивилася на нього з любов'ю (Вал. Шевчук).

Одні слухають його [Йона] дуже уважно, сливе натхненно, інші знов з упередливою усмішкою (У. Самчук).

ПОЧУТТЯ *Про силу, глибину, повизну почуття; про ступінь усвідомлення, визначеності переживання.*

Безвідповідальне, божевільне, велике, відповідальне, віковичне, вічне, владне, всемогутнє, всеохопне, всепереможне, гаряче, глибоке, глухе, голе, гостре, дрібне, жагуче, живе, заскорузле, застаріле, зів'яле, знайоме, легке, миттєве, міцне, молоде, надзвичайне, невизначене, незвичне, незрівнянне, незрозуміле, нез'ясоване, ненажерливе, незбагнуте, неосяжне, неприховане, несміливе, несподіване, неусвідомлене, неясне, нове, палке, підкреслене, піднесене, підсвідоме, полум'яне, поривчасте, притуплене, приховане, раптове, свіже, серйозне, сильне, складне, сліпе, справжнє, стримане, тасмне, темне, шалене, широке, щире, юне, яскраве.

.. сказав генерал з глибоким почуттям, згадавши, мабуть, щось дороге в своєму житті (О. Довженко).

.. Чи знайоме вам те гостре, до фізичного болю гостре почуття нудьги за рідною країною (М. Коцюбинський).

Золоті погони сліплять очі, радують виснажену душу і хвилюють — хвилюють дрібненькі почуття (Г. Косинка).

Тоня, оця вертуха, оця смаглявка, це вона була причинницею всього, вона виповнила його новим, ні з чим незрівнянним почуттям (О. Гончар).

Про характер, оцінку почуттів.

Агресивне, бадьоре, благородне, божественне, бурхливе, важке, велике, високе, відверте, вороже, гарне, гаряче, гірке, гнівне, гнітюче, голубляче, горде, грубе, гуманне, делікатне, дивне, ділове, добре, дражливе, дурне, грайливе, жахливе, заздрісне, зановітне, зворушливе, здорове, зле, інстинктивне, кривдне, ласкаве, лихе, любовне, людське, миле, моторошне, мужнє, наболіле, наївне, недостатнє, непідробне, неприємне, неприязне, неспіливе, низьке, ниюче, ніжнє, нормальне, образливе, оголене, особливе, підробне, поважне, правдиве, пригноблене, присмне, прикре, принизливе, природне, радісне, радісно-лоскотнє, ревниве, розбурхане, світле, святе, священне, сердечне, скорботнє, солодке, сором'язливе, страдницьке, страшне, тверезе, тепле, товариське, тривожне, тужливе, уважне, уїдливе, фальшиве, хворобливе, чарівливе, чисте, чистосердечне, чорне, чудове, щасливе, щемливе.

Володько враз зніяковів, на нього найшло дивне, незбагнуте почуття, якого він не може висловити (У. Самчук).

Ліна промовчала на те, проте, відчуває, що безладь та нерозпорядливість і в ній підіймає дражливе почуття.. (О. Гончар).

Пішов додому Чіпка,.. поніс у серці гірке почуття ненависті (Панас Мирний).

Нині / коли на оголених лезах / оголені почуття.. (А. Пашко).

Щоки в неї горіли, в грудях тріпалося прикре почуття несповненого обов'язку.. (М. Коцюбинський).

Оригінальні епітети. *Дзвінке, злите, розплавлене.*

Данило раптом підійшов до Ольги, поки не зовсім згасло дзвінке почуття, принесене Ганнусею (О. Копиленко).

Чуття розплавлені і злиті На оливо я перелив (Є. Маланюк).

◆ *Батьківське, дівоче, естетичне, людське, материнське, моральне, національне, перше, християнське та ін.*

ПРАВДА

Безрадісна, безсмертна, безумовна, безцінна, болюча, велика, вигадана, викривлена, висока, всенародна, всесвітня, гірка, глибока, гола, грізна, груба, дійсна, довершена, жахлива, жива, життєвська, життєва, жорстока, знайома, золота, істинна, історична, людська, мудра, мужня, невесела, невибаглива,

невимовна, незабутня, немеркнуча, неприємна, неприкрашена, неприкрита, неспалима, нетлінна, оголена, однолика, очевидна, повна, пророча, проста, реальна, рівна, різка, розстріляна, розумна, світла, світова, свята, священна, сердечна, скажена, скандальна, сліпуча, страшна, строга, сувора, сумна, суца, твереза, терпка, тиха, точна, трагічна, тривожна, тяжка, утішна, холодна, Христова, чиста, шорстка, щира, ясна.

.. Але тут була часточка болючої правди (М. Коцюбинський).

.. хто за велику правду, а кого приваблює тільки гра.. (Р. Андріяшик)

Та правда устає над світом Висока й світла, мов зоря (Г. Гордасевич).

.. оживала в ній [заповітній книжечці] жахлива правда епохи кріпацтва (З. Тулуб).

— Ось де істинна правда,— вирвалось у Матвія Базнюка (М. Стельмах).

Минає все. Лиш він [камінь], як правда Найбезумовніша, — застиг з незримим виразом погорди (Є. Маланюк).

.. видно було, як він [Сопрон] весь горів неспалимою правдою, вложеною в мову брата (У. Самчук).

Навіть про війни не розповідають повної правди (Р. Андріяшик).

І волаю я в простори крижані: Я не вірую в правду пророчу (І. Світличний).

Нехай же вітер все розносить На неокраєнім крилі. Нехай же серце плаче, просить Святої правди на землі (Т. Шевченко).

Розходячись в різні боки, сурмачі трублять кожен своєму війську свою сувору й тривожну правду.. (О. Гончар).

Така терпка, така остання правда, Закута в мрамур майже римських строф.. (Є. Маланюк).

І я тобі, як на сповіді, скажу тільки чисту правду (Л. Костенко).

Сказала йому про це відверто і попередила, що мусить знати щирю правду про свого сина, хоч би яка гірка вона не була (Б. Лепкий).

Оригінальні епітети. *Вогневида, однонога, п'яна.*

Кати знушаються над нами, А правда наша п'яна спить (Т. Шевченко).

ПРАПОР

Багатокольоровий, багрянний, білий, великий, високий, вільний, вселюдський, гордий, двобарвний, державний, жовто-блакитний, жовто-синій, кривавий, крилатий, парламентський, пурпуровий, розгорнутий, святковий, синьо-жовтий, столітній, триколірний, хрещатий, червоний, чорний.

.. Послали сурмача з білим парламентським прапором сказати джугурцям, аби здавались доброю волею (М. Грушевський).

Нивки поля, мов багатокольоровий прапор, маєтатно маяли своїми просторими полотнищами (У. Самчук).

В димнім небі — багрянні знамена Буреносних, скажених епох (Є. Маланюк).

Ще кільканадцять пострілів відбилися у хвилях і полягли по берегах: пошана державному прапорові країни (Ю. Яновський).

.. Пан головний отаман готує новий похід, і ви всі під жовто-блакитними прапорами повернетесь на свої тихі води і ясні зорі (М. Стельмах).

Березневий вігер, сонце березневе і крилатий прапор у височині.. (М. Рильський).

Естакади, підойми і — раптом Синьо-жовтий прапор спалахнув! (Є. Маланюк).

ПРАЦЯ

Багаторічна, безпечна, безплідна, безсмертна, бідна, благородна, благословенна, буденна, важка, важлива, велика, виснажлива, високопродуктивна, відповідальна, вічна, гармонійна, гаряча, героїчна, гірка, даремна, добра, довічна, дрібна, жива, звичайна, змарнована, інтенсивна, каторжна, кипуча, корисна, кривна, кривава, легка, марна, марудна, метушлива, мирна, мурашина, нагальна, надзвичайна, надійна, найтяжча, напружена, натхненна, неабияка, невсипуща, невтомна, нелегка, нелюдська, немила, нерозумна, нормальна, обов'язкова, одноманітна, пекельна (розм.), підневільна, плідна, повільна, повсякчасна, постійна, потрібна, прибуткова, продуктивна, радісна, ритмічна, розумна, руйнівна, самовіддана, священна, серйозна, симпатична, славетна, славна, солодка, сумлінна, сумна, сутужна, творча, титанічна, тиха, тяжка, ударна, успішна, цікава, цілоденна, чесна, чорна, шумна, щоденна.

Благословенна праця хлібодара, Його турботи, думи на землі.. (М. Нагнибіда).

.. [залізничники] ні на один мент не кидали своєї відповідальної праці (В. Винниченко).

Благати владарку — даремна праця, вона не знає ні жалю, ні ласки (Леся Українка).

Цілий день проходить в живій метушливій праці (М. Івченко).

Андрій успадкував від батька велику й щирю любов до людей, хай і марудної, але творчої праці.. (І. Багряний).

Тут у кожній ягоді натхненна праця Струмує, як гаряча юна кров (М. Рильський).

.. що бажаю вам поведження у вашій симпатичній праці (М. Коцюбинський).

Я.. знесилений тяжкою працею, нікому не потрібною, нікому не цікавою (М. Івченко).

Стоять борони і сівалки, і драпачі. Все те в різних місцях, те зняряддя чорної мужицької праці, обчовгане долонями чийхось рук (У. Самчук).

В басаманах ріллі, о кривава моя Галілеє, Чорна праця землі степовую мадонну пече! (Є. Маланюк).

Оригінальні епітети. Мокра, смуглява, чадна.

Він підходив до обгорілих снопів.. Ось лежить його праця, його кривавиця, його надія; чорна, мокра, чадна.. (М. Коцюбинський).

Все тобі, медова земле, Все тобі, моя країно, Де смуглява ходить праця По оновлених полях! (М. Рильський).

◆ *Гарантована, господарська, гуртова, державна, жнивна, колективна, людська, наймана, наукова, неоплачувана, оплачувана, організована, розумова, сізіфова, сільськогосподарська, службова, творча, фізична, чужа, щоденна та ін.*

ПТАХ (пташка, птиця) *Багряноперий, безжурний, бистрий, бистрокрилий, бистролетий, білий, білогрудий, білокрилий, білоперий, блискучий, важкий, велетенський, великий, величезний, веселий, вільний, вільнокрилий, віщий, владний, волелюбний, впійманий, галасливий, голодний, гострокрилий, грізний, грізнолітний, даленючий, дивовижний, дикий, добрий, довгокрилий, домашній, досвідчений, дрібний, заспаний, збуджений, зелений, зляканий, зловісний, зморений, знесилений, золотоперий, казковий, красивий, кривокрилий, легкокрилий, малий, мертвий, милий, могутній, набридливий, наляканий, необачний, непевний, нескорений, неспокійний, обскубаний, огненний, одноголовий,*

патлатий, перелітний, підбитий, підстрелений, приборканий, ранній, рожевий, розп'ятий, самотній, сизий, сизокрилий, синій, сірий, солодкоголосий, співучий, сполоханий, срібний, срібнокрилий, старий, темний, тихий, тривожний, уявний, хижий, чарівний, червоний, чорний, чорнокрилий, чорноперий, ширококрилий, яснозорий.

Спустивши крила вниз, багряноперий птах, Могутній і важкий, хмурної лінії повний, В Америку вдививсь і в простори безмовні, І в сонце, що згаса в скляних його очах (С. Гординський).

Вже стоїть червона конюшина У копицях рівних та високих, Вже ідуть додому дві сестриці, Дві сестриці, бистрокрилі птиці (М. Рильський).

І птах літає білогрудий, І за кормою каламуть (М. Рильський).

Окрилюючи всі країни світу, Ширяє в небі білокрилий птах (М. Рильський).

Аж ось одна хмаринка відірвалася.. летить просто на них, мов та велетенська казкова птиця (Б. Лепкий).

Шхуна мчала всю ніч, як велетенський чорний птах, пустельним і бурхливим морем (З. Тулуб).

.. вітер ріже в очі, і так радісно, ніби ти птах вільний з крилами і летиш куди тобі заманеться.. (У. Самчук).

Благословенна ти в віках, Як сонце наше благовісне, Як віщий, білокрилий птах, Печаль і радість наша, пісне! (М. Рильський).

Я серце бранцем не назву, Хоч у грудній заперте клітці,— Ширяє в далеч світову, Подібно волелюбній птиці (О. Шугай).

..садок ожив, з'явилися галасливі птахи.. (У. Самчук).

І кружляє в мертвім полі Гострокрилий птах (Л. Первомайський).

Налітали зловісні птахи, Доганяли сумний похід (Є. Маланюк).

І знову відчула себе змореним самотнім птахом (К. Мотрич).

Моя Пісне Пісень. Золоте пташеня мого саду (Л. Костенко).

Я не купався у твоїх озерах, Не полював на птиць золотоперих (Д. Павличко).

Єдиний кривокрилий птах / проносить душу нашу голу / то проміж зір, то по тернах (В. Стус).

І здалося їм [Кармелю й дівчині], що доїхали вони до

села хутенько так, як би птах легкокрилий перепурхнув (*Марко Вовчок*).

Обскубаний, одноголовий птах, Неситий дзьоб розкривши над землею, ОбдERTOю, чужою, не своєю, Загрозово перетинав їм шлях (*М. Бажан*).

.. з-під моїх ніг важко злетіли якісь патлаті темні птиці і низько прошуміли за могилу (*М. Вінграновський*).

.. хмари, схожі на розп'ятих птахів.. (*М. Івченко*).

Ні, синю птицю не зловити (*Є. Маланюк*).

.. І кажуть, що один [мисливець] убив таку співучу, що зацімили всі, і змовкли ті ліси (*Л. Костенко*).

Старий птах, Мироне, гнізда не покидає (*Б. Харчук*).

Зупинила літ чарівна птиця, Вчула ласку материних сліз (*А. Пашко*).

Між небом і землею / червоно-чорний птах / самотністю своєю / знакує віщий шлях (*В. Стус*).

А десь в степу над ворогом розбитим Високо в небі в'ється чорний птах (*Г. Кочур*).

Оригінальні епітети. *Заспаний, недострелений, припізнений, п'яний, ревучосердий, тихим-тиха.*

На небі гасли світові зорі.. і тільки над Дніпром біла крилами ще ніч, як заспана птиця.. (*Г. Косинка*).

Лиш застогне вночі недострелений птах / від заблуканих куль бракон'єра (*Л. Костенко*).

.. нічні птахи спустилися на дерева, а припізнені денні прилетіли до своїх гнізд.. (*Вал. Шевчук*).

Там дивний ліс зігхає ароматом і весь дзвенить од гімнів п'яних птиць.. (*Є. Маланюк*).

А птиця ревучосерда над горою кружляє.. (*В. Барка*).

.. Як на той час / мовчала Синя Птиця, / тихим-тиха, / як місяць у криниці (*С. Йовенко*).

◆ *Болотяний, виводковий, віщий, денний, домашній, заморський, лісовий, нічний, половецький, польовий, райський, Синя Птиця, стріляний та ін.*

РАДІСТЬ

Бад'юра, безвідповідальна, безгрішна, безкінецьна, безмежна, безмірна, безпам'ятна, безпосередня, безпричинна, безтурботна, безхитрісна, блаженна, божевільна, буйна, бурхлива, велика, весела, висока, відверта, відчайдушна, гаряча, гірка, глибока, горда, гостра, дика (розм.), дитяча, довірлива, жахлива, жива, живуча, жорстока, загублена, задумлива, звичайна, звіряча, земна, зла, зловісна, злостива, легка, легкокрила (поет.) лиха, людська, маленька, мила, миттєва, молода, мо-

розна, м'яка, надзвичайна, невимовна, невиразна, невідіймана, недобра, незвична, неземна, неописанна, неочікувана, не-підробна, неприборкувана, нервова, несказанна, неспілива, несподівана, неспокійна, нестрашна, нестримна, нехитра, особлива, палка, піднесена, повна, подвійна, покійна, полум'яна, присмна, прихована, прозора, промениста, промінна, проста, п'янка, рантова, рівна, розумна, свіжа, світла, святочна, сита, скам'яніла, солодка, сонячна, соромлива, спокійна, стримана, сувора, тасмнича, твереза, творча, тепла, тиха, тривожна, убога, урочиста, хвилююча, хижа, хмільна, холодна, цинічна, чиста, шалена, швидка, швидкоплинна, шумна, щаслива, юна, ясна.

Якась бадьора радість міцними хвилюючими голосами співає в грудях (М. Івченко).

І що може бути дорожчим за цю безмовну його ласку, в якій буде й каятьба за минуле, і шалена безпам'ятна радість зустрічі з нею тут, біля брами.. (О. Гончар).

Приходять сини, мов грім на голову серед ясного неба, тільки грім великої радості (У. Самчук).

Зовсім звичайна, зовсім нестрашна Радість моя гірка (Є. Маланюк)

Сонце лле їм назустріч просто в загорілі обличчя своє м'яке тепло, свою живучу радість.. (У. Самчук).

Як радію за ту я людину, що загублену радість знайшла (В. Сосюра).

Він важко дихав, втомлений бійкою, а всередині в нього тремтіла зла радість.. (М. Коцюбинський).

Три радості у мене невідіймані: самотність, труд, навчання (В. Свідзінський).

Бракувало тільки Андрія, але і без нього радість була несказанна, неописанна (У. Самчук).

.. де нині — бруд... Дзвенітиме прозора радість дня (Є. Маланюк).

І ось нас коронує осінь Простою радістю землі (Є. Маланюк).

.. мною потроху опановує сита, приємна радість.. (М. Івченко).

А на серці стоїть тиха світла радість, навіяна пахощами молодій трави, лісу, сонця.. (М. Івченко).

Оригінальні епітети. Вбога, вечірня, вишнева, густа, малинова, рожевокрила, старомодна.

Тільки місто непривітне між волинських піль Гомонить про вбогу радість та постійний біль (Є. Маланюк).

Вечірня радість, мов далекі дзвони (М. Рильський).

Я любов'ю тебе обігрію, мій друг, моє горе і радість вишнева! (В. Сосюра).

Приїхав чоловік звідти хмільним і від розведеного спирту, і від густої радості (М. Стельмах).

◆ *Дитяча, остання, перша, чужа та ін.*

РАЙ **Про шастя, джерело насолоди; про красиве, вільне життя; про красиву місцевість.**

Біблійний, блакитний, Божий, веселий, вогнистий, дивний, жаданий, затуманений, земний, квітучий, кімнатний, короткий, кровавий, мертвий, небесний, невинний, новітній, осяйний, пишний, прекрасний, пресвітлий, простий, радісний, самотній, світлий, сердечний, сімейний, спокійний, справжній, страшний, тихий, чарівний, чистий, чудесний, чудовий.

Двері були замкнені. Двері в майбутнє. Мовби двері до новітнього, не біблійного раю (І. Багрянний).

Як погода добра, то в нас — рай земний! (Панас Мирний).

В задумі вічній гори, земний чудесний рай.. (В. Сосюра).

О, сей короткий, сей кровавий рай.. (Є. Маланюк).

Мій раю невинний, несміливі втіхи. Як дальній Китай, ви далекі від нас (М. Зеров).

Ні. Все се навік — не для мене, Простий той, кімнатний той рай (Є. Маланюк).

Мені ж, мій Боже, на землі Подай любов, сердечний рай! А більш нічого не давай (Т. Шевченко).

Нерозпізнане древо у цьому страшному раю! (Л. Костенко).

Кохалась у величних джерелах старовини і мріях про свій тихий рай на семи десятинах землі (М. Стельмах).

І довга путь ось стелиться в безкрай — Її не відвернуть, її не стерти, Бо лиш вона веде в твій чорний рай З пустелі самоти і смерті (Є. Маланюк).

Оригінальні епітети. *Всебідний, всегнівний, всекволий, всещедрий, народолобний.*

◆ *Весняний, майбутній, обіцяний, самочинний та ін.*

РАНОК

Частина доби після ночі перед початком дня.

Про стан погоди; про колір неба, прозорість повітря тощо.

Барвистий, безвітряний, безхмарний, білий, білуватий, блакитний, блискучий, блідий, бузковий, вітряний, вмитий, вологий, гарячий, голубий, дощовий, душний, жовтогарячий, задимлений, золотий, золотистий, імлистий, каламутний, кристалевий, мокрий, молочний, морозний, пахучий, пишний, погідний, похмурий, прозоро-сонячний, променистий, прохолодний, рожевий, росистий, росяний, рум'яний, свіжий, світлий, сивий, синій, сирий, сірий, смарагдовий, сніжний, сонячний, спекотливий, сяючий, темний, темно-синій, теплий, тихий, туманний, тьмавий, хмарний, холодний, червоний, чистий, швидкий, яскравий, яскраво-червоний, ясний.

Ранок барвистий, свіжий, радісний.. Лишень думи тяжкі і гнітючі (У. Самчук).

Сміючись і плачучи від радості, Маковей кинувся до свого вірного коня, в гарячій нестямності повис йому на шиї, біля якої стільки разів грівся в люті морози і хуртовини, по-дитячому палко мріючи про такий ось, як сьогодні, весняний, сонячний ранок.. (О. Гончар).

І голубині блискавки, що креслять ранок золотий (М. Рильський).

Вдивлявся [Іван] у ранок, молочний і теплий, від річки сходила сива пара.. (Вал. Шевчук).

Похмурий, жовтогарячий ранок.. зустрів чубатих січовиків (Г. Косинка).

Кленові листки — Це ранок рум'яно-морозний (М. Рильський).

Росистий, свіжий ранок, зозуля кукає на Мартиновому, сонце зійшло.. (У. Самчук).

Був синій ранок (Б. Харчук).

Як він падав при долині В чорнім танковім диму, Ранки тихі темно-сині Ще привидились йому (А. Малишко).

.. Ми ішли в ранішньому тумані. Бриг рипів і крєктав, розсохлий і страшний. Бісової віри вітер ледве надимав паруси. Туманний ранок (Ю. Яновський).

Ранок був тьмавий (Б. Лепкий).

Холодного ранку в понеділок Іван зрозумів остаточно, що він дома (У. Самчук).

Про враження, психологічне сприйняття.

Бадьорий, безрадісний, веселий, втомлений, гарний, гомінкий, дзвінкий, дивний, добрий, дрімливий, задумливий, красивий, ласкавий, мелодійний, молодий, недружний, непо-

гасний, неприсмний, ніжний, півсонний, похмурий, прекрасний, присмний, проклятий, радісний, славний, смутний, сонний, співучий, суворий, сумний, тривожний, тяжкий, хороший, чарівний, чудовий.

Сиза імла зникла, зіходило сонечко й сяяло якими ж то блискучими, холодними, недружними ранками (*Марко Вовчок*).

Є світлі роздуми, є душі осяйні, Мов ранок молодий, Мов заграва багряна (*М. Зеров*).

Яка прекрасна моя дорога.. остання коротка путь.. прекрасний ранок, білий, імлистий, немов могольний саван (*М. Коцюбинський*).

Прокинулась, / а ранок славний-славний / червоним маком в вікнах розцвіта (*З. Гончарук*).

Як не шкодувати того чудового ранку, того повного, гарного шматка життя? (*У. Самчук*).

Оригінальні епітети. Білокрилий, злотолиний, злототканий, мертво-білий, півсонний, русочубий.

Білокрилий, злототканий Встане ранок знов.. (*Х. Алчевська*).

Не раз хотілося мені Намалювати по-новому.. І голубині блискавки, Що креслять ранок злотолиний (*М. Рильський*).

І зимним мерзлої води Ось ранок стигне мертво-білий І ледве блакитніє (*Є. Маланюк*).

Устає півсонний ранок, Гасить зорі і вогні (*М. Рильський*).

Окуталась ніч у тузі В жалобний серпанок, Щоб не бачив її горя Русочубий ранок (*А. Пашко*).

РЕВОЛЮЦІЯ *Безкровна, бурхлива, велика, видатна, відверта, жертвна, зла, кривава, лунка, нереможна, розстріляна, справжня, трагічна, шумлива.*

В минулу осінь, осінь великої соціальної революції, я тікав з села до города і тікав, звичайно, з стражданими.. (*Г. Косинка*).

Революція була тут вельми злюча, сліди її ще й тепер на кожному кроці.. (*У. Самчук*).

◆ *Буржуазна, демократична, культурна, народно-демократична, науково-технічна, пролетарська, промислова, світова, сексуальна, соціальна, технічна та ін.*

А тепер оце настав йому вільготний рік — уже другий місяць дома байдикує.. (В. Мова).

Орав [Іван] поле, сів, косив, жав, молотив, складав зерно.. на голодні роки (Панас Мирний).

У ці ж голодні, холодні, але героїчні, сповнені віри в світле завтра Батьківщини, роки громадянської війни Михайло Іванович Донець організовує й очолює трудовий колектив оперних артистів.. (М. Кагарлицький).

Знову я спокійний і осінній, / як тоді, у грізний рік негод (В. Сосюра).

Низку років нещасливих Все перебирає [мати] (В. Мова).

Це сталося на Зимному Поділлі В рік пам'ятний (Є. Маланюк).

.. увійшла Катря, Андрієва подруга з тих прекрасних років перед в'язницею й засланням (І. Багрянний).

Йде міраж по стоптаних роках, На плечах у нього кривда.. (Й. Тереля).

Невже ж надії всі — пропащі? Невже ж даремно одгорів, Врятований з самої паші Нещадно хижих сих років? (Є. Маланюк).

Був чотирнадцятий, був чорний рік (М. Рильський).

Рідко траплявся такий щасливий рік, щоб не було пожежі в місті (І. Нечуй-Левицький).

Оригінальні епітети. Громулунний, зворотній, перегвалтовані (мн.).

Ні, ти так близький, ти поруч, ти в мені, татунь, пройшов крізь роки громулунні.. (В. Сосюра).

Вернути — є ж зворотній час? Та чом років нема зворотніх? (М. Осадчий).

Я винен, браття. Всі ми винні. Наш гріх судитимуть віки За беріїв, за Соловки, за чорні, зганьблені, злочинні. Перегвалтовані роки (І. Світличний).

◆ **Блокадний, в'язничний, воснний, дівочі** (мн.), **парубоцькі** (мн.), **міжнародний, післявоснний, теперішній, фронтовий, хлоп'ячі** (мн.), **ювілейний** та ін.

РІКА
(річка)

Про розмір, глибину; про рівень води; про характер дна, річище; про колір, прозорість, температуру води.

Багатоводна, безбережна, безкінечна, безмежна, біловодна, велика, висохла, вузька, глибока, голуба, гримучка, довга, жовта, загачена, замерзла, звивиста, звинна, зелена, каламутна, кам'яниста, крижана, кришталева, мілководна, мно-

говодна, невелика, неглибока, обміліла, надуча, пересохла, повновода, повноводна, прозора, прозоровода, прохолодна, розлита, руда, світла, синя, сіра, смолиста, срібляста, срібна, студена, темна, тиха, тонка, холодна, чиста, чорна, широка, широковода, ясна, ясновода.

Не багатоводна вона, куди бідніша, ніж звичайно, бо спеки висмоктали ріку й її допливи (Б. Лепкий).

— Я тінню став! Осліп, чужинний, / без права небо знати нині, / що в нездвжимих зводах / сповняється, як річка біловодна (В. Барка).

.. сипле [сонце] барвисті дари на небо, на пустиню, на велику ріку (Леся Українка).

Тільки далеко, за каламутною річкою, ген аж на обрії, бовваніли хмари (Б. Лепкий).

Мов грають ріки многоводні у весняному шумі нив.. (В. Сосюра).

Я хочу розказати вам Про наші ріки невеликі (М. Вінграновський).

Щоб рідне слово розлягалось, Подібне рікам повноводим (Г. Кочур).

Він сріберно млів, як блиск на змерхлім перлі, На давнім перлі цих прозороводних рік (М. Бажан).

Вплива на сині ріки Ясен місяць іздала.. (М. Рильський).

Зрештою, попереду й справді заголубіло — лежала між городів та дерев тонка та звинна річка (Вал. Шевчук).

Скільки сил, і скільки серць, і розуму, й натхнення З'єдналось тут в прориві незмірнім, Щоб загатить ріку широководу (М. Рильський).

Про швидкість, характер течії; про поверхню ріки; про враження, психологічне сприйняття (часто вживається у множині).

Бистра, бистровода, близька, буроплинна, бурхлива, важкоплинна, велична, весела, вільна, вічна, волелюбна, всеслов'янська, гладка, говірка, гомінка, горда, грайлива, гримучка, грізна, далека, дзеркальна, дрімлива, жива, застигла, збунтована, зла, знайома, знесилена, золота, зоряна, кривава, лагідна, лиха, лінива, мертва, мирна, мільйонносила, могутня, мудра, нерухома, несмілива, неспішна, неспокійна, нестримна, надуча, підступна, повільна, похмура, привітна, прудка, пустельна, рідна, розбуджена, розбурхана, розкішна, свавільна, свята, священна, скляна, сліпа, сонна, сонячна, спокійна, стояча, стрімка, сувора, тиха, тиховодна, тихоп-

линна, хвиляста, царська, чудова, шалена, швидка, швидкоплинна, шумна, щаслива.

Далеко звідсіль, на гористому Сході, Де мріють памірські шпилі, Долаючи прірви й річки бистроводні, — Таджики прикипів на сідлі (*М. Бажан*).

.. тепер перша річ нехай провадиться про Остапа,.. що він плив бистрою рікою.. (*Марко Вовчок*).

Проходячи мостом, Василь не може відмовити собі, щоб не зупинитися на деякий час і не подивитись у глибину своєї близької, знайомої, могутньої ріки (*У. Самчук*).

.. Щоб брат на брата броду-переходу У ріках бурноплинних не шукав (*М. Рильський*).

Усе іде, але не все минає над берегами вічної ріки (*Л. Костенко*).

Та чи то ж така Ріка Стугна злая.. Ручаї чужії, Лихая пожерла.. (*В. Мова*).

Стоять мости над мертвими річками (*Л. Костенко*).
Із нами наші мудрі ріки — Надія, віра і любов (*М. Вінграновський*).

Тут ріки / нестримно-шалені / Камінні пороги гризуть (*П. Дорошко*).

Десь за сузір'ям віки Пливають нестримною рікою (*Є. Маланюк*).

Прудка ріка. Тисячоліття ринь. На гострих скелях — письмена камінні (*Є. Маланюк*).

.. чи довго ще в гніву буде рідна ріка, джерело життя й існування гуцульського (*Г. Хоткевич*).

.. Вітька ловив очима розбуджену річку і, захлинаючись від щастя, кричав.. (*М. Вінграновський*).

Може, то одвалився з душі камінь війни і захльоснуло його людською радістю, що стріляний, пропахлий смертями воїн потер рукою шемлячі очі над тихою пустельною річкою (*Гр. Тютюнник*).

Вузька вуличка перелітає через гребельку Одним кінцем збігає до тихоплинної річки.. (*К. Мотрич*).

А Дніпро! Та чудова, широка й свавільна ріка (*У. Самчук*).

Течуть в лісах Карелії річки, / то плесом розливаючись в долині, / то на крутих порогах швидкоплинні, / збунтовані, падучі, гримучкі (*І. Гончаренко*).

◆ Болотиста, гірська, джерельна, історична, крутоберега, лісова, лугова, медова (мн.), молочна (мн.), рівнинна, сплавна, степова, судохідна та ін.

РОБОТА

Ажурна, аспидна (розм.), бабська (розм.), бадьора, безперестанна, важка, важлива, вдячна, виснажлива, відмінна, відповідальна, вічна, втомлива, гаряча, грізна, головна, добра, дружна, животворяща, запальна, каторжна, корисна, красива, легка, люба, мила, мізерна, нагальна, напружена, неважка, негайна, нелюдська, непроста, неспокійна, нормальна, нудна, пекуча, перервана, празникова (розм.), прибуткова, проклята, проста, рідна, свята, серйозна, сіра, складна, спішна, спокійна, справжня, стара, сумна, творча, тасмна, термінова, тиха, тяжка, хороша, цікава, цілоденна, чиста, чорна, чортова (лайл.), чортяча (розм.), шалена, швидка.

Видно, ця робота була аспидною (*М. Вінграновський*).

Настя накричала на нього [Гната], щоб він не встрявав у бабську роботу та йшов собі геть із хати (*М. Коцюбинський*).

Вона була втомлена, аж тлінна, неначе після важкої роботи, бо круча над морем була дуже крута й висока (*І. Нечуй-Левицький*).

Зате Володькові припала надзвичайно вдячна робота (*У. Самчук*).

Люблю я красиву й ажурну роботу, мені хочеться бути майстром на весь світ і щоб життя навкруги було красиве та сонячне (*Ю. Яновський*).

Також іншим разом Володько ледве чи хотів би робити цю мізерну бабську роботу (*У. Самчук*).

— Це що, батько і в неділю працює? — спитала здивовано Олександра... — Але ж і раніше в тата була нагальна робота (*Вал. Шевчук*).

А тато вийшов з хати. Роботи негайної немає (*М. Івченко*).

І так день за днем проходить в пекучій бадьорій роботі. Через тиждень скінчив головні роботи (*М. Івченко*).

Володько був утомлений, бо цілий день працював дома, біля хати (продовжували перервану роботу).. (*У. Самчук*).

.. І в грудях розливається тепло, і прагнуть руки рідної роботи (*М. Рильський*).

Скільки років вона [рука] дармувала без справжньої роботи? (*У. Самчук*).

Відчувається, що в цьому будинкові йде десь шалена, напружена робота (*І. Багрянний*).

Та жени нашому полковникові з серця скорботу, з зубів скреготу, з горла рикоту, з очей звірячу блискоту, з кулаків тріпоту — з ніг дриготу і всяку іншу чортячу роботу! (В. Мова).

◆ *Бджолина, громадська, домашня, земляні (мн.), жіноча, колективна, красназавча, механічна, надвірна, наукова, нелегальна, панська, партійна, племінна, підпільна, польова, практична, просвітницька, селекційна, селекційно-племінна, службова, трудомістка, хатня, чоловіча, щоденна та ін.*

РОЖА *Багряна, висока (мн.), гарна, дика, живуча, запорошена, красива, мила, пахуча, пишна, повна, різнобарвна (мн.), розкішна, солодка, сонячна, червона, чудова, ясна, цупка (мн.).*

Я цілуватиму вустонька гожі, / щоб загорілись, / щоб зашарілись, / наче ті квітоньки з дикої рожі! (Леся Українка).

Ніде не росла така пишна калина, як там! Та ніде й така пахуча рожа не цвіла, ані шипшина (Марко Вовчок).

Любка мила, дорогая, Пишна моя роже! На Україну, нашу матір, Ти мені похожа (В. Мова).

Як вишня кучерява, як рожа повная, я б розцвілася і звеселила б твою душу.. (С. Васильченко).

Двір був повний квітів — пишних, буйних, пахучих троянд, жовтих, оксамитових купчаків, нагідок, солодковихних гвоздик, різнобарвних собачих рож і соняхів (Ю. Яновський).

Знов дика рожа цвіте, жовтіє запилюженими пелюстками — цупка, запорошена, живуча (О. Гончар).

Високими стеблинами рожа червона стоїть, а синенькі паничі кручені круг неї в'ються (Б. Грінченко).

РОЗДУМИ (Найчастіше вживається у мн.).

(роздум) *Аналітичні, багаторічні, безплідні, безрезультатні, благодіючі, болісні, болючі, важкі, гіркі, глибокі, гнітючі, довгі, здорові, зрілі, кабінетні, корисні, короткі, метушливі, мовчазні, мудрі, невеселі, некорисні, нелегкі, неспокійні, самотні, порожні, постійні, похмурі, серйозні, скорботні, спокійні, сумні, тривалі, тривожні, тяжкі, фатальні, філософські, хмарні, холодні.*

Стрункий, біло-рожевий юнак, якому й за вухом не свербіло від болісних роздумів батька, тим часом стояв з гробінцем у руці перед трюмо (І. Волошин).

Іноді він надовго поринав у такий глибокий роздум, що його будили, як сонного (*О. Довженко*).

Після довгих роздумів вона вирішила слідкувати й за Оксеном, щоб знати, де він ходить, що робить, з ким зустрічається (*Гр. Тютюнник*).

Навіть Данька.. навіть його останнім часом все частіше стали охоплювати тривожні роздуми та сумніви (*О. Гончар*).

Після якого фатального роздуму Ви пішли на такий компроміс? (*Л. Костенко*).

За підводою в хмарних роздумах їде увесь в ремінному одязі чорнявий, з красивим хижуватим носом вершник (*М. Стельмах*).

РОЗЛУКА *Про тривалість, час приходу; про її неминучість.*

Багаторічна, близька, вічна, довга, коротка, майбутня, неминуча, неочікувана, несподівана, повна, раптова, рокова, тривала, швидка.

А від думки про близьку розлуку з Рахімом стисалося серце (*З. Тулуб*).

Подивились один одному в вічі, та так і не сказали нічого, немов прочитали в очах вічну розлуку (*О. Довженко*).

.. хвилини першого побачення після довгої розлуки минають швидко, але вони дуже довгі для того, хто чекає осторонь (*Ю. Смолич*).

Несподівана й раптова розлука стурбувала її (*Я. Баш*).

Про глибину, характер переживань.

Безнадійна, безрадісна, гірка, гнітюча, зла, невтішна, нестерпна, нещасна, нудна, образлива, похмура, сувора, сумна, томлива, тяжка, чорна.

Народна душа плакала над своїм тяжким горем, плакала на наклепників, що жили його потом і кров'ю.. стільки витиснули слів безнадійної розлуки (*Н. Кобринська*).

Але — то сльози радості по довгій, Ах, як же довгій і гіркій розлуці (*Є. Маланюк*).

Розлукою, нудною чи тяжкою, Все в світі цім кінчається, усе!.. (*Б. Грінченко*).

І тільки пісня не соромиться вечорами розкривати людям чари їхньої молодості, свято і муку душі, тривогу довірливого серця і чорну розлуку чи зраду (*М. Стельмах*).

РОЗМОВА

Словесний обмін відомостями, думками; бесіда.

Про тривалість розмови.

Безкінечна, віковична, довга, затягнута, звичайна, коротка, миттєва, невелика, невчасна, недовга, нетривала, передчасна, перервана, побіжна, тривала, хвилинна.

Я дуже втопився, ведучи довгу розмову (Ю. Яновський).

Починається довга звичайна розмова про мову (М. Івченко).

— Ох, сміх тепер,— стуляючи нитку перерваної розмови, почала знову Мар'я.. (Панас Мирний).

Про характер, манеру ведення розмови.

Безцеремонна, бурхлива, ввічлива, весела, виразна, вільна, гаряча, глуха, глухоніма, голосна, гучна, делікатна, дзвінкоголоса, жвава, журлива, запальна, зухвала, коротка, лінива, мирна, млява, мовчазна, надокучлива, нахабна, неголосна, некваплива, неофіційна, непослідовна, неспішна, несподівана, німа, нудна, одноманітно-тягуча, офіційна, палка, пекельна, поважна, повільна, похмура, пристойна, проста, різка, розмірена, спішна, спокійна, сприятлива, статечна, стримана, сумна, тиха, тріскуча (розм.), уривна, холодна, швидка, шумна.

Часом розмова ставала гарячою, бурхливою, слова бряжчали, немов вози з залізом.. (М. Коцюбинський).

Ведуться спочатку тихі, після голосніші і голосніші розмови (У. Самчук).

Виникла жвава розмова.. (У. Самчук).

Неквапливу розмову літніх жінок слухала теж ніби крадькома, незаконно (О. Гончар).

Володько перебив її і нагадав нескінчену розмову (У. Самчук).

А він [Лошаков] розумною та поважною розмовою обвороже молодого пана або старого батька з матір'ю.. (Панас Мирний).

По дорозі гуртки людей. Блимають вогні свічок. Чути стримані глухі розмови (М. Івченко).

Він бачить блиск місяця на багнетах і чує їх тиху розмову (Гр. Тютюнник).

Уривна розмова. Коні, вечорниці, дівчата, хлопці. Хотілося сказати багато, але не виходило (У. Самчук).

Про глибину, характер змісту розмови; про серйозну, жартівливу тощо розмову.

Багатозначна, базарна (розм.), бездумна, безмістовна, безневинна, безпорадна, безцільна, важлива, вдумлива, велика, великоважна, весела, витончена, вихована, гостра, ділова, дрібна, жалюгідна, жартівлива, загострена, зайва, захоплива, зацікавлена, зла, значна, інтелігентна, конкретна, конструктивна, критична, крута, кухонна (розм.), лайлива, малоприсмна, малоцікава, мудра, мученицька, напівсерйозна, невесела, недоречна, незабутня, необережна, неприємна, нерозумна, несерйозна, несуттєва, неталановита, нецікава, нікудишня (розм.), нудна, повнозміста, порожня, присмна, принципова, проста, професійна, пуста, розпливчаста, розумна, серйозна, сильна, службова, солідна, стороння, строга, сувора, суттєва, таємна, твереза, тепла, тонка, тривожна, тяжка, філософська, цинічна, цікава, чудова.

Так вони курили й збавляли ніч в безневинній розмові (*І. Багрянний*).

Бо до великоважної розмови після вечері готуються князі (*Б. Лепкий*).

За столом чувся гомін, шум, весела розмова, яку може провадити тільки молодіж.. (*І. Нечуй-Левицький*).

Бронников помітив, як при цих словах колихнулись бійці, що повернуті гострою розмовою.. (*О. Гончар*).

.. Аркадій Валеріанович збирає складки на чолі і йде з штаб-ротмістром до кабінету на ділову розмову (*М. Стельмах*).

Парубки знялися і лавою потягли вздовж улиці, ведучи жартівливу розмову (*Панас Мирний*).

У слідчого йому дали, зрештою, якогось хлопчиська, та й той тільки страхає та погрожує і то якось мляво, несерйозно. Вправляєється в розумних розмовах (*І. Багрянний*).

Про відверту, інтимну тощо розмову.

Вимоглива, виховна, відверта, делікатна, дивна, дипломатична, дружня, душевна, задушевна, заповітна, звивиста, інспірована, інтелігентна, інтимна, інтригуюча, конфіденційна, кохана, красномовна, культурна, ласкава, люба, мила, напружена, небезпечна, невимушена, неприємна, ніжна, недантична, підслухана, присмна, прикра, приязна, пряма, секретна, сердечна, скрадлива, солодка, таємна, тиха, товариська, тонка, хитра, чистосердечна, щира.

Таким чином, відверта розмова двох вчених відбувалась у самій гушавині запашного яблуневого цвіту, під гудіння бджіл і веселе цвірінькання садових пташок.. (*О. Довженко*).

— Не розумію, про що мова,— сказав генерал, остаточно зацікавлений цією дипломатичною розмовою (О. Довженко).

У коханій розмовоньці Швидко ніч проходить, Блідне місяць, гаснуть зорі, І сонечко сходить.. (Леся Українка).

Се, значить, прощайся вже з нею [Мотрею], прощайся із тими тихими, любими вечорами, з тими милими розмовами.. (В. Винниченко).

.. То хлопець до кралі-дівчини прийшов; Солодка розмова із уст їх плине.. (Нар. творчість).

О дань моя! О горизонтів зови / в вечірній час солодкої розмови!. (В. Сосюра).

.. і я тішився, що людське лице, людське слово.. не перебиває моєї тихої розмови з лісом.. (М. Грушевський).

— Ви потребуєте широї й цікавої розмови? — В рівній мірі, як і ви (І. Багряний).

◆ Братня, журавлина, мімічна, телефонна, товариська.

РОЗПАЧ

Безвихідний, безглуздий, бездомний, безкраїй, безмежний, безмірний, безнадійний, безпросвітний, безсилий, бурхливий, всезахватний, гіркий, глухий, дикий (розм.), жахливий, закипільний, злий, зловісний, кам'яний, лякливий, малодушний, мовчазний, напружений, невиразний, незмірний, непримиренний, неприхований, нестерпний, нестримний, повільний, повний, похмурий, пристрасний, смертельний, спокійний, справжній, страшний, суворий, сумний, тасмний, тихий, тяжкий, уїдливиий, холодний, чорний, шалений, щирий.

І сльози безсилового розпачу й образи палили груди, ставали в горлі клубком (З. Тулуб).

То був болючий хаос — почуття радості й якоїсь сонцяєйної надії, і тут же почуття жахливого розпачу, й несамовитої люті (І. Багряний).

А в очах таке горе глибоке, такий закипільний розпач, що і дна йому нема (О. Гончар).

Там ніколи в душі не було Злого розпачу дум посивілих (Т. Масенко).

А розпач був нестримний, наче ріка повновода.. (Н. Рибак).

Оригінальні епітети. Блаженокрилий, жовтий, сліпий, темнокрилий, терпкий.

Доктор Пастух знайомий батька. Ні, напевно, щось

більше, як знайомий, бо скільки-то разів мама в приступі свого жовтого розпачу вигукувала: — Він умів собі додати компанію.. такого Пастуха! (*І. Вільде*).

Вони [мотилі] крутяться навколо пухиря лампи в стелі, б'ються об неї головою, кружляють несамовито, в сліпім розпачі,.. і вже не можуть вирватися (*І. Багрянний*).

Із дна страждань, Із серця глибини В терпкому розпачі — печалі Благословляю сутне на землі.. (*Я. Лесів*).

РОЗУМ
(поет. ум)

Здатність мислити, свідомість; про людину, яка оцінюється за розумовими здібностями.

Про великий, гострий, здоровий розум.

Аналітичний, бадьорий, бистрий, блискучий, бойовий, вдумливий, великий, видатний, винахідливий, винажковий, високий, витончений, відшліфований, вільний, всеохопний, гарячий, геніальний, глибокий, гнучкий, гострий, далекоглядний, державний, дисциплінований, добрий, допитливий, дорогоцінний, дужий, енергійний, енциклопедичний, жадібний, живий, живильний, життєвський, звичайний, здоровий, зрілий, іронічний, конструктивний, критичний, критично-аналітичний, людський, лютий, методичний, міністерський, міцний, многолітній, могутній, молодий, надзвичайний, начитаний, невичерпний, невтомний, ненаситний, непереможний, непригнічений, нерядовий, неспокійний, оригінальний, освічений, палкий, переможний, плодючий, позитивний, практичний, природний, проникливий, простий, різкий, різнобічний, рішучий, розвинений, розв'язаний, розкутий, світлий, сильний, скептичний, сміливий, спостережливий, сприйнятливий, спритний, тверезий, творчий, теоретичний, тонкий, уїдлиий, холодний, чіпкий, швидкий, широкий, яскравий, ясний.

Постать [Донця] вийшла життєва, надзвичайно рельєфна, зворушлива своїм глибоким розумом і чуйною людяністю (*М. Кагарлицький*).

Твій розум гострий, як твердий алмаз, Підноситься на гребені потопу (*М. Рильський*).

Але потрібний розум, державний розум, щоб збагнути це.. (*М. Стельмах*).

Бідне серце віддав на поталу нещадним спрагам, Обернув лютий розум у трактор на ниві слів (*Є. Маланюк*).

Згодуй для України Синка-сокола.. Нехай він доходить Умом молодим — Чого і звідколи Та гнітом важким Гнітить нас недоля? (*В. Мова*).

Пройшла над нивами сівба — і Людський розум переможний Назустріч грозам і морозам.. (М. Рильський).

Не з її розумом, тонким та гнучким, руйнувати було ту башту кріпкої волі.. (Панас Мирний).

— Заспокойтеся. Вам потрібний холодний розум, на вас відповідальність за долю людей (Ю. Яновський).

І знову невсипуща журба захопила її [Катрю] в свої цупкі обійми.. важким гнітом навернула ясний розум (Панас Мирний).

Про слабий, байдужий, нездоровий розум.

Апатичний, бабський (розм.), байдужий, безпристрасний, безсилий, бідний, вбогий, грубий, дитячий, догматичний, дурний, забитий, заблуканий, запалений, зацькований, кволий, короткий, короткозорий, курячий (розм.), легкий, лінивий, млявий, невеликий, недосвідчений, неповороткий, нерозвинений, нерухливий, нестійкий, обмежений, пасивний, посередній, пригнічений, сірий, скудний, слабкий, сонний, спокійний, стомлений, телячий (розм.), темний, тяжкий, хворий.

— От коли я подумаю своїм бабським розумом, то чогось занадто багато люди людей ворогами роблять (М. Стельмах).

Я смакую її хиби, дефекти тіла, маленьку душу, безсилий розум (М. Коцюбинський).

В його був дитячий розум, і говорив він ніби дитячим та жалібним голоском, хоч сам був високий на зріст та широкоплечий (І. Нечуй-Левицький).

.. і в сутичці вічній святого з ганебним / світлішає розум зацькований мій (Л. Костенко).

Все, що говорив Йон, було дуже важливе, але Володько не надав йому великого значення. Жив своїм молодим тілом, своєю ніжною душею, своїм нерозвиненим розумом (У. Самчук).

.. кам'яніє скудний розум, Заблуканий в словесних пушах.. (Є. Маланюк).

Про моральну оцінку розуму.

Благородний, веселий, гордий, гуманний, диявольський, добрий, жорстокий, зверхній, злий, зміїний, лукавий, насмішливий, невдячний, піднесений, підозрілий, підступний, подразливий, правдивий, прямий, розбещений, роздратований, саркастичний, скрадливий, спокійний, уїдливий, упертий, уципливий, хитрий, холодний, цинічний, чесний, чистий, чутливий.

Я хочу відчутти в їх очах благородний розум і високі почуття (О. Довженко).

— Такі-то наші пролетарські справи. Яким таким ди я-вольським розумом їх збагнути (У. Самчук).

Але за деревами, десь біля самих хмар, з'являється постать людини, і обличчя Бараболі, за звичкою, стає придуркуватим, а розум жорстким (М. Стельмах).

Умудрітєся немудрі: Хто світ оглядає, Той і серце ваше знає і розум лукавий (Т. Шевченко).

Зброю несуть [жерці], щоб серця здебелілі і розум не в-дячний Жахом пойнять перед святістю й міцністю грізної богині (М. Зеров, переклад з Лукреція).

Оригінальні епітети. Гірко-безсонний, сліпорожденний.

РОСА

Про колір, блиск тощо.

Біла, бісерна, блискуча, горюча, діамантова, золота, іскриста, кришталева, матова, медяна, ніжно-голуба, перлиста, прозора, різнобарвна, самоцвітна, світла, сива, сіра, смарагдова, срібляста, срібна, чиста.

Одного ранку, ще до сонця, по білій росі, завітав він мене у пасіці (Марко Вовчок).

По діамантовій росі Йде чоловік (М. Хвильовий).

Юстина побачила, як із зжатої трави, яку вона тримала на серпі, на межу, на стежку почали скатувати золоті роси (Б. Харчук).

.. хтось у весняній стіні туману вирізав велетенські отвори, і крізь них виднілася розкішна лісова земля, по ній ніжно-голубою росою розбризкувались підсніжники.. (М. Стельмах).

Гей, ідіть благодатні зливи! / Випадайте, перлисті роси! / Хай нап'ються донесхочу ниви. / Хай дівчата поміють коси (Л. Костенко).

.. відчув він [Володимир] на серці чудову ранкову музику, щось таке, як гра різнобарвної роси (Вал. Шевчук).

Схиливши віти, дерева півсонні Ронили перла срібної роси.. (Д. Паламарчук).

Трава сивою росою була запорошена, і холодок приємно дихав в лице (В. Винниченко).

Нехай її [квітку] зорі кроплять Чистою росою.. (П. Куліш).

На землю впала чиста, прозора роса.. (У. Самчук).

Про час випадання, кількість, запах тощо (часто у мн.).

Ароматна, буйна, важка, велика, вечірня, густа, дрібна, духмяна, зимна (розм.), *краплиста, крапляста, крижана, крупна, легка, нехожена, нічна, прохолодна, п'янка, ранкова, рання, рясна, свіжа, тепла, тяжка, холодна, цілюща, щедра.*

.. поволі опускалася на дерева й землю прохолодна ніч, сіючи велику й важку росу (*Вал. Шевчук*).

Похмуре небо сипало дрібненькі росинки (*О. Досвітній*).

Непорушно стоять дерева, загорнені в сутінь, рясно вкриті краплистою рососою (*М. Коцюбинський*).

Він відчуває, що перед ним стоїть його судба; але в початок віри раз од разу крижаною рососою натрушується страх.. (*М. Стельмах*).

Звонять кришталем [келихи світанків], розхлюпуючи п'янкi роси.. (*А. Пашко*).

Дитяча печаль — як ранкова роса. Вигляне сонечко — роса безслідно щезне (*М. Слабошницький*).

І яке щастя.. ранками вітати перше сонце і бути покритим свіжою, холодною рососою.. (*У. Самчук*).

Під ранок стало зимно. На жердки кошари, на кінські гриви падала холодна роса (*В. Дрозд*).

Ранку радію, степам в щедрих росах (*М. Осадчий*).

Оригінальні епітети. *Кривава.*

Ой, ще бути кривавій росі По весняній довірливій зелені! (*Г. Гордасевич*).

РОТ *Про розмір рота; про обрис та розташування губ; про беззубий, безвусий тощо рот.*

Безвусий, беззубий, беззубий, великий, вузький, глибокий, голий, дитячий, довгий, закритий, запалий, здоровий (розм.), *косий, кривий, кривуватий, круглий, маленький, міцний, перекосений, піджятий, плаский, прямий, роздертий, роззявлений, розкритий, розтулений, розтягнутий, скалозубний, скривлений, товстогубий, тонкий, трикутний, широкий, щербатий.*

Беззубий рот був схожий на ямку, що він копав на ріллі і не здобув вогкого шару (*П. Панч*).

Рот великий, щоки товсті, так бублик і втирять у рот.. (*Г. Квітка-Основ'яненко*).

Очі розплющувалися, запалий рот розтулявся (*Б. Харчук*).

Вона прискочила до нього страшна, як дика кицька, з перекошеним ротом, з пекучим поглядом, бліда, як мара (*М. Коцюбинський*).

Порозкривані роти, обличчя вкриті крапельками поту, тіла скоюблені в фантастичних позах (*І. Багряний*).

Під виступаючими вилицями — запалі щоки; широкий рот [сержанта], продовжений двома глибокими зморшками, затиснув біль (*Ю. Бедзик*).

Про колір рота, зубів, губ; про стан тканин рота.

Білозубий, блідо-рожевий, бляклий, вологий, жовтий, зморшкуватий, кривавий, м'який, м'ясистий, ніжний, рожевий, синій, слинявий, соковитий, сухий, червоний, чорний, чорнозубий, яскраво-червоний.

А лісний сторож Юхим.. щоразу підносив ложку до бляклого рота, куштував з неї [куліш] і розмовляв з нею про смак кулешу.. (*М. Стельмах*).

Місто здавалось їй хижим звіром, що, притаївшись у ямі, роззявив свого кривавого рота з білими гострими зубами, наміряючись кинутись на неї (*Панас Мирний*).

Очі Чубрієнка прижмурились; тільки дві маленькі лінії заграли коло соковитого рота.. (*Г. Косинка*).

Сухі роти тритонів умирали од спраги (*М. Коцюбинський*).

Про враження, психологічне сприйняття.

Владний, впертий, гарний, добрий, енергійний, жадібний, жорстокий, злий, зловісний, капризний, красивий, лукавий, насмішкуватий, недобрый, ненажерливий, неситий, привабливий, рішучий, стомлений, строгий, твердий, упертий, усміхнений, ущипливий, хитрий, чутливий.

Уявіть собі юнака — невисокого й стрункого, з сірими очима й енергійним ротом, погляд насмішкуватий і впертий.. (*Ю. Яновський*).

— Режиму захотів, старий чорт, — не стримався рябий, з недобрим ротом хлопець (*О. Довженко*).

Гола душа та дрантям прикрите тіло, та отих двоє ненажерливих ротів.. от тобі й усе!.. (*Панас Мирний*).

І бачило печальне віття.. худеньке тіло крізь лахміття, упертий рот і карий зір.. (*В. Сосюра*).

Оригінальні епітети. *Жаб'ячий, просторий.*

Мав [чоловік] расового, орлячого носа, просторого, від вуха до вуха, рота й завдатки на добре черево (*У. Самчук*).

РУКИ (рука)

Про розмір, форму, товщину рук (руки), пальців, міцність м'язів; про шкіру; про фізичну силу рук (руки).

Акуратні, аристократичні, атласні, барські, безкістні, безсилі, богатирські, важкі, великі, виманіжені, виморені, випещені, висохлі, витончені, волосаті, вузлуваті, вузькі, гладкі, гнучкі, голі, грабасті, граціозні, грубі, дебели, десятипала, дитячі, довгі, дужі, енергійні, жилаві, жорсткі, загрубілі, заковзані, залізні, засушені, зачовгані, здорові (розм.), зморщені, знесилені, інтелігентні, кістляві, коряві, костисті, красиві, кремезні, куці, легкі, малі, малосилі, маслакуваті, міцні, могутні, мозолясті, мозольні, м'які, м'ясисті, натруджені, невеликі, некрасиві, неміцні, необтесані, ніжні, обвітрені, оксамитові, панські, пещені, пишні, повні, порепані, породисті, потомлені, потужні, роботящі, робочі, селянські, сильні, слабкі, смагляві, старі, сухі, тверді, тендітні, тонкі, трудящі, трьохаршинна, тугі, тяжкі, хворі, хирляві, худі, худорляві, цупкі, чавунні, шершаві, шовкові, шорсткі.

Сон обступав її [Юстину] з усіх боків, але в її сну, як і в неї, десь-то руки поставали грабастими, безси-лими (Б. Харчук).

.. відчинялися одні за одним двері, і з їх отворів витикалися переважно голі і худі руки зі всілякими черепками, до яких.. кухар великим дерев'яним черпаком наливав юшку (У. Самчук).

Руки були намальовані широченними мазками і недокінчені, і це найбільше вражало — своєю правдою, грубі, необтесані ковальські руки (І. Багрянний).

А знов розвилля чорні: мов дрібніла / рука десятипала, бравши зрідка, / кого вагою смуток змучив.. (В. Барка).

Які у нього [Андрія] довгі, міцні руки, які тонкі, гнучкі пальці (У. Самчук).

І хотілось їй [Мотрі].. пригорнутися, завмерти коло ду-жої руки його [Ілька].. (В. Винниченко).

Вони сидять за столом, поклавши перед себе жилаві руки. Ось сухі і нервові — мамині, ось татові — важкі, наче гирі (В. Стус).

Видать, що правду каже цей єзуїт: не вирватися йому із їхніх залізних рук!. (В. Шевчук).

До нього [рота] вкладають відразу цілий окраєць хліба з м'ясом, вуса кілька разів сюди-туди мигнуть, і костиста довга рука знову підносить кусник хліба (У. Самчук).

Мені видніються крізь муки / косички крихітних сестер / і мозолясті батька руки (М. Нагнибіда).

Тієї волі не завоюєш слабкою жіночою рукою! (Панас Мирний).

Тягне руки трьохаршинні, Обриває грона сині, Зі всіма співає в лад (М. Бажан).

Горе тому, хто попався у його [Овсія] цупкі, жилаві руки (У. Самчук).

А мамуся сидить над прядкою й чорною загрубілою рукою байдуже крутить нитку (М. Івченко).

Про колір, стан рук (руки); про гарячі, холодні тощо руки.

Білі, білосніжні, бліді, блідо-рожеві, бронзові, брудні, вимиті, випещені, вогкі, воскові, гарні, гарячі, дерев'яні, дрижачі, жовті, загорілі, задубілі, закам'янілі, закривавлені, замерзлі, замлілі, зомлілі, зціплені, кавові, коричневі, льодяні, мрамурові, мертві, мідяні, молочно-білі, набряклі, надломлені, неживі, нервові, нечисті, нечутливі, обважнілі, оксамитові, палкі, пекучі, пергаментні, побиті, попечені, прозорі, прохолодні, рожеві, сиві, сині, сірі, скам'янілі, склеротичні, смагляві, сніжні, сніжно-білі, спокійні, стомлені, теплі, тремтливі, тремтячі, трепетні, холодні, чорні, широкі.

Сльози полилися.. / Білі руки простяглися. / В подушку впилися (Т. Шевченко).

А тут оці / шиглики.., мов дурні пуголовки, не питаючись броду, кидаються в політику,— підняв воскову руку, і вона затремтіла над високою пампушницею (М. Стельмах).

Руки мої, як і мої черевики, зробилися дерев'яні (М. Вінграновський).

Андрій напружено зітхнув і випустив з задубілої руки стілець (І. Багряний).

Іде гроза дзвінка і кучерява / садам замлілі руки цілувать (Л. Костенко).

Руки звисали обпало, наче не живі, пальці торкалися пучками порога (Б. Харчук).

І вечір гріє сині руки над жовтим вогнищем кульбаб (Л. Костенко).

Тане, В'яне Мій сум,— Як в уяві ти встанеш І в усмішці розтанеш І простягнеш через милі Свої руки сніжно-білі (О. Олесь).

Та скрипку взяв тремтячими руками, Замислився.. (М. Нагнибіда).

Вона окувує його залізом,.. охоплює холодними руками.. (М. Коцюбинський).

У темряві роздяглася й лягла, вкрилася з головою, дихала на холодні, набряклі, уже надломлені ревматизмом руки (К. Мотрич).

Про майстерні, вмілі, спритні руки тощо.

Безвідмовні, беручкі, великі, вірні, вмілі, вправні, всемогутня, діяльні, добрі, досвідчені, здатні, золоті, майстерні, меткі, невсипущі, невтомні, рухливі, спокійні, справні, спритні, творчі, точні, трудящі, умілі, хазяйські, хитрі, чарівні, чудодійні, швидкі.

Шляхи до зір — розчинено / руками всемогутніми! (П. Тичина).

Кажуть, руки в мене золоті, Та й голова, повірте, не мідна (А. Крижанівський).

Дай йому, доле, В роботі Невтомнії руки.. (М. Нагнибіда).

Хата хоч старенька, та чепурна, біла,— видно, біля неї ходили хазяйські руки.. (Панас Мирний).

Ви Батюшкова нам читали Напівзабуті сторінки, Що животворно оживали З-під чудодійної руки (М. Рильський).

Про руку, що виражає риси характеру, психічного складу, фізичного стану людини тощо (як правило, в однині).

Байдужа, безборонна, безвинна, бездужа, безжалісна, благальна, благовісна, благословенна, бойова, весела, виморена, відчайдушна, вірна, владна, впевнена, втомлена, грізна, дбайлива, добра, дружня, жадібна, жива, жорстока, задрісна, злобна, зловтішна, злочинна, змертвіла, змучена, знеможена, зрадлива, крицева, ласкава, легка, легкокрила, лукава, любляча, мертва, мила, міцна, млява, молода, надійна, натхненна, невблаганна, невинна, недбала, необережна, непереможна, непривітна, нервова, несмілива, нетерпляча, нечутлива, нещадна, ніжна, обережна, печальна, підступна, побита, покручена, помстива, поспішна, прохальна, пружиста, самовладна, святоблива, скорбна, скрадлива, смілива, сором'язлива, стара, столітня, страшна, тверда, твереза, тиха, товариська, тремтяча, турботлива, тяжка, уважна, упевнена, хазяйська, хижа, холодна, чесна, чиста, чужа, чутлива, шляхетна, щедра, юна.

Він теж обняв її [Килину] ледь-ледь якимись байдужими руками (Є. Гуцало).

Ще хвилька, ще мент і безборонна Володькова ручка в тісному потиску батькової долоні (У. Самчук).

На кожному проекті видно було велику, натхненну руку, творця.. (У. Самчук).

Язик мій — великий естет і політик, — облизав пилюгу на верхній губі,.. а рука простяглася — весела, гаряча.. (Г. Косинка).

Руки жорстокі, О руки милі, Дайте напитись Вашої сили — О руки милі (А. Пашко).

.. бо вже марилося їм [козам] та хвилинка, коли до них доторкнуться ласкаві руки.. (Вал. Шевчук).

Це кат легенькою рукою плечей йому не покropив (І. Котляревський).

Якісь, видно, святобливі руки урочисто зносили його [сонце] на висоту.. (У. Самчук).

Відчуваючи брак твердої батьківської руки, починала бешкетувати молодь (Б. Лепкий).

— Чуєш? Б'ється? Ось під серцем саме! — І торкнувся я тихою рукою — І війнуло радістю між нами (М. Рильський).

.. звідусіль я відчуваю підтримку товариських рук, товариських очей (О. Гончар).

Оригінальні епітети. Державна, зламні, космічні, магнетичні, нестудені, одностайні, серцепала, смаковиті, сонцебризні, співучі, тонкоголосі.

Буває час орлів /а нині різне птаство з державної руки сипнули їм пшона.. (Л. Костенко).

І чорним птахом постать затріпоче, Замиготять лілеї зламних рук.. (Є. Маланюк).

А Він з небес простер космічні руки І над зухвальством сіє засів муки, І смертю нам життя перетина (Є. Маланюк).

Вечірній сон закоханого літа /і руки, магнетичні уночі (Л. Костенко).

Я в людей попрошу тільки віри / в кожне слово, почуте від мене, / в кожний погляд очей моїх сірих, в кожну ласку рук нестудених (Л. Костенко).

Усюди видно тонку смаковиту руку, яка з утіхою слідить за обстановкою (М. Івченко).

Пісня вам довірила навічно, Мов дружина, руки сонцебризні (О. Шугай).

Смичок без жалю ріже струни Під корчами співучих рук.. (Є. Маланюк).

Мов лебедина, розкрилила / тонкоголосі дві руки (В. Стус).

РУМ'ЯНЕЦЬ *Про колір, густоту.*

Багровий, блідий, вишневий, густий, жовтий, коричневий, криваво-червоний, легкий, малиновий, матовий, міцний, молочний, морквяний, ніжний, пишний, плямистий, полум'яний, пурпуровий, рівний, рожевий, сизий, слабий, смаглявий, темний, темно-вишневий, тонкий, фарфоровий, червоний, яскравий, яскраво-червоний, ясний.

Павло зблід, якось знітився і ще нижче пригнувся до столу. Далі густий рум'янець сорому за батька залив йому обличчя (*І. Кириленко*).

На блідім обличчі Нечаїхи зацвів легенький рум'янець (*Б. Лепкий*).

Матовий рум'янець її пишних щік то пригасав, зовсім зникаючи від хвилювання, то розливався по всьому обличчю (*В. Собко*).

Карії очі і коси рясні, Пишний рум'янець палає.. (*Б. Грінченко*).

.. дівчата в дослідній помітили, що рум'янець на його круглих щоках став не такий рожевий (*Ю. Шовкопляс*).

І вона спалахнула гарячим смаглявим рум'янцем, склала руки долонею до долоні і з зойком кинулась до батькових ніг.. (*З. Тулуб*).

Губи мала засохлі, очі блищали, лице палало темним рум'янцем (*Н. Кобринська*).

Про враження, психологічне сприйняття; про вираз фізичного або душевного стану.

Великий, гарячий, делікатний, жаркий, живий, здоровий, зловісний, лихоманковий, молодий, недобрий, нежданий, нездоровий, нервовий, несподіваний, ніжний, палкий, пекучий, природний, ранковий, свіжий, сором'язливий, старечий, хворобливий, широкий, юначий, юний.

Обличчя Катерини пашіло гарячим рум'янцем, а очі блищали, жадібно ловили Дмитрів погляд (*Ю. Збанацький*).

Вона [Онісія] ледве підняла очі на Моссаковського.., на котрому розливався дуже делікатний рум'янець (*І. Нечуй-Левицький*).

Обличчя раптом взялося жарким рум'янцем, очі заблищали (*В. Козаченко*).

.. і кожна берізка міниться багатством барв — від ніжного рум'янця на стовбурах до темно-вишневого в гіллі (*М. Стельмах*).

Несмілива зелень дерев нагадувала сором'язливий

рум'янець молоді дівчини, а свіжа трава — усміх (Марко Вовчок).

.. Галина відразу пізнає запале, гостроносе, в хворобливих жовтих рум'янцях обличчя Григорія (М. Стельмах).

Галя несе якісь осінні віти, весела, з блискучими очима, з широкими, на цілу شوку, рум'янцями (У. Самчук).

РУТА *Дика, запашна, зелена, кучерява, неприм'ята, холодна, червона, яра.*

В зеленім одязі, як рута запашна, і погляди її — немов фіялки в лісі (М. Рильський).

Шукаю-питаю Зеленої рути, Щоб тебе, мій рідний краю, Навіки забути (П. Куліш).

Ой ти, дівчино, з кучерявої рути-м'яти звита та з гостролистої шавлії.. (І. Нечуй-Левицький).

РУШНИК *Багатий, барвистий, білий, брудний, великий, вигантуваний, вилинялий, вишитий, гантований, гарний, довгий, здоровий (розм.), квітчастий, полотняний, свіжий, сніжно-білий, тонкий, хлібосольний, цупкий, червоно-смугастий, шорсткий, чистий.*

Старі занедбані образи. На них кілька вилинялих ще від празника паперових квіток і кілька паперових барвистих рушників (У. Самчук).

— Хай стелиться вам [молодим] рівна дорога увесь вік, як оцей рушник білий (В. Кучер).

Біля машин валялися потрошені мідні скрині з усіляким добром, з полотном, з квітчастими рушниками, хромовими чобітьми.. (М. Вінграновський).

Коли люди пішли у село, стара Чайчиха.. підійшла до самотньої фігури, перед якою хтось із переселенців поклав на полотняному вишитому рушнику чорну хлібину.. (М. Стельмах).

.. вони промили закипілу рану холодною водою й забинтували чистим рушником (І. Багрянний).

Після [Володько] обливається водою і витирається шорстким рушником (У. Самчук).

Оригінальні епітети. *Хмарний.*

На хмарних рушниках Зоря квітки виводить.. (В. Сосюра).

◆ *Весільний, вінчальний, домотканий, кралевецький, паперовий, роменський, традиційний, український.*

**САД
(садок)**

Білий, благоуханний, блакитний, буйний, буйнолистий, великий, веселий, весняний, вечірній, висячі (мн.), вишневий, вічний, гарний, глухий, голий, густий, дивовижний, дикий, добрий, духмяний, жовтий, жовтолистий, загуслий, задуманий, закинутий, занедбаний, занехаєний, заповідний, запущений, зарослий, заснулий, засохлий, зелений, зляканий, золотий, золотоцвітний, казковий, квітучий, крислатий, кучерявий, малий, мовчазний, молодий, невеликий, ніжний, новозрослий, обгорілий, оголений, пишний, порожній, похмурий, просторий, пустий, пустинний, райський, ранній, рідкий, родючий, роздязнутий, розкішний, розлогий, розораний, розхристаний, росистий, рудий, рудо-жовтий, рясний, самотній, свіжий, світлокорий, сніжно-білий, солов'їний, сонний, сонцерадісний, спорожнілий, старий, старовинний, стобарвний, тасмничий, темний, тихий, тісний, тонконогий, тонкостволий, холодний, чарівний, чималий, чорний, чудовий, юний, яблунево-рожевий, ясний.

Уже з вечірки гармоніст Крізь білий сад вертає
(М. Нагнибіда).

Зітхають сади на площі, Блакитні і тонкоство-
лі (А. Малишко).

В садах буйнолистих, наповнених шуму.. (М. Ба-
жан).

Сад великий, але старий, запущений (М. Івченко).
Вище під гору гайок, а далі починається великий,
колись чудовий, сад! (У. Самчук).

Садок вишневий коло хати.. (Т. Шевченко).
Моя Пісне Пісень! Вічний саде мій без листопаду!
(Л. Костенко).

Ось-ось війне розгулиста і люта Зима снігами в жов-
толистий сад (А. Малишко).

Краса занедбаного саду, в якому все росло, як
йому хотілося.. (Б. Харчук).

Не квітне заповідний сад. / Не бачу ні сестри, ні
брата (Є. Маланюк).

Широко розляглося воно [село] солом'яними покрів-
лями, зеленими садками, далекими лугами (В. Вин-
ниченко).

А ватра, ватра — дивовижний світ, / золотоцвіт-
ний сад казковий (О. Ольжич).

І коли вибрались на пригірок.. їм назустріч із-за ку-
черявих садочків вийшло величаве, округле світило..
(У. Самчук).

Милуюсь обрисами хмарок. Плекаю свій маленький сад (*Л. Костенко*).

Так тут, у ніжному стобарвному саду, Почули ясно ми Шопенову ходу (*М. Рильський*).

І я з дорожними саквами За новозрослими садами Твоїх ланів не пізнаю (*М. Рильський*).

Хата стояла на рівному місці в обгорілому садку, з обгорілим сараєм (*М. Вінграновський*).

Либонь, тринадцята осінь В пустім саду оце шумить (*Є. Маланюк*).

.. за ним [будинком] — розлогий сад.. (*У. Самчук*).

А далі пішов розораний молодий сад (*М. Івченко*).

Такі сади були тоді розхристані (*Л. Костенко*).

.. довго нас водили, Показуючи птаство й корови, Росистий сад, від плоду обважнілий.. (*М. Рильський*).

Рудо-жовтий вже і сад, / горобці пустують, / на солодкий виноград / радо поласують (*В. Гренджа-Донський*).

Я щодня проходжу повз самотній, закинутий сад (*М. Коцюбинський*).

І от маєте тільки десять років, а сад пішов свіжий, буйний, і вже дає кілька тисяч доходу (*М. Івченко*).

Садом сонцерадісним, як коханий край, / ти цвіти, омріяна, і не одцвітай (*В. Сосюра*).

Він ходив у сад, що розлігся поблизу їхньої хати, старовинний сад, загуслий і занехаєний (*В. Підмогильний*).

.. Андрій слухав про Юду, думав про братів, і в темряві, що застинала зір, йому ввижався темний, сповнений чорного, задушливого тропічного мороку сад.. (*І. Багрянний*).

Хай тонконогий сад корінням / з правічних надр наснагу п'є (*В. Затулівітер*).

І земля — наречена в молочнім цвіту яблунево-рожевих садів — Мліє солодко.. (*Є. Маланюк*).

◆ *Біблійний, ботанічний, власний, гетсиманський, київський, літній, міський, однофруктовий, помологічний, сортовипробувальний, сусідній, яблуневий та ін.*

СВІТАНОК Початок ранку; ранкова зірка.
(світання)

Про колір; про час приходу, тривалість, про дощовий, холодний тощо світанок.

Багрянний, білий, блідий, весняний, вологий, в'ялий, димчатий, довгий, дощовий, жовтий, запізнілий, зелений, зимо-

вий, золотий, золотистий, зоряний, каламутний, короткий, літній, мокрий, молочний, несміливий, неяскравий, ніжно-рожевий, осінній, пізній, полум'яний, похмурий, прозорий, ранній, раптовий, рожевий, росяний, рум'яний, свіжий, світлий, сизий, синій, сирий, сірий, сухий, теплий, тихий, туманний, холодний, чистий, ясний.

Весняний світанок народжувався повільно (Гр. Тютюнник).

.. і темні неблизкучі очі.. туманить вологий світанок, біль і злість (М. Стельмах).

Світанок зелений, як лебеда.. (Е. Андієвська).

Ти той світ, мій друже, Зоряний світанок (П. Тичина).

Спереду в молочному світанку побачив уже безкраї лани рудого сухого кукурудзиння (І. Ле).

А ти моє кохання, / як росяне світання, / як промені на стінах.. (І. Сенік).

Отямився [Володько], коли у вікна ліз сірий світанок і за вікнами виводив свою ранішню оперу півень.. (У. Самчук).

Це ж серпень місяць — місяць холодних світанків (І. Багряний).

Про враження, психологічне сприйняття.

Бадьорий, веселий, добрий, заплаканий, здоровий, ласкавий, мирний, неласкавий, нерадісний, несмілий, ніжний, печальний, похмурий, радісний, сумний, тихий, тривожний, тяжкий, чудесний, чудовий.

Ранком, коли ще в небі стояв блідий, осінній місяць і темно-голубе небо тільки займалось добрим, здоровим світанком, махнівський загін поспішав на захід, до Румунії (М. Хвильовий).

Сірий, заплаканий світанок заглядав до хати крізь вузькі помутнілі шибки (І. Цюпа).

.. Данило знову сів до шаланди.., вони попливли до Олешок серед прикрої темряви, що мала переломитися в несміливий світанок (Ю. Яновський).

.. Як радіє світанок чудесний, Як фіалки весна воскреша (М. Нагнибіда).

Оригінальні епітети. *Полив'яний.*

Півні кричать у мегафони мальв — / аж деренчить полив'яний світанок (Л. Костенко).

СВІЧКА
(свіча)

Біла, блискуча, гаряча, груба, димна, довга, жовта, золота, золотогранна, мерехтлива, палаюча, пекельна, пламениста, полох-

лива, рівна, різноцвітна, самотня, свята, темна, товста, тонка, чадна, червона, чорна, ясна.

Ти стояла у білім завої. Воском плакали білі свічки (Є. Маланюк).

Вербова віта цвіте І жовта свіча горить (В. Свідзінський).

Теперішне! Золотогранна свічка, Що кожную мить згоряє безнастанно.. (В. Свідзінський).

Над усім звисало величезне, химерно скомпоноване, золочене панікадило з палаючими жовтими восковими свічами (У. Самчук).

.. такого розумниці, як цей хлопчик удався, пошукати по цілім широкім і великім світі та ще удень, при ясному сонцеві, так ще із свічею племенистою (Марко Вовчок).

Посоловів од співу сад, / од солов'їв, і од надсад, / і од самотньої свічі, / і од жалких зірок вночі (В. Стус).

Про Київ все співала недосяжний — І так згасала, мов свята свіча (І. Кочерга).

Тоненьку свічку любові Задуло переможне зло (Є. Маланюк).

.. Самотня вершинка вібрує.. Помалу заспокоюється й стоїть, як чорна свічка, скорбна й випростана, чекаючи нового шквалу.. (І. Багрянний).

◆ Великодня, воскова, лойова, офірна, старинна, страсна, сукана.

СВІЧАДО

1. Дзеркало; гладка поверхня моря, озера, річки.

Блакитне, велике, вузьке, довге, кругле, матове, нерухоме, прозоро-блакитне, розгойдане, темне, чарівне, ясне.

Світло від вуличного ліхтаря матовим свічадом лежить на підлозі (О. Донченко).

Ріденькі хмари тільки дужче відтіняли молочну блідість недавно такого прозоро-блакитного свічада (І. Ле).

І ось встає із піни Понту Над хвиль розгойданим свічадом Співуча мрія горизонту — Сліпуча Степова Еллада (Є. Маланюк).

Марина дивилася, як вечірні зорі, загораючись десь за мільярди кілометрів, відбивались у темному свічаді Дніпра (Л. Дмитерко).

Довіку в серці понесу Твоїх морів ясні свічада.. (Л. Дмитерко).

2. Підвісний свічник для багатьох свічок.

Високе, кристалеве, мерехтливе, позолочене.

У високих свічадах будинків Звівся Київ Над сивим Дніпром (*Ю. Гойда*).

.. поки вся Синява не запалила свої мерехтливі свічада, аж поки на землю з гілок не почали зриватися живі, наче відлиті з сонця, краплини (*М. Стельмах*).

Осінь позолоченим свічадом Опустилась на сади старі (*О. Ющенко*).

СВЯТО **Пам'ятний день, урочиста подія; урочистість, що влаштовується з певного приводу.**

Безжурне, буйне, велике, величне, веселе, видатне, високоурочисте, вічне, вогненне, всенародне, гарне, грандіозне, довгождане, загальне, знаменне, надзвичайне, народне, небачене, небувале, неповторне, нечуване, нове, ошатне, переможне, пишне, похмуре, прекрасне, радісне, світле, священне, скромне, сонячне, справжнє, сумне, суцільне, тихе, урочисте, чудове, шалене, шумне, ясне.

Се оргія натхненної природи, Се буйне свято пахошів і барв (*Є. Маланюк*).

Всі люди радіють, весело, як Бог приказав, зустрічають велике свято (*М. Коцюбинський*).

Село готувалося до великого, ще небувалого свята (*У. Самчук*).

Світ зрадів, празникуючи своє величне свято (*Панас Мирний*).

.. вогненним святом духа завирує і вибухне ХХ вік! (*Є. Маланюк*).

Та ще, як сама знаєш, поміж ними є чимало й таких, що нових свят не святкують.. (*Б. Лепкий*).

А коли настає день спуску [судна],— він виливається тут у справжнє свято труда.. (*О. Гончар*).

Є ще гарнії години і Ясне свято, ситність страв, Любі пестоші жінок.. (*В. Мова*).

Оригінальні епітети. *Вінценосне, райдужнокриле, розгнuzдане, синє, сьогобічне, щиробратне.*

І в цю хвилину вашого розгнuzданого свята біля машини стою і слухаю пісню безмежності (*М. Хвильовий*).

А під вечір в хаті вмерло синє свято, Посивіли квіти Без пшеничних нив.. (*А. Пашко*).

◆ *Великоднє, весільне, державне, дитяче, домашнє, ілюміноване, міжнародне, музичне, національне, новорічне, релігійне, різдвяне, родинне, сімейне, спортивне, тра-*

диційне, храмове, християнське, шкільне, щорічне, ювілейне та ін.

СЕЛО

Багате, безлюдне, білохате, благословенне, близьке, вбоге, велике, веселе, вічне, гарне, глухе, голодне, далеке, дивне, загадкове, закинуте, збурене, згорблене, здорове (розм.), зелене, земне, знане, казкове, квітуче, красиве, красне, мале, мальовниче, мертва, наморене, напівголове, напівмертва, невідоме, нічне, обдерте, одноманітне, оновлене, порожнє, прадідне, рідне, родинне, розбите, розхристане, сліпе, сонне, сонячне, старе, сумне, темне, тихе, утомлене, чудове, чуже, широке.

Не багате село, але ще не обдерте, Як там — дома (*В. Барка*).

Далеко видніється ціле місто, таке невеличке, що скорше б можна назвати його великим селом (*В. Винниченко*).

.. Кількасотлітній замок і долина з барвистим ланцюгом веселих сел.. (*Є. Маланюк*).

А он вже, слава Богу, те вічне його село (*У. Самчук*).

Село, з якого вибралися, здавалося їй [Ганці] гарним, захищеним у садах (*Б. Харчук*).

В печалі згорблене село Волато помочі у Бога (*Я. Лесів*).

Зі ставу, з-під шлюзу текла річка, і по обох її берегах, то з одного боку, то з другого мріли зелені села (*Б. Харчук*).

Йшов тим своїм знаним селом, і видавалось воно йому дуже дивним, надмірно загадковим.. (*У. Самчук*).

Селом напівмертвим, крізь тьму й бездоріжжя, Ідуть комсомольці на діло своє (*І. Качуровський*).

І скажуть: ми — не прадідне село, Ми днів майбутніх величає місто (*М. Зеров*).

Плакали розбишаки, навіки прощаючись з рідним селом.. (*Панас Мирний*).

Рушили сонним селом (*Гр. Тютюнник*).

Село тихе, сумне (*М. Івченко*).

Облягає, мов корона, Сад утомлене село.. (*М. Рильський*).

◆ *Гірське, гуцульське, лісове, призалізничне, прифронтове, степове, сучасне.*

СЕРЦЕ

Про душевні якості, характер людини; про людину як носія будь-яких якостей, рис характеру.

Про здатність сильно, гаряче відчувати, любити; про добрий, мужній, прямодушний характер людини.

Ангельське, безстрашне, бентежне, благородне, велике, віддане, відкрите, вірне, віще, вогненне, вразливе, гаряче, глибоке, гнівне, голуб'яче, горде, гуманне, дитяче, добре, довірливе, жадібне, жалісливе, живе, жіноче, загальне, зажурене, закривавлене, залізне, зболіле, змучене, золоте, козацьке, ласкаве, левине, легке, лицарське, любляче, людяне, материнське, містке, молоде, молодече, мужнє, м'яке, наболіле, надійне, наївне, напружене, невгамовне, невеличке, невинне, невситиме, непідкупне, несміливе, неспокійне, ніжнє, одхідливе, окрадене, орлине, осиротіле, палке, пам'ятливе, пісенне, полум'яне, поривчасте, правдиве, правдомовне, пристрасне, прихильне, просте, пряме, радісне, ранене, романтичне, самовіддане, свіже, світле, співуче, справедливе, справжнє, спрагле, стривожене, сумне, схвильоване, тепле, тремтливе, трепетне, тривожне, хоробре, чесне, чисте, чуйне, чуле, чутливе, широке, щедре, щире, юне.

— Не допусти, Господоньку святий, щоб моя дитина отако все життя дибала, краще вже пішли мені смерть,— молилась вона з повноти свого великого серця (У. Самчук).

А знаєш, скільки тут звитяг народних Жило, вмирало від нестерпних ран, А скільки серць великих, благородних Переросло у сон-траву, в катран? (П. Воронько).

Я серця гнівного пекучий щем Надією і споминами гою (Д. Паламарчук).

.. людина відчуває себе новонародженою перед красою життя, і сяйво добра освічує їй душу, і в тому сяйві вона бачить себе збоку.. ніжною і широкою, як голуб'яче серце (Гр. Тютюнник).

Як ж залізне серце муку стерпить.. (Є. Маланюк).

Зболіле серце, як болід, в ночах лишає слід (В. Стус).

Бабуся, батькова мати, мала золоте серце і славу на далекі села (В. Вовк).

Я любляче серце маю, І тебе я так кохаю.. (В. Мова).

Серця, підлотою окрадені, / каліки ниці, жебраки (В. Стус).

Серця у нас пісенні, правдомовні, Думки у нас, неначе дні погожі (Д. Павличко).

Тільки вірші Давидові були зворушливіші, краші, бо не писані, а складані з самої глибини романтичного й наївного юнацького серця (*І. Багрянний*).

Своїм самовідданим серцем / тебе врятували від згуби, / Своєю священною кров'ю / тебе визволяли вони (*М. Бажан*).

Як зачую я ваш голос, / мелодійний, грайливий, / Веселіше в грудях б'ється / Серце сумне і вразливе (*В. Мова*).

Твій син піде на смерть з піднятим чолом і чистим серцем (*М. Коцюбинський*).

Люди всі любили Івана. Був він добрий, серце мав чуле й м'яке (*У. Самчук*).

Про неможливість сильно, гаряче відчувати, любити; про байдужий, жорстокий характер.

Байдуже, безжурне, безнадійне, безтурботне, бідне, боязке, висохле, вороже, вперте, глухе, гниле, гнівне, гонористе (розм.), горде, дволике, дерев'яне, дурне, егоїстичне, жорстке, жорстоке, заглушене, заздрісне, залізне, заморожене, зацьковане, зачерствіле, заяче, зверхнє, звіряче (розм.), зле, калічне, кам'яне, мале, марне, мертва, набрякле, наївне, незряче, немічне, ненависне, нечутливе, охляле, погане, покірливе, померле, порожнє, роздерте, скам'яніле, славолюбне, сліпе, собаче (розм.), сонне, спалене, сполохане, старе, стиснуте, стомлене, суворе, тверде, трудне, тяжке, убоге, хворе, хиже, холодне, черстве, чорне, чуже.

Видно, материн жаль уразив і його [Максима] безжурне серце.. (*Панас Мирний*).

Ти кажеш, що я твій, а я клянусь — готовий Дволике серце розламати навпіл І дати псам напитися із жил, Коли є крапля там / твоєї злої крові (*М. Бажан*).

В одній таємниці — добре серце, У другої таємниці — зле і хиже.. (*І. Драч*).

Яке велике зло — глухе й сліпе людське серце (*К. Мотрич*).

Ти, може, думаєш оцим схилинням Мені, немов би дівчинці якій, Розчулить марне, славолюбне серце? (*М. Зеров*).

І все шукав — але не те, що треба, Все пізнавав, але невідоме, І все стримів, але незрячим серцем.. (*Є. Маланюк*).

.. Біль, що всіх істота еміграцій, День і ніч охляле серце їсть (*Є. Маланюк*).

Може, зійдуть [ширі сльози], і виростуть Ножі обоюдні,

Розпанахають погане, гниле серце, трудне..
(Т. Шевченко).

.. Лише було чути, як в того, що десь сіло або залягло,
здалеку б'ється сполохане серце (М. Вінграновський).

Оригінальні епітети. Безвинно-заяче, безкриле, безлюбе,
білокриле, бубняве, всесуще, диміюче, журавлине, здичавіле,
крамольне, нерозгадане, павуче, плямисто-вогняне, розжоване,
роз'ятрене, сизокриле, скоцюрблене, трихресне, трусливо-
люте, червонобарвне.

І гупають об ребра-грати Безвинно-заячі серця
(І. Світличний).

Безкриле серце не окрилити.. (Є. Маланюк).

Ані шаблі, ані ножа Не схрестити в останнім герці: Та
ж камінно-мертва душа, Те ж безлюбе і чорне серце
(Є. Маланюк).

.. кохана, там, де хвиля майоріє, / заб'ється й серце
білокриле! (В. Барка).

По самі груди. І по саме / бубняве серце (В. Стус).

... мамо, повернись сизою голубкою / під стріху одвіч-
них оздоб і ритмів всесущого серця (П. Романюк).

Як багрянний кавалок — моє серце диміюче
(В. Стус).

І у мої груди упало вогненне / серце журавлине,
щоб співав я пісню / про весну свою (Т. Осьмачка).

.. і порожні очниці мої / багровіють, як серце моє
здичавіле (В. Стус).

А на вищі — homo, товариш і брат / З автоматом..
Цілить в серце крамольне.. (І. Світличний).

.. Він [раб] викохав собі павуче серце; Мале, ско-
цюрблене, трусливо-люте, Ненависне і заздре на
величність, Покірливе на низькість ханських стін (Є. Ма-
ланюк).

І серце кров, мов стадо кіз, жене. / Воно також
плямисто-вогняне. / Як на плечах ця шкура лео-
парда (О. Ольжич).

Країно зі стогонів і молитов, важливий продуценте
смерти, недаром своєю формою нагадуєш розжоване
серце (Д. Тарнавський).

.. серед цих срібних вишень, біля чарівної панни, що
витанцьовувала найшпаркіше, упало його [юного чорта]
роз'ятрене, закривавлене серце.. (В. Шевчук).

Уже, провісніше, ніж води добрі, / весну крізь ночі
ведучи, / трихресне серце з полум'я при гробі / по-
милує — в святі ключі (В. Барка).

Червонобарвне в нас б'ється серце нерозгадане (В. Стус).

◆ *Дитяче, дівоче, жіноче, жінчине, левове, материнське, солдатське, хліборобське, чоловіче, юнацьке.*

СИЛА

1. Фізична (м'язова) енергія людини.

Бичача, богатирська, ведмежа, велика, воляча, геркулесова, дивна, жахлива (розм.), загартована, залізна (розм.), звірина (розм.), кипуча, козацька, комарина, коняча, міцна, могутня, молода, надзвичайна, неблаганна, невгамовна, невичерпна, незбагненна, незвичайна, нелюдська, непомірна, самсонова, скромна (мн.), слаба, страшна (розм.), титанічна, юна.

Та дарма, що незграбним здається управитель,— воляча сила вкладена в його руки.. (М. Стельмах).

Кров ударила в очі і вся втрачена, несамовита його сила струнула всім його єством, воскресши на мить (І. Багрянний).

Скок за скоком, поволі, але твердо, невпинно, з залізною силою випирає Харчук своїм конем дорогу (Г. Хоткевич).

Але яка неспівмірність! Такий темперамент та такий гонор і такий майже ліліпутний зріст і комарина сила (І. Багрянний).

Кожне тіло сухоребре пружить сітка жил, Налива п'ястук залізом невблаганних сил (Є. Маланюк).

Прокляв тебе еси в зачатті,— реве він, із його грудей рветься невгамовна бичача сила (Г. Тютюнник).

Вибігла мати, наздогнала Андрія, з незбагненною силою зупинила коня і обняла Андрія (О. Довженко).

Ілько повернувся.. наскочив на Семена й повалив його на стіл, зі страшною силою опускаючи кулаки на голову, живіт, груди (В. Винниченко).

2. Влада, могутність, життєздатність, життєва енергія; здатність людини до духовної діяльності.

Бадьора, безкрила, безмежна, безмірна, благодатна, божевільна, божественна, буйна, бунтівна, бурхлива, велика, весела, весняна, вища, віддана, вічна, владна, внутрішня, вражаюча, вседолаюча, всеосяжна, всепереможна, гаряча, гігантська, гіпнотична, горда, гостра, грізна, груба, дивна, дика, добра, дрімлива, душевна, жива, живодайна, животнорна, життєва, життєдайна, життєстверджувальна, жорстока, загадкова, загосна, зв'язана, зла, зріла, колосальна, магічна, містична, могутня, молода, моральна, мужня,

надприродна, небачена, небесна, невблаганна, невгасима, невечерня, невідома, незбагненна, нездоланна, незламна, незліченна, незнана, незрівнянна, незрозуміла, нелюдська, непереможна, непоборна, непокірна, непримиренна, нервова, несамовита, несвідома, неспокійна, огненна, переважна, плодюча, поривчаста, природна, притяглива, прихована, прогресивна, п'янка, рвучка, рішуча, рокова, руйнівна (руйнуюча), свіжа, сердечна, скута, сліпа, співуча, спокійна, страшна, сувора, тасмна, творча, темна, титанічна, форматворча, хвилююча, художня, цілюща, чарівна, чудова, чудодійна, шалена, щедра, юна, яскрава.

Що ж то було такого в житті, чому саме одійшла молодість, бадьорі сили, а з ними кращі, юнацькі мрії, пориви? (М. Івченко).

.. ніколи свропейський захід не падав так низько в особі найпідліших представників, але ніколи не являла людина й стільки благородної сили й величі духу.. (О. Довженко).

А ти [Галя] знов тихо і поважно доказувала мені, що дрібниці життя мають величезну руйнуючу силу (Леся Українка).

.. між ними не лишень їх велика любов, гаряча, майже огненна сила, яка їх розриває на кусця.. (У. Самчук).

Що могли вчинити проти такої дикої сили люди? (Б. Лепкий).

Сила земна жила в ній, / сила незломна (А. Пашко).

Пантрують, пильнують, чи не мелють жорна, Чи де не збудилась сила бойова, Нашого народу сила непоборна, Зв'язана і скута — і вічно жива (І. Качуровський).

Це був вибух народного гніву й одчаю, але, на жаль, проти його була непереможна сила (В. Винниченко).

Водночас і сила, яка відходила від нього [Миколи] була п'янка, і це найбільше відчували ті, в кого серце — чутливо наладнана мембрана.. (Вал. Шевчук).

— Кирино, — мовив Тугай, відчуваючи, що голос його твердішає й наливається рішучою силою.. (Є. Гуцало).

Обоє володіли якоюсь руйнівною силою: з їхньою появою все мінялося, кришилося, розбивалося (К. Мотрич).

СИН

Безпутний, безталанний, бідолашний, білозубий, білявий, благородний, близький, блудний, богобоязливий, Богданів, бравий, веселий, вільнолюбний, вірний, власний, вродливий, господар-

ський, дзвінкоголосий, добрий, дорогий, дорослий, дужий, єдиний, живий, загублений, замучений, заплаканий, запальний, здоровий, знесилений, знищений, кароокий, коханий, кремезний, крилатий, кучерявий, ледачий, ліпший, любий, люблячий, меткий, милий, мовчазний, молодий, мудрий, мужній, надійний, найдорожчий, найкращий, найнещасливіший, невгамований, незрозумілий, німічний, непоборний, невірний, нерідний, неславний, нечестивий, нещасний, ніжний, обдертий, пізній, поганий, працьовитий, прекрасний, рідний, розумний, русьвий, сильний, синьоокий, славний (мн.), смуглявий, сподіваний, справжній, стомлений, стрункий, твердий, хазяйновитий, хороший, худий, цікавий, чорнявий, чужий, щирий.

Бо не може ж мати, за арештованого й знищеного сина, стати другом системи! (І. Багряний).

.. Мати Божа, мати вічна! І тебе прошу я, і тебе молю я: святою любов'ю до свого безталанного сина захисти мене від мене самого (Панас Мирний).

А все ж таки Юрась Богданів син (Б. Лепкий).

Роздирали тебе [Українонька] й розпинали Вільнолюбних твоїх синів (А. Пашко).

— Щоб ви — сини його вірні, старого Чумака, старого коваля діти рідні міцно купи трималися та й найменшого брата рятували (І. Багряний).

Яко вірний син України я [гетьман Павло Скоропадський] постановив відгукнутися на сей поклик і взяти на себе тимчасово всю повноту влади (В. Винниченко).

Так кінчилася зустріч чотирьох братів рідних — синів старого Чумака, добрих і вірних, що любили свій рід, нащадків славного роду ковальського (І. Багряний).

А вона жила удовою, без єдиного сина (Б. Харчук).

І був у того чоловіка один одним син, гарний парубок і здоровий такий, що й вола б надвоє роздер (М. Кропивницький).

Спить спокійно у другій кімнаті / кароокий, смуглявий синок (В. Сосюра).

Крилаті сини його обігріли, нагодували, тепер цей степовий розбійник мирно живе в частині, возить дітей на санках (М. Вінграновський).

Двох кучерявих, запальних, Двох білозубих, молодих Ще мати жде синів (А. Малишко).

І все, що святее У світі сім єсть, Усе продали те Іудипани, Свого родовища Ледачі сини (В. Мова).

— Лист від сина... Мій любий, єдиний...— І цілує

листа і до серця Притискає: —... Синок... дорогий...
(*І. Багряний*).

Син заплаканий груди тримає... Відклала в ошадну скарбницю, Щоби син її ріс — не конав, Щоб розумний і сильний, мов з криші, А про матір не чув і не знав.. (*І. Багряний*).

Ріс меткий, дзвінкоголосий Син у теслі Корчака (*П. Воронько*).

Це саме тоді, коли думи разом з Тарасом Бульбою коло дубенського форту вертілися, де славний батько Тарас карав неславного сина за зраду (*У. Самчук*).

Встановлю вечірній час, як молитву народу, полечу духовним своїм зором на Україну до рідного народу, якого ніжним сином я є, був і буду во ім'я отця (*О. Довженко*).

Тепер можна їхати додому й спокійно доживати те, що лишилося, у своїй хаті, де прижили з Марією хоч і пізніх, зате вродливих та мудрих синів (*К. Мотрич*).

Підходив [Тарас] до Академії, в якій можливо, скоро і він не буде пасинком, а рідним сином (*Вал. Шевчук*).

Чи то ж побачу ще сина? Чи доведеться хоч побалакати? Колись він був рідний і близький, а тепер чужий, незнайомий, незрозумілий! (*М. Івченко*).

Де ж нині ти, чуже дитя? / Мій синьоокий синку, де ти?.. (*М. Бажан*).

Як шкода, що він тоді не потис йому руки за неї, за свою матусю, як справжній і вірний син.. (*І. Багряний*).

◆ *Анатемський, батьків, бісів, вражий, другий, козацький, козачий, курвий, куркульський, мамин, менший, молодший, найменший, наймолодший, найстарший, панський, перший, поміщицький, розсукин, середній, середульший, собачий, старший, сукин, сучий, чортів, шляхоцький.*

СИРОТА (чол., жін.) *Бездольний, бездомний, беззахисний, безталанний, безрідний, бідний, гіркий, голодний, заблуканий, круглий, нещасний, одинокий, повний, старий, убогий, цілий.*

Боже мій! Як я люблю Дениса! Як я його покохала цього вечора, як він читав нам про Наталку та бідного сироту приймита, Петра, Наталчиного жениха (*І. Нечуй-Левицький*).

І так він [полин] переповнивсь гіркотою. Мов сльози

світу в себе увібрав. Важкі — чумацькі, вічні — материні, й дрібні як сіль — заблуканих сиріт (*В. Боровий*).

А без пісень — любов сивіє, Неначе кругла сирота.. (*А. Малишко*).

І ось раптом до його [Денисової] розбещеної пристрасті доторкнулось і інше почуття: чи то жалість до нещасної сироти, чи, може, й справді те, що в книжках називається коханням (*М. Стельмах*).

Чом не спиться убогому сироті старому (*Т. Шевченко*).

Сказано — як батько вмре, то це ще півсироти, а як мати, то вже ціла сирота (*О. Іваненко*).

СЛАВА

1. Широка популярність.

Про тривалу, велику, заслужену славу.

Безмежна, безсмертна, блискуча, буява, велика, вистраждана, вікова, вічна, всемогутня, всенародна, всесвітня, героїчна, горда, грізна, громозвучна, гучна, давня, дзвінка, добра, заслужена, земна, козацька, крилата, легендарна, міцна, могутня, невмируща, незабутня, непогасна, нетлінна, нечувана, пристойна, світла, світова, священна, стара, сувора, широка.

А славою дзвінкою Все переважив він і чарами спокою Ласкаво панував над кругом світовим (*М. Зеров*).

Змандрувала [дівчина] ридаючи Та матусю вікаючи,.. Що сорому наробила, Добру славу загубила.. (*В. Мова*).

.. і коли його душа тужила, то тужила за справжніми полководцями, які можуть захистити і відтворити козацьку славу України (*М. Стельмах*).

Добрим людям не пошанування, На уклін, на славу непогасну (*М. Рильський*).

Про незаслану, погану славу.

Брехлива, вчорашня, ганьблива, геростратова, дешева, жаска, жахлива, занедбана, кривава, метушлива, миттєва, надумана, недобра, несправедлива, оманлива, підозріла, погана, порожня, пуста, скандальна, тріскуча, уявна, шумна.

І відпливе ординський вал, В степ несучи жахливу славу.. (*Є. Маланюк*).

«Чорний ворон».. Повитий серпанком жаскої слави «чорний ворон» (*І. Багрянний*).

.. він [Кирило Іванович] знав багато грішників і тихотихенько сіяв недобру славу між своїми просителями (*Панас Мирний*).

◆ *Акторська, батьківська, бойова, воснна,*

дівоча, літературна, людська, партизанська, переможна, не-
смертна, прижиттєва, солдатська, спортивна, трудова
та ін.

2. Репутація.

*Гарна, гірка, гучна, двозначна, добра, дурна, липуча, не-
гарна, недобра, печальна, погана, похмура, приваблива, скан-
дальна, скромна, сумна, худа, шумна.*

Шукав гучної слави він,— Так що ж він міг знайти
з тобою? (*М. Зеров*).

І пішла з того часу погана слава про юнака (*М. Хви-
льовий*).

Які майстри, умільці, які таланти укрили трупом землю
на тисячі верст! Сумна слава.. що зробили з Європою
ваші загиблі батьки, які були отруєні мертвою ідеєю фа-
шизму?! (*О. Довженко*).

—.. Ви, Семене Івановичу, грамотний, знаєте, усе
знаєте, як важко чоловікові терпіти і переносити худу
славу безпричинно (*Г. Квітка-Основ'яненко*).

СЛОВО *Про потрібний, переконливий, зрозумілий
вираз, фразу; про розумний, звичайний ви-
слів; про недоречне вживання слова (часто
вживається у множині).*

*Авторитетне, буденне, вагоме, важке, великодушне, ви-
мовне, витончене, вразливе, добірне, добре, добровісне, дос-
тойне, живе, забуте, зайве, звичайне, звичне, земне, злато-
усте, золоте, карбоване, красне, куте, метке, мудре, най-
вагоміше, найкраще, неживе, непотрібне, нескладне, особли-
ве, переконливе, палке, плодотворне, племінне, порожнє,
потрібне, переконливе, поважне, праве, просте, прудке
(розм.), рішуче, розумне, соковите, сонячне, справедливе, су-
хе, тверде, тепле, учене, царське, чарівне, чесне, ясне.*

Добірне слово.. О, як не просто виплекати його у
голові і висипати золотими зернами на папері! (*А. Кри-
жанівський*).

Я піду й буду скрізь так, як мій батько зерно, сіяти
добре, розумне, чесне слово.. Потрібне сло-
во, кінчене слово (*У. Самчук*).

Заборона живого слова — це заборона живого жит-
тя.. (*У. Самчук*).

.. кутих слів сердечну таїну (*А. Малишко*).

Пауза — це наш порятунок під недоречних зай-
вих слів і нерозумних вчинків (*К. Мотрич*).

Ти слухала, як племінкі слова Подобу ширу називали долі.. (О. Зуєвський).

Вона не знаходила потрібних слів, хвилювалась, і з виразу її обличчя.. я зрозумів, що вона сама себе зараз картає за цю слабкість (Є. Гуцало).

Тільки на старості літ зрозуміла суть цих таких простих і начебто звичайних слів (Б. Лепкий).

З вуст глузливих, палахких проточин, Б'ють слова, тверді немов сучки (І. Драч).

Господар він чесний... і слово має тверде і важке. Скаже і руб.. (У. Самчук).

У словах чарівних Зігрівалися діти, І тій казці прекрасній Вклонялись чолом.. (М. Нагнибіда).

Царю Латине неправдивий! Ти слово царськеє зламав (І. Котляревський).

Про силу, впливовість слова; про оцінку слова, вислову; про пророчі вислови (часто вживається у множині).

Безсмертне, велике, вистраждане, вмируще, гаряче, дуже, єдине, забуте, залізне, ідилічне, карбоване, лунке, міцне, модне, небувале, невмируще, незламне, нечуване, огняне, палаюче, погрозливе, правдиве, прекрасне, пророче, солодке, тверде, тернке, цілюще, чародійне, шалене, чарівне.

.. Однаково морям і пушам, Словам безсмертним і вмирущим — Нікому слави чи хули!. (М. Вінграновський).

Голубчику!.. То лиш вдумайся, що то значить те велике слово.. (Г. Хоткевич).

Велике, палаюче, наче сонце, слово... (Л. Кисельов).

Так треба грому дужих слів, Що загули б в литаврах літер! (Є. Маланюк).

Простору / простору / простору / і щоб ніяких трав / й чогось такого простого / як проростання трав /.. І слова хоча б єдиного / що має безсмертний сенс (Л. Костенко).

Дитино, де твої сни золотії, де коні огненні, і слова залізні, карбовані?. (Г. Косинка).

Хоч увісні тепер бриниш Лунким солодким словом: помста? (Є. Маланюк).

Яке прекрасне слово: ко-за-ки! Українські козаки, що віками боролися за волю українського бездоленого народу.. (О. Довженко).

.. Де шастя росло невпинне Роями цілющих слів..
(*О. Зуєвський*).

Якесь він має чародійне слово (*М. Стельмах*).

Марную день на пошуки незримої / німої суті в сутінках
понять. / Шалене слово загнуздавши римою, вплітаю
в ніч. / Слова мене п'янять (*Л. Костенко*).

Про святість слова тощо.

*Боже, велике, вічне, грішне, жертовне, молитовне, од-
вічне, святе, тихе.*

Не німе було козакові те небо, і місяць, і зорі: чи по-
гляне на місяць, на його плями, чи погляне на зорі, то й
серце, і думка його розжевріє, як од Божого слова
(*П. Куліш*).

Збудується церква нова, Під небо знесеться, Як істини
вічне слово На весь світ проллється.. (*П. Куліш*).

Тяжко мені, Боже милий, Носити самому Оці думки,
І не ділить Ні з ким,— і нікому Не сказать святого
слова.. (*Т. Шевченко*).

Про слова, вирази спеціального призначення
(як правило, у однині).

*Вітальне, вступне, друковане, заповітне, надгробне, на-
путне, останнє, похвальне, прощальне, урочисте.*

[*Валерій Іванович*] голосно поздоровляє переможців
праці,.. звертається до них [хлопців] з вітальним сло-
вом: закликає бути трудолюбями, і щоб були мужні та
чесні.. (*О. Гончар*).

Хотів сказать надгробне слово, Та збився і почухав
лоб.. (*І. Котляревський*).

Я стільки чув похвальних слів про Київ, Такі за-
хоплені чув голоси! (*М. Рильський*).

В прощальнім слові до руки Схилялись їй і ніч, і
сад.. (*М. Вінграновський*).

*Про слово, вираз, що позитивно характе-
ризує мовця; про опосередковане означення психологічного
стану мовця; про позитивний вплив слова* (часто вживається
у множині).

*Бадьоре, безсиле, вистраждане, голосне, горде, грізне, гру-
бе, добре, довірливе, дотепне, дружньоощире, жалібне, жа-
лісне, жартівливе, животворне, журливе, зацьковане, зви-
чайне, легке, мужнє, лагідне, ласкаве, м'яке, незабутнє, ніж-
не, пестливе, полум'яне, понуре, приязне, привабливе, при-
вітне, радісне, рідке, сентиментальне, сердите, скупе,*

славнозвісне, сміливе, стороннє, суворе, тверезе, тихе, тужливе, цілюще, чесне, чуже, щире, щиросердне, ясне.

.. все те, що бачу,— називають Безсилим і порожнім словом смерть (Є. Маланюк).

Так багато голосних, сердитих слів, і хлопці з такою цікавістю їх слухають (У. Самчук).

А поки що треба терпіти, терпіти і підтримувати дух людський добрим словом (О. Довженко).

Спасибі вам за добре бажання, / За дружньо-ширїї слова, / нехай живе палка любов, кохання, / нехай живе дружина молода (В. Гренджа-Донський).

Кругом густою лавою обступили їх хлопці і перекидалися жартівливими словами (Панас Мирний).

Дні мої, а чим же вас згадати, всі мої зацьковані слова (Л. Костенко).

Кажи слова легкі й порожні — кажи їх знов — кажи їх знов! (Л. Костенко).

Вона повірила його м'якому слову, повірила обіцянкам, що одружиться на ній, і заплатила за свою віру дівочтвом (М. Стельмах).

Се ж то воно так тепер, а років двісті назад треба було слова тихого, понурого .. (П. Куліш).

У житті немов на ниві, Вип'є сонце роси.. Знаю я слова тужливі, Але з мене досить!.. (Л. Дмитерко).

Про малозрозумілий вираз, про труднощі висловлювання думок (як правило, у множині).

Дивне, зайве, заплутане, знівечене, корчувате, мертве, мляве, наївне, невиразне, неодоладне, недоречне, недоріке, незнайоме, незначуще, незрозуміле, непотрібне, нерозбірливе, нечуване, неясне, пересохла, сире, стерте, тьмяне, чудне, чуже.

Не згоден я із цим! Суворая простота, Що слова зайвого свої рядки не прийме.. (М. Рильський).

[Олександр Підпригора] не може виважити з грудей корчувате слово (М. Стельмах).

.. А чоловіки виглядали з-за клечання, по закутках перекидалися чудними словами, чекали вечора й підмоги (Ю. Яновський).

Про слово, вираз, що вказують на стан роздратування мовця, його ставлення до подій, що оцінюються; про нещирий, образливий вислів.

Бездушне, брехливе, бридке, важке, вбивче, вразливе, гадюче, ганебне, гірке, гіркломовне, гостре, грішне, докірливе,

дошкульне, дрібне, дурне, душне, жорстоке, забрехуще, зле, зловісне, зневажливе, їдке, криваве, лайливе, лихе, лиховісне, марне, масне, медоплинне, млосне, невеселе, негоже, недобре, недоречне, немиле, немудре, необережне, нерозумне, облудне, образливе, пихате, погане, прикре, скупе, солодке, солоне, страшне, сумне, терпке, тихосумне, уїдливе, улесливе, ущипливе.

А лихі язики ще всяке несусвітнє додають, покорчило б їх на першому брехливому слові.. (М. Стельмах).

Все забув: мої смутки і скрути, Мої грішні, бездушні слова.. (Є. Маланюк).

.. тільки порох Я обмежу і, мабуть, вийду скоро, Лишивши тінь свою — дрібні слова (О. Зуєвський).

Звісило з трибуни блазенський ковпак забрехуще слово (Л. Костенко).

Прабоже мій, не кинь мене! встають тумани до небес, / в тумани вплетена трава — / мої сирі, сумні слова.. (Т. Осьмачка).

Страшні слова, коли вони мовчать.. (Л. Костенко).

Оригінальні епітети. Безтілесе, біле, блакитне, вогке, ганебнокриле, громозвучне, громоподібне, густе, дивогідне, достигле, жорстоко-точне, зловороже, зневажливо-коротке, золоте, карооке, міцнокриле, овальне, пересохле, русоброве, смарагдове, смугляве, сніжне, сумноброве.

Шамотіння! Безтілесних слів! Нічного шепотіння зір (В. Стус).

Не піду я за блакитним словом менестрелем співати про «Зіну» (В. Сосюра).

— Добрий вечір,— летять її [Софії] тихі і теж ніби вогкі слова через тин (К. Мотрич).

Тож треба лиха натворити, / над людом назнущатись так, / щоб у віках на глум лишитись / ганебнокрилим словом кат! (В. Коломісць).

І він без клятв, без громозвучних слів Узяв гвинтівку й став на оборону.. (М. Рильський).

Такі густі смарагдові слова жили в тобі і вибухали з тебе (Л. Костенко).

Ми востаєм корінням у пісню і словом, У довірливе плетиво щастя й жалю, У незбагнений обрис тих уст малинових, Що промовили нам дивогідне: люблю! (М. Петренко).

Як в коконі глухім, достигле Громоподібне слово в ній, І гряне, й вибухне, і здвигне Правічні поклади надій.. (М. Бажан).

Яких жорстоко-точних слів нешадних / зрікаюся в ім'я любові (С. Йовенко).

Із дня на день заплутуюся дужче В лабіринтах зловорожих слів: Невже ж отак, віддавшись долі злющій, Нестиму марно непотрібний гнів? (С. Гординський).

.. і відганяла смерть саму від себе З неважливо-коротким словом: проч? (М. Рильський).

В зорях — тривога, слова золоті .. (В. Сосюра).

Він встав, ще весь в грязі і дзвоні Невтихлих дум і почуттів, Аж задихнувшись од погоні За летом міцнокрилих слів (М. Бажан).

Круте підсоння, овальні слова. Рань неозору Кінським храпом розорано (Е. Андієвська).

Немов ховається за словом слово, / а там он та й іще, іще одне, / з якого зовсім ненароком прозирне / словечко заповітне .. словенятко русоброве (В. Коломієць).

Хай же з кулями поруч летить моє слово смугляве .. (В. Сосюра).

Я прочитав твої словечка сумноброві І став на ноти класти їх, співать.. (П. Тичина).

СМЕРЕКА (Часто вживається у множині).

Велика, відвічна, вікова, вічнозелена, всохла, гілляста, гомінка, готична, задумана, зажурена, зелена, земна, кострубата, кудлата, мертва, могутня, молода, обшарпана, одинока, понівечена, самотня, сонна, ставна, стара, струнка, суха, темно-зелена, чорна, широка, шумлива.

Головна церква.. обсаджена рядом, у вигляді підкови, величезних, могутніх, завжди шумливих смерек (У. Самчук).

Ген далеко, мовби в сукнах, стоїть всохла смерека.. (Г. Хоткевич).

Готичні смереки над банями буків.. (Л. Костенко).

Над берегом, немовби вирвавшись наперед, з гори збігла зелена смерека (М. Коцюбинський).

Тільки полянка зеленіла під ним та чорніла одинока смерека (М. Коцюбинський).

За грабом у хаотичному безладді, понівечені й обшарпані, валилися стрункі смереки.. (П. Панч).

СМЕРТЬ *Про час приходу смерті; про її неминучість.*

Байдужа, близька, випадкова, вірна, грізна, довгождана, миттєва, моментальна, нагла, неждана,

неминуча, неочікувана, несподівана, нещадна, передчасна, пізня, повільна, рання, раптова, рокова, швидкоплинна.

Може б, йому, скаженому, врізати заводною ручкою межі очі, тоді знав би, як напитувати собі вірну смерть! (Є. Гуцало).

В когось із переселенців знайшлася свічка-гровиця що оберігає селянську оселю від удару й життя селянки від наглої смерті (М. Стельмах).

Де б не поглянув, усе неминучою смертю грозиться (М. Зеров).

.. де лежать порізані лицарі з осклянілими очима, немов дивуються своїй несподіваній смерті (О. Довженко).

Про причину смерті, характер її тривання; про оцінку смерті.

Безлюдна, безславна, болісна, болюча, важка, видима, видюща, ганебна, героїчна, геройська, глупа, голодна, горда, дивна, душна, жалюгідна, жахлива, жорстока, загадкова, легка, лицарська, люта (розм.), мученицька, насильницька, незрозуміла, ненажерная, нестерпна, німа, одинока, потайна, почесна, праведна, прекрасна, природна, славна, собача (розм.), солодка, спокійна, стара, страшна, сувора, тиха, тяжка, холодна, чесна, чорна, щаслива.

Класичні оди, свята смерть безлюдна і воєн трудних безпощадна тінь (М. Зеров).

Видима смерть — кожному страшна.. (Г. Косинка).

Не бачив сього нічого ніхто з тих, кого лиха доля завела у ту господу німоти, мороку, душної і тихої смерті (Панас Мирний).

Звірі земні і морські чудовиська стялися у герці жахливої смерті (У. Самчук).

Чую, що смерть, потайна й ненажерная, В вічні обійми мене обхопила! (В. Мова).

Вам, кому рокувала доля Смерть солодку за рідний край.. Україна складає шану.. (Є. Сверстюк).

Тож хай мене, немов билину, скосить — Зазубрена коса Старої смерті (Є. Маланюк).

Ви хочете, щоб вони завтра загинули прекрасною смертю хоробрих (О. Довженко).

Оригінальні епітети. Вічна, жовто-сіра, життєдайна, семипала, стосильна, чернохресна.

Маєш рацію! Вічне життя було б байдужістю, тобто вічною смертю (В. Підмогильний).

СМИСЛ

Внутрішній зміст; призначення.

Багатозначний, буквальний, важливий, великий, високий, відкритий, внутрішній, вузький, гарячий, глибокий, головний, гострий, дійсний, елементарний, єдиний, жальогідний, життєвий, завуальований, загальний, загрозливий, захищений, зворотний, здоровий, значний, небуденний, особливий, очевидний, певний, переносний, піднесений, поверхневий, подвійний, практичний, природний, прихований, простий, прямий, реальний, священний, серйозний, символічний, складний, справжній, спрощений, страшний, суттєвий, схований, тасмний, темний, точний, трагічний, умовний, уявний, фігуральний, чистий, широкий, ясний.

Найменше явище в природі для нього [дідуся] сповнене глибокого смислу й незбагненої величі (*І. Багряний*).

І водночас усе було значущим, усе мало в собі якийсь захищений смисл (*О. Донченко*).

Ні дід, ні ми не розуміли прочитаного, і це завжди хвилювало нас, як дивна таємниця, що надавала прочитаному особливого, небуденного смислу (*О. Довженко*).

І поезія, і звуки, і образи — все зрушувало, все розкривало схований гарячий смисл і усміхалося з глибини призивним усміхом (*Г. Хоткевич*).

Що стосується поняття «інтелігентний», то воно з часом.. певною мірою зазнало трансформації й увібрало в себе більш широкій смисл і не лише інтелектуальність, а й моральний аспект, всебічну вихованість (*Із преси*).

◆ *Абстрактний, ідейний, історичний, комерційний, моральний, народний, науковий, об'єктивний, політичний, суб'єктивний, філософський, формальний, художній та ін.*

СМІХ

Про ступінь гучності, тривалості, характер звучання тощо.

Басовитий, беззубий, безшумний, божевільний, буйний, бурхливий, високий, вільний, внутрішній, гавкаючий, гармонійний, глухий, голосний, гомеричний, гортанний, грубий, грудний, густий, дерев'яний, дзвінкий, дзюркотливий, довгий, дрижачий, дрібний, дружний, дурнуватий, загальний, заливчастий, заразливий, здушений, іскристий, короткий, крикливий, легкий, лункий, м'який, неголосний, нерівний, нестримний, нечастий, нечутний, німий, одинокий, оксамитовий, ошалілий, переливчастий, писклявий, повіль-

ний, приглушений, приголомшливий, притишений, протяжний, раптовий, реготливий, рідкий, різкий, розсипчастий, рокотливий, соковитий, сонний, срібний, стиснутий, стриманий, судорожний, тихий, товстий, тонкий, тремтливий, тріскучий, тупий, уривчастий, хрипкий, цвірінькаючий, чіткий, шалений, широкий.

Очевидно Тихий далі вкинув якесь дотепне слівце, але через гучний сміх його вже не було чути (О. Довженко).

Почувся дзвінкий дівочий сміх (М. Івченко).

Ще довго гомоніли, сміялися здушеним сміхом. (У. Самчук).

І не можна було стриматись від лункого сміху.. під час таких гумористичних розповідей (М. Кагарлицький).

У вухах його ще вчувався її голос свіжий, тонкий, її сміх молодий та дзвінкий.. (Панас Мирний).

— Прибіжиш..! — почувся ще раз голос Мотрі і за ним якийсь нервовий голосний її сміх (В. Винниченко).

Твоя весна вже виростає в літо: Таємніше луна нечастий сміх.. (Є. Маланюк).

З нею [дояркою] в хату ввірвався гамір, / ошалілий сміх сніговиць (В. Симоненко).

Крізь шум своєї стурбованої крові в вухах вона [Юзя] почула приглушений грубенький сміх Октусин.. (Леся Українка).

Чуються стримані голоси.. інколи викликає загальну увагу різкий сміх якого-небудь гуртка (М. Івченко).

Солодкі солов'ї там плачуть і сміються, і місяць слухає кохання срібний сміх.. (В. Сосюра).

І лунає враз лукаве: Тату! — Сміх тоненький котиться в хатині (М. Рильський).

Про сміх, що виражає будь-яке почуття, настрої, стан, риси характеру людини.

Бадьорий, байдужий, безжурний, беззмістовний, безпричинний, безтурботний, вдячний, веселий, вимушений, відвертий, гарний, гарячий, гидотний, гіркий, глузливий, гордий, грізний, дикий, добрий, добродушний, довірливий, догідливий, жадібний, живий, задоволений, заразливий, здоровий, злий, злорадний, злостивий, інфантильний, іронічний, істеричний, колючий, лакейський, ласкавий, лінивий, лоскїтливий, мерзенний, лукавий, молодий, напружений, нахабний, недобрий, неповторний, нервовий, несміливий, нещадний, обережний, образливий, олімпійський, привабливий, прикрий, пристрасний, простий, простодушний, п'яний, радісний, роблений, рожевий, саркастичний, сердечний, солодкий, спокійний, ста-

речий, сумний, таємний, теплий, тиранізуючий, угодницький, удаваний; уїдливиий, улесливиий, урочистий, ущипливиий, фальшивий, хитрий, хмурий, холодний, хороший, цинічний, чистий, чорний, штучний, щасливиий, щирий, щиросердний, юний, ясний.

Гаряча іскра спаде й спомахне, і серце заб'ється, і сміх розкотиться — бадьорий, лоскітливий, жадібний (У. Самчук).

До мене свого часу теж приходив такий директор,— мовила стара і раптом захлюпала безпричинним сміхом.. (Вал. Шевчук).

Я хочу з веселим та нахабним сміхом пройти повз кімнату труженика й кинути камінь у вікно (Г. Хоткевич).

Гірким сміється сміхом Гоголь (Є. Маланюк).
.. що мордували нас під ваш глузливиий сміх (В. Сосяра).

Презирливо зиркав [Андрій] і на тих, що сіяли догідливиий лакейський смішок (К. Мотрич).

Котрась з Уласових невісток сміялася здоровим хуторянським сміхом (Б. Лепкий).

Дрібно, пискливо, як істеричний сміх, ллються безперестанку і наповнюють тривогою дім [дзвінки] (М. Коцюбинський).

Шуми весняні..— в нервовім сміху говорить вона [Наталя] (М. Івченко).

Де-не-де розкидали конфетти, чувся радісний сміх (М. Івченко).

Десь зростає частина моєї душі й розпливається в радісний, спокійно-добродушний сміх.. (М. Івченко).

Прикрим поглядом дивляться на його [Петра] молоді очі; холодним сміхом обдають його гарячі уста.. (Панас Мирний).

Вони їли немудру селянську страву з однієї кособокої миски, він своєю ложкою затримував ложку дівчини і чув у відповідь чистий дитячий сміх (М. Стельмах).

Ішли люди в його [замку] залу, несли юний сміх.. (Т. Осьмачка).

Оригінальні епітети. Арештантський, білий, блакитний, місячний, солодко-екстазний, сонячний, хуторянський, шибеничний.

І не знало міщанське кодро, / коли я захилиалась лихом, / що душа між люди виходила / забинтована білим сміхом (Л. Костенко).

Сам я буду причащати Свій розмай, блакитний сміх.. (М. Осадчий).

— Страждання, правда? Ні, це тільки місячний сміх (Г. Косинка).

Тонкими шовковими пальцями-струнами пробирається [Іл] в душу і викликає звідти тихий солодко-екстазний сміх (М. Івченко).

Сонце пестить палке. Гір простерлось рамено. Іква тихо співає під сонячний сміх (Є. Маланюк).

Вдалі дотепи сяють, як блискучі перлини, й їх апробує тихий, але дружний арештанський, шибеничний сміх (І. Багрянний).

◆ *Дитячий, дівочий, жіночий, козацький, солдатський, хлоп'ячий, чоловічий, юнацький.*

СНІГ *Про колір, блиск.*

Білий, біло-чистий, блискучий, брудний, голубий, жовтий, золотистий, іскристий, мерехтливий, однокольоровий, попелястий, почорнілий, променистий, рожевий, рябий, свіжий, світлий, сивий, синій, сірий, смарагдовий, сріблястий, срібний, темний, цукровий, чистий, чорний, яскравий.

Очі ще не звикли дивитись на такий білий і чистий сніг (У. Самчук).

Вітер стих, чистий свіжий сніг сріблом сіяв під блакитним наметом неба (М. Коцюбинський).

Про час випадіння снігу; про тривалість утримання снігу.

Вічний, вечірній, вчорашній, давній, запізнілий, минулорічний, молодий, неочікуваний, новий, перший, пізній, ранній, свіжий.

Вже по дорозі до Салонік з правого боку весь час стояв перед нами Олімп, високі і дикі гори, покриті вічним снігом (М. Коцюбинський).

Летіли гуси над лісами, В путі зустрів їх перший сніг (М. Нагнибіда).

Про густоту, швидкість падіння снігу; про глибину, ступінь вологості, стан снігового покриву; про звуки, що створюються падінням снігу або сніжним покривом; про характер фізичного впливу на людину.

Бездонний, ватяний, великий, високий, в'ялий, глибокий, глухий, гнилий, густий, дрібний, жорсткий, затверділий, збитий, злежаний, колючий, копкий, крижаний, кришталевий,

крупний, крупчастий, кудлатий, лапатий, легкий, летючий, липучий, лінивий, мерзлий, мокрий, мохнатий, м'який, неміцний, нерозталый, нехожений, ніжний, пишний, пористий, прим'ятий, пружний, пухкий, пухнастий, рідкий, розсипчастий, рясний, свистячий, сипкий, сипучий, скрипучий, студений, сухий, талий, твердий, теплий, тихий, товстий, тяжкий, холодний, цільний, шершавий, щільний.

Од північних льодів, / од глибоких мохнатих, далеких снігів.. / мов сторуке люте горе, прошуміло по Україні.. (Т. Осьмачка).

.. пішов густий сніг. Ішов він всю ніч, спочатку мокрий, а потім мерзлим великим важким пластовинням (З. Тулуб).

Вітер віяв горою, сів дрібненьким снігом.. (У. Самчук).

З-під копит відпадає на боки збитий сніг (У. Самчук).

На дахах, деревах, на телеграфних стовпах лежав м'який пухнастий сніг, який від вітру розлітався золотисто-радісно (В. Винниченко).

То встає озимина залізна, Крізь крижаний сніг — озимина (Є. Маланюк).

Попід кущами ще де-не-де zostались невеликі синюваті плями нерозталого снігу (М. Ільченко).

Надворі сипав свіжий, пухнастий сніг.. Земля стояла біла, святкова вся, вчиста.. (Вал. Шевчук).

Земля холоне у пухкім снігу, І висне наморозь на вітах саду (М. Зеров).

Падав тихий спокоєний сніг, на горбі темнів ліс (М. Вінграновський).

Про враження, психологічне сприйняття.

Божевільний, веселий, спокоєний, казковий, могутній, невинний, незайманий, ошатний, печальний, пригнічений, пустельний, сонний, сумний, чужий.

В дні, прожиті печально і просто, все було як незайманий сніг (Л. Костенко).

.. де Геракл, конаючи, воздвиг Останнє огнище і перший свій жертовний. А там ясний Парнас і непорочний сніг.. (М. Зеров).

Пригнічений сніг міцно припав до землі.. (М. Коцюбинський).

Сонний ліс тихо спав у таких, як і сам, сонних снігах (М. Вінграновський).

Серце зсушили грати, Будні дротів, могил.. Ідуть додому
вмирати Або — в чужі сніги (Є. Сверстюк).

Оригінальні епітети: Дівочий, мертвий, посмертний, слі-
пий, солодко-пухкий, столунний, фланелевий.

Як іонійська колона, Рожевіє дівочий сніг, Ховаю-
чи опуклість лона В лілеях рук, в лілеях ніг (Є. Маланюк).

І от — ударив буревій В пориві хижої нестями, Й за-
сипав мертвими снігами, Вогонь очей і ніжність вій..
(Є. Маланюк).

Мляво падав посмертний сніг, Та, здавалось, то
цвіт черешні.. (Є. Маланюк).

Повалили такі могутні сліпі сніги, що навіть і
він, Сіроманець, злякався.. (М. Вінграновський).

З божевільно-п'яним захопленням припадав до могили,
гладив її руками, цілував холодний, солодко-пух-
кий сніг (М. Івченко).

Чепіжний був урочистий, і його буряковий кулак грізно
здіймався над фланелевими снігами (М. Вінгранов-
ський).

◆ *Весняний, гірський, лавинний, настовий,
рівнинний, січневий, тайговий, талий, торішній.*

СОН

1. Стан спокою (протилежне бадьорості).

*Бажаний, безпробудний, безтурботний,
благодатний, блаженний, богатирський,
виснажливий, віковичний, воскреслий, глибокий, дивний, ди-
тячий, дівочий, добрий, довгий, довгожданий, життєдайний,
задуманий, заспокійливий, зачарований, здоровий, зляканий,
кам'яний, короткий, короткочасний, легкий, легковійний, ле-
тючий, лінивий, мертвий, мирний, миттєвий, міцний, мо-
гутній, молодий, мудрий, невинний, неміцний, непереможний,
непробудний, нескінченний, неспокійний, нормальний, очіку-
ваний, поганий, помірний, раптовий, рятівний, свинцевий,
сильний, солодкий, спокійний, сполоханий, твердий, теплий,
тихий, тонкий, тремкий, тривожний, тривалий, турбо-
тний, тяжкий, хвилинний, хижий, хмільний, холодний, ці-
лющий, чудодійний, чуйний, чутливий, швидкоплинний.*

.. Джерельце тихо шепчеться, блаженний сон На
вії навіваючи (М. Зеров).

І, обкрутившись востаннє, з них кожне лягало на зем-
лю, / кожне на місці своєму немовби на сон вікович-
ний (П. Тичина).

Спить родина глибоким сном, сплять дорослі, сплять
діти (У. Самчук).

Зрідка спросоння заскрипить журавель або гупне біля якогось похиленого тину росяне яблуко.. і знову тиша, мов у доброму сні.. (М. Стельмах).

.. а через півгодини здоровим міцним сном (М. Івченко).

.. Сама любов з вінками плине До ранку в зляканому сні? (О. Зуєвський).

Увійшов батько,.. мовчки роздягнувся, ліг на тверде своє логовисько і дуже хутко заснув кам'яним сном (У. Самчук).

Короткий, але твердий сон на свіжому повітрі покріпив його (Б. Лепкий).

.. поволі упірнаю в міцний солодкий сон (М. Івченко).

Деся мудрим сном в архівах спали книги.. (Є. Маланюк).

А тут — у скло: колючі віти, заснуло все спокійним сном.. (В. Сосюра).

Його обійняв теплий сон.. (М. Вінграновський).

Швидко й світло згасло; поснули панни тонким, чуйним сном (І. Нечуй-Левицький).

Він [хірург] забув свою втому, свої безсонні ночі й працював, як після чудодійного сну й ванни.. (О. Довженко).

◆ Гіпнотичний, летаргічний, лікувальний, нічний, предсвітанковий, післяобідній, природний, ранковий та ін.

2. Те, що сниться, ввижається тому, хто спить; сновидіння, сновиддя.

Бажаний, барвистий, безбарвний, безгрішний, безв'язний, білий, божественний, брехливий, веселий, віщий, гарний, голубий, грізний, грішний, давній, далекий, дивний, дивовижний, дикий (розм.), дурисвітський, жахливий, жорстокий, заповідний, звичайний, здійснений, злий, зловісний, золотий, казковий, колишній, короткий, кошмарний, кумедний, лихий, лихоманковий, любострасний, мрійний, мудрий, мутний, нав'язливий, невинний, негарний, недобрий, недокінчений, незабутній, незбутній, незрозумілий, нерадісний, несамовитий, нескладний, неясний, озвучений, поганий, погожий, потворний, праведний, прекрасний, прикрий, прозорий, проклятий, променистий, пророчий, п'янкий, радісний, райдужний, рожевий, світлий, символічний, смішний, солодкий, спокійний, спокусливий, старий, страшний, сумний, таємничий, теплий, тривожний, уривчастий, фантастичний, хворий, хво-

робливий, химерний, хороший, цікавий, чадний, чарівний, чорний, чорно-білий, чудовий, ясний.

Добре, що це не звичайний гарний сон, а справжня гарна дійсність (*У. Самчук*).

Заснувши, Софія потопала у золотих снах (*Леся Українка*).

І знов, і знов в казкові сни Сі дні переплелись (*Є. Маланюк*).

Там голі діточки чортів чарують — Гойя, Все, що ввижалося в твоїх кошмарних снах (*Є. Маланюк*).

У днину з гадками бився, по ночах мутні сни йому снилися (*Б. Лепкий*).

Матвій дещо охолов: і йому прикрій сон приснився (*У. Самчук*).

Ти будеш мені, як радісний, чарівний сон життя, як казка.. (*У. Самчук*).

Ця казка днів — вона була недовгою.— Цей світлий сон — пішов без вороття (*Л. Костенко*).

Благословенна тиша. І цієї ночі багатьом, напевно, снилися спокійні й погожі сни (*І. Багрянний*).

Він [Рябко] тривожно загарчав,.. але зразу ж замовк, не бажаючи проганяти теплих, цікавих снів (*М. Івченко*).

Матрос лежить, його трясє, він уже бачить десятий фантастичний сон.. (*Ю. Яновський*).

Після сьогоднішнього тяжкого дня химерний сон приснився жінці.. (*М. Стельмах*).

Які хороші сняться сни В передчутті весни (*О. Підсуха*).

Було враження, що це зробила сама голова автоматично, зринувши з чадного сну,.. і потім знову впірнула в сон.. (*І. Багрянний*).

.. Ти будеш бачити чудові сни, І ті квітки, що влітку веселили Дитяче серце і старече серце.. (*М. Рильський*).

Вдивляюся у острів той, що гоїв Солодким видом ясного сна.. (*Є. Маланюк*).

3. Про вічний сон (смерть).

Безпробудний, віковий, вічний, довічний, могильний, непо-рушний, непробудний, непросипний, одвічний, останній, праведний, смертний, тлінний.

Велике свято — пам'ятник відкриють Незламній поетесі-войовниці, Що там у сон довічний відійшла.. (*М. Рильський*).

Могильний сон страшної кам'яниці Чатують занімілі вартові (В. Боровий).

Одвічний сон, нерушний спокій Знайшла собі тут знівечена сила (М. Зеров).

Посмертний день кінчиться. Бездиханна Глибока тиша і останній сон (Є. Маланюк).

Лежить козак у сні смертнім, Ніхто і не знає, Ні жалібниць по мерлому, Ні свідків немає! (В. Мова).

Оригінальні епітети. Васильковий, всевидюче-спокійний, жовтий, журний (мн.), заквітчаний, зарошений, зелений (мн.), золотобарвний, капустано-білий (мн.), примарношатий, сизуватий, синій, співучий (мн.), феєричний, холодний, червонобокій.

Коли це було?.. А може, це васильковий сон? (М. Хвильовий).

Легко і ясно лежати з пробитими грудьми / В травах поплутаних, в росах на вогкій землі. / Так всевидюче-спокійний мій сон не пробудний. / Брови розкинулись вільно на рівнім чолі (О. Ольжич).

Жовта камера. Жовті стіни. Жовта лампа і жовті сні Жовкне пам'ять.. (Є. Сверстюк).

Сонце, що часто так суворо туманіло, заковуючи серце в журні сні (В. Сосюра).

— Ех, тільки останній вечір дома, на селі сниться кумедний, заквітчаний сон.. (Г. Косинка).

Ах, зелені мої сні за далеким, невимовним (М. Хвильовий).

.. золотобарвним сном душа палахкотить (В. Сосюра).

У гаю чи в полі / в ночі — заметілі / сняться сні зайчиськам / капустано-білі (М. Сингаївський).

І крізь лісів примарношаті сні Джереляться легенди з давнини.. (М. Сарма-Соколовський).

Поля, немов надії, часом скошено І оповито сизуватим сном (В. Стус).

.. Де Херсонес замріяно біліє І снить солодкий, вічний, синій сон (Є. Маланюк).

А парубки, каміння й дачні мури Відповідатимуть на їх [поетів] співучі сні.. (М. Зеров)

Спав феєричним, глибоким сном, так, ніби потрапив у міжзоряний, космічний простір (І. Багрянний).

Пам'яте, верни / із чебреця, із літа жаротою, / де яблука осіннього достою / в мої червонобокі виснуть сні (В. Стус).

◆ *Весняний, вечірній, вічний, зимовий, козацький, летаргічний, ранковий.*

СОНЦЕ

Про колір, яскравість, температуру повітря, нагрітого сонцем.

Багряне, біле, блискуче, бліде, гаряче, густо-жовте, густо-червоне, жовте, засмагле, золоте, криваве, криваво-червоне, малинове, міднолике, оранжеве, палке, палюче, пекуче, погідне, рожеве, розплавлене, світле, сиве, сіре, сліпуче, спекотливе, тепле, холодне, цитринове, червоне, червоногаряче, черлене, яскраве, яскраво-біле, ясне.

Багряне сонце сутінню лісною у просвіт хмар показує кіно (*Л. Костенко*).

Десь зі Сходу, з-поза передмістя Білим сонцем встане Страшний Суд (*Є. Маланюк*).

Сонце стояло на південь, Зимове, блискуче, але холодне (*В. Винниченко*).

Зійшло б гаряче сонце, і простяглось би по полю, як струни, бабине літо (*М. Коцюбинський*).

.. велике густо-жовте сонце спинилося над найвищою горою, більшало й наливалось червінню (*Вал. Шевчук*).

.. і сонце в прогалинах між ними [хмарами] ледь прозирило крізь холодну імлу — жовте, похмуре, сліпе (*Гр. Тютюнник*).

Неймовірно велике і криваво-червоне сонце неохоче засувається за чорну скибу ставища (*У. Самчук*).

І сонце міднолике Світило в бліндажі і танкові рови (*А. Малишко*).

У сонця багато ласки. Воно було не те літнє, спекотливе, яке пражить і від якого хочеться утекти в тінь, заховатися, а тепле, миле (*Б. Харчук*).

З води сходило сіре сонце, на ньому скидалась риба.. (*М. Вінграновський*).

Блоки нагадували.. скрині з рядами герметично закритих шухляд, в одну з яких їх от ведуть поховати від цього сліпучого сонця й від світу взагалі (*І. Багряний*).

Закотилося червоне сонечко За лісочки темнії, за моря широкії (*Б. Лепкий*).

Про час, характер появи або зникнення; про розмір, форму сонця.

Велике, вечірнє, високе, вранішнє, горbate, горизонтальне, західне, зимове, кругле, літнє, низьке, ополуднє, передвечірнє, післяполуднєве, призахідне, східне.

Світ вечірнього сонця заглянув у причілке вікно й позолотив білу скатерть на столі (*І. Нечуй-Левицький*).

Вранішнє сонце обливало його [Чіпку] м'яким світлом.. (*Панас Мирний*).

У голубій воді спалахує горизонтальне сонце (*В. Стус*).

Збоку зависло західне сонце, велике й жовте, купалось у далеких деревах, наче в зеленій купелі (*Вал. Шевчук*).

Воно [сонце] було кругле, густо-червоне і таке врочисте, що говорити з ним личило б хіба що давньогрецькою мовою (*Гр. Тютюнник*).

Вже спушені матово-жовті жалюзі в кімнаті попрорізувались жовтогарячими смужками від низького сонця.. (*Леся Українка*).

Передвечірнє сонце падало на неї [Ольгу] з-над широкого каштана (*У. Самчук*).

Про враження, психологічне сприйняття.

Апокаліптичне, байдуже, безконечне, благовісне, важке, вбивче, веселе, весняне, вірне, врочисте, древнє, живодайне, жорстоке, звитяжне, зловісне, зухвале, кволе, красиве, лагідне, ласкаво-променисте, люте, миле, мляве, молоде, наїжачене, незворушне, немилосердне, ненагле, нестерпне, нещадне, печальне, підстрелене, похмуре, праведне, пристрасне, радіснопалке, рідне, святочне, священне, сильне, слабке, славетне, сліпе, смачне, сподіване, спокійне, сумне, тихе, украдене, урочисте, хижє, чисте, чуже.

На могилі зростуть невеселі квіти Під байдужим сонцем, одним для всіх (*Є. Маланюк*).

Благословенна ти в віках, Як сонце наше благовісне (*М. Рильський*).

Даруй мені над шляхом тополиним важкого сонця древню булаву (*Л. Костенко*).

Як вірне сонце простилає хустку / тобі до ніжок, не побачу (*В. Барка*).

Підсоння й сонце живодайне там, Троянд обличчя світлосяйне там (*М. Бажан*).

За мряками примар встає відвічний життєдайний дар — Звитяжне сонце яросним Дажбогом (*Є. Маланюк*).

Попереду над рівниною зависло лагідне червоне сонце.. (*Гр. Тютюнник*).

Все грає сяйвом сонця молодого (*Д. Павличко*).

В холоднім надвечір'ї тремтіло наїжачене сонце (*М. Стельмах*).

Діти з худими обличчями Ждуть сумірно на сонце не милосердне, що ссе їм папаї й банани (В. Вовк).

А сонце йде на темні береги, Печальне, ніби пісня похоронна (Д. Павличко).

Вечір-мисливець / підстрелене сонце / несе у сірому ягдташі (Л. Костенко).

Я не дівка тепер, не свічу волосом проти праведного сонця.. (І. Нечуй-Левицький).

Де рідне сонце славу в вишніх Співа полишеним степам (Є. Маланюк).

Сонце бліде, слабке, піднялось і розлило свої тихі, сумні промені навколо (М. Івченко).

А хиже сонце ополудне і небо жити не дають (В. Стус).

Щоб не пекло чуже сонце, не топтали люде (Т. Шевченко).

Оригінальні епітети. Байдужо-біле, білогриве, божевільно-біле, вирлооке, дощове, засмагле, зизооке, злотозоре, золотооке, кам'яне, квадратне, липке, місячне, незворушене, пахуче, простопадне, сизокриле, синьонебе, смачне, стожальне, татарське, трисвітле, трищогле, яре.

Минула ніч, і сонце білогриве Несе на тросі огненному день.. (В. Симоненко).

Як прохопитись чорнокриллям / під сонцем божевільно-білим? (В. Стус).

Вирлооке сонце сідає на чорну скелю (Л. Костенко).

У Львові сонце дощове і кам'яне.. (В. Неборак).

.. І раптом побачив сонце, Красиве, засмагле сонце. В золотих переливах кучерів, У червоній сорочці навипуск.. (І. Драч).

Сонце, сонце утікає, / зизооке і зловісне.. (В. Стус).

Твій край вінчають льодяні хребти, Та з-понад них, як сонце злото зоре, Сіяють дружби нашої мости! (Д. Павличко).

Квадратне сонце в очі сяє (В. Стус).

Дні стікають липким сонцем, В'ялість несе міцно чаєм.. (В. Вовк).

Але сонце не згасло. Горить Незворушене, байдужо-біле.. (Є. Маланюк).

І котилось над містом Пахуче, високе, рожеве, Тепле сонце, як матір'ю спечений хліб (Б. Олійник).

І — сонце твоє простопадне кипить.. (В. Стус).

.. голубить кораблі кохання, зустрівши сизокриле сонце (В. Барка).

Затисла груша в жовтих кулаках С мачного сонця лагідні жовточки (*М. Вінграновський*).

Куріє руїна, кривавим стікає потоком, а сонце татарське стожальне разить наповал (*В. Стус*).

А хлопцеві і сонце вже трищогле / розіб'ється об ріг! (*В. Барка*).

Яре сонце напружує крила — Схопити і побороти! (*Є. Маланюк*).

СОНЯШНИК *Великий, високий, вухатий, головатий, гордий, дикий, дорідний, жовтий, жовто-головий, запізнілий, золотий, золотистий, золотоголовий, золоточолий, квітучий, крилатий, круглий, лапаний, ласкавий, листатий, молодий, німий, обважнілий, подалішній, пелехатий, пожовклий, похилий, почорнілий, розквітлий, розкішний, розпухлий, самотній, сонний, сонцеликий, стиглий, тонкий, широкоголовий, щедрий.*

Непорушно стоять високі, пожовклі соняшники (*У. Самчук*).

Земля прислухається до придорожніх пісень і вухатими соняшниками, і вусатим ячменем, і втомленим житом, що ніяк не може нагодувати рід людський (*М. Стельмах*).

Сонце б'є у вікна будинків, де.. на.. фасадах виногради зелений в'ється і золотисті соняшники цвітуть, як живі (*О. Гончар*).

Тягнеться до сонця соняшник крилатий, як до тебе серце, стороно моя (*В. Сосюра*).

.. чи ще цвітуть на Україні / ласкаві соняхи й євшан / ще пробивається крізь камінь? (*Ірина Калинець*).

.. під громом соняшник німий неначе (*В. Барка*).

А коло хати пелехатий сонях / пасе траву в блакитному дощі (*Л. Костенко*).

По невеличких огородах, наче сторожі, стояли широкоголові соняшники, поміж ними, як рута, зеленіли кущі картоплі.. (*Панас Мирний*).

.. під стріхою, що в неба, голубого, як щедрий соняшник, мовчи! (*В. Барка*).

СОРОЧКА *Батистова, біла, білосніжна, блаженка, брудна, великодня, вишивана, вишита, гаптована, гарна, гладжена, дитяча, дірява, довга, домоткана, дрантєва, залїзна, жужмлена, картата, кольорова, коротка, ляна, мережана, мокра, накрохмалена, нещасна, нічна, нова, остання, парубоцька, подерта.*

полатана, полотняна, помережена, порвана, поцяцькована, розстібнута, решетилівська, розхристана, руда, ряснодіра, сіра, сніжно-біла, смоляна, стара, сукняна, суха, тепла, тонка, убога, халабудиста, холодна, червона, чесучова, чиста, чорна, широка, широкорукава.

Вся вона [Марусина] чиста, акуратна, в темній корсетці і спідниці, на тлі якої чітко кидається в очі біла поцяцькована сорочка (М. Івченко).

А серед них в білосніжній сорочці, вся тонка й тоскно-ласкава ходить Ія, усмішки всім посилає.. (М. Івченко).

Адаменко такий високий, а на ньому спідниці зовсім по нормі, і вишита сорочка вільно налізла на широчезні плечі — з паристої дівчини була одежа! (Ю. Яновський).

На воловій, біля купки людей, в темному піджаку, таких же штанях, у гладженій сорочці й новому картузі стояв Андрій (В. Винниченко).

Ходив [Сашко] без штанців, у самій сорочці, полотняній і довгій до п'ят (Б. Харчук).

Він [юнак] у цивільній одежі, в сніжно-білій решетилівській сорочці, схопленій повище ліктів гумками (І. Багряний).

Шаптала скинув тужурку та надів на себе широку мережану сорочку, що склалася великими бганками на його дебелім тілі (В. Підмогильний).

.. як покликати «Михайло» — зараз він [козаків унук] наче вродиться поперед вами у широкорукавій білій сорочці, у незмірних шароварах... (Марко Вовчок).

СОСНА

Про вік, висоту; про вигляд стовбура, коренів; про колір, запах (часто вживається у множині).

Ароматна, багатолітня, бронзова, велика, величезна, вертикальна, висока, вікова, віковична, груба, густа, дика, дрібна, захмарна, зелена, золота, золотиста, коронаста, кривотіла, крупна, маєстатна, мідно-червона, молода, мохната, округла, пахуча, підхмарна, пряма, пухнаста, розлога, руда, рясна, свіжа, сива, смоляна, сніжна, стара, струнка, суха, суховерха, темна, тіниста, товста, чорна.

І перша між ними — Висока сосна, Що саме зимою Зелена й рясна (В. Мова).

Це був ліс старий, з грубими соснами, призначений також на вируб (Л. Мартович).

Потім він [Володько] пішов поволі межею під гору, де

стояв ліс. Нема тих маєстатних, коронастих сосон (У. Самчук).

Спочатку там то там сосна — самітно стоїть і, здається дивується, що так далеко наперед вибігла і така округла, ніби пані в пишній робі, що вибралось на танець (У. Самчук).

Он лежать уквітчані гірлянди, їх сплели з пахучої сосни (В. Сосюра).

.. так приємно й тепло пахне свіжою сосною, де стоїть у своїй майстерні батько й теше.. рубанком (Вал. Шевчук).

.. і десь на пні під сивою сосною / ведмеді забивають доміно (Л. Костенко).

Проте — я дякую за сосни смоляні, За села, вигріті на приязнім вогні.. (М. Рильський).

Про враження, психологічне сприйняття
(часто вживається у множині).

Бідна, велична, горда, дзвінка, дрімлива, задумлива, жовта, замріяна, казкова, мовчазна, недужа, поважна, порядна, похмура, сонна, спокійна, сувора, сумна, тасмнича, чарівлива, чарівна, шумлива.

Дзвінка сосна співає чисто, І трусить смільні стрілки глиць.. (М. Стельмах).

Про літечко ясне Соснині байдуже — Тоді вона жовта, Сумна і недужа (В. Мова).

Не одна ще біла хмарка проповзе над верхом кичери.. — а порядні сосни все ще будуть обурюватися і доньок своїх научати (Г. Хоткевич).

СПЕКА

Безвітряна, важка, вбивча, велика, виснажлива, всевладна, гаряча, густа, диявольська (розм.), душна, жахлива, задушлива, золота, люта, надзвичайна, небачена, неблаганна, незворушна, неймовірна, нелюдська, нестерпна, нестямна, нечувана, нещадна, осяйна, пекельна (розм.), пекуча, сильна, сліпуча, смертельна, стомлива, страшна (розм.), тяжка, чадна, шалена, яскрава.

Ще рання весна, але всевладна спека вже висушує ріллі.. (Ю. Збанацький).

Надворі стояла густа безвітряна спека (Я. Баш).

Сонце.. напакувувало.. камеру задушливою спекою.. (І. Багрянний).

А спека не спадала. Стояла над полем незворушна

йзолота, як шойно викачаний мед у глиняній посудині (К. Мотрич).

Від нестямної спеки ви зневіряєтесь на свої очі (Панас Мирний).

Спочиває степ, набирається прохолоди після денної сліпучої спеки (О. Гончар).

◆ Африканська, вечірня, денна, липнева, літня, серпнева, тропічна та ін.

СПОГАД *Про ступінь чіткості, яскравості* (часто вживається у множині).

Блідий, виразний, глухий, далекий, живий, забутий, летючий, напівзабутий, напівсвідомий, невиразний, непевний, неспіливий, неясковий, неясний, таємничий, туманний, уривчасті (мн.), чіткий, яскравий.

[Тиха літня ніч] шепотіла до нього [Тимка] приташанськими комишами, навіваючи далекі, здавалось, уже зовсім забуті спогади, схожі на уривки дитячих снів (Гр. Тютюнник).

Про враження, психологічне сприйняття (часто вживається у множині).

Безрадісний, божественний, болісно-радісний, брудний, бурхливий, вдячний, гарячий, гіркий, гордий, гострий, грізний, дивний, добрий, дорогий, жалісливий, жахливий, зворушливий, зцілющий, кошмарний, легковажний, любий, милий, невеселий, негарний, неприємний, неспокійний, ніжний, огидний, пекучий, похмурий, предивний, приємний, радісний, світлий, святий, славний, соковитий, солодкий, стомливий, страшний, сумний, схвильований, теплий, тоскний, тривожний, тяжкий, унікальний, хвилюючий, холодний, цілющий, чистий, чудовий, щирий.

І тільки клинцем борода навіки позначилася в свідомості [Ольги] — огидний спогад про хрестини й волохатого отця Павла (Я. Качура).

Хай буде гірко. Спогадом про Вас. / Хай буде світло, спогадом предивним (Л. Костенко).

У думці зі швидкістю кінокартини пролетіли спогади дитинства. Приємні, яскраві і соковиті спогади (У. Самчук).

[Шлях розвитку нашої літератури] це «не розуму досвідчення холодної і серця записи гіркі», а цілий ряд живих, хвилюючих гарячих спогадів (М. Рильський).

Спогад про нього був чудовий і зцілющий. Хай

і він так згадує про неї, це те, чого вона хотіла! (В. Підмогильний).

СПОКІЙ

Про характер, тривалість, психологічне сприйняття.

Байдужий, блаженний, блакитний, великий, величний, вечірній, віковичний, вічний, внутрішній, втрачений, глибокий, гордий, дивний, душевний, жаданий, загальний, замертвілий, зворушливий, зовнішній, лагідний, ліричний, максимальний, мертвий, мовчазний, мудрий, мужній, наганий, невимірний, незвичний, непереможний, непорушний, нічний, переболений, півсонний, повний, рожевий, розумний, світлий, святий, святочний, селянський, сивий, ситий, солодкий, старечий, суворий, творчий, теплий, тихий, тихомірний, тривалий, уславлений, урочистий, холодний, цвинтарно-мертвий, чистий, щирий, ясний.

І терпелива душа старої.. тільки ревно благала, щоб її діти не засівали землю слізьми, хай він пошле їм просте селянське щастя, а їй хоч і зараз вічний спокій (М. Стельмах).

І хоч нічого не тямив у тому, що читав, з жадобою та нетерплячкою вдивлявся і вдивлявся у той почерк — глибоким спокоєм та чаром віяло від тих сторінок (Вал. Шевчук).

Дивний спокій ллється по його жилах, тільки глибоко десь на самому споді у грудях, хробачком корчиться сміх (М. Коцюбинський).

Андрій, намагаючись зберігати максимальний спокій, обернувся до стіни.. (І. Багряний).

О ні! Не світлий, не тихий Селянський, вечірній спокій,— Єдиним полем бою Розгорнулася далечінь (Є. Маланюк).

Зникла вже запашність води, що живила його ще вчора, і небо схилилось над ним, повне суворого спокою (В. Підмогильний).

Тільки в кутку в блідім тремтінні лампадки теплим й зворушливим спокоєм віяв сніп жита, в його пасмах здавалось все первісно простим і радісним (М. Івченко).

«Стій, людино! Ось твій світ, вічний і прекрасний, і ти в ньому живеш коротку свою мить»,— звучало в урочистому спокої (О. Довженко).

Григорій проходив повз Наталку з маскою холодного спокою.. (К. Мотрич).

СПОМИН

Про характер спогадів; про психологічне сприйняття.

Болісний, болісно-радісний, блукаючий, важкий, віддалений, вічний, гарячий, гіркий, далекий, дивний, добрий, довічний, живий, журливий, заколисуючий, злий, золотий, історичний, похований, прадавній, пресвітлий, приємний, прикрий, радісний, самотній, світлий, святий, сивий, сумний, теплий, тихий, тоскний, туманний, щирий, щоденний, ясний.

І в блідім світлі тремтячої свічки викликали вони [речі] цілу низку далеких, болісно-радісних споминів (М. Івченко).

Спомини гіркі, Спомини сумні — Ой, куди ви відлетіли? Спомини мої, Повертайте з України Леготом журби — Криком озовіться! (Й. Тереля).

Усякий дивився на сиріт по покійному гетьманові, як на живий спомин про недавню світлу минувшину.. (Б. Лепкий).

Не знаю, Чому — немов на крилах — на літах Із хмар прадавній спомин виринає (В. Коротич).

.. перейняла в матері — класти хліб на рушнику, і з давніх пір це стало в неї щоденним теплим спомином про матір.. (Є. Гуцало).

У неї [Наталі] з кожною річчю, з кожною карткою, особливо її товаришок, зв'язано стільки своїх теплих, ширих споминів (М. Івченко).

Непомітно пройшли свята, зоставивши лише тоскний спомин про себе (М. Івченко).

СТАРІСТЬ

Про ранню чи пізню старість.

Близька, глибока, запізніла, передчасна, пізня, рання.

Дожити до глибокої старості я раджу всім. Тільки не несіть із собою недуг (Ю. Яновський).

Якась передчасна старість, стареча втома налягли на його [Ломницького] нерви, на його думки (І. Нечуй-Левицький).

Про враження, психологічне сприйняття; про оцінку цього періоду життя.

Безжалісна, безпросвітна, безсила, гірка, гола, голодна, добра, жалюгідна, жорстока, забезпечена, мудра, набридлива, невблаганна, нерадісна, нещаслива, одинока, одноманітна, печальна, похмура, почесна, прекрасна, радісна, світла, сіра, сльозлива, собача (розм.), спокійна, стурбована, суворя,

сумна, тиха, турботлива, тяжка, хвора, хвороблива, чесна, чула, шанована, щаслива, ясночоло.

Слова з пісень нагадували їм [шахтарям] про втрачену навіки молодість, про безпросвітну старість (П. Панч).

Важка туга душу вкрила, Темна думка чоло, Уздрівається їй [ткачиси] старість Голодна і гола (В. Мова).

.. Коли б і мені мати таку, як у тебе, радісну старість після роботи, що її переробили руки (Ю. Яновський).

Пошли вам, Боже, в моїй хаті тиху старість, як погожая вода в криниці.. (М. Коцюбинський).

Чи ж не юністю нашою твоя старість щаслива? (І. Муратов).

Оригінальні епітети. Безнасінна.

Слухала Єлька і щось спочутливе з'являлося до дядька Ягора, до його самотності, до його безнасінної старості (О. Гончар).

СТЕЖКА 1. Доріжка, протоптана чи спеціально зроблена людьми.

Про колір, характер, стан; психологічне сприйняття стежки.

Безконечна, бита, брукована, вертка, вихиляста, вишмульгана, вогка, зелена, знайома, вторована, вузька, в'юн-ка, гаряча, гладка, глуха, гола, давня, довга, дрібна, єдина, жовта, заросла, звивиста, золота, зручна, кам'яна, крива, крута, мала, малосходжена, мокра, м'яка, надійна, непомітна, непротоптана, непротряхла, перехресна (мн.), піскувата, плутана, проста, протоптана, пряма, рівна, розпечена, росяна, руда, свіжа, сніжна, стара, суха, таємна, тверда, темна, тепла, утоптана, хвиляста, ходжена, холодна, широка.

Вузенька, чисто протоптана стежка кривулею поплуталась понад канавою (М. Івченко).

Стовп щось товсто загув і незабаром з невеличким чоловічком сховались у гущавині акацій, що високою стіною виставились над глухою стежкою.. (Панас Мирний).

У вибалку На самім дні — Зелена стежка В бур'яні (В. Мисик).

Кам'яна стежка, мов тропа дикого звіра, сплітала петлі по боках гори (М. Коцюбинський).

Добирався [Бронко] малосходженою, але відомою йому стежиною поміж смерічок і беріз (І. Вільде).

Сковзаючись по мокрій стежці, він [Іван] дійшов до шопи (У. Самчук).

М'якою непротряхлою стежкою іде його Явдоха з ув'язаним у хустку горням (*М. Стельмах*).

Стежка була не проста, а вихилиста, бо поміж деревами крутилася (*Б. Лепкий*).

[Леся] Поставила у сумку пляшку з водою, взяла косу й вийшла на розпечену й вишмульгану до білого кольору стежку на своєму городі (*К. Мотрич*).

Руді стежки роз'їдені дощами (*Л. Костенко*).

Стежка хвиляста, втоптана. По ній не раз колись бігли його малі, дитячі ноги (*У. Самчук*).

◆ *Берегова, бокова, гірська, головна, звірина, кипарисова, лісова, лугова, овеча, піщана, польова, приморська, садова, скеляста та ін.*

2. Доріжка, слід від чогось.

Про колір, рухливість стежки (часто вживається у множині).

Біла, вогниста, золота, крутойдуча, мерехтлива, місячна, пурпурова, рухома, синя, срібляста, срібна.

Уздовж річки по воді простелилась золота мерехтлива стежка (*В. Козаченко*).

— Це вам тільки губи помазати скоромом, а сало будуть їсть комісари, — підсміюється Бараболя, любуючись з вікна місячною стежкою (*М. Стельмах*).

Стежки пурпурові / на воді Дніпрові / зоря поклада з висоти.. (*В. Сосюра*).

Човна обв'язано, лунає стук весла — І стежка нам услід рухома пролягла (*М. Рильський*).

Море коливалось блакитним атласом, і, скільки сягало око, розбігалися його просторами сріблясті стежки (*З. Тулуб*).

3. Напрямок, шлях розвитку, діяльності і т. ін. кого-, чого-небудь.

Про враження, психологічне сприйняття (як правило, у множині).

Безпечна, вірна, втрачена, гірка, гладка, добра, життява, звивиста, інтимна, кривава, легальна, небезпечна, похила, правдива, правильна, пряма, рівна, світла, спасенна, твереза, терниста, уторована.

Мій Дон Кіхоте, лицарю, чого-бо ти / бредеш один по цій гіркій стезі? (*Л. Костенко*).

— Еге-ге! поталанило мені, — радіє старий. — На добру стежку вступив я, піду і далі по ній (*М. Коцюбинський*).

Пафос високосвітоглядowego запідозрення завжди на практиці виразиться в спиханні з життєвої стежки — того, кого намітили.. (В. Барка).

— Але я знаю, що легальною стежкою до доброго кінця не дійдете,— сказала Христина і розпрошалась з Ломицьким (І. Нечуй-Левицький).

Ліда не пригадає, як і коли він ступив на похилу стежку (Ю. Мушкетик).

Усі, хто вигадує й вірить, Мовби боги задля людського племені світ утворили, Надто у мислях своїх правдиві стежки обминають.. (М. Зеров).

Я знемогла від гріха, лукаві помисли збивають мене з прямої стежки.. (Панас Мирний).

На сході невідомо ріс день. Починався світлими стежками. Запахло ранками (М. Хвильовий).

Тернисту стежку болісних шукань Пройшов усю від краю і до краю.. (Л. Дмитерко).

Оригінальні епітети. Боса, стежкоюяблуката.

Мого народу чесна автострада Племен стежину босу не зітне (Д. Павличко).

СТЕП

Про протяжність, характер рельєфу (часто вживається у множині).

Бездорожній, безкінечний, безкрай, безмежний, бугристий, великий, величезний, відкритий, всеширокий, глибокий, горбкуватий, далекий, незмірний, неміряний, неоглядний, неозорний, нескінченний, плаский, просторий, рівний, розлогий, широкий, широколанний.

.. Ховрашки мов розкинулись люди По безкраїх розлогих степах (Панас Мирний).

А степ безмежний, його не можна перейти ні за день, ні за два.. (Р. Іваничук).

Так ми оселилися на березі великого степу, звідки віяли вітри.. (П. Загребельний).

Перед нею [сотниківною] розгорнувся ясний блават, наче не стояла вона в хаті, а в просторому степу (Вал. Шевчук).

І хочеться знати, куди падає сонце, кортить дійти рівним степом до краю землі.. (Ю. Яновський).

.. Ніч — мати, а степ широкий — батько для козака!.. (В. Шевчук).

Про клімат, колір, запах; про наявність води, рослинності, тварин; про придатність для життя людини (часто вживається у множині).

Безводний, безгомінний, безжиттєвий, безлісий, безлюдний, білий, бляклий, буйний, буйнотравий, бурий, гарячий, глухий, голий, голодний, голубий, дикий, душний, жовтий, запашний, засушливий, зелений, золотий, квітучий, квітчастий, колючий, маковий, мертвий, мокрий, напівмертвий, незайманий, неродючий, пахучий, пекучий, пишний, піщаний, пожухлий, порожній, прижухлий, пустельний, пустоширокий, родючий, рожевий, рудий, світлий, сизий, сизополинний, синій, сірий, смаглявий, солоний, сонячний, спечений, старезний, сухий, темний, тирсовий, хлібородний, холодний, червоний, чорний.

Я ніколи не думав, що в цьому глухому, безгомінному нічному степу може жити стільки всякої всячини (М. Вінграновський).

— Яка могила висока.. в степу безлюднім.. (Ю. Мушкетик).

Зима. Ніч. Скільки сягнеш оком — усе степ, білий степ без кінця, без краю, сніг, сніг, сніг.. (М. Грушевський).

Скільки часу минуло відтоді, за клопотами.. вже й забувати стала цю задушеву давню мелодію, що сама їй колись наспівала у гарячих степах (О. Гончар).

Голий степ. Міражі млисті — Мрія ниви про вологу (М. Рильський).

Той дикий степ був полем бою на гранях багатьох епох.. (Ю. Яновський).

Чигирин — межа незайманого степу і займанщин шляхетських (П. Загребельний).

Степи пустоширокі, там ні стежки, ні сліду, як на морі (П. Загребельний).

Побачив рудий степ, спалену траву й потріскану землю (Б. Лепкий).

І там стеги, і тут стеги, Та тут не такії, Руді, руді, аж червоні, А там голубії, Зеленії.. (Т. Шевченко).

А хмари, як подерті. І сизий степ ще з вечора в росі (Л. Костенко).

І по синіх степах дикий вітер повіяв примару.. (Є. Маланюк).

Сірий, мовчазний [степ], він навівав нудьгу (Ю. Мушкетик).

Звідти, з холодних степів, наскакують поривчасті вітри.. (М. Івченко).

Про враження, психологічне сприйняття
(часто вживається у множині).

Безмовний, безпритульний, безрідний, благодатний, благословенний, богатирський, веселий, вільний, ворожий, далекий, дрімотний, замислений, замріяний, заплаканий, злий, зморений, зрадливий, зранений, казковий, мирний, мовчазний, могутній, наїжений, невмитий, непереможний, непривітний, нерадінний, німий, нудний, похмурий, проклятий, рідний, сонний, спокійний, стомливий, сумний, тихий, тривожний, чарівливий, чарівний, чужий.

Благословенний степ! Благословенне життя! Проклятий степ! Прокляте життя! (Ю. Мушкетик).

Кінець вільних степів, ворота до вічної неволі (Р. Іваничук).

Ходить Степ. Замислений Степ. А на ньому синій, синій жупан (В. Сосюра).

Ідемо в дикі замріяні степи, де чекає тривога, невідомість, де ціле провалля жури й радости (М. Хвильовий).

Мліє в червневій спеці зморений степ, снує вдалині посріблене марево (Д. Прилюк).

Та в мрії живемо необоримій, Що прийде час і зранені степи Одягнуться в нових поєм снопи.. (Є. Маланюк).

Коронні гетьмани тирлувалися між Черкасами й Корсунем, лякалися вглибитися в мовчазні степи (П. Загребельний).

[Гори] манили до себе прохолодою дубових лісів, та попереду стелився наїжений злий степ, і треба було його здолати (Р. Іваничук).

Гордієнко взяв ніжно товариша за ноги, Сергій під голову, і понесли з невмитого степу.. (Г. Косинка).

Спить степ.. сонний.. Тихий, чарівний.. (Г. Косинка).

Десь недалеко в селах співали півні, і сонний степ трусив уже кошлатою, заспаною головою над Дніпром: умивався до зорі.. (Г. Косинка).

Оригінальні епітети. Густо-широкий (мн.), медоплинний, пишнobarвний, причинний, синьоокий, срібноперий.

.. хто хоч один раз міряв із ним [дідом Ярошем] старі запорозькі шляхи та густо-широкі степи, мандруючи в Крим чи на Дон (М. Стельмах).

Спить степ. Крізь сон до зір посміхається, хилить кучеряву голову до Дніпра й сонний живе, як причинний.. (Г. Косинка).

Рідний степ — широкий, вільний, Пишнобарвний і квітчастий.. (М. Вороний).

Бачу за морями молоді дороги, де припав до неба синьоокий степ.. (В. Сосюра).

І різних мов єдиний передзвін Колише степ весняний срібноперий (М. Рильський).

◆ Гірський, злаковий, ковиловий, кущовий, луговий, полиновий, цілинний, чорноземний та ін.

СУМ

Безвихідний, безкінечний, безмежний, безнадійний, безрадісний, безсилий, болісний, важкий, великий, весняний, вечірній, гіркий, глибокий, глухий, гнітючий, гострий, далекий, дивний, добрий, живий, забутий, задумливий, задушевний, злий, золотавий, елегантний, легкий, мовчазний, мрійливий, м'який, небачений, невідомий, невтішний, незрозумілий, неподоланий, несміливий, несподіваний, нудний, самотній, осінній, первозданний, поетичний, покірний, похмурий, прозорий, пророчий, рідний, розпливчастий, самотній, світлий, святковий, сердечний, сірий, скрадливий, солодкий, спокійний, срібlistий, старечий, страшний, суворий, таємничий, теплий, тихий, тонкий, тривожний, тяжкий, уїдливиий, упертий, холодний, чебрецевий, чорний, широкий, щемливий.

Дуже вже сум великий на мене напав (Марко Вовчок).

А то надходе якийсь глибокий сум незадоволення і цілковита байдужість до всього (М. Івченко).

Як чорно тіні впали від тополь / на добрий сум озимої пшениці (Л. Костенко).

У дзеркалі — / туга в куточках губ. Золотавий сум / на очах. (А. Пашко).

В м'який, теплий сум обгорнені всі враження, всі настрої поета.. (М. Івченко).

.. десь скиглить у полі билина, й сум осінній, нудний давить вас (М. Івченко).

Тонко заводить вориння, як муха в тенетах, скиглить біль нестерпучий, плаче самотній сум.. (М. Коцюбинський).

Мовчки, повільно-задумливими кроками ходив по кімнаті Стась, а в грудях точив свою тиху затишну музику солодкий сум (М. Івченко).

Так низько-низько над водою Пливе срібlistий сум.. (В. Стус).

У неї [Оксани] такі тугі зітхання, як яблука з антонівки, і величезні очі, де цвіте життя, ширість і тихий сум кохання.. (М. Хвильовий).

Тривожний сум під небесами В раптовій віхолі за-
тих (М. Нагнибіда).

Часом присниться синій барвінок, / сивий полин і сум
чебрецевий.. (В. Стус).

Іде чорний сум, а за ним суми, Ще й одна журба
плететься.. (М. Вінграновський).

СУПЕРЕЧКА *Безконечна, вічна, гаряча, гостра, жива,
запальна, запекла, легка, невелика, недав-
ня, незрозуміла, особлива, серйозна.*

.. бронегерой вступив з військовим прокурором у за-
пальну суперечку про новий.. орден.. (О. Гончар).

А спочатку вийшла тільки невеличка суперечка між
Грицьком і Катериною (У. Самчук).

Я взявся розказувати Світлані про недавню супе-
речку.. (Є. Гуцало).

.. наглядач його [Петрова] випускав без особливих
суперечок (І. Багряний).

ТАЛАНТ *Хист, здібності; про здібну, обдаровану лю-
дину.*

*Багатогранний, блискучий, великий, ви-
датний, визнаний, виключний, виразний, високий, геніальний,
глибокий, грубий, дивний, дивовижний, дикий, дійсний, доб-
рий, життєрадісний, здоровий, зрілий, міцний, могутній, мо-
лодий, надзвичайний, небачений, невичерпний, незрівнянний,
непевний, непідробний, неповторний, нерозвинутий, нечува-
ний, особливий, помітний, правдивий, природний, прямий,
рідкий, рідкісний, різнобічний, рішучий, розкутий, самобут-
ний, самотній, свіжий, світлий, справжній, чарівний, чистий,
чудовий, щасливий, щедрий, яскравий.*

Талант великий — це боріння.. (О. Підсуха).

Певно в неї таки здоровий талант зроду (І. Нечуй-
Левицький).

.. це просто заздрість чистої води до справжнього
таланту (К. Мотрич).

— У вас є чудовий талант: розвеселяти молодих
примхуватих дівчат, що з причин грошевих або, може, й
моральних мають впасти в «чорну меланхолію» (Г. Хот-
кевич).

◆ *Артистичний, винахідливий, військовий,
вокальний, дослідницький, драматичний, імпровізаторський,
інженерний, композиторський, педагогічний, письменниць-
кий, поетичний, сатиричний, сценічний, художній та ін.*

ТАНОК (танець)

Про швидкість, характер рухів; про враження, сприйняття танцю.

Бадьорий, беззвучний, безпристрасний, безтурботний, буйний, буревійний, бурхливий, веселий, вимушений, виразний, витончений, вишуканий, відзігорний, відчайдушний, вільний, гарячий, грайливий, граціозний, грубий, гучний, дивний, дикий, довгий, енергійний, життєрадісний, захоплений, зворушливий, казковий, красивий, крутий, легкий, ліричний, лютий, меланхолійний, мирний, млявий, модний, м'який, надзвичайний, невимушений, невпинний, незакінчений, нестримний, ніжний, одноманітний, плавний, повільний, прекрасний, пристрасний, простий, п'яний, радісний, ритмічний, рівний, різкий, розмірений, рухливий, самотній, скажений, складний, сміливий, сонний, спокійний, старовинний, стильний, стрімкий, тихий, уповільнений, хаотичний, химерний, цікавий, чарівний, чудовий, чуттєвий, швидкий, широкий.

Вдарила музика, і пішов буревійний, сміливий, широкий танець (У. Самчук).

І відчайдушний танець між ножами / шотландки танцювали на столах (Л. Костенко).

[Яків і Зуб], схопившись за руки, безшумно витанцювали по кімнаті якийсь дикий танок, підскакуючи мало не до стелі (С. Васильченко).

Вся сцена ходить ходором навкіл — крутий танок вирує, як у повені (І. Гнатюк).

Сніговій на подвір'ї веде незакінчений танок і лунає мелодія (М. Упенік).

Підківок би Вам срібних, намиста, Щоб бряжчало в нестримнім танку.. (Є. Маланюк).

Навколо — дев'ять преціозних дам / ведуть повільний вишуканий танець.. (Л. Костенко).

.. тремтучі тіні розбігались кутками і, здавалось, танцювали якийсь скажений танець.. (Г. Косинка).

Навколо вогнища блиск світла і звої тіні, неначе водять химерний танок.. (Леся Українка).

На клавішах твоїх швидкий, гучний таночок Чиясь весела виграва рука (Леся Українка).

◆ *Балетний, бальний, груповий, жіночий, класичний, масовий, народний, національний, обрядовий, парний, пластичний, ритмічний, ритуальний, сольний, сценічний, український та ін.*

ТАТО

Величавий, вусатий, добрий, довговусий, лагідний, милий, мужній, насуплений, сильний, справедливий, старий, чудовий, щирий.

«Добрі мої тато», — думає він [Володько] (У. Самчук).

Чим перед тобою, милий тату, Син заслужив таку мій плату? (І. Котляревський).

О, тату сильний, величавий! Ти всякий помисл зриш лукавий.. (І. Котляревський).

.. чоловік став для неї не тільки батьком сина, а наче і її батьком (може, тому, що саме тоді помер Докіїн старий тато) (М. Стельмах).

ТЕРЕН

(Часто вживається у множині).

Густий, кислий, колючий, осінній, придорожній, сивий, сизий, смачний, срібносивий, стиглий, темний, улюблений, хижий, чорний.

Я не поет і не історик, ні! — Я — піонер з сокирою важкою: Терен колючий в рідній стороні Вирубую трудящою рукою (П. Куліш).

Терен осінній смачний, прозорим налитий розсолом (М. Зеров).

Иди ж [народе] дорогою одною, Де хижий терен не росте.. (М. Рильський).

Чорний терен красувався з-під зеленого листу, а покуштував, такий-то вже кислий прийшовся! (Марко Вовчок).

ТИША (тишина)

Про ступінь тиші; про характерні та супутні ознаки.

Абсолютна, безголоса, безмежна, безмірна, безобрійна, біла, ватяна, велика, виразна, віковична, вічна, волога, ворухка, гаряча, глибинна, глибока, глуха, голуба, гробова, грозова, густа, дзвінка, довершена, дрімлива, жива, загальна, закам'яніла, замертвіла, заніміла, коротка, кришталева, крута, легка, липка, мертва, миттєва, млява, мовчазна, могильна, надзвичайна, натуральна, нежива, незаймана, незвичайна, непевна, неподолана, непорушна, непрониклива, нерум'яна, нерухома, нерушена, несподівана, неторкана, німа, первинна, первозданна, повна, порожня, прозора, пружна, пустельна, раптова, розбита, розстріляна, свіжа, сира, скаламучена, скам'яніла, скляна, смертельна, сонна, співуча, спокійна, стара, стиснута, сторожка, студена, сумирна, суха, суцільна, тепла, тисячолітня, тупа, тюремна,

тягуча, цілковита, чиста, чітка, чутлива, шурхотлива, як-
крава.

Село спало глибоким сном. Навкруги велика, чорна тиша (У. Самчук).

Ходила навколо ворухка і справді нерушена тиша, а в ній сюрчав один тільки цвіркунець (Вал. Шевчук).

У їхньому будинку й подвір'ї стояла тиша, полуденна й гаряча (К. Мотрич).

І знову глибинна тиша. І здається, що коли включається ехолот, то він вимірює... саме підводну тишу (В. Логвиненко).

Кімнат було дві. В них панувала глибока замертвіла тиша (М. Івченко).

Довкола хутора глибока, сторожка, здається готова до якогось вибуху, тиша (У. Самчук).

Так виникає ніжність самочинна. Так виникає тиша грозова (Л. Костенко).

Шумить, шумить густа, безмежна тиша.. (Є. Маланюк).

Я стомивсь від душевних бур, Поринаю в загальну тишу (О. Підсуха).

Довгий сон під склепінням неба В тишині твоїй занімілій.. (Є. Маланюк).

І раптом серед цієї крутої, неторканої тиші гримнув вибух на курному Полтавському шляху.. (Гр. Тютюнник).

Вона [Ганна] відчуває, що сон зараз одлетить від неї, а так хочеться, щоб ця м'яка, тепла тиша іще хоч трішечки попестила, погойдала її втомлене і вже немолоде тіло (К. Мотрич).

Кумкають жаби. Солодко в'януть отави.. Тиша навколо, така натуральна тиша! (Л. Забашта).

Бринять потомлені бджоли, І тиша — майже нежива (Є. Маланюк).

Лазар побачив поле й почув тишу, якусь незвичайну, смертельну тишу (М. Коцюбинський).

Ні звука. Стоїть німа тиша навколо (М. Івченко).

Жили Марко і Марта серед буйної краси і тиші, яку усе частіше хочеться назвати первозданною (К. Мотрич).

Ов-ов-ов!... — одзиваються збуджені гори... га-га-га... — повторюють в тривозі далекі верхи, і знову зімкнулась розбита тиша (М. Коцюбинський).

За бруствером мовчить розстріляна тиша (Є. Маланюк).

Ходить осінь змучена, Бродить по полях. Тиша ска-
ла мучена, Закінчений шлях (А. Пашко).

Хіба жандарм, цокнувши острогами, порушить оту со-
нну тишу або замутить ті лепетання перегортуваних лис-
точків (Панас Мирний).

Все вужчає коло. Гостріш і тонкіш Прокреслюється мій
нерадісний обрій. За ним десь веселі, хоробрі, недобрі, А
тут вагота моїх стиснутих тиш (Є. Маланюк).

.. тільки зрідка вітер, як Бетховен, торкав вербові кла-
віші — листи, І музикою в тишині сумирній Звучав
осінній смуток надвечірній (І. Качуровський).

Ще не осів забутній порох, Ще тиша — тепла від
подій.. (Є. Маланюк).

Зелений мох на камені росте, Неначе тишина тис-я-
чолітня, На світ виходить з кам'яної плоті І так згор-
тається, як їжачок (Д. Павличко).

Стікає сум зі всіх України В мою тюремну тишу
(Я. Лесів).

А в чітку тишу вливались веселі цвірінькання гороб-
ців (М. Івченко).

На узліску — свої тривоги, / шурхотлива піщана
тиша (Л. Костенко).

Про враження, психологічне сприйняття.

Апокаліптична, багатозначна, бездихання, безпристрас-
на, безрадісна, безсила, безсонна, безтурботна, благодатна,
благословенна, блаженна, боязка, важка, важлива, велична,
владна, ворожа, врочиста, всеблаженна, гнітюча, дивна, ди-
вовижна, душна, жахлива, журна, заворожена, загадкова,
загрозлива, задумлива, запаморочлива, зачарована, зловісна,
зловіща, колискова, лагідна, ласкава, лінива, ляклива, мо-
литовна, моторошна, мудра, м'яка, надокучлива, напружена,
насторожена, невинна, недобра, незвичайна, незвична, не-
земна, незрозуміла, неймовірна, неприємна, неприродна, не-
самовита, несмілива, нестерпна, огидна, оманлива, оманна,
підозріла, полохлива, понура, похмура, прекрасна, райська,
розкішна, світла, свята, серйозна, скажена, снотворна, со-
лодка, спокійна, стомлена, страшна, строга, сувора, сумна,
саяйна, таємна, таємнича, тоскна, тривожна, тяжка, уро-
чиста, урочисто-зачарована, холодна, царська, чарівна, чор-
на, чудова, чутка, чутлива, щира.

З блискавок, із гуркоту і гуду Вирина довічна першина:
Зимне небо, синь Страшного суду, Апокаліптична
тишина (Є. Маланюк).

А тлом стояла тиша, тиша серпня, Така глибока, майже

бездиханна, Що яблуко, спадаючи, здавалось Гранатою.. (Є. Маланюк).

А сонце не згасло. Горить.. І освітлює тишу безсилу Летаргічних століть (Є. Маланюк).

Тополя, верби, вишні — тиша. Глибока, але безсонна, бо день уже народжується (Б. Харчук).

.. не гриміли засуви, не бентежили душу стогони й крики, не лякала ніяка тупотнява опівночі.. Була тиша. Благословенна тиша (І. Багрянний).

І настає така блаженна тиша, зливаються і небо, і поля (В. Сосюра).

Запалені свічки, поприв'язувані до їхніх рогів, горіли ясним полум'ям серед величної тиші нічного повітря (Ю. Яновський).

А в сфері всеблаженної тиші,—/обличчя.. (В. Барка).

.. в камері панувала гнітюча тиша (І. Багрянний).

Над землею місяць звишився І ласкаво озирнув І село, й левади темнії, Що окрила сива ймла.. Тиша дивная, таємная Всюди міцно залягла (В. Мова).

Він брав її [Наталку] за руку: вів у запаморочливу літню тишу (К. Мотрич).

В зловісну тишу вдарилась луна.. (А. Малишко).

Така лагідна тиша, так гарно горять над головами свічі, такі всі спокійні і щасливі (У. Самчук).

Моторозна тиша, як у могилі (А. Хижняк).

Жінка писала і чула, як зачаїлася в ній мудра тиша (К. Мотрич).

І враз — несамовита тиша Згасила музику (Є. Маланюк).

Але не все спокійно на селі. Оманна світлість в цій оманній тиші. Тут, саме тут, скорботи і жалі, і біль і жах, і муки найчорніші (І. Качуровський).

.. вузькі язички полум'я радісно бавились і коливались в полохливій тиші ночі (М. Івченко).

Довкруги нього [будинка] видимо, як туман, стояла понура тиша (У. Самчук).

І розбирає до кісток Мій звір мене в мені для мене. Під світлі пахоші зірок. І ночі тишину скажену (М. Осадчий).

Лягти — і пірнути в сновиддя понурі. / Осад весь у тиші снотворній завмер (М. Бажан).

Ну, от і все...— промовив Микола якось чудно в страшній тиші.. (І. Багрянний).

.. в темряві.. йому [Андрієві] ввижався темний, спов-

нений чорного, задушливого тропічного мороку сад, тоскна тиша й силуети мірт та кипарисів (*І. Багрянний*).

В урочистій тиші чулось лиш бухання моря та срібне, мелодійне цвірінькання південного цвіркуна (*М. Коцюбинський*).

І не хотілось порушати сієї урочисто-зачарованої тиші (*М. Івченко*).

В кущах стоять глибокі темні сутінки, тремтять сторожко таємничо-задумливі дерева, порушуючи від легкого подиху вітру чутку тишу ночі (*М. Івченко*).

І щира тишина відкрила в пристрасть / барвінкові над вечір двері (*В. Барка*).

Оригінальні епітети. Блакитна, всепотужна, жовто-зелена, зоряна, зоряноока, іскриста, округла, сизо-молочна, синя, сонячна, тиха, уперта, храмна, чорнява.

Серед весільних гостей в блакитній тиші, поміж вогнів (*М. Коцюбинський*).

І так він [хаос] спав глибоко, і була Так всепотужна ся балтійська тиша (*Є. Маланюк*).

А вгорі над струмком дрімала жовто-зелена тиша осені й наче уві сні ранила листя (*Гр. Тютюнник*).

Такої дивної отрути / я ще ніколи не пила.. / Такої зоряної тиші, / такого безміру в добі!.. (*Л. Костенко*).

.. а навколо неї в іскристій тиші лагідно кружляли дівочі надії, забивалися в серце, і воно тріпотало, мов рибка на вудці (*М. Стельмах*).

.. коли б не знав я / мову міста прямокутну, / то округлу тишу поля / вже пізнати б я не зміг (*Б. Олійник*).

Низьке небо мовчить над безмежжям поснулих хвиль, Неймовірна ся сизо-молочна балтійська тиша! (*Є. Маланюк*).

Для кого грім і синя тиша, Земна любов і гордий гнів Є суть єдина (*А. Малишко*).

Облітають квіти, обриває вітер / пелюстки печальні в синій тишині (*В. Сосюра*).

Навколо соняшна тиша, бринять у збіжжі сині голівки моторних волошок.. (*У. Самчук*).

Червоно світить місяць над горбом, і тиша така тиха, аж холодна (*М. Вінграновський*).

Ще довго то там, то інде знімався і падав невтомний уривок пісні, ніби борюкаючись із упертою тишею.. (*У. Самчук*).

У лісі стояла храмна тиша (*Гр. Тютюнник*).

І чорнявій, зоряноокій Пані Тиші вклонився Гнів (*М. Доленго*).

◆ *Безвітряна, вечірня, гірська, лісова, морська, нічна, осіння, передсвітанкова, ранкова, світанкова, сільська, степова, хвилинна та ін.*

ТІЛО

Тулуб, корпус людини.

Про розмір, вагу; про сильне, струнке або слабке тіло; про стан тіла.

Атлетичне, безсиле, бідне, богатырське, буйне, важке, велике, викохане, виснажене, високе, втомлене, в'яле, дебеле, гаряче, геркулесове, гладке, гнучке, годоване, голе, голодне, граціозне, гумове, довге, живе, живуче, жилаве, жирне, жорстке, зажиріле, залякле, залізне, замучене, застигле, здорове, зів'яле, зомліле, зморене, калічне, козацьке, коротке, крилате, легке, летюче, ліниве, маленьке, масивне, мізерне, міцне, мляве, могутнє, молоде, мускулясте, м'язисте, м'яке, наболіле, натомлене, недобите, незаймане, незграбне, нездорове, немічне, неслухняне, обважніле, опасисте, ослаблене, оспале, пітне, повітряне, повне, породисте, пружне, пухке, розгарячіле, роздерте, розморене, розм'якле, розпарене, розпусно-тучне, розслаблене, рухливе, сильне, скоцюрблене, скручене, слабе, сліпе, слухняне, спритне, сталеве, старе, старече, стерзане, стрімке, струнке, сухе, сухоребре, схудле, тверде, тендітне, тепле, товсте, тремтливе, туге, тужаве, тучне, тяжке, хворе, хирляве, холодне, худе, чотирикутне, шовкове, щільне, юначе, юне.

Пахло від нього шкірою, тютюном,.. але тік від його важкуватого, майже чотирикутного тіла незбагненний струм (*Вал. Шевчук*).

Те ж сонцем викохане тіло, Смагляве в сонячнім меду, Хітон зелений знов оділа На вічногрішну наготу (*Є. Маланюк*).

Отець Григорій підняв з лежанки втомлене тіло і підійшов до вікна (*Б. Лепкий*).

Вдарив у голову хміль, погнав густу застою кров.., налив в'яле тіло войовничою снагою (*А. Дімаров*).

Його [Якіма] шапка насунулась на закриті очі; його гаряче тіло пестить і лоскоче ранішня прохолода (*Панас Мирний*).

В живуче тіло мертвая душа Вступає знов (*Є. Маланюк*).

Думи несуться і несуться, сили наповнюють зів'яле тіло.. (*У. Самчук*).

Зморене цілоденним блуканням тіло [Павлуся] ви-магало відпочинку, здорового, життєдайного сну (*О. Донченко*).

Важко йому [Миколі] бути отаким летючим тілом, і духу йому вже не стає.. (Вал. Шевчук).

Її [Софії] молоде здорове тіло цупко хваталось за гілля, і повні засмолені ноги міцно й ловко упирались в дерево (М. Івченко).

Весняний, теплий вітер приємно лоскоче молоде, пружне тіло (У. Самчук).

Засинаючи, земля покритася цими заметами, мов ковдрою, щоб.. людські ноги не торкалися її натомленого тіла (М. Руденко).

Було якесь прикре почуття роздвоєності — тіло, обважніле від перевтоми, прагнуло забуття, спокою, а душа.. поривалася геть.. (І. Багрянний).

Ще січень, ще замерзлі віти, Та десь спахнуло й зайнялось.. І долетіло, й перейшло в оспале тіло, в мляві жили (Є. Маланюк).

Покрий роздерте чорне тіло, що клекотіло лиш гріхом.. (Є. Маланюк).

Пахло розпареним тілом, змішаним з пудрою і духами (М. Івченко).

Хміль одразу вогнем розходитьсся по тугому тілі сотника (М. Стельмах).

Запрагло відпочинку Хворе тіло (В. Барладяну-Бирладник).

Про колір.

Біле, бліде, блідо-рожеве, ванпяне, жовте, загоріле, засмагле, золотисте, коричневе, матове, мідне, оливкове, посиніле, рожеве, смагляве, темне, червоне, чорне, шоколадне.

Високії ті могили, Де лягло спочити Козацькеє біле тіло, В китайку повите (Т. Шевченко).

Міг би [Іван] розказати.. про потопельників, які по заході сонця сушать бліде тіло своє на каменях в річці (М. Коцюбинський).

Про враження, психологічне сприйняття.

Байдуже, безвладне, безвольне, бездушне, беззахисне, безпристрасне, божественне, відчасне, гарне, грішне, дике, життєрадісне, закличне, земне, злобне, квітуче, кохане, красиве, неживе, несміливе, нечутливе, ніжне, німе, прекрасне, привабливе, рідне, розвинуте, розкішне, солодке, тремтливе, царське, чарівне, чудове, чуттєве.

Безвладне тіло ще тепле, що так покірно лягло йому під ноги, струснуло у ньому зненависть.. (М. Коцюбинський).

Як засне грішне тіло, добрі душі, покинувши землю, зносяться до Господа Бога, купаються, обливаються у небесному світлі, підслухають, що говорять на небі ангели (П. Куліш).

Не раз його шабля і спис, добиваючись шляхетства, виймали душу зі своїх братів: у злобному тілі властолюбця легко прищепилася жорстокість вельмож і королів (М. Стельмах).

У Романа було красиве тіло, розвинуте, біле, м'язисте, значно молодше за його порізане глибокими зморшками обличчя (О. Гончар).

Оригінальні епігети. Вічно-юне, горде, заборонене, медово-гаряче, нецензурне, пишно-золоте, тучно-чорне, четвертоване, швидкоплинне.

Горде тіло моє нецензурне! Що мені з тобою робити? (В. Стус).

Тіло моє! Заборонене, та моє.. (В. Стус).

Він [Григорій] брав Наталку на руки,.. пестив її медово-гаряче тіло і клявся у дикій своїй любові (К. Мотрич).

Даремно тіло пишно-золоте, Де сині жилки рік, цілує щедро Понтійське сонце.. (Є. Маланюк).

Щоб тучно-чорне, вічно-юне тіло [весняної землі] Розкрилось, як жіночі ложесна (Є. Маланюк).

Тіло моє! Четвертоване ерою (В. Стус).

ТІНЬ

(Як правило, у множині). 1. Темне відбиття на будь-якому предметі, що освітлений з протилежного боку.

Про розмір, форму, гущину, колір.

Ажурна, балухата, біла, блакитна, бліда, бузкова, веле-тенська, велика, величезна, видовжена, витягнута, вкорочена, волохата, глибока, гола, горбата, гостра, гострогранна, готична, густа, димчаста, довга, загострена, забувна, зелена, зігнута, золота, згорблена, зубчаста, каламутна, кострубата, коротка, крива, крупна, кучерява, лапата, легка, мертвенно-синя, молочно-блакитна, м'яка, напівпрозора, наскрізна, незрозуміла, нечітка, низька, окоренкувата, округла, прозора, рідна, розмита, світла, семикута, сива, сиза, синя, сіра, сіро-голуба, сітчаста, слаба, смарагдова, срібно-синя, темна, темно-голуба, темно-сіра, тонка, тьмяно-синя, хвиляста, червінькова, червона, чітка, чорна, чорноцвітна, чотирикутна, чудерницька, чудна, широка, щільна, яскрава.

На коминку світиться невеличка.. лампочка без скла.
На стінах ледь помітні балухаті тіні (*У. Самчук*).

Он подивися, що то був за Кінь, / яка від нього велетенська тінь!

І тінь Сізіфа, тінь тії печалі, / горбата тінь, трагічна тінь сторіч (*Л. Костенко*).

Мури церковні хитаються серед гострих тіней з тополь, і мають на тлі чорної ночі невидані замки (*М. Коцюбинський*).

Південна гострогранна тінь Ховалась синьо до заломин Пощерблених вітрами стін (*С. Гординський*).

А я, німий, завмер біля порталу, Закутаний в готичну тінь століть.. (*Є. Маланюк*).

Густі, холодні тіні широкими смугами слались від гори.. (*М. Івченко*).

Згорблені тіні лип тремтять під ногами чоловіка, він приминає їх важкими чобітьми і чує, як під його шапкою уперто ворухиться піт (*М. Стельмах*).

Сонце червоніє вже за тернами, а тіні від дерев лапаті і довгі (*К. Мотрич*).

Якась тінь в тому саяві [місяця] з'явилась, Легка, блакитна, прозора і така невиразна, як мрія (*Леся Українка*).

Світло ж бо скісні проміння довгі / посилає в гай, туди, де сосни,— й на піску молочнім та сріблястим / тіні сіро-голубі кладуться (*П. Тичина*).

Від білих хмар лиш смарагдова тінь Біжить ланами (*Є. Маланюк*).

Весна. Неспокій. Молодик Прокреслив срібно-сині тіні (*Є. Маланюк*).

Тішуся сяєвом сонця, темними тінями лісу, ніжним дотиком повітря.. (*М. Грушевський*).

Отак позмагавшись зі своєю темно-голубою тінню, Сашко підбіг до Галі Грушецької.. (*М. Вінграновський*).

Цей спалах снігу, тьмяно-синя тінь / від частоколу огорожі (*В. Стус*).

Воно [небо] аж сюди клало червінькові тіні (*Б. Харчук*).

А ти шукай — червону тінь калини на чорних водах — тінь її шукай, де жменька нас (*В. Стус*).

Всі ніби на картині.. Вище, нижче, ще нижче.. Там далі тіні — чорні й сірі, невиразні, ворухливі (*У. Самчук*).

Про рухливість тіні; про її психологічне сприйняття.

Беззвучна, безпощадна, безшумна, благодатна, боязка, важка, ворухлива, глуха, дивовижна, дрижача, дрижка, журна, журавлина, зла, зловісна, злякана, знесилена, летюча, мертва, метка, мовчазна, моторошна, м'яка, наполохана, підступна, незабутня, непорушна, нерухома, нетлінна, німа, одвічна, полохлива, похмура, прекрасна, прощальна, нечутна, прудка, п'яна, рухлива, рухома, скрадлива, скорботна, сонлива, строга, сувора, тасмнича, тиха, трагічна, тремтяча, фантастична, хижка, химерна, холодна, цікава, чиста.

Вовк підстрибнув, вискнуп від болю і беззвучною тінню розтанув в імлі (З. Тулуб).

Коло її будинку на вітрі погойдувався старенький ліхтар, тягаючи по тротуару туди-сюди великі важкі тіні, й поскрипував жерстю (Є. Гуцало).

Тільки мертвно-бліді стіни хаток, по обидва боки, приймали моторошну тінь з півночі (В. Барка).

Воно [сонце] саме проскочило вузьку рожеву хмарку і розгонисто погнало золотими стрілками поперед себе наполохані тіні.. (М. Стельмах).

[чотири маленькі брати].. приглядаються до таємничих тіней, рухомих і нерухомих, що виповнюють весь навколишній світ.. (І. Багрянний).

Од вій — тремтячі довгі тіні і губи теплі, як тоді.. (В. Сосюра).

В хаті густі пасма від місяця, скакають фантастичні, як привиди, тіні (М. Івченко).

.. Коли він повертатиметься додому, йому дорогою трапиться цікава, рухлива тінь од ліхтаря, похитуваного вітром (Ю. Яновський).

2. Місце, закрите будь-чим від сонця; затінений простір.

Блаженна, велика, величезна, вічна, вогка, глибока, густа, замшіла, освіжаюча, приємна, прозора, прохолодна, радісна, рідка, свіжа, солодка, суцільна, холодна, широка.

І все тут, в тих вічних тінях, все тут якесь вогке, пририсле, нерухливе (Г. Хоткевич).

В ущелинах панує тінь замшіла (М. Сарма-Соколовський).

Широкі її [липи] віти далеко розпросторились в сторони, прикриваючи пишній килим зеленої трави густою тінню (Панас Мирний).

Червоне, веселе, ясне сходило сонце. Клало чіткі сві-

жі тині, вигравало в росяних травах такими веселковими спалахами, що аж боліло в очах (А. Дімаров).

Хитаються й повзуть холодні тині ночі, і зорі дивляться на місто без вогнів (В. Сосюра).

3. Невиразний обрис кого-, чого-небудь у темряві; примара, привид.

Безсила, безформенна, бліда, грізна, густа, дивовижна, диявольська, жахлива, загадкова, зловісна, мовчазна, невидима, невиразна, незвична, незрозуміла, нервова, неспокійна, нечутна, неяскрава, низька, ніжна, окоренкувата, похмура, смішна, сонлива, страшна, тасмнича, тиха, туманна, химерна, чарівна, чотирикутна.

Сцена порожніє. Пробігають одна за одною неспокійні тині (Ю. Яновський).

Нечутною тінню [хлопець] виступив надвір і навшпиньках подався до воріт, пригинаючись під вікнами (В. Барка).

.. може, притулиться до однієї з тих шибок прозоре обличчя — тинь якась стане за вікном.. низька, окоренкувата, майже чотирикутна якась тинь плакатиме разом із дощем.. (Вал. Шевчук).

.. ліс нап'явся похмурою тінню (В. Свідзінський).

Поправив [Юрчик] подушку, і заспані очі спинились на білій грубі, там кралась якась сонлива та чиста тинь.. (Г. Косинка).

Була вона якась незвичайна в цей пізній час, в цю вітряну ніч, одна серед розшумованих хлібів, в таємничих тінях ночі та місячних серпанках (О. Гончар).

Сліпучі «зайчики» сонця, що танцювали на Ташані, химерними тіннями ворушилися в нього на обличчі (Г. Тютюнник).

Оригінальні епітети. Білоткана, булана, журавлина, зло-рука, легко-граційна, нецьогосвітня, сірошинельна, стосумна.

Білоткані тині [Мороза], легко-граційні, в танках снуються перед очима, посилають привіт зорям.. (М. Івченко).

Степом іду / коня убито / булану тинь його / за срібну вуздечку веду (Т. Мельничук).

Сірі, сірі, сіро-білі гуси — Дні у ряд, мов журавлина тинь.. (А. Пашко).

Рідко сновигали люди, схожі на нецьогосвітні тині (В. Барка).

Як сірошинельна тинь фронтів, пройшов він осін-

німи степами, переночував і більше ніколи не відгукнувся (О. Гончар).

Бувай здоров! Нехай стосумна тінь Тебе полишить — Хай печаль минає (В. Коротич).

ТОПОЛЯ (Часто вживається у множині). *Про висоту, колір; про вік, характер стовбура, запах.*

Безлиста, біла, білокора, величезна, висока, височенна, гінка, гнучка, гола, гостроверха, довга, зелена, мідна, молода, піднебесна, похилена, розкішна, рясна, слаба, срібляста, срібнолиста, стара, стрімка, струнка, суха, суховерха, тверда, тонка, тонковерха, тонкостанна, українська, чахла, чорна, чорнява, шелестлива, широколиста, шумлива.

Я була на концерті ночі.. Скрипалі — вітри / грали на струнах тополь. На струнах безлистих тополь / і лип (А. Пашко).

.. їду я конем / до тебе на весіллячко зоря / сиротою ходе / попід тополлю білу (Т. Мельничук).

При в'їзді до хутора дві височезні, гостроверхі тополі, а перед самим будинком потужний вал густого бузку (У. Самчук).

Мотоцикл, притишившись, завертав у двір, кинув смугу світла, освітивши на мить і її [Юстину].. і гінку тополлю (Б. Харчук).

Поруч тремтіла гнучка срібнолиста тополя.. (Б. Грінченко).

.. довга тополя брязкальцями зір (В. Вовк).

Ніч. Електричні ліхтарі, як парубки, моргають на молоді тополі, милуються, грають світлом на біло-зеленому листі.. (Г. Косинка).

.. її [дівчини] погляд, перескочивши подвір'я, зупиняється на двох піднебесних тополях, між якими вчорами погойдується місяць (М. Стельмах).

На щастя, червоний колір уже скінчився, бо скінчилися казенні будівлі й почалися звичайні, вбогі обивательські халупи,.. тини, порослі буйно колючками й пасльоном, рясні тополі й осики.. (І. Багрянний).

Зашуміла вітами стара тополя (А. Шиян).

І дух його — як гін стрімких тополь, Що височать на обрисі гірському (І. Гнатюк).

Межи білих хаток цвіте й вишня рясна. й тонковерха тополя пахучим листом шелестить.. (Марко Вовчок).

Одна ж дівка.. вродлива. Мов тополя шелестлива (В. Мова).

Про враження, психологічне сприйняття.

Беззахисна, величава, горда, гордоросла, добра, задумлива, зажурена, засмучена, ласкава, ніжна, німа, одинока, посивіла, рідна, самотня, спляча, сторожка, сумна, трептлива, трепетна, тужлива, холодна.

І вранішній прорізаний лиманами степ, і відкрите небо над ним, і по-дівочому беззахисні тополі — все, причайвшись, наче ждало якогось нещастя (О. Гончар).

Так стоїть тополя, повна сонця й болю, Вітамі-привітами кланяється полю. Добра та ласкава, ніжна й молода, Милого з походу вірно вигляда (В. Симоненко).

Не шуми, зажурена тополя, над розгоном огнянних доріг.. (В. Сосюра).

Навкруг тополі посивілі, Бо довго вчора сніг ішов (Д. Павличко).

Ось свіженький вітерець, Разом з хмаркою летячи, Розбудив тополі сплячі (В. Мова).

А тополя край двору стояла, як завжди, висока і сторожка (Б. Харчук).

.. Під небом неосяжно голубим Тополі українські величаві Докірливо гойдаються над ним [солдатом] (В. Симоненко).

Мов дуб і трепетна тополя — З тобою в парі ми росли (М. Стельмах).

.. Коливають вершечками Тополі тужливі.. (В. Мова).

Оригінальні епітети. Кісткувата, срібночола.

Тим часом брат Прокіп провадить супутника дрібними вуличками і завулками до сірих воріт при кісткуватих тополях.. (В. Барка).

Придорожна тополя, стуманівши, стала звуками вечора, теплим диханням втомленої землі і, срібночола, облита зоряним блиском, стояла у всій своїй красі край воріт (Б. Харчук).

ТРАВА

(Як правило, вживається у множині). **Про висоту, густоту, колір, запах; про стан трави.**

Ароматна, біла, блискуча, бліда, брудна, буйна, вигоріла, висока, вихля, в'яла, голковидна, голуба, голчаста, густа, дика, довга, довголиста, духмяна, жирна, жовта, жорстка, запашна, загорошена, заражена, зелена, зжата, зів'яла,

зім'ята, золота, квітуча, колюча, коротка, кучерява, кущиста, матова, медова, миришава, мокра, молода, м'яка, невисока, недоторкана, некошена, нетолочена, нехожена, низька, ніжна, оксамитова, пахуча, пожовкла, пожухла, покошена, пом'ята, поруділа, посохла, прижовкла, приморожена, прим'ята, присохла, пустельна, ржава, рідка, росиста, росяна, руда, свіжа, свіжоскошена, сива, синя, сіра, слизька, смарагдова, соковита, спалена, срібна, столочена, струнка, суха, тверда, тендітна, тепла, тонка, торішня, хвиляста, холодна, шовкова, яскрава, ясно-зелена.

Аж поки скакун сновидінь підхопить його й шалено понесе кудись, по груди шугаючи в буйних квітучих травах.. (О. Гончар).

А в саду — Високі трави.. Пахнуть яблука Вітрами.. (Віт. Поліщук).

Проте — я дякую за сосни смоляні, За небо пролісків, / за рунь голчастих трав.. (М. Рильський).

.. та річка з прозорою, жовтавою водою, що в'ється змією здовж лугом, вкритим густими і високими осоковитими травами (У. Самчук).

З-під городника дика трава лізе, росте мов навіжена (Б. Харчук).

.. де тільки версти, дерев'яні зебри, /пасуться в запо-рошеній траві.. (Л. Костенко).

— А он голова сільради ще три дні назад казав, що вся трава заражена і боронь Боже нею годувать скотину (К. Мотрич).

Луг, на який вони прийшли, був давній і старий.. і на його величезному квадраті, обрамленому з чотирьох боків лозняками, розкохувалися зелені, густі та запашні трави (Г. Тютюнник).

Схилялася в ноги хвиля, /неначе трава зів'яла (Л. Костенко).

Співа трава, ніким ще не зім'ята, І вабить сном солодких таємниць (Є. Маланюк).

Каміння вже встигло нагрітися й промінилося теплом — запах медових трав з гірким присмаком (Вал. Шевчук).

[Королевич Юрась] в пристрасній втомі падав на землю, і цілував, і з ніжною ласкою пестив молоду ясно-зелену травичку (М. Івченко).

Хотілося скинути черевики й босим пройти по м'яких росяних травах.. (М. Івченко).

Леле! Коли це було: в трави некошені впасти, Всеньку планету обнять і заридати від щастя? (О. Підсуха).

Відлітали птахи в ірії, і посивіле насіння поруділих
гнких трав неслоь у далечінь під виття вітрів (О. Дов-
женко).

Дріботіли по ньому вівці та кози, скубли під молочаєм
при сохлу траву.. (М. Вінграновський).

.. на возах завалених лантухами, сіном, свіжою тра-
вою, свитками, голосно перегукуються молодиці, дівчата,
невеличкі хлопчики.. (В. Винниченко).

У небі тіні, тіні, тіні, Не журавлі, а літаки Стрижуть
собори білостінні, Безсило падають хрести у сиві, си-
ні, сірі трави.. (Я. Лесів).

І де ж рости смарагдовій траві, Якщо живого лугу
не зосталось? (О. Пахльовська).

Під соснами трава тверда, ховзька, всипана ми-
нулорічними, розчепіреними шишками (У. Самчук).

І все, куди не йду, холодні трави сняться, / де дерева
шумлять і плачуть за Дінцем.. (В. Сосюра).

Чи шовкова трава, чи літепло мілкої річечки..—
щось таки омило, освітило і висвітлило радістю її душу
(К. Мотрич).

Про враження, психологічне сприйняття.

*Безтривожна, весела, жива, зла, злякана, ласкава, мо-
лода, несмілива, ніжна, печальна, радісна, рідна, сонна, спі-
вуча, сумна, тиха, юна.*

Скороминучий вік безтривожної трави, а надто
ж — печальної трави забуття, що ніколи не радує,
лиш гнітить, мов розвіяне байдужим вітром згарище..
(М. Слабошпицький).

Рушницю того товариша, що впав лицем до рідних
трав, / я в руки радісні узяв (В. Сосюра).

І шовковисті біляві брови лежали на задимленому об-
личчі, як два волоски тирси, степової співучої трави,
занесеної із Східних степів буйними вітрами (О. Гончар).

По пішомуду вже просохло і вузькими смужками по-
росла юна яскрава травиця (М. Івченко).

Оригінальні епітети. *Жовтокоса, небесна (мн.), рахман-
но-оксамитна, свята, сутеніюча.*

І зірка та, що світ мій осіяла, Цвіла, мов квітка між
небесних трав.. (М. Рильський).

Мене ще й досі владно кличе моїх степів свята трава,
/ така і рідна і пахуча, немов коханої слова (В. Со-
сюра).

Пасуться коні нетипові у сутеніючій траві (Л. Кос-
тенко).

◆ *Багаторічна, болотна, злакова, лікарська, лісова, лугова, морська, однорічна, підводна, підсніжна, придорожна, степова, торішня, цілюща та ін.*

ТРАДИЦІЯ

Практика в певній області життя, що склалася історично; усталений звичай; загальноприйнята норма, манера будь-чого (як правило, вживається у множині).

Багата, батьківська, благородна, благодійна, блискуча, велика, висока, вікова, віковична, вічна, героїчна, глибока, давня, дідівська, добра, жива, заведена, звична, здорова, історична, корисна, міцна, незмінна, неухильна, почесна, прекрасна, свята, священна, славетна, споконвічна, стара, старовинна, стійка, сувора, судова, чужа, шкідлива, яскрава.

Раніш на тому майдані влаштовувались ярмарки, був і базарчик пізніш, який потім занепав, отже, варто б відновити давню народну традицію (*О. Гончар*).

Молодіж, знеохочена безконечними і безплідними суперечками про мову, без світлих традицій старшого покоління, виявляє той самий реакційний дух.. (*М. Коцюбинський*).

Чи не час би вже поновити ці славетні традиції. (*І. Ле*).

◆ *Академічна, акторська, армійська, бойова, військова, демократична, життєвська, інститутська, культурна, літературна, музична, народна, національна, реалістична, релігійна, родинна, студентська, сценічна, театральна, шкільна та ін.*

ТРИВОГА

Почуття неспокою, хвилювання (як правило, викликане певною небезпекою, очікуванням чогось неприємного).

Безвідповідальна, безмежна, безпідставна, безперервна, безупинна, благородна, буйна, велика, вічна, внутрішня, глибока, глуха, гнітюча, гостра, даремна, дрібна, душевна, жахлива, життєвська, життєва, життєдайна, жорстока, загадкова, земна, миттєва, моторошна, мученицька, нав'язлива, невгамовна, невиразна, незрозуміла, неясна, нудна, підступна, повсякчасна, постійна, похмура, приспана, прихована, радісна, раптова, ревнива, сердечна, сильна, смертельна, солодка, стомлива, страшна, тасмична, тасмна, темна, тепла, тоскна, тупа, чесна, щемлива, щемляча.

Спав [Мирон Данилович] тривожно. Марева розкидані снілися, втоплені в безмежну тривогу.. (*В. Барка*).

В спокої цім — тривога безупинна своїм кривавим тріпала крилом.. (М. Рильський).

Життя для дитини — і в тім був уже і смисл, і шастя, і ціль, і радість. Жити.. хоч би в вічній тривозі (Г. Хоткевич).

Глуха тривога стукає в серце, наче хоче туди увійти (М. Коцюбинський).

Раптом хтось крикнув: «Повітря!» Деякі попадали на землю, деякі застрибали в окопи. Тривога виявилася даремною (Г. Тютюнник).

Зося.. в стані душевної тривоги була переконана.. що його доля має бути і її долею (М. Стельмах).

Виростеш ти, сину, вирушиш в дорогу, Виростуть з тобою приспані тривоги (В. Симоненко).

З'їхалась шкільна молодь на свята і в радісній тривозі чекає Різдвяного вечора (М. Івченко).

.. чую, як тепла й солодка тривога / ще збавляє серце мос.. (В. Сосюра).

Оригінальні епітети. *Нерозмінна, нерозхлюпана, сива, стоока.*

Я чув малим казки про анталіз [шаслива, нерозмінна монета]. А в ній — людська тривога *нерозмінна, Нетлінна пам'ять каторги і сліз* (В. Боровий).

Краще вже в затінку постояти, краще знову принести додому *нерозхлюпану тривогу* і ні перед ким не розкриватися з нею (М. Стельмах).

Пливла тривога, ніби *всесвіт, сива*, Гойдаючись на гребенях надій (В. Симоненко).

.. крізь вікно в хату влетіла *стоока тривога* (М. Коцюбинський).

ТРОЯНДА (Як правило, вживається у множині).

Про зовнішній вигляд, колір, запах.

Ароматна, біла, білолиця, бліда, буйна, вогниста, духмяна, жива, запашна, зів'яла, золота, кремова, молода, нахуча, пишна, пишно-колюча, повнолиста, пурпурова, ранкова, рожева, розкішна, росяна, рум'яна, свіжа, темно-червона, червона, чорна, яскраво-червона, ясна.

Троянди — білу, кремову й червону — Я зрівав, не без жалю і вагань.. (М. Рильський).

Весь правий берег потопає в кушах *вогнистої троянди* (В. Кучер).

Мов калина росяна у маї, мов в гаю троянда *молода* (В. Сосюра).

Двір був повний квітів — пишних, буйних, пахучих троянд, жовтих, оксамитових купчаків, нагідок, солодковійних гвоздик, різнобарвних собачих рож і соняхів (Ю. Яновський).

В м'які світлі кольори були заткані стіни, а по них візерунками спускались буйні квіти лісів.. і пишної-колючі троянди.. (М. Івченко).

Про враження, психологічне сприйняття.

Горда, делікатна, дрімлива, ніжна, пророча, сором'язлива, царська, чарівна, чудесна.

Тут кольори землі всієї, Красною здружені, зійшлися,— Троянди горді, орхідеї, Тюльпан гарячий і нарцис (М. Нагнибіда).

Проти своєї червоновидої матері вона здавалась, пишною, делікатною трояндою або білою лілією (І. Нечуй-Левицький).

Прилинь, мов крильми, на дорозі, / світучій від троянд пророчих (В. Барка).

◆ Біла, гірська, дамаська, дика, жовта, індійська, кам'яна, китайська, кручена, махрова, мохната, оранжерейна, польова, садова, французька, чайна та ін.

ТРУД

Людська діяльність; робота, що вимагає затрат фізичної та розумової енергії; зусилля, результат роботи.

Про корисний, радісний, значущий за результатами труд.

Активний, акуратний, бадьорий, бажаний, безкорисний, безсмертний, благодотворний, бойовий, важливий, великий, високий, вільний, всеможний, всепереможний, гарячий, героїчний, грандіозний, діяльний, добросовісний, довгий, енергійний, ефективний, живий, животворний, здоровий, значний, легкий, багатоденний, мужній, напружений, настійний, небезкорисний, незміряний, неймовірний, неухильний, побожний, посильний, праведний, правильний, присмний, продуктивний, простий, радісний, результативний, самовідданий, свідомий, світлий, святий, систематичний, славний, творчий, титанічний, тонкий, улюблений, чесний, чистий, чіткий, чудодійний, шалений.

Тоді Між творчістю й трудом розтроснено різницю. І в творчій хваті всеможний труд таїться. І творчий захват — в кожному труді (М. Бажан).

В серцях запалюючи світло, / все переможний труд
іде (В. Сосюра).

Там бачив я гарячий труд і піт І чув слова голодної
голооти.. (М. Рильський).

Час залишив тільки те спільне, те людське, головне,
що заробляється довгим трудом в ім'я добра аж на-
прикінці життя (О. Довженко).

Люблю нестримні і завзяті / пориви їхні молоді / і їхні
подвиги крилаті / у животворному труді (В. Сосюра).

Мить пожадана прийшла: довершено труд много-
денний (М. Зеров).

Не поспішаймо славити вождів, Ще невідомо, як воно
складеться. Вже краще після праведних трудів, Коли
покинуть світ їм заманеться (О. Підсуха).

— А я вам от що скажу, старосто,— почав на це Мат-
вій.—... Сурйозна людина буде чесно битися і чесним
трудом доведе свою правду (У. Самчук).

**Про тяжкий, виснажливий, безцільний
труд.**

Безвихідний, безкрилий, безплідний, безрадісний, безціль-
ний, важкий, виснажливий, гіркий, гнітючий, грубий, да-
ремний, зайвий, зверхлюдський, каторжний, копіткий, ма-
лопродуктивний, марний, мужицький, мученицький, надсад-
ний, напружений, небезпечний, невдячний, невеселий, нелег-
кий, нелюдський, непосильний, неприсмний, нескінченний,
нудний, одноманітний, пасивний, підневільний, порожній,
примусовий, принизливий, рабський, собачий (розм.), суворий,
сумний, тупий, тяжкий, чорний, чорноробочий.

Замкнути очі — і на мить немає Цих двадцяти важких
чужинних літ, Що проорали чоло і поклали На плечі труд
безкрилий.. (Є. Маланюк).

Але це був даремний труд: віршовки в'їдалися в
тіло, він страшенно втопився (Г. Хоткевич).

Це труд зверхлюдський: велетнів споруда..
(В. Барка).

В обіймищах зими Разив надсадний труд усіх, і
ми, Скоривши смерть, Нескорені вмирили (Д. Паламар-
чук).

І знову труд чорноробочий — / млини, підряд-
чики, млини.. (В. Сосюра).

Оригінальні епітети. Огнекрилий.

Трудом сягнув він огнекрилим За всі видимі небеса
(М. Рильський)

ТУГА

Безвихідна, бездонна, безкінечна, безмежна, безмірна, безнадійна, безпричинна, безрадісна, безсила, біла, божевільна, болісна, болюча, боязка, важка, вбивча, велика, видима, відчайдушна, вікова, вічна, внутрішня, гірка, глибока, глуха, гнітюча, горда, гостра, грозова, густа, давня, дивна, дика (розм.), добра, докірлива, дорожна, душевна, жадібна, жалібна, жалісна, жахлива, жорстока, звірина, звіряча, зла, злобна, зловісна, знівечена, кошмарна (розм.), кричуща, люта, мертва, млява, мовчазна, молитовна, мученицька, м'яка, нав'язлива, невимовна, незмінна, незміряна, незрозуміла, нелюдська, неподолана, нерозгадана, несамовита, несподівана, нестерпна, нещадна, неясна, ниюча, ніжно-болісна, німа, пекуча, передсмертна, підробна, прикра, примарна, пронизлива, прощальна, ревнива, розважна, рокова, світла, сердечна, сива, сильна, сліпа, смертельна, смішна, собача (розм.), солодка, стомлива, страшна, тасмна, темна, терика, тиха, тоскна, тривожна, тупа, тяжка, уїдлива, ущиплива, холодна, чорна, щаслива, щемляча, юна.

Журавлі тяглися на південь довгими ключами, і їх журливий гаркавий крик віддався в серці поета безмежною тугою (З. Тулуб).

Добра радість буття! Добра туга одного кохання (В. Стус).

Ляже хмарою жалісна туга (І. Франко).

Три радості у мене невідіймані: Самотність, труд, мовчання. Туги злобної Немає більше (В. Свідзінський).

І в кошмарній тузі кудись далеко, в темну порожнечу зникали всі думки й почуття (М. Івченко).

Але те все заливає гаряча хвиля — хвиля болю, протесту, кричущої туги від неймовірного припущення.. (І. Багрянний).

Старенька панна грає «La prière» Бетховена, й ніжні, теплі звуки з молитовною тугою, тихою, ласкавою, до когось побожно звертаються.. (М. Івченко).

Вона [Наталя] вся розчервоніла.. з м'якою тугою дивиться на мене (М. Івченко)

Обоє нараз відчули, що їхні серця стискає незрозуміла жорстка туга. Такі хвилини траплялися не раз.. (Вал. Шевчук).

А в серці.. туга необмежена (Ганна Барвінок).

Завмирили серця дівочі у німій тузі.. (О. Довженко).

.. де лиш примарна туга Батьківщини / торкнеться

віч твоїх, як тїнь, терпка доспілим запахом калини
(Ірина Калинець).

Зорі горіли хоробливо й у солодкій тузі падали на
поверхню (М. Хвильовий).

Тебе любив, як вітер рожу, / в солодкій тузі, у
журбі (В. Сосюра).

Тяжка, пекуча туга облягла її серце, важкі думки
обсіли голову (Панас Мирний).

І от знову прокидаються шуми весняні, будять кров,
тугою юною тягнуть на сонце, на зелені оксамитові ки-
лими (М. Івченко).

Оригінальні епітети. Білолиця, голодна, зоряна, огниста,
скошена, срібна, холодна, чайна.

Десь виє вовк по нотах божевілля. Бере голодну
тугу — як з ножа (Л. Костенко).

А марсіанське око, око вірного дога В зоряній тузі
виє своє (І. Драч).

Гордий промінь в тієї зорі, Та в нім туга палає ог-
ниста.. (Леся Українка).

Ходім [коню], я напою тебе Дніпром.. Пахуче сіно
скошеної туги /жуватимеш із рептуха ночей (Л. Кос-
тенко).

Тоді [Олеся] прискорювала ходи, а то й бігла, як колись
малою дівчинкою до покійної матері,— бігла, щоб хоча
свою срібну тугу там зустрінути (Б. Лепкий).

Як ти [Україно] зжилася з тугою чайною! Як часто
лицемірив твій Парнас! (Л. Костенко).

ТУМАН

**1. Непрозоре повітря, насичене водяним
паром, а також засмічене пилом, димом
тощо.**

Про колір.

Білий, білуватий, блакитний, бузковий, голубий, димний,
димно-синій, жовтий, жовто-синій, золотий, золотистий,
імлістий, каламутний, молочний, молочно-білий, перлистий,
попелястий, рожевий, рожево-золотий, рудий, світлий, си-
вий, сизий, сизо-жовтий, синій, сірий, сіро-зелений, срібний,
темний, темно-зелений, тьмяний, червоний, чорний, чорно-
білий.

Землі відродо і окрасо! Неси крізь голубий туман.
Човни засмалених слов'ян! (М. Рильський).

Зірвалась [Мокрина], гукнула Сергієві «лови» й побігла
в місячний туман здовж річки (У. Самчук).

Я так занудьгував за морем, що провів половину ночі..,

уявляючи собі море в молочнім тумані заснулих улоговин (Ю. Яновський).

Сонце давно вже сіло в рожевий туман.. (Г. Тютюнник).

Над полем рудий туман (Б. Лепкий).

Вечоріло. Над ставом вода парувала, сизо-жовтий туман жита криє.. (Г. Косинка).

Сірий туман квочкою вгніздився над полями і висиджує тишу (М. Стельмах).

Про щільність, густоту туману; про його обриси, стан.

Безмежний, волохатий, в'язкий, глухий, грубий, густий, дрібний, зернистий, костистий, кудлатий, лапаний, легкий, міцний, м'який, наскрізний, неміцний, непрозорий, нерухомий, низький, повільний, прозорий, пухкий, рідкий, струмистий, сухий, суцільний, тонкий, тяжкий, хвилястий.

І обрій не ділив, але зливав Далечину в один туман безмежний (Є. Маланюк).

— Не було її сьогодні,— обізвався попереду Кушнір, розсовуючи своєю невеличкою постаттю волохатий туман (М. Стельмах).

Грубий костистий туман поплівся лугом (У. Самчук).

Густі тумани сідали в камишах (М. Івченко).

Легкий туман стоїть в придолинках.. (М. Івченко).

Тут [у лісі] ніколи не було того пилу, найдрібнішого сухого туману, що в низьких місцях завжди зменшував швидкість (О. Гончар).

Низький туман застелив город (М. Вінграновський).

.. рідкий туман піднявся над річкою в рівень з нижнім гіллям дерев і поволі ворухився, як живий (Л. Смілянський).

.. Ця далеч, ці ліси в струмистому тумані.. (М. Рильський).

Про температуру, вологість, запах, про характер впливу на людину; про враження, психологічне сприйняття.

Водянистий, вологий, гарячий, гіркий, гнилий, кислий, колючий, кривавий, липучий, лиховісний, льодяний, мокрий, морозний, м'який, ніжний, похмурий, прибудний, свіжий, сирій, смертний, сонний, суворий, сухий, теплий, холодний.

Там, за віками, за гірким туманом.. /любов була єдиним талісманом.. (Л. Костенко).

Від приязного світла маяка У бурю, в лиховісному тумані Мідніщає стерничого рука.. (М. Рильський).

Ледве видніє шлях, що в'ється й зникає у нічному морозному тумані (Леся Українка).

Залізними ворітьми / проломила [гуральня] небо, / степ угнула в чорний яр, / у м'які тумани.. (Т. Осьмачка).

Вже, нахилиючись в теплий туман, закружляла хатина й почала прибиватися до Бугу.. (М. Стельмах).

2. Про психологічний стан, нечіткість думок, уявлень.

Алкогольний, багряний, безпросвітний, блаженний, важкий, ворожий, в'язкий, гарячий, каламутний, кривавий, легкий, мрійний, наклепницький, невиразний, невпорядкований, неясний, передсмертний, н'яний, солодкий, тоскний, тяжкий, хмільний, червоний.

Над життям моїм — кара на горло, На руках моїх — зрадницька кров, і в багрянім тумані — зокілля.. (Є. Маланюк).

Негода й туди [в хату] залазить.., то важким туманом налягає, от, як надворі, то нічим сумом по хаті снує.. (Панас Мирний).

Сумно спершись головою на руку, сидів [Андрій] і дивився на вікно обважнілими очима. У вікні, в якомусь каламутному тумані оберталася земля.. (І. Багряний).

Брязкіт зброї. Досвітній вітер. Поле бою. Простір. Синь. Кривавим туманом повитий Безкрай краси (Є. Маланюк).

Тихо, з очима, покритими мрійним туманом він [Антін] говорив.. (М. Коцюбинський).

Денні промені, як незабутній поцілунок, залишили на землі ласкаву теплінь, яка носить густими п'яними туманами (М. Івченко).

Це, може, неясне марево материнства прокидається в душі дівчини,.. і неспокій руйнує солодкий туман бентежної молодості (М. Стельмах).

.. і в подиві страшного болю старий відчув, як важко поринає в якийсь червоний в'язкий туман.. (О. Гончар).

Оригінальні епітети. Глухонімиий, гордорослий, кокетливий, монотонний, тонкотканий.

Шляхи в глухонімиий туман Нам доля-відьма не простеле (Є. Маланюк).

.. а дим цигарки,— іронічний, покручений,— послався на губах, як кокетливий туман.. (Г. Косинка).

◆ *Вечірній, досвітній, міжпланетний, місячний, передранковий, річковий та ін.*

УКРАЇНА

Багата, бажана, байдужа, безборонна, безсила, безталанна, бідна, благодійна, велика, весняна, вишнева, вільна, гарна, гнівна, голосна, добра, дорога, жовто-синя, зажурена, замріяно-безсила, зболена, зваблива, злиденна, знесилена, знічена, зранена, квітуча, козацька, кохана, красна, крилоорлина, люба, медова, мертва, мила, многотраждальна, невільна, нездоланна, нещасна, пишна, полонена, прекрасна, рідна, родюча, розп'ята, розкішна, розхристана, свята, сердешна, скута, славна, смішна, соборна, співуча, степова, стоптана, страдницька, стражденна, страшна, сумна, убога, ув'язнена, уярмлена, чорна, чужа, шинкарська, широка, ширококрильна, щаслива, щедра, щира, ясна.

Горіла безборонна Україна, з якої Калнишевський вивів війська під Очаків і Кінбурн, вкривалася попелом (*Р. Іваничук*).

.. посумувати, що бідній Україні нашій шербата доля забирає кращих синів.. (*М. Коцюбинський*).

Горить свіча — а спробуй відшукай людину на всю велику Україну.. (*В. Стус*).

Україна ж буде вільна: / візьме долю обома — / голосна, ширококрильна / між народами всіма (*П. Тичина*).

Чи тут військо народнее Колись грасувало, За Вкраїну дорогую Трупом полягало (*В. Мова*).

Мазепа одійшов у вічність. Україна зоставалася зваблива, бажана, родюча .. Опісля Полтави зоставалася зраненою, зніченою (*Г. Колісник*).

Спить злиденна Україна, Кризь сон чує й баче,— І не зна, що сталось з нею За півтора віка.. (*В. Мова*).

Слава ж наша не вмере, не згине, [.. | Слава матері рідної, У братерстві несхибної, Корогвами червоними кристої, Несмертною правдою повітої Красної - прекрасної України До кінця віку (*М. Рильський*).

Чи пізнаєш мій голос? Я — / це ж я твоя крилоорлина, / що дбає за твоє життя, / Червона мати Україна! (*П. Тичина*).

Для всіх ти мертва і смішна, Для Всіх ти бідна і нещасна, Моя Україно прекрасна, Пісень і волі сторона (*О. Олесь*).

Пошли ж тобі [О. Я. Кониському], Боже. Здоров'я і сили, Щоб довго служив ще Україні милій.. (*В. Мова*).

Благословен, хто розбудив Україну мільйонного-
лосну.. (М. Данько).

І, може, тоді завітає та доля жадана До нашої рідної
хати, До тебе, моя ти Україно мила, кохана, Моя без-
таланна мати! (Леся Українка).

Невже ж ти повік будеш невольною, Україно моя!
(Ю. Мушкетик).

Та прокинься ж [Україно], нещаслива, Навкруг
озирнися — На тобі чужинці хижі, Мов п'явки, впилися!
(В. Мова).

.. ці любі брати.. потягнуть підготовану, оплу-
тану, безсилу, безпомічну Україну в обійми ан-
танто-монархічної, єдиної, неделімої тюрми (В. Винни-
ченко).

Коли далі так піде, то скоро, мабуть, і журавлі не лі-
татимуть над нашою прекрасною Україною.. (О. Гон-
чар).

Я рідну Україну Не проміняю на чужину, Нехай се
щастя вам самим (Л. Глібов).

У сітях невідомості кона Розіп'ята Вкраїна, наче
пташка (М. Боровко).

То була здавна, ще за гетьманщини, голодна ненажер-
лива сарана, котра налетіла з Польщі на вільні степи
розкішної України (Панас Мирний).

.. Нічого іншого я не прошу у Бога, /крім волі,/ одної
волі /моєї сердешній Україні (М. Сарма-Соколов-
ський).

У кімнаті висить велика мапа Європи.. Велетенська зе-
лена Росія.. Зелена. Ціла зелена, ніби овоч недостиглий.
Під нею синя Україна (У. Самчук).

І не в однім отім селі, А скрізь на славній Україні
Людей у ярма запрягли Пани лукаві.. (Т. Шевченко).

На моїй уярмленій Україні є уже Скворода, а у
стражденній Росії — Новиков (Р. Іваничук).

Повій на чорну Україну, Де вод і зор давно чортма..
(Є. Маланюк).

І ця шинкарська Україна, й кривавоносний ятаган
Жилися б, їлися без тебе.. (М. Вінграновський).

Це ж він [старий сивоусий бондар] колись давно, слу-
хаючи, як Андрій розмовляв з його сином студентом, не
витримав та й напророкував, зітхнувши: «Ой, не вмреш
ти, синку, своєю смертю! Ні, не вмреш... А все через тую
твою ширю Україну» (І. Багрянний).

◆ *Демократична, запорізька, козацька, незалежна, самостійна, степова.*

УМ (див. РОЗУМ)

УСМІШКА *Гарна, гірка, добра, добряча (розм.), сдина, східна, загадкова, задоволена, знайома, іронічна, іржава, їдка, короткочасна, крива, лагідна, ласкава, легка, лицарсько-поблажлива, лукава, масна, мимолітна, мудрий, мудро-іронічний, м'яка, невинна, недобра, нерозгадана, німа, палка, печальна, помітна, привітна, приємна, примхлива, промениста, радісна, розгублена, світла, силувана, сита, сліпуча, солоденька, спокійна, спокусно-тасмнича, стомлена, сувора, сумна, тепла, тиха, тонка, тремтлива, українська, фарфорова, хижса, чемна, чиста, широка, щира, ясна.*

Усмішка її [Василинки] також гарна (У. Самчук).

Усміх добрий, іронічний трохи, І не знаю, як відповісти (Є. Маланюк).

Над ним [майбутнім] схилилось обличчя Долі,— її усмішка така загадкова! (Л. Костенко).

Усміх твій знайомий, мудро-іронічний / з губ твоїх зітерти не могла і смерть (В. Сосюра).

Уста, чи краще, кутки його уст, опали і на них їдка, іржава усмішка (У. Самчук).

І твою хвилину постать! Усміх твій короткочасний / Я до смерті донесу (М. Рильський).

..лагідна усмішка, Рожевуватий шрам На смілому лиці (І. Багрянний).

Глянув Ілько у великії очі.. ще раз глянув на ласкаву її [Мотрі] усмішку і.. поставив ногу на тин (В. Винниченко).

Легкий усміх майнув по княжім обличчі (Б. Лепкий).

Лиш усміхом лицарсько-поблажливим Подякував Тютюнник за «наказ».. (Є. Маланюк).

У того [міліціонера] теж на обличчі сяйнув лукавий усміх, але він швидко сховав його під молодий чорнявий вус (К. Мотрич).

.. Мабуть же, немарно вона [цариця] так прилипла до них [козаків]. Масною усмішкою й поглядом злої тигриці (І. Гнатюк).

Проводжає вона [Наталя] завжди мене до хвіртки і після того кілька хвилин задумливо дивиться мені вслід, посилаючи м'який променистий усміх очей (М. Івченко).

І усміхнеться німою, нерозгаданою усмішкою далекий бовван тмудараканський *(Б. Лепкий)*.

Шопена вальс... Ну хто не грав його І хто не слухав? На чийх устах Не виникала усмішка примхлива.. *(М. Рильський)*.

А Віталік цей вартій більшої уваги, дарма що ото ніяково шуляться біля Тоні та ховає розгублену усмішечку в долоню *(О. Гончар)*.

Всміхалася тим силуваним усміхом, що нагадує усміх пізньоосіннього сонця або останні квіти в городі *(Б. Лепкий)*.

Да Вінчі — дзеркало затьмарених глибин, Де усміх ангелів спокусно-таємничий.. *(Є. Маланюк)*.

А на моїм обличчі розпливається стомлена, але приємна усмішка *(М. Івченко)*.

Тепла усмішка лежала їй [матері] на вустах, бо дивилася на нього [сина] з любов'ю *(Вал. Шевчук)*.

— Кого я бачу! — зраділо вигукнув Богдан.— Про вовка промовка, а він уже й тут.— Не вовк, а вовчиця,— подарувала йому Неля фарфорову сліпучу усмішку *(К. Мотрич)*.

Наглядач старався чим міг догодити 49-й камері — і чемною усмішкою, і зайвою пайкою хліба.. *(І. Багрянний)*

.. його [капітана] широкий з тонкими губами і чорними короткими вусами рот зробив не менше широку й тонку усмішку *(У. Самчук)*.

Текля щодня наглядала за роботою трактора, ясною усмішкою одаровувала запорошеного Сеня *(К. Гордієнко)*.

УСПІХ

Удача, перемога в досягненні чогось; суспільне визнання досягнутого (часто вживається у множині).

Абсолютний, безсумнівний, безумовний, блискучий, божевільний, бурхливий, великий, величавий, видатний, визначний, винятковий, випадковий, вражаючий, галасливий, голосний, грандіозний, гучний, деякий, заavidний, запаморочливий, зворушливий, казковий, камерний, колосальний, легкий, майбутній, малий, малоймовірний, міцний, надзвичайний, надійний, наочний, небачений, невеликий, незвичайний, незначний, немалий, неослабний, неочікуваний, нестримний, нечуваний, однаковий, очевидний, певний, перемінний, повільний, повний, порядний, рішучий, sensationний, серйозний, скороминущий, скромний, справжній, тріумфальний, фантастичний, фено-

менальний, хвилиевий, частковий, шалений, широкий, яскравий.

Під час загального наступу, серед блискучих успіхів на всіх фронтах і раптом опинитися... в мішку? (О. Гончар).

Усім своїм виглядом Іван демонстрував, що ніколи не сумнівався в неперевершеності будь-кого ним народженого матеріалу, але цей камерний успіх зовсім його не обходить (В. Дрозд).

Я був розігрітий, як віск, своїми планами, майбутніми успіхами, романтичністю натури.. (Ю. Яновський).

Марко поставив самовар і швидко вийшов.— Ну, як вам подобається мій Льоха? — запитав Андрій Андрійович.— Дуже цікавий і інтелігентний хлопчак. Вчу його і він робить порядні успіхи (У. Самчук).

Претич знав, що перемога ще не остаточна, лише хвилиевий успіх (Б. Ленкий).

ФАНТАЗІЯ Творча уява, здатність уявляти; результат уяви.

Про багату, творчу фантазію.

Багата, безмежна, блискуча, буйна, велика, веселкова, вишукана, вразлива, вільна, вічна, гаряча, геніальна, грайлива, дивовижна, діяльна, енергійна, жива, могутня, мрійлива, надзвичайна, натхненна, невичерпна, неприборкана, нова, палка, пекельна, розвинута, розкішна, романтична, світла, смілива, творча, шалена, широка, яскрава, ясна.

Буйна фантазія тручас бідного Макара Івановича по похилості в якусь чорну безодню, звідки нема стежки наверх (М. Коцюбинський).

— Віддаю шану вашій вишуканій фантазії,— відповів Лінкерт (У. Самчук).

Отож батько мій був сангвінік, з вічними фантазіями.. (М. Коцюбинський).

В моїй голові чимраз більше роїлись дивовижні фантазії (О. Досвітній).

І це він писав їй... від своїх розкішних фантазій.. (О. Гончар).

Тебе вітаючи, фантазіє ясна, Підводимо чоло, похилене в горі (Леся Українка).

Про бідну, безпідставну або хвору фантазію.

Безпідставна, бідна, божевільна, вбога, відсторонена, гола, даремна, дивна, дика, дурна, дрібна, злостива, легковажна, мстива, наївна, небагата, невдала, незбувна, порожня,

п'яна, розбещена, роздратована, сонна, хвора, хвороблива, хворобливо-роздратована, холодна.

.. це все якась брехня, бо жевільна фантазія.. (І. Багряний).

Вона [Ольга] опанована якоюсь самовільною блудною химерою,.. ця її дика фантазія затроювала їй ціле життя.. (Н. Кобринська).

Він [Андрій] бачив тюрми й бачив камери, але щось подібне!.. Це перевищувало навіть найдикішу фантазію (І. Багряний).

Дивними зворотами простих фраз, неясними скоками примітивної фантазії розкривала перед молодістю весь біль гірського життя і всю радість його (Г. Хоткевич).

.. Андрій слухає й думає, що все-таки це, мабуть, розбещена, злостива арештантська фантазія.. (І. Багряний).

.. всі її зізнання були тільки виплодом чиєїсь хворої фантазії чи їхніх власних кривавих марень.. (О. Гончар).

ФРАЗА

Завершений за змістом та інтонацією уривок мови (часто вживається у множині).

Про довжину, завершеність, грамотність фрази; про ясність, змістовність, виразність фрази.

Байдужа, беззмістовна, бідна, блискуча, виразна, витончена, вишукана, влучна, відшліфована, гладка, глибока, гостра, довга, довершена, дотепна, дохідлива, завершена, закінчена, заплутана, знаменита, книжна, колоритна, колюча, коротка, красива, крилата, ласкава, легка, магічна, мажорнічна, малограмотна, малозрозуміла, містка, міцна, мудра, напружена, небагата, незв'язна, незрозуміла, неоднозначна, неповна, неповторна, непотрібна, неприродна, обірвана, одрубна, ошатна, переконлива, пікантна, плавна, побутова, потужна, похмура, правильна, проста, ритмічна, розгалужена, розгорнута, розпливчата, розумна, рубана, самотутня, сильна, сіра, складна, соковита, струнка, сумна, темна, тепла, точна, уривчаста, хитра, холодна, цілісна, шершава, щира, яскрава, ясна.

Дівчина ніяковіла, ледве потрапляючи зрозуміти гарно відшліфовані фрази наркомосівця (І. Ле).

Співчутливі журналісти тоді повторюватимуть у багатьох статтях знамениту фразу Менандра: «Той, кого люблять Боги, помирає молодим» (М. Слабошпицький).

І, можливо, Лазюк мав рацію: не хапайся беззастережно

магічних фраз унесених магів словоблуддя про чудодійне спасіння людства, а намагайся знайти дорогу до звичайного, простого, але ясного здорового глузду (У. Самчук).

Григорій довго путався в незв'язаних фразах і нарешті рішив, що йому все-таки тут кур'єром веселіш, ніж десь «на задрипанках» (М. Хвильовий).

В прості ритмічні фрази молодь вклала свої кращі думи і почуття (О. Гончар).

Про ввічливі чи образливі; про невідверті вирази; про набір красивих, але беззмістовних слів.

Брехлива, гарна, гола, гречна, гучна, демонстративна, дешева, дзвінка, загальна (як правило, у множині), закручена, зворушлива, красива, криклива, кучерява, лінькувата, мелодраматична, модна, надумана, надута, незначуща, нечітка, образлива, оманлива, ошатна, натетична, пишна, помпезна, порожня, пуста, риторична, сентиментальна, солодка, тріскуча, фальшива, шумна.

.. а пан писар у вишуканих фразах оповістив Тиховичеві, що від недавнього часу помічає у вині «щось», що конче повинно бути філоксерою (М. Коцюбинський).

.. може, настане такий час, коли відтане заморожене серце [наглядача] і прокинеться загойдане гучними, красивими фразами сумління.. (А. Дімаров).

Він [Йон] розвиває це своє твердження все новими і новими, зворушливими, повними розпачу фразами і завершує мову гострим закликком.. (У. Самчук).

Після її веселого щебетання та криклива фраза якось свиснула й задзижчала, неначе куля (І. Нечуй-Левицький).

Крім троянців, що виділялися своїм високим ростом і дещо уповільненою вимовою, сказано ніби між іншим лінькуватою фразою, були приземкуваті, шустрі і говірки манилівці.. (Г. Тютюнник).

Про банальні вирази, що часто повторюються.

Банальна, завчена, заkostenіла, заяложена, звичайна, казенна, канцелярська, протокольна, стандартна, стереотипна, стилізована, трафаретна, тривіальна, фатальна, ходова, ходяча (розм.), шаблонна, штампована.

Нема чого забивати баки самому собі тривіальними фразами та банальними, непотрібними думками (Леся Українка).

Є ходяча фраза: треба бути начеку і не забувати про чеку (*М. Хвильовий*).

ХАРАКТЕР

Сукупність психічних властивостей, особливостей людини; про людину як носія цих властивостей.

Про вольовий, сильний; про веселий, м'який характер.

Азартний, ангельський (розм.), безхитрісний, благородний, бурхливий, веселий, відвертий, відкритий, вольовий, впевнений, гамірливий, гордий, грайливий, делікатний, діловий, добрий, дружелялюбний, емоційний, жартівливий, живий, залізний, золотий, зручний, ініціативний, компанійський, крицевий, ласкавий, легкий, мирний, міцний, мужній, м'який, настирливий, незалежний, незлий, непідкупний, непокірний, непоступливий, неспокійний, нестримний, палкий, поступливий, пошуковий, правдивий, прекрасний, примирливий, простий, прямий, прямодушний, рівний, рішучий, самовідданий, самостійний, світлий, сильний, складний, славний, сміливий, спокійний, сталевий, стійкий, стриманий, твердий, тихий, хороший, цілісний, чесний, чудовий, щедрий.

*Приваблювали [Донця] сценічний талант, організаторські здібності, розум, воля, відвертий характер, оптимізм, притаманний йому гумор (*М. Кагарлицький*).*

*Все у ньому [Григорієві] Наталці подобалося: і цей м'який диктат, і впевненість у кожному русі та слові, і гамірливий веселий характер.. (*К. Мотрич*).*

*.. розкішний, шорсткий та цупкий, як дріт, волос.. і велика будівля тіла натякала на захований десь глибоко міцний характер і здорову завзятість (*І. Нечуй-Левицький*).*

*.. в його наріканнях не тільки не відчувалося злоби, а, навпаки, звучала гордість і замилювання непокірним характером сина (*Г. Тютюнник*).*

*Всі вони [гості] мали велику шанобу до пана Адама за його рівний характер, солідність і гуманізм (*М. Коцюбинський*).*

Про безвольний, слабкий; про грубий, похмурий тощо характер.

Апатичний, безтурботний, божевільний, боязкий, бридкий, важкий, віроломний, владний, ворожий, впертий, гарячковий, гідкий, грубий, деспотичний, дивний, дикий, драгівливий, дрібний, жорсткий, жорстокий, задерикуватий, замкнутий, запальний, зарозумілий, зверхній, злий, зловісний,

зухвалій, крутий, легковажний, мстивий, нахабний, непокірний, непостійний, неслівливий, нестерпний, нестійкий, нетерплячий, нещасний, нищий, норувистий, підлий, поганій, поривчастий, примхливий, причепливий, різкий, розложений, самозакоханий, сварливий, скритний, слабкий, слабовільний, суворий, сумбурний, сухий, тиранічний, уїдливиий, уципливий, черствий.

Дисгармонія поведінки.. Важкий характер.. Виняткова впертість, перекірливість, непослух.. (О. Гончар).

Ориця знала непокірний і дещо грубуватий характер свого милого, але саме це і вабило її до нього, ота чоловіча незборима сила.. (Г. Тютюнник).

— У нас члени одної родини належать до двох націй... Зося руская, Маня німецька, Леся австрійська... Ми не народ, а вінегрет.. я довго розважав і прийшов до висновку, що тут у нас на Волині дуже й дуже розложений характер. Не кажу — в селян. В інтелігенції. Жахливо! (У. Самчук).

Це натяк на сварливий характер Василини.. (Г. Хоткевич).

ХАТА

Про розмір; про простору хату; про враження, психологічне сприйняття.

Багата, батьківська, бідна, біла, білява, брудна, вбога, велика, висока, вогка, гарна, добра, душна, зажурена, закурена, красива, кривобока, крита, мала, материнська, модерна, мурована, небагата, немазана, необставлена, непишна, нетоплена, нетривка, низька, нова, обдерта, обшарпана, одинока, погоріла, повалена, полупана, порожня, похилена, прадідівська, приземкувата, простора, рідна, розвалена, розхристана, самотня, свіжовибілена, світла, світленна, сива, сіра, смутна, сонцелика, стара, старосвітська, темна, тепла, тиха, утла, холодна, чарівна, чепурна, чиста, чорна, чужа, ясна.

І в поля від батьківської хати В'ється слід маленької ноги (М. Рильський).

За тобою завше будуть мандрувати Очі материнські і білява хата (В. Симоненко).

Високий частокіл з дощок оточує сад і забудівлі. Добра, мурована, біла, крита зеленою бляхою хата, велика на кам'яних стовпах клуня, муровані хліви (У. Самчук).

Хати, здається, мов п'явки, вп'ялися в мокру землю і стоять такі зажурені — зажурені та дощем — не годую побиті.. (Г. Косинка).

Край міста на горі, на самому вигоні, стоїть маленька, старенька хатинка (В. Винниченко).

Ти [хата] стоїш, небагата й непишна, виглядаючи з саду в луг (В. Симоненко).

Сіра осіння мряка, оббиває вітер необставлені хати — хазяйство сільської голоти.. (Г. Косинка).

Сіріс стріха під дошами Вже хата стала нетривка (Є. Маланюк).

Хати мої, хати, низенькі, бідні й рідні В тонкім мереживі зазеленилих віт (Є. Маланюк).

Світи, моя пісне, як місяць на став, на тині похилену хату.. (В. Сосюра).

.. Де стоять в обновах білих, в чистому вбранні Рідні хати, білі хати з хмелем при вікні (В. Симоненко).

І третє затрембітала трембіта про смерть у самотній хаті на високій кичері.. (М. Коцюбинський).

По свіжовибіленій хаті, льоху, жовтій повітчині, шворках випраної білизни зрозумів, що шлях її [Наталки] стелився лише сюди (К. Мотрич).

Світлу хату на Дунаї Звів при березі рибалка.. (М. Нагнибіда).

Сто вітрів мій вік запряг С и в у хату розхитати (І. Драч).

Мрійливо дивився поперед себе, не бачачи ні старої батьківської хати, ні старого занедбаного обійстя (Б. Харчук).

Чи ж захистить софійський мур Сліпий простір і утлу хату (Є. Маланюк).

Несли до рідних хат втому і радість. Які чарівні оті своя хата і все навкруги (У. Самчук).

Він [Володько] дивиться на всі боки, бачить чепурні хати з вишневими садками.. (У. Самчук).

З-між дерев виглядали хатки, як білі горлиці, що зложили крильця, такі чисті хатки і гарні: раділи до блакиті вікнами, ніби очима (В. Барка).

І знову сон. Ясна хатина В мереживах похилих літ (Є. Маланюк).

ХВИЛИНА (хвиля)

Про короткий, але важливий час в житті людини.

Бажана, безкінечна, благословенна, важка, велика, весела, вирішальна, відповідальна, вільна, гірка, глуна (розм.), гостра, грозова, дивна, добра, дозвільна, доленосна, дорога, дорогоцінна, драматична, сдина, жахлива, зайва, зручна, кожна, коротка, критична, мила (як правило, у множині), мученицька, напружена, небезпечна, невловна,

незабутня, неповторна, неприємна, несмілива, остання, очікувана, пам'ятна, певна, поодинокі (як правило, у множині), потрібна, присмна, прикра, радісна, рідка, рішуча, розначлива, рокова, самогубна, світла, свята, священна, скорботна, слухна, солодка, стомлива, страшна, сумна, тиха, трагічна, тривожна, тяжка, урочиста, чарівна, чудова, щаслива, яскрава, ясна.

Важливе все: і що набуваю в інституті, які переживаю почуття, як формую свій світогляд, кого підтримую у важку хвилину, а кому відмовляю в допомозі (Є. Гуцало).

Садок свій оглядає [Матвій] і рано, і ввечері, і завше, коли тільки має вільну хвилину (У. Самчук).

Так, так, і зморшки, й сивину Мені життя подарувало, гірку хвилину не одну (Л. Дмитерко).

Вір, друже мій, Що в грозову хвилину Заслонить серцем він любиму Батьківщину (Л. Забашта).

Всі, хто має хоч хвилиночку зайву, мерщій сунуть на улицю дихнути повітрям вільним, помилуватися світом ясним (Панас Мирний).

.. ця чорноброва, з сміливим лицем особа, в потрібну хвилину рішуче взяла свого «великого фантазера» під захист (О. Гончар).

Йй хотілося хоч на місяць-два відкласти сумну хвилину розлуки (Б. Лепкий).

Прадід згадувався лагідний і старий, древній голос лунав Данилові в усі тяжкі хвилини його юнацького життя (Ю. Яновський).

Хотіла б я піснею стати У сюю хвилину ясну, Щоб вільно по світу літати, Щоб вітер розносив луну (Леся Українка).

ХВИЛЯ

Водяний вал, що утворюється коливаннями поверхні води (часто вживається у множині).

Про розмір, форму, характер коливань.

Безмежна, безшелесна, близька, буйна, бунтівна, буревійна, бурхлива, велика, висока, гладка, гнучка, горбата, гостра, гриваста, густа, далека, довга, дрібна, дужа, застигла, збурхана, коротка, крута, кучерява, легка, ледача, мертва, млява, могутня, м'яка, неспокійна, низька, ніжна, пишна, піниста, пінна, пласка, плюскотлива, повільна, повноводна, повсталла, потужна, похила, ритмічна, розбурхана, розгойдана, свіжа, сильна, скаламучена, спокійна, стрімка, тверда, тиха, туга, штормова, штучна.

Ці славні, тихі приятелі [книги].. манили кудись — далі, все далі у безконечність, під зоряне небо, на степ розлогий, на моря та океани у борню з буревійними хвилями (У. Самчук).

Бійші мовчки греблись. Втягнувши голови в плечі, вивертали веслами гривасту хвилю (О. Гончар).

І хвилі моря, далекі і близькі, / мені шумлять.. (В. Сосюра).

Телятко кинулося до цебра з водою, смішно дмухало ніздрями, здіймаючи дрібні хвильки, й довго не могло вгамувати спрагу (К. Мотрич).

З бурхані хвилі ходили, гримлячи до небес, а потім застигли нараз під гнівним словом чиймсь.. (Г. Хоткевич).

Дубок повертається боком до вітру, шогли зарипіли, і вже бугшприт іде над водою, і ніс ріже плюскотливу хвилю (Ю. Яновський).

А човен побивається об здвиги повсталих хвиль, твердих, немов стовпці (В. Стус).

Плине вітер крізь села, сади, Золоті її очі й ритмічні Сині хвилі річної води (Є. Маланюк).

Мов розбурхані хвилі океану напірали стовпища половецькі.. (Б. Лепкий).

Про колір, ступінь прозорості.

Біла, білогрива, білопінна, білосніжна, блакитна, брудна, бузкова, буриштинова, веселкова, голуба, дзеркальна, жовта, зелена, каламутна, кришталева, попеляста, прозора, світла, світло-золота, світло-русява, сива, сиза, синя, сіра, скляна, смарагдова, срібна, сталева, темна, темновода, чорна.

Ми самотою йдемо по хвилі білогривій (М. Зеров).

Розлилась Рось рукавами й рукавцями поміж зеленими острівцями, розсипалась по камінні, переливаючи білу хвилю з каменя на камінь (І. Нечуй-Левицький).

Страшний був Дніпро, потемнілий від крові. Каламутна хвиля (О. Довженко).

Синя хвиля скипала молоком біля їх [татар] ніг, а відтак танула і шипіла на піску.. (М. Коцюбинський).

Хвиля синя здоганяє Світло-золоту.. (О. Ющенко).

Дніпро котив важкі сірі хвилі, понтонний міст піднімався й опускався під ногами (Ю. Яновський).

Між горбів кругих, розлогих, Тче Дніпро сріблясту хвилю І несе її до моря (П. Усенко).

Вгорі нічний туман, як молоко, / внизу хлюпочуть хвилі темноводі (І. Гончаренко).

Миколчин тато йшов за плугом, і чорна земля чорною хвилею хлюпала йому на чобіт (М. Вінграновський).

Про температуру.

Зимна, крижана, прохолодна, студена, тепла, холодна.

І віття своє піднімаю у небо просторе, А корінь мій миє студеною хвилею море (М. Зеров).

Теплою хвилею в морі, Шовком трави по землі Плеще весна сонцезора.. (О. Ющенко).

Б'ється холодна хвиля об берег, шумить (А. Шиян).

Про враження, психологічне сприйняття.

Бадьора, безтурботна, блукаюча, важка, весела, відчайдушна, вільна, вічна, вперта, гнівна, горда, гостра, грайлива, граціозна, грізна, гуляща, дзвінка, дивна, дика, добра, дрімотна, жахлива, замріяна, заспана, звіряча, зла, зловорожа, ласкава, лиховісна, лінива, лукава, недобра, незнана, неприборкувана, неприсмна, нервова, нескорена, неспілива, неслухняна, нещадна, обережна, одинока, оманлива, підступна, поважна, покірна, послулі (мн.), похмура, примхлива, радісна, розгнівана, розлючена, свавільна, сердита, скам'яніла, сонна, сяйна, тверда, тремтяча, тривожна, хижка, шалена.

Та безнастанно в них тече життя, як в небі — синь, як море — в вічних хвилях (Є. Маланюк).

В Ташані вода як синькою розведена, і сині хмари киплять у ній, миються гнівною хвилею.. (Г. Тютюнник).

.. важкий водограй з шумом привалив його [Черниша] зверху, обдав гострою хвилею з ніг до голови (О. Гончар).

Хлюпа шастя / дзвінкою хвилею.. (В. Симоненко)

За чайками шепочуть хвилі добрі.. (В. Барка).

І небо невмите, і заспані хвилі; І понад берегом геть-геть Неначе п'яний очерет без вітру гнеться (Т. Шевченко).

Там хвилі похмурі, там небо безсиле І чайки кричать, і гуде океан (Є. Маланюк).

Серед річки стримів кам'яний острів, через котрий билася по щілинах сердита хвиля.. (І. Нечуй-Левицький).

А гей же ти, Доне! [Дон] Зажив ти шаноби.. на хвилі шаленій (В. Мова).

Оригінальні епітети. *Байдужо-сіра, гривасто-чорна, нескована, сивогрива, синьозорі, сніжно-білі, темнокоса (мн.), чубата, шалено-дика (мн.).*

Знову дрібний дощик. / Хвилі байдужо-сірі, тем-
нуваті, з відтінком сірого мулу (О. Ющенко).

Защормить гривасто-чорна хвиля.. (П. Воронько).

Трамонтана ковнула чи хвиля нескована Язикато
злизала (І. Драч).

Я бачив хвилю сивогриву, Що миє Латвії рукав..
(М. Рильський).

Мати каже: наче в морі / грають хвилі синьозорі
(М. Сингаївський).

Граються, Гойдаються, Сніжно-білі хвилі (М. Во-
роний).

Вчора був я лоцманом. Синіли І ревіли темнокосі
хвилі, А сьогодні я господар вілли, Де в саду блукають
пави білі (М. Рильський).

Встають чубаті хвилі Чорноморя (Є. Маланюк).

З нудних, мізерних сірих днів Лечу я в глиб віків ве-
ликих, На гори хвиль шалено-диких, Під реви-сто-
гони громів (О. Олесь).

ХЛІБ

1. Харчовий продукт, що випікається з бо- рошна.

Білий, випечений, високий, гарячий, глев-
кий, добрий, домашній, дорогий, живлющий, житній, загни-
чений, запахний, магазинний, м'який, пахучий, підсмажений,
празниковий, причерствілий, пухкий, пшеничний, розмочений,
свіжий, свіжоспечений, святий, смачний, сухий, цвілий, чер-
ствий, чистий, ясний.

Несли білий хліб, пахучий мед, спілі яблука (Б. Леп-
кий).

.. щоб думки мої пахли у білому хлібі, щоб любов
моя квітла пилком на житах (В. Симоненко).

Але випечений хліб, ще гарячий, шойно ви-
йнятий з печі, підсмажений, добре загничений,
із шишками, скроплений водою, не сміється, стоячи уп-
родовж лави під вікнами, на всю хату (Б. Харчук).

Все діло в достатках. Он у Лупа Потіпаки так, щоб
кожне свято борщ був з гов'ядом — і щоб хліб був га-
рячий (М. Івченко).

Хліб видавано житній, часом глевкий, часом доб-
рий, але завжди майже всі пайки з «приколками» — тоб-
то з довісками, приколотими до пайки заструганими па-
личками.. (І. Багрянний).

Залишається з повною силою взятися за плуг, нажити
нові мозолі, вставати з сонцем, лягати з темнотою, їсти
добрий, міцний, житній хліб.. (У. Самчук).

Обторкує [Катранник] знахідку, розгортає і, на диво собі і незміренну радість, бачить хліб! — сухий, причерствілий трішки, але ж хліб (В. Барка).

Крупчатка! З неї пекли празниковий хліб, який звали в дитинстві — «папка».. (В. Барка)

Нещадні будьмо до найменших хиб. Не даймо їм чорнить вершини орлі, Щоб хліб святий, м'який пшеничний хліб Не дер нам в горлі (О. Підсуха).

Назустріч вийшли з квітами дівчата, І виступили повагом три діди, Три чисті білі хліби несучи З дрібками солі (М. Рильський).

Хліб черствий, магазинний.. твердий і кришиться, як тирса (Б. Харчук).

Відкраяв [чоловік] окраєць чорного хліба, намазав смальцем і подав Володькові (У. Самчук).

На столі лежав ясний да високий хліб (П. Куліш).

2. Посіви зернових: жита, пшениці та ін.
(як правило, вживається у множині).

Багатий, безкрайї, безсилий, бідний, буйний, високий, густий, добрий, дозрілий, дрібний, жалюгідний, жовтий, зелений, золотий, золотистий, зрілий, зорнілий, колосистий, колосовий, молодий, налитий, небувалий, незвезений, низький, перестиглий, пізній, ранній, рідкий, соковитий, стиглий, товстий, шумний.

Польова доріжка стелилася між високими хлібами (О. Гончар).

.. пасуться на стернях отари худоби, пахне дозрілими хлібами, і тихо-тихо всюди.. (Г. Тютюнник).

Мати земля життедайна ростить на просторі родючім Хліб на полях золотий (М. Зеров).

.. голос [гайвороння] здавався без кінця тужливим — як сама осінь, як сум сірого поля, вузької доріжки і прибитого дощем незвезеного хліба (М. Івченко).

Жита запалило, хліб уродивсь рідкий та безсилий (М. Коцюбинський).

Благословенна дніпрова долина — Шумні хліба і гомінкі гаї.. (І. Вирган).

3. (Розм.). Про харчі, про засоби до існування, заробіток.

Батрацький, батьківський, вільний, вірний, гіркий, готовий, даремний, дешевий, жебраний, завтрашній, зароблений, казенний, ласкавий, легкий, мужичий, надійний, насущений, нелегкий, ненадійний, новий, проханий, святий, ситний,

слизький, солодкий, твердий, теплий, трудовий, тяжкий, хитрий, хороший, чесний, чужний, щоденний.

.. Я скоріш простягну руку за жебраним хлібом, ніж за жебраним словом кохання. Жебраний хліб, кажуть, руку пече, але жебране слово кохання — душу морозить (*І. Драч*).

Дехто й в царському домі, де великі вікна, посидів, казенного хліба чимало переїв, а наділів не схотів брати (*Панас Мирний*).

— Ну, що ж! — говорив Гришка, нагострюючи косу. — Попробуй, брате, чи легкий хліб мужичий (*М. Івченко*).

Ех, найтяжчі діти, коли вони на достатках з колиски виростають. Вони вже не знають, що таке насущний хліб, розмочений потом (*М. Стельмах*).

Гірко мені проханий хліб їсти (*А. Хижняк*).

Які невисказані болі! Лиш мужик знає їх, той, хто твердим хлібом кормився, хто не чув ні холоду, ні спеки, хто не знав про існування нервів і бацил (*У. Самчук*).

.. вічний заповіт: люби! І трудний хліб черствий, щоденний, І темні многотрудні дні.. (*Є. Маланюк*).

— Тепер вірю, що буде в нас школа, хоч і тяжкий ваш [вчителя] хліб (*М. Стельмах*).

ХМАРА

Хмара, що несе дощ, град, сніг (найчастіше вживається у множині).

Про розмір, віддаленість від землі, розташування у просторі.

Біжуча, близька, вайлувата, велика, величезна, висока, далека, довга, летюча, мала, непорушна, нерухома, низька, рухома, стрімка, швидка, швидкоплинна.

.. над лісом від заходу купчилились потужні кусні вайлуватих хмар (*У. Самчук*).

Над селами, над нивами, Лугами та долинами Велика хмара йшла (*Л. Глібов*).

Низькі хмари рожевіють на небі, далечінь тріпа чорним крилом, наче кажан (*М. Коцюбинський*).

І, на рухому хмару показавши Та на дощу струмисто-сині смуги.. (*М. Рильський*).

Збігає час, як хмара швидкоплинна.. (*В. Боровий*).

Про колір.

Багрова, багряна, безсвітна, біла, білосніжна, білувата, білява, блакитна, бліда, блідо-димчаста, бура, бурякова, голуба, димна, димчаста, димчасто-рожева, жовта, завихре-

на, зелена, золота, золотиста, кривава, малинова, мідно-червона, молочна, непровидна, олив'яна (заст.), олов'яна, прозора, пурпурова, різнокольорова, рожжева, руда, рудава, рум'яна, світла, сива, сиза, синьо-біла, синя, сіра, сліпуча, сліпучо-біла, срібна, темна, темно-синя, темно-сіра, темнувата, тьмяна, ультрамаринова, червона, чиста, чорна, чорно-густа.

Де білі хмари тінню брались (В. Стус).

Білими-білими, / довгими-довгими / хмари здаються над ними тонкі (В. Забаштанський).

Сонце, сонце.. Білосніжні хмаринки, як пір'я, легенько пливуть краями неба і, здається, вартують красу-сонце.. (Г. Косинка).

Потім на світанні, як біляві хмари стануть покрай неба, мов ясні отари, що холодну воду п'ють на тихім броді, ми спочинем любо на квітчастім лузі.. (Леся Українка).

Хай палають хмари бурякові, Хай сичать образи.. (В. Симоненко).

Пусто і мертво по полю, по гаю, Лиш олов'янії хмари вкривають весь небозвід (І. Франко).

Небом перекочувалися хмари: сиві, бурі і рудававі (Б. Лепкий).

На воді вишнево темніє забуте сонячне проміння, на небо виходять перші зорі, а на лузі, за стогами, мов грабові гаї, ростуть сизі хмари.. (М. Стельмах).

Одягни мене в ніч, одягни мене в хмари сині (І. Драч).

Сині і сизі, блакитні і сиві, Сірі, і чорно-густі, й голубі,— Хмари завихрені в бистрому звиві, Хмари й вітри на пустельнім горбі (М. Бажан).

Поміж очеретяною клунею, що тихо гойдалася вгору, виднівся клапоть сірих олив'яних хмар (М. Коцюбинський).

В полі хмара темна плаче (В. Пачовський).

Із заходу темная хмара летить (І. Франко).

Десь місяць тоді нудився під льодом хмар темнуватих, попелом посипаних (І. Драч).

Уже божеволіє місяць між ультрамаринових хмар (В. Стус).

.. тонко-тонко забриніла ясно-голуба смужка між червоної та зеленої хмар (Вал. Шевчук).

Чорна хмара з-за Лиману Небо, сонце криє (Т. Шевченко).

Про форму, обриси; про ступінь щільності, густоти.

Волокниста, вузька, грудаста, густа, дірчаста, довга, завихрена, зубчаста, камінна, клоччаста, клубляста, коливна, кошлата, крутобока, кудласта, купчаста, кучерява, лапата, легка, мінлива, мохната, м'яка, напівпрозора, негуста, незграбна, округла, периста, пишна, пірчаста, потріскана, прозора, пухка, рідка, розірвана, розмазана, розшарпана, сипуча, сукувата, суцільна, тонка, тяжка, хвиляста, хвостата, химерна, широка.

.. сонце то впливає, то губиться у сірих волокнистих хмарах (*В. Близнець*).

Низьке осіннє небо втомлено припадало до землі грудастими хмарами (*Ю. Бедзик*).

За темною зубчастою стіною лісу, вкритого золотим пилом, ховалося сонце, і дві довгих сизих хмари, схожі на розп'ятих птахів, яскраво виблискували позолоченими кінцями (*М. Івченко*).

Хмари видавались камінними, непровидними чорнотою, мов обгорілі.. (*В. Барка*).

Це довге кружляння над світом і під кошлатими хмарами, під багряними торосами замірів (*В. Стус*).

Лився крізь шиби голубий день, великі купчасті хмари тяглися по голубій дорозі неба і зникали на окоємі (*Вал. Шевчук*).

Зі заходу досить швидко насувають лапаті хмари (*У. Самчук*).

По небу пливли легкі перисті хмаринки, провішали добру днину (*М. Чабанівський*).

Вересневе сонце непомітно зайшло за потріскані негусті хмари і зразу ж розіслало аж за ліс недобілені полотна (*М. Стельмах*).

Я помічаю, як на місяць надійшла прозора хмара (*М. Івченко*).

Волинь куняла й чорними руками Вкривалась хмарами сипучими (*І. Драч*).

Небо майже чисте, лиш пара сукуватих незграбних хмарин, і це все (*У. Самчук*).

Збоку вона [Олександра] побачила ще одне видиво: чоловіка з білою бородою.— Глянь, який дід! — показала вона Стефі на ту химерну хмару (*Вал. Шевчук*).

Про враження, психологічне сприйняття.

Безмовна, безрадісна, Божя, буревісна, весела, вільна, втомлена, глуха, грізна, грузька, дика, замріяна, зла, зловіс-

на, лиховісна, лінива, мовчазна, молода, насуплена, нахмурена, невтішна, непокірна, понура, потріскана, похмура, сердита, спокійна, страшна, сувора, сумна, тривожна, убога, фантастична, хмура, холодна.

Мрій, що буття твоє незрушно розляглося З ногами врослими й простертими руками, Що буревісними іграються хмарками Листки твого пахучого волосся (С. Гординський).

Веселе сонечко ховалось В веселих хмарах (Т. Шевченко).

Тягнуться хмари втомлені, понурі (С. Чарнецький).

Вже сонце тьмарить хмари зла (Є. Маланюк).

Десь узялися хмари. Насувалися темні, зловісні, грізні (Б. Лепкий).

Хмари, як трупи, неслись лиховісні (І. Драч).

На небі хмари висіли ліниві (Б. Лепкий).

Де, наче хмари мовчазні, Сама любов з вінками плине До ранку в зляканому сні? (О. Зусвський).

Над вами небо заніміло, тремтить дощем невтішних хмар.. (В. Сосюра).

Поставу згорблену ніс крізь тривожні хмари З собою на широкому плечі (І. Драч).

Вранці пусте було небо, хмари убогі Плили над Собором.. (О. Гончар).

Розбрелися хмари хмурі. Все повите супокоем (О. Підсуха).

Оригінальні епітети. Білокрила, білопінна, білосніжна, вітрилобіла, водяно-зелена, гаряча, злотоцола, кругойдучі (мн.), легкограційна, рожево-ніжна, сивокрила, синьоока, солонна, стоязика.

Сяє хмара білокрила, Квітне неба бірюза (А. Малишко).

Мов карб старий — цей місяць-білозір, Мов сні старі — ці хмари білопінні (М. Бажан).

Бажання їх легкі, як хмари білопінні.. (С. Гординський).

Світанок зводить білосніжну хмару, Як їхні мрії, бачені вночі (А. Малишко).

.. Розгін вітрів, вітрилобілі хмари І переплив пшениць через балки, І смак медовий хліба. Де ті чари? (Є. Маланюк).

Потухав / багрянний колір. Водяно-зелена / світилась хмара (П. Тичина).

— А мій Київ — то хмара злотоцола і перлистий дощик (*І. Калинець*).

І наче хмари кругойдучі, Минуле миттю настає (*О. Ющенко*).

Треба вміти красу знайти. Вона тут всюди.. в білих легкограційних хмарах віковічно переливається і живе вона (*М. Івченко*).

Я чекав тебе з хмари рожево-ніжної, Із ранкових туманів, з небесних отав.. (*М. Сингаївський*).

Я піснями простелю синьоокі хмари.. (*В. Сосюра*).

Солоні хмари білою сім'єю Неслись з Землі, гарячі і грузькі (*М. Вінграновський*).

◆ *Весняна, вечірня, градова, грозова, дощова, осіння, снігова та ін.*

ХОЛОД

1. Низька температура повітря; морозна, студена погода.

Бадьорий, безжалісний, великий, відчайдушний, вітряний, вічний, вогкий, вологий, гострий, дикий (розм.), диявольський (розм.), докучливий, жахливий, жорстокий, колючий, крижаний, крутий, льодяний, лютий, мертвий, міцний, морозний, м'який, незначний, неймовірний, неможливий, непривітний, нестерпний, нечуваний, нещадний, пекельний, пекучий, пронизливий, ріжучий, різкий, свіжий, сильний, сирий, смертельний, сніжний, собачий (розм.), справжній, страшний, студений, суворий, сухий, чортячий (розм.), шалений.

Бадьорий холод сповняє цю дику чашу, холодні води спадають на сірих каміннях і п'ють їх дикі олені (*М. Коцюбинський*).

Хуга зірвалась і холод великий (*У. Самчук*).

Вогким холодком тягне з багнюки, пахне бугилою (*М. Івченко*).

На заході півнеба охопили нерухомі заграви, дощ лив, як з відра, стікаючи крижаним холодом на гарячі шиї (*О. Гончар*).

Туман кублився над морем, був лютий холод (*Ю. Яновський*).

М'який холод літньої ночі широкими струмками пробирався в катрагу.. (*М. Івченко*).

І непривітним, ріжучим холодом тягло з-під навислої брили Писаного Каменя.. (*Г. Хоткевич*).

Коли відчинилися двері, то звідти сирий холод і

густі померки війнули на освічений коридор (*Панас Мирний*).

— Марку! Швидше самовара! У мене тут.. чортячий холод.. (*У. Самчук*).

Оригінальні епітети. *Гарячий, синій, срібний, тортурний.*

І чую світ з роботою і плачем, З його життям, і в холоді гарячім, І проростає крізь сніги трава (*М. Рильський*).

Над синім холодом Дніпровим Нема їм ліку [павучкам] і кінця — І знов тремтять забутим словом Людські надії і серця (*М. Рильський*).

З-під срібного холоду ранкового туману виходять тополі і сонце (*М. Стельмах*).

.. нехай я боса і в кімнаті тортурний холод,— злидні кляті ми перебором, проженем.. (*В. Сосюра*).

◆ *Вечірній, грудневий, зимовий, космічний, лютневий, нічний, ранковий, осінній, передсвітанковий, перший, північний, ранній, різдвяний, січневий, штучний та ін.*

2. Відчуття ознобу, заціпеніння (від жаху, тривоги).

Гострий, довгий, жахливий, колючий, мертвий, миттєвий, мінливий, могильний, мученицький, неприсмний, приємний, противний, сильний, сніговий, сніжний, страшний, суворий, теплий, тривалий.

Вона [рука] пекла пальці дівчині, а все її тіло, коли крадькома поглядала на парубка, обдавало мінливим холодом (*М. Стельмах*).

Навколо якісь куші, хащі і холод могильний, аж мороз поза шкурою ходить (*Г. Тютюнник*).

Якийсь неприємний холод пробіг по спині.. (*В. Гжицький*).

Приємний холод пройшов по його тілу й приніс йому полегкість (*М. Коцюбинський*).

.. в серці моїм хворім, Мовби в пустці неогрітій Дуло холодом суровим (*В. Мова*).

Оригінальні епітети. *Камінний, моральний.*

І що найстрашніше: від цього качана голови віє камінним холодом байдужості, і лише живими здаються на ньому вигнуті скельця та золото окулярів (*М. Стельмах*).

.. серед пропавших сотворінь існують великі душі, що і там, серед мряки і морального холоду, зустрічаються гарячі серця, готові віддати увесь свій огонь за щастя ближнього.. (*Г. Хоткевич*).

ХУСТКА
(хустина)

Про розмір, колір; про нову або стару хустку.

Барвиста, безколірна, біла, білосніжна, блакитна, брудна, велика, гарна, гаряча, гніда, добра, жовтогаряча, здорова (розм.), картата, квітчаста, колоритна, красива, нова, поношена, прозора, прозорчаста, проста, розкішна, рясна, світла, синя, сіра, стара, старовинна, старомодна, темна, тепла, тернова, товста, цупка, червона, чорна, яскрава.

Стояла [селянка], нахиливши голову, так що темні пасма, як двокрилля галчине, звисали їй на чоло з-під безколірної хустки (В. Барка).

Скромне плаття, хустка білосніжна, Погляд несміливий та ясний.. (В. Симоненко).

Вона [Настя-Спасителька] нагріла в печі окропу, скупалася в ночвах, переодяглася у нову вишиту сорочку, нову спідницю, вив'язалася білою терновою хустиною і заходилася місити великоднє тісто (К. Мотрич).

Жінка зводиться, мовчки почина одягатись. Дістає короткій чоловічий кожушок, велику поношену хустку (А. Дімаров).

На ярмарку накупив він [Гнат] Насті гостинців. Купив гарну рясну хустку з червоними рожами.. (М. Коцюбинський).

Між ними Володько пізнав Ганну. У чорному, довгому пальті, зав'язана гнідою, теплою хусткою (У. Самчук).

Якби вдень, було б видно, як під квітчастою хусткою яблука шік пашать, палають (О. Гончар).

Запнута вона [хазяйка] була якоюсь прозорчатою хусткою з квітами, розкиданими по всій хустині (І. Сенченко).

Вийми, мамо, хустку мені з скрині, Синю в диких рожах, ще дівочу (Л. Забашта).

Жінка біля нього, бліднюша і тонка, в блаженській кожушанці... Сіра хустка опущена, бо сніг забиває зір (В. Барка).

Я дивувався своїй мамі: в чунях і валянках, у куфайці, в сірій цупкій з шинелі хустці.. вона пробігла одну могилу.. (М. Вінграновський).

.. з роздертої кишені, як струмок крові, пробилися разок намиста і торочки тернової хустки (М. Стельмах).

Постать підняла голову, трохи розмотала товсту хуст-

ку й на Андрія глянули великі, глибокі Мотронині очі
(*В. Винниченко*).

Везе Марко.. наймищці на очіпок Парчі золотої і чер-
вону добру хустку з білою габою (*Т. Шевченко*).

◆ *Батистова, вовняна, дівоча, жалобна, пу-
хова, шовкова та ін.*

ЦВІТ **Квіти (пелюстки) на рослині в період цві-
тіння.**

*Про колір, запах, густоту; про враження,
психологічне сприйняття.*

*Білий, білосніжний, буйний, впертий, гордий, дикий, дрім-
ливий, жовтий, запашний, зеленово-жовтий, зелений, любий,
медовий, молодий, молочний, ніжний, ніжно-молодий, новий,
огневий, одцвілий, опаловий, пахучий, пишний, пишнobarвний,
повний, прив'ялий, прозорий, рожевий, рожево-білий, роз-
квітлий, рум'яний, рясний, скошений, теплий, тугий, чаро-
дійний, щедрий, ярий.*

А хто ж мені скаже, /де моя весна/ нагріва тумани,
/сіє білий цвіт? (*Т. Осьмачка*).

Хочеш, буду ніжною, як вишня? / Білосніжний
цвіт і світло в сад... / На губах — пелюстки слів колише
/ лагідний, як травень, листопад (*С. Йовенко*).

Впертим тугим цвітом жовтіли чорнобривці, наче
давні мої знайомі — знайомі мого дитинства (*Є. Гуцало*).

.. знову лапаті соняшники, наче матері, простягають
на схід обважнілі руки, на яких спочивають голівки малих,
повних дрімливого цвіту соняшникі (*М. Стельмах*).

І земля — наречена в молочнім цвіту яблунево-
рожевих садів.. (*Є. Маланюк*).

Без ліку згине сил найкращих Без ліку цвіту ніжно-
молодого Зов'яне.. (*О. Олесь*).

Два листки на єдиному дереві, Ми спалахнули колись,
і зчарованим зором уздріли Цвіт огневий над собою..
(*В. Свідзінський*).

Втрачені припадають друзі, Цвіт одцвілий, про-
мінь, що погас.. (*М. Рильський*).

.. Де все спопеліло й вінки похоронні / з цвіту при-
в'ялого звиті.. (*Г. Кочур*).

Вологий горб землі рожево-білим цвітом Обси-
пало вишень розгойдане гілля (*М. Бажан*).

Ти [хата] стоїш, небагата й непишна, /виглядаючи з
саду в луг. /Рясний цвіт обтрусили вишні /на солом'я-
ний твій капелюх (*В. Симоненко*).

То цей усміх нетривалий сягтиме стільки, Скільки сяє чародійний папороті цвіт (М. Бажан).

Сей город [Київ] Архістратиґа Знов квітнув, як ярий цвіт (Є. Маланюк).

Оригінальні епітети. Німий, шлюбний.

Вічна пам'ять!.. нехай самі найлюбіші лілії, оббризкані росами, покладуться на чорноту могили [П. Тичини]: скажуть німим цвітом своїм все від народу України: разом від братів і сестер, що в мій і що — далеко від неї, у світах (В. Барка).

І при балках оселі завітча Вишневий цвіт, розквітлий снігом сонця, — Твій шлюбний цвіт — та срібна парча. (Є. Маланюк).

◆ *Барвінковий, бузковий, вербовий, весняний, вишневий, волошковий, калиновий, каштановий, конвалісвий, липовий, ліщиновий, маковий, осінній, ромашковий, соняшниковий, трояндовий, черешневий, яблуневий та ін.*

ЦІКАВІСТЬ

Активна, бабська (розм.), байдужа, безвідповідальна, беззастережна, безмежна, безсоромна, безтурботна, боязка, бридлива, ввічлива, велика, весела, відверта, вовча (розм.), вперта, гаряча, глибока, гостра, делікатна, дивна, дика (розм.), дитяча, дійова, довірлива, дражлива, жагуча, жадібна, жахлива, жіноча, жорстока, задержувата, задрісна, зла, милостива, мученицька, набридлива, надзвичайна, надмірна, напружена, насторожена, незадоволена, незатаєна, нездорова, нелюдська, ненажерлива, неприхована, неприязна, несмілива, нестерпна, особлива, пекуча, підкреслена, поблажлива, пуста, сильна, спокійна, строга, тасмнича, тонка, тремтюча, тривожна, фанатична, хвороблива, холодна.

Дитячі очі.. Ось вони дивляться на вас, іскряться безмежною цікавістю (І. Волошин).

В тім його [сержанта] погляді за похмурою байдужістю світилася іскра великої цікавості (І. Багрянний).

Зрозумівши, що навколо люди і що деякі косарі вже перестали косити із гарячою цікавістю дивилися на них, потягла за куші верболозу (Г. Тютюнник).

[Килина] не почувала до неї [Антоніни Петрівни] вожожості, а, навпаки, якусь гостру цікавість і навіть мимовільну приязнь (Є. Гуцало).

За нею [мирністю] [прийшла] знов досада, але вже трішки просвітлена дивною цікавістю до промовця.. (В. Барка).

Хто показав їм [дівчатам] щось, що діється на широкому світі? Хто кинув їх жагучій цікавості хоч один шматочок поживи? (*У. Самчук*).

А як від цього сяйва [снігу] покращало все обличчя, як змилась з нього задерикувата цікавість.. (*М. Стельмах*).

Питає [лікарка] тихо, ледве чутно, наче соромлячись, наче підкреслюючи, що це не надмірна жіноча цікавість, а професійний обов'язок (*Л. Дмитерко*).

Всі дівчата дивились на нього [Володька] з незатаєною цікавістю (*У. Самчук*).

.. він [Андрій] бачив гроно мерехтливих дитячих очей збоку, за міліцейськими уніформами. Вони дивилися, поширені нелюдською цікавістю, а голоси тихо робили зауваги (*І. Багрянний*).

ЧАЙКА *Безталанна, біла, білокрила, білосніжна, заблукала, легка, налякана, ніжна, одиночка, підбита, прудка, самотня, сизокрила, сполохана, чиста.*

Геть понад морем, над хвилями синіми В'ються, не спиняться чаєчки білії (*Леся Українка*).

[Скульптурні постаті] дивляться на яскраво прикрашені набережні, на спокійні води синьої Влтави, на білокрилих чайок, що стаями в'ються над нею (*О. Гончар*).

Він [вечір] завжди око тішить нам. Легкою чайкою на піні і вулиці легким життям (*М. Рильський*).

Тарас сидів на березі моря. До нього долітала пісня запорожців і кигикання самотньої чайки в очереті (*О. Довженко*).

На болотах за Ташанню безугавно кричав кулик, іноді спросоння скигвила сполохана чайка (*Г. Тютюнник*).

ЧАС **1. Тривалість буття; проміжок, відрізок у послідовній зміні годин, днів, місяців будь-чого; пора.**

Благословенний, великий, визначений, гарячий, довгий, дорогий, дорогоцінний, заповітний, золотий, зручний, копіткий, короткий, кращий, критичний, найгірший, напружений, невдячний, повний, слушний, сприятливий, сусливий, швидкоплинний.

У великий час подали ви руки одне одному, Іване й Уляно. Ми перемагаємо наймогутнішу темну силу — фашизм (*О. Довженко*).

Коли ж настане визначений час —. Ви будете далеко.. (Є. Маланюк).

Батько довго не повертався, нелегко, видно, було домовлятися йому там в цей гарячий робочий час (О. Гончар).

Іван більше мовчить. Він тільки спостерігає та дивується — де, звідки за такий короткий час взялися ці люди? (У. Самчук).

—.. Рушниці у всіх дерев'яні, стрілянина відкладається до слухного часу.. (Ю. Яновський).

◆ *Вечірній, вільний, денний, дитячий, добовий, додатковий, земний, зимовий, зоряний, канікулярний, колишній, літній, місцевий, навчальний, надвечірній, нічний, новітній, пізній, післяобідній, позаурочний, поясний, ранковий, робочий, сонячний, теперішній та ін.*

2. Період життя людини.

Безповоротний, безтурботний, веселий, добрий, довгий, зворотний, золотий, критичний, молодий, мудрий, невідомий, невмолимий, нежданий, незабутній, незворотній, незнаний, необережний, нещадний, пам'ятний, проклятий, прощальний, ранній, суворий, тяжкий, урочистий, щасливий, юначий.

Час — він мудрий, фікції скасує, /а, між іншим, я таки зостанусь (Л. Костенко).

В час невідомий, в час нежданий Ти знов розімкнеш свій язик (М. Філянський).

..невмолимий час котить хвилями, піниться у вихвах.. (В. Боровий).

Давай попливемо у ніч коротку /назад по ріці незворотнього часу (Л. Костенко).

Вдарить час, нещадний як поличник, Спелить людоподібну тварь (Є. Маланюк).

3. Епоха, період у житті людства, будь-якого народу, держави, суспільства (як правило, у множині), доба.

Про віддаленість епохи, періоду від наших днів.

Глухий, давній, давноминулий, далекий, добрий, княжий, минулий, пам'ятний, старий, стародавній.

Як часто ставили «Наталку» або «Москаля» за давніх часів, тобто в 20-30-х роках ХІХ віку — не знаю (Панас Мирний).

Про характер подій у певну епоху; про оцінку цієї епохи.

Безрадісний, безсилий, блаженний, бурхливий, важкий, величний, вируючий, відповідальний, вогненний, героїчний, гіркий, глухий, грізний, грозовий, добрий, драматичний, злигодній, знаменний, історичний, квітучий, кривавий, крутий, легендарний, лихий, лютий, мирний, небезпечний, незнаний, непевний, неспокійний, нещасний, перехідний, поганий, потворний, потомний, радісний, світлий, славний, страшний, суворий, темний, тривожний, тяжкий, чорний, чудовий, щасливий.

Сильніше всього в цьому світі — час, / та перед правдою і він безсилий (*Г. Гордасевич*).

.. О, ще самотніше, ще тихше Молимоь про вогненний час! (*Є. Маланюк*).

В глухі часи загострюється слух В епоху гласності усі до всього звикли (*Л. Костенко*).

Нагадалися старі, добрі часи (*Б. Лепкий*).

В похмуру годину За діло ти [О. Я. Кониський] взявся, в злигоднії часи Ти жив.. (*В. Мова*).

В нещасний час, «на зло Європі», Ваш божевільний деміург Створив кубло гнилих утопій, З туману й крові — Петербург (*Є. Маланюк*).

Я вгрузаю в пісок. Може, десь там, в часах потоних, /хтось, колись, пригадає і тихо мене позве (*Л. Костенко*).

Де то ті сили поділись? Шелестять вівси, колосом шепочуть, старі радісні часи нагадують (*М. Івченко*).

Оригінальні епітети. *Визволений, волохатий, глибокий, димен, залізний, імлистий, розгойданий, сталевий, темен.*

У ті часи, страшні, аж волохаті, /коли в степах там хто не воював, — / от їй хотілось, щоб у неї в хаті /на стелі небо хтось намалював (*Л. Костенко*).

Мороз мережить звечоріле шкло Вже синіх шиб. Цей час такий глибокий (*Є. Маланюк*).

Ось затамован тяг життя, Імлистий час землі — розірван.. (*Є. Маланюк*).

Наді мною розчахує вічність Непідлеглий визволений час (*Є. Маланюк*).

Одійшло Річище розгойданого часу (*Є. Маланюк*).

Бо незбагненно темен і димен Цей уперто тривалий час, Час залізний варягів і римлян, час сталевий вогню і меча (*Є. Маланюк*).

ЧЕРЕМХА Біла, білосніжна, густа, запашна, квітує, пахуча, розквітла, рясна.

Дорога. Ранок. Тиша, Довгий яр. Весь білою черемхою залитий (М. Рильський).

На вікнах — гілочки розквітлої черемхи і вишні (Із преси).

Рясна черемха, і бузок, і яблуневий цвіт В своїм убранні молодім Блищать на сонці золотім.. (М. Вороний).

ЧОВЕН Про розмір, стан; про враження, психологічне сприйняття.

Безталанний, важкий, великий, вутлий, гостроносий, довгий, дужий, здоровий (розм.), крихітний, кристалевий, легкий, легкокрилий, орлекрилий, похмурий, прозорий, розбитий, хисткий, хиткий, чудовий, швидкохідний.

Що по Волзі-ріці по широкій Впливав гостроносий човен.. (І. Вирган).

Рибалки вдарили по воді плиском бабайками і здоровий човен полинув по лимані, неначе птиця по небі.. (І. Нечуй-Левицький).

Від святих островів, В кристалевім прозорім човні, Його вітер привів Під стрімкі узбережжя земні (І. Качуровський).

Ублагав мене Івась, Щоб човна йому припас Із ялини! Щоб човничок був легенький, Невеличкий, не хисткенький (М. Кропивницький).

І легкий човен — дерев'яний птах — Крилами весел рвався у світ далекий.. (Є. Маланюк).

І на Тверськiм бульварі пропливає Човенцем молодості легкокрилим.. (М. Рильський).

То до брам Царгорода пливуть і пливуть /орлекрилі човни Святослава (В. Сосюра).

Похмурий човен. Плюскіт весел Лунає тяжко і таємно.. (Є. Маланюк).

Там Алкей, Співець і невтомний воїн, Як пригонить часом на вогкий берег Човен розбитий.. (М. Зеров).

.. душа в нього гойдалась, як хиткий човен на морі.. (М. Коцюбинський).

ЧОЛОВІК 1. Особа статі, протилежної жінці.

Про зовнішність; про вік.

Аристократичний, безбородий, безвусий, бистроокий, білий, білобрисий, білявий, блакитноокий, блі-

дий, бородатий, вайлуватий, викоханий, випещений, виснажений, високий, волохатий, вродливий, вузьколобий, вусатий, гарний, гладкий, голий, головатий, голоногий, гостроносий, дебелий, довгий, довгобразий, довговусий, довгов'язий, довгоногий, довгорукий, довготелесий, довгоший, дорослий, дужий, жиливий, жовтий, жорстковусий, закривавлений, замурзаний, запорошений, зарослий, засмалений, заспаний, здоровий (розм.), зрілий, капловухий, кволий, кирпатий, кістякуватий, клишоногий, короткозорий, короткорукий, короткоший, кострубатий, кощавотілий, красивий, круглий, кульгавий, куцоногий, куцорукий, лисий, літній, маленький, мертво-сірий, миршавий, міцний, могутній, молодий, набурмосений, наспортований, невеликий, невисокий, неголений, незграбний, немічний, немолодий, неоковирний, неотесаний, непоказний, непримітний, нещасний, низький, носатий, обрюзклий, огрядний, округлий, опецькуватий, підстаркуватий, підтоптаний, плечистий, побитий, поважний, показний, понурий, почорнілий, прибраний, прилизаний, присадкуватий, пристаркуватий, прозорий, пузатий, розвинутий, розпашілий, рудий, рябий, сивий, сивочубий, сильний, синій, сірий, сіроокий, слабий, смаглявий, смішний, солідний, срібночолоий, ставний, старий, статечний, страшний, стрункий, сутулий, сухий, сухорлявий, тілистий, товстий, тонкий, тонконогий, тонконосний, урочистий, утлий, хороший, худий, худорлявий, червоновидий, червоногубий, чистий, чорний, чорнобровий, чорновидий, чорновоłosий, чорновусий, чорноголовий, чорнозубий, чорноокий, чорнопикий, чорноротий, чорночубий, чорнявенький, чорнявий, чотирикутний, чубатий, широкогрудий, широкоплечий, широкораменний, щелепатий, щуплий.

Якусь мить Вона дивився на батька, мовби впізнаючи його в цьому високому сивочубому чоловікові, що всміхнувся навстріч.. (О. Гончар).

І не встиг Іван докінчити своєї думки, як з-за молоді, розлогої сосни виступив дебелий, старий чоловік (У. Самчук).

Далі сидів директор ХТЗ Свистун, довгоногий, трагічного вигляду, понурий чоловік середніх літ.. Тоді сидів манюсінський, але атлетично збудований вірменин Какасьян.. Тоді, мружачи постійно оченята, бо короткозорий, невеличкий, дуже аристократичний з обличчя, гостроносенький чоловічок — Зарудний.. (І. Багрянний).

Жив собі чоловік на світі: Довгоногий, смішний, худий (Б. Олійник).

Тільки кістякувати чоловік якийсь, мов Адам — голий підійшов.. до піврозваленного будинку (*В. Барка*).

Кошавотілий чоловік з тяжкими, чорними руками До нього підійшов і з брами Поволі відтягнув набік.. (*М. Бажан*).

Скінчився переклик,.. з'явився невеличкий, округлий, одягнений у тверду синьо-сіру уніформу чоловічок (*У. Самчук*).

Федя, невисокий, кирпатий чоловічок, пожував китичку тимофіївки.. (*К. Мотрич*).

— Я прийшла на роботу. Мене звуть Оксана Оришечко,— на повному серйозі доповідає вона вже підтоптаному чолові'язі з темними очима.. (*В. Симоненко*).

Під благовістом райдуги цієї Стоїть він, сіроокий чоловік (*М. Бажан*).

За столом сидів смуглявий, довгобразий та сухорлявий чоловік (*І. Нечуй-Левицький*).

Здмухнувши цей порох з розцвічених карт, Де жовті й зелені лежать суходоли, Раптово на чийсь несподіваний жарт Всміхнеться тихцем чоловік срібночолоий (*М. Бажан*).

Ще ж до того звичайний був [Ігнат] і богобоязливий.. то здавався ніби вже не парубком або підпарубочим,— статечним чоловіком здавався (*П. Куліш*).

.. поруч ступав широкоплечий, майже чотирикутний чоловік й був коло неї, високої й тонкої, як кремезний гриб (*Вал. Шевчук*).

Оксен відкрив двері і відразу ж побачив шуплого чоловіка у військовій шинелі.. (*Г. Тютюнник*).

Про риси характеру чоловіка; про психологічне сприйняття.

Бадьорий, байдужий, безмовний, безпорадний, безсилий, безтолковий, без'язикий, беручий, боязкий, брутальний, вайлуватий, ввічливий, вдумливий, верткий, веселий, відвертий, в'їдливий, владний, впертий, втомлений, гарний, гарячий, гонорливий, гордий, горлатий, грубуватий, дикий, динамічний, добрий, добродушний, довірливий, дурний, енергійний, жадібний, жвавий, жилавий, забіганий, зажурений, заздрісний, заклопотаний, закоханий, залізний, замордований, замріяний, запальний, засмиканий, затятий, зацькований, збентежений, збуджений, звичайний, зворушений, здивований, зів'ялий, злий, злобний, змучений, знесилений, знічений, іронічний, кам'яний, каторжний, кумедний, кусливий, лагідний, ледачий, лихий, лінивий, лінкуватий, лукавий, лютий, лякливий,

млявий, мовчазний, моторний, мстивий, музикальний, м'який, нав'язливий, надломлений, надутий, наелектризований, наївний, насмішкуватий, насторожений, насуплений, нахмурений, нашорошений, невезучий, невеселий, невідомий, нежонатий, незлий, незлобивий, нелукавий, немстивий, неодружений, непосидючий, неприсмний, нервовий, неспокійний, нестриманий, нецікавий, нецілований, нещасний, ніжний, нікчемний, нудний, обережний, обурений, одчайдухий, озлоблений, ошуканий, палкий, переляканий, печальний, пихатий, підступний, пламеніючий, поважний, повільний, поганий, понурий, потайний, похмурий, працьовитий, привітний, пригнічений, присмний, причепливий, простий, простодушний, роздратований, розсудливий, розумний, розхристаний, самотній, самовдоволений, самозакоханий, самотній, сердитий, серйозний, сірий, скажений, скромний, скучний (розм.), слинявий, смирний, сміливий, смішний, смутний, солідний, спокійний, сторонілий, страшний, строгий, суворий, схвильований, твердий, тверезий, темний, тихий, трагікомічний, тривожний, тяжкий, улесливий, уповільнений, урочисто-серйозний, усміхнений, хапливий, химерний, хитрий, хороший, цікавий, чванькуватий, чемний, черствий, чесний, чудний, чулий, шовковий, щасливий, щедрий, щирий.

.. на самій тачці, пацаючи ногами і вставляючи іноді й своє до балачки [сидів] прибраний і веселий Ілько (В. Винниченко).

.. чомусь шкода стала цього чоловіка, забіганого, засмиканого (К. Мотрич).

Кость — залізний чоловік (Г. Косинка).

Отакий він був чоловік. Не злий, не мстивий, а кусливий і в'їдливий (К. Мотрич).

Згадка про неї і веселить, і тривожить працьовитого чоловіка.. (М. Стельмах).

Раптом до Михайла підійшов смирененький чоловічок і, усміхнувшись, привітався (О. Досвітній).

Солідний молодий чоловік, солідно, хоч дещо й несподівано, повернувся.. (І. Ле).

І сказав до них суворо Цей химерний чоловік.. (В. Симоненко).

Буває все разом: допоможе чоловік, як дуже-дуже щирий, а потім вжалить в печінку (В. Барка).

2. Людина.

Про зовнішні та психологічні ознаки людини; про тривалість життя; про сприйняття світу людиною; про освіченість.

Безтурботний, безіменний, бідний, близький, богобоязливий, божевільний, божий, великий, великодушний, величавий, веселий, виснажений, вихований, відвертий, вільний, вірний, втомлений, вчений, геніальний, грішний, дикий, добрий, дотепний, дурний, жадібний, живий, завидючий, заможний, зарозумілий, заслужений, злий, зловісний, знаменитий, золотий, інтелігентний, красивий, кмітливий, колоритний, культурний, легендарний, лихий, ліберальний, лукавий, марновірний, меланхолійний, милий, могутній, мудрий, мужній, начитаний, невезучий, невчений, недобрий, недовговічний, непевний, непереможний, непересічний, непривітний, несимпатичний, неситий, нещасний, нікчемний, новий, нормальний, обережний, обдарований, оригінальний, паршивий, переляканий, повнокровний, поганий, поміркований, порядний, послідовний, потрібний, правдивий, праведний, пригнічений, продажний, проклятий, пролазливий, простий, противний, пустий, робочий, розсіяний, розумний, самовпевнений, святий, серйозний, симпатичний, славний, смиренний, справедливий, справжній, стійкий, стріляний, талановитий, темний, упертий, хижий, хитрий, цікавий, чесний, щасливий, щирий, ясний.

.. це — його хліб!.. Бідний чоловік загубив перед смертю, коли весь поранений і обпалений був (*В. Барка*).

А веселий чоловік був той писар Захаревич! (*Марко Вовчок*).

[Загреба]: Ох грішний я, голубчику, чоловік на світі, і хто його знає, чи протягне ще мені Господь віку, щоб тії гріхи спокутувать! (*В. Мова*).

— Що ж ми, отакого золотого чоловіка, як того цигана, з хати випхнемо? (*Г. Тютюнник*).

Лукавий чоловік в очі світить, поза очі душу тягне (*Нар. творчість*).

— Е-е-е! Іван Григорович мудрий чоловік.. Іван Григорович зайвого слова не кине.. І так треба. Хто мовчить — двох навчить..— сміється Іван (*У. Самчук*).

«Чоловік недовговічний. Довговічне лише «залізо і камінь»..— думає Пригара (*І. Чендей*).

Я навіть і сердитись на його дуже не можу, бо бачу, що це просто нещасний чоловік (*В. Винниченко*).

Крізь зойк заліз, крізь звіря рик, Крізь дим руїни — Україну Новий узріє чоловік (*Є. Маланюк*).

Кажуть: «Агроном». Ну, то й добре, думаю... З розумним чоловіком завжди слід поговорить (*М. Івченко*).

— Окрім того, ти чоловік серйозний, тебе ждуть великі справи і ще більше майбутнє (*К. Мотрич*).

ЧУЖИНА

Глуха, гостра, далека, дальня, невідома, нечужа, німа, проклята, рідна, чорна, чужа.

Не дві й не три сім'ї, а мало не половина всієї громади завтра ранком помандрує з рідного села в далеку, невідому чужину.. (С. Васильченко).

Остання ніч на рідній Україні, А далі — невідома чужина (І. Гнатюк).

В чужині нечужій до могили сходяться люди (Л. Костенко).

Колони й колони — в німій чужині Знеможені й гнані, ідуть крізь хуртечі (І. Гнатюк).

А Марія.. допитувалась у сина: — Правда ж, Романочку, ти не підеш на ту прокляту чужину, на те гиньє бурлакування? (М. Стельмах).

Ні, Вистояти, Вистояти.. І власної неволі зазнати тут, на рідній чужині (В. Стус).

Будуть січі вперті, люті, Згине чорна чужина, Буде ріки, сріблом куті, Визолочувать весна (М. Стельмах).

— Бувай здорова, Орісю! Не поминай лихом. А на Святвечір, за кутею, згадай-таки бурлаку бездомного, що десь самотній на чужій чужині (А. Головка).

ШЕПІТ

Про ступінь гучності, характер звучання; про виразність шепоту.

Беззвучний, беззв'язний, безперервний, виразний, глухий, голосний, дзюркітливий, звучний, здавлений, зрозумілий, легкий, малозрозумілий, мінливий, монотонний, м'який, невизначений, незрозумілий, низький, обережний, повільний, поривчастий, приглушений, придушений, прискорений, притишений, протяжний, рівномірний, рідкий, свистячий, слабкий, сонний, спішний, стриманий, сухий, сценічний, тихий, тонкий, уривчастий, хрипкий, частий, швидкий, шиплячий, яскравий, ясний.

У сінях голосний шепіт: Іван, не осоромся (Р. Андрияшук).

Знову місток і внизу дзюркітливий шепіт чистої, аж до дна прозорої води (М. Томчаний).

Я чую притишений шепіт дібров, Іду, прислухаючись до їхніх розмов.. (П. Дорошко).

Когось все жду — Співаючи, Співаючи-кохаючи Під тихий шепіт трав голублячий (П. Тичина).

Про враження, психологічне сприйняття; про шепіт, що виражає стан, настрій людини.

Багатозначний, боязкий, бридкий, веселий, ворожий, гарячий, гіркий, гострий, дивний, довірливий, драматичний, жагучий, жалісливий, жахливий, загадковий, загрозливий, задумливий, злий, зловісний, зляканий, змовницький, іронічний, ласкавий, любий, любовний, лякливий, милий, молитовний, мрійний, мудрий, нахабний, незадоволений, несміливий, панічний, переконливий, підозрілий, підступний, поблажливий, погрозливий, попереджувальний, приємний, пристрасний, радісний, розгніваний, сердитий, слизький, солодкий, спокійний, справедливий, страшний, стриманий, суворий, сумний, схвильований, таємничий, трагічний, тривожний, уїдлиий, хрипкий.

Легенда лісу, казка плес, І загадковий шепіт хвої.. (М. Нагнибіда).

Їх усіх побудив наглядач енергійним і сердитим стуком в ляду відчиненої кормушки й зловісним хрипким шепотом: — Вс-т-тавай-й!! (І. Багряний).

І ласкавий, любий шепіт Бурю заглушає, А солодкий поцілунок Щастям зогріває (В. Мова).

Скінчився молитовний шепіт листя (Ірина Калинець).

В них [серцях] стоголосий чути грім. І мрійний шепіт полонини (Л. Дмитерко).

.. чути їх [сніжинок] ледве чутний шелест. Приємний спокійний і рівномірний шепіт білих кристаликів, що десь там вгорі створились і спадають людям під ноги (У. Самчук).

Навіть ті, що вже з голоду не могли підніматися, пробували виповзти на вулицю з радісним шепотом: — Наші... Наші прийшли.. (Б. Лепкий).

Якісь підозрілі торгаші.. скоромовкою кидали у вуха слизький шепіт.. (М. Стельмах).

В акацієвих заростях уже чулося сопіння і стриманий шепіт (І. Сенченко).

Оригінальні епітети. Зелений, калиновий, синій.

Зелений шепіт! море полюбитись / душею хоче глибою (В. Барка).

.. проснуться калиновим шепотом / легені обвіяні весною (П. Романюк).

Цю любов я із вересня виніс за вдачу птичу / і за очі, що шепотом синім початок кличуть (Б. Рубчак).

ШИЯ

Про розмір, форму, товщину, міцність м'язів; про характер шкіри.

Атласна, бархатиста, боксерська, висока, витягнута, в'язиста, гладка, гнучка, дівоча, довга, жилага,

жирна, зморшкувата, коротка, кругла, міцна, могутня, м'яка, налита, ніжна, оксамитова, повна, пряма, сильна, скульптурна, тендітна, товста, тонка, туга, худа, художочна, широка, щільна.

Марися Павлівна.. стежила за молодою матір'ю, знаходячи в ній схожість із сином,— така ж чоласта, очі сірі.. шия висока й худа.. (О. Гончар).

А теплий дотик ніжної шиї жив на його руці та розлазивсь по тілі, неначе мурашки (М. Коцюбинський).

Вернувся він назад, а я глянула вслід, глянула на чорні кучері кругом тонкої шиї.. (І. Нечуй-Левицький).

Про колір.

Багрова, біла, біло-рожева, білосніжна, бліда, бронзова, бурякова, загоріла, матова, мідна, рожева, смаглява, темна, червона, чорна.

Настя не пручалась. Вона відхилила голову і блиснула білою шиєю з-під разків червоних коралів (М. Коцюбинський).

.. Віталій невідривно дивиться на неї, на її витягнуту до бідона тонку смагляву шию (О. Гончар).

У порівнянні з тваринами, птахами.

Бичача, воляча, гусяча, куряча, лебедина.

Переросток з бичачою шиєю, весь розтатуйований, він тут верховодить у ногомийці (О. Гончар).

Розлилась Рось рукавами й рукавцями, то вигинаючи воду, наче шию лебедину, то розбиваючи її білими краплями в білій легкій, як пух, піні (І. Нечуй-Левицький).

Про враження, психологічне сприйняття.

Благородна, велична, горда, гордовита, жалюгідна, покїрна, царська, шляхетська.

.. оті зблисочки жіночої заздрості в очах, коли горожанки окидали Єльчину тонкостанну постать, гордовиту шию, смагле, самим сонцем намальоване лице!.. (О. Гончар).

Сліпі отари, зрозумійте — годі Покїрні шиї до ярма хилить (М. Зеров).

ШЛЯХ

Про життя людини, його течію; про спрямування у розвитку будь-чого.

Багатостраждальний, безглуздий, безжалеїсний, безконечний, безрадісний, безславний, безсмертний, благословенний, бойовий, важкий, велелюбний, великий, веселий, вибраний, визвольний, випробуваний, відомий, віковий,

віковичний, вільний, всепереможний, ганебний, героїчний, гіркий, горбатий, грандіозний, далекий, дійсний, доблесний, добрий, довгий, дослідний, єдиний, життєвий, жорстокий, законний, заповітний, звичний, згубний, зловорожий, знаний, короткий, кривавий, крутий, легкий, маловідомий, многоденний, мудрий, мученицький, надійний, небезпечний, невідгідний, невідомий, незаможний, неминучий, неправильний, новий, обривисто-крутий, особливий, останній, переможний, перехресний, печальний, порядний, правдивий, праведний, правий, правильний, прадавній, приємний, пророчий, простий, протоптаний, прямий, радісний, ризикований, рівний, рідний, роковий, самотній, світлий, своєрідний, складний, скорботний, славний, слизький, смертний, срібний, старий, сумний, сумнівний, тернистий, трагічний, тривожний, тріумфальний, трудовий, тяжкий, хиткий, чесний, чорний, широкий, щасливий, яскравий, ясний.

Йшла [Україна] за труною сина і пророка. За нею по безсмертному шляху Ішли хохли, русини, малороси, Щоб зватись українцями віднині (І. Драч).

Все вище шлях важкий.. внизу гудуть бетони.. золотобарвним сном душа палахкотить.. (В. Сосюра).

Світ зігрів він своєю любов'ю, Переміряв шляхи вікові (В. Симоненко).

З тих днів у даль, у даль прийдешніх лине / братерства й дружби віковичний шлях (В. Сосюра).

Ще раз переконавсь: до красоти — Далекий шлях, обривисто-крутий (І. Савич).

Іноді крізь молодість проглядає спокійна досвідченість життєвого шляху і спокійні білі поля висот (Ю. Яновський).

І цікаво б нині зустріти Тих, що з ними пройшов крізь негоди, Відтворити разом пережите На жорстоких шляхах свободи.. (І. Качуровський).

Весела і струнка, в вінку живих надій, Ступила ти на шлях, на зловорожий світ.. (М. Зеров).

Я — кривавих шляхів апостол.. (Є. Маланюк).

Прім Антоній пройшов без турботи свій шлях многоденний — Сімдесят років прожив, восьмий десяток почав (М. Зеров).

Лягли шляхи нові, широкі й вольні (В. Симоненко).

Нема ні знаку од праведного шляху. Сподоб мені, Боже, високого краху! (В. Стус).

В твоїх руках тепер, народе, Твоя судьба, твій рівний шлях.. (М. Рильський).

Упаду я зорею, Мій вічний народе, На трагічний і довгий Чумацький твій шлях (В. Симоненко).

А ти — все та ж. Все — та ж. Розстань дорога орд,— Мандрівним племенам широкий шлях од віку.. (Є. Маланюк).

◆ *Бахмутський, кочовий, муравський, Чу-мацький, шовковий та под.*

ЩАСТЯ

Стан повного задоволення; удача, успіх.

Про тривалість, міцність щастя; про не-очікуване, незвідане щастя тощо.

Безкінечне, близьке, вередливе, вічне, далеке, дійсне, довге, довгождане, довготривале, забуте, загадкове, загублене, за-недбане, змінюване, коротке, короточасне, кришталеве, миттєве, мінливе, міцне, надійне, невипробуване, невідоме, невпинне, недовге, недосяжне, незабутнє, незамутнене, не-звідане, неміцне, неможливе, ненадійне, неочікуване, непевне, непостійне, непочате, нестійке, оманливе, очікуване, постій-не, сліпе, тасмне, тасмниче, тендітне, трепетне, тривале, химерне, хистке, швидке, швидкоплинне.

— І я був би радий, коли б се щастя на вашу долю випало. Тільки зумійте вдержать його в руках, бо воно мінливе, як шуми весняні (М. Івченко).

Де щастя росло невпинне Роями цілющих слів.. (О. Зуєвський).

Багато якоїсь тихої радості набралось у невеличкому серці дитини, незамутнене щастя гойдало його (Па-нас Мирний).

В них дзвеніло щастя непочате, Радість невимовна і жива.. (В. Симоненко).

[Оленки] кругловиде лице палало рум'янцями, очі сві-тилися таємничим щастям (Р. Андріяшик).

Христинка, стримуєчись, і не вмючи стриматись, несе трепетне щастя в очах.. (М. Стельмах).

.. він [Андрій] внутрішньо, підсвідомо визнає всю без-вихідність і трагізм своєї ситуації, і саме тому думка десь б'ється, як та пташка, в сліпому метанні, надіючись на якесь там химерне щастя.. (І. Багрянний).

Про повноту, глибину, характер щастя.

Бездієве, безкінечне, безмірне, безтурботне, безхмарне, важке, велике, високе, внутрішнє, вселюдське, всенародне, всесвітнє, гірке, горде, гостре, дешево, дивне, добре, довго-ждане, жадане, звичайне, земне, золоте, ідилічне, крадене, крихтне, легке, маленьке, миле, мирне, могутнє, молоде,

наївне, невеселе, невизразне, невичерпне, невтримне, недосяжне, нездійсненне, неповторне, несміливе, неспокійне, нестримне, особливе, підсвідоме, повне, помітне, похмуре, примітивне, променисте, просте, радісне, райське, реальне, рідне, рядове, свіже, світле, скромне, солодке, сонячне, справжнє, спокійне, стомливе, страшне, сумне, тихе, тремтливе, холодне, чисте, шалене, широке, яскраве.

.. справді, зараз вона [доярка] щаслива, / тільки ж щастя яке важке (В. Симоненко).

Людина, яка змагається.. для того, щоб своє маленьке «я» зберегти від моральної ганьби й позорища перед самим собою, від смерті, перед якою звичайна смерть героїв — велике, недосяжне щастя (І. Багрянний).

Ніколи нам уже не доведеться жити Життям борців за всенародне щастя, За волю.. (О. Олесь).

.. сінням своїм / до щастя всесвітнього кличуть.. (В. Сосюра).

Там біда і горде щастя В однім танці скачуть.. (В. Мова).

.. одна в розкошах жиє, Щастям дивним упивається, А в другій душа ниє.. (В. Мова).

Гей свободо ж моя, ти рум'яна та руса! Довгожданне щастя українця й білоруса (П. Тичина).

Невже тепер, коли жадане щастя саме прийшло до нього, він більше нічого не почує? (М. Стельмах).

І мріяв він тоді, як про нездійсненне щастя, про те, що от повернеться на батьківщину.. (З. Тулуб).

І настануть потім дні солодкого щастя.. (Г. Хоткевич).

Сином, його майбутнім тепер наповнене все її життя, справжнім щастям стало для Лукії бачити його веселу молодість.. (О. Гончар).

Свистить негода. Вітер. Ніч. Нещастя. А нас мордує звір Шаленого нестриманого щастя.. (Є. Маланюк).

Оригінальні епітети. *Бистроноге, вишнеоке, карооке, русе, синьооке, стобарвне, туге, юне.*

Втекло десь щастя бистроноге (С. Гординський).

Але ти, карооке і русе Юне щастя, немов промінець, Промайнуло — І стало світліше Серед білого дня у саду (П. Воронько).

Щастя синьооке ходить по кімнаті, / дивиться на мене, а між нами — син (В. Сосюра).

А мені ж, може, просто хочеться щастя, тугого й солодкого, як шоколад! (Л. Костенко).

ЮНІСТЬ

Про ранню або пізню юність; про її тривалість, збереження у пам'яті.

Безвуса, безконечна, безсмертна, відшуміла, вічна, давня, далека, динамічна, забута, загублена, зелена (розм.), коротка, миттєва, наївна, недовга, незабутня, неповторна, ніжна, перша, рання, туманна, швидка, швидкоплинна, широка.

Ввижалась юність безконечна, Безмежна бачилась весна (М. Нагнибіда).

У ньому [хлопцеві].. впізнає капітан свою давню юність, що прийшла колись босою на цей причал.. (О. Гончар).

А скрип воріт, терпке буяння хмелю Тобі далеку юність нагада (А. Малишко).

Я дивлюсь у свічадо і кличу неповторної юності дні (В. Сосюра).

Іди, широка юність, у світи, Зорею ранньою цвіти! (М. Стельмах).

Про щасливу, веселу юність; про юність, насичену радісними враженнями, гострими переживаннями.

Безтурботна, безхмарна, бентежна, благополучна, благородна, блискуча, весела, вільна, гаряча, гомінка, грозова, дивна, жагуча, жива, життєрадісна, загадкова, здорова, золота, квітуча, кипуча, крилата, легка, мила, незатьмарена, палка, полум'яна, прекрасна, радісна, райдужна, рожева, світла, тривожна, чиста, чудова, щаслива, яскрава, ясна.

.. безхмарна юність проліта, надходять зрілості літа.. (М. Упеник).

Геть прокотилася луна, розносячи понад хатами і тугу.., і красу, і смуток бентежної юності (С. Васильченко).

Ой, Дунай-ріка, Ой, поля мої, сади — Юність гомінка (П. Воронько).

Юність в інших завше загадкова. А своя — проста була чи ні? (В. Симоненко).

Гей, юність золота, Шлях ясний у нас.. (Г. Бойко).

Поглянеш на таку юність незатьмарену — і сам в душі усміхнешся (М. Стельмах).

Нашу юність палку, нашу юність крилату Нам ще раз пережити, обернену в мить (Є. Маланюк).

Наша юність — палка, наша юність — грозова, Ураганна, гарматна, шрапнельна весна (Є. Маланюк).

Пролетіла юність чиста.. (П. Воронько).

Про тяжку безрадісну юність.

Батрацька, безпритульна, безрадісна, бідна, важка, гірка, зла, латана, нещаслива, нещасна, печальна, похмура, сувора, тяжка.

У ньому [хлопчикові].. впізнає капітан свою давню юність, що прийшла колись.. з торбинкою за плечима, латана батрацька.. (О. Гончар).

Про нерозсудливу юність.

Безрозсудна, божевільна, криклива, нерозважлива, нерозумна, нескладна, нестримана, помилкова, розкішна, хмільна, шалена.

Це ж вона [юність], нестримана й криклива.. (В. Симоненко).

При характеристиці юності, що зв'язана з певними подіями, діяльністю тощо.

Арештантська, аристократична, бойова, воснна, проста, революційна, трудова, фронтова.

Пройшла буйна, арештантська весна — арештантська юність (М. Хвильовий).

Оригінальні епітети. Пахучо-ясна.

Задудни [юність] нам походом і вибухни знову, Динамітом нещадним пекучо-ясна! (Є. Маланюк).

ЯБЛУНЯ

Про розмір, вік, характер стовбура, колір, про враження, психологічне сприйняття.

Безлиста, біла, буйна, віковична, гілляста, горбата, густа, густоцвітна, здоровенна, зелена, квітуча, крилата, люба, молода, низенька, остогидла, присадкувата, рівна, рідна, розкарякувата, розлога, розщеплена, соковита, стара, струнка, чепурна, широка, ясногора.

А ніч колисала /яблука над містом/ на яблуні білій /яблуні безлистій (А. Пашко).

Здоровенна, широка яблуня й сливовий садок заступили північ (У. Самчук).

В цвіту сміються яблуні зелені.. (М. Стельмах).

Понад доріжкою густі куші жасмину, бузку, а далі зелені, рівні, соковиті, присадкуваті яблуні й груші простяглися шахматними рядами (М. Івченко).

Маруся бігла в садок, під свою любу остогидлу яблуню, заломлювала руки і звала, звала на поміч (Г. Хоткевич).

А посеред пасіки стояли низенькі, чепурно підма-

зані жовтою глиною яблуні, й груші, та тоненькі стовбури слив (Б. Харчук).

А там з лівого боку, в кутку саду — розкарячку-вата яблуня (М. Івченко).

Сонце вискочило на вузьку міжмарну прогалину і кинуло під ноги молодиці живу узорчату тіль розлогої яблуні (М. Стельмах).

Чепурні яблуньки стоять рядочком і скидають решту зіржавілого листя (У. Самчук).

ЯЛИНКА *Про висоту, товщину, характер стовбура; про форму, густоту крони; про колір.*

Велика, висока, вічнозелена, гілчаста, гнучка, гостра, густа, довга, зубна, засніжена, зелена, кудлата, кучерява, лапата, маленька, могутня, невисока, низька, пишна, пухнаста, рідка (розм.), розкидиста, розкішна, сива, синя, срібна, струнка, суха, темна, товста, тонка, худа, чорна, широка.

В залі стояла висока ялинка, обвішана електричними лампочками (Л. Смілянський).

Над нами пишно зеленіла густа ялинка, і ми тільки тепер помітили, що навколо скрізь лежали гіллячки, набивані кулями за ніч (О. Гончар).

На блакитні очі білявого Василька набігли сльози. Йому жаль стало зеленої стрункої ялинки, що одна звеселяла зимою садок.. (М. Коцюбинський).

Про вік.

Багаторічна, віковична, молода, стара, столітня, юна.

Сніг та сніг навколо ліг... А ялинка молода Наче влітку вигляда (М. Рильський).

Про враження, психологічне сприйняття.

Велична, задумлива, замріяна, нахмурена, похмура, строга, сувора, сумна, тендітна, царська, чепурна.

Про ялинку як прикрасу.

Блискуча, весела, красива, ошатна.

◆ *Новорічна, різдвяна, святкова.*

ЯСЕН (Часто вживається у множині). *Високий, гіллястий, гарний, гордий, гордовитий, ласкавий, молодий, найкращий, підчухраний, старий, стрункий, тонкий, тонколистий.*

Маленьку хату обступили кругом високі ясени (С. Васильченко).

Мало не шночі він [Сафрон] з Карпом на двох під-
водах виїжджали з чорнолісся, і найкращі гордовиті
ясени зі стогоном.. падали на холодну землю (М. Стель-
мах).

Дорого між ласкавих ясенів, там у піснях без краю,
Де вітер слід вигладжує, і замітає.. (М. Зеров).

Над світом новим молоді ясени Гудуть в оксамитові
дзвони (Б. Олійник).

Отам на розі, мов вежа, зіп'явсь догори тонкий,
підчухраний ясенюк (У. Самчук).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Алчевська Х. Clematis: Поезії.*— Нью-Йорк: Марченко, 1964.— 47 с.
- Алчевська Х. Твори.*— К.: Дніпро, 1990.— 557 с.
- Андієвська Е. Каварня: Поезії.*— Б. м.: Сучасність, 1983.— 126 с.
- Андієвська Е. Пісні без тексту.*— Мюнхен, 1968.— 66 с.
- Андієвська Е. Спокуси святого Антонія.*— Б. м.: Сучасність, 1985.— 222 с.
- Андріяшик Р. Додому нема вороття: Роман.*— К.: Молодь, 1976.— 223 с.
- Антоненко-Давидович Б. Твори: У 2-х т.*— К.: Дніпро, 1991.— Т. 1—2.
- Андрухович Ю. Вибрані кавалки: Вірші // Бу-Ба-Бу: [Твори: Збірник].*— Львів, 1995.— С. 3—76.
- Андрухович Ю. Середмістя: Поезії.*— К.: Рад. письменник, 1989.— 100 с.
- Бабій О. Світ і людина: Поєми.*— Авгсбург, б/р.— 79 с.
- Бабляк В. Вишневий сад: Трилогія.*— К.: Держлітвидав, 1962.— 409 с.
- Багмут І. Подвиг творився так: Повесть.*— К.: Дитвидав, 1961.— 83 с.
- Багряний І. Золотий бумеранг: Збірник поезії: Рештки загубленого, конфіскованого та знищеного, 1926—1946.*— Б. м.: Прометей, 1946.— 176 с.
- Багряний І. Огненне коло.*— К.: «Варта», 1992.— 124 с.
- Багряний І. Людина біжить над прірвою: Роман.*— К.: Укр. письменник, 1992.— 320 с.
- Багряний І. Сад Гетсиманський: Роман.*— К., Час, 1991.— 512 с.
- Багряний І. Скелька.*— Мельборн, 1984.
- Багряний І. Тигролови: Роман та оповідання.*— К.: Молодь, 1991.— 264 с.
- Бажан М. Сліпці.*— Мюнхен: Сучасність, 1969.— 63 с.
- Бажан М. Твори: У 4-х т.*— К.: Дніпро, 1984.— Т. 1—2.
- Барка В. Білий світ: Поезії.*— Мюнхен: Українська трибуна, 1947.— 179 с.
- Барка В. Жовтий князь.*— К.: Дніпро, 1991.— 265 с.
- Барка В. Лірник: Вибрані поезії.*— Нью-Йорк, 1968.— 301 с.

- Барка В.* Океан: Лірика.— Нью-Йорк: Слово, 1959.— 240 с.
- Барка В.* Свідок для сонця шестикрилих.— Б. М.: Сучасність, 1981.— Кн. 1.— 500 с.
- Барладяну-Бирладник В.*— [Поезії]// Очима серця: Ув'язнена лірика.— Х.: Основа, 1992.— 384 с.
- Баш Я.* Твори: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1978.— Т. 1—2.
- Бедзик Ю.* Твори: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1978.— Т. 1—2.
- Бичко В.* Срібноліття. Вибр. поезії.— К.: Дніпро, 1973.— 287 с.
- Білоус Д.* Вибране.— К.: Дніпро, 1990.— 310 с.
- Близнець В.* Хлопчик і тінь: Повісті.— К.: Молодь, 1989.— 304 с.
- Бобинський В.* Вибране.— К.: Дніпро, 1990.— 619 с.
- Бойківщина.* Історико-етнографічне дослідження.— К.: Наук. думка, 1983.— 304 с.
- Бойчук Б.* Вірші для Мехіко.— Мюнхен, 1964.— 19 с.
- Бойчук Б.* Земля була пустошна: Поема.— Нью-Йорк, 1959.— 88 с.
- Бойчук Б.* Мандрівка тіл: Поезії.— Нью-Йорк, 1967.— 78 с.
- Большак В.* Образа: Роман. Геліос — бог сонця: Повесть.— К.: Дніпро, 1980.— 509 с.
- Боровий В.* [Поезії] // Очима серця: Ув'язнена лірика.— Х.: Основа, 1992.— 384 с.
- Боровко М.* Рондай.— К.: Молодь, 1994.— 138 с.
- Боровко М.* Земні турботи: Вірші.— К.: Молодь, 1987.— 80 с.
- Бучма А.* З глибин душі. (Статті і спогади).— К.: Держ. вид. образотворч. мистецтва і муз. літ. УРСР, 1959.— 187 с.
- Васильченко С.* Твори: У 3-х т.— К.: Дніпро, 1974.— Т. 1—3.
- Винниченко В.* Відродження нації.— Київ — Відень, 1920, ч. I, 348 с.; ч. II, 542 с.
- Винниченко В.* Вибрані п'єси.— К.: Мистецтво, 1991.— 605 с.
- Винниченко В.* Краса і сила: Повісті та оповідання.— К.: Дніпро, 1989.— 752 с.
- Вирган І.* В розповні літа: Вірші. Новели. Переклади.— Харків: Кн. вид-во, 1959.— 376 с.
- Вирган І.* Лірика.— Харків: Кн. вид-во, 1961.— 74 с.
- Вирган І.* Питиме зілля: Поезії.— К.: Держлітвидав УРСР, 1967.— 190 с.
- Вирган І.* Поезії.— Харків: Кн. вид-во, 1954.— 104 с.
- Вишня О.* Фейлетони. Гуморески. Усмішки. Щоденникові записи.— К.: Наук. думка, 1984.— 558 с.

Вільде І. Сестри Річинські: Роман.— Львів: Кн.-журн. вид-во, 1958.— 587 с.

Вінграновський М. Вибрані твори.— К.: Дніпро, 1986.— 463 с.

Вінграновський М. Київ: поезії.— К.: Дніпро, 1986.— 463 с.

Вінграновський М. Кінь на вечірній зорі: Повісті.— К.: Веселка, 1987.— 195 с.

Владко В. Твори: У 5-ти т.— К.: Молодь, 1971.— Т. 4.: Фіолетова загибель. Повість. Залізний бунт. Роман.

Влизько О. Вибране: поезії.— К.: Дніпро, 1988.— 173 с.

Влизько О. Серце і вогонь: поезії.— Краків—Львів: Укр. вид-во, 1942.— 103 с.

Вовк В. Жіночі маски.— Ріо-де-Жанейро; Женева, 1993.— 84 с.

Вовчок М. Оповідання, казки, повісті, роман.— К.: Наук. думка, 1983.— 638 с.

Волошин І. Дні художника: Оповідання та нариси.— К.: Рад. письменник, 1958.— 199 с.

Вороний М. Твори.— К.: Дніпро, 1989.— 686 с.

Воронько П. Коли б мене більше на світі було: поезії.— К.: Молодь, 1984.

Воронько П. Твори: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1973.— Т. 2.— 438 с.

Воронько П. Твори: У 4-х т.— К.: Дніпро, 1982.— Т. 1.— 350 с.

Воронько П. Твори: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1982.— Т. 2.— 375 с.

Гайворон І. Багряні громи: Лірика.— К.: Рад. письменник, 1984.— 63 с.

Галан Я. Драматичні твори. Художня проза. Публіцистика.— К.: — Наук. думка, 1983.— 591 с.

Герасименко К. поезії.— К.: Рад. письменник, 1966.— 167 с.

Гжицький В. Опришки: Роман.— К.: Держлітвидав, 1962.— 275 с.

Гірник М. Одвічне, сьогоденне: Вибр. поезії.— К.: Дніпро, 1973.— 215 с.

Глібов Л. Байки.— К.: Держлітвидав, 1952.— 62 с.

Гнатюк І.— [Поезії] // Очима серця: Ув'язнена лірика.— Х.: Основа, 1992.— 384 с.

Голобородько В. Летюче віконце.— Париж-Балтимор: Смоло-скип, 1970.— 235 с.

Голованівський С. поезії.— К.: Дніпро, 1990.— 422 с.

Головка А. Твори: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1968.— Т. 1—2.

Головченко І., Мусієнко О. Голубий берег: Роман.— К.: Рад. письменник, 1978.— 520 с.

Гончар О. Прапороносці: Трилогія.— К.: Дніпро, 1977.— 381 с.

Гончар О. Собор: Роман.— К.: Веселка, 1992.— 286 с.

Гончаренко І. Вірші і поеми.— К.: Дніпро, 1990.— 422 с.

Гончаренко І. Друзі.— Харків: Держлітвидав. УРСР, 1930.— 91 с.

Гончаренко І. Дунайська поема.— К.: Рад. письменник, 1953.— 188 с.

Гончарук З. Злагода: Поезії.— К.: Рад. письменник, 1981.— 159 с.

Гончарук З. Квінта: Вибране.— К.: Дніпро, 1977.— 135 с.

Гордасевич Г. [Поезії] // У кн.: Очима серця: Ув'язнена лірика.— Х.: Основа, 1992.— 384 с.

Гординський С. Поети Заходу.— Нью-Йорк, 1961.— 132 с.

Гордієнко К. Твори: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1979.

Грабовський П. Поезії.— К.: Молодь, 1956.— 207 с.

Гренджа-Донський В. Місячні ґруні.— Братіслава, 1969.— 200 с.

Гренджа-Донський В. Твори: У 8-и т.— Вашингтон, 1983.— Т. 4.

Гренджа-Донський В. Твори: У 8-и т.— Вашингтон, 1986.— Т. 7.— 430 с.

Гризун А. Високосний рік: Поезії.— К.: Рад. письменник, 1983.— 78 с.

Грінченко Б. Твори: У 2-х т.— К.: АН УРСР, 1963.— Т. 1—2.

Грушевський М. Предок: Із белетристичної спадщини.— К.: Веселка, 1990.— 247 с.

Гуцало Є. Вибрані твори: У 2-х т.— К.: Рад. письменник, 1987.— Т. 1—2.

Данько М. Й сонце прихилив би!: Поезії.— К.: Рад. письменник, 1991.— 203 с.

Дарда В. Сніг на зелене листя: Роман.— К.: Рад. письменник, 1978.

Дімаров А. Сільські історії.— К.: Дніпро, 1987.— 539 с.

Дмитерко Л. Поезії.— К.: Дніпро, 1981.— 487 с.

Дніпрова Чайка. Твори.— К.: Держлітвидав, 1960.— 512 с.

Добровольський С. Очаківський розмир.— К.: Рад. письменник, 1965.— 430 с.

Довженко О. Вибрані твори.— Львів: Каменяр, 1980.— 302 с.

Доленго М. Узьміль. Збірка поезій четверта. (1924—1926).— Держ. вид-во України, 1928.— 40 с.

Донченко О. Школа над морем: Повість та оповідання.— К.: Веселка, 1987.— 231 с.

Дорошко П. Вірші і поеми.— К.: Держ. вид-во худ. літ-ри, 1955.— 315 с.

Дорошко П. Викарбую на камені: Вибрані поезії.— К.: Вид-во худ. літ-ри, 1966.— 190 с.

Дорошко П. Мої тривоги: Поезії.— К.: Молодь, 1964.— 78 с.

Дорошко П. Пісня продовжується: Поезії 1961 року.— К.: Рад. письменник, 1962.— 110 с.

Досвітній О. Твори: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1991.— Т. 1—2.

Драгоманов М. Вибране.— К.: Либідь, 1991.— 688 с.

Драй-Хмара М. Вибране.— К.: Рад. письменник, 1969.— 301 с.

Драч І. Вибрані твори: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1986.— Т. 2.— 325 с.

Драч І. До джерел: Вірші. Поеми. Переклади.— К.: Дніпро, 1972.

Драч І. Драматичні поеми.— К.: Дніпро, 1982.— 284 с.

Драч І. Київське небо: Поезії.— К.: Молодь, 1976.— 144 с.

Драч І. Сонячний фенікс: Вірші. Драматичні поеми.— К.: Молодь, 1978.— 160 с.

Дрозд В. Парость: Оповідання.— К.: Молодь, 1966.— 165 с.

Дрозд В. Подих чудесного: Оповідання, роман.— К.: Молодь, 1988.— 296 с.

Єфремов С. Історія українського письменства.— К.: Феміна, 1995.— 688 с.

Жолоб С. Дерево життя: Лірика.— К.: Рад. письменник, 1986.— 62 с.

Жулинський М. Микола Хвильовий.— К.: Т-во «Знання України», 1991.— 30 с.

Забашта Л. Київська гора: Вірші та поема.— К.: Рад. письменник, 1982.— 183 с.

Забаштанський В. Древо роду: Поезії.— К.: Дніпро, 1990.— 397 с.

Забаштанський В. Запах даліни: Поезії.— К.: Дніпро, 1982.— 165 с.

Забужко О. С. Травневий іній: Поезії.— К.: Молодь, 1985.— 62 с.

Забіла Н. Твори: У 4-х т.— К.: Веселка, 1971—73.

Загребельний П. Диво: Роман.— К.: Дніпро, 1971.— 672 с.

Загребельний П. Романи: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1974.— Т. 1—2.

Зарудний М. На білому світі: Роман.— К.: Рад. письменник, 1964.— 422 с.

Затулівітер В. Зоряна речовина: Книга поезій.— К.: Молодь, 1985.— 104 с.

Затулівітер В. Полотно: Поезії.— К.: Дніпро, 1986.— 238 с.

Затулівітер В. Початкова школа: Книга віршів.— К.: Рад. письменник, 1988.— 222 с.

Збанацький Ю. Єдина: Повість.— К.: Рад. письменник, 1959.— 396 с.

Збанацький Ю. Крилатий гонець: Оповідання.— К.: Молодь, 1953.— 46 с.

Зеров М. Камена: Поезії.— Львів: Укр. вид-во, 1943.— 119 с.

Зеров М. Catalepton.— Філадельфія: Вид-во «Київ», 1951.— 78 с.

Зеров М. Corollarium / Збірка літературної спадщини під ред. М. Ореста.— Мюнхен: Ін-т літератури, 1958.— 225 с.

Іваненко О. Тарасові шляхи.— Київ: Молодь, 1977.— 127 с.

Івченко М. Робітні сили: Новели, оповідання, повісті, роман.— К.: Дніпро, 1990.— 823 с.

Ільченко О. Дві казки для дорослих: Повісті.— К.: Рад. письменник, 1966.— 275 с.

Ірчан М. Вибрані твори: У 2-х т.— К.: Держлітвидав, 1958.— Т. 1—2.

Йовенко С. Безсмертя ластівки: Лірика. Поєми.— К.: Дніпро, 1989.— 487 с.

Йовенко С. Міст через осінь: Поезії.— К.: Дніпро, 1981.— 247 с.

Калинець І. Підсумовуючи мовчання.— Мюнхен: Сучасність, 1971.— 91 с.

Калинець І. Поезії з України.— Брюссель: Література і мистецтво, 1970.— 126 с.

Качура Я. Безсмертя.— К.: Держлітвидав, 1959.— 32 с.

Качура Я. Іван Богун.— К.: Молодь, 1954.— 123 с.

Качуровський І.— [Поезії] // Очима серця: Ув'язнена лірика.— Х.: Основа, 1992.— 384 с.

Кашук Н. Обереги: Поезії.— К.: Дніпро, 1979.— 182 с.

Квітка-Основ'яненко Г. Твори.— К.: Молодь, 1956.— 468 с.

Кириленко І. Аванпости: Повість.— К.: Молодь, 1959.— 166 с.

Кирилюк Є. Т. Г. Шевченко. Життя і творчість.— К.: Держ. видав. худ. літ-ри, 1959.— 675 с.

Клен Ю. Вибране.— К.: Дніпро, 1991.— 461 с.

Ключина П. Байки та гуморески.— К.: Дніпро, 1978.— 175 с.

Ключина П. Ведмідь гне дуги: Байки. Гуморески. Пародії.— Харків: Прапор, 1967.— 86 с.

Кобиллянська О. Повісті. Оповідання. Новели.— К.: Наук. думка, 1988.— 672 с.

Кобринська Н. Вибрані твори.— К.: Дніпро, 1980.— 446 с.

Козак С. Пісня серед грому.— К.: Молодь, 1985.— 79 с.

Козаченко В. Атестат зрілості: Повість.— К.: Молодь, 1954.— 264 с.

Козаченко В. Сальвія: Повість.— К.: Молодь, 1956.— 370 с.

Колесник П. Терен на шляху: Роман.— К.: Держлітвидав, 1959.— 382 с.

Колодій В. Сонети.— Львів: Каменяр, 1980.— 167 с.

Коломієць В. Подих моєї землі: Вірші та поеми.— К.: Рад. письменник, 1984.— 223 с.

Коломієць Т. Осіння борозна: Поезії.— К.: Рад. письменник, 1981.— 418 с.

Копиленко О. Вибрані твори.— К.: Рад. письменник, 1953.— 516 с.

Корж В. Закон пензля: Поезії.— К.: Рад. письменник, 1967.— 86 с.

Корж В. Аметист: Поезії.— Дніпропетровськ: Промінь, 1972.— 123 с.

Корнійчук О. Драматичні твори.— К.: Наук. думка, 1990.— 606 с.

Королович В. Три золоті слова.— Ужгород: Карпати, 1968.— 239 с.

Коротич В. Вибрані твори: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1986.— Т. 1.— 270 с.

Коротич В. Голоси: Поезії.— К.: Рад. письменник, 1981.— 117 с.

Коротич В. Закон землі: Вибрані поезії.— К.: Дніпро, 1979.— 215 с.

Косинка Г. Серце: Новели.— К.: Дніпро, 1967.— 198 с.

Косинка Г. Гармонія: Оповідання. Публіцистика. Спогади про Григорія Косинку.— К.: Дніпро, 1988.— 605 с.

Костенко Л. Вибране.— К.: Дніпро, 1989.— 559 с.

Костенко Л. Маруся Чурай: Істор. роман у віршах.— К.: Дніпро, 1982.— 136 с.

Костенко Л. Поезії.— Балтимор—Париж—Торонто: Смоло-скип, 1969.— 357 с.

Котляревський І. Твори.— К.: Держлітвидав, 1957.— 397 с.

Коцюбинський М. Твори: У 3-х т.— К.: Дніпро, 1965.

Кочерга І. Ярослав Мудрий. Свіччине весілля. Майстри часу.— К.: Держлітвидав, 1951.— 341 с.

Красівський З. [Поезії] // Очима серця: Ув'язнена лірика.— Х.: Основа, 1992.— 384 с.

Крижанівський А. Томагавки і макогони: Сатира і гумор.— К.: Дніпро, 1990.— 421 с.

Крикуненко В. Місячний провулок: Поезії.— К.: Молодь, 1985.— 56 с.

Кримський А. Пальмове гілля: Екзотичні поезії.— К.: Дніпро, 1971.— 371 с.

Крищенко В. Напруга дня: Вибрані поезії.— К.: Дніпро, 1979.— 254 с.

Кропивницький М. Драматичні твори.— К.: Наук. думка, 1990.— 608 с.

Кротевич Є. Вибране.— К.: Держлітвидав, 1959.— 591 с.

Куліш П. Твори: У 2-х т.— К.: Наук. думка, 1994.

Купчинський Р. Скоропад: Поема.— Нью-Йорк: Червона Калина, 1965.— 128 с.

Кучер В. Ми не спимо на трояндах: Роман.— К.: Рад. письменник, 1957.— 271 с.

Кучер В. Голод: Роман.— К.: Держлітвидав УРСР, 1963.— 384 с.

Кучеренко М. Чарівний клубок: Поезії.— К.: Молодь, 1986.— 54 с.

Ле І. Роман Міжгір'я: Роман.— К.: Рад. письменник, 1953.— 524 с.

Ле І. Хмельницький.— К., 1969.— Кн. 1—3.

Лепкий Б. Твори: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1991.

Лепкий Б. Крутіж: Іст. повісті.— К.: Веселка, 1992.— 388 с.

Лесів Я. [Поезії] // Очима серця: Ув'язнена лірика.— Х.: Основа, 1992.— 384 с.

Логвиненко В. Рубікон: Роман.— К.: Молодь, 1966.— 320 с.

Лубківський Р. Погляд вічності: Поезії.— К.: Рад. письменник, 1990.— 76 с.

Лубківський Р. Серпневе яблуко: Поезії.— К.: Дніпро, 1989.— 301 с.

Луценко Д. Вибране.— К.: Дніпро, 1981.— 343 с.

Лятуринська О. Княжа емаль: Поезії.— Нью-Йорк—Торонто: Слово, 1955.— 196 с.

Маланюк Є. Вибрані поезії.— Львів—Краків, 1943.— 170 с.

Маланюк Є. Земля й залізо: Вірші.— Париж: Тризуб, 1929.— 61 с.

Маланюк Є. Перстень і посох: Епілоги.— Мюнхен: Сучасність, 1972.— 75 с.

Маланюк Є. Поезії.— Львів: УПІ ім. Івана Федорова; «Фенікс ЛТД», 1992.— 686 с.

Малик В. Черлені щити: Роман.— К.: Веселка, 1990.— 368 с.

Малик В. Чумацький шлях: Роман.— К.: Укр. письменник, 1993.— 285 с.

Малишко А. Прометей: Вибрані твори.— К.: Веселка, 1976.— 198 с.

Малишко А. Твори: У 3-х т.— К.: Держ. вид-во худ. літ-ри, 1956.— Т. 1—3.

Малишко А. Доторк: Поезії.— К.: Дніпро, 1987.— 270 с.

Мартович Л. Вибрані оповідання.— Львів: Кн.-журн. вид-во, 1952.— 195 с.

Мартович Л. Забобон: Повість.— К.: Дніпро, 1971.— 230 с.

Масенко Т. Вибране.— К.: Дніпро, 1975.— 391 с.

Мельничук Т. [Поезії] // Очима серця: Ув'язнена лірика.— Х.: Основа, 1992.— 384 с.

Метлинський А. Фейлетони, статті.— К.: Дніпро, 1974.— 240 с.

Микитенко І. Вибрані твори: У 2-х т.— К.: Держлітвидав, 1957.— Т. 1—2.

Мирний Панас. Твори: У 2-х т.— К.: Наук. думка, 1989.— Т. 1—2.

Мисик В. Берег: Поезії.— К.: Молодь, 1972.— 95 с.

Мисик В. Біля криниці: Вибране.— К.: Дніпро, 1967.— 367 с.

Мова В. Поезії.— К.: Рад. письменник, 1965.— 205 с.

Мова В. Старе гніздо й молоді птахи.— К.: Дніпро, 1990.— 421 с.

Мовчан П. Сіль: Поезії.— К.: Дніпро, 1989.— 381 с.

Мойсієнко А. К. Сонети і верлібри.— К.: Довіра, 1996.— 104 с.

Мотрич К. Досвіток: Роман.— К.: Дніпро, 1990.— 301 с.

Мотрич К. Перед храмом любові і болю: Оповідання, повість.— К.: Молодь, 1989.— 240 с.

Муратов І. Вибрані поезії: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1972.— Т. 1—2.

Мушкетик Ю. Твори: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1979.— Т. 1—2.

Нагнибіда М. Твори: У 3-х т.— К.: Дніпро, 1981.— Т. 1.— 374 с.

Неборак В. Бурштиновий час: Поезії // Ірванець О. Вогнище на дощі.— Львів, 1987.— С. 36—79.

Неборак В. Літаюча голова: Вірші.— К.: Молодь, 1990.— 86 с.

Нечерда Б. Удвох із матір'ю: Поема.— Одеса: Маяк, 1983.— 142 с.

- Нехода І.* Поезії.— К.: Дніпро, 1990.— 103 с.
- Нехода І.* Поезії. Казки.— К.: Веселка, 1986.— 206 с.
- Нехода І.* Сад: Вірші, поеми, казки.— К.: Дніпро, 1971.— 501 с.
- Нечуй-Левицький І.* Твори: У 2-х т.— К.: Наук. думка, 1985—1986.— Т. 1—2.
- Новиченко Л.* Про багатство літератури.— К.: Рад. письменник, 1959.— 323 с.
- Олень О.* З журбою радість обнялись.— Відень, б.р.— Кн. 1.— 142 с.
- Олень О.* На Зелених Горах.— Відень, б.р.— 32 с.
- Олень О.* Поезії.— К.: Рад. письменник, 1964.— 637 с.
- Олень О.* Поезії.— Відень, б.р.— Кн. 5.— 159 с.
- Олень О.* Твори.— К.: Молодь, 1971.— 342 с.
- Олень О.* Чари ночі: Лірика.— К.: Рад. письменник, 1989.— 216 с.
- Олень О.* Чужиною.— Відень, б.р.— Кн. 7.— 96 с.
- Олійник Б.* Вибрані твори: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1985.— Т. 1—2.
- Олійник Б.* Істина: Вибрані поезії. Поеми.— К.: Дніпро, 1976.— 390 с.
- Олійник Б.* Поезії.— К.: Дніпро, 1981 с.
- Ольжич О.* Незнаному воякові: Заповідане живим.— К.: Дніпро, 1994.— 432 с.
- Ольжич О.* Підзамча.— Б. м.: Культура, 1946.— 23 с.
- Ольжич О.* Цитаделя духа.— Братислава: Слов. пед. вид-во, 1991.— 239 с.
- Отільський Ю.* Іду на вас; Ідоли падуть.— К.: Укр. центр духовної культури.— 1993.— 352 с.
- Осадчий М.* [Поезії] // Очима серця: Ув'язнена лірика.— Х.: Основа, 1992.— 384 с.
- Осьмачка Т.* Поезії.— К.: Рад. письменник, 1991.— 252 с.
- Осьмачка Т.* Поет.— Б.м.: Укр. слово, б.р.— 153 с.
- Очима серця: Ув'язнена лірика.— Х.: Основа, 1992.— 384 с.
- Павличко Д.* Вибране.— К.: Рад. письменник, 1986.
- Павличко Д.* Вибрані твори: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1979.— Т. 1—2.
- Павличко Д.* Любов і ненависть.— К.: Дніпро, 1975.— 423 с.
- Паламарчук Д.* [Поезії] // Очима серця: Ув'язнена лірика.— Х.: Основа, 1992.— 384 с.

Панч П. Гомоніла Україна: Роман.— К.: Держлітвидав, 1959.— 513 с.

Панч П. На калиновім мості.— К.: Дніпро, 1976.— 471 с.

Пасічник В. [Поезії] // Очима серця: Ув'язнена лірика.— Х.: Основа, 1992.— 384 с.

Пахльовська О. Долина храмів: Поезії.— К.: Рад. письменник, 1988.— 160 с.

Пачовський В. Зібрані твори: Поезії.— Філадельфія — Нью-Йорк — Торонто: Слово, 1984.— Т. 1.— 743 с.

Пашко А. На перехрестях. Вірші.— Дрогобич: «Відродження», 1991.— 136 с.

Педяш О. Спадщина: Поезії.— К.: Молодь, 1985.— 63 с.

Первомайський Л. Вибрані твори.— К.: Дніпро, 1978.

Первомайський Л. Мій дім: Поезії.— К.: Молодь, 1978.— 223 с.

Перебийніс П. Світловий рік: Поезії.— К.: Молодь, 1982.— 134 с.

Перерва А. На зламі літа: Лірика.— Харків: Прапор, 1987.— 86 с.

Петренко М. Заповітна гора: Поезії.— К.: Рад. письменник, 1979.— 87 с.

Підмогильний В. Історія пані Ївги: Оповідання, повість.— К.: Веселка, 1991.— 173 с.

Підмогильний В. Оповідання. Повість. Романи.— К.: Наук. думка, 1991.— 800 с.

Підсуха О. Вибрані твори: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1988.— Т. 1.— 413 с.

Підсуха О. Іду на клич: Поезії.— К.: Дніпро, 1965.— 497 с.

Підсуха О. Світ у краплині: Поезії.— К.: Молодь, 1989.— 80 с.

Підсуха О. Чекання зустрічі: Поезії.— К.: Молодь, 1980.— 78 с.

Плужник Є. Змова у Києві: Роман, п'єси.— К.: Укр. письменник, 1992.— 428 с.

Поліщук В. Вибране.— К.: Держлітвидав УРСР, 1960.— 99 с.

Прилюк Д. Здорові будьте, люди! Нарис.— К.: Держлітвидав, 1960.— 60 с.

Прилюк Д. Сорочинські ранки.— К.: Дніпро, 1987.— 158 с.

Рабенчук В. Вітрило ранку: Вірші.— Одеса: Маяк, 1980.— 51 с.

Ребро П. Вибране: Поезії.— К.: Дніпро, 1982.— 222 с.

Речмедін В. За весною весна: Роман.— К.: Рад. письменник, 1979.— 220 с.

Речмедін В. Вибрані твори.— К.: Дніпро, 1986.— 510 с.

Рибак Н. Переяславська Рада: Роман.— К.: Рад. письменник, 1948.— 599 с.

Рильський М. Вибрані твори.— К.: Дніпро, 1977.— 351 с.

Рильський М. Зібрання творів: У 3-х т.— К., 1956.— Т. 1.— 480 с.

Рильський М. Зібрання творів: У 10-ти т.— К., 1961.— Т. 4—5.

Рильський М. Зібрання творів: У 20-ти т.— К.: Наук. думка, 1983.— Т. 2—3.

Рильський М. Зібрання творів: У 20-ти т.— К.: Наук. думка, 1984.— Т. 4.— 423 с.

Римарук І. Висока вода: Поезії.— К.: Молодість, 1984.

Романюк П. Спектри: Поезії.— Бухарест: Критеріон, 1984.— 76 с.

Романюк П. У цьому доброму світі: Нариси.— Львів: Каменяр, 1973.— 104 с.

Рубчак Б. Крило Ікарове: Поезії.— К.: Дніпро, 1991.— 204 с.

Руденко М. Біла акація: Оповідання та нариси.— К.: Рад. письменник, 1962.— 204 с.

Руденко М. Всесвіт у тобі: Поезії.— К.: Рад. письменник, 1968.— 222 с.

Рябокляч І. Антонів Гай: Оповідання.— К.: Дніпро, 1976.— 254 с.

Савич І. Щедрість: Поезії.— К.: Молодість, 1984.— 71 с.

Самчук У. Волинь: Роман у трьох частинах. Т. 1.— К.: Дніпро, 1993.— 574 с.

Самчук У. Волинь: Роман у трьох частинах. Т. 2.— К.: Дніпро, 1993.— 334 с.

Самчук У. OST. Роман: У 3-х т.— Видання Михайла Борецького. Регенсбург, 1948.— 584 с.— Т. 1. Морозів хутір: У 3-х ч.

Сарма-Соколовський М. [Поезії] // Очима серця: Ув'язнена лірика.— Х.: Основа, 1992.— 384 с.

Сверстюк Є. [Поезії] // Очима серця: Ув'язнена лірика.— Х.: Основа, 1992.— 384 с.

Свідзінський В. [Поезії] // Очима серця: Ув'язнена лірика.— Х.: Основа, 1992.— 384 с.

Світличний І. Серце для куль і для рим: Поезії. Поетичні переклади. Літературно-критичні статті.— К.: Рад. письменник, 1990.— 581 с.

Семенко В. Світлотінь: Поезії.— К.: Рад. письменник, 1981.— 45 с.

Симоненко В. Берег чекань.— Нью-Йорк: Пролог, 1965.— 223 с.

Симоненко В. Народ мій завжди буде.— К.: Веселка, 1990.— 156 с.

Симоненко В. Поезії.— К.: Молодь, 1966.— 206 с.

Сингаївський М. Дорогою зорі: Вірші та поеми.— К.: Молодь, 1979.— 227 с.

Сингаївський М. Калиновий вечір.— К.: Веселка, 1986.

Сингаївський М. Синові в дорогу: Поезії.— К.: Дніпро, 1982.— 199 с.

Скляренко С. Володимир: Роман.— К.: Дніпро, 1985.— 678 с.

Скляренко С. Карпати: Роман.— К.: Рад. письменник, 1954.— 416 с.

Скляренко С. Святослав: Роман.— К.: Рад. письменник, 1959.— 655 с.

Слабошпицький М. Марія Башкирцева: Роман-есе.— К.: Дніпро, 1987.— 234 с.

Смілянський Л. Сашко: Повість.— К.: Молодь, 1957.— 235 с.

Смілянський Л. Червона троянда: Драма на 5 дій.— К.: Мистецтво, 1955.— 104 с.

Смолич Ю. Вибрані твори.— К.: Держлітвидав, 1947.— Т. 12.

Собко В. Запорука миру.— К.: Держлітвидав, 1952.— 255 с.

Собко В. Лихобор.— К.: Дніпро, 1973.— 252 с.

Сосюра В. Балада про комсомольця: Поезії.— К.: Молодь, 1973.— 424 с.

Сосюра В. Вибране.— К.: Рад. письменник, 1989.

Сосюра В. Такий я ніжний, такий тривожний: Поезії.— К.: Веселка, 1989.— 286 с.

Сосюра В. Так ніхто не кохав: Поезії.— К.: Рад. письменник, 1987.— 148 с.

Сосюра В. Твори: У 3-х т.— К.: Держ. вид-во худ. літ-ри, 1958.— Т. 2—3.

Сосюра В. Червона зима: Вибрані твори.— К.: Веселка, 1985.— 271 с.

Стельмах М. Твори: У 7-ми т.— К.: Дніпро, 1982.— Т. 1—7.

Стефанік В. Твори.— К.: Дніпро, 1964.— 551 с.

Стус В. Веселий цвинтар: Поезії.— Варшава, 1990.— 109 с.

Стус В. Зимові дерева: Перша збірка поезій.— Брюсель: Література і мистецтво, 1970.— 206 с.

Стус В. Палімпсести.— Б. м.: Сучасність, 1986.— 469 с.

Стус В. Повернення.— Івано-Франківськ, 1990.— 30 с.

Стус В. Свіча в свічаді: Поезії.— Б. м.: Сучасність, 1986.— 138 с.

Тарасюк Г. Жайворонкове поле: Вірші, поеми.— К.: Рад. письменник, 1987.— 117 с.

Тереля Й. [Поезії] // Очима серця: Ув'язнена лірика.— Х.: Основа, 1992.— 384 с.

Терещенко М. Крилате відлуння. Вибране.— К.: Дніпро, 1966.— 199 с.

Тесленко А. Вибрані твори.— К.: Молодь, 1958.— 291 с.

Тичина П. Твори: У 6-и т.— К.: Держлітвидав, 1961.— Т. 1—4.

Тичина П. Зібрання творів: У 12-и т.— К.: Наук. думка, 1983—1986.— Т. 1—6.

Ткач Д. Вибрані твори: У 2-х т.— К.: Веселка, 1982.— Т. 1—2.

Томчаній М. Брати: Роман.— Ужгород: Карпати, 1972.— 176.

Томчаній М. Жменяки: Трилогія.— К.: Дніпро, 1974.— 734 с.

Тулуб З. Людолови: Іст. роман.— К.: Дніпро, 1988.— Т. 1—2.

Тютюнник Г. Вир: Роман.— К.: Дніпро, 1964.— 544 с.

Тютюнник Гр. Твори: У 2-х т.— К.: Молодь, 1983.— т. 1—2.

Українка Леся. Твори: У 2-х т.— К.: Наук. думка, 1986—1987.— Т. 1—2.

Українські прислів'я і приказки.— К.: Дніпро, 1983.— 390 с.

Упеник М. Багряне листя: Вибране.— К.: Дніпро, 1974.— 351 с.

Усенко П. Твори: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1972.— Т. 1—2.

Федорів Р. Ворожба людська: Роман.— Львів: Каменяр, 1988.— 407 с.

Федорів Р. Жорна: Роман.— Львів: Каменяр, 1983.— 447 с.

Філянський М. Поезії.— К.: Рад. письменник, 1988.— 240 с.

Франко І. Борислав сміється: Повість.— К.: Молодь, 1953.— 260 с.

Франко І. Вибрані твори.— К.: АН УРСР, 1956.— 799 с.

Харчук Б. Твори: У 4-х т.— К.: Дніпро, 1991.— Т. 1—2.

Хвильовий М. Твори: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1990.— Т. 1—2.

Хижняк А. Данило Галицький: Роман.— К.: Рад. письменник, 1951.— 391 с.

Хорунжий Ю. Вибрані твори.— К.: Дніпро, 1985.— 480 с.

Хоткевич Г. Твори: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1966.— Т. 1—2.

Цвид А. Проспект любові: Вірші.— К.: Рад. письменник, 1985.— 79 с.

Цинковський І. Світлодення: Лірика.— К.: Рад. письменник, 1967.— 66 с.

Цюпа І. Вічний вогонь: Роман; Грона червоного глоду: Повість.— К.: Дніпро, 1972.— 455 с.

- Цюпа І.* Краєни: Роман.— К.: Дніпро, 1976.— 416 с.
- Чабанівна О.* Фарби для неба: Поезії.— К.: Молодь, 1985.— 80 с.
- Чабанівський М.* За півгодини до щастя: Повісті.— К.: Молодь, 1963.— 340 с.
- Чабанівський М.* Земля журавлиних ключів: Повісті.— К.: Рад. письменник, 1973.— 272 с.
- Чендей І.* Кринична вода: Повесть, оповідання.— Ужгород: Карпати, 1980.— 288 с.
- Чендей І.* Скрип колиски: Роман.— Ужгород: Карпати, 1987.— 412 с.
- Чорнобривець С.* Визволена земля: Роман.— К.: Дніпро, 1968.— 511 с.
- Чорнобривець С.* Ой Дніпре, Дніпре: Роман.— К.: Рад. письменник, 1969.— 270 с.
- Чорногуз О.* Аристократ із Вапнярки: Сатир. роман.— К.: Дніпро, 1983.— 407 с.
- Чорногуз О.* Претенденти на папаху.— К.: Дніпро, 1984.— 351 с.
- Чубач Г.* Житня зоря: Поезії.— К.: Дніпро, 1983.— 124 с.
- Шановал І.* Придніпровські джерела: Оповіді про вчених.— К.: Рад. письменник, 1982.— 262 с.
- Шварко І.* Рубіж атаки.— К.: Рад. письменник, 1987.
- Шевченко Т.* Твори: У 3-х т.— К.: Держлітвидав, 1955.— Т. 1—3.
- Шевчук Вал.* Вибрані твори: Роман-балада. Оповідання.— К.: Дніпро, 1989.— 524 с.
- Шевчук В.* Крик півня на світанку: Повісті.— К.: Молодь, 1979.— 240 с.
- Шеремет М.* Дорога в життя: Вибрані поезії.— К.: Молодь, 1957.— 160 с.
- Шеремет М.* Мій найдорожчий самоцвіт: Поезії.— К.: Рад. письменник, 1981.— 103 с.
- Шиян А.* Вибране.— Б. м.: Рад. письменник, 1947.— 336 с.
- Шовкопляс Ю.* Вибрані твори: У 2-х т.— К.: Дніпро, 1973.— Т. 1—2.
- Шпак М.* Вибрані поезії.— К.: Рад. письменник, 1952.— 206 с.
- Шпорта Я.* Вибране.— К.: Держлітвидав, 1958.— 545 с.
- Шугай О.* Неподільність: Поезії.— К.: Молодь, 1977.— 87 с.
- Шупта Д.* Звичаї землі: Поєми.— К.: Молодь, 1987.— 79 с.
- Ющенко О.* Барвінкова сивизна: Поезії.— К.: Рад. письменник, 1988.— 177 с.

Ющенко О. Будуть пташки прилітати: Вірші та поеми.— К.: Молодь, 1979.— 174 с.

Ющенко О. Вибране.— К.: Дніпро, 1977.— 439 с.

Ющенко О. Вирій: Поезії.— К.: Рад. письменник, 1969.— 93 с.

Яворівський В. Ланцюгова реакція: Роман-хроніка: У 3-х ч.— К.: Рад. письменник, 1977.— 496.

Яворівський В. Марія з полином у кінці століття: Роман.— К.: Рад. письменник, 1988.— 262 с.

Яновський Ю. Твори: У 2-х т.— К.: Держлітвидав, 1954.— Т. 1—2.

СЛОВА-ЗАГОЛОВКИ

А			
Авторитет	9	Біль	34
Автострада	9	Бір	36
Азарт	10	Блискавка	37
Акорд	10	Бог	38
Алея	11	Болото	39
Аналіз	11	Борода	40
Анекдот	12	Боротьба	41
Апетит	12	Брови (брова, брівка, брівонька)	42
Аплодисменти	13	В	
Аргумент	13	Вдача	45
Аромат	14	Веселка	46
Арфа	15	Весна	47
Атака	16	Вечір	50
Б		Виховання	52
Баба (бабище)	16	Вишня	53
Бабуся (бабуня, бабуля, бабця)	18	Відвага	53
Багаття	19	Війна	54
Бажання	20	Вії	55
Байдужість	22	Віра	55
Бандура	23	Вітер	56
Барва	23	Вогонь	60
Барвінок	24	Вода	62
Баритон	25	Волосся	66
Бас	26	Волошка	68
Батько	27	Воля	68
Бджоли (бджола)	28	Ворог	69
Берег	29	Врода	69
Береза (берізка)	31	Вуса (вус, вуси)	71
Битва	31	Вуста	72
Біда	32	Вуха	73
Бій	33	Г	
		Гай	74

Гетьман	75
Гімн	78
Гість	78
Гнів	79
Гніздо	80
Година	80
Голова	81
Голос	83
Голуб (голубка, голуб'ятко і под.)	87
Гомін	88
Гора	89
Горизонт	91
Грім	91
Гроза	93

Д	
Даль	94
День	96
Держава	100
Джерело	101
Дзвін	101
Диво	103
Дівчина (дівка, дівча)	103
Дід (дідок, дідусь)	105
Діло	106
Дніпро	108
Долоні (долоня)	108
Доля	110
Дорога	111
Дош	113
Друг	115
Дружба	115
Дуб	116
Думка	118
Душа	121

Е	
Епітет	124
Епоха	125
Ж	
Жага	125
Жайворонок (жайвір, жайворон)	126
Жарт	126
Жито (жита)	127
Життя	127
Жінка	132
Журавель	134
Журба (жура)	134
З	
Завдання	135
Завірюха	136
Загадка	136
Закон	136
Запах	138
Заповіт	139
Захід	139
Заходи (захід)	140
Звичай	140
Звук (згук)	141
Здоров'я	144
Земля	144
Зима	148
Зірка	149
Зустріч	152
І	
Ідея	153
Ім'я	154
Іній	155
Історія	156
К	
Калина	157

Кара	157
Каштан	158
Каяття	159
Квітка (квітки)	159
Київ	160
Кінь	161
Клен	163
Клімат	164
Клятва	164
Книжка (книга)	165
Козак	165
Колос (колосся)	168
Коса (коси)	170
Кохання	171
Край	172
Краса (красота)	174
Кривда	175
Крик	176
Крило	177
Криниця	178
Кров	178
Крок	181
Л	
Лан	182
Ласка	183
Лебідь	184
Лелека	184
Лист	185
Ліс	186
Літо	188
Луг	189
Луна	190
Любов	190
Людина	191
Лють	192
М	
Мак	192

Мама (мати, матір)	193
Мед	195
Мелодія	196
Мета (ціль)	197
Мир	198
Місяць	199
Мова	201
Мовчання (мовчанка)	205
Молодь	206
Море	207
Мороз	208
Мрія	209
Мудрість	212
Музика	212
Н	
Надія	214
Народ	215
Настрій	216
Нація	218
Небо	218
Ненависть	223
Нива	223
Ніч	224
О	
Обличчя	228
Озеро	234
Орел	236
Осика	236
Осінь	237
Осока	239
Очерет	239
Очі (око)	241
П	
Пам'яць	247
Перемога	249

Печаль	249
Пісня	250
Плач	253
Повінь	254
Повітря	255
Погляд	257
Поле	261
Полин	263
Полум'я (племінь)	263
Посмішка (усмішка, усміх)	265
Почуття	267
Правда	268
Прапор	270
Праця	270
Птах (пташка, птиця)	271
Р	
Радість	273
Рай	275
Ранок	276
Революція	277
Репресія	278
Рік	278
Ріка (річка)	279
Робота	282
Рожа	283
Роздуми (роздум)	283
Розлука	284
Розмова	285
Розпач	287
Розум	288
Роса	290
Рот	291
Руки (рука)	293
Рум'янець	297
Рута (рута-м'ята)	298

Рушник	298
С	
Сад (садок)	299
Світанок (світання)	300
Свічка (свіча)	301
Свічадо	302
Свято	303
Село	304
Серце	305
Сила	308
Син	309
Сирота	311
Слава	312
Слово	313
Смерека	318
Смерть	318
Смисл	320
Сміх	320
Сніг	323
Сон	325
Сонце	329
Соняшник (сонях)	332
Сорочка	332
Сосна	333
Спека	334
Спогад	335
Спокій	336
Спомин	337
Старість	337
Стежка (стежина)	338
Степ	340
Сум	343
Суперечка	344
Т	
Талант	344
Танок (танець)	345

Тато	346
Терен	346
Тиша (тишина)	346
Тіло	351
Тінь	353
Тополя	357
Трава	358
Традиція	361
Тривога	361
Троянда	362
Труд	363
Туга	365
Туман	366

У

Україна	369
Ум	371
Усмішка (усміх)	371
Успіх	372

Ф

Фантазія	373
Фраза	374

Х

Характер	376
Хата	377
Хвилина (хвиля)	378
Хвиля	379
Хліб	382

Список використаних джерел	411
----------------------------	-----

Хмара	384
Холод	388
Хустка (хустина)	390

Ц

Цвіт	391
Цікавість	392

Ч

Чайка	393
Час	393
Черемха	396
Човен	396
Чоловік	396
Чужина	401

Ш

Шепіт	401
Шия	402
Шлях	403

Щ

Щастя	405
-------	-----

Ю

Юність	407
--------	-----

Я

Яблуня	408
Ялинка	409
Ясен	409

Наукове видання

СЛОВНИКИ УКРАЇНИ

БИБИК Світлана Павлівна
ЄРМОЛЕНКО Світлана Яківна
ПУСТОВІТ Любов Омелянівна

Словник епітетів української мови

Художній редактор *В. П. Мариняк*

Коректори *Л. О. Ващенко, О. В. Семесько*

Комп'ютерна верстка *І. С. Сакути, В. М. Скуратовської*

Підписано до друку 07.04.98. Формат 84x108¹/₃₂.
Папір офсетний № 1. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 22,68. Умовн. фарбовідб. 22,68.
Обл.-вид. арк. 27,11. Тираж 5000 пр. Зам. 8-640

Видавництво «Довіра»

252103, Київ-103, вул. Кіквідзе, 2/34

Головне підприємство РВО «Поліграфкнига»

252057, Київ-57, вул. Довженка, 3

Бибик С. П. та ін.

Б 59 Словник епітетів української мови / С. П. Бибик, С. Я. Єрмоленко, Л. О. Пустовіт; За ред. Л. О. Пустовіт.— К.: Довіра, 1998.— 431 с.— (Словники України).

ISBN 966-507-059-2

Яке прикметникове означення вибрати до слова? З яким епітетом найчастіше вживається той чи інший іменник? На ці питання читач знайде відповідь у «Словнику епітетів української мови». Є тут епітетні словосполучення більш звичні, часто повторювані, є індивідуально-авторські, тобто оригінальні, за якими вимальовуються яскраві образи. Деякі означальні словосполучення виступають як фразеологізми, усталені, стійкі вислови.

Словник сприятиме розвитку мови, образного мислення, виховуватиме художньо-естетичне чуття слова. Розрахований на філологів, студентів, вчителів, учнів та широке коло читачів.

ББК 81.2 УКР-4